Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

De historische ontwikkeling van de begrippen bezit en eigendom in de landsheerlijke rechtspraak over onroerend goed in Holland

https://hdl.handle.net/1874/294020

DE HISTORISCHE ONTWIKKELING
VAN DE BEGRIPPEN

A gw 192 1929

DE HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN DE BEGRIPPEN

BEZIT EN EIGENDOM

IN DE LANDSHEERLIJKE RECHTSPRAAK OVER ONROEREND GOED IN HOLLAND

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS Dr. A. A. PULLE, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT TE VERDEDIGEN TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID OP DONDERDAG 28 NOVEMBER 1929, DES NAMIDDAGS TE VIER UUR,

DOOR

JOHAN PHILIP DE MONTÉ VER LOREN

GEBOREN TE ZEIST

KEMINK EN ZOON, N.V. — OVER DEN DOM / DOMPLEIN 2 — UTRECHT

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT
0617 5222

Niet ter voldoening aan een formaliteit, maar ter vervulling van een persoonlijk verlangen, wil ik bij het voltooien van mijn studie een woord van dank richten tot U allen, Hooggeleerde Heeren Professoren der Juridische Faculteit en eveneens tot de Professoren Naber, Simons en Suyling, die de Faculteit verlaten hebben, maar van wie ik het voorrecht had, onderricht te genieten.

In de allereerste plaats mijn dank aan U, Professor Rengers Hora Siccama voor den niet genoeg te waardeeren steun, dien ik steeds van U mocht ondervinden, niet alleen bij de samenstelling van mijn proefschrift, maar ook daar buiten. Hoe dikwijls ik ook bij U aanklopte, geen moeite was U ooit te veel, met de grootste bereidwilligheid hebt U mij steeds ter zijde gestaan en mij den weg gewezen, hoe men wetenschappelijk werk moet aanpakken.

Daarmede hebt U mij voor mijn verdere leven iets meegegeven van onschatbare waarde, dat mij steeds met groote dankbaarheid zal blijven vervullen en nimmer doen vergeten Uw vriendelijke leiding vol hartelijke belangstelling.

Met erkentelijkheid wil ik hier de bijzondere medewerking herdenken van de Ambtenaren der Universiteitsbibliotheek en niet minder de groote hulpvaardigheid, die ik op het Algemeen Rijksarchief heb ondervonden.

De in dit boek voorkomende afschriften van wijlen Mr. Th. van Riemsdijk vereischen een woord van toelichting.

Toen ik eenige jaren geleden mij trachtte in te werken

in het mij opgedragen werk van Mr. Th. van Riemsdijk, bleek het, dat aan de voltooiing daarvan, zou deze diens nagedachtenis niet onwaardig zijn, een langdurige studie diende vooraf te gaan. Om dit mogelijk te maken heb ik in overleg met Professor Rengers Hora Siccama een aansluitend onderwerp voor mijn proefschrift gekozen en daarmede tevens voorkomen, dat de algeheele voltooiing van het werk op de lange baan geschoven werd.

Dat ik bij mijn werk nimmer gebruik maakte van conclusies, of aanteekeningen van Mr. Th. van Riemsdijk, spreekt van zelf. Wel heb ik afschriften, door hem gemaakt van in het Rijksarchief berustende stukken, als zoodanig in mijn boek opgenomen, om ook in dit verband de groote waarde van den veelomvattenden arbeid van Mr. Th. van Riemsdijk te doen uitkomen. Eere zij zijn nagedachtenis!

HOOFDSTUK I.

DE BEGRENZING VAN HET TERREIN VAN ONDERZOEK.

Evenals bij de meeste rechtsinstellingen bestaat er bij bezit en eigendom continuiteit tusschen het oude en het moderne recht. Historisch onderzoek is dus het eenige middel om te verklaren, hoe de tegenwoordige begrippen bezit en eigendom ontstaan zijn en daardoor het verschil tusschen beide te leeren kennen.

De vraag is nu, welk tijdperk levert hiervoor de beste gegevens; m.i. de periode van ± 1300 tot ± 1500, m.a.w. de latere Middeleeuwen en wel om de volgende reden:

Van ongeveer 1500 tot 1795 heeft ons recht voortgeteerd op het reeds bestaande. De veranderingen door de receptie van Romeinsch recht veroorzaakt, raken op het door mij onderzochte gebied meer den vorm dan het wezen van het oude recht.

We nemen dus als uitgangspunt den tijd omstreeks 1300, omdat er sindsdien voldoende bronnen bewaard zijn gebleven ter verkrijging van een vrij zuiver beeld van het toenmalige rechtsleven.

We zijn voor ons onderzoek naar het ontstaan van bezit en eigendom op de landsheerlijke rechtspraak aangewezen, omdat de stamvormen van onze tegenwoordige begrippen bezit en eigendom zijn: het recht in possessoiren vorm en dat in petitoiren vorm, zooals we die beide aantreffen in de instructie voor het Hof van Holland

van 20 Augustus 1531. Deze ordonnantie sluit direct aan bij ons moderne recht, omdat men zich tot aan de Fransche overheersching van deze instructie heeft bediend[1]).

De rechtstreeksche voorganger van de ordonnantie van 1531 is de instructie voor den Raad van 4 September 1462. Deze instructie is tevens de oudste voor ons doel bruikbare, want de oudere „commissien" voor de Raden leveren geen gegevens voor ons onderzoek.

De instructie van 1462 is in wezen niets anders dan een opteekening van reeds lang in de landsheerlijke rechtspraak bestaande beginselen. Wij zullen er verderop tallooze bewijzen voor aantreffen.

Nu wij ons uitgangspunt hebben vastgesteld, zouden wij kunnen overgaan tot de bespreking van de iurisprudentie van den Graaf in geschillen over onroerend goed, maar hieraan dient vooraf te gaan een behandeling van de verschillende beteekenissen van de woorden bezit en eigendom.

---

[1]) Zie: Mr. Th. van Riemsdijk „de Oorsprong van het Hof van Holland" blz. 205.

HOOFDSTUK II.

DE VERSCHILLENDE BETEEKENISSEN VAN DE WOORDEN EIGENDOM EN BEZIT.

Een bespreking van de verschillende beteekenissen van de woorden eigendom en bezit moet noodzakelijk voorafgaan aan onze verdere beschouwingen, omdat deze termen in verschillende bronnen niet steeds dezelfde beteekenis hebben.

Bij het woord „eyghendom" moeten wij een drietal beteekenissen onderscheiden:

1°. „Eigendom" in de beteekenis van allodium. In dat geval staat het tegenover leen in den ruimen zin van „heerengoed"[1]). Het wisselt dan af met het woord

---

[1]) Duidelijk wordt deze tegenstelling besproken bij Winhoff (zie blz. 492 noot 13). Zijn beschrijving van het landrecht van Overijsel levert ons in meerdere gevallen waardevolle gegevens, die bewijzen, dat de door ons in Holland aangetroffen rechtstoestanden ook in het Oosten van ons land voorkomen, hetgeen de waarde van het gevondene verhoogt. Hoewel Winhoff's werk uit 1559 dateert, beschrijft hij in hoofdzaak middeleeuwsch recht. De landbrieven, waaruit hij voornamelijk geput heeft, dateeren uit de 14de en de 15de eeuw, den zelfden tijd, waarover onze bronnen handelen.

Met betrekking tot de tegenstelling: eigen goed — heeren goed wordt bij Winhoff het volgende gezegd: „Eigen goederen, werden in de Oude Landbrieven enz. in het bijzonder tegengesteld aan Leengoederen, Tinsgoederen en Hofhoorige goederen, anders genaamd Leengoederen (n.l. in ruimen zin) en Heerlijke goederen (heerengoed). Die benaaming van: Heerlijke goederen heeft hier ter plaatze haar uitzicht tot de bescherming en den rechtsdwang, als een Patrimonieel recht van heerlijkheid, aan een Leen-, Tins- en Hof-heer over het goed toebehoorende.

Hierom zijn bloote erfpachtsgoederen, zonder dat een Patrimonieele

„vrijeyghen", dat slechts deze ééne beteekenis heeft en waarin de bedoeling duidelijker uitkomt.

2°. „Eigendom" in den zin van petitoir recht, in tegenstelling tot recht van possessoiren aard.

3°. „Eigendom" als naam voor een bepaald zakelijk recht. Het staat dan tegenover de andere zakelijke rechten.

Het woord „eygen" in den zin van allodium duidt aan, dat men geen „heer" boven zich heeft, wiens „man" men wegens het goed is. In de verhouding van „heer" en „man" ligt opgesloten, dat de „heer" rechter is en de „mannen" het gerecht vormen voor de hun betreffende feodale zaken. Houdt men goed van een ander, dan zijn er dus twee mogelijkheden.

Is deze ander geen „heer" en zijn de houders van het goed niet zijn „mannen", dan blijft het goed allodiaal, zoo bijv. bij pacht, vruchtgebruik, e.d.

Is de ander, van wien men 't goed houdt, echter wel „heer", dan is het goed feodaal in den ruimen zin van

---

rechtsdwang daarover aan den Dominus directus toekomt, geene Heerlijke goederen, doch werden ... als eigenlijke goederen aangemerkt. Eigenlijke goederen zijn anders ook genaamd alodiaale goederen ... Zoo bevindt men dat uit veele alodiaale goederen een Tins werd betaald; die echter, in den bepaalden zin, geene Tinsgoederen zijn, omdat de Tinsheer geen Heerlijk recht of Rechtsdwang over die goederen heeft, noch dezelven naar de rechten van eenen Tinshof, in het stuk van erfenis (e.d.) werden geregeerd; anders dan Tinsgoederen, die nevens Leen- en Hofhoorige-goederen, aan eigelijke of alodiaale goederen werden tegengesteld, en welke Leen-, Tins- en Hofhoorige-goederen erven naar nature der goederen (d.w.z. naar Leen-, Tins- en Hoferfrecht)."

De commentaar op Winhoff omschrijft dus leen in den ruimen zin als: goed, onderworpen aan den rechtsdwang van een heer. Als de dominus directus geen patrimonieelen rechtsdwang heeft, is het goed allodiaal.

„heerengoed". Dit is bijv. het geval bij leen (in engen zin), bij dienstgoed en bij hofgoed en ook bij sommige tinsgoederen; er zijn echter ook allodiale tinsgoederen, n.l. die, welke men houdt van een persoon, die geen „heer" daarover is.

Bij de tinsgoederen, die „heerengoed", dus leen in ruimen zin zijn, is er sprake van een tinsheerlijkheid, d.w.z. een specialen rechtskring, waarin de tinsheer rechter is en de tinsmannen het gerecht vormen. Bij allodiale tinsgoederen, ontbreekt deze speciale rechtskring en hebben we te doen met een vorm van pacht of erfpacht. Heerengoed, feodaalgoed in ruimen zin, omvat dus veel meer, dan waaraan wij bij het woord leen gewoonlijk denken. Het leen in engen zin, het militaire leen, of, zooals men het vroeger uitdrukte, het „leen in manscap", is dus maar één soort van feodaal goed. Ter staving van het voorafgaande eenige voorbeelden uit de bronnen, waaruit blijkt, dat „eygendom" het tegengestelde van leen kan beteekenen.

Wij lezen in een verkoopbrief van 27 Juni 1376[1]) aan het slot:

„Ende dit voorseyde lant love ic (de verkooper) den kooper te waeren als eigen goede (dit staat hiertegenover leen, want uit het voorafgaande blijkt, dat het een door den leenheer aan den verkooper als leen „quyt gescouden" goed is) ten eeuwigen dagen."

Dat „eygendom" staat tegenover leen, ziet men duidelijk in een brief van 19 Sept. 1386[2]).

„Want Heer Splinter van Loenresloot veel manne ende

---

[1]) van Mieris III, 325.
[2]) van Mieris III, 448.

verbande ghecreghen heeft mit dranghe ende mit dwanghe, so sel Heer Splinter alle die manne ende alle verbande claerliken quyt scelden van alre manscap, ende verbande, die si hem gheloeft hebben, ende zal den eyghendom van den goede, daer zi zine mannen of geworden sijn, weder overgheven in den Gerechte, daer si gheleghen sijn ende mede alle brieven, die hi van manscap ende verbande daer of heeft, overgheven."
Uit een beleeningsbrief van 26 Augustus 1414[1]) zien wij eveneens, dat eigendom tegenover leen staat.
Er wordt daar gezegd:
„behoudelic dat si (de beleenden) alle eigen erven ende lande, hebben, bezitten, ende gebruyken sullen tot hoeren vryen eigen, ende die vercopen, ende anders hoeren vryen wille dair mede doen, geliken mit anderen hoeren eigenen goeden."
Hierin wordt dus tevens a contrario geconstateerd, dat de leenman, zonder consent van den leenheer, zijn leen niet mag vervreemden. De uitdrukking „vry eigen" is dus kenschetsend voor de bevoegdheid van den gerechtigde. Immers de allodiaal gerechtigde mag „vrij" zijn „eigen" wil met zijn goed doen, de feodaal gerechtigde mag dit niet, maar heeft voor allerlei rechtshandelingen de goedkeuring van zijn heer noodig. Dat deze verklaring van het woord vrijeigen juist is, blijkt uit het feit, dat wij inderdaad naast „vry eyghen goed" de omschrijving aantreffen: goed, waarmee men zijn „vry eygen wille" doen mag.
Duidelijk blijkt dit uit een brief van 16 Maart 1285[2]),

---

[1]) van Mieris IV, 298.
[2]) van Mieris I, 448.

waarin een gift van land gedaan wordt: „te vrien eighene ende om sinen wille dair mede te doene".
Het zelfde vinden we in een brief van 4 April 1386[1]), waarbij Hertog Albrecht land geeft aan de Vrouwe van Zulen: „aan hoer of hoeren nacomelinghen of hoeren rechten erfnamen, om die landen te houden ende te ghebruken eweliken tot hoeren vrijen eyghen ende hoeren vrijen wille dair mede te doen, het si te vercopen, te versetten of te verhueren of te gheven of anders, hoe dat sij, tot hoeren besten oirbaer, gheliken anders hoeren eyghen goede ende mit alre baten ende scoenessen, die dair off verscinen moghen tot ewigen daghen."
Nog duidelijker spreekt een brief van 1 April 1433[2]), handelend over de teruggave van in beslag genomen allodiale goederen aan de erfgenamen van den beslagene „om die te gebruycken tot ewigen dagen en de hairen vrijen eyghen wille dair mede te doen".
De merkwaardigste bewijsplaats voor onze opvatting vormt een brief van 17 September 1290[3]). Daarin wordt gesproken van „vrije leengoeden", wat op het eerste gezicht onbestaanbaar lijkt. Het stuk is een blanco machtiging van den leenheer aan den leenman, om de leengoederen te mogen overdragen aan een ander, die dan in zijn plaats leenman ervan wordt. De leenman behoeft hier dus voor vervreemding geen toestemming aan zijn heer te vragen. Ten opzichte van de vervreemdingsbevoegdheid staan deze leengoederen dus practisch op één lijn met vrij eigen goed, vandaar dat men ze „vrye" leengoederen noemt. De brief luidt:

---

[1]) van Mieris III, 434.
[2]) van Mieris IV, 1010.
[3]) van Mieris I, 509.

„Wy Willem, Ridder, Heer van Striene, maken condt, dat alle dat landt, moer ende gors, dat leghet enz. (volgt omschrijving der grenzen) dat dit voorscr. landt moer ende gors Willem Hugemans sone onse neve ofte syne oudste oir, die nae hem comen mach, kindts kindt te latene, ende ymmer den oudsten oir, mogen vercopen ende wettelycken waeren soo wien, die sy willen, ende haeren wille mede doen, alse met haeren vrijen leengoede.

Ende Wy Willem beloven voor ons ende voor onsen oir, die nae ons comen mach, allen denghenen, die tegens Willem Hugemanse of synen oir voorschreven, landt, moer of gors, binnen desen voorgenoemden palen gecocht hebben of koopen sullen, te houdene ende te doen houden, te vrijen, te wetten, ende te waeren teghens allen menschen, over Heere van desen goeden voorschreven.

Gegeven in 't jaer ons Heeren MCCXC op St. Lambertusdagh."

Dat tegenover leengoed eyghen goed staat, blijkt ook uit den volgenden brief van 23 Aug. 1418[1]) inhoudend een gift van goederen „om die te hebben, te besitten, ende te gebruyken, geliken andere syn eygelike goede, behoudelic of dair eenige leengoede syn, dat hi die van ons houden sal tot enen onversterflicken erfleen."

De tegenstelling: „eyghendom" — „leen" komt wederom scherp tot uiting in een brief van 1 Juni 1416[2]), en wel in het volgende gedeelte:

„ende veel goeder lude Willem Eggart's Manne sijn, van leengoede, die sij van hem houden, dair die eyghen-

[1]) van Mieris IV, 493.
[2]) van Mieris IV, 371.

dom na alle leenrecht sijn of is, so dat tot sommige tiden sijn goede aengesproken worden tot enen zeventuygh", d.w.z., dat hij op moet treden als zeven.
Hij krijgt in het vervolg van den brief speciale bevoegdheid, om zich daarbij te laten vertegenwoordigen, wat dus blijkbaar anders niet is toegestaan. Bij een zeventuig tellen dus de naastgelegen goederen mee, onverschillig of ze leen of allodium zijn. Het zeventuigsrecht werkt alleen met „eijgendom" en negeert dus het leenstelsel, vermoedelijk, omdat het zeventuig ouder is dan het leenstelsel en stamt uit een tijd, toen men nog uitsluitend allodium kende. In geval nu een van de betrokken „tuigende" goederen een leen is, is het de vraag: wie is als „eigenaar" ervan te beschouwen, de leenheer of de leenman, want de eigenaar moet als zeven opkomen.
In ons stuk, anno 1416, wordt de leenheer nog als eigenaar van het leen beschouwd. Het zeventuigsrecht construeert het eigendom van een leen dus historisch, in overeenstemming met het ontstaan van de leenverhouding. Immers bij een teleologische constructie zou men niet den leenheer, maar juist den leenman aanwijzen om te „tuigen", daar deze laatste beter van de plaatselijke verhoudingen op de hoogte is.

De tweede beteekenis van eigendom, n.l. eigendom staande tegenover bezit in den zin van possessoir recht, is van jongeren datum. Zij valt geenszins samen met de zoo juist besprokene. Immers vrijeigen goed kan zeer wel slechts possessoir zijn toegewezen en omgekeerd kan het recht op een leen zeer goed petitoir zijn. Men kan dus een leen hebben „in eigendom" en een allodiaal goed in „possessie".

Dat deze tweede beteekenis van „eyghendom" van later datum moet zijn, blijkt onmiddellijk, wanneer men bedenkt, dat oorspronkelijk „possessie" als afzonderlijk rechtsinstituut niet bestond en dus evenmin haar tegengestelde: „eigendom". Daarom treffen we het woord eyghendom ook eerst in jongere bronnen in dezen zin aan. Een duidelijk voorbeeld waarin „eigendom" tegenover possessie staat, levert ons een sentencie van het Hof van 16 Mei 1460, waarin een possessoire toewijzing wordt gedaan, welke gevolgd wordt door de woorden: „reserverende aan de tegenpartij zyn actie van den eygen ende proprietijt van den lande".
Deze tweede beteekenis van eigendom is gemakkelijk te onderscheiden van de beide andere, immers men kan haar afleiden uit het voorkomen van termen als: „ten eeuwigen dage" e.d. of wel uit het ontbreken van een possessoire clausule. De uitdrukking, die wij zoo dikwijls in onze bronnen aantreffen, dat een goed wordt toegewezen „in vrijen eyghendom, ten eeuwigen dage", wil dus zeggen, dat het goed geen leen is en dat het ten petitoire wordt toegekend.
Een goed voorbeeld hiervan vinden we in art. 14 van het Handvest voor Zuid-Holland van 9 Juni 1303[1]): „van allen leggenden erve (d.w.z. onroerend goed), binnen den banne, daer dat gelegen is, dat de Ambochtsheer te berechten heeft mitten gesworen van den lande binnen den banne, daer it gelegen is: dat's te verstaen zoo wie die rechter mitten seven Heemraders in den Ambocht, daer dat erve gelegen is, in kennen in vrijer giften, in vryen eigendom, dat dat erve eeuwelyck

---

[1]) van Mieris II, 28.

(dus ten petitoire) syn blijven sal, totter tyt toe, dat hij 't selver overgeeft met syns selfs hant".
De derde beteekenis vereischt op zichzelf geen nadere toelichting, alleen bestaat de moeilijkheid, dat tusschen deze beteekenis en de eerste verwarring mogelijk is. Vinden wij echter in plaats van de termen „eyghendom" of „eyghen" de woorden „vryen eigendom" of „vryeighen", dan kunnen we zeker zijn met de eerste beteekenis te doen te hebben. Het woord „vrij" wil hier immers zeggen: zonder een „heer" boven zich. In andere gevallen, waarin de toevoeging „vrij" ontbreekt, moeten wij uit het verband zien op te maken, wat bedoeld is en soms zelfs is dit onmogelijk, omdat beide beteekenissen in één en hetzelfde woord door elkaar loopen.
Verwarring tusschen beteekenis drie en twee kan men vermijden, door vast te houden aan het beginsel, dat ieder zakelijk recht, dus ook dat van eigendom, petitoir of possessoir erkend kan zijn. Men kan dus het zakelijk recht van eigendom hebben òf in bezit òf in eigendom.
Dat eigendom ook in Middeleeuwsche bronnen gebruikt wordt in zakenrechtelijken zin blijkt o.a. uit de dingtaal van Zuid-Holland[1]). Daarin staat bijv. „eigendom" tegenover pandrecht:
„Een man, die vroonen wil, die sal te kennen gheeven, hoe dat hij erff heeft leggen, daer hij aen gepandt heeft nae den rechte van den lande. Ende dan sal hij begeeren, hoe hij met recht sculdich es te comen aen den eygendom".
Het begrip eigendom in tegenstelling tot het recht

---

[1]) Oudste Rechten van Z. H. blz. 303.

van gebruik, treffen we aan in het „Arbitrium Ducis Wilhelmi de litibus inter Dominum et Monasterium Egmundae" van 3 October 1411[1]):

„Item Dominus Egmundensis habebit usum terrarum incultarum, vulgariter dictarum Duynlant, pro nutriendis cuniculis, sed non locabit illas alicui nec ponet custodem, vulgariter scutter, in eisdem terris, nec intromittet se de aliqua proprietate (Hollandsche vertaling: „in eenige eigendom") dictarum terrarum, sed habebit simplicem usum (Hollandsche vertaling: „het enkele gebruik") pro cuniculis nutriendis, ut dictum est supra.

Sed Abbas praedictus habet proprietatem illarum terrarum et potestatem locandi quibus et quando voluerit".

Verdere bewijsplaatsen, dat ook in Middeleeuwsche rechtsbronnen het begrip „eigen" voorkomt in den zin van een bepaald zakelijk recht, staande tegenover huur, gebruik, erfpacht en dergelijke iura in re aliena, vinden wij o.m. in de volgende keuren:

Een keur der stad Gouda[2]) van 1483 stelt duidelijk tegenover den huurder „den eygen":

„Soe is overdragen by der vroescap, dat alle diegene, die enige huysen hueren, dat sy die niet over en moeten geven buyten consent van den eygen."

Een dergelijk voorbeeld vinden we in art. XXII van de nieuwe keur van Schiedam[3]), waar tegenover elkaar gesteld wordt: „gheeyghent zyn aan" en „in huyre" hebben van een huis.

Juist in stedelijke keuren moeten wij aan het woord eigen meestal deze beteekenis hechten, omdat binnen de ste-

---

[1]) van Mieris IV, 178.
[2]) Rechtsbronnen van Gouda, blz. 488.
[3]) Rechtsbronnen van Schiedam, blz. 109.

den het leenrecht geen, of althans geen belangrijke rol speelde, zoodat de tegenstelling allodiaal—feodaal daar weinig voorkomt.

Ook het woord bezit heeft tweeërlei beteekenis. Het duidt zoowel een feit als een recht aan, n.l.:
De uitoefening van een recht, hetzij terecht, hetzij ten onrechte en:
Voorloopig gerechtigd zijn.
De eerste beteekenis spreekt voor zichzelf, maar de tweede vereischt eenige toelichting.
Men wordt als voorloopig gerechtigde erkend, ingeval er aanwijzingen zijn, dat men de gerechtigde is, maar geen volledig bewijs daarvan. Zoo leidt bijv. het uitgeoefend hebben van een recht tot possessoire bescherming, omdat dit als een aanwijzing wordt beschouwd voor het goed recht van den uitoefenaar. Deze possessoire bescherming geldt, totdat men er later door zijn tegenpartij met beter recht uit gewonnen wordt. Wij hebben bij deze beteekenis van bezit dus duidelijk met een recht te doen, want zonder recht geen beter recht.

HOOFDSTUK III.

HET OUD RECHTERSCHAP VAN DEN GRAAF ALS GRONDSLAG, WAAROP ZIJN MODERN RECHTERSCHAP ZICH ONTWIKKELD HEEFT.

Nu we de verschillende beteekenissen van de woorden bezit en eigendom hebben behandeld, zijn we genaderd tot de bespreking van de rechtspraak van den Graaf in geschillen over onroerend goed.

Om deze rechtspraak goed te kunnen begrijpen is het echter noodzakelijk eerst in het algemeen 's Graven werkzaamheid als vonniswijzer na te gaan. Een goed inzicht in dit optreden van den Graaf kan men niet verkrijgen zonder zijn oorspronkelijke taak als rechter in Germaanschen zin te kennen. Deze laatste toch vormt den grondslag, waarop zich het modern rechterschap van den Graaf ontwikkeld heeft.

De rechtsmacht van den Graaf als vonniswijzer, welke in den loop der Middeleeuwen haar plaats onder de regalia inneemt, is evenals de rest van 's Graven „heerlijkheid" langzamerhand uit verschillende deelen samengegroeid. Het Grafelijk gezag is een complex van oorspronkelijk los naast elkaar staande rechten, die den Graaf op allerlei manieren zijn toegekomen en die eerst in den loop der tijden in een vast begrip „de landsheerlijkheid" zijn overgegaan.

Het aan den landsheer in patrimonio toebehoorende traditioneel rechterschap is de kern, waaromheen zich 't geheele complex van landsheerlijke rechten heeft vast-

gezet. In verhouding tot het volgroeid geheel is deze kern klein, zoodat zij later althans quantitatief niet meer het belangrijkste deel van de landsheerlijkheid vormt, maar voor een goed begrip daarvan is zij onmisbaar.
Oorspronkelijk was de landsheer vóór alles rechter d.i. handhaver van het recht. Hij moest zorgen, dat men wist, wat recht was en dat men recht kon krijgen, m.a.w., dat er recht gesproken werd, dat het gesproken recht ten uitvoer gelegd werd en dat er zoo noodig a priori recht werd vastgesteld bij de wet. Deze taak oefende hij uit, òf in persoon, òf door ambtenaren, „rechters", die hij aanstelde.
De Heer en zijn rechters hielden terechtzittingen. Als voorzitters spanden zij de bank. Rechtspreken in modernen zin deden zij niet, dit deed het gerecht, bestaande uit de onderzaten of hun vertegenwoordigers. Deze wezen het oordeel in opdracht, krachtens vordering van den rechter. Het gerecht was verplicht het hun door den rechter „besteede" oordeel te wijzen. Er werd dus oorspronkelijk wel door, of in naam van den landsheer recht, of oordeel gevorderd, maar niet gewezen; rechtspreken behoorde aanvankelijk in het algemeen niet tot 's Graven heerlijkheid.
Het oude woord „rechter" is door de beteekenis, die men er tegenwoordig aan hecht, zeer misleidend, omdat het juist niet vonniswijzer beteekent. Zelfs een historicus als Mr. S. Muller is het juiste spoor bijster geraakt door over het hoofd te zien, dat de term „rechter" in vroeger tijd een andere beteekenis heeft gehad.
Als voorbeeld, tot welke groote gevolgen een dergelijk verkeerd begrijpen van één term leiden kan, wil ik hier

aanhalen, wat Mr. S. Muller[1]) zegt naar aanleiding van het feit, dat de schout van Utrecht, dus de „rechter" niet aanwezig mocht zijn, als de schepenbank (het gerecht) over het vonnis beraadslaagde.
Historisch beschouwd is dit volkomen normaal, omdat een rechter in Germaanschen zin met de vaststelling van het vonnis niets te maken heeft. De twist tusschen schout en schepenbank liep dan ook niet over het feit, of de schout al of niet aanwezig mocht zijn, als de schepenen over het vonnis beraadslaagden, maar over de vraag, wie van beiden de zaal had te verlaten, òf de schout, òf de schepenen. Het was dus zuiver een rangkwestie, verband houdend met het streven van de stadsregeering om den Bisschoppelijken ambtenaar, den schout, zooveel mogelijk op den achtergrond te dringen.
Doordat Mr. S. Muller, afgaande op de gelijkheid van het woord, een Middeleeuwsch „rechter" met een modern rechter gelijkstelt, komt hij tot de volgende verwrongen voorstelling van het zoojuist genoemde feit:
„Er openbaarde zich een streven om den schout, die nu (d.w.z. nadat hij buiten den Raad gesloten was) uitsluitend tot de schepenbank beperkt was, ook vandaar geheel te verdrijven. Dit streven is reeds merkbaar in de steeds herhaalde verordeningen, waarbij den schout bevolen wordt de rechtszaal te verlaten, wanneer de schepenen zich „beraden" willen over het hun gevraagde oordeel en wanneer de schepenen „die ordelen slijten". Zeker een zonderlinge eisch tegenover den

[1]) In de inleiding van „de Middeleeuwsche Rechtsbronnen der stad Utrecht" blz. 44.

ambtenaar, die dan toch eigenlijk de rechter was bij uitnemendheid!

De bisschop beklaagde zich dan ook daarover; maar het daarover gesloten compromis[1]) (1413) gaf hem wel in den vorm gelijk, doch veranderde in den grond der zaak niets: men gaf toe, dat de schout in de rechtszaal zou blijven, doch de schepenen zouden haar in de bovenvermelde gevallen verlaten en verder alleen in de schepenkamer vergaderen, zoodat de schout toch allen invloed op de te vellen vonnissen zou missen!"

Een ander voorbeeld, dat men aan oude termen nooit zonder meer de beteekenis moet hechten, die wij „natuurlijk" vinden, vormt het betoog van Prof. Meyers over het woord enquête in: „Vergelijkingen met breuken in Middeleeuwsche rechtsteksten" (Mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, deel 66, serie B. no. 6, blz. 19).

Daar wordt gezegd: „Zoo noemen nog steeds de Nederlandsche juristen een getuigenverhoor met het niet in hun wetboek voorkomend, in den Bourgondischen tijd uit de Fransche rechtstaal overgenomen woord „enquête", hoewel het getuigenverhoor reeds meer dan 600 jaar zijn inquisitoriaal karakter verloren heeft en geen „inquesta" meer is."

Prof. Meyers vat hier blijkbaar 't woord inquesta, of inquisitie op in den ongunstigen zin, dien het woord in den loop der eeuwen gekregen heeft; het wekt de gedachte op aan het afpersen van getuigenverklaringen en bekentenissen, desnoods door middel van z.g. scherp examen. In middeleeuwsche bronnen beteekent echter inqui-

[1]) In onzen gedachtengang is hetgeen volgt geen compromis, maar een oplossing van het geschil geheel ten nadeele van de schepenen.

rere niet anders dan: een waarheidsonderzoek doen, o.m. bestaande in het hooren van getuigen. Elke procedure, waarin geen formalistisch bewijs maar moderne bewijsmiddelen worden toegepast, is een inquisitoriaal proces[1]). Volgens de historische beteekenis van het woord draagt dus ieder getuigenverhoor een inquisitoriaal karakter en is het historisch volkomen juist om in zoo'n geval van een enquête te spreken.

Een goed beeld van het oude rechterschap van den Graaf zien wij in de wijze, waarop deze taak van den landsheer wordt waargenomen in de ambachten. Verreweg de meeste ambachten zijn niet „in 's Graven boezem" gebleven, maar hebben een eigen ambachtsheer gekregen, die o.m. het recht heeft om 's Graven rechtersfunctie aldaar uit te oefenen. Deze rechterstaak is tweeledig, zij bestaat uit interne en externe functie's, n.l. het optreden als rechter in het ambachtsgerecht en als „gewaerde rechter", d.w.z. als „wroeger" in de hooge vierschaar. Aanvankelijk oefende de ambachtsheer zelf deze dubbele taak uit. Later stelt hij hiervoor echter ambtenaren aan. Voor zijn functie binnen het ambacht stelde de heer een schout aan, terwijl de landsheer hem toestond om voor zijn taak buiten het ambacht een „gewaerde rechter"[2]) te benoemen. De tweeledige taak, die aanvankelijk door den ambachtsheer zelf wordt waargenomen, is dus verdeeld over twee ambtenaren van den heer. Weer een voorbeeld van differentiatie, welk verschijnsel we overal in de ontwikkeling van ons recht aantreffen.

[1]) Dat inquisitie de algemeene naam is voor de procedure met moderne bewijsmiddelen, in tegenstelling tot die met oud, formalistisch bewijs wordt o.a. duidelijk gezegd bij Brunner deel II, blz. 689.

[2]) Zie Gosses „Welgeborenen en huislieden" blz. 104 e.v.

Den schout zullen wij laten rusten, omdat zijn bevoegdheden reeds voldoende beschreven zijn [1]), maar de taak van den „gewaerden rechter" willen we nader bespreken.

Wat de functie is van den gewaerden rechter in de hooge vierschaar, leeren ons de volgende bronnen.

Het Handvest voor Zuid-Holland van 1303 [2]) bevat de volgende bepalingen, waarin de gewaerde rechter voorkomt.

Het artikel over „wapeldrencken" (d.i. iemand met geweld in het water werpen), zegt: „dat is te berechten (n.l. door de hooge vierschaar) als hercomen is, dat's te verstaen, dat men 't betooghen sal met twee goede mannen, die sijn (n.l. beklaagdes) evenknie zijn, en dat sal die gewaerde rechter ondervinden ende ten hove (d.i. voor de hooge vierschaar) recht of doen", d.w.z. hij zal het misdrijf daar aanbrengen.

Bij misdrijven, die met een boete van 10 pond, het bedrag der baljuwsboete, worden gestraft, wordt recht gedaan door de hooge vierschaar. Hierbij treedt als aanbrenger op de gewaerde rechter van het ambacht, waar het misdrijf heeft plaats gevonden, bijgestaan door twee „volgers".

Nadere mededeelingen over deze functie van den gewaerden rechter geeft een ontwerp voor de acte, waarbij de Balliu van Zuid-Holland iemand toelaat als „gewaert rechter" [3]).

„Ick N.N. baeliu van Zuijthollant, doe cont allen luyden, dat ick, van mijns genadigen heren wegen van

---

[1]) Zie bijv. Martens, „de Justitieele colleges" blz. 220 e.v.
[2]) van Mieris II, 29.
[3]) Oudste rechten van Zuid-Holland II, 243.

Borgoengiën, (het gewaerde rechterschap is dus een functie van 's-Gravenwege) oorlove ende consenteere met desen openen brieve N.N. gewaert rechter te wesen in den Ambochte van N., om aldaer recht ende bedrach te doen ter hoogher vierschaar van Zuyt Hollant, gelijckerwijs als dat behoort, als een goet trouw man [1]) ende een gewaert rechter sculdich is te doen, na den rechte van Zuyt hollant ende na den ouden hercomen, welcke gewaerde rechterschap hem geduren sal tot mijnen kenlicken wedersegghen".

Gosses zegt naar aanleiding van dit stuk (bl. 105): „Het „recht", dat de gewaerde rechter in de hooge vierschaar „deed" voor de lieden van zijn ambacht, bestond (uitsluitend?) daarin, dat hij deelnam aan het gerechtelijk onderzoek, aan de „waarheid", die daar door den Baljuw met eenige „mannen" naar de schuld der beklaagden werd ingesteld. De plicht om „bedrach" te doen, was volgens een 16e eeuwsche mededeeling deze, dat hij op vaste tijden in de hooge vierschaar moest verschijnen, om de misdrijven aan te brengen, die in zijn ambacht waren voorgekomen [2]).

Dit n.l.: 1°. deelnemen aan de „waarheden", welke gehouden werden over beschuldigden uit zijn ambacht, en 2°. het aanbrengen („wroegen") voor de hooge vierschaar van delicten binnen zijn ambacht gepleegd, was

---

[1]) Hier is dus het woord „man" gebruikt in den zin van ambtenaar van den heer. Dit stuk vormt dus een bewijsplaats voor het op blz. 334 gezegde, dat het woord man o.m. de geaccentueerde beteekenis heeft van ambtenaar.

[2]) Dit klopt met hetgeen Fruin, Verspreide Geschriften blz. 331, zegt over 't woord „bedrach".

„Bedrach" is beschuldiging, „recht ende bedrach doen" is dus: aanklagen, en dit doet juist de gewaerde rechter.

een deel der functiën van den Zuid-Hollandschen ambachtsheer."

Brengen wij deze bepaling in verband met hetgeen volgt, dan blijkt, dat „recht ende bedrach doen" ook omvat: meewerken aan de inquisitie van een waarheid, die door den Baljuw wordt ingesteld over verdachten uit het ambacht van den gewaerden rechter.

In het „handbetoon van een doodslag"[1]), vinden wij n.l.: „dat over die waerheyt sitten souden die Baeliu ende syn voirspraeck met enen gesworen clerk (die het proces-verbaal van het onderzoek maakt) ende met eenen gewaerden rechter ende met ses onpartydige, welgeboren mannen, die de Baeliu daertoe name in de vierschaar." De gewaerde rechter is dus tevens hulp-rechter van instructie bij 't moderne proces met „'s Graven waarheid".

Met betrekking tot het handvest van 1303, moeten wij nog op de „volgers" terugkomen. Nadere gegevens over deze „volgers" vinden wij in een ander artikel van het handvest voor Zuid-Holland van 1303, dat tot opschrift draagt:

„van den ghewaerden Rechters" en luidt:

„Item, soo waer een man in die tafel coomt, in wat ambocht dattet zij, binnen den hove van Zuythollant, salder die Ambochtsheere recht of doen[2]).

Dat sal hy doen bij zyns Heeren houde[3]), ende die ver-

---

[1]) Oudste Rechten van Zuid-Holland II, 301.

[2]) „recht doen" is hier dus niet vonnis wijzen, maar duidt integendeel de taak van den Germaanschen rechter aan. We zullen dezen term dan ook meermalen aantreffen in verband met den Graaf, want ook de Graaf is rechter in Germaanschen zin en „doet" dus als zoodanig „recht".

[3]) „Houde" is eed; de ambachtsheer had, omdat hij zijn ambacht

leende Rechters dies gelycks, ende haren volgers sullent doen ten Heyligen[1]).
Voort alle gewaerde Rechters sullen 't doen ten Heylighen, ende hare volgers diesgelycx.
Ende dese volgers sullen wesen twee mannen, die sy daertoe nemen tot hare maelstede die onbesonnen[2]) luyden sijn, ende al zoo rijck, dat sij haer hoochste boeten ghelden moeghen[3]).
Voort elcken man met sijnen huysgenooten[4]) ende niet

---

houdt van de Grafelijkheid, een eed afgelegd aan den Graaf. We kunnen de woorden: „bij zijns Heeren houde", dus vertalen met: op zijn ambtseed. De ambachtsheeren worden in hun qualiteit geloofd, wanneer zij in rechte relateeren, omdat zij vroeger al een ambtseed hebben afgelegd en behoeven dus hun verklaringen niet telkens te beëedigen. Evenzoo de „beleende rechters", d.w.z. de personen, die met het ambt van schout beleend zijn.
Deze zijn toentertijd te onderscheiden van de Ambachtsheeren, omdat de ambachtsheeren naast het recht op het ambt van schout toen reeds ambachtsgevolgen hadden, welke een beleend rechter niet heeft. Er is dus in den loop der Middeleeuwen onderscheid gekomen — wat aanvankelijk niet het geval was — tusschen iemand, die beleend is met het ambt van schout en iemand, die een ambachtsheerlijkheid in leen heeft.
[1]) deze leggen dus gewoon telkens een eed af.
[2]) „onbesonnen luyden" zijn personen, waar niets op te „zinnen", d.i. niets op te zeggen valt, dus onbesproken lieden. Vergelijk Verwijs en Verdam.
[3]) Vermoedelijk doelt dit hierop, dat de volgers, als medeaanklagers, bij een onware aanklacht zelf in de „hoogh boete", (het gaat immers over een hooge zaak) vervallen, en deze dus moeten kunnen betalen.
[4]) Men moet dus elken man met zijn „huisgenooten", dat wil hier zeggen met zijn standgenooten „verwinnen". Dit is het algemeen beginsel, dat men alleen „overtuigd" (in letterlijken zin) mag worden door zijn standgenooten, hetgeen wij telkens in ons oude recht aantreffen. (Vergel. „De ontwikkeling van het bewijs in strafzaken", Tijdschrift v. Strafrecht, deel XXXVII, afl. 3). Deze hoofdregel wordt nader uitgewerkt in de woorden: ende metten welgheboren man sal men den welgheboren man verwinnen ende die huysman sal men verwinnen met den huysman, „De volgers" moeten dus standgenooten van den beklaagde zijn.

verder te vaen dan die twee mannen, die hij tot zynre maelstede neemt, ende daer hem die eene van die twee volgt, daer mede volstaet hij, ende die sullen doen sonder vanck Heyligen[1]): dat's te verstaen, dat een Ambochtsheere of een verleent rechter doen sullen, als voorsz. staet, ende elck man met synen huysgenoot, ende metten welgheboren man sal men den welgheboren man verwinnen ende die huysman sal men verwinnen met den huysman.

Ende daerof sal die Ambochtsheere hebben den derden penninck, of die gewaerde Rechter ende die Baeliu die twee deelen van allen boeten, die boven X schellingen verschijnen moeghen, maer alle boeten van tien schellingen, die sal die Ambochtsheer alleen heffen."

De „volgers" zijn dus geërfden uit het ambacht, die de „gewaerde rechter" genomen heeft „uit de maelstede", d.w.z. uit het gerecht van het ambacht, om op te treden als zijn mede-aanbrengers. Het is dus een echte wroegingsprocedure. De gewaerde rechter en zijn „volgers" komen om notoir te maken, wat er in hun ambacht aan crimineele misdrijven is geschied. Dit „wroegen" is een veel oudere vorm van bewijs, dan de Grafelijke inquisitie. Wij zien dus, dat de bewijsrechtelijke taak van den gewaerden rechter zich zoowel over de oude als de nieuwe procedure uitstrekt, maar zij omvat nog meer. Dit blijkt uit een ander artikel van het Handvest voor Zuid-Holland van 1303, getiteld:

„Van yemant ter tafel te doen".

„Item niemant en mach mannen ter tafel brenghen, het en sij by den ghewaerden Rechter, die daer recht of doen

---

[1]) een bepaald soort eed. Zie blz. 209.

sal, of des hofsbode (hof is h.l. gelijk: hooge vierschaar)."

De gewaerde rechter heeft dus ook tot taak, personen „ter tafel te brengen". Nu beteekent „tafel" en ook zijn synoniem „scive" overdrachtelijk: rechtbank. Ter tafel brengen wil dus zeggen: in rechte betrekken, en omvat dus ook: dagvaarden. Dit nu doen òf de gewaerde rechter, òf de bode van de hooge vierschaar. Beiden „doen recht", wat h.l. dus neerkomt op dagvaarden, hetgeen begrijpelijk wordt, als men bedenkt, dat „recht doen" — zooals we reeds vroeger opmerkten — de term is om de werkzaamheden van den rechter in Germaanschen zin aan te duiden en dat dagvaarden juist tot de rechterstaak behoort. Dit uitbrengen van exploiten, m.a.w. het optreden als deurwaarder is in andere streken één der verplichtingen van den schout, welke reeds in de oudste tijden voorkomt.

We zien dus, dat de gewaerde rechter, die den ambachtsheer vervangt, optreedt als, wat men noemde, „exploictier" van de hooge vierschaar. Dit zelfde treffen wij aan in het landrecht van Kennemerland van 1291, dat bepaalt[1]):

„En gheen man die bede sculdich is in Kenemaerland sal eenen man daghen voer dien baliu, dan syn ghewaerde rechter."

De zin van het artikel, opgenomen ter beëindiging van den strijd tusschen de Kennemer huislieden en de welgeborenen aldaar, is, dat een welgeboren man niet door een „bede schuldige" schout of een gewone baljuwsbode voor de hooge vierschaar gedagvaard mag worden. Im-

---

[1]) Gosses „Welgeborenen en huislieden" blz. 103.

mers, de welgeborenen wenschen in 't algemeen alleen door een standgenoot gedaagd te worden. Slechts de gewaarde rechter mag, ook al is hij huisman, hen wel dagvaarden, zegt het artikel. Dat de welgeborenen hiertegen geen bezwaar hebben, bewijst, dat de gewaarde rechter de traditioneele dagvaarder is, wiens dagingsrecht een oude instelling is.

Nog meerdere gegevens over de taak van den gewaerden rechter, geeft ons het artikel uit het Handvest voor Zuid-Holland van 1303, dat handelt over:

„Pandinghe ende pantkeeringhe".

„Item, van alre pandinghen ende pantkeeringhe salmen verwinnen voor den Baeliu met eenen ghewaerden Rechter, ende met oorconden, als recht is: dat's te verstaen, dat die ghewaerde Rechter met twee oorconden, die hy daertoe nemen sal, als voorsz. staet, ende altoes waer hem die een van den tweeën volcht, daer mede volstaet hij, ende wie hij bedraecht[1]), die verboert X pont."

We zien hier, dat in zake alle panding en pandkeering „verwonnen" wordt door den gewaerden rechter, voor de hooge vierschaar.

Panding is het executiemiddel voor vorderingsrechten, zooals inbezitstelling van het rechtsobject de wijze van executie van zakelijke rechten is.

De gewaarde rechter was dus blijkbaar pander. Ingeval er tegen zijn panding pandkeering gedaan werd, bracht hij dit aan bij de hooge vierschaar.

Nu moeten we twee soorten van panding, en bijgevolg ook tweeërlei pandkeering onderscheiden, n.l. panding zonder dat er nog geprocedeerd is over het recht, waar-

---

[1]) d.w.z. dien hij bewijst schuldig te zijn.

voor gepand wordt, en panding ter executie van een vonnis.
Tegen de eerste panding was pandkeering toegelaten; er volgde dan een proces over het recht, dat men door pandneming had willen ten uitvoerleggen.
Tegen panding ter executie van een vonnis mocht de veroordeelde zich niet verzetten, deze pandkeering was strafbaar als verzet tegen de justitie[1]). Bij het delict van ongeoorloofde pandkeering wordt men, zooals gezegd, verwonnen door den gewaerden rechter. Deze relateert het delict in de hooge vierschaar. Hieruit kunnen wij opmaken, dat hij belast was met de panding, hetgeen past in het kader van zijn ambt, een Germaansche rechtersfunctie. Immers panding is: executie en nog tegenwoordig behoort executeeren tot de taak van het O.M., dat de voortzetting is van het Germaansche rechterschap.
Aangezien in het algemeen de ambachtsgerechten oordeelen over burgerlijke vorderingen, is het panden een interne functie van den gewaerden rechter, uitgezonderd in het geval, dat hij pandt ter invordering van een baljuwsboete. De gewaerde rechter treedt dus bij de hooge vierschaar op als wroeger en bij het ambachtsgerecht als pander.
Wij leeren het karakter van het „gewaarde rechterschap" ook kennen uit de Grafelijke machtigingen aan ambachtsheeren verleend, om zoo'n gewaard rechter aan te mogen stellen[2]). Een voorbeeld hiervan, dat na

---

[1]) Vergelijk Winhoff p. 160.
[2]) Dat de gewaarde rechter een taak vervult, die in beginsel op den ambachtsheer zelf rust, blijkt ook uit handvesten van streken, waar de functie van gewaarde rechter nog door den ambachtsheer wordt waargenomen. Zoo zegt bijv. 't handvest voor Noord-Holland van 1346 (van Mieris II, 712 e.v.): „Ende die waerheyt sal onse Balliu besitten

het voorafgaande voor zichzelf spreekt, vinden wij in het 1ste Memoriaal Rosa f. 32[1]). Het dateert van 25 April 1429 en luidt:

„Philips enz. doen cond enz. dat Wij geoirloeft ende geconsenteert hebben, oirloven ende consenteeren mit desen brieve, onsen geminden Aelbrecht van Naeldwijck van sijnre wegen een gewaert rechter te setten in den lande van de Leck, ende al des rechts te nemen ende te plegen in onser vierscare van Zuuthollant, gelikerwijs of hij 't selver wair, duerende tot onsen wederseggen. Datum upten XXVsten dach in Aprille anno XXIX."

Een dergelijk voorbeeld, dat eveneens een bewijs vormt voor ons betoog, is te vinden op f. 191 vso. van het IIde Memoriaal Rosa in dato 12 November 1437[2]).

Philips keurt hierin goed tot wederopzeggens toe, dat Dirc van Zwieten in zijn Ambacht Zwijndrecht een gewaert rechter aanstelt „om in sijnen naem in onser vierschaer van Zuuthollant rechts te plegen ende te hantieren, ende voirts al te doen, dat een gewairt rechter sculdich sal mogen wesen te doen, ende Dirck (de Ambachtsheer) selve doen soude mogen."

Uitvoeriger is een brief van 9 Februari 1433[3]) 1ste Memoriaal Rosa f. 127. Hieruit blijkt duidelijk, waarom de Graaf zich met de aanstelling van een gewaard rechter door den Ambachtsheer bemoeit.

Jacob Tacken en Willem Screvel worden door den landsheer gemachtigd in hun ambacht van Overveen in Zuid-Holland een gewaarden rechter te benoemen, „om van hoiren wegen aldair rechts te plegen, te nemen ende

---

mit sijnen klercke ende mit den Ambachtsheer (zelf), daer die bruecken onder gevallen is, ende mit vijf welgeboren Mannen uit den ambacht".

[1]) Uitgave door Prof. de Blécourt en Prof. Meyers, blz. 21. In het vervolg is dit werk aangehaald als: Uitgave.

[2]) Uitgave blz. 264. [3]) Uitgave blz. 72.

te geven in den vierschaar van Zuythollant ende alle saken te hantieren, te bedriven ende te bewaeren[1]), gelijc ende in alre manieren of sij 't selve waeren.
Ende die weder ontsetten ende enen anderen setten so dick ende menichwerve alse him genoegen ende oirbairlic duncken sal.
Behoudelic, dat die gewairde rechter, die sij aldus setten sullen, eet doen sal in handen ons Baliuwes van Zuythollant, dat hy alle bruecken ende boeten volcomelic tot synre kennisse brengen sal, (hij is dus Grafelijk opsporingsambtenaar, want zijn taak is, om de crimineele zaken, binnen het ambacht gepleegd, in de hooge vierschaar aan te brengen), also dat Wy (de landsheer) mitz die voirsz. gewaerde rechterschap van den onsen niet veraftert en werden, durende tot onsen wederseggen."
De Graaf bemoeit zich dus met de benoeming van een gewaard rechter, omdat deze inplaats van den Ambachtsheer zelf fungeert als 's Graven ambtenaar van het O.M. voor het opsporen van misdrijven, die in de hooge vierschaar berecht worden. Aangezien de aldaar opgelegde boeten grootendeels aan de Grafelijkheid toekomen, heeft de landsheer er dus finantieel belang bij, dat de gewaerde rechter zijn opsporingstaak nauwgezet waarneemt, zoo niet, dan wordt de Graaf „van het zyne veraftert".
In de voorafgaande stukken werd telkens gezegd, dat de gewaerde rechter „recht pleegt", of wel, dat hij „recht spreekt". Dit „recht spreken" wil zeggen, dat hij als ambtenaar van het O.M., een partijpositie bij het proces inneemt[1]), immers juist hetgeen partijen in rechte doen,

[1]) Duidelijk komt de partijpositie van den gewaarden rechter tot uiting in hetgeen Fruin (Verspreide Geschriften VI, blz. 351) zegt naar

wordt in Middeleeuwsche stukken „rechtspreken" genoemd. Het is dus niet rechtspreken in onzen zin van vonnis wijzen. In overeenstemming met het voorafgaande wordt de taak van den gewaerden rechter ook dikwijls „recht nemen ende geven" genoemd. Nu is „recht nemen" de term voor, wat de eischer, en „recht geven" voor, wat de verweerder doet. Ook hieruit blijkt dus, dat de gewaerde rechter een partijrol heeft. De termen gebruikt in de stukken vormen dus een bewijs voor hetgeen wij boven betoogd hebben, dat de gewaerde rechter optreedt bij de instructie van strafzaken.

De gewaerde rechters — en oorspronkelijk de ambachtsheeren zelf — helpen den Graaf in de hooge vierschaar bij het bezitten van de waarheid. Het is dus een meewerken aan de taak van den Graaf als opper-„rechter". Hierdoor wordt het begrijpelijk, dat de Graaf aan de ambachtsheeren een machtiging geeft om dit niet meer persoonlijk te doen, m.a.w. dat diens vergunning noodig is om een gewaerden rechter te mogen aanstellen.

---

aanleiding van een bepaling uit de Oudste Rechten van Zuid-Holland (II, 234, § 15):

„Wanneer in Zuid-Holland een dorpeling tengevolge eener gemeene waarheid verdacht staat van vredebreuk of een ander zwaar vergrijp, moet hij afwachten, dat de dorpsrechter (lees: de gewaarde rechter van het ambacht) met zijn bedragslieden voor het Hof in rechte betrekt. Tenzij hij, om een spoedig eind aan de zaak te maken, van zijn kant den rechter „en demeure" stelt. Hij gaat dan tot den Baljuw en zegt: „Heer baljuw, ick begheer hierof een wed. Ende als hi syn wed ontfangen heeft, so mach hi gaen daer t him belieft. Dan so eischt men den gewaerden rechter voirt drie genachten; ende den vierden moet hi recht doen (d.w.z. als eischer optreden), oft die gewaerde rechter moet selver die broken gelden".

Zooals iedere aanklager, die zijn beschuldiging niet waarmaakt, moet dus ook de gewaarde rechter zelf de straf ondergaan, die anders den beschuldigde zou hebben getroffen, of, zooals Winhoff (zie pag. 248) het uitdrukt: „de klager sal verliezen, dat hie winnen wolde, indien dat hie der klage vellich worde". De gewaerde rechter is dus voor de hooge vierschaar partij.

Op enkele onderdeelen van 's Graven oude rechterstaak moet ik in het bijzonder wijzen, omdat deze speciaal belang hebben voor het ontstaan van 's Graven rechtspraak als rechter in modernen zin over onroerend goed.
Om te beginnen het bewaren van den vrede in het landsbelang. Dit is een bevoegdheid, die de Graaf reeds vanouds heeft gehad, want hij ontleent deze taak aan den Frankischen koning[1]). Ten nauwste hiermee verwant is een andere functie van den landsheer, n.l. de zorg, dat ieder krijgt, wat hem rechtens toekomt. Ook deze bevoegdheid behoort tot de taak hem door den Frankischen koning opgedragen. Beide functies zijn dus oorspronkelijke bevoegdheden van iederen landsheer en maken noodwendig deel uit van de landsheerlijkheid.
Ik zal nu een aantal voorbeelden uit de bronnen aanhalen, waarin wij zien, dat de Graaf optreedt om den vrede te bewaren en te zorgen, dat ieder krijgt wat hem rechtens toekomt. Ten eerste het „Handvest door Graaf Florens gegeven aan die van Schieland, anno 1273"[2]):

---

[1]) Ook den Frankischen koning met zijn koningsgerecht zien wij optreden als handhaver van den vrede.
Dit blijkt o.a. hieruit, dat het koningsgerecht met uitzondering van alle andere gerechten bevoegd is tot het uitspreken van de vredeloosheid wegens weigering van de „oorvede", d.w.z. van den eed om zich niet te zullen wreken. Eveneens heeft het koningsgerecht de iurisdictie in zake herhaalde vredebreuk. Het straffen van deze feiten door het koningsgerecht is een maatregel tot handhaving van den landsvrede. Het nemen van dergelijke maatregelen „om den gemeenen vreden wille" is ook een integreerend deel van de taak van den Graaf met zijn Raden. We hebben hier dus weer een punt van overeenkomst tusschen het optreden van Graaf en Raden en dat van het Frankische koningsgerecht.
[2]) van Mieris I, blz. 367, Oorkondenboek II, 250.

„Hierenboven belasten wij Ulieden noch, verbiedende, datter niemant en sij, die hem onthout binnen den voorsz. limiten, de welcke eenige verbintenissen van vrede[1]) sullen maeckene, de welcke ghemeenelycken genoemt werden vredebannen[2]); ende soo sij des niet en deden, soo moeten sij verseeckert sijn, dat sij luyden onsen thoorn op haer verwecken."

De Graaf verbiedt dus het maken van vrede-overeenkomsten z.g. „vrede bannen", welke in de praktijk neerkomen op een aanvallend en verdedigend verbond, omdat deze den landvrede, die door den Graaf gehandhaafd wordt, in gevaar brengen. De Graaf maakt hier dus het vrede bannen tot Grafelijk monopolie door het aan particulieren te verbieden. Het vrede bannen door den Graaf uit zich in een verbod om iemand den vrede te „ontzeggen", wat neerkomt op een verbod van eigen richting.

Zeer duidelijk vinden wij het beginsel, dat de landsheer bewaarder van den vrede is, in den aanhef van een „ver-

[1]) van Mieris teekent hierbij aan, dat er mogelijk „verbintenissen van veede" moet staan. De zin van het artikel blijft echter bij beide lezingen hetzelfde, zooals uit de volgende noot blijken zal.

[2]) De uitdrukking „vrede bannen" wordt gewoonlijk gezegd van een rechter die q.q. een vrede gebiedt. Dit tegengaan van feitelijkheden kan echter ook van particulieren uitgaan, doordat deze tot dit doel een overeenkomst sluiten. In dat geval wil vredebannen dus zeggen: overeenkomen om elkaar te helpen tegen geweld. Daar men een dergelijke overeenkomst natuurlijk alleen sluit, wanneer er „veeten" op til zijn, kan men ze evengoed „veete overeenkomsten" noemen, dus aanvallende en verdedigende verbonden.

Fruin geeft een geheel andere verklaring van deze bepaling in zijn artikel: „Over de beteekenis van Bannus Pacis" (Verspreide Geschriften VI, blz. 256). Bovendien houdt hij zich aan den Latijnschen tekst luidend:

„Praeterea praecipimus finaliter nolentes, ne aliqui indictis terminis manentes, bannos pacis faciant, qui „vredebanne" vulgariter nuncupantur; quod si fecerint, sciant se nostram inimicitiam incursuros".

claren", d.w.z. een nadere uitwerking van een grafelijk „zeggen", gegeven door Gravin Margaretha, 15 April 1384[1]):

„Want myn Vrouwe aller weghe daer toe gheneghen geweest heeft ende noch is om hoer lude ende ondersaten mit malcander in rusten ende in vreden te houden, ende altoes onruste te voerhoeden, zo waer si mach, ende hoer meninghe oec nu is, dat dese voers. lude grondelic ende te mael versoent ende vereffent zellen wesen, so is mynre Vrouwen verclaren enz."

Evenzoo in een brief van 8 Juny 1386[2]), waarbij Hertog Albrecht een geschil over een veenderij tusschen den Heer van Sevenbergen en de stad Dordt beslecht. De considerans van Albrecht's bemoeiingen is daarbij: „om pais en vrede te maecken in onsen lande".

Een volgend geval van vredestichting door den landsheer in 't algemeen belang vinden we in een charter van 14 November 1394[3]).

„Johanna, Hertoginne van Brabant enz., ende Albregt Grave van Hollant enz. doen cont enz.:

Want een geschille, oorloge ende twist lange tyt gestaen heeft tusschen den Heeren van der Lecke en van Breda, die in tyden geweest hebben, ende der Jonkvrouwen van Breda, die nu ter tyt is, ende heuren lande aen die een sijde, ende de Heere van Zevenbergen an d'ander syde, welcke geschille oorlogh ende twist tusschen onse luyden en ondersaten voornoemt wij niet langer gedogen en willen, overmits goede vrientschap ende verbonde, die wij gemaakt hebben tusschen ons, onse luyden, landen

---

[1]) van Mieris III, 410.
[2]) van Mieris III, 443.
[3]) van Mieris III, 619.

ende ondersaeten. Soo hebben wij alsoo veel daartoe gedaen, dat die partyen voorn. gebleven syn van allen geschille voorscreven," aan de navolgende door partijen gekozen scheidsrechters.

Deze zullen o.a. een onderzoek op de goederen instellen en verder bewijsmateriaal zien en hooren, en op grond daarvan partijen „scheijden ende verlycken".

„Ende wes scheydens oft seggens die ses voirnoemt, die de partyen daer toe genomen hebben, daer of seggen sullen, dat geloven wy Hertoginne ende wy Hertoge te houden ende te doen houden onverbroken, tot eeuwigen dagen."

Een kort maar duidelijk voorbeeld van den Graaf als vredebewaarder, vinden we in het Handvest van Graaf Willem voor Hem en Venhuysen, gegeven 2 Februari 1414[1]). De considerans ervan is o.m. deze:

„namelijck om onse voirsz landt van Hem en Venhuysen in vreden te setten ende te houden."

Het beginsel, dat de Graaf optreedt als vredestichter in het landsbelang, vinden wij wederom in een brief van 19 Maart 1423[2]), luidend:

„Johan, Hertoge in Beyeren, soon van Hollant, enz., ende wij (volgen 14 namen), als Rade ons liefs genadichs Heren, Hertoge Johans voornoemt; ende wy, Burgemeesters, Scepenen ende Rade der steden van Dordrecht, Hairlem, Delf, Leiden en Amstelredamme, doen samentlic cond:

Also gescille ende twidrachte gestaen hebben tusschen Heren Johan, Heer tot Egmonde ende tot IJselsteyn op

---

[1]) van Mieris IV, 273.
[2]) van Mieris IV, 669.

d'een zyde, ende Heer Heynric Nothaft, Heer tot Wernberge Vitzdom in Neder Beyeren op d'ander zyde, welker gescillen ende twydrachte sy alinge ende al tot op ten daghe van huyden by toespreken van gemeynen vrienden an ons Hertoge Johan voirn. gebleven sijn, ende an ons Raden ende Steden voirnoemt, ende wy immer willen, dat dat besaedt ende geslicht worde tot onser ende ons gemeyns lants eer ende oirbair ende oic om pays en vrede te maken tusschen onsen getruwen ende heymelicken vrienden voirscr.: so syn wy Hertoge Johan ende wy Rade ende Steden voirn. eendrachtelic ende samentlic eens seggens ende uutsprekens overcomen in der formen ende manieren als hier na bescreven staet."
De Graaf heeft hier dus een „geblijf" aan zich en zijn Raad uitgelokt om alzoo den vrede in het landsbelang te herstellen.
In overeenstemming met het voorafgaande zien wij, dat in later tijd ook de landsheerlijke Raad, de collegiale vertegenwoordiging van den afwezigen Graaf, als bewaarder van den vrede optreedt.
Dit komt bijv. tot uitdrukking in art. LXXXVII uit de instructie van 1462, luidende:
„Item of 't gebeurde dat eenige Edelen, (twisten tusschen machtige edelen zijn immers bijzonder gevaarlijk voor den landsvrede) of andere van den Lande[1]), procedeerden bij weghen van feyten, (dus: tot eigenrichting overgingen), of van malkanderen die een den anderen te ontleggen[2]) (drukfout voor ontseggen, zooals blijkt

---

[1]) dus niet: personen uit de steden. In ander verband zullen wij op dit verschijnsel terugkomen.
[2]) „ontseggen" is: den vrede opzeggen aan iemand.
Duidelijk wordt het begrip „ontseggen" uiteengezet bij Winhoff blz.

uit 't correspondeerend art. van 1531), die van den Rade sullen dieselve voor hunluyden doen ontbieden, hunluyden verbiedende op seeckere groote sware poenen, vanwege myn voorsz. Heere (deze is immers q.q. *de* vredebewaarder), alle wegen van feyten.
Ende sullen last nemen die voorsz. Parthijen te versoenen (dus den vrede te herstellen), by alle behoorlycke wegen. Ende sullen doen doen satisfactie en beteringe parthye, die geinjurieert en ten achter is (anders begint

---

320 noot 36: „Ontseggen" is: „de vriendschap of pligten van de menschelijke zamenleving" opzeggen „en integendeel de vijandschap en vervolging aankondigen".
Als er een onrechtmatige daad gepleegd was, had de getroffene oorspronkelijk de keuze tusschen twee middelen, n.l.: recht te vorderen of: zich zelf recht te verschaffen door een veete te beginnen, ingeleid door een ontzegbrief. Oorspronkelijk mocht men zich dus op eigen gelegenheid wreken, mits men zijn tegenpartij van te voren waarschuwde. De gepleegde wraaknemingen waren geen onrechtmatige daden, zij maakten de daders niet tot misdadigers. De veete werd eerst beëindigd door een vredesluiting, een z.g. „zoen", of „oorvede", d.w.z. een met eede gestaafde belofte van afgelegde vijandschap en aangenomen vrede.
Langzamerhand werd de vredetoestand echter moeilijker te verstoren door de vredegeboden, die in een rechtskring voor bepaalden of voor onbepaalden tijd de veete verboden onder strafbedreiging. Wie over onrecht te klagen had, moest zich tot een gerecht wenden. Nog later werd de vrede als rechtstoestand erkend ook zonder uitdrukkelijk vredegebod. In de latere Middeleeuwsche rechtsbronnen werd de vrede beschouwd als reeds begrepen in de rechtsorde. Zij bevatten slechts bepalingen tegen vredebreuk. Men was dus steeds verplicht tot procedeeren, als men zich „verontrecht" achtte en mocht zich niet meer zelf aan zijn recht helpen. Het ongeoorloofde van het „ontseggen" werd nu als vanzelfsprekend gewaardeerd. Het onverbrekelijk handhaven van den vrede was dus een consequentie van de rechtsorde geworden. In de latere Middeleeuwen is dus eigenrichting verboden en het ontzeggen tot een delict verklaard, n.l. tot een daad van vredebreuk (zie Winhoff p. 321 e.v.). Wie niet wil „rechtesplegen", maar „fiand" van zijn tegenpartij blijven, wordt streng gestraft, n.l. onthoofd of bij afwezigheid verbannen. De gelaedeerde heeft nu enkel een rechtsvordering, de particuliere oorlog is vervangen door overheidszorg.

het gevecht later opnieuw), als nae gelegentheyt der saecken daertoe behooren sal. Ende voort daer in te bewaren 't interest van mijn voorn. Heere, (de landsheer heeft er immers groot belang bij, dat binnen zijn landen de vrede bewaard wordt) als na redene behoort."
De Raad is dus bevoegd een einde te maken aan iedere landsgevaarlijke inbreuk op den vrede en de overtreders streng te straffen van 's Graven wege.
Het zelfde beginsel vinden wij terug in het tweede lid van Art. XII uit de instructie van 1531:
„Ende of 't gebeurde, dat eenige Edele, oft andere van den Lande procedeerden bij wege van feyten of malkanderen ontseyden, in dien gevalle soo sullen de voorsz. Stedehouder, President ende Raden de selve van onsen wegen op sekere groote peynen verbieden alle wegen van feijten, ende sullen de voorsz. partijen accorderen ende versoenen (dus den vrede herstellen) by alle behoorlycke wegen, indien sij konnen, doende doen satisfactie ende beteringe der geinteresseerde partije, na gelegentheyt van der saecke, bewarende altijt ons recht als na redene behoort."
Dat ook in andere gewesten de landsheer de handhaver van den vrede is, blijkt bijv. uit hetgeen J. A. de Chalmot zegt in de „Aanmerkingen tot opheldering van het derde deel van Winhoff en over het Ampt der Heeren Drosten in Overyssel voor de nieuwe erectie deezer Republijk" blz. 509:
„Het ampt van Drost heeft veel overeenkomst met dat der Graven, toen het ambt van dezen (een Germaansche rechtersfunctie) nog eene bloote bediening en niet Patrimonieel (dus nog geen „heerlijkheid") was. Vanouds behoorde tot het Ambt van Drost (is dus gelijk dat van

Graaf) om de rust en vrede op het land en in de kleine steden te bewaren en om, ter bescherming van het land en steden (dus: in 't landsbelang) en van elk der ingezetenen tegen geweld te voorzien."

Hoe de Graaf, als rechter in Germaanschen zin, zorgt, dat ieder krijgt, wat hem rechtens toekomt, blijkt uit de volgende voorbeelden. In een brief van 27 Augustus 1322[1]) lezen we:

„Wi Willaem, Grave enz., maken cond, dat wi beloven met desen brieve Janne uten Waerde, onsen trouwen knape, also verre, als wi moghen met redene, te helpen an den Burchgrave van Leyden, dat hi sijn goed gecrighe, dat's Heeren Willaems van Oestgheest syns ...?... was, (elders blijkt dat deze zijn schoonvader was), ende die Burchgrave voers. nu besittet, ende Jan betoghen mach, dat hem met enen rechte toebehooren soude."

Het zelfde beginsel vinden wij in een Grafelijken brief van 3 Maart 1408[2]), waarin de Graaf een boete kwijtscheldt aan „die van het Zuijteynde van Oostzanen", die „in geenrehande saecke noch recht doen, (d.w.z. als verweerder optreden), noch recht spreken (d.w.z. als eischer optreden) en dorven, om die pene wille voorschreven". De Graaf neemt dezen maatregel krachtens het motief: „dat wij immer willen, dat een yegelijc recht ende vonnisse heeft, die des begerende is." De Graaf zorgt hier dus, dat ieder krijgt, wat hem rechtens toekomt door middel van een „vonnis", d.w.z. een uitspraak van het ordinaris gerecht. Hij treedt hier dus op als

---

[1]) van Mieris II, blz. 301.
[2]) van Mieris IV, 94.

rechter in ouden zin, hij zorgt, dat er recht gedaan wordt, maar laat de uitspraak aan het gerecht over.
Nog een voorbeeld, waarin de Graaf weer zorgt, dat ieder krijgt, wat hem rechtens toekomt, vinden we in een brief van 3 November 1424[1]). Daarbij geeft de Graaf een regeling voor de vierschaar van Zuid-Holland: ,,om eenen ijgeliken te versorgen, dat hij in sinen rechte niet verrascht noch vercort en worde."
Het zelfde wordt uitgedrukt in een Grafelijken brief van 18 April 1425[2]). Iemand wordt daarin toegelaten als ,,taelman" voor de Balliuws vierschaar van Kennemerland onder het motto: ,,want wij (de landsheer) nijemant en willen weygeren hem mit rechte te weren," hetgeen ook een uiting is van het beginsel: te zorgen dat ieder krijgt, wat hem toekomt.
Boven merkten wij op, dat de Graaf deze taak oorspronkelijk uitoefende door de zaak voor het ordinaris gerecht te brengen. De Graaf blijft hierbij dus aanvankelijk binnen het kader van zijn Germaansch rechterschap.
Geleidelijk verandert dit echter. Een voorbeeld hiervan is te vinden in een brief van 24 Julij 1326[3]). Deze luidt: ,,Wi Willem Grave enz. doen U, Scepenen ende Raet van Berghen op den Soem en van Stienberghen, te wetene, dat Boudyn van Baersdorp (die blijkbaar geen recht kan krijgen voor het ordinaris gerecht) ons langhe tyt gevolghet heeft ende zwairliche gecroent alse van den gebreke, dat hi van U langhe tijt gehad hevet, dair

---

[1]) van Mieris IV, 741.
[2]) van Mieris IV, 776.
[3]) van Mieris II, 393.

hem geen besceijt of geworden en is, als 't gheseyt was, ende hebben t ons te noch toegepynt te verhoeden, zoo wair wi mochten teser tyt toe, omdat wi altoes vermoeden dat hem besceyt geschied soude hebben;
Wairomme wi U ombieden dat ghi Boudyn voirsz. alsulc besceyt hebben doet van sinen ghebreke, als redenlic ende moghelic es, tusschen dit ende uitgaende oechst naestcomende, ende waire ghi des niet en doet, zo né connen wy t noch en moghen t niet langher verhoeden, wi en moten t ghedoeghen, dat hi den sinen gherake.
Ghegheven in die Hage op Sinte Jacobs avont in 't jair XXVI."

De Graaf bemoeit zich er mee, omdat het gewoon gerecht den betrokkene niet aan zijn recht wil helpen. Hij herstelt het onrecht, hetzij door de zaak terug te wijzen naar het ordinaris gerecht, hetzij door deze zelf met zijn Raad te berechten, zooals vooral in later tijd gebruikelijk wordt. Dan ontleent dus de Graaf aan bovengenoemd beginsel de bevoegdheid om als rechter in modernen zin op te treden krachtens het motief: „want wij nyemande rechts weygeren willen."

Eveneens is dit het geval, wanneer het gewoon gerecht een „kwaad vonnis" wijst. Wanneer de benadeelde zich tot den Graaf wendt, grijpt deze op dezelfde manier in, hetzij door de zaak terug te wijzen naar het ordinaris gerecht, hetzij door deze zelf te berechten. Dit laatste wordt geleidelijk gebruik. Het optreden tegen een kwaad vonnis leidt dus tot rechtspraak in hooger beroep door den Graaf, zooals we die vinden in de instructies, bijv. in art. CCV uit de instructie van 1531, dat zegt:

„Item sullen die van onsen Rade in Hollant, als Provin-

ciale Rechters[1]), de kennisse hebben van alle vonnissen ter lager Vierschare gewesen in cas van appel ofte reformatie, (dus rechtspraak in hooger beroep), aleer parthyen in onsen grooten Raadt van Justitie ontfangen sullen mogen worden (men mag de instantie voor het Provinciaal Hof dus niet overslaan), tenzy datter Privilegie of ander recht is ter contrarie.
Ende en sullen die van den Rade in Hollandt geen Brieven of provisien in cas van appellatien expedieeren, dewelcke eenige gratie of requeste civile begrypen (dit behoudt de landsheer zichzelf voor); maar sullen alleen in saecken van appellatien ofte reformatiën expedieren provisie van Justitie."
Wil dus het gewoon gerecht geen recht, of geen goed recht doen, dan wordt de Graaf de competente rechter[2]).
Op den zelfden grond berecht de Graaf later zaken, waarbij machtige edelen betrokken zijn, immers het gewoon gerecht kan hun practisch niet de wet stellen.
Evenzoo bemoeit de Graaf zich met zaken, waarin volgens het landrecht niet, of op onbevredigende wijze voorzien is, en spreekt hierin recht naar billijkheid, enz. enz., maar daarover later.

---

[1]) hier is het woord „rechter" in den modernen zin van vonniswijzer gebruikt.

[2]) Ook het Frankische koningsgerecht (zie Brunner blz. 181 e.v.) is competent in geval een oordeel van het gewoon gerecht gescholden wordt, d.w.z. in geval iemand het gewoon gerecht beschuldigt een kwaad vonnis gewezen te hebben. Eveneens behooren voor het koningsgerecht gevallen van rechtsweigering, en, wat op hetzelfde neerkomt, van eindeloos uitstel van een zaak door het gewoon gerecht. Het koningsgerecht trekt dus alle gevallen, waarin men voor het gewoon gerecht, geen- of geen goed recht kan krijgen, aan zich. Ook spreekt het koningsgerecht recht in hooger beroep evenals later Graaf en Raden.

Dus wordt de regel: de landsheer zorgt, dat ieder krijgt, wat hem toekomt, een bron van competentie voor den Graaf.

Een goed voorbeeld hiervan vormt een brief van 10 Julij 1417[1]), luidende:

„Jacoba, Gravinne enz., laten weten allen onsen goeden luden ende ondersaten overal in onsen landen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, binnen steden ende dair buten, dat wij, bi voirzienigen rade onser liever Vrouwen ende Moeder, ons liefs oems van Ludick, ende onser Baenridzen, Ridderen, ende Knapen van onsen Rade overdragen ende gesloten syn om gemenen oirbaer ende salicheyt onser lande, ende lude, reden ende reclicheyt voirwaert te keren, ende enen ygeliken recht ende vonnis te laten geschien overal in den onsen, den enen gelyck den anderen, also wail den armen als den rijcken, die goede te starken ende die quade te corrigieren also recht ende reden eysschen, sonder enige partie dairin te dragen[2]).

Ende wair yement, die dair gebrec an hadde, ende mit onrecht ende mit gewelde van yemende verdruct of belast ware, in wat manieren dat dat wair, die come voir ons ende voir onsen Rade, wy sullen hem sulke reden ende bescheit[3]) doen wedervaren, dat hi hem dez billike beloven sal.

---

[1]) van Mieris IV, 399.

[2]) De Graaf komt ook op voor het belang van de iustitiabelen, door er toezicht op te houden, dat de leden der gerechten onpartijdig zijn.

[3]) Uit den term „reden ende bescheit doen", die hier gebruikt wordt ter afwisseling van „recht ende reden doen", blijkt, dat ook deze laatste woorden één uitdrukking vormen. Wij moeten „recht ende reden" dus niet opvatten als een zinsnede, waarin naast het recht de billijkheid wordt genoemd, maar als één der vele tautologiën, in de Middeleeuwsche rechtstaal gebruikelijk.

Ombieden dairom ende bevelen mit sonderlinghe ernsten allen onsen goeden luden ende ondersaten voirsz., ende enen ygeliken bysonder, dat si him te vreden setten, ende te ruste mit malcanderen, in vrienscippen ende in gunsten sonder enige onruste, opstal ofte vergaderingen te maken, ofte onderlinge in te setten heymelic of openbair, dair onse lande, stede ende dorpen mede in roere ofte twidracht comen mochten in enigerwys;
Want wair yemende, die dat dede, ende ons tegenwoirdichs geboots overhoorich worde, hi wair groot ofte cleyn, edel ofte onedel, arm ofte rike, dat wouden wij an dien also doen corrigieren, ende so scarpelic doen rechten, dat's hem ewelic een ander hoeden soude, sonder yemende des te verdraghen.
Gegeven in den Hage X dagen in Julio anno MCCCC ende XVII."

In dezen lateren brief zien wij dus een voorbeeld van het geval, dat de bemoeiing van den landsheer bestaat in het zelf afdoen van de zaak, m.a.w. in optreden als rechter in modernen zin. In alle gevallen, waarin de gewone gerechten geen recht kunnen of willen doen, is dus de Graaf met zijn Raad de competente rechter geworden. Deze competentie is gegrond op het feit, dat hij als landsheer verplicht is te zorgen, dat ieder zijner onderdanen krijgt, wat hem rechtens toekomt. In normale gevallen zorgt de Graaf hiervoor door op te treden als rechtsvorderaar. Werken de gewone gerechten, om de een of andere reden niet mee, om ieder te geven wat hem toekomt, dan geeft de Graaf zelf aan ieder zijn recht, door met zijn Raad op te treden als rechter in modernen zin.

Nu rest nog de vraag, waarom maakt de Graaf vooral

gebruik van zijn bevoegdheid om den vrede te handhaven en om ieder te geven wat hem rechtens toekomt bij geschillen over onroerend goed? De oorzaak hiervan is gelegen in de economische beteekenis van het onroerend goed. Aangezien de Graaf optreedt ter bevordering van de welvaart, ligt het voor de hand, dat hij in het belang van den landbouw speciaal op het onroerend goed zijn aandacht vestigt.

Om het voorafgaande te bewijzen, zullen wij eenige voorbeelden aanhalen, waarin we zien, dat de Graaf het bebouwbare land in bescherming neemt. Een zeer oud voorbeeld hiervan geeft ons een brief van 8 September 1281[1]), n.l. een:

„Mandatum Comitis ad conservationem terrarum inter Scye et Goude".

De considerans van 's Graven ingrijpen wordt als volgt omschreven: „te doen geschieden, ghelyck het gemeyn welvaren des landts nuttelijck ende vereyschende is," n.l. een goede regeling te geven tot „ghenoechsame opdijckinghe (dus: tot aanwinst van bebouwbaar land) der voorseyden landen."

Een ander zeer duidelijk voorbeeld, dat de Graaf, waar hij kan, zorgt voor uitbreiding van het bebouwbare land en voor het productief maken van den grond, verschaft ons de volgende brief van 29 Maart 1323[2]).

„Wi Willaem Grave enz. maken cond, dat hier voormaels in Vriesland vele lands lach ledich, dat niemand anevaerden en wilde, overmids den coste van den dike, dair 't gemeene land mede in vresen was, wairomme wi bevalen onsen Bailliuwen aldair, dat si dat land van onsen

---

[1]) van Mieris II, 419. Vergelijk: Oorkondenboek II No. 433.
[2]) van Mieris II, 311.

weghen vercopen ende wech geven souden luden, die dat land verdijcken.
Ende ommedat dat land nu gebetert ende genut is, zo comen dieghene, dies dat land te voren was, ende niet bediken en wilden, ende willen hoir hand aen 't land slaen, ende anevairde over 't hare, dies wi niet en willen ghedoghen.
Wairomme wi gebieden allen Rechters ende Scepenen, dat si dair gheen ander vonnisse noch besceyd af en doen, ende sy 't vrilicken laten gebruken denghenen, dien 't onse Balliuwen vercoft of ghegheven hebben van onsen weghen.
Gegeven des Dinxdaghes na Paeschdaghe, in 't jaer ons Heeren MCCC drie ende twintich."
Nu enkele voorbeelden uit de vele Grafelijke bedijkingsbrieven, waarin ook weer tot uiting komt, dat uitbreiding van bouwland in 't algemeen economisch belang is; daarom wordt het door den landsheer begunstigd.
Een Brief van 21 November 1344[1]) zegt:
„Willem Grave enz., doen cond... want Gherid Alewynssoene in wille is Aelbrantswaird te doen diken ten coern lande, dat zwaer ende costeliken te doen es, dat si (n.l. hij en zijn medebedijkers) tollen vrij varen sullen overal doer onsen landen mit hoeren eygheliken goede, alsoelanghe als si daer binnen woenen" (d.w.z. zoolang zij dat land productief maken).
Een ander voorbeeld is een landsheerlijke bedijkingsbrief van 12 Augustus 1436[2]), waarin het volgende voorkomt:
„Ende oeck aengesien, dat onse voirscr. lant van Texell groteliken mitten voirscr. bedycten nyewe landen dair-

[1]) van Mieris II, 687.
[2]) van Mieris IV, 1085.

mede gestarket, gebetert, ende gemeret wesen soude, wairt dat die by yemande aldus bedyct worden mochten, ende den ouden dyck van onsen voirsz. lande tot ewigen dagen dairmede versekert waer, ende daer sere mede ontlast wesen, ende veel dijcs dairmede of nemen soude; dairom sy condt dat wy aenghesien hebben die vasticheit, verbeteringen, gemenen oirbair ende vermeringhe ons lants van Texell voirnoemt, uitgeven te bedyken enz."

We hebben hier dus wederom een geval, waarin de Graaf, „aenghesien den gemeenen oirbaer", de „vermeringhe" van bebouwbaar land in de hand werkt.

Uit dezelfde overwegingen verbiedt de Graaf ten strengste eigenrichting aan onroerend goed, omdat dit evenzeer de productiviteit verstoort. Ook dit is dus een maatregel door den Graaf ingevoerd in het landsbelang.

Oorspronkelijk was eigenrichting toegelaten, hetgeen begrijpelijk is in den tijd, toen er nog geen voldoende uitvoerende macht was, om ieders recht te verwezenlijken. Toen 's Graven sterke arm nog niet sterk genoeg was, waren de gelaedeerden op zichzelf aangewezen. Wij moeten bij de beschouwing van de eigenrichting in het oog houden, dat in de vroegere Middeleeuwen de landsheer niet over een politiecorps beschikte. De eenige macht, die hem ten dienste stond was het leger, dit diende voor alle machtsuitoefening, ook om iustitieele beslissingen uit te voeren. Daarom behoeft het ons niet te verwonderen, wanneer we zien, dat de Graaf de heerban oproept voor iustititeele doeleinden[1]). Tevens vloeit hier

[1]) Ook Winhoff zegt, dat heer en onderzaten wederzijds verplicht zijn om elkaar tegen onrecht te helpen, welke hulp, òf bestaat in rechtshulp, òf in machtshulp, door middel van de heervaart. Dit alles is een

uit voort, dat men in zaken, die uit een algemeen oogpunt beschouwd niet belangrijk genoeg waren voor militaire maatregelen, oorspronkelijk partijen zelf het geschil liet uitvechten. Eerst, wanneer 's Graven macht zoodanig tot ontwikkeling is gekomen, dat hij beschikt over een goed georganiseerd corps ambtenaren, m.a.w., dat hij overal zijn hoogere en lagere iustitieele beambten ter beschikking heeft, wordt eigenrichting ongeoorloofd. Vroeger was dus eigenrichting regel, en overheidsexecutie uitzondering, terwijl later overheidsexecutie regel is geworden, en dan de gevallen, waarin eigenrichting nog geoorloofd is, als uitzonderingen uitdrukkelijk worden vermeld. Het beschouwen van eigenrichting als een daad van geweld, m.a.w. als een strafbaar feit, gaat dus samen met de ontwikkeling van 's Graven sterken arm, want is er eenmaal

---

uitvloeisel van het beginsel, dat de onderzaten in 't algemeen moeten meewerken aan de gezagsuitoefening van den heer. Dit meewerken aan de landsregeering heette „dienen", en was een rechtsplicht, rustend op de onderzaten, waartoe zij zich bij de huldiging van den landsheer verbonden hadden „na gedanen ede". Daarom beroept de landsheer zich op de hulde van zijn onderzaten, wanneer hij deze diensten vordert. Zoo waren de onderzaten, bij gebreke van ambtenaren, ook verplicht tot politiediensten, bijv. tot het vervolgen van delinquenten, het bewaken van 's Heeren gevangenen en het helpen aan de tenuitvoerlegging van vonnissen (zie blz. 292 e.v.). De behoefte aan feitelijke hulp tegen geweld was groot, omdat de rechterlijke organisatie niet krachtig genoeg was om machtige geweldplegers tot gehoorzaamheid te brengen. Vandaar dat de militaire macht niet alleen gebruikt werd tegen uitheemsch, maar ook tegen inheemsch geweld.
Later is het persoonlijk dienen der onderzaten meer en meer uitgesleten, hetgeen gepaard gaat met uitbreiding van de taak van den heer en een vermeerdering van het aantal ambtenaren. Behalve de gewone onderzaten zijn in het bijzonder mannen en dienstmannen hun heer hulp schuldig (zie pag. 91 e.v.), ook tegen inheemsch geweld, n.l. tegen „enen man, die hoer huysgenoeten (d.i. standgenoot) were, die geen recht nemen offt geven wolde".

een overheidsmacht om ieders recht ten uitvoer te leggen, dan wordt eigenrichting onrechtmatig.
Dat eigenrichting aan onroerend goed later verboden is, blijkt het best uit de enkele dispensatie's, die de Graaf in bijzondere omstandigheden gegeven heeft.
Juist deze dispensatiebepalingen leeren ons den hoofdregel in zijn volle kracht kennen.
Het Handvest van Margaretha voor Kennemerland, gegeven 26 Mei 1346[1]) bepaalt:
„Voirt waer iemant, die buyten onser lande woonachtigh waere ende die iemant, binnen onse paelen woonende, van onsen goeden luyden beoorlogen woude, of zijns goeds onbruyck maecken met onrecht, ende dan diegene, die binnen onse paelen woonende, by ons bescheyt nemen ende geven woude, ende des de ander niet doen en woude, zoo mach diegeene, die 't gebreck heeft ende in onsen lande woont, hij ende zijn hulpers, op zyn vyanden, daer hij 't gebrec aen hevet, 't verhaelen, of op zyn lyf of op zijn goedt, zoo waer 't gelegen waer ende hy 't bevaeren[2]) konde binnen onsen lande oft daer buyten, sonder tegen ons te misdoen."
Eenzelfde bepaling, maar nog iets uitvoeriger, bevat het Handvest van Margaretha voor Noordholland, eveneens gegeven in Mei 1346[3]).
„Voirt waer iemant, die buyten onsen landen woenachtig waere, die eenigen van onsen goeden luyden voorsz. oorlogen of veeten woude of syn goet onbruyck maken mit onrecht, ende dan diegene, die binnen onsen lande voorsz. woonde, by ons bescheyt nemen ende

---

[1]) van Mieris II, 711.
[2]) bevaren is bereiken, vergelijk: Verwijs en Verdam.
[3]) van Mieris II, 714.

geven woude, ende die ander des niet doen en woude, so mogte die gebreck hadde ende in onsen landen woonde, hy ende syne helpers, op syne viande, daer hy 't gebreck aen hadde hem verhaelen op heur lyf ende aen haer goet, soo waer't gelegen waere ende hy 't bevaren konde, binnen onsen landen ofte daer buyten, sonder jegens ons te misdoene ende wij souden hem onse lant open geven in te blijven en uyttevaren ende te keren op heure vianden te deeren alse voorsz. is."

De woorden „zonder jegens ons te misdoen" zeggen ons, dat wij hier een dispensatiebepaling hebben. In het algemeen mag men dus niet zelf onroerend goed aantasten, maar „misdoet" men daarmee. Het wordt voor partijen gedaan door den rechter, den vertegenwoordiger van den Graaf, of den Graaf zelf als opper-rechter in Germaanschen zin. Doet men het toch zelf, dan verbeurt men een boete jegens den Graaf, den beschermer van onroerend goed. Natuurlijk verbeurt men hiermede ook jegens zijn wederpartij, wiens goed men onrechtmatig aantast, maar dit doet hier niet ter zake.

De rechtsregel, dat eigenrichting ongeoorloofd is, is dus ingevoerd wegens het bijzondere belang van de samenleving bij het in rust houden van onroerend goed, n.l. om de productiviteit ervan zoo min mogelijk te verstoren.

Een volgend voorbeeld van het Grafelijk verbod van eigenrichting, vinden we in het Handvest voor Kennemerland van 11 April 1426[1]). Het is eveneens een dispensatiebepaling.

„Voort waer 't dat yemandt van onsen onderzaten voorschr. zyn goed oft have genomen oft gestolen ware, dat

---

[1]) van Mieris IV, 838.

hy dat dan aenvaerden ende aentasten mach sonder verbeuren tegen ons of onsen Graeflychede."
De Graaf verbiedt dus, in zijn qualiteit van landsheer, krachtens zijn „Graeflychede", eigenrichting, hier bij roerend goed.
Tenslotte nog een duidelijk en uitvoerig voorbeeld, waarin de Graaf, ter bevordering van de welvaart de bezitters van onroerend goed in bescherming neemt.
Het is te vinden in een stuk van 13 Februari 1435[1]).
„Philips, Hertoge enz. doen condt enz.
Want onse getrouwe Raide, Gecommitteerden ter saecken onser lande van Hollant, voergecomen is, datter eenighe persoonen zijn in onsen lande van Huesden, die uyt rechter vermetelheijt, ende met eenen wille boven recht en redene, sommighe onser ondersaeten ons lants van Huesden aen haere erfenisse crot ende hinder doen, ende en willen niet gehengen, dat men sulke erfnisse, of dat lant metter ploech hantieret, oft dat men die vruchten daer af mayet, (dit is in strijd met 't algemeen economisch belang), mer jaghen ende verdrijven die arbeijders met gewelder hant daer uyt, ende en willen oock tot geenre redelijcheyt comen recht te geeven, ofte neemen, ende verbieden ende verbidden elcken, des voersz. lants ende goets oirbaer te doen, dat ons alsoe in geenderwys langher te gehengen en staet van yemanden, wie hy zij. Ende omdat dusdanighe gewelde ende onwille in onsen voersz. landen van Huesden voortaen verhoet ende berecht moeghen worden, soe hebben wy bevolen ende gemachtigt, bevelen ende machtigen mit desen brieve onsen Drossaerte onses lants van Huesden die nu is,

---

[1]) van Mieris IV, 1063.

ofte naemaels wesen sal, tot wat tyd, dat hy dusdanighe saecken verneempt binnen zijnen bedryve ende hy yemande, wie hy zy, mit wittachtige tuygen daer af betuygen mach, dat onse Scepenen onser stad van Huesden geloeven, dat dat waer ende alsoe gesciet is, dat die selve onse Drossaert sulckdanighen geweldighen ende onwillighen persoonen met drie onser Borgemeesteren ende zeven Scepenen onser stede van Huesden, nae grootheyt der misdaet corrigeeren mach[1]);
Ende wes den voorsz. geweldighen en misdadighen alsoe by onsen Drossaert ende Scepenen voersz. tot beteringhe ende voer onsen bruecken overgeset ende overghewyst sal worden, daerof sullen wy hebben die ene helft.
Gegeven opten dertienden dach in Februario in 't jaer ons Heeren MCCCCXXXIV nae den loope van onsen Hove"[2]).

Evenals bij de dispensatiebepalingen zien wij ook hier, dat degeen, die hinder doet aan bebouwbaar land en dit zoodoende improductief maakt, boeteschuldig wordt aan den landsheer.
Het belang van de partij, die meent recht op een onroerend goed te hebben en daar onrechtmatig in gehinderd te zijn, komt overeen met dat van den Graaf, d.w.z. met het algemeen economisch belang, dat de Graaf voorstaat. Het is er den landsheer bij onroerend goed om te doen de zaak snel af te werken en in ieder geval het goed, zij het voorloopig, aan iemand toe te wijzen om zoodoende de productiviteit ervan te herstellen. Aan

---

[1]) Graaf en Raad berechten de zaak dus niet zelf, maar verwijzen die.
[2]) D.w.z. volgens de regeeringsstijl. De naam „Hof" speciaal ter aanduiding van den Raad, is van jonger datum.

dit doel kunnen de nieuwe Grafelijke bewijsmiddelen dienstbaar worden gemaakt, daar zij een grond voor toewijzing verschaffen in gevallen, waarin het gewoon gerecht geen termen vindt om hiertoe over te gaan.
Als laatste voorbeeld, waarin het optreden van den Graaf als beschermer van onroerend goed zeer duidelijk tot uiting komt, dient een brief van 7 Augustus 1428, te vinden in het XVIIde Memoriale f 38 v°, getiteld: „Roerende Dircxlant"[1]). We zien daarin, hoe 's Graven bescherming van onroerend goed geleid heeft tot competentie in geschillen, waardoor bebouwbaar land dreigt te „verderven".
„Philips etc. doen cond allen luden want die hoichgeboren Vorstijnne onse lieve Moeye, die hertogynne van Beyeren ende van Lutzenburch lange tijt in gescillen geweest is met Aelbrecht van Naeldwijck, om een deel goeden wille, die die selve Aelbrecht onder hoir in Dircxlant leggende heeft, also dat die selve goede tot hairtoe tusschen beyden gelegen hebben, om welc geschilswille dat landeken van Dircxlant wail gescepen (d.i. voorbestemd) wair inbrekich te worden ende grondelic te verderven, so heeft dair om die selve Aelbrecht aen ons vervolcht oitmoedelic biddende dat wij mit onsen rade ons dair up beraden wilden ende hem behulpich wesen tot sinen rechte, by also dat dit voirs. landekijn buten schaden ende onverdorven bleve.
Ende hebben ons dairomme beraden mit onsen rade ende bevonden na allen bescheide, die wij van den voirs. saken hebben doen hooren dat ons redelic dunct dat Aelbrecht voirs. in den besitte van sinen goede aldair, gelyc

---

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

hy dat lange beseten ende voirtijts gebruyct heeft, blyven sal ende rustelic dair in wesen ter tijt toe dat onse lieve moeye voirs. den selven Aelbrecht met rechte uten voirs. goeden gewonnen sal hebben of dat onse lieve moeye ons mit beteren bescheyde dan wij noch gezien hebben onderwijst heeft, dat sij beter recht heeft dan Aelbrecht voirs. tot en goeden voirscr.

Ontbieden dairom ende bevelen den rentmeesteren, bailiu ende anders allen den dyeneren in den lande van Voorne geseten, dat sij Aelbrecht voirn. in den voirs. goeden rustelic ende vredelic laten berusten ende gebruken sonder hem enigen hinder off moeynesse te doen in den goede voirs., ten wair dat onse lieve moeye voirs. Aelbrecht voirn. die voirs. goede mitten rechte eerst weder off wonne; ende des niet en laten (n.l. de balliu enz.), want wij 't also gedaen willen hebben.

Datum Leyden upten vij[den] dach in Augusto anno xxviij."

Er is dus geschil tusschen de Hertogin van Beyeren en Luxemburg en een Hollandsch edelman, Albrecht van Naaldwijck, over onroerend goed, dat ligt in Dirxland, een heerlijkheid van de Hertogin. Tengevolge van dezen twist dreigt de polder Dirxland in te breken en geheel te gronde te gaan. Aelbrecht van Naaldwijck klaagt bij den Graaf en zijn Raad en verzoekt hun zich ermee te willen bemoeien en hem aan zijn recht te helpen, opdat de polder niet te gronde ga.

Graaf en Raden gaan hierop in. Het is dus uit een oogpunt van algemeen belang, dat de Graaf op klacht van ééne partij het geschil berecht, met of zonder goedvinden van de andere partij. Graaf en Raden geven een beslissing op grond van de inquisitie

van de waarheid, die zij hebben gehouden. Zij besluiten, dat het hun billijk dunkt — de Graaf houdt speciaal ook met de billijkheid rekening — om Aelbrecht van Naaldwyck in het bezit van het goed te handhaven, op grond van het feit, dat hij het goed reeds lang bezeten heeft, m.a.w. op grond van langdurige feitelijke uitoefening van het recht. Daarom wordt het goed hem toegekend, maar slechts ten possessoire[1]), want zijn recht geldt, totdat de Hertogin hem er met beter bewijs ten petitoire uitwint, hetzij voor het gewoon gerecht, hetzij voor Graaf en Raden. Hierbij hebben Graaf en Raden het oog op bewijs met schriftelijke titels, want zij moeten het „sien". De Graaf beveelt zijn landsheerlijke ambtenaren om Aelbrecht van Naaldwijck zoolang in het rustig genot van het goed te handhaven. Dat het aan den edelman toegewezen recht een possessoir karakter draagt, was te verwachten, omdat het bewijs uit den aard der zaak niet volledig was, daar de tegenpartij de gronden van haar vermeend recht niet heeft aangevoerd. De kans op beter bewijs door de tegenpartij staat dus nog open. Bovendien is de voornaamste bewijsgrond voor den edelman, dat hij het goed langen tijd ongestoord bezeten heeft, hetgeen wel een aanwijzing vormt, dat hij er recht op heeft, maar geen afdoend bewijs daarvoor is.
Deze handhaving van den bestaanden toestand is een maatregel in het algemeen belang. Trouwens het geheele stuk draagt het kenmerk, dat op grond van summier bewijs, de twist ten spoedigste voorloopig wordt uitgemaakt, om te voorkomen, dat Dirxland

---

[1]) Een verdere bespreking van het begrip possessoir zal in ander verband plaats hebben; zie blz. 115.

onderloopt, m.a.w. om in het landsbelang te zorgen, dat er geen productief land verloren gaat.
Het voorafgaande samenvattend zien wij, dat 's Graven latere bevoegdheid om in zaken over onroerend goed als rechter in modernen zin op te treden, zich ontwikkeld heeft uit zijn bevoegdheden als rechter in Germaanschen zin.

Deze ontwikkeling is als volgt in zijn werk gegaan. Van den beginne af heeft de landsheer de rechterlijke bevoegdheid om den vrede te bewaren en te zorgen, dat ieder krijgt, wat hem rechtens toekomt. Als de Graaf aan zijn maatregelen een meer blijvend karakter wil toekennen, neemt hij deze met oordeel van een gerecht.
's Graven bemoeiing heeft dan tengevolge, dat partijen beloven den vrede tusschen hen te zullen herstellen door zich tot het ordinaris gerecht te wenden om uitspraak in hun geschil.
Het ligt echter voor de hand, dat de Graaf er geleidelijk toe komt om zelf het geschil te berechten, vooral in die gevallen, waarin de voordeelen van rechtspraak door den Graaf boven de gewone gerechten het sterkst op den voorgrond treden. Deze gewoonte neemt steeds vaster vormen aan, en zoo ontstaat er een eigen competentie van den Graaf voor dergelijke zaken.
Wij zullen dus in het vervolg scherp onderscheid moeten maken tusschen den Graaf optredend zuiver als rechter in Germaanschen zin, m.a.w. zijn oorspronkelijke bevoegdheid, en alle andere rechten, die de landsheerlijkheid later omvat. Bij deze laatste groep zullen wij onze aandacht speciaal richten op één onderdeel ervan, n.l. de in later tijd ontstane bevoegdheid van den Graaf om ook als vonniswijzer op te treden, omdat dit

recht het belangrijkste ervan is, met 't oog op het ontstaan en de ontwikkeling, en dus het juist begrip van ons tegenwoordige rechtswezen.

Deze ontwikkeling komt duidelijk tot uiting in de namen, die 's Graven uitspraken in den loop der tijden gedragen hebben. Aanvankelijk heeten zij „seggen". De beteekenis van dezen term is ruimer dan: arbitrale uitspraak. De term „seggen" omvat alles, wat geen vonnis is. Alleen wat de ordinaris gerechten wijzen heet „vonnis". „Seggen" is daarom de naam geworden voor 's Graven uitspraken als rechter in modernen zin.

Langzamerhand gaat men dit oplossen van geschillen door den Graaf meer en meer als iets normaals beschouwen en worden ook de uitspraken van den Graaf „vonnis" genoemd. Hierin komt dus tot uiting, dat de competentie van den Graaf in die zaken, welke hij reeds lang gewoon was te berechten, een vaste bevoegdheid geworden is, van niet minder hechte qualiteit dan die van de gewone gerechten, m.a.w., dat de Graaf voor deze zaken is geworden: *de* competente rechter[1]).

Het optreden van den Graaf als rechter in modernen zin wordt in onze bronnen genoemd „berechten met 's Graven heerlijkheid". De zin van deze uitdrukking wordt

---

[1]) Er valt in dit opzicht een merkwaardige analogie waar te nemen tusschen het optreden van den Frankischen koning met zijn koningsgerecht en dat van den Graaf met zijn Raad. Beiden fungeeren als rechter in modernen zin, en wel in een reeks soortgelijke gevallen. Directe continuiteit tusschen de iurisdictie van het koningsgerecht en die van Graaf en Raden bestaat er echter gewoonlijk niet. In het algemeen hebben zich hierbij uit gelijksoortige omstandigheden gelijke gevolgen ontwikkeld, d.w.z. de zelfde ontwikkelingsgang, die geleid heeft tot het ontstaan van de competentie van den Frankischen koning in een bepaald soort zaken heeft zich in de Middeleeuwen herhaald en nu ten bate van de landsheeren.

duidelijker, wanneer wij er een enkel woord aan toevoegen en spreken van: berechten *alleen* met 's Graven heerlijkheid, want de uitdrukking wil zeggen, berechten „zonder recht en oordeel", m.a.w. zonder gerecht. Het staat dus op één lijn met onze tegenwoordige rechtspraak, welke ook geschiedt namens de Kroon, zonder medewerking van een volksvertegenwoordiging[1]).
Deze ontwikkeling van 's Graven gezag tot een rechtspreken met 's Graven heerlijkheid, maakt deel uit van het ontstaan der moderne souvereiniteit. De rechtspraak met 's Graven heerlijkheid is de voorlooper van onze tegenwoordige wijze van rechtspreken en daarom voor ons zoo uiterst belangrijk. Onze moderne rechtspraak, die geschiedt „in naam des konings", dus in naam van den landsheer, verschilt principieel van de rechtspraak door de oude ordinaris gerechten, die rechtspreken in hun qualiteit van onderzaten[2]), maar sluit aan bij de recht-

---

[1]) Thorbecke: „Aanteekening op de grondwet" blz. 235 geeft een onjuiste verklaring van dit verschijnsel, welke vrij algemeen is nagevolgd. Hij zegt naar aanleiding van het artikel: „Er wordt alomme in de Nederlanden recht gesproken in naam en vanwege den Koning" het volgende:
„De Koning, het hoofd van de uitvoerende macht over 't algemeen, is dus ook, schoon op een andere wijs dan ten aanzien der overige deelen, het hoofd der rechtsprekende macht. Doch het is niet dit, wat ons artikel te kennen geeft. De eigenlijke beteekenis dezer, in de nieuwere Constitutiën ook van andere landen opgenomen, grondstelling is negatief. Zij zegt, dat geene bijzondere rechtspraak, voorheen als eigen recht van wege vele andere personen of lichamen, buiten den Souverein geoefend, meer wordt toegelaten."
Na hetgeen wij in het voorafgaande betoogd hebben, is het duidelijk, dat deze bepaling juist wel de door Thorbecke verworpen beteekenis heeft en geen verband houdt met de afschaffing van de heerlijke rechtspraak.

[2]) Vergelijk hetgeen Martens hierover zegt in: „de Justitieele colleges", o.a. op blz. 369.

spraak van den Graaf. Bij diens Raad wordt niet alleen recht gevorderd, maar ook recht gesproken in naam van den landsheer[1]). Duidelijk blijkt dit uit de woorden, waarmee de sententiën van het Hof aanvangen: „'t voorsz. Hof, recht doende in den name ende vanwegen mijns genadichs Heeren"[2]), deze zijn gelijk aan de formule uit de tegenwoordige vonnissen.
Men moet zich bij dit optreden van den Graaf krachtens zijn heerlijkheid niet op een dwaalspoor laten brengen door het feit, dat hij juist daarbij samenwerkt met zijn Raden. Immers de Raad is geen gerecht, modern gezegd geen volksvertegenwoordiging, maar een college van Grafelijke ambtenaren, zijn helpers, door hem zelf gekozen. Het college, dat in later tijd, als de landsheer zelf meestal afwezig is, het moderne rechterschap voor hem uitoefent, is het Hof. Dit wijst daarom vonnis in naam van den landsheer.
Er is dus een nieuw, monarchaal element in de rechtsplegging gekomen, belichaamd in de Hoven van Justitie.

---

[1]) Hierbij kunnen wij opmerken, dat het koningsgerecht op analoge wijze zijn uitspraken geeft in naam des Konings.
[2]) Zie bijv. een sententie van 30 Mei 1481, Register Sententiën S. f. 144 No. 106.

HOOFDSTUK IV.

DE LICHAMEN WAARMEE DE GRAAF ALS RECHTER IN MODERNEN ZIN SAMENWERKT.

Wanneer de Graaf als rechter in modernen zin optreedt, doet hij dit nooit alleen. Evenals bij zijn andere functies werkt de Graaf ook hierbij samen met zijn Raden. De Raad is een door den Graaf onverplicht ingesteld college, dat niet een „gemeente" vertegenwoordigt en dus niet van rechtswege optreedt. Lid van den Raad wordt men krachtens benoeming door den Graaf, de Raden zijn ambtenaren van den landsheer. Dat de Graaf volkomen vrij is bij het kiezen van zijn Raden, blijkt duidelijk uit een stuk van 5 Nov. 1290[1]), n.l. een benoeming van Florens van Borselen „tot onsen Rade".

„Wy Florens, Grave enz. maken cont, dat wy hebben genomen Heren Florens van Borselen tot onsen Rade toter manieren bi (d.i. mee) te werckene in allen saecken, die ons toebehoiren (dus ook aan 's Graven modern rechterschap), ende wij en sullen hem nijet van ons doen, alsoelanghe alse wy leven, het ne ware, dat hij 't verboerde met quaden dinghen.

Ende ick, Florens van Borsele gelove met mynre trouwen ende bij gesworen ede, minen voorgenomeden Heren, Heren Florens, Grave van Hollant, te radene[2]) syne eere ende syn orbare, ende sijn beste na mine wetentheyde, ende alle sticken, die ick hem gherade,

[1]) van Mieris I, blz. 511, Oorkondenboek II, blz. 329, No. 746.
[2]) dit is dus de taak van den Raad.

daer sal ic hem toe helpen[1]), mit live ende mit goede, trouwelicke, ende ic en sal nimmermeer van hem scheiden, en sal hem getrouwelicken dienen, also langhe als ic leve, ic en worde niet van hem gewiset, als voirscreven is."

Uit de woorden: „wy sullen hem niet van ons doen" blijkt duidelijk, dat de Graaf in 't algemeen deze bevoegdheid wel heeft en zijn Raden naar willekeur kan ontslaan. De Raad is dus volkomen een schepping van den Graaf.

De Raad wordt gepresideerd door den landsheer, maar niet in den vorm, waarin een rechter in Germaanschen zin dat doet, want deze beperkt zich tot presideeren en heeft geen stem bij de beslissing. In den Raad treedt de Graaf op als president rechter in modernen zin. Dat de Raden de helpers van den landsheer of van diens plaatsvervanger zijn, komt duidelijk tot uiting in de aanstelling van de Lannoy als Stadhouder van Holland, Zeeland en Friesland, gegeven Lille 22 Mei 1448. In den aanhef wordt het plan van den landsheer als volgt uitgedrukt:

„Nous y commettrons un lieutenant lequel aura de par nous la charge principale des dits pays, comme chief et avecques lui comme assissants les gens de nostre conseil en iceulx pays."

Het moderne karakter van den Raad komt ook tot uiting in de wijze van behandeling. Deze is niet formalistisch, d.w.z. er wordt niet geprocedeerd bij vaste dingtalen, zooals bij de oude traditioneele gerechten. Hoewel de Raad een lichaam is, dat de Graaf zelf heeft ingesteld,

---

[1]) de Graaf heeft van Borselen dus gekozen, met het oog op zijn machtige positie.

zullen wij voorbeelden aantreffen, dat hij zich onderwerpt aan de uitspraak van zijn Raden. Ik wijs even op dit feit, omdat men hier allicht uit af zou leiden, dat de Raad een ouderwetsch „gerecht" is. De Graaf onderwerpt zich aan den Raad om de volgende reden.
Sedert de Raad een vaste positie gekregen had en als rechter voor bepaalde soort geschillen gewaardeerd werd, kon de landsheer, wanneer hij in zoo'n geschil betrokken was, niet weigeren om zich aan de uitspraak van den Raad te onderwerpen. Zoo zien wij ook later het Hof optreden als rechter in geschillen, waarbij de Grafelijkheid partij is.
Nog rest de vraag: welk karakter droeg de medewerking van den Raad. Aanvankelijk zijn de Raden louter adviseurs van den Graaf, althans in theorie. In de praktijk zal hun stem een grootere waarde hebben gehad, gezien het feit, dat de Graaf meest machtige edelen tot zijn Raden benoemde, dus personen, die hij wegens hun invloedrijke positie wel moest kennen in zijn regeeringsbeleid, omdat hij zonder hun steun niet durfde of zelfs niet kon regeeren. Men zie de aanstellingsacte voor Florens van Borsele, waar dit tusschen de regels door duidelijk blijkt. Door de feitelijke macht, die er van de Raden uitgaat, krijgt hun stem dus meer dan adviseerende waarde. Het wordt gewoonte, dat de Graaf zich aan hun meening houdt. Oorspronkelijk was dit een gevolg van de aanzienlijke positie van de Raden, maar langzamerhand werd hun stem van rechtswege bindend.
Ook het feit, dat zich uit den Raad binnen een vrij kort tijdsverloop een geregelde Statenvergadering kon ontwikkelen, wijst erop, dat de Raad in de latere Middeleeuwen beschouwd werd als een college, dat beslissende

stem had, wanneer zijn medewerking door den landsheer werd ingeroepen.

Men moet bij de beoordeeling van de verhoudingen in den Raad vooral in het oog houden, dat de Raad niet te vergelijken is met de ouderwetsche gerechten, ingericht volgens vanouds bestaande strenge normen. Uit den aard der zaak ontbreken deze bij den Raad als moderne instelling. Een streng iuridische constructie van de onderlinge verhouding tusschen voorzitter en leden is dus niet te verwachten.

Aanvankelijk behandelt de Graaf zelf de regeeringszaken met zijn Raad, en fungeert daarbij als voorzitter. Later, wanneer de landsheer meestal afwezig is, neemt de Raad, gepresideerd door den Stadhouder, 's Graven taak waar. De zaken komen dan: „voir mijnen Heere den Stadhouder ende den anderen Raide van Hollant" of wel „voir mynen Heere den Stadhouder, Overste van den Raide, ende anders den Raide". De stadhouder wordt zelf ook als één der Raden beschouwd, zooals voor de hand ligt, omdat ook hij Grafelijk ambtenaar is evenals de rest van de Raden. Degeen die den Raad presideert, is dus zelf lid van dit lichaam en heeft dus stem bij het nemen van de beslissingen[1]). De Raad is dus ook in dit opzicht reeds op dezelfde wijze ingericht

[1]) In de Ordonnantie op het stuck van de Justitie van den Hove van Hollant van 17 Juli 1510, wordt met zooveel woorden gezegd, dat de Stadhouder meestemt.
Art. IV bepaalt: „Van alle welcke saecken (n.l. alles wat voor den Raad komt) Onse voorsz. Praesident die openinge in den voorsz. Raedt doen sal, daerop vragen en vergaderen die opiniën van den Stedehouder ende Raedts-luyden voorsz. ende die sluiten ende termineren naer de stemmen ende opinien van der meeste meenichte van hen."
De stadhouder stemt dus gewoon mee en zijn stem heeft de zelfde waarde als die van de andere Raden.

als onze tegenwoordige rechterlijke colleges. Hij onderscheidt zich ook hierin van de ordinaris gerechten, bij welke degeen, die presideert, dat is de „rechter" (in Germaanschen zin) geen invloed heeft op de uitspraak. De wijze, waarop in dezen tijd de beslissingen door den Raad worden genomen, vinden we nauwkeurig beschreven in artikel IV van de instructie van 1531.

„Item de President, in absentie van den Stadthouder sal hebben last de materie te stellen in deliberatie van den Rade, te vergaderen de opiniën (ieder der Raden heeft dus een gelijkwaardige stem) ende pronuncieren de appoinctementen bij monde ofte bij geschrifte, terstont nadat sij gesloten worden, na de meeste opinien ende stemmen (de beslissing van den Raad wordt dus bij meerderheid van stemmen genomen)."

We zien hier een „president" van de Raden optreden, die niet de Stadhouder zelf is.

De Raad heeft n.l., toen hij zich meer en meer tot iustitieel college differentieerde een eigen president gekregen in plaats van den Stadhouder. Deze president is één van de Raden, hiertoe aangewezen.

Door den overgang van het presidiaat van den Graaf, eerst op den Stadhouder en daarna op een eigen president, komt de Raad in een andere verhouding tot den landsheer te staan. Wanneer de Graaf niet meer zelf voorzit, en zelfs zijn Stadhouder is uitgeschakeld als president, wordt de Raad een college *naast* den landsheer.

Met de afwezigheid van den Graaf houdt ook verband het verschijnen van een Procureur van den landsheer, welken ambtenaar wij in onze latere stukken en ook in de instructie's aantreffen.

De Procureur is degeen, die voor den afwezigen landsheer als rechtsvorderaar optreedt en ook voor 's Graven andere belangen opkomt. Hij is dus in de eerste plaats ambtenaar van het O.M. Deze functie is opzichzelf niets nieuws. Bij een gewoon gerecht vervult de rechter deze. Het bijzondere van het ambt van procureur van den landsheer is echter, dat hier voor 't eerst het rechtsvorderen is afgescheiden van het presideeren van het gerecht en andere rechters werkzaamheden in Germaanschen zin.

De opvatting, als zou ons O.M. met Napoleon uit Frankrijk zijn gekomen, is dus onjuist. Deze verkeerde meening is ontstaan, doordat bij de gewone gerechten de O.M. functies onopgemerkt bleven, omdat de rechter ze waarnam. Bij den Raad treffen wij echter reeds in het midden der 15de eeuw een afzonderlijk O.M. aan.

Tenslotte kunnen wij in dit verband opmerken, dat deze nieuwigheden grootendeels zijn ingevoerd, nadat Philips van Bourgondië de vrije hand heeft gekregen, dus nadat Jacoba van Beyeren uit de regeering verdwenen was. Toen werd ook de Raad gemoderniseerd naar Fransch model, al blijft hij ook dan, wat het materieele recht betreft, voortwerken in de lijn van Graaf en Raden.

Hiermee hebben we het algemeen karakter van den Raad besproken. Naast de gevallen, waarin de Graaf met zijn Raden samenwerkt, zullen wij ook voorbeelden aantreffen, vooral in politiek getinte zaken, dat de Raad is uitgebreid tot een Statenvergadering.

Een brief van 3 April 1315[1]), werpt een duidelijk licht

---

[1]) afgedrukt op blz. 232.

op het ontstaan en wezen der latere Hollandsche Statenvergadering. Zij bestaat aldaar uit 's Graven Raden — die nader gespecificeerd worden als: „ridderen, knapen (samen dus edelen) ende clerken" — en schepenen van alle steden. Het is een door den Graaf bijeengeroepen vergadering van machtige en soms ook nog ter zake kundige personen zooals hier de „clerken van rechte". De Hollandsche Statenvergadering is dus geen oude landdag, zooals in die provincies, waar de Staten nog altijd de vertegenwoordigers van de geërfden zijn, en de leden dus van rechtswege zitting hebben.

Het Graafschap Holland is ontstaan door samenvoeging van een aantal oorspronkelijke graafschappen en stukken daarvan, die de Graaf langzamerhand op de een of andere wijze onder zijn gezag had weten te brengen. De Staten van Holland *kunnen* dus geen voortzetting van een ouden *land*dag zijn, om de eenvoudige reden, dat er oudtijds geen *land* Holland bestond.

Hoe heeft nu de uitgebreide Raad, bestaande uit machtige edelen, steden-vertegenwoordigers en juristen, zich ontwikkeld tot een standenvertegenwoordiging, tot een Statenvergadering?

Deze overgang is als volgt in zijn werk gegaan.

De oorspronkelijke Raad heeft zich geleidelijk gesplitst in twee afdeelingen.

In een iustitieele, die men later den „Raad" en nog later het Hof noemt, bestaande uit Grafelijke ambtenaren, die liefst rechtsgeleerden moeten zijn, en in een politieke afdeeling, die zich tot een Statenvergadering heeft ontwikkeld. Deze laatste afdeeling bestond uit vertegenwoordigers der belangrijke steden en machtige edelen, door den Graaf opgeroepen, omdat hij buiten hen om

niet durfde of zelfs niet kon regeeren. Geleidelijk zijn de steden die meewerking als een recht gaan beschouwen. Dan komen hare vertegenwoordigers dus krachtens eigen recht en niet meer ingevolge een speciale uitnoodiging van den Graaf. Ook de positie der edelen veranderde van karakter. Vroeger werden zij om persoonlijke qualiteiten opgeroepen, later komen ook zij als zelfgerechtigde vertegenwoordigers van hun stand. Dan pas is er een „ridderschap".

De kern van de 15de eeuwsche ridderschap wordt gevormd door 's Graven edele Raden, daarbij roept de Graaf dan nog eenige andere edelen op, die in aanmerking komen en welke beschouwd worden als quasi Raden, even als men aanvankelijk ook de stedelijke vertegenwoordigers als Raden behandelde en zelfs wel zoo noemde.

Eerst later verschijnen er vaste vereischten voor het lidmaatschap van de ridderschap, o.m. het bezit van een ridderhofstad. Weliswaar hadden ook vroeger de edelen, die opgeroepen werden, in den regel een huis, dat men later als een „ridderhofstad" qualificeerde, maar vereischt was het bezit daarvan niet. We hebben hier dus te doen met een nadere preciseering van het reeds lang bestaande beginsel, dat een edelman meetelt, m.a.w. „stem in staat heeft" wegens zijn militaire waarde voor de samenleving. Immers ook oorspronkelijk riep de Graaf juist machtige edelen op, d.w.z. militair machtigen, en dit houdt feitelijk al in, dat zij een versterkt huis bezitten. Het latere ridderhofstadvereischte is dus een nadere preciseering van het begrip „machtig". Het stellen van uitdrukkelijke vereischten werd eerst noodig, toen de ridderschap zich uit den Raad gedifferentieerd had en

geworden was tot vertegenwoordiging van een stand. Daarmee was de Grafelijke benoeming, die vroeger als criterium diende, vervallen, en werd het noodig andere vereischten te stellen en hiervoor nam men, zooals voor de hand lag, een hoedanigheid, die vroeger stilzwijgend verondersteld werd, n.l. het hebben van een versterkt huis, een „rechte ridderwoninge". Dit was een traditioneel begrip[1]), want reeds veel vroeger vinden wij den regel, dat dergelijke „Steenhuysen" slechts gebouwd mochten worden met toestemming van den landsheer. Oudtijds bestond er geen vaste omschrijving van het begrip weerbaar huis, omdat het bezit daarvan geen vereischte was. Later natuurlijk wel. Duidelijk zien wij dit in het naburige Utrecht, waar de Staten anno 1536 een lijst van ridderhofsteden aanleggen[2]), waarbij bepaald wordt, dat zoo'n huis het karakter van een fort moet hebben, dat aan bepaalde eischen van versterking voldoet[3]). In de desbetreffende resoluties wordt het begrip ridderhofstad omschreven als een huis, waarop een huisman zijn lijf en goed kan bergen „ende in der nood vrij op slapen". Dit wordt elders nader uitgewerkt als volgt: Een „rechte Ridderwoninge" is een „Veste, hebbende

---

[1]) Zie bijv. een resolutie van de staten van Utrecht „op de Requeste nopens de Riddermatigheid van de hofstede Amelisweerd" in dato 26 Mei 1537 waarin gezegd wordt dat „klaarlyk blykt, dat die Hofstede Amelisweerd een Ridderhofstede *vanouds altijt geweest is*".

[2]) Groot Utrechtsch Placaatboeck I, blz. 275 e.v.

[3]) Zoo vermeldt de commentaar op Winhoff (p. 148, noot 12), dat in het Neder-Sticht ten tijde van Bisschop Frederick van Baden (1496—1517) een meetellend „praedium nobile" omschreven wordt als: non simpliciter tantum nobile, sed ponte et fossa munitum". Verderop wordt van „die rechte Ridderschap van het Nedersticht" gezegd, dat dit zijn de edelen, die „vesten huysen" met „opgetogen bruggen" hebben. De voorrechten van de ridderschap worden verklaard als: nobilitati concessum ob toleratam militiam fortiter et suo sumptu, dus haar toegekend wegens haar militaire waarde.

opgetogen bruggen, poorten, en met graften omgraven wesende".

We zien dus bij de Ridderschap een merkwaardige analogie met hetgeen er t.a.z. van de steden gebeurd is. Ook deze werden aanvankelijk opgeroepen krachtens keuze door den Graaf. Toen echter de stedelijke vertegenwoordiging tot een „Staat" was geworden, verviel natuurlijk de Grafelijke keuze, en moest daarvoor een ander criterium in de plaats komen. Er werd toen een vaste lijst van „goede" (d.w.z. belangrijke) steden gemaakt, waarop men, zooals voor de hand lag, die steden plaatste, welke vanouds opgeroepen werden.

Aan het einde van deze ontwikkeling onderscheiden de Staten zich dus hierin van het Hof, dat zij niet bestaan uit ambtenaren van den Graaf, maar uit vertegenwoordigers van de bevolking, althans van enkele standen. Zoo is men dus in Holland, wat betreft het lichaam, waar de landsheer samen mee regeert, tot een zelfde resultaat gekomen als in andere gewesten, maar langs een geheel anderen weg.

Een bewijs voor de juistheid van het voorafgaande levert ons artikel III van de Instructie van 1531.

„Item de voorsz. Stadthouder sal den Zegel van onsen Leenhoff van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, nae de costuyme houden ende bewaren, ende onder die (n.l. zegel) in onsen namen alderhande Brieven geven, roerende Leenen oft andere swaren saecken, ons oft onsen voorsz. Landen aangaende, by advijse, in materien van Leenen van onsen Mannen van Leenen aldaer, ende in anderen saecken bij advijse van den voorsz. President ende die Luyden van onsen Rade[1]) ende oock of 't noot

---

[1]) de leenbank en het Hof worden hier dus scherp onderscheiden.

is van den Edelen ofte van den Luyden van onsen Steden[1]), oft van anderen, die hij daertoe sal willen roepen ende convoceren: hetwelck hij sal mogen doen 't allen tyde als 't hem goet duncken sal na qualiteit ende gelegentheyt van der saecken (n.l. in belangrijke zaken, zooals verderop wordt gezegd).
Doende nochtans onse voorsz. Stadthouder, als hij in groote saecken geoccupeert sal wesen, den treyn van der Justitie ordinaris continueeren ende tot dien den voorsz. President ende de Luyden van onsen voorsz. Rade verstaen, sonder hem anders te occuperen, tenzij als boven, als 't noot zijn sal."
Als besluit van dit hoofdstuk een aanhaling, van hetgeen Mr. Th. van Riemsdijk over dit onderwerp zegt, in: „de Tresorie en Kanselarij van de Graven van Holland"[2]).
„Wanneer de Graaf eene beschikking wilde nemen over eene zaak, die het gemeene land aanging en waaromtrent hij op dien grond met zijne onderzaten in overleg wenschte te treden, ontbood hij zijne Raden tot eene vergadering, waarin hij die zaak in behandeling bracht. Deze vergadering werd, evenals ieder andere op een bepaalden dag te houden bijeenkomst een dagvaart genoemd. Van welken aard die zaken waren, is nimmer voor goed geregeld geworden. Veel zal hierbij afgehangen hebben van de macht en den invloed, welke de vorst feitelijk heeft uitgeoefend. In het algemeen zal als regel gegolden hebben, dat het bedoelde overleg plaats had in aangelegenheden, waarin de belangen der onderzaten rechtstreeks betrokken waren, zooals het vragen

[1]) Wij zien hier dus, dat Hof en Staten concurreerend optreden.
[2]) zie blz. 384.

van een bede, het ondernemen van een oorlog en het sluiten van een vredesverdrag, maar tot deze onderwerpen hebben zich niet de zaken beperkt, welke op die dagvaarten behandeld werden, daar dit van het goedvinden van den Graaf afhing.

In het begin van het ruwaardschap van Albrecht werden de edelen, die tot Raden werden aangenomen, als zoodanig door den vorst in overleg met de steden aangesteld. Het is mogelijk, dat dit ook in vroegeren en lateren tijd heeft plaats gehad. Men mag hieruit afleiden, dat die Raden ook de belangen van de steden behartigden. Het laat zich echter begrijpen, dat de graven, die zoo dikwijls in de steden het steunpunt van hunne regeering vonden, zich ook rechtstreeks tot haar in betrekking hebben gesteld. Reeds in den oudsten tijd komen tijdperken voor, waarin met de Raden de Steden ten dagvaart ontboden werden, en sedert het begin van het ruwaardschap van Albrecht is dit vrijwel de regel geworden.

Dagvaarten in den hier bedoelden zin, hetzij van de Raden alleen of van de Raden en steden, werden voor Holland en Zeeland afzonderlijk of gemeenschappelijk gehouden. Bovendien hadden ook zulke vergaderingen van de Raden en steden van Henegouwen, Holland en Zeeland plaats. In buitengewone gevallen trad de Graaf met de edelen en steden in overleg. Bepaaldelijk geschiedde dit, wanneer over het recht op het Graaflijk gezag of over de uitoefening van het landsbestuur eene beslissing moest worden genomen. Er werd dan eene dagvaart gehouden, waarop baanrotsen, ridders, knapen en steden verschenen, hetzij van Holland of Zeeland alleen of van beide gewesten. Ook kwam het voor, dat

met edelen en steden van de drie landen (n.l. Holland, Zeeland en Henegouwen) gemeenschappelijk eene bijeenkomst werd gehouden.
De stand der edelen, als door de leden van riddermatige geslachten gevormd, werd als ridderschap aangeduid. Sedert 1425 geraakte die benaming in officieelen zin in gebruik voor de edelen, die tot bijwonen van de hierbedoelde dagvaarten werden uitgenoodigd. In dat jaar namelijk voerden de edelen, wanneer zij als een geheel in Staatsrechtelijken zin optraden, voor het eerst in officieele stukken den titel van ridderschap, terwijl zij vroeger slechts, wanneer zij bijeenkwamen, als ridders en knapen werden aangeduid.
Reeds na de aanvaarding van het ruwaardschap heeft Philips van Bourgondië een begin gemaakt met Ridderschap en steden te raadplegen in aangelegenheden, waarover vroeger de Raden en de steden gehoord werden. Op met hun gehouden dagvaarten stelde hij de stadhouders aan, aan wie hij bij zijn vertrek het bestuur van het land overliet, en werden hem de belastingen toegestaan, die tot het voeren van den oorlog noodig waren.
Nadat hij het bestuur aan hiertoe gecommitteerde personen had toevertrouwd, hebben deze bewindslieden landsaangelegenheden van den meest verschillenden aard ter sprake gebracht op dagvaarten, door hen met de steden of met ridderschap en steden gehouden. Op deze wijze althans hebben heer Roeland van Uutkerke en Boudewyn van Zwieten, en daarna de heeren van Borselen gehandeld. Het ontbreekt niet aan voorbeelden, dat, waar geestelijke belangen aan de orde kwamen, de geestelijkheid ook vertegenwoordigd werd, zoodat er

dan sprake was van een dagvaart van de drie staten. Zoo werden sedert 15 Juni 1430 een reeks van dagvaarten gehouden over de verhouding tot den in den ban gedanen Bisschop van Utrecht. Op meerdere dezer verschenen, nevens Ridderschap en Steden, provisoren en cureiten als vertegenwoordigers van de geestelijkheid van Holland en Zeeland. Vandaar dat hunne bijeenkomsten als die van de „drien Staten van Hollant ende van Zeelant" werden aangeduid [1]). Evenzoo werd, door den Raad van Holland een dagvaart uitgeschreven, over de zelfde kwestie, die te Leiden op 26 Sept. 1433 werd gehouden en door Ridderschap en steden van Holland en Zeeland en eenige geestelijken, zooals de Abt van Egmond en de groote prior, werd bijgewoond. Op 22 September verzocht de Raad aan den Hertog geene beslissing te willen nemen, voordat hij „wiste 't overdragen der drien Staten van Hollant etc." Er werd dus over die zaak door geestelijkheid, ridderschap en steden van Holland en Zeeland beraadslaagd, gelijk reeds sedert 1430 ter zake van het Utrechtsche schisma was geschied.

Deze dagvaarten werden door den Raad uitgeschreven. Wie als behoorende tot de Ridderschap op die dagvaarten zijn verschenen, kan niet volledig worden opgegeven. Bij brieven werden zij tot bijwoning van die dagvaarten uitgenoodigd.

Uit de namen, welke op die wijze bekend zijn, blijkt alleen, dat vele edelen verschenen, die als Raden jaarwedden tot wederopzeggen genoten of tot voor korten tijd in het bezit daarvan waren geweest. Doch buitendien

---

[1]) Dit is, voorzoover mij bekend, de eerste maal dat wij den naam „Staten" in dit verband aantreffen.

worden er anderen genoemd, aan wie nooit zulk een wedde was toegekend. Met genoegzame zekerheid is aan te nemen, dat de bezoldigde adellijke Raden tot de Ridderschap behoorden, welke op de dagvaarten verscheen en daarvan een gedeelte uitmaakten. Nadat Philips Graaf was geworden, zijn de meeste zaken, waarin de belangen van de onderzaten betrokken waren, op zulke dagvaarten van Ridderschap en steden behandeld geworden. Die vergaderingen werden dus niet meer uitsluitend gehouden in de buitengewone gevallen, waarin zij oorspronkelijk werden belegd, en verdrongen de dagvaarten van Raden en steden, waarvoor zij in de plaats waren getreden. Uit haar heeft zich de vertegenwoordiging van het gemeene land door Ridderschap en steden als 's lands Staten ontwikkeld."

Deze voorstelling van Mr. van Riemsdijk over het ontstaan en wezen der Hollandsche Staten klopt dus in groote lijnen geheel met hetgeen wij daaromtrent hebben gevonden.

Onze inleidende beschouwingen zijn nu afgehandeld, zoodat we kunnen overgaan tot de bespreking van de iurisprudentie van den Graaf in geschillen over onroerend goed.

HOOFDSTUK V.

DE LANDSHEERLIJKE RECHTSPRAAK OVER ONROEREND GOED VAN GEESTELIJKEN.

Bij de landsheerlijke rechtspraak in geschillen over onroerend goed treft men vele zaken aan over goederen van geestelijke personen en stichtingen.
Ook de Frankische koning was van rechtswege beschermer van geestelijken, kerken en kloosters. Dus reeds als koninklijk ambtenaar oefende de Graaf dit patronaat uit. Dit blijkt o.m. uit het feit, dat de Graaf zelfs later, wanneer hij landsheer is geworden deze bevoedheid nog in naam des Keizers uitoefent, men zie een brief van 29 September 1380, gegeven aan het Domkapittel[1]).
Dit deel van de koningsmacht is dus overgegaan op de zelfstandig geworden Graven, de Middeleeuwsche landsheeren, waardoor de landsheeren als zoodanig de speciale beschermers zijn van geestelijken, zoowel wat hun persoon als hun goed betreft. Dit patronaat over geestelijken behoort dus tot de meest oorspronkelijke bevoegdheden van den Graaf. Immers de landsheeren hebben dit recht niet geleidelijk in den loop der Middeleeuwen verworven, maar ontleenen het rechtstreeks aan den Frankischen koning.
Dit patronaat leidt tot competentie van den Graaf in geschillen, waarbij de beschermden betrokken zijn en deze een klacht bij hem indienen.
Dat de landsheer reeds in den oudsten tijd, waarover

---

[1]) zie blz. 75.

de bronnen ons voldoende inlichten, deze bescherming uitoefent als een vaste taak, die deel uitmaakt van zijn landsheerlijkheid, blijkt o.a. uit een brief van 16 April 1204[1]), die tevens een motiveering van deze bescherming bevat:

„Quia omnis potestas a Domino Deo tribuitur, naturale ius exigit, ut omnis potens in eius servicio, a quo potestatem assequitur, se debeat exercere. Nec dignius eidem Domino nos credimus deservire, quam si iura servorum illius illaesa servamus, eorum videlicet, qui nec arma ferre, nec se defendere consueverunt.

Hinc est, quod Ego Wilhelmus, Comes Hollandiae, tam posteris quam modernis notum esse volo, quod Abbatem et Monachos Ecclesiae B. Mariae de Thosan et omnia bona eorum per omnem terram meam sub mea protectione ac defensione susceperim.

Actum Brugis anno Mccıv sexto decimo Kalendas Maii."

Dit stuk zegt ons, dat deze bescherming van geestelijken vanouds tot de landsheerlijkheid behoort en levert ons een bewijs voor de continuiteit tusschen de Grafelijke bescherming van geestelijken en die door den Frankischen koning. De Graaf van Holland verklaart hier uitdrukkelijk, dat dit patronaat de taak is van „omnis potens", m.a.w. noodwendig deel uitmaakt van de regalia, en deze regale bevoedheden, althans die, welke wij in de vroege Middeleeuwen als zoodanig aantreffen, zijn alle van den Frankischen koning afkomstig.

Een andere bewijsplaats, waaruit deze continuiteit ten duidelijkste blijkt, vormt een brief op 29 September

---

[1]) van Mieris I, 140.

1380[1]) gegeven aan het Domkapittel. Deze toont ons, dat de bescherming van geestelijken door den Graaf wordt uitgeoefend in naam des Keizers. Deze taak wordt dus door den landsheer waargenomen als vertegenwoordiger van het keizerlijk gezag, dat is van de voortgezette Frankische koningsmacht. De brief is getiteld:
„Littera ducis Alberti concessa Capitulo et personis Ecclesie Traiectensis pro defensione eorundem".
„Aelbrecht enz., doen cond allen luden, want overmids des ghescilles ende onstandichede, die leider huden in der heiligher kerken is, die Deken ende Capittel ende anders Canoniken ende personen der Kerke van Utrecht zeer beswaert ende beanxt sijn aen horen live ende goede.
Ende daerom onse lieve ende gheminde Heer ende zoen, die Roemsche Coning ende Coning van Behemen, die voers. Deken ende Capittel ende personen der kerken van Utrecht ende hore goede in sijnre ende des Rijcs bescermenisse ghenomen heeft.
Ende hierom zonderlinghen bi der trouwen ende eren, die wi hem ende den Heylighen Rike sculdich sijn, met sinen brieven open ende besloten, die wy ontfaen hebben, ons hoechliken vermaent heeft, dat wi die Deken ende Capitel voers. bistandich, ghehulpich ende radich wesen wilden, ende hem van allen anxten, swaernissen ende lasten bescermen mit crafte ende mit rechte.
Ende want wi des Heylighen Rijcs ghehoersamich altoes gheweest hebben, ende ons liefs Heren ende zoens des Roomschen Conings gheboden niet overhoren en willen alse recht is, ende oec om sonderlinghe gonste

[1]) Deze brief komt voor in het Liber Hirsutus van het Domkapittel f. 47 v°., vergelijk van Mieris III, 374.

ende trouwe die wi hebben tot den goeden Sinte Martijn ende der kerken van Utrecht, so hebben wi ghenomen ende ontfanghen, nemen ende ontfaen die voirs. Deken ende Capitel ende persoene der kerken van Utrecht ende hoer live ende goede in onse bescermenesse.

Ende ombieden ende bevelen allen onsen amptluden ende onderzaten van onsen landen van Hollant ende van Zeelant dat si die voers. Deken ende Capittel bistandich, hulpich, radich ende bescermelic zijn in allen horen zaken, die si te doen sellen hebben, ende si reden ende besceijt bi ons nemen ende gheven wilden (d.w.z. die zij voor ons brengen willen).

Ende wie hem hier boven misdede an live of an goede, dat wouden wi aen hem houden als aan denghenen, die onse heerlicheyt verminderen of vercorten woude.

Voert so vermaenen wi ende bidden allen onsen maghen, vrienden ende mannen, dat si om onser beden willen, die Deken ende Capittel ende personen der kerken van Utrecht voerscr. in allen horen zaken, die si met hem te doen sellen hebben, ende daer si van hem op ghebeden ende versocht werden, het si van horen live of van horen goede ghehulpich, bistandich, radich ende bescermelic wesen willen thiegen denghenen die hem bi ons noch reden noch besceyt doen woude (d.w.z. die weigert om het kapittel voor Graaf en Raden te „antwoorden"), ghelikerwijs dat si wouden dat wi horen vrienden ende capellanen (d.w.z. de onder hun bescherming staande geestelijken) daden of sij 't aen ons begheerden. Ende want wi zonderlinghen tot des Dekens ende Capittels bescermenesse tieghen denghenen die hem an live of an goede misdoen wouden of mis-

deden vermaent sijn van onsen lieven Heer ende zoen voers. met crafte ende met rechte te wederstaen, so begheren wi ende waerscuwen een ygheliken, dat si in desen voers. stucken also wel doen, dat ons gheen noot en zi enighe narnstichede tieghen hem aen te nemen, alse ons ghebeden is ende bevolen.
Gegeven op Sente Michielsdach in 't jaer ons Heren Mccc ende tachtich."
We zien hier dus, dat de Graaf met zijn Raad de competente wereldlijke rechter is in zaken betreffende geestelijken. De Graaf is hier q.q. competent, enkel op grond van een klacht van den beschermde, ook tegen den wil van de andere partij, het is dus geen arbitrage maar gewone rechtspraak. Hieraan wordt geen afbreuk gedaan door 't feit, dat er voorbeelden zijn van zaken van geestelijken, waarin aan den Graaf gebleven wordt. Dit „geblijf" wordt aangegaan, gewoonlijk op aandringen van den Graaf zelf, met het oog op eventueele conflicten tusschen hem en de geestelijke gerechten. De Graaf verkrijgt hierdoor het argument, dat hij zich geen rechtsmacht heeft aangematigd, maar dat de betrokken geestelijke personen vrijwillig voor hem gekomen zijn. Immers door het geblijf hebben dezen afstand gedaan van hun ius de non evocando. Vooral wanneer de *gedaagde* een geestelijk persoon is, heeft een dergelijk veiligheidsgeblijf reden van bestaan. Met hetzelfde doel laat de Graaf in later tijd poorters, die betrokken zijn in een z.g. hofzaak, aan zijn Raad „blijven", hoewel de Grafelijkheid zich ook hier uit eigen hoofde competent acht.
Een nog ouder voorbeeld, waaruit blijkt, dat de Graaf van het begin van onze bronnen de competente rechter

is in zake geestelijken en hun goed, met uitsluiting van alle andere wereldlijke rechters, vinden we in een brief van 9 Maart 1306[1]), luidende:

„Wi Willem, Grave van Henegouwen van Holland van Zeeland ende Here van Vriezeland maken cont allen luden, dat wi religieusen Vrouwen, die Abdisse ende dat convent van der Lee, haren cloester, hare boden ende haer goet, waer dat gheleghen is binnen onser gravescap, in onse zekere bescermenesse hebben ontfaen ende gheset.

Ende verbieden allen wareliken reghters binnen onsen lande, dat niement die voerseyde vrouwen moye, jof reght jof vonnesse over hem zegge jof over haer erve.

Ende van wat zaken, dat zi sculdigh zyn te andwordene vore die warelike hant (het wereldlijk gezag), dat houden wi tot ons zelves kennisse. En wi zullen elken manne, die ane hem spreket van so wat wareltliken zaken dat es, doen hebben volcomelic reght.

Ende gebieden allen onsen baeliuwen ende onsen reghters, dat si die vrouwen, hare boden ende haer goet van onsen weghen van allen onghereghteliken stucken bescermen, die men hem doet jof doen magh.

In kennisse van deser dinge hebben wi hem desen brief ghegheven, enz. in der jare ons Heren Mccc ende vive des Woensdaghes voer Middevastene."

Het zelfde beginsel vinden wij in een brief van 20 Maart 1391[2]), en hier worden naast den Graaf zijn Raden met zooveel woorden genoemd.

---

[1]) Zie: Bronnen voor de Geschiedenis der Kerkelijke rechtspraak in het Bisdom Utrecht door J. Joosting en S. Muller, deel III blz. 35.

[2]) Archieven der Ridderlijke Duitsche Orde, Balije van Utrecht, II No. 337.

„Aelbrecht enz. doen cont allen luden, dat wi den heeren van den Duutschen huse onder ons gheseten ende alle hoer goet onder ons gheleghen, ghenomen hebben ende nemen in onser beschermenissen in deser manieren, dat si noch hoere goede voorscr. nerghent te recht staen en sullen dan voer ons ende onsen Rade. Ghegheven in den Haghe, twintich daghe in Maerte in 't jaer ons Heeren Mccc ende negentich na den lope van onsen Hove."

De goederen van het Duitsche Huis genieten dus forum privilegiatum voor den Graaf en zijn Raad.

Een zeer duidelijk bewijsstuk voor het bovengezegde vormt een brief van 10 Augustus 1394[1]), de Abdij Egmond betreffende:

„Aelbrecht enz. doen cont allen luden dat wij omme Gods willen ende salicheyt onser zielen ende om goede gunste, die wy hebben toten eerwairdigen Godshuze ende Cloester tot Egmonde, dat onse voirvorderen gesticht hebben, *geconfirmeert hebben*[2]) ende vestiget hebben[3]), confirmeeren ende vestigen mit desen brieven alle privilegien, vriheden ende gratiën die onse vorvorderen, Graven van Hollant ende wy den geesteliken luden, Abt ende Convente van Egmond gegeven hebben. Ende geloven hem die vaste ende stade te houden ende nemen hoir lyf ende hoir goed in onser beschermenisse.

---

[1]) Liber V f. 135 no. 592, volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

[2]) De landsheerlijke bescherming bestond dus reeds lang, deze brief is slechts een schriftelijk bewijsstuk ervan.

[3]) „Vestigen" is hier gebruikt in den zin van: vast maken, m.a.w. van verzekeren.

Ende willen die voirsz. Abt ende convente die nu syn of namels wesen sullen ende hoir goede van nyement mit wereltliken rechte mit bitichte[1]) of seventughe of mit anders enich wereltlic gedinge, voir onsen bailiuwen, scouten of rechters gemoyt hebben.
Mer waer dat sake, dat yement opten Abt ende convente voers. of hoer goede iets te seggen hadde, die sal dat versoecken aen Ons en aen onsen Rade, ende dien sullen wij van sijnre claghe na den besten rechte goed bescheit doen hebben.
Ende ombieden ende bevelen allen onsen bailliuwen, scouten, scepenen, boden ende rechters, dat sy bistandich, hulpich, vorderlic ende bescermende syn van onsen wegen den Abt ende convente voirs. van alre onrechter moyenisse.
Ende wair yement die in den wereltliken rechte voir henluden den Abt ende convente ende hoir goede voirsz. aenspreken of trecken wilde, dat sy die partyen ende saken senden bi Ons ende bi onsen Rade om recht ende bescheit dair of te nemen.
Gegeven in den Cloester tot Egmonde op Sinte Louwerysdach Anno xciiij."
De goederen van de abdij zijn dus volkomen aan de competentie van de wereldlijke ordinaris gerechten onttrokken en hebben forum privilegiatum voor Graaf en Raden. Zij genieten dus immuniteit t.a.z. van de gewone gerechten. We hebben hier dus weer een aanknoopingspunt met den Frankischen koning, die als uiting van zijn speciale bescherming aan kerken en kloosters immuniteitsprivilegies verleende.

---

[1]) „Betichte" is: aanspraak in rechten, vergelijk Verwijs en Verdam.

Een ander voorbeeld, dat de Graaf een bewijsstuk van zijn bescherming aan een klooster uitreikt, vinden we in een brief van 9 Maart 1390[1]). Vooral het slot hiervan is merkwaardig. De Graaf stelt daar „craft" aan goederen van een klooster op één lijn met de breuk van dengeen, die hem „zijner Herelichede verminderen woude."

Het stuk luidt:

„Aelbrecht enz. doen cont enz., dat wi der Abdisse ende Convente van Bethlehem in Scouden, haer familia, en alle haer goede, ghenomen hebben in onser bescermenesse.

Ende ombieden onsen Rentemeester Bewesterscelt in Zeeland, die nu is of namels wesen sal, dat hi hem hierin houde ende starcke van onsen weghen tiegens yemende die hem hinder of stoet doen woude.

Ende misdede hem yement hier en boven, dat meynden wi te houden an sijn lijf ende goet, als an denghenen, die Ons onser Heerlichede verminderen woude."

Deze gelijkstelling van bescherming van geestelijken met 's Graven overige heerlijkheid, wijst er wederom op, dat die beschermingstaak een regale bevoegdheid is, afkomstig van den Frankischen koning.

In dit verband moet ik wijzen op de waarde van de uitdrukking, „iets houden aan iemand, gelikerwys als aan denghenen, die ons Onser Herelicheyt verminderen woude." Deze woorden bevatten een zeer belangrijke aanwijzing, want met deze uitdrukking bedoelt de Graaf, dat de zaak voor hem en zijn Raden zal behan-

---

[1]) van Mieris III, 551.

deld worden. Dit staat met zooveel woorden in een brief van 27 Maart 1390[1]).

„Aelbrecht enz., doen cont enz., dat wi om menigherhande breuken, die Odzier van Cralinghe tiegens Ons ende Onser herelicheyt gedaen heeft..., ende want die breuken alsoe groet syn, die hi Ons ende Onser herelicheyt misdaen heeft, dat si Ons selven en Onser hoger herelicheyt staen te berechten, mit onsen Rade ende nyemant anders."

Inbreuk op 's Graven heerlijkheid wordt dus door Graaf en Raden berecht.

Wanneer wij het geval aantreffen, dat een feit hiermee op één lijn wordt gesteld, weten wij, dat de Graaf zichzelf, met zijn Raad, aanwijst als de competente rechter voor deze zaak. De bedoelde woorden vormen dus een belangrijk hulpmiddel om gevallen op te sporen, waarin de Graaf optreedt als rechter in modernen zin. Eveneens leeren wij de oudheid van het Grafelijk patronaat over geestelijken met de daaruit voortvloeiende competentie van Graaf en Raden kennen uit twee gelijkluidende brieven van September 1428[2]), één voor het kapittel van Oud-Munster en één voor het kapittel van St. Jan, waarin de bepaling voorkomt:

„Ende hebben hun vorder sulke gunst en gratie gedaen, dat hoir goede nergent te rechte getogen noch aengesproken en zullen worden noch staen, dan dair waar sij mit rechte behoeren te staen" — n.l. voor Graaf en Raden — „ende van outs gewoonlic is geweest."

Ook in de instructie's vinden wij deze zelfstandige

---

[1]) van Mieris III, 554.

[2]) Zie 1e Memoriael Rosa, f 4 v°., volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

competentie terug van den landsheer en zijn Raad met uitsluiting van ieder ander wereldlijk gerecht in zake geestelijken en hun goederen. Zoo zegt de instructie van 1462 in art. xciv:

„Item sullen die van den Raede voorn. kennisse nemen van saecken, roerende die Vrijheden ende Rechten van mijn voorn. Heere (dus betreffende 's Graven heerlijkheid), alsoo: van den injuriën (d.w.z. het onrecht) die gedaen worden den geestelijcken Persoonen."

Ook hier wordt dus geconstateerd, dat bescherming van geestelijken een onderdeel van 's Graven heerlijkheid vormt.

Evenzoo staat in de instructie van 1531 in art. viii:

„Item sullen President ende Rade kenisse nemen van saecken roerende Onse Vrijheit ende Rechten, daerof henluyden alleen de kennisse toebehoort."

Onder de nu volgende opsomming van zaken 's Graven rechten betreffende, komen weer voor: „injuriën, die ghedaen worden Geestelycken of anderen gepriviligeerden persoonen," d.w.z. personen, die eveneens forum privilegiatum hebben voor den Graaf en zijn Raad.

De uitwerking van dezen algemeenen regel vinden wij in artikel Lxxxv uit 1462 en artikel xii van 1531.

Het eerste zegt:

„Item dat by gebreecke van de Balliuwen van den Lande (deze zijn immers de rechtstreeksche vertegenwoordigers van den landsheer en hebben dus binnen hun ambtsgebied voor diens beschermelingen te zorgen), indien dat er eenige Edele Mannen of Machtige Personen waren, die der Kercken onrecht ende overlast deden of bedwingen wouden, soo sullen die van den Raede voor henluyden ontbieden ende doen komen

sulcke machtige Personen, ende sullen op die overlasten sulcken provisiën doen ende bij alle behoorlijcke remediën daer soo in voorzien, als daer in behoort gedaen te wesen."

Desgelijks zegt art. xii uit 1531:

„Item indien by gebreecke, neglegentie, faveur oft dissimulatie van den Balliuwen, Schouten ofte andere groote Officiers (die als Grafelijke ambtenaren allen moeten waken over 's Graven beschermelingen) eenige kercken of geestelijcke Persoonen, bij eenige Edele Mannen of Machtige personen overlast geschiede of ondeuchdelicken by hen gevexeert werden, soo sullen Stadhouder, President ende Rade deselve ontbieden, ende op de overlasten provisie doen, ende bij allen behoorlycken remediën daerinne voorsien, als daerinne behoort."

Hiermee is de landsheerlijke competentie inzake geestelijken en hun goed in groote trekken behandeld. We kunnen nu overgaan tot de toepassingen van deze competentie, bij geschillen over onroerend goed.

Het oudste mij bekende voorbeeld is een proces over goederen van de Abdij Rijnsburg, dateerend van 1295. Dit geschil vloeit voort uit een Grafelijke schenking aan de Abdij van 25 Oct. 1275[1]), waarvan de schenkingsacte luidt:

„Nos Florentius comes Hollandie tenore presentium recognoscimus, protestantes, quod nos in remedium animarum progenitorum nostrorum, comitum Hollandie, et si monasterio de Rinsburgh forsan aliqua debuimus ex legatis, que sibi a nostris in extremis legata fuerunt, in

---

[1]) van Mieris I, 379, Oorkondenboek II, no. 295.

omnium horum recompensationem eidem monasterio omnem terram venensem, que vulgo Gere vocatur, inter Calveslo, Alsmar et Vrisencop jacentem, in merum allodium et in jus proprietati damus, conferimus, et liberaliter assignamus.
Promittentes dicto monasterio et personis in eodem omnium famulantilus Creatori, quod nos ipsas in bonis predictis et inquieta possessione eorum una cum omnibus bonis, ubicunque in Hollandia vel Zelandia jacentibus, que juste et legaliter sunt adepte, et que jam dudum justo proprietatis titulo possederunt, manu tenebimus, et contra quoscunque molestatores viriliter defendemus; dictum monasterium cum omnibus personis suis recipientes sub nostra protectione speciali pariter et conductu presentium testimonio litterarum.
Datum in festo Crispini et Crispiniani, Anno Domini Mcc Lxx quinto."
De Graaf geeft dus het veen onder Calfsloe en Aelsmeer aan de Abdij in allodium en garandeert haar het rustig en vreedzaam bezit van de geschonken goederen en eveneens van al haar andere goederen binnen zijn landen gelegen. We zien dan ook in het volgende stuk, als de buren van Calfsloe en Aelsmeer tegen het bezit van het veen door de Abdij opkomen, dat deze laatste de zaak aan den Graaf in handen geeft.
Vermoedelijk is deze kwestie als volgt ontstaan:
De Graaf beschouwde het veenland, als zijnde „wildernisse", te behooren tot zijn domein[1]) en schonk het

[1]) Dit verschijijnsel komt ook elders voor. Viollet spreekt er over in zijn „Histoire du droit civil français" p. 610:
„Le domaine du roi se forme en face des domaines communaux. Ces domaines communaux, le roi les place sous sa puissante tutelle, (ook

aan de Abdij. De buren van de ambachten Calfsloo en Aelsmeer, welke kennelijk oude marken zijn, beweren, dat het veen tot hun gemeene gronden behoort en ontkennen dus het wildernis regaal op grond waarvan de landsheer zich het veen heeft aangematigd. De Graaf laat in dezen door eenige edelen, die hoogstwaarschijnlijk zijn Raden zijn, een waarheid bezitten en een uitspraak doen in zijn naam. Immers als beschermer van de Abdij [1]) was hij in haar belang verplicht en bevoegd dit geschil op te lossen. Deze uitspraak is in origineel bewaard en afgedrukt in het Oorkondenboek [2]). Het stuk dateert van 29 Augustus 1295 en luidt:

„Allen denghenen die desen brief sien of hoeren lesen maken cont ende openbare Wi Jan van Ambers,

---

in onze bronnen zien wij, dat de Graaf zich bemoeit met zaken over onroerend goed van publiekrechtelijke gemeenschappen), il les protège quelquefois; il les envahit souvent. De tous côtés le roi s'attribue les communaux. De bonne heure, ce qui est commun tend à devenir royal". Zóó ver is het bij ons echter nooit gekomen. Ook in de latere Middeleeuwen treffen wij nog venen e.d. aan, die niet tot 's Graven wildernis behooren, maar eigendom zijn van de gezamenlijke buren van een ambacht.

[1]) Graaf Floris V had n.l. bij brief van 10 Februari 1291 (van Mieris I, 534) de abdij Rijnsburg nog eens uitdrukkelijk in zijn bescherming genomen, ook al stond zij van zelf reeds onder 's Graven hoede. Deze brief is dus te beschouwen als een schriftelijk bewijsstuk van die bescherming.

„Wi Florens Grave enz. maken cont, dat wi omme lieve ende vrinscap, die wie hebben toet den Godshuse van Rinsborch, soe nemen wi die Vrouwen van den Cloestere, hare boden ende haer goet op onse bescermenisse, ende gebieden met desen brieven, datse niement verontrechte. Ende dit hebben wi gedaen sonderlinghe omme die lieve van onser niften der Abdissen.

Gegheven in ons Heren jare M.CCXCI, des Saterdages na Sente Agheten dach".

[2]) Oorkondenboek II, 913.

Florens van den Tollen, Ridders, Hughe van Hillare ende Godevart Willemszone, dat wi, als 't ons onse Heere de Grave van Hollant beval ende hiet, dat wi up onse ziele ende bi onsen ghesworen eeden ondervinden souden een besceet van den vene, dat gheheeten es de Gheer, ende ghelegen es tusschen Aelsmaer ende Calfsloe, als van den Ambochte ende van den rechte ende van der tiende ende van den eighen.

Soe segghen wi, bi onsen eeden die wi ghesworen hebben omme de rechte waerheit te segghen van dien voirseiden sticken, dat wi hebben ghevonden dat die van oude Calfsloe sullen hebben twaalf vuirlinghe uter Drecht.

Voert soe segghen wi bi onsen eden, dat wi vonden hebben, dat al dat boven die twaelf vuirlinghe es, als ambocht, gherechte ende tiende ende eighen dat dat es onses Heren des Graven van Hollant, ende die wisen wi hem toe, ten waer dat sake dat hij 't of sine Ouders hadden wechghegheven, of vercoft, ofte verleent.

Ende wi voerseide Jan ende Florens, Ridders, Hughe van Hillare ende Godevart, Cnapen, voerseit hebben der Abbedissen ende des ghemeens convents van Rijnsburgh hantveste die sii van dien voirgheseiden goede hebben alsoe besien, vrai ende onghequetst, dat wi ghemeenlyc der voirseider Abbedissen ende horen convente hebben ghegheven ende toeghewijst bi onsen eeden dat ambocht ende gherechte ende tiende ende eighen van dien voirghenoemden lande, dat eeuwelike te hebben ende te besittene in goeder ruste.

Ende dit segghen, dat wi voirseide viere gheseit hebben bigheheete ons Heren des Graven als 't voerscreven

es, dat hebben wi gheseit up Hemesteder velde, ende daer waren over ende tiéghenwordich de Here van Brederoede ende Haer Niclaes Persijn ende Jan 's heren Hughen soene, baeliu van Kenemaerlant, ende Jan Alouts soene baeliu van Rienlant, ende anders vele goeder liede.
Ende want Hughe ende Godevart voerseide, Cnapen, ghenen zeghel en hebben, soe hebben wi Jan ende Florens voergheseide, Ridders, desen brief bezeghelt met onsen zeghelen.
Ende ic Jan 's Haren Hughen soene voerseide baeliu hebbe oec minen zeghel ghehanghen an desen tieghenwordichghen brief in ewelike kennesse der waerheide.
Dese brief was ghegheven in 't jaer ons Heren dusent twehondert ende vief en tneghentich des Manendaghes na sente Bertolomeusdaghe." [1])
De edelen, waaraan de Graaf heeft opgedragen, om in zijn naam uitspraak te doen, stellen vast, wat aan de geerfden van Calfsloe en Aelsmeer, en wat aan den Graaf toekomt. Aangezien de Graaf zijn domein aldaar aan de Abdij Rijnsburg heeft geschonken, zooals blijkt uit de overgelegde schriftelijke titels, die de genoemde edelen in orde hebben bevonden, wijzen zij dat land

---

[1]) Het zelfde vinden wij in het „Bescheid van Broeder Witte van Monster c.s." Dit is het verslag van een, op gezag van Floris V, ingesteld onderzoek, naar het allodiaal recht op gronden, tienden en ambachten in het bijzonder op vele plaatsen in Delfland en Schieland, maar ook in Rijnland en Kennemerland. Het is een inquisitie naar den omvang van 's Graven domein, inbegrepen de door hem daaruit weggeschonken goederen. Het stuk is gedrukt bij de Fremery no. 309, blz. 262—268. Als punt 36 wordt er gezegd:
„Die van Calfsloe vinden wi XII voirlanc uter Drecht up, ende dat dair boven is vinden wi den Grave, ende dit hevet hi ghegeven, den Abdissen van Reynsburch, dies wi letteren ghesien hebben".

aan de Abdij toe, om het „eeuwelike te hebben ende te besitten in goeder ruste." De toewijzing is dus definitief, omdat het bewijs afdoende is geweest, m.a.w. het toegekende recht draagt een petitoir karakter. Merkwaardig is, dat deze uitspraak werd gegeven op „Heemstederveld" in tegenwoordigheid van eenige andere hooge edelen en „anders vele goeder liede". De beteekenis van dit feit is echter uit het stuk niet op te maken.

In het voorafgaande hebben wij het gezamenlijk optreden van de buren van Calfsloe en Aelsmeer in een geschil over onroerend goed verklaard uit het feit, dat deze ambachten van oorsprong oude marken zijn. Het stuk bevat nog een aanwijzing in deze richting. Er wordt daarin telkens gesproken van een „vuurlinghe" of een „voirlanc" lands. Dit woord, dat volgens Verwijs en Verdam beteekent: een halve morgen, terwijl de oorspronkelijke beteekenis: „een vore lang" is, is een markenrechtelijke grondmaat en wijst dus op een markenorganisatie aldaar. Dergelijke markensporen zullen wij in meerdere stukken aantreffen, vooral in het Noordelijkste deel van Holland. Zij zijn van groot belang, gezien het feit, dat de Hollandsche ambachten vermoedelijk uit marken zijn ontstaan. We hebben dus te letten op alle aanwijzingen in die richting en speciaal op gevallen zooals hier, waar we bewijzen vinden dat rechtskringen, die later als ambachten voorkomen, vroeger marken waren.

Maar laten wij terugkeeren tot ons proces.

Er bestaat een brief van 23 November 1295[1]), in ori-

---

[1]) Gedrukt bij de Fremery, no. 307.

gineel bewaard in het Archief Rijnsburg, die over dezelfde kwestie handelt. De inhoud is in hoofdzaak gelijk aan die van het vorige stuk en behoeft dus geen toelichting.

„Wi Florens Grave van Hollant van Zelant ende Heer van Vrieslant orconden met desen brieve, dat wi bevolen hadden ende gheheeten Haren Janne van Ambors, Haren Florense van den Tolle, Ridders, Janne 's Haren Hughen soene, onse baeliu van Kenemaerlant, Hughen van Hillare ende Godevarde Willaems soene, Cnapen, dat sij bi horen gesworen eden souden varen op't vene dat de Gheer gheheeten es ende gheleghen tusschen Aelsmaer ende Calfsloe, om daer te bescedene ende te gheven bi horen eeden van dien lande 't ambocht tiende ende eighen, dien die't sculdich ware te hebbene metten rechte.

Ende voirseide haer Jan, haer Florens, Jan Hughen ende Godevart, die voirscreven sijn, hebben ghevonden ende gheseit up hore ziele, dat die van oude Calfloe hebben sullen twaelf vuirlinghe uter Drecht ende niet meer, ende al dat boven die twaelf vuirlinghe es bede, Ambocht, tiende ende eighen, dat gaven sij ende wiseden toe den Goetshuse van Reinsborgh ewelic te besittene[1]).

Ende alsoe als die voerghenoemde onderwinders den voirseiden Cloester van Reinsborgh toe hebben ghewyst ende vastghemaect mit horen bezeghelden brieve die si daerup den voirseiden Goetshuse ghegheven hebben, soe wille wij 't houden ghestade ende vaste. Ende omme die meerre seckerhede soe gheve wy 't

---

[1]) dus een toekenning ten petitoire.

noch (maals) der Abbedisse ende den ghemenen convente van Reinsborgh, wat hem die voirseide vinderen toeghewijst hebben, ende bezeghelt mit horen zeghelen, dat ewelike te hebben ende te besittene sonder calainge in goede paise[1]).

In orconden van desen brieve dien wi bezeghelt hebben met onsen zeghel, ghegheven int jaer ons Heren dusent tweehondert ende vief en tnegentich, op sente Clementsdaghe in de Haghe."

Zooals blijkt uit een brief van 1 April 1296[2]), was er gelijktijdig een geschil tusschen de Abdij Rijnsburg en den Heer van Alkemade over tienden. Ook hierbij wordt door de zelfde personen als boven op 's Graven bevel een inquisitie gehouden. Bij dit onderzoek worden zoowel schriftelijke titels bezien, als getuigen in modernen zin gehoord. De aangewezen edelen maken een verslag van hun bevindingen en geven dienovereenkomstig een uitspraak in naam des Graven, waarbij zij de tiend toewijzen. Deze toewijzing geldt ten eeuwighen dage. Het toegekende recht is dus van petitoiren aard. In dit verband wil ik er op wijzen, dat het woord „bezitten" in dit stuk en in de voorafgaande gebezigd wordt als synoniem van gebruiken, en hier dus geen technische beteekenis heeft.

Het stuk zelf luidt:

„Alle denghenen die desen brief sullen sien jof horen lesen, Wy Jan van Ammers, Florens van den Tolle, ridderen, Jan Aloud sone baliu van Rynland, Hughe

---

[1]) De landsheer legt dus weer den nadruk op het ongestoord gebruik van onroerend goed.

[2]) Origineel in het Archief Rijnsburg, afgedrukt in het: Oorkondenboek II, no. 936.

van Hilnare ende Godevert Willems sone van Zoeterwoude, knapen, saluet.

Met bekennissen der wareid wy doen u te wetene, dat wi bi gheswoerne ede ende bi onser zielen ghevonden hebben [1]) biden outsten ende biden vroetsten, die wi ghevinden conden ende bi horen ede, dat alle dat land datet Goedshuus van Rensborch hevet ligghende in dat ambocht dat Diederic van Alcmade cochte jeghens den here van Kuuc ende hadde up dien dach, dat hij 't cochte, daer of sogheven wi den vorghenoemden Goedshuse van Rensborch ewelike dien rechten tienden te besittene.

Mar es dat sake, dat dien voorghenoemden Goedshuse van Rensborch enich land anecomen es, zeder dat die vorghenoemde Diederic van Alcmade dat vorghenoemde ambocht cochte jegens den here van Kuuc vorseid, daerof gheven wij dien rechten tiende Henrike Diederict sone van Alcmade vorseid [2]).

Ende dit vorseide ambocht is gheleghen tusschen Warmonde ende Rensaterwoude ende den Zijle ende Leydermere.

Omme dat wi willen, dat dese stucken vast bliven ende ghestade, so hebben wi, Jan van Ammers, Florens van den Tolle, ridderen, ende Jan Aloudsone, baliu van

---

[1]) Vergelijk het „Bescheid" van Broeders Witte van Monster cum suis de Fremery no. 309, blz. 262—268. Punt 38 luidt daar:
„Voirt die tiende uyt Warmonderbroec, dair twist omme was tusschen die Abdisse van Rijnsburch ende Heynric van Alkemade, die vinde wi der Abdissen van al den lande, dat 't Goedshuys hadde eer Dieric van Alkemade dat goed cochten tiegens den here van Cuuc, mar wat goed 't Goedshuys van Rijnsburch seder die tijd ghecoft hevet of him ane is comen, dairof wise wi den tiende Heijnric van Alcmade".

[2]) de tiend wordt verder dus als een ambachtsgevolg beschouwd.

Rynland vorseid, desen brief beseghelt met onsen zeghele. Ende wij, Hughe van Hilnare ende Godevert van Zoeterwoude vorseid, hebben ons verbonden onder deser drieër zeghele vorseid, want wi ne ghenen zeghel selve hebben (hoewel zij „cnape" zijn).
In kenisse ende in orcontscepen ghegheven in 't jaer ons Heren dusent twee hondert sesse ende neghentich des Sonnendaghes na Paeschen."
Een ander voorbeeld van een geschil over onroerend goed van een klooster, dat door den Graaf en zijn Raad wordt berecht, vinden wij in een brief van 8 December 1325[1]).
„Wi Willem Grave enz. maken cond allen luden, dat wi verstaen hebben, bi reckelicken[2]) clercken ende anders goede luden, dat die Abdisse van Waterloesewerve neghene macht en hevet hairs Godshuyserve te vercoepene, het en si bi haren Vader Abt ende bi haren ghemeenen convente.
Ende want die Abdisse van Waterloesewerve ende die kelwairder ende broeder Heynnekaen haer convers[3]) voir ons ende voir onsen ghemenen Raed ghenomen hebben op hair conscientie ende op hoir oirden, dat broeder Hughe des Godshuysland van Waterloesewerve legghende te Noirtdike in Noirtbeveland, buten consente der Abdissen voirsz. ende hairs convents ende hairs vader Abts bi hem selven vercoft hevet Merijn Hadden sone 7 ghemeten ende 100 roeden lands ende heren Boudyn Hughen sone 3 ghemete

---

[1]) van Mieris II, 369.
[2]) „reckelick" is volgens Verwijs en Verdam: bekwaam; reckelicke klercken zijn dus: goede iuristen.
[3]) convers is leekenbroeder, vgl. Verwijs en Verdam.

lands legghende te Noirtdike voirsz., soe zegghen wi der Abbedissen ende haren convente van Waterloesewerve voirscreven hair hand te slane ane dese 10 ghemeten ende 100 roeden lands voirscr. ende willen dat si des vrilike ghebruke.
Maar die vyftich scellinghe groeten ende vyf zeven gheersten een vierendeel min (?), die haer boden ontfaen hebben ende in hairs Goedshuys oirbare ghecomen sien, die zegghen wi hair weder te gheven dienghene die se van rechte sculdich is te hebben.
Gegheven tot Zierixee des Sonnendaechs na Sinte Nyclaysdach in 't jaer xxv.
Per comitem, Abbatem et commune consilium."
De zaak is bij Graaf en Raad aanhangig geworden, doordat de Abdis een klacht heeft ingediend bij haar beschermer, den landsheer, die verplicht is haar te helpen door de gerezen kwestie te berechten. De Abdis is n.l. in moelijkheden geraakt, doordat een broeder van haar orde eigenmachtig land van het klooster verkocht heeft aan een Ridder en een ander persoon. Deze vormen dus de tegenpartij, al zien wij ze verder niet in het stuk optreden. De abdis vraagt vernietiging van den onrechtmatigen verkoop met herstel in den vorigen toestand. De graaf wint advies in bij rechtsgeleerden en andere personen, die het weten kunnen over de vraag, hoe het met de vervreemdingsbevoegdheit t.a.z. van het kloostergoed gesteld is. De landsheer treedt dus, zooals altijd, modern op, in dit geval door iuristen te consulteeren.
De Abdis verklaart, bijgestaan door twee kloosterlingen, onder eede voor Graaf en Raden, dat broeder Hughe het land onrechtmatig verkocht heeft, want hij

was niet tot vervreemding bevoegd om de door haar aangevoerde redenen. Deze uiteenzetting klopt met door den Graaf ontvangen advies. Daarom beslist de Graaf, dat de Abdis het verkochte land mag aantasten en kent haar het ongestoord genot ervan toe. Omdat het geleverd bewijs afdoende is geweest, wordt het land haar in eigendom toegewezen, zooals blijkt uit het ontbreken van een possessoire clausule.

Een andere zaak over goed van een klooster werd op 8 Maart 1390[1]) door den Graaf en zijn Raad berecht. Er was geschil over een visscherij, een onroerend recht, tusschen de Abdij van der Does en twee wereldlijke personen. De Abt heeft vermoedelijk, al staat dit niet met zooveel woorden in het stuk, het geschil gebracht voor zijn beschermer, den Graaf. Graaf en Raden hooren en zien, dit laatste wijst op overlegging van schriftelijke titels, beider bewijs en bevinden, dat de Abdij het beste recht heeft. Dienovereenkomstig wijzen zij de visscherij toe aan de Abdij en wel zonder possessoire clausule, m.a.w. in eigendom, zooals te verwachten was, gezien het feit, dat er volledig bewijs is geleverd. De Graaf beveelt aan zijn ambtenaren ter plaatse, om den Abt in de visscherij te houden. Mocht iemand daar inbreuk op maken, dan misdoet hij hierdoor jegens den Graaf, omdat hij handelt in strijd met een Grafelijke uitspraak en wordt hij bijgevolg voor deze ongehoorzaamheid strafschuldig aan den Graaf. De brief luidt:

„Aelbrecht enz., doen condt enz. hoe dat een gescil heeft gheweest tusschen den Abt ende den convente

---

[1]) van Mieris III, 551.

van der Does an die een zide, ende Godevaert van Stapole ende Jan syn broeder an d'ander zide, roerende van eenre visscherie.
Daer Wi mit onse Rade haer beyder betoen of ghesien hebben ende gehoert hebben, ende hebben ghevonden ende vinden den Abt ende Convente voirsz. in den beteren rechte.
Ende bevelen onse Rentemeesters in Zeelant, ende elken bijsonder, dat si den Abt voorsz. in der voirsz. visscherien houden ende starken. Ende ware yemant, die hem hierenboven moeyede, dat souden Wi aen hem houden als an denghenen, die onse segghen overhorich ware.
Gegeven in Middelburch, achte dage in Maerte in 't jaer ons Heeren Mccc neghen en tachtich, na den lope van onsen hove."
Op 27 Maart van het zelfde jaar[1]), kwam een dergelijke zaak voor Graaf en Raden. Odzier van Cralinghen, een machtig edelman, had zich schuldig gemaakt aan verschillende breuken tegen 's Graven heerlijkheid, welke delicten als zoodanig ter berechting staan van den Graaf en zijn Raad met uitsluiting van ieder ander gerecht. Bij de opsomming van deze breuken wordt ook 't feit genoemd, dat hij aan een kapittel land ontnomen heeft, immers een kapittel is een instelling staande onder bescherming van de landsheerlijkheid.
De aanklacht tegen van Cralinghen luidt:
„Aelbrecht enz. doen cont enz. dat wi om menigherhande breuke, die Odzier van Cralinghe tiegens ons ende onser herelicheyt gedaen heeft, ende want die

---

[1]) van Mieris III, 554.

breuke also groet sijn, die hi ons ende onser herelicheijt misdaen heeft, dat si ons selven ende onser hoger herelicheyt staen te berechten mit onsen Rade ende nyemant anders, in punten daer wi hem in beschuldicht hebben, daer hi hem niet also in verantwoert heeft, dat's ons ende onsen Rade ghenoucht."

Volgt een opsomming der breuken.

„Item heeft Odzier onser liever ghesellinne opghedraghen dat huus te Hoeninghen mit 4 morgen lants, die sijn niet en waren, want 't Capittel van den Briele hem den eyghendomme daer of vermet, dat si dicwijl voer ons ghecroent hebben, welc huis ende goet voirscr. hi weder ontfinc van onser liever ghesellinnen voirsz. ende na (haar overlijden) van onsen soen van Oestervant, dat mit ghene rechte staen en mach, ende hij die goede daer mede verboert heeft."

De Grafelijkheid berecht dus het feit, dat de beklaagde aan een kapittel land ontnomen heeft, dat volgens het kapittel hun eigendom was en waarover zij bij den Graaf geklaagd hebben, welk feit volgens den landsheer natuurlijk „mit ghenen rechte staen en mach". De inbreuk op 't eigendom van het kapittel gemaakt wordt hier in één adem genoemd met andere breuken tegen 's Graven heerlijkheid, omdat de bescherming van geestelijken een onderdeel van de landsheerlijkheid vormt.

Op 25 Juni 1394 deden Graaf en Raden eveneens uitspraak in een geschil over allodiaal onroerend goed tusschen een klooster en een edelman, welke uitspraak voorkomt in het IIe Memoriale B. D. f 100 v°. [1]):

---

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

„Aelbrecht etc. doen cont allen luden, dat wij mit onsen rade als Jan van Arkel heer tot Hagensteyn van Pierrepont ende 's lants van Mechelen, die here van Zevenbergen, heer Pouwels van Haestrecht, heer Jan van Rinensteijn, Claes Kervinc van Reymerswale ende Raes van Botlant een scheidinge gedaen hebben tusschen den moniken van Huessden van Sinte Marien convente aen die een zide ende onsen ghetruwen heren Robbrecht here van Grevenbroec aen die ander zide, roerende van een deel lants gelegen in den lande van Althena aen die Werken, geheten der nonnenweer in dusdanigen manieren, als dat die moniken voirs. heren Robbrecht voirs. om des lants wille voirs. aen mogen spreken of sij willen tusschen dese tyt ende sinte Martyns messe in den winter naistcomende mitten lantrechte.

Ende is dat sake dat sy 't winnen so sal 't hunluden bliven ende verliesen sy 't so sal 't heren Robbrecht bliven ende so sullen sy heren Robbrecht voirs. sinen pachte richten die se him ontheven hebben van tween jaren, ende him oic een betoen gheven dat sij kennen, dat sy gheen recht en hebben aen die goede voirscr.

Ende spreken zij heren Robbrecht voirs. binnen den Sinte Martynsmisse voirscr. mitten lantrechte niet aen, so sullen sij den pachte behouden die sij geheven hebben, mar sij sullen heren Robbrecht voirscr. dair voir een betoen gheven dat sij aen den lande voirs. gheen rechte en hebben.

Ende des sullen die Abt ende moniken die dair om in den Hage aen ons ende aen onsen rade gevolcht hebben, huden des dages kiesen, of sy binnen der tyt voirs. heren Robbrecht om des lants wille voirscr. mit-

ten lantrechte aenspreken willen of anders willen ende in dusdaniger maten als voirscr. staet.
Ende so sullen die voirs. partijen gescheiden sijn van den geschil dat sij onderlinge gehadt hebben om des lants wille voirscr.
Gegeven in den Hage des Saterdags na Sinte Jansdach te Midzomer Anno xciiii."
Uit het stuk blijkt dus, dat de monniken, die onder speciale bescherming van den landsheer staan, deze zaak bij Graaf en Raad door een klacht aanhangig hebben gemaakt. Het is dus geen geval van arbitrage door Graaf en Raden, maar van rechtspraak op klacht van ééne partij, waarbij de wederpartij tegen wil en dank door Graaf en Raden berecht wordt. De Graaf is hiertoe bevoegd, omdat personen, die onder zijn speciale bescherming staan, bij het geschil betrokken zijn en zich op hem beroepen hebben.
De uitspraak houdt in, dat het klooster de keus heeft òf om binnen een bepaalden termijn den edelman aan te spreken over het land voor het gewoon, landrechtelijk gerecht, maar dan moeten zij bij verlies ook de onrechtmatig getrokken vruchten restitueeren, òf om het goed direct af te staan aan den edelman en dan de vruchten te mogen behouden. Doen zij het eerste en winnen zij het landrechtelijk proces, dan houden zij 't goed, verliezen zij het, dan krijgt de edelman het land toegewezen en moet het klooster hem de genoten vruchten restitueeren, waaruit we kunnen afleiden, dat de monniken dus in het feitelijk bezit van het land waren. De monniken moeten den edelman dan tevens een acte geven, waarin zij erkennen, dat zij geen recht hebben op 't goed, welk stuk bij eventueele latere

moeilijkheden als afdoend bewijsmiddel dienen kan. Stellen de monniken binnen den bovengenoemden termijn geen actie in voor het gewoon gerecht, dan geeft de Graaf met zijn Raad de volgende uitspraak.
Het klooster zal het land definitief afstaan aan den edelman en hem eveneens een acte geven, inhoudend, dat de monniken geen recht hebben op het land, maar de getrokken vruchten mag het klooster behouden. Welk van deze twee mogelijkheden de monniken ook kiezen, in ieder geval wordt er definitief over het recht op 't land beslist, m.a.w. in beide gevallen wordt er eigendom toegewezen.
Tenslotte constateert de Graaf weer uitdrukkelijk, dat partijen hiermee „gescheiden" zijn, m.a.w. dat de vrede tusschen hen hersteld is.
In het jaar 1411 raakte het Domkapittel in geschil met de erfgenamen van een edelman over onroerend goed. De kanunniken dienen een klacht in bij den Graaf, den specialen beschermer van hun in Holland gelegen goederen. Over deze kwestie handelt een brief van 18 October 1411[1]), welke luidt:
„Willem Grave enz. doen condt enz., dat wy lange ende tot menigen tijden vervolcht sijn van den eerbaren, onsen goeden vrunden Deken ende Capittel van den Doem t' Utrecht, overmits groten hinder, krot

---

[1]) van Mieris IV, blz. 182. Deze brief komt ook voor in het Liber Hirsutus van het Domkapittel f. lxxxij v°, of 88 v°, maar is daar gedateerd op 22 October 1411. In het Liber Hirsitus draagt hij tot titel: „Littera privilegii et defensionis Wilhelmi ducis Hollandie concessa Capitulo, de impedimentis et molestationibus que fiebant Capitulo, ab heredibus domini Pauli de Haestrecht super agris iuxta Herenaerentsberge situatis, et resignacio juris sui (n.l. ducis) eorundem agrorum ad usum Capituli Traiectensis".

ende last, die hun geschien van Heren Pouwels erfnamen van Haestrecht aen lande ende erve hierna bescreven, (volgt een opsomming).
Welke lande ende erve die selve Heer Pouwel voirscr. in voirleden tijden den Deken ende Capittel voirscr. ten vryen eigen vercoft heeft ende zy dair of enen vrijen eigendom ontfangen hebben in den Gerechte, dair die gelegen syn[1]), als sy mit goeden gesegelden brieven wail bewisen mogen, ende oec ons, ende onsen Rade bewyst hebben.
Welk voirscr. erve ende lant Heren Pouwels erfnamen voirscr. van ons ende van onser liever Vrouwen ende Moeder zaliger gedachten vermeten te houden tot enen rechten onversterfeliken leen.
Ende want wy mit enen voirdachtigen ernstigen ondersoeck ende mit besceideliker onderwisinge bij onsen Rade gevonden hebben, dat onser Moeder voirscr. voir, ende ons na, dit voirn. erve ende lant also niet upgedragen en is, dattet mit rechte stedicheyt hebben mach, soe kennen wy dat Capittel van den Doem in den eigendom, ende in enen rechten besitte.
Ende want wij sonderlinge gunste hebben toten Deken ende Capittel voersz., so scelden wij voer ons ende voer onsen nacomelingen alle updraginge leenrechts ende toesegginge, dat wij totten voers. erve ende lande hebben of in enigerwijs hebben mogen, claerliken quyt, ten heren behoef van den Doem voers.[2]).

---

[1]) We hebben hier weer een geval van transport voor den iudex rei sitae, hetgeen dus algemeen gebruikelijk schijnt.
[2]) Voor zoover het goed dus niet reeds allodiaal was, wordt het nu ten bate van het kapittel allodiaal gemaakt, m.a.w. de Graaf doet „uit gunste" afstand van alle eventueele leenheer's rechten, die hij er op hebben mocht.

Ende willen van desen dage voirt die geweldige hant of doen, also dat den Heeren voirscr. van Heeren Pouwels erfnamen, of hoire mage of yemant anders, voirt tot genen tijden meer krot of hinder aen den lande voirscr. en geschie. Ende geloven hunluden dair in te houden ende te stercken tot ewigen dagen.
Gegeven tot Scoenhoven upten achtienden dach in Octobri Anno xiiiic ende elve."
De kanunniken van het Domkapittel dienen dus een klacht in bij den Graaf, omdat deze de speciale beschermer is van hun in Holland gelegen goederen en hij, als uitvloeisel van deze bescherming, uitsluitend de competente rechter is voor alle wereldlijke zaken, waarbij de bezittingen van het Domkapittel betrokken zijn[1]).
Zij klagen bij den Graaf, dat de erfgenamen van een edelman „cracht" doen aan onroerend goed, waarvan de kanunniken meenen, dat het van hen is. Zij stellen, dat het goed, waaraan de cracht geschied is, hun vroeger in allodio verkocht is door den nu gestorven edelman en dat het toen behoorlijk aan hen is overgedragen voor het gerecht, waaronder het gelegen is. Het kapittel bewijst deze verkrijging voor Graaf en Raden met in orde zijnde schriftelijke titels, welke indertijd waren opgemaakt bij de gerechtelijke overdracht. Een dergelijke, formeel in orde zijnde gerechtelijke overdrachtsbrief, levert afdoende bewijs, wanneer zij door de tegenpartij niet betwist wordt met het argument, dat de overdrager niet vervreemdingsbe-

---

[1]) Men vergelijke den op blz. 75 opgenomen beschermingsbrief, waarvan we hier dus een toepassing vinden.

voegd was. We zien hier tevens 't nut van zoo'n gerechtelijken overdrachtsbrief. Op grond hiervan erkennen Graaf en Raden het kapittel „in den eigendom en in enen rechten besitte." Door gerechtelijk transport gaat immers niet alleen eigendom over, maar ook bezit, zooals meermalen bij oud-Nederlandsche schrijvers geconstateerd wordt. Hun Romeinsch rechtelijke opvatting van eigendom en bezit maakte het noodig uitdrukkelijk te wijzen op het feit, dat men hier bezitter wordt zonder feitelijke uitoefening te hebben. Volgens den Germaansch rechtelijken gedachtengang, welke bezit opvat als een recht in voorloopig erkenden vorm, is het echter niets bijzonders, dat men door gerechtelijk transport naast eigendom tevens „rechte were" krijgt, m.a.w. men heeft daardoor niet alleen recht op petitoire, maar ook op possessoire bescherming, dit laatste ook zonder dat men nog feitelijk bezit gehad heeft. Door het kapittel „in den eigendom en in eenen rechten bezitte" te erkennen, constateert de Graaf dus, dat het goed geldig voor den iudex rei sitae getransporteerd is. We zijn met dit laatste echter op den gang van ons proces vooruitgeloopen en keeren dus terug tot het punt, waar wij gebleven waren.

De erfgenamen van den edelman beweren, dat het goed een grafelijkheidsleen is, omdat het vroeger aan den Graaf is opgedragen en dat zij de gerechtigden tot het leen zijn. Hieruit volgt, dat de erflater het goed niet als vrijeigen mocht verkoopen; volgens hun standpunt is de koop, waarop het kapittel zich beroept, dus nietig.

De Graaf laat door zijn Raad een onderzoek doen naar de waarheid van deze bewering. Hierbij komt

vast te staan, dat het onroerend goed in kwestie, niet rechtsgeldig aan de Grafelijkheid is opgedragen en dus geen Grafelijkheidsleen geworden is. Daar zoodoende bewezen is, dat er van leenopvolging door de erfgenamen geen sprake kan zijn, kennen Graaf en Raden het goed definitief aan het kapittel toe „in eigendom en in eenen rechten besitte". Het toegewezen recht draagt dus, na het volledig bewijs, dat geleverd is, een petitoir karakter. De Graaf doet ten overvloede afstand van alle recht, dat hij eventueel op 't land hebben mocht.

Verder verbiedt de Graaf aan de erfgenamen en eveneens aan anderen uitdrukkelijk alle „cracht" aan het goed ten nadeele van het kapittel.

In het begin van het jaar 1425, ondervond de Abdij Egmond voortdurend overlast van verschillende personen. De landsheer bemoeide zich met deze kwestie en gaf in Februari 1425[1]) den volgenden brief:

„Johan, Grave enz. doen cont enz., want dat Cloester van Egmonde van onsen Voersaten, Graven van Hollant, eerbaerlic gesticht ende begaefd is, ende omdat die geestelycke personen totten selven Godshuyse behoorende, alle hore goeden ende renten te bet ende vredelicker behouden ende gebruken mogen, so hebben wy alle die geestelike personen voirsz. alle hoire renten ende goeden, so waer die gelegen sijn binnen den onsen, genomen in onser hoede ende beschermenisse."

Door genoemde kwaadwilligen „worden die Abt ende dat Godshuys voirsz. dagelix belast ende beswaert, als wy verstaen, (zoo) dat zij hoir goeden ende

---

[1]) van Mieris IV, 762.

renten rustelic ende vredelic hebben, houden, noch gebruken en mogen, mer die selve hoir goede hun dair by grotelic af getogen ende vervreemt worden, dat ons ymmer staet te verhoeden.
Ende want ons tot veel tijden niet gebeuren en sal, selve in onse lande van Hollant te wesen, so hebben wy daer om bevolen ende gemechtigt, bevelen ende mechtigen mit desen brieve, onsen Tresorier, om alle des Abts ende des Cloosters saken mit sommigen van onsen Rade, die hy daerom by hem nemen ende trecken sal, van onser wegen te berechten, hem (den Abt) tegen enen yegeliken in synen rechten te houden ende te verantwoirden, alle des Abts ende des Cloesters voirsz. goeden ende renten te bescermen, hem behulpich ende bijstandich te wesen tot allen tyden als des noot wesen sal ende hij 't van den Abt ende Convent voersz. versocht wort.
Ende wes onse Tresorier dan met onsen Rade als voirsz. is daer in ordineren ende totter Abdijen oirbaer voirt keren sal, des sullen wy hem staen; ende willen dat van enen yegeliken van goeder weerde gehouden hebben.
Datum Sub sigillo anno Mcccc xxiv secundum stilum curiae nostrae."
Het stuk vangt aan met een constateering van het bestaan van de landsheerlijke bescherming. De Graaf heeft vernomen, vermoedelijk door een klacht van de Abdij zelf, dat diverse personen, deels met name genoemd, de Abdij voortdurend overlast doen, en deze uit haar onroerend goed ontzet hebben, welke inbreuk op 't rustig bezit van onroerend goed, en nog wel van geestelijken, den landsheer „ymmer staet te verhoe-

den." Daar de Graaf veel afwezig zal zijn, beveelt en machtigt hij zijn Tresorier, om in samenwerking met zijn Raad, alle geschillen van de Abdij uit zijn naam te berechten, als zij zich bij hem beklaagt.
We hebben hier een duidelijk prototype van het latere Hof, waarbij Stadhouder en Raden 's Graven rechtsmacht waarnemen. Deze overeenkomst wordt nog duidelijker, als men in aanmerking neemt, dat aanvankelijk de Tresorier als president van den Raad fungeert[1]) en dus hierin op één lijn staat met den lateren Stadhouder.
De tresorier met de Raden berechten „van Onser wegen" dus krachtens 's Graven competentie, alle wereldlijke zaken, de Abdij betreffend.
Tenslotte nog een proces tusschen de Ridderlijke Duitsche Orde en de buren van de Lier, beschreven in een drietal aanteekeningen van het 1ste en 2e Memoriaal Rosa.
In de eerste plaats een stuk dateerende na 3 Dec. 1434 en vóór 8 Januari 1435[2]):

„Roerende den Lantcommanduer van Utrecht."

„Upten viiisten dach van Januario naistcomende is heren Jan van Best dach besceyden te comen by den Raide in den Hage ter antwoirde tegen den Lantcommanduer van Utrecht, overmits clachte, die de voirsz. Lantcommanduer up hem gedaen heeft, roerende van den lande, gelegen in de Lyer, ende die vice-cureyt aldair tegen zyner wille gebruyct heeft, seggende, dat hy dat gedaen heeft van wegen heren Jans van Best,

---

[1]) Zie „De Tresorie en kanselarij van de Graven van Holland en Zeeland", door Mr. Th. van Riemsdijk, blz. 373.
[2]) Iste Memoriaal Rosa f 201, Uitgave blz. 145.

cureyt der kerken van den Lyer voirsz., mit voirwaerde: wair 't sake dat heer Jan voirsz. ten voirsz. dage nijet en quame bij den Raide voirsz., dat men dan den Lantcommanduer in der possessie van den voirgen. landen setten soude, gelijc heren Jan voirsz. dat mit mijns genadigen heren brieven gescreven ende ontboden is."
De Landcommandeur van de Ridderlijke Duitsche Orde, Balye van Utrecht, dient een klacht in bij den Raad tegen Heer Jan van Best, pastoor van de Lier. Beide partijen staan dus onder speciale bescherming van den landsheer in hun hoedanigheid van geestelijken, de Balije van Utrecht bovendien nog krachtens den reeds besproken Grafelijken brief van 20 Maart 1391, waarbij de Graaf de „Heeren van den Duitschen Huyze" onder zijn bescherming neemt, wat betreft hun persoon en hun in Holland gelegen goed[1]).
De pastoor wordt voor den Raad ontboden, het is immers een geval van gewone rechtspraak op klacht van ééne partij. De Raad is daartoe bevoegd, ingevolge den zoo juist genoemden beschermingsbrief. De pastoor moet antwoorden op de klacht van den Landcommandeur, inhoudende, dat de vice-cureyt van de Lier land, waarvan de Ridderlijke Duitsche Orde meent, dat het van haar is, tegen den wil van den Landcommandeur gebruikt heeft. Hierbij beriep de vice-cureit zich erop, dat hij dit deed namens den pastoor, Jan van Best.
De Raad voegt aan deze dagvaarding de clausule toe, dat, ingeval Jan van Best op den vastgestelden datum

---

[1]) De bedoelde brief — Archieven van de Ridderlijke Duitsche Orde, Balye van Utrecht no. 337, — is afgedrukt op blz. 78.

niet voor den Raad verschijnt, de Raden dan den Landcommandeur „in der possessie van den lande setten souden". We zien hier dus, dat bij contumacie van de eene partij, de andere voorloopig in het gelijk wordt gesteld, in ons geval door aan den gewillige het goed ten possessoire toe te kennen.

Het vervolg van deze zaak speelde zich af op 10 Januari 1435[1]);

„Roerende die Lantcommanduer van Utrecht up die een sijde ende Clais Simoensz. up die ander sijde."

„Philips enz. doen condt allen luden, dat over een maendt voir deser tyt geleden heer Herman van Keppel, lantcommanduer van Utrecht van der Duitscher Orde clachtich quam voir onsen Raide, die Wij onse lande van Hollant bevolen hebben te regieren, up heeren Clais Simoensz. van den Poel, vicecureyt van der kercke in die Liere, him anseggende, dat dieselve heer Clais een deel lants, dat hy (de Landcommandeur) in die Lyer liggende heeft, him onbruyck maict ende datselve land besittet, sonder huyr off voirwairde van him dair off te hebben, versoeckende dair in voirsien te wesen.

Dair die voirsz. heer Clais weder up verantwoirde, dattet wair waer, dat hy een deel lants gebruecte, dat him die voirsz. Lantcommanduer vermat syn te wesen, mair dat hy dat bruycte in den name van heeren Jan die Beste, cureyt van der voirss. kerke, die him dat in pachte gegeven hadde, als der kercken[2]) voirss. toebehoorende.

---

[1]) IIde Memoriael Rosa, f 2 vo, Uitgave blz. 160.

[2]) Hier is het woord „kerk" gebruikt om de pastorie aan te duiden. Immers de goederen, waar het hier over gaat, en waarvan gezegd

Soedat Wij heeren Jan den Beste voirn. dairup doe deden scrijven ende dachbeteykenden te commen voir onsen Raide tegens den voirss. Lantcommanduer upten achtsten dach van Januario lestleden, om dan te bewijsen mit wat rechte hy him dat voirss. land vermat sijn te wesen ende sijnen vicecureyt van overgegeven hadde in den pachte van sijnre kercken voirss.
Ende waer 't saike dat hij upten voirss. viiisten dach van Januario niet en quame ter antwoirde voir onsen Raide, tegen den Lantcommanduer voirss. off sulke antworde niet screven an onsen Raide upten voirsz. saiken, die redelic wair, dat Wij den Lantcommanduer voirsz. setten souden in den bezitte van den voirss. lande, dair hij him richt toe vermat te hebben.
Ende want den viiisten dach van Januario voirsz. over leden (d.w.z. voorbijgegaan) is ende des Lantcommanduers voirss. vriende ten voirss. dage gecommen sijn voir onsen Raide, om sijn recht te proeven, dat hij heeft tot den voirss. lande, ende heer Jan die Beste voir onse Raide niet gecommen en is noch oic geen andworde gesent en heeft als Wy him hadden doen scrijven nochtans dat heer Clais voirn. him die wete dair aff gedaen heeft als hij voir onsen Rade geseit heeft, so hebben onse Raide voirss. gewijst ende wijsen mit desen brieve, dat die voirss. Lantcommanduer wesen sal in den besitte van den voirss. lande, dair hij sijn clachte up gedaen heeft ende dat hij dat hebben ende gebruyken sal toter tyt toe dat hij mit beteren

---

wordt, dat zij „der kercken toebehooren", zijn kennelijk geen kerkegoed, maar pastoriegoed — zooals in den brief van 21 Januari 1438 ook gezegd wordt.

rechte dair uutgewonnen sal syn (n.l. door zijn tegenpartij).
Ontbieden dairom ende bevelen heeren Clais Simoensz. voirn. ende allen anderen, dat sy hoire handen trecken van den voirss. lande ende den Lantcommanduer voirss. dat rustelic ende vredelic laten gebruycken sonder yet anders dair in te trecken.
Gegeven upten xsten dach van Januario anno xxxiii."
Uit dit stuk blijkt, dat reeds, voordat de in stuk I genoemde dagvaarding aan Jan van Best gezonden was, de Landcommandeur en de „vice-cureyt" van de Lier voor den Raad verschenen waren. De Landcommandeur diende aldaar een klacht in tegen den „vice-cureyt", dat deze een stuk land van de Orde bezat, zonder dit van haar in huur, of in een dergelijk gebruiksrecht te hebben verkregen, zoodat hij de Orde hierin bezitsstoornis deed. De Landcommandeur verzoekt den Raad tegen dit onrechtmatig bezit op te treden. De vicecureyt voert hiertegen als verweer aan, dat hij weliswaar erkent, dat hij het land gebruikt, maar dat hij dit doet namens den pastoor, Jan van Best, die het hem verpacht heeft, als land aan de pastorie toebehoorend.
Daarom dagvaardden de Raden toen Jan van Best — zie het eerste stuk — om den Landcommandeur te „antwoorden" en aldaar te bewijzen met welk recht hij aanspraak maakt op dit land, als goed van zijn pastorie. Antwoordt hij hierop niet vóór den gestelden datum met een redelijk verweer, dan zullen de Raden den Landcommandeur in het bezit zetten van het land. Aangezien de gestelde dag verstreken is, zonder dat Jan van Best voor den Raad is verschenen, of een schrif-

telijk verweer heeft ingezonden, terwijl de gemachtigden van den Landcommandeur wel gekomen zijn, wijst de Raad het volgende vonnis.

De Landcommandeur zal „in de bezitte wesen" van het land en zal dat hebben en gebruiken, totdat hij daar met beter recht, door zijn tegenpartij uitgewonnen wordt. Het woord „besit" is hier dus gebruikt in den zin van: voorloopig erkend recht. De contumax is, evenals later in de instructie's, wel zijn instantie kwijt, maar niet zijn recht. De contumacie is hier een grond voor possessoire toewijzing aan de verschenen partij. Het stuk eindigt met het gebruikelijk bevel aan den verliezer, en ook aan eventueele derden-betrokkenen, om hun handen van het goed te trekken en den possessor dit rustig en vredig te laten gebruiken.

Tenslotte vinden wij dit geschil terug in een aanteekening van 21 Januari 1438[1]):

„Roerende den Lantcommandeur van Utrecht ende den buyren van der Lier."

„Alsoe in voirleden tijden die gebueren van der Liere versocht hebben aan den Landcommenduer van Utrecht mit oetmoedigen versouke ende beden, dat hy believen woude ende consenteren hemluyden om mit lantrechte an te spreken vier mergen lants, gelegen in der Liere, die sij him vermaten der papeliker provende[2]) van der Liere toe te hoiren[3]), 't welke gehoirt wesende ende

---

[1]) IIde Mem. Rosa f. 196, Uitgave blz. 265.

[2]) Hier wordt dus met zooveel woorden gezegd, dat het land in kwestie pastoriegoed is.

[3]) De buren van de Lier zijn dus blijkbaar collatores van de kerk aldaar en komen in die qualiteit voor de pastoriegoederen op. In de Lier gold blijkbaar de regel: „een buur in de marke — h. l. in het ambacht — is een buur in de karke".

wail verstaen, die Lantcommandeur van goedertierenheyt wegen sonder argelist om des besten wille den bueren voirscr. geoirloft ende geconsenteert heeft himluyden mitten lantrechte te behulpen, uuten welcken zy gecomen zyn ende hebben dat lant voirscr. angesproken mitten zeven getuygen na custuyme des lantrechts, als zij meynen, ende hebben voirt dat also veere vervolcht naden rechte voirscreven, dat him dat toegewesen is bij den zeven getuygen, dat niet wail bestaen en mach na den bescheyde, rechte ende toeseggen, dat die Lantcommanduer dairan meynt te hebben ende heeft den gebueren dach beteykent voir den heer van Santes en de anderen Rade, gestelt ten saken van Hollant, etc., om sulke ongenucht ende moynisse als zij doende zyn die burgen dairmede, dat hij die renten gebruct heeft.
Want omme alle dese saken, aengesien by den heer van Santes ende den Rade voirscr. om alle onruste en moeyenisse neder te leggen tusschen beyden partiën voirscr., so ist also veere versocht ende gearbeyt by vrunden: wairt dat die Lantcommaduer den gebuiren voirscr. terechte wilde staen op IIII ½ mergen, gelegen in Maeslant, voir die Raide myns heeren voirsz. ende daer aff te nemen ende te lijden, dat him overgewesen sal worden by denselven Rade, dat recht ende toeseggen over beyde zyden wail ende rechtvairdeliken doirsien wesende, so zijn zij desgelycx also beraden ende gesloten wederomme te rechte te staen voir den Raide voirscr. van den IIII mergen, gelegen in die Liere, ende dair aff alsulke sentencie ende vonnisse te verwachten, ansprake ende antwoirde gedaen an beyde zijde, als hem die Raide overwisen sullen na 't gene dat him die Lantcommandeur seggen sal mogen, na

uutwijsinge zijnre rechten, die hy bybrengen sal ende na antwoirde ende rechte, als zij dair tegens brengen sullen, opdat die sake mitten minsten coste ende meeste vruntscippen gesleten mogen worden.
Ende dit dochte den Rade voirscr. wail redelijc ende gevouchlyc wesen, also veere als 't den Lantcommandeur beliefde, als zy meynen dattet sal (zijn), redelicheyt aangesien.
Ende hierup so es den partiën voirscr. dach besceyden tegen malcanderen hier te wesen voir den Rade voirscr. des Wounsdaechs na groote Vastenavent eerstcommende om te aanhoyren alsulke uutsprake en centency als by den Rade voirscr. dan hieraff gedaen ende uutgesproken sal worden.
Actum xxien dage in Januario anno xxxvii. Secundum cursum Curie."
Uit dit stuk blijkt, dat de buren van de Lier aan den Landcommandeur verzocht hebben om hun toe te staan het land in kwestie ten landrechte aan te spreken, daar zij meenen, dat dit land tot de pastoriegoederen van hun parochie behoort. De goedkeuring van den Landcommandeur voor deze actie voor het gewoon gerecht is noodig, omdat het Duitsche Huis als geestelijke instelling aanspraak kon maken op berechting door den geestelijken rechter en bovendien voor wereldlijke zaken forum privilegiatum geniet voor 's Graven Raad. De Landcommandeur heeft dus het recht te weigeren om voor het gewoon landrechtelijk gerecht te antwoorden. De Landcommandeur was echter zoo welwillend om voor dit geval afstand te doen van zijn forum privilegiatum en zich aan het landrechtelijk gerecht te onderwerpen. Dus spraken de buren het land in kwestie

aan en wel ten zevenen, hetgeen naar hun meening, volgens het landrecht aldaar geoorloofd was. Het land is hun op grond van dit zeventuig toegewezen. Dit is echter niet in orde, meent de Landcommandeur, gezien de bewijzen en aanspraken, die hij met betrekking tot dit land heeft en die door het zeventuig zonder meer zijn uitgeschakeld. Aan een zeventuigsprocedure heeft de Landcommandeur dus blijkbaar niet gedacht, toen hij de buren de toezegging deed om ten landrechte tegen hem te mogen procedeeren. Blijkbaar is zijn bedoeling geweest een inquisitoriale procedure voor het landrechtelijk gerecht, dus een „kennings"-proces, waarbij zijn bewijsmateriaal ook in aanmerking zou komen.

Daarom daagt hij de buren voor Stadhouder en Raden wegens de „moeyenisse", die zij doen aan zijn borgen, omdat hij de pacht van het land gebeurd heeft.

Blijkbaar waren deze borgen gesteld voor de teruggave van de pacht, die zou plaats hebben, als het land werd afgewonnen aan den Landcommandeur.

De Raden nemen kennis van deze kwestie en, om den vrede tusschen partijen te herstellen, zijn zij met medewerking van vrienden van de partijen, zoover gekomen, dat de volgende dading wordt getroffen:

In geval de Landcommandeur voor den Raad terecht wil staan over 4½ morgen in Maeslant gelegen en bereid is ten aanzien hiervan genoegen te nemen met wat de Raden over hem wijzen zullen, zoo zijn de buren op hun beurt bereid voor den Raad te recht te staan in zake het land in de Lier, en zich neer te leggen bij het vonnis, dat de Raden hierover wijzen zullen. Deze regeling wordt voorgesteld, opdat het geschil in der

minne opgelost zal worden op de minst kostbare wijze. De Raad meent, dat dit plan van de vrienden van beide partijen een billijke oplossing vormt, als de Landcommandeur er tenminste mee instemt. Hierop is aan de partijen een dag beteekend om tegen elkaar voor den Raad te verschijnen om diens uitspraak in dezen te vernemen. Merkwaardig is, dat deze arbitrale uitspraak niet „seggen" maar „sentencie" wordt genoemd. Men was er blijkbaar reeds zoo aan gewend, dat in het algemeen de rechtspraak van den Raad op eigen competentie berustende iurisdictie was geworden, dat men *al* diens beslissingen „vonnis" noemde. Dit illustreert duidelijk den omkeer, die er in het laatst van de Middeleeuwen in de rechtspraak van 's Graven Raden heeft plaats gevonden. Immers vóór dien traden de Raden meestal op als arbiter, en in uitzonderingsgevallen als uit zich zelf bevoegd rechter. Na dien tijd daarentegen worden arbitragezaken uitzondering, en zijn de zaken, die de Raden berechten hoofdzakelijk geschillen, waarin zij vaste, eigen competentie hebben, hetzij bij preventie, hetzij zelfs met de geheele uitsluiting van andere gerechten.

Daar het proces tusschen den Landcommandeur en de buren van de Lier de eerste possessoire beslissing bevat, die wij bij ons onderzoek hebben aangetroffen, moet ik hier het begrip possessoir nader toelichten.

Er zijn bepaalde feiten, op grond, waarvan men als voorloopig gerechtigde mag optreden, m.a.w. op grond, waarvan men aanspraak heeft op possessoire bescherming.

Men kan deze feiten samenvatten onder het begrip: aanwijzingen voor het gerechtigd zijn.

Hiertoe behooren onder meer:
Gerechtelijke overdracht[1]). Deze vormt een aanwijzing voor het recht van dengeen, die er zich op beroept, maar geen afdoend bewijs, immers de tegenpartij kan bijv. later bewijzen, dat de overdrager niet vervreemdingsbevoegd was.
Verder behoort tot deze aanwijzingen: contumacie van de tegenpartij, want deze levert een vermoeden op ten nadeele van den contumax en bijgevolg een aanwijzing ten gunste van de verschenen partij.
Voorts schriftelijke titels, die een onvolledig karakter dragen en dus geen afdoend bewijs, maar slechts een aanwijzing vormen.
Verder wordt in het erfrecht als een aanwijzing beschouwd: bloedverwantschap. Hij, die aanspraak maakt op een nalatenschap, verkrijgt op grond van bewijs van bloedverwantschap possessie daarvan, hij heeft recht van bezit, met een Fransch woord „saisine" van de nalatenschap. Ook hier is het feit, dat den grond vormt voor de possessoire erkenning weer een aanwijzing, maar geen afdoend bewijs. Immers al bewijst iemand de naaste bloedverwant van den erflater te zijn, dan nog kan later zijn tegenpartij bijv. een feit aanvoeren, waardoor de naaste verwant onterfd wordt.

---

[1]) Ook bij Winhoff wordt geconstateerd, dat door gerechtelijke overdracht niet alleen de eigendom, maar ook het bezitrecht wordt verkregen. (Zie blz. 388 noot 3.) Hier is bezit bedoeld in den zin van: voorloopig erkend recht, want het transport geschiedde, zonder dat er nog feitelijke rechtsuitoefening door den verkrijger had plaats gevonden. Dat de verkrijger van een rechterlijken transportbrief bezitter heette, beteekende dus, dat hij recht had op possessoire bescherming, evenals een erfgenaam bezitter heette, ook vóórdat hij de rechten, tot de nalatenschap behoorend, uitoefende.

Ook het feit, dat men het recht in kwestie reeds eenigen tijd heeft uitgeoefend, behoort tot de factoren, die ten gevolge hebben, dat men possessoir beschermd wordt, als tenminste het tijdsverloop niet zóó lang is, dat deze uitoefening beschouwd wordt als een grond voor definitieve erkenning van het recht.

De possessoire erkenning draagt een voorloopig karakter, want zij berust op het feit, dat men aannemelijk gemaakt heeft gerechtigd te zijn, maar dit niet afdoende heeft bewezen, zoodat de mogelijkheid van beter bewijs door de tegenpartij nog openstaat.

Bewijst men echter op afdoende wijze, dat men de gerechtigde is, dan wordt het recht definitief, m.a.w. petitoir, erkend.

Onder een possessoire uitspraak verstaan wij dus een beslissing, die voorloopig is *tusschen partijen* en a fortiori tegenover derden. Bij een possessoire toewijzing kan de verliezer later, als eischer, ten petitoire een actie over de zelfde zaak instellen en deze aan den possessor afwinnen.

Ten possessoire geldt echter: „ne bis in idem".

Onder een petitoire beslissing verstaan wij een uitspraak, die definitief is tusschen partijen en doorgaans voorloopig tegenover derden. Immers, althans in later tijd geldt het beginsel, dat rechterlijke uitspraken slechts werken tusschen partijen en geen nadeel toebrengen aan eventueele rechten van derden.

Daar de werking van het vonnis dus ten nauwste verband houdt met de onderscheiding possessoir-petitoir, wil ik op deze werking nader ingaan. Ik zal mij daarbij beperken tot uitspraken over onroerend goed. Een vonnis over „goed" werkt, òf alleen intern, òf

ook extern. Echter is het niet waarschijnlijk, dat het oudste recht een bloot interne werking kende. Dit laat zich afleiden uit het oude formalistische bewijssysteem, dat werkt met bewijsmiddelen, waarmee de zaak absoluut uit is, m.a.w. de oude bewijsmiddelen dragen een boven-partijdig karakter. Zij zijn niet alleen van kracht tegenover partijen, maar ook tegenover alle andere leden der gemeenschap[1]), want zij maken het feit, waar het over gaat, notoir.
Deze notoriteit is niet het gevolg van het door partijen aangevoerde, maar is te danken aan de beslissing van hoogerhand, die door het proces wordt uitgelokt, men denke aan de Godsoordeelen[2]).
Bij het zeventuig, het oude bewijsmiddel, waarmee wij in procedure's over onroerend goed het meest in aanraking komen, zien we, dat de zevenen namens de gemeenschap verklaren, aan wien een stuk land toebehoort. Zij zijn bij het geven van hun tuig niet gebonden aan de grenzen van het onderhavige geschil; dit is slechts aanleiding voor hun verklaring, meer niet. Duidelijk blijkt dit uit het feit, dat de zevenen het goed niet aan één van de partijen behoeven toe te kennen, maar dit evengoed kunnen toewijzen aan een derde. Men vergelijke het voorbeeld op blz. 582. Daar twisten twee

---

[1]) Een bewijsplaats, dat een vonnis, op oud bewijs berustend, ook tegenover derden werkt, vinden we in het handvest van Zuid-Holland van 1303 (van Mieris II, 29):
„Zoe waer een goet besturven is, dat de erfgenamen dat goet houden moeghen als recht is, sonder Vanck Heyligen (dus met een eed) ende daermede sal dat goet eeuwelycken syn blijven, *tegens* den Heer of *yemant anders*, die hem daerin deren mach."
[2]) Ook de eed, het veelvuldigst voorkomend formeel bewijsmiddel, is in wezen eveneens een Godsoordeel en geen persoonlijke verklaring.

particulieren over een goed. Er wordt een zeventuig gehouden. Hierbij wijzen de zevenen het goed toe aan den Graaf, die op geenerlei wijze in het geschil betrokken is.

Het zeventuig is dus het hoogste recht, niet alleen voor partijen, maar voor alle volksgenooten. Dat men desondanks in onze bronnen tegen een zeventuigsvonnis mag opkomen met een nieuwe zeventuigsactie, is vermoedelijk te beschouwen als een latere wijziging.

Om de genoemde redenen is het waarschijnlijk, dat oorspronkelijk de vonnissen van de ordinaris gerechten ook tegenover derden zullen gewerkt hebben volgens de gedachte, dat, wat de gemeente voor waarheid wijst, geldt tegenover al hare leden.

Inderdaad vinden wij nog in onze Middeleeuwsche bronnen een overblijfsel van het oude beginsel, dat ieder vonnis werkt tegen alle leden der gemeente. Een uitspraak berustend op een zeventuig werkt n.l. ook tegenover derden. De zevenen weten[1]), als daartoe aangewezen volksgenooten de goede oplossing, hun formalistische getuigenis, bestaande in een ja, of neen is te beschouwen als een notoriteitsverklaring van de geheele gemeente[2]) en bindt dus allen. Daarom is het zeventuig ook „het hoogste recht", d.w.z. er is oorspronkelijk geen hooger beroep mogelijk[3]). We mogen

---

[1]) Men verzocht een zeventuig met deze formule: „te [mogen] gaen aen dieghenen, die dat (n.l. het recht op 't goed) met recht schuldich zyn te weten". Fruin: Zeventuig blz. 354.

[2]) Hiermede in overeenstemming is de meening van Fruin — blz. 363 — dat het oorspronkelijk de dorpsgemeente zal zijn geweest, die uitwees, hoe het met de zaak in geschil stond, en dat dit later beperkt is tot de verklaring der zeven naaste buren.

[3]) Vergelijk Fruin, blz. 357.

dus veronderstellen, dat de werking tegenover derden, die wij in de Middeleeuwen nog bij het vonnis, dat op een zeventuig berust, aantreffen, vroeger t.a.z. van alle vonnissen over „goed" gegolden heeft.

HOOFDSTUK VI.

DE RECHTSPRAAK VAN DEN LANDSHEER OVER BENEFICIËN.

Bij de opsomming van de possessoire rechtsmacht van het Hof treft men de bepaling aan, dat het Hof kennis neemt „van saecken roerende possessie van beneficien ende officien". Duidelijk wordt dit gezegd in artikel VIII van de instructie van 1531, dat bepaalt:
„Item de Stadhouder bij Advijse van den President ende Rade, ende de President ende Rade in absentie van den Stadhouder sullen kennisse nemen van saecken roerende possessien van Beneficien."
Dit rechten over possessie van beneficiën is evenmin iets nieuws als de andere bepalingen, die de instructie's bevatten. Integendeel treft men ook hiervan reeds lang voorbeelden aan in de iurisprudentie van Graaf en Raden, waaruit blijkt, dat kwesties over beneficiën reeds vanouds door den landsheer werden berecht. Daardoor is later, toen de splitsing in possessoire en petitoire rechtsmacht zich voltrokken had, de Raad de possessoire rechter voor beneficiën geworden. 's Graven competentie in zake beneficiën is vermoedelijk als volgt ontstaan:
Vanouds achtte de Graaf zich met uitsluiting van andere wereldlijke rechters competent in zaken over beneficiën, gezien de pieuse strekking van deze goederen. Zijn competentie in dezen sluit dus aan bij zijn bevoegdheid in geschillen, waarbij geestelijken betrok-

ken zijn. Bovendien was de Grafelijkheid collator van vele beneficiën, zoodat in een groot deel der beneficiezaken Grafelijke brieven in het geding kwamen, een reden te meer voor den landsheer om deze zaken aan zich te trekken.

Deze competentie van den Graaf werd echter betwist door de geestelijke gerechten, want beneficiën zijn geestelijke goederen. Er kan t.a.z. van zoo'n beneficiezaak dus licht een iurisdictiegeschil ontstaan tusschen den Graaf en het geestelijk gerecht. Daarom laat de Graaf aanvankelijk partijen aan hem blijven, omdat hij hierdoor sterk staat tegenover een protest van den geestelijken rechter. De Graaf heeft zich dan geen rechtsmacht aangematigd, want partijen hebben zelf het geestelijk gerecht door een geblijf uitgeschakeld. Het is dus het zelfde systeem, dat de Grafelijkheid later t.a.z. van poorters toepast.

Naarmate echter de macht van den landsheer toeneemt, en zijn rechtspraak ook in deze zaken meer en meer gewoonte wordt, verzwakt het protest van den geestelijken rechter en verdwijnt het geblijf. Tenslotte heeft de rechtsmacht in deze zaken zich gesplitst volgens de inmiddels ontstane onderscheiding: possessoire tegenover petitoire iurisdictie; de eerste wordt dan uitgeoefend door den Graaf, de laatste door den geestelijken rechter.

Een voorbeeld waarin de Graaf een geschil over een beneficie berecht, treffen we aan in een brief van 7 Juni 1354, voorkomend in E. L. 25, op f. 48[1]). De berechting geschiedt in dezen tijd echter nog na geblijf van partijen en niet op eenzijdige klacht.

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Het stuk luidt:
„Wi Willem Hertoghe enz. maken cond ende kenlic allen luden, dat heer Hughe van der Hand, heer Hughe Wouters zoen ende heer Auders (naam verminkt) heren Pieters, cappellanen van Leyden ons langhe tijt ghevolghet hebben ende zwaerlike ghecroent van groten gebreke, dat zi hebben ende van ghewelt, dat hun gesciet is ende ghedaen hebben Dirc ende Ghisebrecht Jans Smeets kindere van Rijswic ende hare evenknieën[1]), alze van lande gheleghen toet Ryswic, dat toyt hore cappelrien behoef ghecoft was ende zij bezeten hebben vrielic boven dertich jaren, daer si goede opene brieve of hebben van onsen lieven heere, onsen oudevader, daer God die ziel of hebben moet, sprekende dattet land sijn was ende hiet oerlof gaf te vircopen toet enen vrien eygen. Ende dat zi mit den gheesteliken rechte virvolghet hebben, ende alle dieghene, die dit land voerscr. eyskeden of hem daer gherecht of waenden, doen virwonnen hebben in 't gheestelic recht, ende zwaerlic virbannet (n.l. met een kerkelijken ban).
Ende om dien ban ende die onrust daer of te scuen ende rechts dair of te pleghen alzo, als 't Ons aenghecomen si van onsen ouderen so zyn here ... (naam niet ingevuld) ende here Hughe voerscr. op die yen zide end Dirc ende Ghisebrecht Jan Smeets kindere op die ander side van allen saken an ons ghebleven.
Ende wie hebben 't an ons ghenomen ende ons daer

---

[1]) Het woord „evenknie" heeft hier dus niet zijn gebruikelijke beteekenis van: standgenoot, maar die van genoot in dezelfde zaak, dus van medepartij. Vergelijk Verwijs en Verdam.

wel op beraden ende voersien ende uten onse zegghen als hier na ghescreven staet:
In den eersten, want die cappellanen ons liefs heren ende oudevaders voerscr. opene brieve hebben ende over onse brieve ende onser ouder brieve niemant sculdich is vonnesse te wisen noch recht te doen dan wi ende onse nacomelinghe, ende dat bi ons te virsien, datter redene in ghescie oec hoe die redene mit behendicheden virlopen zijn, so zegghen wi dat land voerseyt, also groet als ons liefs heren ende oudevaders brieve voerscr. houden, den cappellanen ende horen cappelriën voerscr. toe om dat vrielic eweliken te ghebruken sonder yemants wederzegghen.
Voert so segghen wi allen coste ende scade op beyden ziden quite.
Voert zo segghen wi alle opboerde renten quite.
Ende zegghen wi Dirc ende Ghisebrecht Jan Smeets kindere voerscr. hem zelven ende alle dieghene die recht mit hem wouden ghedaen hebben, ende die kerc van Rijswic, van den banne te vrien[1]).
Ende om Gods willen ende omdat zij 't niet wel en virmoghen te ghelden so setten wi hun toe die renten van den lande voern., die nu toet desen oesten verscinen zullen die kerke van Rijswic ende hun zelven mede te helpe te comen datten zi van den banne ghevriet worden (dus: tot afkoop van den ban).
Ende daer ten enden alle dat land voerscr. den cappellanen ende horen nacomelinghen (h.l. rechtsopvolgers) vrielic te laten ghebruken.

---

[1]) Deze regels vestigen den indruk, dat Dirc en Ghisebrecht als kerkmeesters van de kerk te Rijswijc, het land hebben aangetast.

In kennisse der waerheyt so hebben wi desen brief bezeghelt mit onsen zeghel.
Ghegheven in den Haghe des Saterdaghes na Sinte Bonefaes dach in 't jaar ons Heren Mccc vier ende vijftich."
De medewerking van de Raden, die in 't stuk zelf niet genoemd worden, blijkt uit de onderteekening:
„Jussu domini comitis:

G. de Eemskerck,
W. de Wateringen, milites.

De kapelanen van de kerk in Leiden dienen dus een klacht in bij den Graaf. Zij klagen, dat twee personen uit Ryswyc — waarschijnlijk de kerkmeesters, met de buren, hun stoornis en geweld gedaan hebben aan onroerend goed, dat indertijd gekocht was ten behoeve van hun „cappelriën", en dat zij meer dan dertig jaar ongestoord bezeten hebben. Het is dus een proces over een beneficie. De kapelanen beroepen zich op langdurige uitoefening van het recht. Bovendien voeren zij aan, dat zij een schriftelijken titel hebben, afkomstig van een vroegeren Graaf, inhoudend, dat het land van hem is, en dat hij toestemming geeft, vermoedelijk aan iemand, die er mee beleend was, om het „ten vrijen eyghen" te verkoopen tot „cappelrie"-goed.
We vinden hier reeds het beroep op een schriftelijken titel, zooals dat later, in de instructie's, uitdrukkelijk vereischt wordt bij beneficiezaken.
De kapelanen hebben deze zaak reeds „mit den gheesteliken rechte vervolghet" en het proces volledig gewonnen tegen al degenen, die aanspraak maakten op het land. De erkenning van hun rechten door het geestelijk gerecht is echter blijkbaar niet voldoende

geweest om aan de bezitsstoornis een einde te maken, hoewel zelfs een zware kerkban is uitgesproken over de stoorders. De Graaf bemoeit zich met de zaak, om de onrust te beëindigen, m.a.w. om den vrede te herstellen en speciaal, omdat deze zaak „ons aenghecomen is van onsen ouderen". Immers het land in kwestie was vroeger bij Grafelijken brief aan de kapelanen overgedragen. In zoo'n brief garandeert de Graaf steeds het goed aan den verkrijger, „voir Ons ende Onsen nacomelinghen". De tegenwoordige landsheer is dus in zijn qualiteit van rechtsopvolger van zijn „Ouderen" als garant bij de zaak betrokken.

Aan al de redenen voor 's Graven bemoeiing met dit geschil, kan nog worden toegevoegd, dat de Graaf zich steeds bevoegd acht in geval het gewone gerecht — hier het geestelijk gerecht — geen of geen goed recht kan doen. Ondanks dit alles, laat de Graaf echter partijen veiligheidshalve aan hem blijven, om in geval van conflicten met het geestelijk gerecht het argument te hebben, dat partijen hun geschil vrijwillig voor hem gebracht hebben.

De Graaf geeft het volgende „zeggen".

Hij overweegt, dat de kapelanen „opene brieve" hebben van een vroegeren Graaf, en zegt, dat in zaken over Grafelijke brieven „niemant sculdich is vonnisse te wisen, noch recht te doen, dan Wi ende onse nacomelinghe". De Graaf kent zich hierin dus competentie toe, met uitsluiting van alle gewone gerechten. Het blijkt dus, dat het „geblijf" inderdaad aan partijen opgedrongen is, nadat de eene partij geklaagd heeft bij den Graaf. Dat de Graaf in zaken over Grafelijke brieven zich competent verklaart, houdt natuur-

lijk verband met de garantieclausule, die deze brieven bevatten. Daarover later meer.
Het land, zooals de Grafelijke brieven dat omschrijven, wordt door den Graaf toegewezen aan de kapelanen „om dat eweliken te gebruiken, sonder yemant's wedersegghen" (bedoeld zal wel zijn: iemand van de tegenpartij). De toewijzing door den Graaf draagt dus een petitoir karakter, omdat de brieven afdoende bewijs ten gunste van de kapelanen opleverden. De rest van het stuk bestaat uit executiemaatregelen. Immers men roept juist de hulp in van den Graaf, omdat deze de feitelijke macht heeft, om zijn beslissingen te doen nakomen. Bovendien bepaalt het zeggen, dat de verliezers zich van den kerkban moeten bevrijden door dezen af te koopen, weer een maatregel om den vrede te herstellen. In het stuk zelf worden 's Graven Raden, die ongetwijfeld aan het zeggen hebben meegewerkt, niet genoemd. Hun assistentie blijkt echter uit de ondertekening door eenigen hunner.
Een volgend geschil over een beneficium ecclesiasticum, dat eveneens voor den Graaf komt, vinden we in een aanteekening van 29 Januari 1397, in het Memoriale B. A. f°. 24[1]).
„Item des Manendages na Pauli conversio Anno xcvi naden lope van den hove[2]) wardt overdragen, bi myns heren Rade van sulken ghescille als is tusschen meester Claes van der Steghe aen deen side ende Claes die Borgher wonende te Stolwijc aen dander side roerende van Cruuslande gelegen te Stolwijc, dat

---

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.
[2]) d.w.z. volgens den kalender gebruikelijk in 's Graven omgeving.

Clais voirs. geloven soude ende geloefde weder ter antworde te comen jegen meester Claes voirs. t' Sonnendages na Valentini naestcomende.
Ende oft gevonden worde bi mijns heren Rade dat meester Claes voirs. beter recht hadde totten lande voirscr. dan Claes die Borger voirn., dat die selve Claes beteren sal minen here wes hi dairaen misdaen heeft, ende den pachte die hi dairof opgebuert heeft wederkeeren meester Claes voirs., ende den pachte diemen noch sculdich ware of sculdich wesen sal him niet bewinden op te bueren voir die tijt dat dese saken bi mijns heren Rade gheslicht sijn.
Hier over heeft geloeft ende is borge geworden voir Claes voirs., Wiggher Willem Hermanszoens zoen.
Hier waren over van mijns heren Rade die Domproest van Utrecht, die burchgrave van Leyden, heer Jan van Renisse ende anders mijns heren clerken."

's Graven Raad neemt hier een beslissing in een geschil over „Cruysland", tusschen twee partijen, waarvan de één blijkbaar een geestelijke is. De berechting van deze zaak door den Raad geschiedt niet ingevolge een „geblijf", maar blijkbaar op klacht van den geestelijke. De Raad bepaalt, dat de leek moet beloven, op een bepaalden dag weer „ter antwoorde" te komen voor Graaf en Raden.
Op den vastgestelden dag zal de Raad „vinden" wie van beiden beter recht heeft op 't land. Blijkbaar heeft de aangeklaagde zich van het land meester gemaakt, want, als hij verliest, zal hij den Graaf beteren „wes hi daeraen misdaen heeft", immers door zich onrechtmatig van het land meester te maken heeft hij het delict van „onbruyck" aan onroerend goed begaan en is

daarvoor strafschuldig aan den Graaf. Bovendien moet hij dan aan den gerechtigde de ontvangen pacht teruggeven. De Graaf verbiedt aan den houder, om de pacht, die wel opeischbaar is, maar nog niet betaald, te innen, voordat 's Graven Raad het geschil beslecht heeft. Aan het slot worden de Raden, die bij deze zaak tegenwoordig waren, opgesomd, en wel drie met name genoemde personen, en verder: „anders myns Heeren clerken". Deze „clerken" treffen wij ook aan onder den volledigen naam van „clerken van rechte", het zijn dus rechtsgeleerden. Wij hebben hier een duidelijke voorlooper van de Hofiustitie, n.l. rechtspraak door Grafelijke ambtenaren, die rechtsgeleerden zijn.

Een volgend geschil over een beneficie, door den Graaf zonder geblijf berecht, vinden we geboekt in het Register 1401—1404 f. 5 in dato 22 Juni 1402[1]).

„Albrecht enz., doen cond enz., want wij vernomen hebben dat gescille ende twijst geweest heeft in voirleden tiden tusschen Jan Henricxzoen aen die een zide ende Willem Gherijt Berwoutszoen aen die ander zide, roerende van Cruyslant gelegen in den Ambocht van Casterichem.

Welc gescil ende twist mit geesteliken recht besceiden wart van heeren Danel Boen provisoer van Kenemerlant int jair ons Heeren Mcccc, vier dage in Decembri, dat Willem Gheryt Berwoutszoen van den ousten stam gecomen was, ende him dat voirs. lant van rechtswegen toebehoerde te gebruyken syn leven lanc.

Ende om te verhoeden allen gescille ende kijf die dair voirtan ende hiernamaels of comen mocht, soe beken-

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

nen wij van onser heerlichede wegen, dat Pieter Willem Gheryt Berwoutszoens zoen, een recht oer te wesen van den Cruyslande voirscr., overmits dat hij die outste ende naeste is, ende een recht volgher nader zeden ende naturen eenrehande leengoeden. Ende willen dat dese voirn. goede, na Pieters doot voirs., na zeeden ende gewoenten van liengoeden comen sullen op een van den outsten ende naesten.
Ende want wij Pieter voirscr. houden ende starcken willen in die voirs. goeden voir ons ende onsen nacomelingen na sijns Vaders doot in alre maten als sijn Vader beseten ende gebruyct heeft bi sinen levenden lyve, soe ombieden wij ende bevelen allen onsen bailiuwen Rentemeesteren Scouten ende Rechteren, dat sij Pieter voirscr. houden ende starcken syn leven lanc in desen voirn. goeden sonder him enigen hinder of moeynisse dair in te doen of te laten doen.
Ende wair dat sake dat him yement deser voirn. goeden onderwonde, na dode Pieters vaders voirs., dat wouden wy aen him houden als aen denghenen die onse heerlichede vermynderen wilde.
Ende dese brief heeft myn heere van Oistervant als dat gewoenlic is mede gesegelt ende geconfirmeert.
Gegeven in den Hage opten xxijsten dach in Junio anno Mcccc ende twee."
Ook hier is geschil over „cruysland". In deze zaak was vroeger al door den geestelijken rechter uitspraak gedaan, n.l. door den Provisor van Kennemerland, wiens vonnis inhield, dat Willem Gheryts recht had om 't land gedurende zijn leven te gebruiken. Blijkbaar heeft deze uitspraak 't geschil echter niet uit den weg geruimd, waarom de Graaf zich ermee bemoeit ter

beëindiging van „allen gescille ende kijf". Hij doet dit „van zijner heerlichede wegen", d.w.z. in zijn qualiteit van landsheer. Als zoodanig is hij verplicht om vrede te stichten in het algemeen belang en aan dezen plicht ontleent hij de bevoegdheid om een geschil als dit, waarin de uitspraak van den gewonen rechter faalt, aan zich te trekken en te berechten. De Graaf treedt in ons geval dan ook niet op als arbiter, maar als uit zich zelf competent rechter.

De landsheer geeft een bevestiging van het vonnis van den provisor, want ook hij beslist, dat Willem Gherytsz. gerechtigd is tot het „cruysland". Deze toewijzing draagt een petitoir karakter, want een possessoire clausule ontbreekt. De Graaf stelt tevens een orde van opvolging in dit goed vast. Alles is er dus op gericht om ook voor de toekomst den vrede te bewaren. Hij belooft voor zich zelf en zijn rechtsopvolgers om Willem Gheryts te beschermen in zijn recht op het land, op dezelfde wijze als diens vader dat gehad heeft. Daarom beveelt hij aan al zijn landsheerlijke ambtenaren om hiertoe mee te werken. Maakt iemand zich desniettegenstaande van het goed meester, dan zal de Graaf hem dit aanrekenen, alsof hij inbreuk maakt op 's Graven heerlijkheid, d.w.z. hij wordt strafschuldig aan den Graaf. Bovendien sluit de formule: iets beschouwen alsof de delinquent 's Graven heerlijkheid verminderen wilde, in zich, dat de zaak door Graaf en Raden wordt berecht, met uitsluiting van andere gerechten, zooals wij vroeger reeds bespraken.

Tenslotte een brief van 28 Augustus 1434, opgenomen in het Iste Memoriaal Rosa f. 170[1]). We zien daarin

[1]) Uitgave blz. 112 e.v.

een possessoire toewijzing van een beneficie door 's Graven Raad.

„Upten eysch ende aensprake, die heer Pieter van Veen gedaen heeft voir den Rade mijns genadichs heeren van Bourgondië, gestelt ten saiken van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant up heer Jacob Vellert, mits dat die selve heer Jacob besit die erve[1]) of kercke van Monikedamme, die den voirsz. heer Pieter toebehoort, als hij seit.

Want hem die voorsz. kerk gegeven was van Hertoge Willem, saliger gedachtenisse, die dairof die presentacy toebehoerde. Ende hij wart voirts dairof vergifft na den rechte, dairup dat hy die besat rustelic ende vredelic den tyt van xiiij jaren lang of dairomtrent ende totter tyt dat 't geschil ende die veede tusschen den partijen in Hollant upstont, so dat hij om des wille van dair trecken moste om syn lyf te bergen ende also quam die voorsz. heer Jacob an die voirsz. kerke ende heeft een termijn van jaren beseten mit crafte ende gewelde[2]).

---

[1]) Vermoedelijk moet er staan: „cure", zooals verderop in het stuk het geval is. We hebben in dit stuk een goed voorbeeld, dat de woorden: kerk, parochie en cure allen gebruikt worden om het pastoorsbeneficie, de pastorie, aan te duiden. Meerdere voorbeelden, dat met „kerk" (ecclesia) pastorie bedoeld wordt, zijn te vinden in: De geestelijke en kerkelijke goederen onder het canonieke, het gereformeerde en het neutrale recht door Mr. D. G. Rengers Hora Siccama, zie blz. 73 e.v.

[2]) Duidelijk blijkt hier, dat „craft ende geweld" geen geweld in onzen zin beteekent, maar alleen wil zeggen: onrecht. Immers in deze zaak waren geen gewelddadigheden voorgevallen, maar was de pastoor in het bezit van de pastorie gekomen door zijn benoeming in plaats van den gevluchten priester. Alleen op grond van het feit, dat de benoeming onrechtmatig is, wordt zijn bezit van de pastorie als „geweld" gequalificeerd.

Ende want myn genadige heer van Bourgondien ter cause van der graefscip van Hollant die collacie, ghifte ende presentatie van den voirsz. kercke toebehoirt, so was des voirsz. heeren Pieters versoec ende begeren, dat hem die voirsz. kerke aengewyst worde van den Rade voirsz. die dairof die kennesse van myns genadichs heeren wege toebehoirde, seggende dat hem tot anderen tyden also by hem luden toegesceyden was binnen der stede van Leyden (daar zetelde de Raad een tijdlang), dair die voorn. heer Jacob van den voirsz. Rade om ontboden ende al int lange gehoirt was.

Dairup die voorsz. heer Jacob antwoirde, dat heer Pieter voirn., die hem droech als een partilic man in 't gescil ende die veede van Hollant, hem ontvuerde van den voornoemde kercken.

Ende also stelde Biscop Zweder, die dat toebehoirde, als een pastoir om te voirsien (n.l. van een geestelijke) syn ondersaten, den voirsz. heeren Jacob in die voirsz. kerke, ende, want up die tyt gebuerde, dat die voorscr. heer Pieter, also hy was te Utrecht, in den ban quam van den Paeus, so wart die selve heer Pieter van den voirsz. Biscop gepriveert van den voirsz. parochiën ende heer Jacob voirnoemt wert dair mede voirsien, dair hij heden ende tot deser tyt toe rustelic in geseten heeft.

Dair heer Pieter up repliceerde, seggende, al was 't dat van dat selve, dat heer Jacob tot sinen voirdeel allegiert of segget, yet geweest hadde, die Paeus hadde dairof weder gesent een absolucie by den Biscop van Makon, legaet in dese sake, die elkeen weder gerestitueert hadde.

Ende al seget die voirsz. heer Jacob, dat hij mit der voirsz. parochie van biscop Zweder voirn. versien was, hy en ware niet gecomen an mijnen genadigen heer van Bourgondië om sijn presentacie, dairan hij hem versuumt hadde, want mijn voirsz. heer van Bourgondië die also niet sculdich en was te verliesen, blivende bij dat die Raet dairof ten anderen tijden gescheyden hadde, als voirsz. is.

Dair heer Jacop up dupliceerde met dat hij metten voirsz. Biscop Zweder van den voirn. Biscop van Makon appelleerde, roerende van anderen bullen van den conciliën ende van den Paeus, etcetera.

Hierup hebben die voirsz. Raide geordineert ende verclaert, ordineren ende verclaren, dat die voorn. heer Pieter hebben sal ende gebruycken die possessie ende 't besit van der voirn. kerke toter tyt dat hij van den principalen, dat men noemt petitorie, versteken sal sijn ten gheesteliken Hove, dair dat behoirt ende die kennesse van dien sculdich is toe te behooren (de petitoire procedure over het beneficie komt dus niet voor den Raad maar voor het geestelijk gerecht).

Mer om te scuwen alle twidracht ende gescille, die partilic risen mochten in die voirn. stede ende men (d.w.z. de Raad) sculdich is te versorgen ende te voirhoeden, dair men ymmrer can ende mach, so is voirt geordineert bij den voirsz. Raide, dat heer Jacob die voorsz. cure bedienen sal up dats hem gelieft dit eerste jair langh. Dairof hij den voirn. here Pieter vernoegen ende betalen sal sulke pencie ende gelde als hem toegeseijt sal worden by den Bailiu van Aemsterlant, van Waterlant ende van den Zevanc ende by den gerechte der stede van Monikendam, van dewel-

ken die voirsz. heer Jacob gehouden sal wesen den voirnoemden heer Pieter goede zekerhede te doen eer hij in den dienste comen sal binnen welker tijt die voirnoemde heer Jacob vervolgen mach syn recht van den principalen (d.w.z. ten petitoire).
Ende tenden deser tijt sal heer Pieter voirn. aenvaerden syn cure als het hem genoecht, ten waer dat se die voirsz. heer Jacob sijn maecte als voirsz. is.
Ymmer geliefde het den voirsz. heer Pieter dair te celebreren, dat hij dat doen mach als reden bewijst.
Gedain tot Hoirn, onder signet myns genadichs Heeren, dat die voirsz. Rade in desen samentlic gebruycken up St. Jansavont decollatio A. D. Mccccxxxiv.
Hier waren by van den Rade: die heer van Santes (de stadhouder) enz.... ende meer anderen van den Raden ende clerken."
Vóór het tot deze procedure voor den Raad kwam, had de zaak echter een voorspel gehad, waarin de landsheer ook gemoeid was. Dit blijkt uit een aanteekening op f. 125 van het eerste Memoriaal Rosa[1]), in dato 8 Januari 1433:
„Philips van Bourgondiën had aan de stad Monnikendam geschreven, dat heer Pieter van Veen weer in het bezit der kerk aldaar gesteld moest worden.
Twee poorters en een burgemeester worden voor den Raad als getuige gehoord en verklaren, dat zij bereid zijn dit bevel te doen opvolgen, doch dat de schout zich met deze geestelijke zaak niet wil inlaten, en dat heer Jacob Fellairt de kerk voor niemand wil ruimen, eer hij er „met recht uitgewonnen is", zich beroepende

---

[1]) Uitgave blz. 70.

op de omstandigheid, dat hij „een geestelic man war."
De landsheer richt dus een schrijven aan de stad Monnikendam, als collator van de kerk aldaar, waarbij hij beveelt, dat Heer Pieter van Veen in het rustig bezit van de pastorie aldaar moet worden gesteld. Diens tegenpartij wil de pastorie echter niet prijsgeven, vóór hij daar met rechte uitgewonnen is, en wel voor 't geestelijk gerecht, want hij beroept zich er op „dat hij een geestelic man wair."
Dit geschil over het recht op het pastoorsambt van Monnikendam, dus over een beneficie, komt vervolgens voor den Raad, die zich competent acht, omdat de landsheer collator van de kerk aldaar is. Pieter van Veen stelt n.l. voor den Raad een eisch in (het is dus rechtspraak op klacht van ééne partij) tegen Jacob Vellert, omdat deze in het bezit is van de pastorie van Monnikendam, welk naar eischer's meening hem toebehoort. Immers Hertog Willem, die de collator was, had hem deze gegeven, en nadat de Hertog hem „gepresenteerd" had, was hij ook kerkelijk met 't pastoorsambt begiftigd. Daarna heeft hij dit beneficie veertien jaar lang rustig en ongestoord bezeten, totdat de oorlog tusschen Jacoba en haar tegenstanders uitbrak, waardoor hij genoodzaakt was te vluchten. Toen kwam Jacob Vellert in het bezit van de pastorie, en heeft deze een tijdlang bezeten, volgens eischer's meening „met craft ende gewelt".
Aangezien de collatie aan den landsheer toebehoort, verzoekt eischer, dat de Raden deze pastorie aan hem, Pieter van Veen, toewijzen, daar zij bevoegd zijn deze zaak te berechten namens den landsheer, wiens plaatsvervangers zij zijn. Tevens beroept hij zich

er op, dat deze pastorie hem vroeger reeds door de Raden bij scheidsrechterlijke uitspraak is toegewezen. Pieter van Veen is dus de meening toegedaan, dat uitsluitend de Raad competent is in een geschil over een beneficie, waarvan de landsheer collator is. De Raad is het hiermee eens, en ontbiedt Jacob Vellaert, die uitvoerig verhoord wordt. M.a.w. de Raad, als zijnde het competent gerecht voor deze zaak, dagvaardt den beklaagde op klacht van diens wederpartij. Jacob verweert zich, zeggende, dat heer Pieter partij gekozen heeft in de twisten tusschen Jacoba en haar tegenstanders en daarom zijn bediening in den steek heeft gelaten. Om de kerkelijke gemeente aldaar van een geestelijke te voorzien, heeft de Bisschop van Utrecht hem, Jacob, als pastoor aangesteld. Daarna stelde de Bisschop hem in 't bezit van de pastorie. Dit kon alles zonder bezwaar geschieden, omdat toentertijd heer Pieter door den Paus in den ban werd gedaan, daar hij zich te Utrecht bevond en niet op zijn post.
Zooals gezegd, werd dit pastoorsambt toen aan hem, Jacob, opgedragen en heeft hij dit tot nu toe rustig en ongestoord uitgeoefend.
Pieter repliceert, dat, ook al is het door Jacob gestelde ten deele juist, dan nog 't feit blijft bestaan, dat de Paus hem, Pieter, en anderen, door middel van zijn legaat, een absolutie heeft gezonden, die de ontzette geestelijken hersteld heeft in hunne bedieningen. Bovendien, al bewijst Jacob, dat hij door den Bisschop van Utrecht met deze pastorie begiftigd is, dan nog is hij niet gekomen voor den landsheer om aan hem zijn presentatie te verzoeken, waardoor hij 't recht van den landsheer verkort heeft. Immers de landsheer mag door

dit alles zijn collatierecht niet verliezen. Pieter wijst hier de Raden dus op hun plicht om voor de rechten van den landsheer op te komen. Pieter blijft aandringen op ten uitvoerlegging van de scheidsrechterlijke uitspraak, die vroeger door den Raad ten zijnen voordeele over deze pastorie is gegeven.
Jacob dupliceert, dat hij, gesteund door den Bisschop van Utrecht, van de bovengenoemde absolutie, aan Pieter verleend, in appel is gegaan „etcetera". Dit laatste kan de Raden blijkbaar niet veel schelen, omdat het voor hun gaat om het collatierecht van den landsheer, en, zooals we verderop zullen zien, om handhaving van de openbare orde in Monnikendam.
De Raden beslissen, dat heer Pieter de possessie van de pastorie hebben en houden zal, totdat hij daar door zijn tegenpartij ten petitoire, d.w.z. ten principale, uitgewonnen zal zijn voor het geestelijk gerecht.
Evenals later in de instructie's wijst dus de Raad ten possessoire over beneficiën, terwijl het petitoir proces daarover voor het geestelijk gerecht thuis hoort.
Voorts treffen de Raden een regeling „omme te scuwen alle twidrachte, die risen mochten in die stede van Monnickendam ende men (d.w.z. de Raad als plaatsvervanger van den landsheer) sculdich is te voirhoeden", dus met het oog op de openbare orde. Deze regeling houdt in, dat Heer Jacob, die momenteel de uitoefenaar van het recht in kwestie is, nog een jaar lang het pastoorsambt aldaar bedienen mag, ook al is dit nu ten possessoire aan zijn tegenpartij toegewezen. Heer Pieter zal daarvoor een nader vast te stellen vergoeding genieten.
We zien hier duidelijk, dat de possessor het recht niet

noodwendig behoeft uit te oefenen, maar ook zonder dat toch possessor is; dezelfde toestand dus, die zich bij gerechtelijke overdracht voordoet, want daardoor krijgt men ook possessie, zonder dat men 't recht nog heeft uitgeoefend. Binnen het gestelde jaar heeft Heer Jacob dan gelegenheid, om zijn vermeend recht ten petitoire te vervolgen voor het geestelijk gerecht. Na afloop van dit jaar zal heer Pieter het pastoorsambt aanvaarden, als heer Jacob hem dit intusschen niet heeft afgewonnen. De uitspraak werd gegeven „onder signet myns genadichs Heeren, dat die Rade samentlic — als zijnde diens collegiale Stadhouder — in desen gebruycken." Tenslotte blijkt ook hier weer dat onder de Raden ook „clerken", d.w.z. rechtsgeleerden zijn. Zeer belangrijk in dit stuk zijn de woorden: „de principale, dat men noemt petitorie". De technische term „petitoir" wordt hier dus verduidelijkt met 't meer gewone woord „principaal".

Deze beteekenis van het woord principaal behoeft ons niet te verwonderen, want zij sluit aan bij den zin, dien de term „ten principale" in ons tegenwoordig procesrecht heeft. Daar staat deze uitdrukking tegenover exceptief. Nu draagt een exceptief verweer een zijdelingsch karakter, en eveneens is dit het geval bij een argumentatie ten possessoire. Duidelijk blijkt dit bijv. bij een beroep op ongestoorde uitoefening van het recht als grond voor possessoire erkenning. Ook hierbij gaat men niet rechtstreeks in op het al of niet recht hebben van de tegenpartij, maar antwoordt daarop zijdelings met een beroep op eigen feitelijke uitoefening. Het is dus begrijpelijk, dat principaal, zoowel staat tegenover exceptief, als tegenover possessoir.

Bij de beneficia ecclesiastica hebben wij echte possessoire bescherming in den door ons besproken zin. We zien hierbij duidelijk, dat door 't ontstaan van possessoire acties zich een afzonderlijke possessoire iurisdictie vormt, waardoor de bevoegdheid van de gewone gerechten, zoowel van de wereldlijke als van de geestelijke, wordt teruggedrongen tot berechting van petitoire processen. Na het opkomen der possessoire iurisdictie, komt een beneficiezaak ten possessoire voor den Raad en ten petitoire voor het geestelijk gerecht.

HOOFDSTUK VII.

DE LANDSHEERLIJKE RECHTSPRAAK OVER ONROERED GOED VAN WEDUWEN, WEEZEN, EN ANDERE PERSONAE MISERABILES.

Ook in zaken van weduwen, weezen en andere „miserabile personen" is de landsheer, wanneer zij bij hem een klacht indienen, de competente rechter en wel als uitvloeisel van zijn patronaat over deze personen.
Dit patronaat is, evenals de bescherming van geestelijken, van den Frankischen koning afkomstig[1]) en rechtstreeks op de landsheeren overgegaan. Het behoort dus niet tot die bevoegdheden, welke de Graven zich in den loop der Middeleeuwen geleidelijk hebben verworven.
De bescherming van personae miserabiles betreft zoowel hun persoon[2]) als hun goed. Wij zullen echter alleen die zaken behandelen, welke hun onroerende goederen betreffen, omdat deze groep de gegevens

---

[1]) Zie Brunner II blz. 73, waar gezegd wordt: dat het Frankische koningsgerecht oordeelt over zaken, waarbij personen betrokken zijn, die onder bijzondere bescherming des konings staan.

[2]) Een duidelijk voorbeeld, dat personae miserabiles onder 's Graven bescherming staan, wat hun persoon betreft, vinden we in het Handvest voor Amsterdam van 9 Dec. 1342 (van Mieris II, blz. 668 e.v.) dat zegt: „Worde eenige ellendige man dootgeslagen, daer soude die Baeliu ('s Graven directe vertegenwoordiger ter plaatse), of dien hij 't beval, van onsen weghen mede klagen, ende die scepenen dair af wijsen, dat recht is".
Bij doodslag op een persona miserabilis dient dus de Balliu van 's Gravenwege de klacht in ter vervanging van de familie van den verslagene.

bevat voor de ontwikkeling van de begrippen bezit en eigendom.

Een voorbeeld, waarin we, den Graaf van rechtswege als beschermer van personae miserabiles en wel van weduwen en hunne goederen zien optreden, vinden we in den volgenden brief van 19 Augustus 1320[1]).

„Wi Willem Grave enz. ombieden allen onsen Bailliuwen ende Scouten, die nu sien of wesen sullen, daer dese brief toecomen sal, dat si Ver Margrieten, Heeren Jacobs wijf van Moerdrecht, van onsen weghen bescermen, ende niet en gedoghen dat haar ijemand of pande sulke scout, als Heer Jacob van Moerdrecht, haer man, ghemaket hevet[2]).

Ende dat en gien Bailliu noch Rechter daer over en sie, noch en stae[3]) daer heer Jacob voorsz. eenighe gifte gheve van alsulken goede, als haer bestorven es van haren broeder, ende willen, dat men haer des vrielike late gebruken, ende haer daer in bescerme, ende rechte doe, ghelike of si sonder manne ware.

Ende alsulc goed, als si nu hevet, het sie van besterfte van haren broeder, of andere goede, ende si besittet, daer en willen wi niet, dat Heer Jacob voorseyd noch an goede, noch an lande, noch an renten, erghend syn handen an sla, jof haer onbruke doe.

Ghegheven in die Hage des Dinxendaghes na Onser Vrouwendach te half Oeste, in 't jaer ons Heeren Mccc ende twintich."

---

[1]) van Mieris II, 238.

[2]) haar goed is dus niet aansprakelijk voor schulden van haar man.

[3]) Er wordt hier dus gedacht aan gerechtelijke overdracht van onroerend goed, ten overstaan van den schout, of, wat merkwaardig is, ten overstaan van den Baljuw.

Er blijkt hier, dat bezitsstoornis door den Graaf wordt verboden, en evenals later in de instructies „ongebruik" wordt genoemd. We hebben hier een geval, waarin tegenwoordig scheiding van goederen zou plaats hebben, want de man maakt kennelijk misbruik van zijn macht over de goederen van zijn vrouw. De Graaf grijpt in zoo'n geval in. Hij treft een regeling, waardoor het goed van de vrouw niet meer aansprakelijk is voor de schulden, aangegaan door den man. Diens vervreemdingsbevoegdheid t.a.z. van zijn vrouws goed wordt uitgesloten.

De Graaf geeft dus dispensatie van het landrecht en wel door middel van een fictie, want hij beschermt hier de getrouwde vrouw, alsof ze weduwe ware. Ook later zullen wij het verschijnsel aantreffen, dat de Graaf het begrip persona miserabilis door een fictie uitbreidt om zoodoende een grond tot ingrijpen te krijgen. De Graaf maakt dus nog niet rechtstreeks uitzonderingen op het landrecht, zooals in later tijd bijv. door het geven van ordonnantie's, maar wijzigt het met behulp van fictie's op dezelfde wijze als ook de praetor deed.

Door zijn optreden als dispensator komt de Graaf geleidelijk boven het recht te staan, waaraan hij oorspronkelijk, als rechter in Germaanschen zin, volkomen onderworpen was. De ontwikkeling van de Grafelijke macht in deze richting gaat verder, steeds meer wordt het als een recht van de Grafelijkheid beschouwd, om geschillen op te lossen met wijziging van het landrecht. Dit uit zich ook daarin, dat de landsheer speciaal rekening houdt met de billijkheid.

Met de weduwenbescherming hangen ten nauwste samen de vele lijftochtszaken, waarmee de Graaf zich

bemoeit. Deze bescherming van den lijftocht aan een weduwe gemaakt, is een rechtsplicht, die op den landsheer rust. Dit wordt met zooveel woorden gezegd in een brief van 26 Maart 1324[1]).

„Wi Willem Grave enz. maken cond, want Pieter van den Vlieten onse (bastaard) zwagher, daer God die ziele of hebben moete, ghelovet hadde te maken, voor den Biscop van Utrecht ende voer ons, alle die tiende, die hi hadde van den Heeren van Sente Pieters tot Utrecht, met anders al sinen goede dat hi haer gemaect hadde voer ons, erve, have, roerende, onroerende, uytghenomen syn Ambocht, Joncfrouwen Gertruden, sinen wive, toet haren lyftochte.

Ende in deser tienden voirscr. gheloven wi haer te houden tote haren live met desen brieve, als wi Vrouwen ende Joncfrouwen tote haren lyftochte sculdich sien te houdene, na zeden ende costumen van onsen lande.

Ghegheven des Manendaegs na Mitvastene in 't jaer ons Heren Mccc ende xxiv."

We zien hier, dat de lijftocht gemaakt is ten overstaan van den Graaf, terwijl het gemaakte goed geen, of althans niet in zijn geheel, leengoed is. Tevens bevat dit stuk de considerans, waarom de Graaf zich met zaken over lijftochten en andere goederen van weduwen bemoeit en haar daarin beschermt. De Graaf zegt n.l., dat hij hiertoe verplicht is als landsheer, qualitate qua.

Deze zelfde bescherming treffen wij aan in een stuk van 23 July 1331[2]). Bij Grafelijk bevel wordt deze

[1]) van Mieris II, 338.
[2]) van Mieris II, 520.

bescherming overgedragen aan den Balliu, 's Graven ambtenaar en directen plaatsvervanger.

„Wi Willem Grave enz. ombieden U Heeren Janne van Polanen, onsen Balliu van Rynland, jof zoe wie namaels Balliu in Rynland wesen sal, dat ghi Veren Badeloghen, Willems wyf van Leyden, is dat zake, dat Willem stervet eer si, dat ghi hoir helpt, dat hair hoire brieven (d.w.z. de rechten daarin vermeld) gehouden worden, die si hevet, ende dat ghi hair doet dat recht van den lande, des en laet niet.

Ghegheven des Dinxendaghes na Sinte Margrietendach in 't jaer ons Heeren Mcccxxxi."

In de latere Middeleeuwen duurt deze bescherming voort. In een brief van 1 Aug. 1414[1]) belooft de Graaf, evenals boven, een weduwe in haar lijftocht „te houden ende te starcken hoir leven lang durende, na rechte ende custume van onsen lande, dair die goede gelegen sijn."

Ook in de instructie's van het landsheerlijk Hof, vinden wij deze bescherming terug.

Zoo zegt art. Lxxxv uit de Instructie van 1462:

„Item dat bij gebreecke van de Balliuwen van den Lande, (deze zijn immers de vertegenwoordigers van den landsheer en hebben dus voor diens beschermelingen te zorgen), indien dat er eenige Edele Mannen of Machtige Personen waren, die Vrouwen, Weduwen, Wesen of andere Landtluyden (de poorters worden dus weer uitgezonderd, voor hun zorgt immers hun stadsregeering) onrecht en overlast deden, of bedwingen wouden, of andere arme onnoosele Menschen vexeer-

---

[1]) van Mieris IV, 294.

den, soo sullen die van den Raede voor henluyden ontbieden ende doen komen sulcke machtige Personen ende sullen op die overlasten sulcke provisie doen ende by alle behoorlijcke remediën daer in soo voorsien, als daer in behoort gedaen te wesen."

Bij nalatigheid van de Baljuwen zorgen de Raden voor het „afdoen van cracht", die aan personae miserabiles gedaan wordt, evengoed als wanneer er direct bij hun geklaagd wordt.

Artikel VIII uit de instructie van 1531, dat een overzicht geeft van de competentie van den Raad, zegt:

„Item sullen de Stadhouder ende Rade kennisse nemen van saecken onbejaerde (d.i. minderjarige) kinderen, Weduwen en Weesen ofte andere miserabile personen aengaende, die aan den Raedt eerst klagtigh komen ende provisie van Justitie begeeren, omme aldair in rechte te blijven."

De Raad is dus in zake personae miserabiles bevoegd, als er niet reeds bij het gewoon gerecht een klacht is ingediend. Het is dus competentie bij preventie. Hier geldt de regel, dat bij concurrentie van rechtsmacht, het gerecht, waarbij de zaak het eerst aanhangig is gemaakt, vóórgaat.

Een uitwerking van den algemeenen regel uit artikel VIII vormt art. XII uit de zelfde instructie, dat zegt:

„Item indien by gebreecke, negligentie, faveur oft dissimulatie van den Balliuwen, Schouten, ofte andere groote Officiers, eenige Vrouwen, Weduwen, Weesen, arme Landtluyden of andere, by eenige Edele Mannen of machtige Persoonen overlast geschiede, of ondeuchdelicken by hen gevexeert worden, soo sullen de Stadhouder, President ende Rade deselve ontbieden,

ende op de overlasten provisie doen ende bij allen behoorlijcken remedien daer inne voorsien, als daer inne behoort."

Ook in andere artikels uit de instructie's komt de landsheerlijke bescherming van personae miserabiles, met de daaruit voortvloeiende iurisdictie van het Hof, tot uiting.

Artikel IV b.v. uit de instructie van 1462 zegt:

„Item dat in de voorsz. Raedtkamer gheordineert wesen sal een Advocaet-Fiscael, die welcke last hebben en gehouden wesen sal te pleyten alle saecken, ende voort alle materien aengaende myn voorn. Heere.

Ende sal oock mede gehouden wesen te sustineren alle saken en questien van arme ende ellendige personen, sonder daeraf eenigh loon te nemen, ende sal te vrede wesen met sulcke wedden, als mijn voorsz. Heere hem ordineren en geven sal."

De advocaat van den landsheer bij den Raad behandelt dus qualitate qua zaken van personae miserabiles, welke, zooals ook hier blijkt, voor den Raad komen.

Met dit artikel correspondeert art. XXV uit de instructie van 1531, dat luidt:

„d'Advocaet-Fiscael, oft de Procureur-Generaal — alsser geen Advocaet Fiscael sal sijn — sal gehouden wesen te pleyten alle de saecken ende materien ons aengaende.

Ende sal oock mede gehouden wesen te sustineeren alle saecken ende questien Arme ende Miserabele Personen aengaende, des versocht synde, sonder daeraf eenigh loon te nemen, maar sal te vreden wesen met sijn wedden."

's Graven bescherming gaat echter nog verder: niet

alleen worden de zaken van personae miserabiles van 's Graven wege bepleit, maar zelfs wordt inbreuk op hunne rechten van 's Heerenwege opgespoord, zonder dat zij zich bij den Raad beklaagd hebben.
Dit blijkt uit art. V van de instructie van 1462:
„Item sal in der voorsz. Kamer van den Rade voertaen wesen een Procureur-Fiscael, de welcke gehouden sal wesen twee-werf 's jaers een ommeganck te doen, overal in de Balliuscappen en Schout-ambachten[1]) van Holland, Zeeland ende Vrieslant om te ondersoecken die opsetten, die er ghemaeckt mogen wesen tegens die Rechten ende Hoogheyt van mijnen voorsz. Heere, ende de Geestelyke Persoonen, Weduwen ende Wesen, ende oock tegens arme ende onnosele Menschen, om aldair informatie te doen van alle beklachten, die men hun doen sal.
Ende 't gunt by hem aldus bevonden sal wesen, sal hij bij goede verklaringe in gheschrifte stellen ende van alles in der Kamere voor den Raede syn rapport doen; ende voort daerop te vervolgen die behoorlycke provisien die se noodelyck daertoe dienen en behoeven sullen."
De Procureur-Generaal is dus de Ambtenaar van het O.M.[2]) in zake alle inbreuken op 's Graven heerlijk-

---

[1]) dus niet in de steden, want de Raad heeft oorspronkelijk alleen iurisdictie over het platteland.
[2]) Dat dit ook vóór deze instructie reeds zijn taak was, blijkt duidelijk uit een stuk van 15 Dec. 1436 (IIde Memoriaal Rosa f. 125 v°, Uitgave blz. 223), waarin wordt gezegd: Aangezien deze zaken „Ons en de Onser heerlicheyt groitelic tegendragen", worden de delinquenten gedagvaard voor den Raad te verschijnen, om zich tegen den Procureur-Generaal te verantwoorden.

heid, waarmee op één lijn wordt gesteld inbreuk op de rechten van personae miserabiles, 's Graven beschermelingen.

Wij hebben hiermee de competentie van den Graaf in zaken, waarbij personae miserabiles betrokken zijn, in groote trekken nagegaan en kunnen dus overgaan tot toepassingen ervan. Wij zullen ons daarbij bepalen tot die geschillen, welke loopen over onroerend goed, omdat deze ons de gegevens verschaffen voor de ontwikkeling van bezit en eigendom.

Ons oudste voorbeeld is te vinden in de stukken, handelend over de nalatenschap van den Burggraaf van Leiden, betreffende den lijftocht van diens weduwe.

Bij brief van 20 September 1336[1]) beveelt de Graaf aan zijn Balliu van Rijnland om bij overlijden van den Burggraaf van Leiden, van 's Graven wege beslag te leggen op al wat tot het Burggraafschap — een leen van de Grafelijkheid — behoort. De Balliu moet dit overdragen aan den bewindvoerder, dien de Graaf en de Burggraaf samen hebben aangewezen, en dezen daarin houden als 's Graven zaakgelastigde. Deze regeling geldt voor alle goederen, die de Burggraaf nu q.q. bezit en welk leengoed hij houden zal tot zijn dood, tenzij zich iemand voordoet, die bewijst, dat hij er meer recht op heeft. We treffen hier dus in eenigszins anderen vorm de clausule aan, die bij beleening gebruikelijk is, inhoudende, dat het recht van den leenman geldt „behoudens een yegelyck syns rechts".

Voorts beveelt de Graaf aan zijn Balliu, om de weduwe van den Burggraaf te houden in den lijftocht,

---

[1]) van Mieris II, 587.

dien deze haar gemaakt heeft ten overstaan van en onder garantie van den Graaf. Hier fungeert dus de landsheer als garant bij een rechtshandeling ten bate van een weduwe, allodiaal goed betreffende. We zien hier 't nut van de gewoonte van aanzienlijke personen om hun rechtshandelingen door den Graaf te doen bekrachtigen, immers ingevolge deze garantie beveelt nu de Graaf speciaal aan zijn Balliu om het aldus gevestigde recht te handhaven en om de weduwe in het haar in vruchtgebruik gemaakte goed te houden. Ondervindt de Balliu hierbij tegenstand, dan mag hij den heerban oproepen om de weduwe met militaire macht in het rustig genot van haar goed te handhaven. Ieder, die den Balliu hierbij tegenwerkt, zal de Graaf straffen aan zijn lijf en goed, wegens verzet tegen den Balliu en de inbreuk, die hij maakt op 't goed van een weduwe.
Het stuk zelf luidt:
„Willem Grave enz. ombieden U, Heere Jan van Polanen onsen bailliu van Rijnland, jof soo wie op die tyd Bailliu van Rynland es, soe wilke tyd des Burchgraves van Leyden gebreket ende van live te doede comt, dat ghi van onsen weghen ju hand slaet ane al die heerscippen ende ambochten, ende liene, dat ter Burchgraefscip van Leyden toebehoirt.
Ende dat ghi den ghenen, dien wi ende die Burchgrave van Leyden bevolen hebben syn ambochte ende syn heerlichede ende syn goed te bedriven (d.i. te beheeren), houd van onser weghen ende tot onser behoef, in de alle den goede voirscr., dair die Burchgrave in geseten hevet tote deser tijt toe, ende bezitten sal toet siere doit toe, ter tyt toe dat ons *yemand* mit scoenre

redene betoghet, dat hi er beter recht toe hevet[1]), ende dien willen wij doen, dat wi sculdich sijn te doen.
Voirt dat ghi Veren Justinen, der Burchgravinne, houd in alle hoir lijftochte, die hoir die Burchgrave voirsz. mit onser hant gemaect hevet, ende wi beseghelt hebben, ende ghi se houd in half der eygheliken goede, dat die Burchgrave laten zal na siere doit, boven der scout die hi sculdich es ende kenliken es, na den rechte van den lande, ten waire dat *men* se mit enen rechte dair uyt wonne[1]).
Ende woude ju hier in yemand wederstaen, soe ombieden wi u, dat ghi vermaent onse Bailliuwe omtrent u gheseten onse welgheboren lude, poirteren ende ghemeenten[2]), dat si u dairin also stercken van onsen weghen, dat sij 't vriliken ghebruyken moghe.
Ende ombieden hun allen die ghi er toe vermaent, dat si U also helpen ende stercken, also lief als si ons hebben in desen dinghen[3]), dat ghy 't U mid redene beloven moghet.
Ende wair yemand, die U hinderde jof wederstonde, dat souden wi houden ane syn lyf ende ane syn goed.

---

[1]) Dit is geen possessoire clausule, omdat er geen sprake is van uitwinning door een bepaalde tegenpartij, maar van erkenning van eventueele rechten van derden, zooals ook bij petitoire toekenningen in het algemeen het geval is.

[2]) Merkwaardig is, dat hier, we zullen dit verschijnsel trouwens meer aantreffen, de welgeborenen individueel verschijnen, maar de huislieden als „gemeente", evenals de buren van een mark. Het feit, dat de geërfden van de Hollandsche ambachten een „gemeente" vormen, is dus een aanwijzing voor de juistheid van onze meening, dat de Hollandsche ambachten uit marken ontstaan zijn.

[3]) De Graaf wijst dus zijn onderdanen op hun plichten tegenover hun heer.

Ghegheven tot Sente Gheerdenberghe op Sente Mathaeusavond in 't jaer ons Heeren dusend drie hondert zes ende dertigh."

Toen de Burggraaf kort daarna overleed, geraakte zijn weduwe in geschil met Philips van Wassenaer over de nalatenschap van haar man. Dit blijkt ons uit een brief van 24 Februari 1339[1]), luidend:

„Dit es dat wi Willaem Grave van Heynnegouwe ende van Holland met onsen ghemeenen rade overeenghedraghen sien tusschen Veren Justinen der Burchgravinnen van Leyden an die ene zide ende Philips van Wassenair an die ander zide.

Ende setten Veren Justinen der Burchgravinne voirnoemt in half den eygheliken goede, dat die Burchgrave van Leyden rumede mitter doot, dat si dat besitten ende ghebruken sal ter tyt toe dat si dairuyt ghewonnen wert (n.l. door Philips) mitten rechte.

Mar wilde Philips recht hebben an desen voirsz. goede, soe mach hi ane spreken jof anespreken doen een stucke erves jof twie jof drie teffens ende also rume dat si ter goeder tyt toit hore were comen mach sonder archlist.

Voert soe wat erve dat Philips voirs. anespreect iof anespreken doet alse voirscr. es ende de Burchgravinne Ver Justine voirsz. die renten dairof opheffen wille, soe mach si se opheffen ende verzekeren, es dat Philips dat erve wint mitten rechte, dat si hem die renten van dien erve uytreken sal.

Ende alle dese voirscr. voirwairden willen wi dat vaste en ghestade ghehouden sien an beiden siden sonder

---

[1]) van Mieris II, 604.

enich wedersegghen ende hierjeghen en willen wi niet, dat die Burchgravinne iof Philips voornoemt jof yemant van horen weghen doet.
Ghedaen in die Haghe op S. Mathysdach in 't jair XXXVIII."

De Graaf doet, in samenwerking met zijn Raad uitspraak in het geschil tusschen de weduwe van den Burggraaf en Philips van Wassenaer, loopende over het allodiaal goed, dat zich in de nalatenschap van den Burggraaf bevindt. Graaf en Raden wijzen aan de weduwe de helft daarvan toe in overeenstemming met het in den voorgaanden brief door den Graaf beloofde om die „te gebruken ende te besitten", totdat zij daar door haar tegenpartij ten petitoire uitgewonnen wordt. De toewijzing door Graaf en Raden draagt dus een possessoir karakter. De Graaf eindigt met het gewone bevel aan partijen en hun medestanders, om in dezen verder vrede met elkaar te houden, want daar is het den Landsheer om te doen.

Wat er gebeurt met het feodaal goed, tot de nalatenschap van den Burggraaf behoorend, waarvoor eveneens in het eerste stuk een regeling was gemaakt, zien wij in een tweetal brieven van 2 April 1339[1]:

„Willem Grave van Henegouwen van Holland van Zeeland ende Heere van Vriesland maken condt allen luyden, dat wij verleent hebben ende verleenen tot eenen rechten leene Philips van Wassenaer, onsen trouwen Knape, die Burchgraefschap van Leyden ende anders alle leengoet, dat de Burchgrave van Leyden Heer Dierick, die laetst was, Philips Oom voorschre-

---

[1]) van Mieris II, 618.

ven, liet in zijnen lesten lijve, in allen rechte als 't Heeren Diericx, Burchgrave van Leyden, was ende hy 't hadde in sijnen lesten lijve; sonder alleene die hondert pond Hollants 's jaers, die onse lieve Heere, onse Vader, daer Godt de ziele af hebben moet, gaff Heeren Dierick, Burchgrave van Leyden, voerscr. tot zynen Ridderschap te helpen, doe hij Ridder wert, die sullen wij selfs behouden.

Voort so gheloven wij Philips voorseyt in goeden trouwen in alle dese voorseyde goeden te houden ende te doen houden, hoe dat gheheten is ende waer dat gheleghen is binnen onsen landen, totter tijt toe datter Philips voorschr. uytghewonnen wert mitten rechten van onse landen, daer dit voerseyde goet gheleghen is. Ende omdat wy willen dat alle dese voorseyde voorwaerden wetteliken ende ghetrouweliken ghehouden worden voor ons ende voor onse naercomelingen aan Philips voorschr. ende zijne naercomelinghen, soo hebben wy desen brief open beseghelt met onsen zeghele. Ghegheven tot Berghen in Heynegouwen des Sonnendachs op ten anderden dach in April in 't jaer ons Heeren duisent driehondert negen ende dertig."

Het antwoord van Philips luidt:

„Ic Philips van Wassenaer maken cond allen luden, want mi myn lieve Heere de Grave van Holland verliet heeft ende verlient die Burchgravescap van Leyden also als die brieve dair of houden, die ic van hem dair of hebbe, so ghelove ic in goeden trouwen, dat ic Veren Justinen Heren Hughen des Gouwers dochter van Coudekerk sal laten ghebruken, also langhe als si levet, alsulke lijftochte als hoir Heer Dierick, Burchgrave van Leyden, die lest was, mijn oem, ghemaect

hevet ende dair si brieve of hevet bezeghelt mitten Heren zeghel, dair hi dat goet of helt, dair hi hair die lyftochte of ghemaekt hevet.
Voert van allen eygheliken goede, dat Ver Justine voirscr. opgheheven heeft ende noch hout van des Burchgraven goede die lest was, so sal si twie manne toe nemen ende ic twie manne, als ons dair of te sceyden. Ende waer dat zake dat's die vier niet over een en droeghen, so zal ons Myn Heere van Holland voirsz. setten tot enen overman. Heren Arnd van Gavere of Heren Tielman den Moilnair of Raessen van Liedekercke of Jan den Moilnair, wilken dat hi wil van desen vieren voirsz. Ende mit welken tween dat die overman vallet, dat zal ic houden.
Ende dese zullen hoir segghen dair of zegghen tusken dit ende Sinte Bavendaghe naestcomende, ende zeyden zy 't niet binnen deser tyt voirschr. soe soude ic bliven op myn recht; ende dair heeft nu myn Heere van Holland gheloeft een jonstich Rechter in te wesen ende des ghelijcs van zinen weghen die ghene, die in zine stede zullen wesen.
Voirt so ghelove ic, dat ic der Joncvrouwen uten Wouden, die Florys wyf van Cralinghe was, rusteliken besitten sal laten ende ghebruken al dat goed van Oestgheijst, also groet ende also cleyne als 't myn Here van Holland bezeghelt heeft, tusken dit ende Sinte Bavendaghe naistcomende in dusdanigher manieren, dat myn Here van Holland binnen der tijt voirsz. met zinen Rade zal besien die brieve, die hi der Joncfrouwen voirsz. van den goede van Oestgheijst ghegheven heeft, of hi se sculdich is te houden of niet.
Ende es dat zake dat hi se sculdich es te houden in den

goede van Oestgheyst na dien brieven, die zire van minen Here of hevet, zoe zal mi mijn Here voirsz. versien met alse goeden goede als dat goet van Oestgheyst es, bi Heren Arnoude, Heren Tielman, Raessen en Jan den Moilnair voirsz. of bi den drien van hem vieren, ende deden sij 't niet binnen desen termine voirscr., zoe zal mi myn Here dat goet van Oestgheyst ghebruken laten ter tyt toe dat ick er mitten rechte uytgewonnen worde (n.l. door de weduwe), ende alle stucken sonder arghelist.
In orconde desen brieve bezeghelt mit minen zeghele. Gehgheven te Berghen in Heynegouwen des Sonnendaghes up den anderen dach van Aprille in 't jair XXXIX."
Bij den eersten brief beleent de Graaf Philips van Wassenaar met het burggraafschap van Leiden en met al het andere leengoed, dat de burggraaf heeft nagelaten. De Graaf belooft Philips in al deze goederen te houden, zooals een leenheer zijn leenman schuldig is te doen. Er wordt echter uitdrukkelijk gezegd, dat het recht, hetwelk Philips aan deze beleening ontleent, slechts geldt, totdat hij ten landrechte en wel volgens het recht van de plaats, waar het goed gelegen is, uit deze goederen gewonnen wordt.
Wordt dus aan den leenman, optredend als vertegenwoordiger van zijn leenheer, den eigenaar van 't goed, ten landrechte dit goed afgewonnen, dan vervalt hierdoor de beleening, zonder dat de leenman rechtsvordering krijgt tegen den leenheer wegens uitwinning van het in leen gegeven goed.
Aan het slot zegt de Graaf, dat de brief is opgemaakt om voor Philips en zijn rechtsopvolgers als titel te die-

nen. Immers bij leen is altijd een schriftelijke titel vereischt.
De laatste brief is een contra belofte van den beleende, dat hij de weduwe in het rustig genot van haar lijftocht zal laten, voor zoover deze leengoed betreft. Dit vruchtgebruik is haar gemaakt door haar man, bij brief, medebezegeld door den Graaf, dus onder goedkeuring van den Leenheer van het betrokken goed.
Wat het allodiaal goed van den overleden burggraaf betreft, waarover zij het onderling niet eens zijn, komen Philips en de weduwe overeen, om ieder twee scheidslieden te kiezen met zoo noodig een door den Graaf aan te wijzen overman. Philips belooft zich aan de scheidsspraak te zullen houden. „Zeggen" de scheidslieden hun uitspraak niet binnen een bepaalden termijn, dan acht Philips zich ontslagen van de arbitrage-overeenkomst. Hij zal dan op andere wijze zijn recht vorderen en voor dat geval heeft de Graaf zich reeds bereid verklaard als rechter te fungeeren.
Aan het eind van den brief belooft hij, ten aanzien van zijn geschil met een andere weduwe, die vermoedelijk ook erfgenaam van den Burggraaf is, dat hij haar het goed in kwestie ongestoord zal laten „besitten ende gebruken", volgens den Grafelijken brief, dien zij er van heeft. De Graaf met zijn Raad zal binnen een bepaalden termijn de brieven onderzoeken, die de Graaf indertijd aan de weduwe over de goederen van Oestgeest gegeven heeft, om te zien, of hij verplicht is zich er aan te houden. Zoo ja, dan zal hij Philips met andere gelijkwaardige goederen schadeloos stellen. Geeft de Graaf deze schadeloosstelling niet, dan zal hij Philips het goed van Oestgeest laten gebruiken, totdat deze

er ten petitoire door de weduwe uitgewonnen wordt, m.a.w. de Graaf zal hem dan het goed ten possessoire toekennen. Men achtte de mogelijkheid van beter bewijs door de weduwe dus niet uitgesloten, vandaar deze voorloopige toewijzing.

Een andere proces over onroerend goed, waarbij een weduwe betrokken is[1]), vinden wij in een brief van 20 October 1359[2]).

Er is geschil tusschen den Heer van Borselen, een machtig edele, en de weduwe van een ander edelman. De twist loopt over onroerend goed, bestaande uit: dijk, ambacht en hofsteden. „Ambacht was leen," zegt Gosses, „de hofsteden misschien, maar de dijk vrij zeker niet. Albrecht heeft hier dus, evenmin als de keur van 1290, onderscheid gemaakt tusschen „leen" en „arve". Geschillen over „leen, arve ende ander onberoerlic goet" behooren allen voor de hooge vierschaar, zegt art. 8 van die keur."

De Heer van Borselen heeft zich van deze goederen meester gemaakt.

Vermoedelijk heeft de weduwe zich hierover bij den Graaf beklaagd, want deze bemoeit zich ermee en brengt de zaak, teneinde ieder te geven, wat hem rechtens toekomt, voor de hooge vierschaar, den ordinaris rechter voor deze goederen. Beide partijen komen vrijwillig voor. De weduwe doet hiermee dus afstand van haar recht van beroep op den Graaf en onderwerpt zich aan het gewoon gerecht.

De hooge vierschaar wijst het goed aan de weduwe en

---

[1]) Men vergelijke voor deze zaak Gosses: „de Rechterlijke Organisatie van Zeeland in de Middeleeuwen" blz. 284.

[2]) van Mieris III, 111.

haar kinderen toe. Deze toekenning draagt een petitoir karakter, want het gewoon gerecht, dat werkt met formalistisch bewijs, wijst bij normaal verloop, eigendom toe. De Graaf eindigt met een bevel om aan het vonnis te voldoen, want in zijn qualiteit van „rechter" in Germaanschen zin, zorgt de landsheer voor de uitvoering.

Het stuk zelf luidt:

„Aelbrecht enz. doen cond allen luden, dat uute dien dat onderlinghe twijende waren heer Heynric van Borsselen an die ene zide, ende Joncvrouwe Marien Gelijs Claeszoens dochter van Ossenate ende hare kindere die si bi Janne van Bassenvelde horen man hadde an de ander zide, om enehande dijc ambochte ende hofsteden die Jan van Bassenvelde haren man hadde in Jans lesten live, ende him hair Heynric voirs. nu ane toech ende in besitte[1]) of was.

Soe hebben wi om enen yghelikeu daer in recht te doen die zake gheset in onser vierscaer, daer si an beiden ziden onverdaecht bi vryeliken wilcoren quamen voir onsen vierscaren ter Ghoes (d.i. de hooge vierschaar van Zeeland).

Ende na dinghethalen[2]) van beiden ziden so wijsden onse manne mit vollen vonnisse dat Marie voirs. hebben zel ende wesen sel in allen goede half, dat Jan ende si hadden in Jans lesten live.

Voirt wort ghewijst mit vollen vonnisse onser manne dat Jans ende Marien kindere hebben zellen ende hun toebehoirt alle die ander helfte het si dijc, ambochte,

---

[1]) Hier is „bezit" in feitelijken zin gebruikt.

[2]) het is immers een formalistische procedure voor het gewoon gerecht.

iof hofstede, maer wair dat sake dat des yet vertoecht hadde gheweest inden oerloghe als van der kinder deele, dat soude si ghelden, ende betalen daer voir also veel als ter in ons broeders hertoghe Willaems ende onsen oerbaer ghecomen ware ende onse register houden daerof.
Om 't welke wi onse register hebben doen besoeken daer Jan die Scriver bi rekende. Ende hebben ghewonden dat Jan die Scriver daer af ontvanghen hadde ende in der graeflichede oerbair ghecomen is drie pont achtien scellinghe elf penninghe grote ende neghentien miten.
Wairomme wi ombieden ende ghebieden Marie ende haren kinderen voirs. dat si heeren Heynric voirs. uutreiken ende betalen van hore kinder weghen die summe voirs. Ombieden ende ghebieden oec heeren Heynrike voirs. dat hi die voirs. summe ontvanghe so wanner si him gheboden iof gesent wordt van Marien iof horen kinderen voirscr.
Ende hiermede ghebieden wi an beyden ziden bi live ende bi goede te houden ende te voldoen alle dattet vonnisse ghewijst hevet alse voirscr. is. Ende daerentenden doen ende voldoen alle punten voirscr.
Ende hiermede kennen wi Marie ende hore kinder in allen goede voirsz., behoudelic dies dat si immer volbodich ende bereidt zijn te betalen dat voirn. gheld.
Ghegheven in Middelburg des Sonnendaghes na Sinte Lucasdach int jair neghen ende vijftich."
Een proces over onroerend goed van eenige weezen vinden wij in het Memoriale B. G. f. 104 v°., in dato 27 Mei 1390[1]):

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

„Heyn Loelen kinder hebben ghetoecht minen here dat si hoers vaders erve mit onrecht quyt gheworden syn, dat gheleghen is binder bailiuscap van Medemblijc ende Claes Coppenzoens erfnamen beseten hebben.
Daer Claes erfnamen voers. of segghen, dat dat goet tieghens minen here verboert was ende mit recht aen hem ghecomen is ende Claes ghecoft heeft daer hi mijns heren open brief of heeft.
Hier of heeft myn here een waerheit doen besitten op alrehande woirde die si op beiden siden daerop gheseit hebben ende nader waerheit ende naden custume van den hove (d.w.z. van de hooge vierschaar van Medemblic) so heeft myn heer gheseit dat Heyn Loelen zoens kinder gheven zullen Claes Coppen zoens erfnamen also vele ghelts als in myns heren oerbaer van desen erve ghecomen is, dat is xxx pont goeds ghelts bi heren Gerijts rekeninghe van Egmonde (de Baljuw van Medemblic), ende waert dat sij 't meer bewisen mochten in mijns heeren oerbaer ghecomen te zyn dan hier ghescreven staet, dat souden Heynen kinderen voers. meer gheven. Ende dit voers. ghelt sal men betalen inden bannen aldaer 't erve gheleghen is voer den rechter aldaer.
Ende als dat voers. ghelt betaelt is, so zullen Claes erfnamen overgheven alsulken brief als si daer of hebben van minen here, ende quyt scelden al recht dat si op dat erve hebben van mijns heeren weghen, ende laten Heyn Loelen zoens kinder dat erve ghebruken.
Ende so wes si gheheven hebben van Heyn Loelen zoens goede, dat in mijns heeren brieve roeret, ende van bruucwaer of van huer dat zullen zij behouden zonder aentael van Heyn Loelen zoens kinder.

Ende waer dat zake dat hier yement onwillich in waer van Claes erfnamen voers. dit ghelt te ontfaen ende dit erve quyt te scelden ende myns heren brief over te gheven, die soude die bailiu van Medenblijc daghen in den Haghe te comen ende niet vandaer te sceyden voer die tijt dat hi minen heere ghebetert hadde dat hire an misdaen hadde[1]) ende nochtans sal die bailiu van Medenblyc Heyn Loelen zoens kinder houden ende vrijen in desen erve voers.
Dit segghen word gheseit des Vridaghes na Pinxster anno xc."

Eenige weezen klagen dus bij hun beschermer, den Graaf, over het feit, dat aan hen onrechtmatig het onroerend goed van hun Vader in 't Baliuwschap van Medemblic ontnomen is en dat „Claes Coppen zoens erfnamen" dat nu „bezitten". Hier is dus 't woord „bezitten" in zuiver feitelijken zin gebruikt, want de weezen ontkennen juist alle recht van de „erfnamen" op dit goed.

De „erfnamen" brengen hiertegen in, dat het goed aan den Graaf gekomen is krachtens verbeurdverklaring en daarna rechtmatig op hen is overgegaan, omdat Claes, hun rechtsvoorganger, het van de Grafelijkheid gekocht had, waarvan hij een Grafelijke koopacte bezat.

De Graaf laat een waarheid bezitten over de beweringen van beide partijen. Op grond van hetgeen bij dit onderzoek blijkt, geeft de Graaf een uitspraak volgens het recht van het Balliuwschap Medemblic, welke een schikking bevat. De door den Graaf opgelegde

---

[1]) n.l. door zijn ongehoorzaamheid aan een Grafelijk bevel.

dading houdt in, dat de weezen weliswaar het land terugkrijgen, maar aan de „erfnamen" de geheele koopsom, waarvoor deze laatsten het land van de Grafelijkheid gekocht hebben, moeten terugbetalen. De Graaf behoudt dus de som, die hij indertijd voor het goed gekregen heeft.
De weezen moeten het geld betalen in den ban, waar het goed gelegen is, ten overstaan van den rechter. Daarna moeten de „erfnamen" de koopacte afgeven en afstand doen van het recht, dat zij van de Grafelijkheid op het land verkregen hebben en de weezen dit voortaan laten gebruiken. De vernietiging van het koopcontract geschiedt dus gerechtelijk, nadat de Graaf den verkoop door de Grafelijkheid heeft teniet gedaan. De genoten vruchten mogen de „erfnamen" echter behouden, want de erflater had het goed eerlijk gekocht, terwijl het klaarblijkelijk onzeker was, of het goed met recht aan den Graaf was gekomen.
Vervolgens wordt er een sanctie gesteld op het niet nakomen van 's Graven uitspraak. Ingeval een van de „erfnamen" onwillig is om aan deze uitspraak te voldoen, zal de Balliu van Medemblic hem moeten dagen om in den Haag te komen en aldaar in gijzeling te blijven, totdat hij aan den Graaf gebeterd heeft, voor wat hij misdaan heeft. Het niet nakomen van 's Graven uitspraak wordt dus als een misdrijf beschouwd.
In ieder geval zal de Balliu van Medemblic de weezen in het land zetten, houden en beschermen.
's Graven uitspraak wordt weer „seggen" genoemd, terwijl het een geval is van rechtspraak door den Graaf op klacht van ééne partij, waartoe de Graaf bevoegd is, omdat de klagers weezen zijn. Ook hier blijkt weer

dat „seggen" ruimer is dan arbitrale uitspraak.
De toewijzing van het land draagt een petitoir karakter, zooals wij kunnen opmaken uit het verloop van de zaak en uit het ontbreken van een possessoire clausule.
Het vervolg van deze zaak vinden wij in het Memoriale B. D. f. 12 v°., op den 6den Mei 1395[1]), alleen treedt hier in plaats van de kinderen van Heyn Loelenzoon de weduwe van één van diens zoons op:
„Albrecht enz. doen cont allen luden, dat wy alsulke huysinge ende lant als dair Hille, Dirc Heyn Lolen zoens wijf, ende Claes Coppen zoens kinder om gesceelt hebben ende Heynen Lolen zoen, Dircs voirscr. vader, toe te behoren plach, toegevonden hebben Hillen voirscr. naden besten reden ende bescheyde dat wy dair of aen beyden siden mit onsen Rade gehoirt hebben.
Ende ombieden ende bevelen onsen bailiu van Medenblic die nu is of namels wesen sal, dat hi de voirs. Hillen in der huysinge ende lande voirscr. sowaer dat in sinen bedrive gelegen is, houden ende starke van onser wegen, sodat sij die redeliken gebruken moge als horen eijgenen goede jegen enen ijegeliken die hoir dair in hinder of moynisse doen woude.
Gegeven in den Hage opten VIsten dach in Meye Anno xvc°."
De weduwe heeft waarschijnlijk een klacht ingediend bij den Graaf, als zijnde haar beschermer.
De twist gaat over een huis en land, allodiaal goed, dat aan haar schoonvader heeft toebehoord en waaruit klaarblijkelijk haar aandeel in diens nalatenschap be-

---

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

staat. De Graaf wijst het huis met 't land toe aan de weduwe, „na den besten reden", d.w.z. onafhankelijk van het landrecht en „na den beste bescheyde", d.w.z. op grond van het beste bewijs, dat Graaf en Raden daarover gehoord hebben. Tusschen partijen was het bewijs dus beslissend.
De Graaf beveelt aan den Baljuw van Medemblic om de weduwe in het goed te houden en te beschermen van zijnentwege tegen een ieder, die haar daarin „craft" of hinder zou willen doen.
De toewijzing draagt een petitoir karakter, in overeenstemming met het feit, dat het geleverd bewijs afdoende is geweest.
Een volgende procedure over onroerend goed van een weduwe, welke plaats vond in het jaar 1397, treffen wij aan in het Memoriale B. E. f. 28[1]).
Het verslag daarvan luidt:
„Up Sinte Martijns avond anno xcvii soe wart overdragen mit mijns heeren Rade, alse den heer van Arkel, den heere van Gommengijs, den heere van Egmonde, heeren Claes van Cortkeen, den heere van der Merwede, ende andere mijns heeren clerken (n.l. „van rechte"), van alsulken ghescele alse is twisken heeren Aernd van Ghiesen, ende Heylwijch Vos wedewije, ende Jan hoeren soen, roerende van enen uterdijc, gheleghen twisken Willemswaert van Besoyen, ende heer Aernds waert van Ghiesen.
Aenghesien sulker vonnisse, als mijns heeren manne daer of ghewijst hebben, ende hi goede brieve of heeft, dat heer Aernd voers. in den voers. goede bliven[2]) sal

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.
[2]) Hij is dus blijkbaar in het feitelijk bezit.

ter tijt dat hire voer minen heere ende sinen mannen mit beteren recht uutgewonnen worde."
De Graaf en zijn Raad, waaronder ook rechtsgeleerden worden genoemd, doet uitspraak in een geschil over een uiterwaard tusschen een weduwe en een edelman. Het ligt voor de hand, dat de weduwe een klacht bij den Graaf heeft ingediend. Het is dus blijkbaar weer gewone rechtspraak door Graaf en Raden op éénzijdige klacht, waarbij 's Graven competentie voortvloeit uit zijn beschermerschap van personae miserabiles.
Kennelijk was de uiterwaard een leen, want vroeger was er een vonnis over gewezen door 's Graven mannen. Op grond van dit vonnis, waarvan de edelman een authentiek afschrift bezit, wijst de Graaf met zijn Raad hem het goed toe, totdat hij er voor den Graaf en zijn leenbank met „beteren rechte" uitgewonnen wordt.
Wij vinden in dit stuk dus een scherpe scheiding van „Raden" en „Mannen" ten opzichte van hun beider bevoegdheid. Vroeger was er over dezen uiterwaard, die een Grafelijkheidsleen is, geprocedeerd voor de leenbank, den ordinaris rechter voor een leenzaak, zooals ook blijkt uit 't feit, dat de uitspraak „vonnisse" heet. Nu echter in een ander proces over het zelfde goed een der partijen een weduwe is, die zich op den Graaf beroept, komt de zaak voor Graaf en Raden, die nu de competente rechters zijn. Aan het slot van het stuk wordt gezegd, dat een eventueel volgend proces over het goed weer voor de leenbank komen zal. Er wordt dus blijkbaar gedacht aan een proces, waarbij geen persona miserabilis betrokken is.
Met de toevoeging: „ter tyt toe, dat hi er voer minen

heere ende sinen mannen mit beteren Recht uutgewonnen worde", doelt men dus op een uitwinning door derden en niet door de tegenpartij, de weduwe. Het is dus geen possessoire clausule, maar de bij leen gebruikelijke beperking, dat het recht van den beleende slechts geldt: „behoudens een yegelick sijns rechts". Het toegekende recht draagt dus een petitoir karakter; het bewijs door den edelman geleverd, wiens overgelegde schriftelijke titel bestond in het afschrift van een vonnis van de leenbank, was blijkbaar afdoende.

Op 26 October 1399 treffen wij weer een zaak aan over onroerend goed van een weduwe, welke staat opgeteekend in het Memoriale B. M. f. 67 v°.[1]):

„Albrecht enz. doen cont allen luden, want Vrouwe Aleit heren Willems weduwe van Cronenburch ende Willem van Wendelsnesse, ons onderwyst hebben mit goeden brieven, hantvesten ende betone, dat die visscherie gelegen van Dordrechtsmonde uutwairt ten Wail toe, dair 't ambocht van den Dubbeldam ende van der Mijl gelegen of is aen die Zuytzide, ende Zwindrecht aen die Noirtzide, hun luden toebehoirt ende nyement anders.

Ende ombieden ende bevelen onsen bailiu van Zuythollant die nu ter tyt is of namaels wesen sal, dat hi der Vrouwen van Cronenburch ende Willem voirn. sette in den besitte van der voirs. visscherie, ende dair in houde ende starcke jegens enen ygeliken, wie hi wair, die him der visscheriën voors., jegen Vrouwe Aliden ende Willem voirn. onderwinden of aentasten wilde. Ende hunluden of doen willen, crachte ende

---

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

gewelt, ter tijt toe, dat si uter voirs. visscheriën voir ons ende voir onsen Rade mit beteren recht gewonen worden. Ende des niet en laet (n.l. de Baljuw van Zuid-Holland).
Gegeven te Dordrecht upten xxvi^{ten} dach in Octobri Anno xcix."
De weduwe van Heer Willem van Cronenburch wendt zich samen met een edelman, die mogelijk haar broer is, tot den Graaf en toont dezen aan met in orde zijnde schriftelijke titels, dat een visscherijrecht, een onroerend recht, hun toebehoort. Er wordt niemand genoemd, die daar inbreuk op maakt. Vermoedelijk weten zij echter, dat iemand van plan is hun visscherij aan te tasten. Mogelijk is dit reeds gebeurd, maar willen zij dien persoon hiervoor niet bij den Graaf aanklagen. De requestranten hebben zich klaarblijkelijk tot den Graaf gewend, om van hem een erkenning van hun goed recht te verkrijgen en deze verklaring tegen hun anonieme tegenpartij uit te spelen. De Graaf geeft deze erkenning. Zij draagt een possessoir karakter, want zij geldt „ter tijt toe, dat si uter voirsz. visscherien met beteren recht gewonnen worden," waarbij gedacht wordt aan uitwinning door hun anonieme tegenpartij. De reden voor het voorloopige van deze toekenning, ofschoon er goede titels zijn overgelegd, ligt in de afwezigheid van de tegenpartij. Het door de requestranten geleverd bewijs, hoewel oogenschijnlijk afdoende, geeft slechts een éénzijdige belichting van de zaak, en bijgevolg is de mogelijkheid van beter bewijs door de anonieme tegenpartij niet uitgesloten. Er is dus slechts grond voor een possessoire toewijzing. De eventueele petitoire uitwinning moet ook plaats vinden „voir ons ende

voir onsen Rade". De Graaf kent zich hiervoor dus competentie toe, en wel omdat het proces gaan zal tegen een weduwe.
De Graaf beveelt aan den betrokken Baljuw om de requestranten te stellen „in den besitte" van de visscherij en ze daarin te handhaven en te beschermen tegen een ieder, die hun daarin „cracht" wil doen. We zien dus, dat de possessoire bescherming zich hier uit in een „afdoen" van „craft".
Een geschil over onroerend goed van een weduwe, dateerend uit later tijd, is de zaak „Roerende Joncfrouwe Pieter Gheryts weduwe, contra Aelbrecht van Raephorst" van 4 Januari 1427, te vinden in het XVII Memoriale f. 16 v°.[1])
„Philips enz. doen cond allen luyden, want Pieter Gherijts weduwe van den Poele ons oitmoedelic ende clagentlic te kennen gegeven heeft, hoe dat Aelbrecht van Raephorst, hair broeder, haer ontweldicht ende mit crafte (doorgehaald: mit onrechte hant) ontneemt alsulke goede als hair van haren ouderen achtergebleven sijn, die sij x of xij jaren rustelic ende vredelic gebruyct ende beseten heeft[2]) (doorgehaald: boven dat hy se noch mitten lantrecht noch niet dair uytgewonnen en heeft) sonder yemants wederseggen.
T welke ons zeer vreemde (d.i. bevreemd) heeft ende wij in geenrewijs van hem lyden willen.
Bevelen dairom mit sonderlingen ernste Aelbrecht van Raephorst voirscr. dat hy syn hande van den goede voirscr. trecke ende alle gewelt aff doe ende haar die

---

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.
[2]) hier is bezitten kennelijk gebruikt in den zin van rechtsuitoefening zonder meer.

voirscr. goede rustelic ende vredelic voirtaen late gebruken ende besitten, sonder hem dier in enigerwys meer te onderwinden also lief als hem onse hulde is[1]), ter tijt toe dat hij ze mitten lantrecht naden custume van den lande (n.l. waar het goed gelegen is) dair uutgewonnen sal hebben.
Ontbieden voirt ende bevelen enen ijgeliken, die die selve goede gebruyct off in pachte onder hem heeft ende elken van hem bysonder mit groten ernste, dat sy in die voirscr. goede niemant en kennen noch enich gelt van pacht off van renten en geven dan der selver Pieters weduwe voirgen. off hair gewairden boden, ter tyt toe dat Aelbrecht voirscr. se uut die voirscr. goede mitten lantrecht gewonnen sal hebben als voirscr. is.
Want wair 't dat sij hier en boven yemant anders enich gelt geven van den voirs. goede, dat en soude ons niet te wille wesen mer wouden hem dat ander werve tot behoiff Pieters weduwe voirscr. weder doen affnemen ende betalen, ende hem dairtoe dat doen beteren tegens ons van der Overhoericheyt sonder verdrach.
Gegeven tot Leyden iiii dage in Januario Anno xxvij secundum cursum."
Er is dus geschil tusschen de weduwe van Pieter van den Poele en haar broer Aelbrecht van Raephorst over allodiaal onroerend goed. Beide partijen zijn vermoedelijk edelen.
De weduwe dient een klacht in bij haar specialen beschermer, den Graaf, inhoudend, dat Albrecht van Raephorst haar het onroerend goed, dat haar ouders aan haar hebben nagelaten, met geweld heeft ontnomen

---

[1]) „hulde" is volgens Verwijs en Verdam: goede gezindheid.

en haar daar dus „craft" aan heeft gedaan. Deze goederen heeft zij vóórdien tien of twaalf jaar rustig en ongestoord bezeten, zonder dat iemand daartegen op is gekomen en ook zonder dat Aelbrecht van Raephorst ooit getracht heeft haar deze ten landrechte af te winnen. Dit vormt een aanwijzing voor haar goed recht op deze goederen.

De Graaf berecht dus ook deze zaak weer als uit zichzelf competent rechter, op klacht van ééne partij, waartoe hij bevoegd is, omdat het een geschil betreft, waarbij de verontrechte een weduwe is.

De Graaf decreteert, dat hij een dergelijke gewelddadige bezitsontzetting, en dat nog wel aan het goed van een weduwe, niet zal dulden. Hij beveelt daarom Albrecht van Raephorst ten strengste, om hiermee op te houden, zijn handen van het goed in kwestie af te trekken en de weduwe deze goederen voortaan rustig en ongestoord te laten bezitten. Weigert hij dit dan verbeurt hij 's Graven „hulde".

Het goed in kwestie wordt dus aan de weduwe toegewezen op grond van haar veeljarig ongestoord bezit. Zij heeft hierdoor haar recht echter niet afdoende bewezen, zoodat de mogelijkheid van beter bewijs door de tegenpartij nog openstaat. Daarom wordt het goed haar ten possessoire toegewezen. Haar recht geldt, totdat Aelbrecht haar ten landrechte, dus voor het ordinaris gerecht, het goed afwint, m.a.w. tot hij er haar ten petitoire uitgewonnen heeft.

Vervolgens beveelt de Graaf aan alle derden betrokkenen, zooals bijv. pachters van het goed, om alleen de weduwe als de gerechtigde te erkennen, en aan haar alleen de pacht te betalen.

Handelt iemand hiermee in strijd, dan zal de Graaf zich daar niet bij neerleggen, maar hem de aan een ander betaalde pacht ten tweeden male — maar nu aan de weduwe — laten betalen. Bovendien zal de Graaf de overtreders daarvoor doen beteren „tegens ons", omdat zij ongehoorzaam zijn geweest aan een Grafelijk bevel, en wel „sonder verdrach", d.w.z. zonder dat de straf op een accoordje gegooid zal worden. De Graaf heeft dus weer vele pijlen op zijn boog, om zijn uitspraak ten uitvoer te leggen.

Een proces over het vruchtgebruik voor een weduwe, dat uit denzelfden tijd dateert, en wel van 6 November 1428, wordt beschreven in het 1e Memoriaal Rosa, f. 20[1]):

„Gerijts van Keylesteyns wijf duwarije roerende."

„Item upten vi^sten dach in Novembri (1428) is overdragen biden raide van der duwarye van Foeysen Geryts wive van Keylesteyn, van sulken geschille als heer Jan die bastairt van Bloeys ende hi (n.l. haar man) onderlinge dair aff uutstaende hadden, te weten:

Want heer Jan voirs. mit Gerijts quitancien ende syns wijfs bewyst van xx jair lang off meer, dat Foeyse mit xv nobelen tsjairs betailt is, ende sij heeren Jan dair mede quijtgeschouden hebben na inhout derzelver quitancien, so sal heer Jan dairom wezen ende bliven in sulken besitte, als hi voir dairin geweest is, toter tijt toe dat Gerijt off syn wijf heeren Janne mit beteren recht biden rechte van den lande dair die goede gelegen sijn, mogen uutwinnen."

's Graven Raad doet hier uitspraak in een geschil over

---

[1]) Uitgave blz. 13.

den lijftocht voor een weduwe, bestaande uit allodiaal goed. De tegenpartij is een machtig edelman, die beweert, dat hij, tegen betaling van een bepaalde som, een gebruiksrecht op het goed heeft. De zaak is waarschijnlijk voor den Raad aanhangig gemaakt door een klacht van Foeyse, want van een „geblijf" blijkt niets. Het is dus gewone rechtspraak, waartoe de Raad bevoegd is van 's Gravenwege, als waarnemer van diens functie's.

Merkwaardig is, dat wij hier weer een uitbreiding vinden van het begrip persona miserabilis, want de vrouw, aan wie de lijftocht gemaakt is, wordt door den Raad behandeld alsof zij reeds weduwe ware, immers op klacht van haar berecht de Raad het geschil over de haar gemaakte goederen.

De edelman, die het recht op 't goed uitoefent, levert bewijs door kwitanties, loopende over meer dan 20 jaar, inhoudend, dat hij aan zijn jaarlijksche verplichtingen jegens Foeyse en haar man voldaan heeft en zij hem daarvoor gekweten hebben. De edelman had het goed blijkbaar in erfpacht of in een dergelijke rechtsverhouding. Hij bewijst dus, dat hij meer dan twintig jaar het recht ongestoord heeft uitgeoefend.

De Raad beslist op grond hiervan, dat hij in het bezit blijven zal, totdat zijn tegenpartij hem daar „mit beteren rechte" uitwint. De toekenning door den Raad is dus possessoir.

De petitoire uitwinning, die nog volgen kan, zal plaats vinden voor het landrechtelijk gerecht, waaronder de goederen gelegen zijn, n.l. voor het ambachtsgerecht.

De Raad beveelt hier aan Foeyse om haar eventueele actie in te stellen bij het gewoon gerecht en zich niet

bij preventie op den Raad te beroepen. Zij zou dit laatste kunnen doen, omdat de Graaf het begrip weduwe dikwijls uitbreidt ten bate van met een lijftocht begiftigde vrouwen, om den haar gemaakten lijftocht te beschermen, door te fingeeren, dat zij reeds weduwen zijn. We zien hier duidelijk de differentiatie in possessoire en petitoire rechtsmacht opkomen. De Raad voelt zich de possessoire rechter, in tegenstelling tot de gewone gerechten, die ten petitoire rechtspreken.

Ons laatste proces over onroerend goed van een weduwe dateert van 11 Januari 1431 en is te vinden in het 1e Memoriaal Rosa, f. 74 v°.[1]):

„Roerende Willems Weduwe van Pollanen."

„Philips enz. doen cond allen luden, want Joncvrouwe Godelt, weduwe Willems van Polanen langetijt ootmoedelic vervolgt heeft onser liever ende geminder suster van Hollant (d.i. Jacoba) ende onsen getrouwen Guvernoirs Tresorier ende Raide, clagende over onsen getrouwen den Burchgrave van Montfoirde van dat hy hair soude veronrechten an die ambochtsheerscappie, renten, thienden, ende anders horen toebehoren van den Nyewenveene ende haer ende haren kinde aenbestorven sijn by dode Willems voirn.

Om welc vervolgs wille wy mit onsen brieven ontboden hadden den voirgen. Burchgrave dairomme te comen by onsen Guvernoirs Tresorier ende Raide voirscr. om him te verantwoirden up die voirs. beclaechten, die des verseten heeft.

Soedat onse Rade voirscr. dair omme ontboden hadden

---

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

bij hun te comen die ondersaten van den Nyewenveene die die voirscr. goede besitten ende gebruyken die dair aff gethuycht hebben by horen eede, dat sy nye verhoirt noch geweten en hebben, dat die Burchgrave voirn. him die voirs. goede onderwonden, beseten, noch gebruijct heeft, mer die beseten ontfangen ende gebruijct heeft Willem van Polanen, rustelic ende vredelic syn leven lanc, ende nae synre doot Joncfrouwe Godelt mit haren kinde twe jare lanc ende ter tyt toe dat die zoene tusschen onser liever suster van Hollant ende ons wtgesproken wart, ende nae der selver zoene sy mit haren kinde die voirscr. renten ontfangen ende gebruijct heeft van enen helen jare. Des dair nae die voirs. burchgrave him die voirs. goeden en renten heeft willen onderwinden ende gebruycken.

Soe ist dat wij dair om met onsen Rade overdragen ende gesloten sijn ende willen dat die voirgen. Joncfrouwe Godelt die voirs. ambochtsheerscappie renten ende goeden weder aenvaerden, hebben, besitten, ende gebruijken sal, mit haren kinde rustelic ende vredelic gelyken sij die beseten, ontfangen ende gehadt heeft als voirscr. is, ter tyt toe dat die Burchgrave voirn. hair mitten rechte dair uutgewonnen sal hebben.

Ontbieden dair omme ende bevelen den scout, scepenen ende gemenen goeden luden van den Nyewenveene, dat sij Joncfrouwe Godelt voirn. ende haren kinde in die voirs. ambochtsheerscappie renten ende goeden houden ende stercken ende hair die laten uutreyken ende gebruyken inder manieren voirscr., sonder yemant anders betalinge dair aff te doen, ter tijt toe dat die Burchgrave voirn. hair mit beteren rechte ende besceyde dair uutgewonnen sal hebben, gelyck voirscr. staet.

Ende des niet en laten, want wy 't also gedaen willen hebben.
In oirconde gegeven xi dage in Januario anno xxxi secundum cursum.
Hier by ende over waren heer Philips van Borselen en Florens van Borselen, Guvernoirs, die heer van Egmonde, heer Willem van Egmonde, heer Jan die bastert van Bloys, Boudyn van Zwieten, Tresorier, broeder Jan van Neck, prior, Helmich van Doirnick ende Florens van Kijfhoeck, Raide van Hollant."

De weduwe van een aanzienlijk edelman dient een klacht in bij de landsvrouwe en de Raden tegen den Burggraaf van Montfoort, wegens onrecht haar gedaan aan de ambachtsheerlijkheid en de ambachtsgevolgen van Nieuwenveen, m.a.w. wegens inbreuk op onroerende rechten aan haar toebehoorend. Wij hebben hier weer een geval van rechtspraak door Graaf en Raden op klacht van ééne partij, waarbij de beklaagde met of zonder zijn goedvinden door den Graaf en zijn Raad wordt berecht.

Op grond van deze klacht ontbiedt de Graaf den Burggraaf voor zijn Raad om zich te verantwoorden over het hem ten laste gelegde. De Burggraaf geeft echter geen gehoor aan dezen oproep. Hij is dus contumax, want hij was verplicht om in dezen voor den Raad terecht te staan.

De Raad ontbiedt nu de onderzaten uit het ambacht, die de goederen in gebruik hebben. Het is dus een geval van volkomen moderne bewijsvoering, waarbij de rechter allerminst lijdelijk is. De rechter roept op eigen initiatief getuigen in modernen zin op, d.w.z. personen, die van de zaak op de hoogte zijn, om zich een eigen

oordeel over de waarheid in deze zaak te verwerven. De onderzaten van Nieuwenveen getuigen onder eede, dat de betwiste goederen bij hun weten vroeger nooit in het bezit van den burggraaf zijn geweest, maar dat integendeel Willem van Polanen zijn leven lang, en na diens dood zijn weduwe, in het rustig genot van deze goederen is geweest tot in 't jaar 1429. Pas daarna heeft de Burggraaf zich van die goederen meester gemaakt.

Uit deze getuigenis blijkt dus, dat de weduwe en haar rechtsvoorganger gedurende langen tijd het recht ongestoord hebben uitgeoefend. Dus heeft de weduwe, op grond van deze langjarige ongestoorde uitoefening, recht op possessoire bescherming.

Daarom beslissen Graaf en Raden, dat de weduwe in het genot van deze goederen hersteld zal worden, en deze ongestoord zal bezitten, totdat de burggraaf er haar „mitten rechte", dat wil hier zeggen: ten petitoire, uitwint.

Het petitoir proces zal vermoedelijk plaats hebben voor schout en schepenen van Nieuwenveen (voor zoover de goederen ten minste allodium zijn) als zijnde deze de ordinaris rechter voor onroerend goed, behoudens de mogelijkheid, dat de weduwe zich weer bij preventie op haar specialen beschermer, den Graaf, beroept.

Aan het slot van het stuk gebiedt de Graaf het gerecht van Nieuwenveen om mee te werken aan de uitvoering van deze beslissing.

Ook in later tijd treffen wij talrijke zaken aan, waarbij weduwen en weezen betrokken zijn. Zoo vinden wij in het 1ste Memoriaal Rosa, f. 185 v°. een proces van

4 October 1434[1]), waarbij de eischeres een weduwe is. Het stuk is getiteld:
„'t Gescheyt tusschen Joncfrouwe Belije van Haerlem ende Pilgrom Loefs zoen" en luidt:
„Alzoe joncfrouwe Belije van Haerlem, Philips Hugenszoons weedwij, beclaicht hadde Pilgrom Loefszoon voor den Rade myns genadigden heren gecommitteert ten saken van Hollant, dat die selve Pilgrom hair mit foirtze onthielt enen tijende, gelegen tot Heylo, die sij van den voirnoemden Pilgrom sculdich was te leen te houden, ende die selve tyende beseten hadden rustelic een deel jaeren, totdat sij mit Philips Hugenszoon, haren man, uut den lande getogen was, om des oorlogs wille, seggende dat sij na uutwijsingen der zoene, gemaict tusschen mynen genadigen heren ende mynren genadigen vrouwen van Oistervant (d.i. Jacoba), sculdich was te comen in den besitte van den voirsz. tijende.
Wairup Pilgrom voirn. antwoirde, dat die voirsz. tijende hem mit rechte toebehoirde, alsoe die an hem bestorven was na uutwijsinge der hantvesten, die dairaf waren van outs. Ende seyde voirt: al was 't, dat sy den voirsz. tyende een wyl tijts bezeten ende gebruyct hadde, dat sij dat mit onrechte gedaen hadde, want de voirsz. tiende na den ouden brieven up hair nyet besterven en mochte van haeren broeder, dair sij hair af vermat, dat hy (n.l. de tiend) haer anbestorven was.
Welke beclachte ende antwoirde gehoirt, myns genadigen heren Raide hebben gewijst:
Alsoe Joncfrouwe Belye voirsz. den voirsz. tyende

---

[1]) Uitgave blz. 122.

besat voir den oirloge, gelyc Pilgerom voirnoemd selve bekent heeft, dat sij, nae uutwysinge der zoene voirsz. wesen sall in sulken bezitte van den voirsz. tijende, als zij was eer sij mit Philips Hugenszoon, hoeren man voirsz. uut den lande toich, ende dat sall wesen, behouden Pilgerom voirn. sijns rechts ende enen ijegeliken sijns rechts.

Dit is gedaen bij mijnen heren van Santez (den Stadhouder) ende de Raden upten IIIIden dach in Octobri Anno Mcccc vier ende dertich."

De weduwe klaagt dus bij den Raad, dat Pilgrom Loefszoon haar gewelddadig een tiend onthoudt. Zij meent n.l. recht te hebben om deze tiend van Pilgrom Loefszoon te leen te mogen houden. Zij heeft deze tiend dan ook eenige jaren rustig en ongestoord bezeten, hetgeen een aanwijzing vormt voor haar recht daarop en een grond is voor possessoire bescherming. Dit bezit heeft geduurd, totdat zij wegens den oorlog tusschen Philips en Jacoba gevlucht is. Zij stelt nu, dat zij volgens het zoenverdrag van Delft recht heeft om op haar goederen terug te keeren, en dus ook de tiend weer te bezitten.

Pilgrom voert hiertegen aan, dat deze tiend hem rechtens toebehoort, aangezien deze krachtens erfrecht aan hem gekomen is, zooals blijkt uit de bestaande schriftelijke titels. Verder betoogt hij, dat de weduwe, al heeft zij de tiend een tijd lang bezeten, dit onrechtmatig gedaan heeft, zoodat haar beroep op langdurige, feitelijke uitoefening geen waarde heeft. Immers de tiend mocht, volgens de oude schriftelijke titels, niet van haar broer op haar vererven.

De Raden wijzen, dat de weduwe, aangezien zij de

tiend vóór den oorlog bezat, zooals de tegenpartij zelf erkend heeft, ingevolge de bepaling uit het zoenverdrag van Delft, hersteld zal worden in het bezit van de tiend. Dit alles zal echter gelden „behouden Pilgerom voirn. syns rechts". De toewijzing aan de weduwe draagt dus een possessoir karakter, want er wordt rekening gehouden met de mogelijkheid van beter recht van haar tegenpartij. Tevens worden eventueele rechten van derden voorbehouden. De uitspraak van den Raad werkt dus alleen tusschen partijen, evenals onze tegenwoordige gerechtelijke beslissingen, welke ook aan derden noch nadeel, noch voordeel kunnen toebrengen. Een dergelijke zaak, ditmaal echter een wees betreffend, vinden we op fo. 189 v°. van het eerste Memoriaal Rosa[1]), in dato 12 October 1434:

„Also Bertout Janszoon van Alcmair, van Pouwels Rollen outste zoens wege (blijkbaar een minderjarige wees), dair hy een oom of is, geclaecht heeft myns genadichs heren Rade over Jacob Jan Melyszoens wijf van Hoirne, die een oude moeye is van Pouwel Rollen voirn., overmits een stuck lands van omtrent 4 mergen, gelegen tot Wognem, dat men van outs te leen te houden plach van der hofstede van Cronenborch, dat Jacob Janszoens wijf mit onrechte besitten soude, als Bertout Janszoen van sijns nevenwegen claechde.

Ende hebben dairom beyde partiën upten XIIsten dach van Octobri anno xxxiiii, uut scryven van mynen genadigen here geweest in den Hage tegen malcanderen ter andwoirde voir den Raide myns genadichs heren, gecommitteert ten saiken van Hollant, te weten Bertout

---

[1]) Uitgave blz. 128.

Janszoon, gemachticht van sijns neven wegen Pouwels Rollenszoon ende Jacob Janszoon wyfs zoen, gemachtigt van sijnre moeder wegen. Ende hebben elc hoir bethoon ende brieve, die sy seggen hebbende van den lande voirsz., getoont voir den Raide voirsz., die vaste den eenen brief over den anderen ende oic den eenen tegen den anderen gegeven sijn bij den leenheer. So is 't dat die voirn. Raide up die aensprake ende geschillen van beiden der partiën voirsz. geoirdineert ende gewijst hebben, dat sij voir hoiren leenheer, te weten heren Heinrick van Cronenborch hoir bescheyt ende betoon bringen sullen ende dairof recht voir him nemen ende geven[1]) als dairtoe behoren sal. Behoudelic, ist dat myn genadige heere eenige brueken, dairof roerende, te heesschen heeft[2]), die houden die Raide voirn. an him om die te verhalen als tijt ende wyle wesen sal.

Ontbieden dairom ende bevelen die voirsz. Raide van mijns genadigen heren wege den voirsz. heren Heynrick van Cronenborch, dat hij mit syn leenmannen den voirsz. partiën, so wanneer hy hoir besceijt ende bethoon duersien sal hebben, een onvertogen recht ende vonnisse doet, als hy van rechtswegen bevijnden sal, datter toe behoirt gedaen te wesen."

Er wordt dus bij den Raad een klacht ingediend door den voogd van een minderjarigen wees tegen de vrouw van Jan Melijszoon, die een oudtante is van den pupil. Het geschil loopt over een stuk land, een leen van de hofstede van Cronenburg. Volgens de klacht van den

---

[1]) „recht nemen ende geven" wil hier zeggen: te recht staan.
[2]) n.l. wegens mogelijke „craft".

voogd zou de oudtante dit land onrechtmatig bezitten. Door een Grafelijk bevel worden beide partijen voor den Raad ontboden; het is dus weer een dagvaarding op klacht van ééne partij. De Raad is in deze zaak competent, omdat de bezitsontzetting een minderjarige wees treft, welke zich bij den Raad beklaagt. Beide partijen verschijnen voor den Raad, voeren hun mondelinge argumenten aan en leggen de titels over, die beiden van het land in kwestie hebben. Immers, daar het proces een leengoed betreft, moeten beiden in het bezit van schriftelijke titels zijn, want zonder titel heeft men bij leen geen kans op toewijzing, zelfs niet ten possessoire.
Er blijkt, dat de brieven van beide partijen, welke deels gelijkluidend, deels tegenstrijdig zijn, alle afkomstig zijn van den Leenheer. De oorzaak van het geschil ligt dus bij hem. De Raad weet er geen weg mee en verwijst partijen naar hun leenheer, om voor diens leenbank te procedeeren. Dit kan, omdat het een echt leengeschil is, en de Raad weet op die manier van deze netelige zaak af te komen.
Indien echter mocht blijken, dat een der partijen jegens den Graaf gebreukt heeft, bijv. omdat hij „craft" heeft gedaan, dan behoudt de Raad zich voor om boete te eischen ten bate van den Graaf en de breuk te berechten. De Raad is hiervoor competent met uitsluiting van andere gerechten, omdat boete vorderen wegens een breuk tegen den landsheer „'s Graven heerlijkheid roert".
Tenslotte bevelen de Raden uit naam van den Graaf, die tot taak heeft te zorgen, dat ieder krijgt, wat hem rechtens toekomt, aan den Heer van Cronenburg, om met zijn leenbank de partijen „een onvertogen recht"

te doen, op grond van beider mondeling en schriftelijk bewijs.

Hoewel de leenbank van Cronenburg het ordinaris gerecht voor deze zaak is, zien wij hier weer, dat de Raden zich in principe competent achten, nu er over deze zaak door een persona miserabilis een klacht bij hen is ingediend. Hier blijkt duidelijk, dat de bevoegdheid van den Raad in deze zaken een competentie bij preventie is, zooals wij die ook later aantreffen in de instructie's t.a.z. van zaken van personae miserabiles. Weer een bewijs, dat de instructies in wezen de opteekening zijn van beginselen, die reeds lang in de rechtspraak van Graaf en Raden golden.

Een andere zaak, waarbij weezen betrokken zijn, vinden we in het IIIde Memoriaal Rosa, f. 19[1]). Zij dateert van 27 April 1435 en luidt:

„Roerende Heijnric Janszoon, den goudsmit, over een zijde, ende Geryt Pieterszoon, heeren Evert die bastairts knecht, up d'ander zijde."

„Also Gerijt Pieterszoon mitten leenrechte aengesproken heeft voir Dirc van Santhorst, als leenheer, ende den Mannen, een deel lants, dairof die voirsz. Geryt Pietersz. meijnt, dat hy toe gericht is, overmits dat dat leengoet wezen soude, als hy seyt.

Ende Heynric Jansz., die goutsmit, van synre broeder kinderen wegen (die weezen zijn) hierom vervolcht, ende den Rade myns genadichs heren te kenne gegeve heeft, dat dit voirsz. lant toebehoeren soude, als hij seyt, den voirsz. kinderen, die dat in erfpachte houden, ende meynt dat dat dairom eygen goet is.

---

[1]) Uitgave blz. 307.

So sijn hierom up enen benoemden dach voir den Rade ontboden geweest Dirc van Santhorst ende Gerijt voirnoemt, ter antwoirden tegen Heynric Jansz.
Mer want die partijen in geschille syn om die kennisse[1]) van deser sake, ende men die tot deser tijt so haestelic niet en heeft bescheiden konnen, overmits dat myn heer van Santes wechvairdich is, (d.w.z. op het punt staat om af te reizen), ende die zake wail tyt eijsschet, so is deze zake heerlike (?) uutgeset, behoudelic enen yegeliken sijns rechts, tot Sinte Jacobsdage toe naist-comende.
Gedaen by minen here van Santes, den heere van IJselsteyn, meester Henric Uten Hove, Boudyn van Zwieten, Jan van der Mye ende Jan die Witte, in den Hage XXVII dage in April."

> „Hierup is gescreven den mannen, dat sij t recht hierup laten staen ten dage toe voirsz., overmits dat partijen in geschille syn van der kennisse, ende dit weeskinderen ancleeft, ende om te voirhoeden, dat men in gheen pleyten en valle."

De kwestie is dus als volgt: Geryt Petersz. heeft een stuk land ten leenrechte aangesproken voor de leenbank van Santhorst, omdat hij meent, dat het een leengoed daarvan is en hij er recht op heeft. Deze actie is gericht tegen eenige weezen, vertegenwoordigd door hun voogd, Heynric Janszoon.
De voogd dient nu een klacht in bij den Raad, zeggende dat dit land allodiaal goed is en aan de weezen in erfpacht toebehoort. De Raad ontbiedt den Heer van Santhorst en Geryt Pietersz. om zich te verweren

---

[1]) d.w.z. over de vraag, welk gerecht competent is.

tegen het door den voogd gestelde. Het geschil loopt over de vraag, of de leenbank, of wel de Raad bevoegd is, hetgeen weer afhangt van het feit, of het goed leen of allodium zal blijken te zijn. Een onderzoek eischt dus veel tijd. Daarom stelt de Raad de zaak uit tot een lateren datum. Tevens schrijven zij aan de mannen van de leenbank van Santhorst om geen recht te doen, voordat de competentievraag is opgelost.

Uit het feit, dat de Raden dezen brief niet aan den leenheer, maar alleen aan de leenmannen richten, blijkt, dat zij beseffen, dat een leenbank een ouderwetsch gerecht is, waarin de mannen de vonniswijzers zijn, terwijl de heer geen invloed heeft op de beslissing. De Raden motiveeren dit bevel met de woorden: „overmits dat dit (n.l. deze zaak) weeskinderen ancleeft". Zij willen voorkomen, dat de behandeling van de zaak voor de leenbank een aanvang neemt, daar dan de Raad niet meer zou kunnen optreden, omdat hij slechts bij preventie bevoegd is in zaken van weduwen en weezen.

Ons laatste voorbeeld, waarbij de eischeres een weduwe is, dateert van 9 December 1445 en komt voor in het laatste Memoriaal Rosa f. 66 v°.:

„Philips enz. doen cond enz. also wij mit openen brieven bevolen hebben den duerwaerder van der Camer van onsen Rade van Hollant te trecken ter woenstede van heeren Henrick van Cronenburch, van Jan van Nyenrode ende van Boudijn van Zwieten, om die voers. personen te dagen ende dach te teyckenen om te trecken in den Hage voir onsen President ende Rade van Hollant, ter antwoirde tegen der Vrouwe, heeren Jans weedewij van Cronenburch, alse van lyf-

tochte die zij seecht hair te gebreken up zekere landen, die die voirs. personen gebruycken.
Ende die voirs. duerwaerder up dese tijt van onser voirs. Camere niet weg wesen en mach om zonderlinge saken, soe hebben wij in die stede van hem geoirdeneert ende bevolen, oirdeneeren ende bevelen mit desen brieve Jan van der List onsen messagier om te trecken ter woenstede van die voirs. drie personen, ende die noch eens te dagen ende dach te beteyckene van onser wegen om te trecken ende te wesen in den Hage voir onsen President ende Raden voirs. upten XXIIIen dach van deser tegenwoirdige maent van Decembri, ter antwoirde tegen der voirs. Vrouwe of tegen hoeren procuratoir des gemachtigt in hoeren name, van der sake van hoire douwarije voirs. Ende onsen President ende Rade weder an te brengen 't gunt dat hij dair af gedaen sal hebben.
Actum ix^en^ dach in Decembri Anno xiiii^c^ xLv."

„Al is 't dat die voirs. plackait spreect up Jan van der List, nochtans so heeft die duerwairder die daginge angenomen te doen, gelijc voirs. staet."

De landsheer beveelt aan den „duerwaerder van der Camer van onsen Rade van Hollant" om een exploit te doen. Duidelijk blijkt hier, dat anno 1445 de inrichting van den Raad, met een eigen deurwaarder enz. reeds geheel gelijk was aan die van het latere Hof, m.a.w., dat het Hof feitelijk reeds lang bestond, vóórdat het formeel werd ingesteld. De deurwaarder moet achtereenvolgens een drietal Hollandsche edelen dagvaarden voor den Raad om zich te komen verweren tegen de klacht aldaar ingediend door de weduwe van

Heer Jan van Cronenburg. Haar klacht houdt in, dat de genoemde edelen onroerend goed bezitten, behoorende tot haar lijftocht. Hoe deze zaak is afgeloopen, blijkt niet uit het stuk, maar wel zien wij eruit, dat een persoon, waarover een weduwe zich beklaagt, van 's Graven wege wordt berecht.

HOOFDSTUK VIII.

DE LANDSHEERLIJKE RECHTSPRAAK OVER ONROEREND GOED VAN VREEMDELINGEN.

Een zaak over onroerend goed kan ook voor den Graaf komen, omdat één der partijen een vreemdeling is, want vreemdelingen staan onder de speciale bescherming van den landsheer. Ook de Frankische koning oefende deze bescherming uit [1]). Dit patronaat is vermoedelijk rechtstreeks op de Graven overgegaan, want reeds in onze vroegste bronnen maakt het deel uit van hun gezag. Wanneer dus een vreemdeling een klacht bij den landsheer indient, is deze, ingevolge zijn bescherming, bevoegd om de zaak te berechten. Over onroerend goed van vreemdelingen zijn echter weinig zaken te vinden, omdat het aantal vreemdelingen, dat in Holland onroerend goed bezat, niet groot zal zijn geweest.

Mijn beide eerste voorbeelden dateeren uit een vroege periode, het begin der 14de eeuw, hetgeen hun belang verhoogt, omdat hieruit blijkt, dat de Graaf reeds van het begin van onze bronnen, de competente rechter is in zake vreemdelingen en hun goed, m.a.w. dat dit patronaat tot de meest oorspronkelijke bevoegdheden van den landsheer behoort.

De eerste zaak gaat over onroerend goed van Willem van Brawoude „die men hiet van Engeland", een vreemdeling, die in dienst is van den Graaf.

---

[1]) Brunner I blz. 399 e.v.

Uit twee brieven, n.l. van 25 en 27 Maart 1316[1]) zien wij, hoe Willem van Brawoude aan zijn onroerend goed in Holland gekomen is:

„Wi Willem, Grave enz., maken cond enz., dat wi Willem van Brawoude, die men hiet van Engheland, Onsen Clerc[2]) omme ghetrouwen dienst, die hie ons ghedaen hevet ende noch doen zal, opghedragen hebben ende ghegheven ten vrijen eyghen, dat Stienhuus mit xxvii morghen lands ende riet buten dike ende die meente[3]) in 't Nuwelandt, die daertoe hoirt, ende Wouters van Loesdunen was in 't Ambocht van Vlaerdinghen gelegen, streckende enz.....

Wilc huys ende land voirghenoemt verboirt was bi Wouter, Outzier ende Jan, kinder ende erfnamen des voirnoemts Wouters van Loesdunen, ende dit goed toebehoerde hem gheheelijc, eer 't jeghens ons verboirt was bi Wouter Outzier ende Jan, kinder ende erfnamen des voirnoemts Wouters van Loesdunen.

Voirt quamen voir ons IJmme Wouters weduwe van Loesdunen, Gherit ende Willem hoer kinder, ende scouden quite, ende opdroeghen te vryen eijghen Willem, onsen Clerc voirsz. x pont, die si jaerlix uten goede hadden.

Ende want wi willen, dat Willem onze Clerc voirsz., ende sine nacomelinghen vriliken dat goet houden ende

---

[1]) van Mieris II, 170 en 171.

[2]) hij is dus een buitenlandsch jurist, in dienst van den Graaf.

[3]) de „meente" is het gemeene land van een buurschap. We hebben hier dus een aanwijzing voor het bestaan hebben van een mark in het Zuidelijk deel van Holland en wel in het ambacht Vlaardingen. Deze meente was, evenals het „Stienhuus", eigendom van Heer Wouter van Loosduinen. Klaarblijkelijk was deze buurschap een hofmark, en het „Stienhuus" de Hof.

besitten, sonder antale van yemant, daer om ombieden wi onse Baliuwen ende Rechters van onsen lande, die nu syn of namaels comen sullen, ende willen, dat si Willem voirsz. ende sine nacommelinghe houden, helpen ende stercken in enen vrijen besitten[1]) van desen voirn. goede, ende niemant recht en doen op dat voirsz. goed en sie van scoude, of van verboerte metter hand, of van redelicken zaken, die Willem voirsz. of zine nacomelinghe, die in den voirn. erve quamen, zelve hebben gedaen, of hiernamaels doen moghen.
Ghegheven in 't jaar ons Heren Mccc ende xvi, op onser Vrouwen daghe in Merte."
In verband met deze schenking richtte de Graaf op 27 Maart den volgenden brief aan rechter en gerecht, waaronder het goed gelegen is:
„Wi Willem Grave enz. ombieden U, Rechter ende Landscepen[2]) van Vlaerdinghe ende doen U weten dat wi Willem van Brawoude, die men hiet van Engheland, ghegheven hebben een Stienhuys enz. (zie boven).
Waeromme wi willen, dat ghi Willem onsen Clerc voirsz. brenghet in enen vryen eyghendom[3]) als te

---

[1]) De woorden „in eenen vryen bezitte" toonen duidelijk aan, dat bezitten hier gelijk is aan uitoefenen van recht, want kennelijk is „vry bezit" gebruikt om de uitoefening van het recht van „vrijen eygendom" aan te duiden.
[2]) het woord „Landschepenen" duidt waarschijnlijk de schepenen van Vlaardinger ambacht aan in tegenstelling tot de schepenen van de stad Vlaardingen.
[3]) Wij vinden hier de tegenstelling, dat de vervreemder het goed „geeft" ten vryen eigen, maar dat rechter en gerecht den verkrijger „brengen" in den „vryen eygendom" ervan. We hebben hier dus een van onze oudste gegevens over gerechtelijke overdracht van onroerend goed.

landrechte behoert, aldaer t voirgenoemde erve leyt, want wy 't him ghegheven hebben, ende noch gheven, voir in med onsen opene brieve.
Gegeven in 't jaer ons Heren xvi des Zaterdages voir Palmen."

De Graaf schenkt dus aan zijn „Clerc" ten vrijen eigen onroerend goed, dat toebehoord heeft aan wijlen Wouter van Loosduinen en dat diens kinderen aan de Grafelijkheid verbeurd hebben. De landsheer waarborgt het goed aan den begiftigde, zooals de vervreemder behoort te doen. Hij maakt hierbij gebruik van zijn positie als landsheer door aan zijn „rechters" te bevelen om den begiftigde in het rustig genot van het goed te houden. De Graaf verbiedt hun zelfs om iemand „recht te doen" t.a.z. van dit goed, m.a.w. beveelt hun een eisch, dit goed betreffend, niet te ontvangen, tenzij die voortspruit uit handelingen van Willem zelf of van zijn rechtsopvolgers.

Merkwaardig is, dat de Graaf beveelt aan rechter en gerecht, waaronder het goed gelegen is, om dit aan den begiftigde over te dragen „als te landrecht behoert". Gerechtelijke overdracht van onroerend goed was daar in 1316 dus reeds gebruik.

De Graaf zendt dus geen gemachtigde om het geschonken onroerend goed voor het ambachtsgerecht aan den begiftigde over te dragen[1]), maar geeft een recht-

---

[1]) Dit laatste is bijv. het geval in een „Giftbrief van een huys mitten hofstede tot enen vryen eygen", dateerende van 16 Sept. 1415 (zie van Mieris IV, 344) luidend:
„Willem Grave enz. doen cond, dat wij gegeven hebben ende geven mit desen brieve Elsebeen van Loenresloot to enen vrijen eygen een huys mitten hofstede, dair t up stait, gelegen . . . enz.
Ende oirloven ende consenteeren haer dit voirsz. huys mitten hoff-

streeksch bevel aan het gerecht, om voor die overdracht te zorgen. Waarschijnlijk is de reden hiervan, dat 't ambachtsgerecht en vooral de ambachtsheer op de hand van de familie van Loosduinen is. Immers later is het juist de Ambachtsheer, die den begiftigde hinder doet.
Vermoedelijk is de vreemde jurist, die in 's Graven dienst is, gehaat bij de inwoners, omdat het land, dat door verbeurdverklaring aan de autochthone eigenaars was ontnomen, hem als Grafelijk gunsteling geschonken is. De Graaf voorziet, dat de Ambachtsheer en bij gevolg ook het ambachtsgerecht (immers de heer oefent een zeker overwicht op het gerecht uit) tegen den begiftigde partij zal trekken. Om hun deze tegenwerking moeilijker te maken, beveelt de Graaf hun aan de overdracht op den begiftigde mee te werken, waardoor deze laatste tevens een krachtiger recht krijgt, n.l. naast eigendom krijgt hij door gerechtelijke overdracht ook recht op possessoire bescherming.
Dat van Brawoude geen plezier gehad heeft van deze schenking, kunnen wij opmaken uit 't feit, dat hij 't goed na 10 jaar alweer verkocht heeft, zooals blijkt uit een brief van 17 December 1326[1]).

---

stat te bezitten, te gebruiken, te verzetten, te vercopen, ende anders haeren vryen wille dair mede te doen, geliken mit anderen hairen eigen goeden. Ende so wie dit voirsz. huys mitter hoffstat van haer mit cope oft anders wittelike vercrigen sall, dien bekennen wij dien eygendom dairof mit desen brieve.
Ende hebben vorder gemachtigt Jan van Nijenrode van onsen wegen ende in onsen name over te geven den vryen eigendom van den huyse ende hofstede voirsz. in den gerechte, daer sy gelegen syn, aan Elsebeen voirn. ende dairof te vertijen ende quijtsceldinghe te doen in alre manieren of wy dair zelve tegenwoirdich waeren, ende selve dit mit monde ende mit hande deden".

[1]) van Mieris II, 408.

„Wi Willem Grave enz. maken cond enz. want Arnoud van den Dorpe bi onsen goeden denken[1]) gecoft hevet in vrijen eijgen jeghens Willem van Brawoude dat Stienhuis enz. (zie boven), soe ombieden wi U Rechter ende Landscepen van Vlaerdinghen, dat ghi Arnoud voirscreven brenghet in eenen vrijen eygendom daer of als 't den landrecht toebehoirt, in allen manieren als die brief houd, daer dese brief doergesteken is.
Ghegheven in die Haghe des Woensdages na Sinte Luciendaghe in 't jaer ses en twintich."
In 1333 kwamen de reeds lang voorziene moeilijkheden tusschen Willem van Brawoude, en de partij van de autochthone bevolking tot uitbarsting, zij het met betrekking tot een ander goed. We vinden dit vermeld in een brief van 4 Mei 1333[2]), luidende:
„Wi Willem Grave enz. maken condt enz., want Willem van Brawoude, die men hiet van Engheland, Ons langhe ghevolget heeft ende swairliken ghecroent van onrechte, dat hem Heer Jan van der Wateringhen zoude hebben ghedaen an renten ende an lande, gheleghen te Vlaerdinghe in Heeren Jans gherechte voirnoemt[3]), die hier voirmaels waren Joncvrou Willems van They-

---

[1]) Uit de woorden „bi onsen goeddencken" blijkt, dat partijen de hulp van den Graaf hebben ingeroepen om hun rechtshandeling te bekrachtigen. Dit is hier in het bijzonder noodig, omdat Rechter en gerecht van Vlaardinghen, een verzoek van Willem van Brawoude om het goed gerechtelijk over te dragen zullen weigeren, daar zij Willem vijandig gezind zijn. Daarom roept Willem den Graaf te hulp. Deze gebiedt nu aan rechter en gerecht van Vlaardingen om het goed over te dragen. Wij zien hier weer, dat het niet de vervreemder is, die transporteert, maar dat de rechter met 't gerecht den verkrijger „in den eyghendom brengt".
[2]) van Mieris II, 544.
[3]) degeen, die de hinder doet, is dus de ambachtsheer zelf.

lingen, ende wi te veel stonden waerheden of hebben doen zoeken ende land zaghen[1]) off hebben doen zeghen, ende ymmer en wards gheen ende.
Zoe hebben wi ons mit onsen ghemeenen Rade ons wel versien ende seggen, alse Heer, over recht, dat Willem voirscreve hebben sel die vijf pond Hollands 's jairs, die hi cofte jeghens den Goedshuyze van der Lee, ende dat hi die vijf ponden 's jairs voren uyt nemen zal van allen den lande, dair si op geset sien.
Voirt so liet die Vrouwe van Haghensteyne ses kindre, dair op quam Joncrou Willems eyghen land van Teylinghe. Des quam één zestendeel op Heeren Goeswijnen wyf van Rossem. Ende Dirc van den Wale cofte dair of vier sestendeel, één jeghens Janne uytten Goye, één jeghens Ghizebrecht uyten Goye, één jegens Stazekijn van Brakell ende één jeghens Heeren Jacobsdochter van Lichtenberch. Ende dese vier zestendele vercofte Dirc van den Wale Willem van Engheland.
Ende na allen wairheden ende zaghen, die dairaf ghegaen sien, zoe vinden wi Willem voirn. mitten rechte in die vier zestendeel van den lande voirsz., ter tijt toe, dat men (d.w.z. de leden der tegenpartij) hem med enen rechte dair uyt winne.
Ghegheven in den Haghe des Dijnsdaghes na Meydach in 't jair xxxiii."
Willem van Brawoude heeft dit land dus zoogenaamd

---

[1]) Volgens Verwijs en Verdam beteekent „land zaghe": verklaring in geschillen over onroerend goed. „Wairheid" is het onderzoek in loco, het resultaat hiervan is de „landzaghe", d.w.z. het deskundigenrapport op grond van dit onderzoek gegeven. Een „landzaghe" staat dus tegenover een zeventuig. Beide moeten gevolgd worden door een vonnis. Daarbij is het zeventuig echter bindend, terwijl de landzaghe de waarde heeft van een deskundigenrapport, dus niet bindend is.

gekocht, maar gezien de moeilijkheden, die er later over rijzen, zal de werkelijke grond van deze verkrijging wel een andere geweest zijn.

De vreemdeling dient een klacht in bij den Graaf, inhoudende, dat de Ambachtsheer van Vlaerdinghen, een machtig edelman, hem onrecht doet aan allodiaal onroerend goed, gelegen in het gerecht van dien edelman. De Graaf is bevoegd deze zaak te berechten, niet krachtens geblijf, maar op eenzijdige klacht van zijn beschermeling, het is dus gewone rechtspraak. Het stuk geeft dit weer door te zeggen, dat de Graaf zijn uitspraak doet „alse Heer", d.w.z. als landsheer, n.l. als patroon over vreemdelingen. Dat 's Graven uitspraak desniettegenstaande „seggen" wordt genoemd, verandert hieraan niets, want wij troffen reeds meermalen aan, dat men, in de oudste periode, ook in die zaken, waarbij de Graaf eigen competentie had, de uitspraak „seggen" noemde.

Daar „vonnis" de term is voor een uitspraak van het ordinaris gerecht, durft de Graaf aanvankelijk voor zijn uitspraken dezen naam niet te gebruiken, omdat men zijn rechtspraak nog sterk voelt als iets extra ordinairs. Daarom kiest de Graaf hiervoor 't woord „seggen". In engen zin beteekent dit: arbitrale uitspraak. Hier wordt het echter in ruimen zin gebruikt, als naam voor iedere extra ordinaire beslissing, arbitraal of niet.

De Graaf geeft in samenwerking met zijn Raad de volgende uitspraak op grond van een waarheidsonderzoek, dat hij reeds vroeger heeft laten doen, maar dat geen afdoend bewijs heeft opgeleverd. Hij kent het goed aan Willem van Brawoude toe, totdat deze daar door zijn tegenpartij in rechte uitgewonnen wordt. We

hebben hier dus een zuiver possessoire toewijzing in overeenstemming met het feit, dat het bewijs niet afdoende is geweest. Evenals in den tijd van de instructie's volgt hier dus op summier bewijs een possessoire toewijzing. Van een afzonderlijke possessoire actie is echter nog geen sprake. De actie, die men instelt, is nog ongedifferentieerd en pas tijdens het proces blijkt, of het bewijs van dien aard is, dat het grond vormt voor een petitoire of slechts voor een possessoire toewijzing.

Op den zelfden dag (4 Mei 1333) richtte de Graaf een bevelschrift tot den Balliu van Schieland, ter uitvoering van deze uitspraak. Hij heeft dus als landsheer, de feitelijke macht, noodig om zijn beslissing doeltreffend uit te voeren. Deze vormt één van de groote voordeelen verbonden aan rechtspraak door den Graaf, boven dien van de gewone, vooral van de lage gerechten. De bezitsbescherming, die de Balliu hier in naam van den landsheer uitoefent, bestaat in het „afdoen" van „craft". Zij draagt dus een strafrechtelijk karakter, hetgeen een bewijs vormt voor onze opvatting, dat zich eerst in de latere middeleeuwen, naast dit „afdoen van cracht" een burgerrechtelijke bezitsbescherming heeft ontwikkeld, zooals wij die in de instructie's en ook tegenwoordig nog aantreffen.

Het bevelschrift luidt[1]):

„Wi Willem Grave enz. ombieden U Floris van Bouchorst onsen Baliu van Delfland ende van Scieland, jof soe wie namails Baliu wesen sal in Delfland, dat ghi van onsen weghen Willaem van Brawoude, die

[1]) van Mieris II, 545.

men hiet van Engheland, bescermt ende hout in sulken renten ende lande, als ghelghen es te Vlaerdinghe in Heren Jans gherechte van der Wateringhe ende hier voirmaels Joncfrouwe Willems van Teylingen was ende dair wi hem in ghevonden hebben mit onsen openen brieve.
En ghi hem craft ende ghewelt afdoet soe wilke tyd ghij 't van hem vermaent wort, ende des en laet niet.
Ghegheven in den Haghe des Dinxendaghes na Meyedach in 't jair xxxiii."

„Ende hadde Willem voirsz. hierof enich land vercoft jof verset jof waert hem ofghepandt, dat soude hem corten van den lande voirschreven, ende behouden elken man syns rechts.
Gegeven op den dach voirseit."

Met de boven besproken possessoire beslissing was de zaak echter niet van de baan, zooals blijkt uit een brief van 21 October 1333[1]):

„Wi Willaem Grave enz. maken cond allen luden, dat wi bi goeddencken Heer Jans van Wateringhe ende Willaems van Engheland over een ghedraghen sijn alsoe van den lande te Vlaerdinc, dair si onderlinghe omme twiën, alsoe:
Dat Heer Jan voirsz. binnen sinen gherechte anspreken sal een sticke erves, dair si omme twiën, welc hair[2]) hi wil, op die seven. Ende Willem voirsz. sel ten eersten daghe ten anevanghe comen. Ende hoe die seven dat stic erves gheven, alsoe sal al 't ander land ghegheven wesen dair se omme twiën.

---

[1]) van Mieris II, 553.
[2]) de woorden „welc hair" zijn hoogst waarschijnlijk een verkeerde lezing voor: „welcker", wat in den zin past.

Ende ghebrake Willaem eens talmans, Heer Jan souder mit groeter trouwen toe helpen dat hi ene creghe dair hi mede bewairt worde.
Ende hi sal scoute ende scepenen mit goeder trouwen bevelen[1]), dat si Willaem ghetrouwe sien in al sinen rechten, ende ghien wanconste[2]) draeghen op scouten of op scepenen noch op die sevene noch opten talman, mar bidden, datse bi hoire zielen den besten rechte volghen in alle stucke sonder archlist.
Ghegheven in der Haghe op der elf dusent magheden dach in 't jaer ons Heren Mccc drie ende dertich."
Er blijkt dus, dat de tegenpartij van Willem van Brawoude het niet bij de possessoire uitspraak heeft laten zitten.
De Graaf maakt een scheiding, vermoedelijk omdat er in deze zaak geen beslissend bewijs ten gunste van één der partijen te vinden is, zooals noodig is voor een petitoire uitspraak. Hij handelt aldus: „bi goeddencken" van beide partijen.
Het compromis houdt in, dat de Heer van Vlaerdinghe één stuk van het betwiste land, ter zijner keuze, aan zal spreken en dat de uitspraak zal gelden voor al het overige land in geschil. Deze aanspraak zal geschieden voor het gewoon gerecht, ten zevenen. Willem van Brawoude belooft aldaar te zullen antwoorden, wat hij als vreemdeling kon weigeren met een beroep op de Grafelijke bescherming, die hij geniet. Daar het een procedure wordt met zeventuig, zal de uitspraak een petitoir karakter dragen. Deze procedure is dus het

---

[1]) hier zien wij de moeilijkheid, dat schout en schepenen de onderdanen zijn van een der partijen, die ambachtsheer ter plaatse is.
[2]) „wanconste" is: vijandige gezindheid; vergelijk Verwijs en Verdam.

„uitwinnen med enen rechte", waarover in de possessoire uitspraak gesproken wordt.
In hetgeen nu volgt zien wij zeer duidelijk de moeilijkheid, die zich in meerdere of mindere mate voordoet bij alle processen voor het gewoon gerecht, waarbij edelen partij zijn. De meeste edelen toch zijn ergens ambachtsheer, zoodat bij een procedure voor 't laag gerecht de schout ambtenaar en de schepenen onderdaan zijn van één der partijen, of van diens verwanten. Daarom doet de Graaf in ons geval dan ook alle moeite, om de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van het ambachtsgerecht te waarborgen. Dit stuk geeft ons een kijk op het nut van het latere forum privilegiatum voor edelen, juist in het belang van de tegenpartij. Wij hebben hier de reden, waarom de Graaf zich vooral bemoeit met zaken, waarbij edelen betrokken zijn, immers hij staat boven hen en bezit als landsheer de feitelijke macht, noodig om hen te executeeren, desnoods met militaire maatregelen. Soms echter laat hij in een geval, waarbij een edelman betrokken is, toch den schout executeeren, maar dan geeft de Graaf dezen gewoonlijk een speciale opdracht hiertoe, waardoor hij sterk komt te staan als zijnde nu direct lasthebber van den landsheer.
Een andere zaak over onroerend goed van een vreemdeling, welke door den Graaf wordt berecht op enkele klacht van zijn beschermeling, vinden wij in een brief van 12 April 1332[1]):
„Wi Willem, Grave enz., maken cond enz., dat wi omme menighe croeninghe, die ons Joncfrouwe Agniese,

---

[1]) van Mieris II, 527.

Heren Arnts dochter van den Berghe, Helyas Wijf van Woudenberch, dicken ghecroent hevet, alse van hairs vaders erve, dat in onsen lande gheleghen was, ende hair moeder, ende van Harparen, haren broeder, dat zi des niet ghebruken en mochte, soe hebben wi Janne van Zassenem, onsen baeliu, Janne 's Heeren Gillys zone onsen Rentemeester van Zuytholland, ende Pouwels onsen Tolnare, ene wairhede dairof doen besoeken. Ende hebben ghevonden, dat die hoeve lands, legghende tot 's Heren Arntsberghe, gheleghen enz., Heren Arnts vri eyghen was van den Berghe.

Voirt ene halve hoeve, legghende enz., dat die Heeren Arnts eyghen was.

Voirt die halve hoeve, dair Beckevoirt op geclaghet hevet, dat die was Heren Arnts eyghen. Ende dat Heer Arnt hadde in die Kyfhoeve eene halve hoeve vrij eyghens.

Ende omme dat Harparen dit land voirscr. vrielike ghebrukede tot siere doet toe, ende Heer Arnt niet weer trouweder kinder en hadde, dan drie dochteren, behalven Harparen, soe segghen wi Joncfrouwen Agniesen ende Helyas haren man voorscr. dat derdedeel toe van al desen lande eyghen voirscr.

Ende ombieden onsen Bailliu ende onsen Rentemeester voirscr. dat si Joncfrouwen Agniesen en haren voghet hair derdedeel ofcavelen ende bewisen an ene side, als men naist mach met redenen, ende dair in houden, dat sy 't vrielike ghebruken moghen.

Ende denct Joncfrouwe Agniese ende hare voghet, dat si in anderen enighen zaken dair verontrecht si, dairof zetten wise ten rechte.

Datum Dordrecht, in Dominica Palmarum, anno XXXII."

De dochter van een Hollandsch edele, welke door haar huwelijk met een Utrechtsch edelman vreemdelinge is geworden, beklaagt zich bij den Graaf, dat zij gehinderd wordt in het gebruik van haar aanbestorven allodiaal onroerend goed in Holland gelegen.
De Graaf laat een waarheidsonderzoek doen door drie zijner ambtenaren. Zij bevinden, dat het land in kwestie vrij eigen goed was van den vader van de requestrante. Na diens overlijden heeft wijlen haar broer Harparen dit land ongestoord gebruikt tot aan zijn dood. Aangezien de requestrante nog twee zusters heeft, zoo is een derde deel er van rechtmatig op haar vererfd. Op grond hiervan wijst de Graaf haar dit deel van het land toe. Natuurlijk is deze toewijzing definitief, omdat het bewijs, waarop zij berust, afdoende is; een possessoire clausule ontbreekt dan ook.
De Graaf geeft bevel aan zijn landsheerlijke ambtenaren om de beslissing uit te voeren en de requestrante in 't genot van het land te beschermen. Meent zij, dat zij ook nog op andere punten onrecht geleden heeft, dan verwijst de Graaf haar daarvoor naar het ordinaris gerecht.
Tot besluit een zaak uit later tijd, dateerend van 22 November 1435, te vinden in het IIde Memoriaal Rosa f. 56 v° [1]).
Joncfrouwe Badeloge van der Zijl, poorteres van Antwerpen, beklaagt zich „in den Hove van den Hage in die raetcamer [2]) voir mijnen heere van Santez ende anderen van den Rade, geordineert ten saiken van

[1]) Uitgave blz. 186.
[2]) het Hof was dus toen ook uiterlijk reeds evenzoo ingericht als in 1462.

Hollant, dat men hoir t recht van den lande geweygert hadde, mit meer andere redene etc.
Dair up dat die voorsz. Rade hoir verantwoirden, dat sy hoir gairne wouden helpen, dat hoir 't recht van den lande geschien soude. Ende off sy yet up die voorsz. beclachten begeerde gedaen te hebben, sy souden 't vriendelike volcomen.
Ende up dat sij mit genen redene hoir en mach beclagen van gebreke van rechte, die voirscr. Rade sullen dairaff alsulken beveel doen van wegen myns genadigen heere, dat hoir gescien sal alles, des dat recht sal vermoigen.
Ende off hoir dat volle recht niet en gescijede, sy (n.l. de Raden) sullen dairin wael alsoe voorsien, als na gelegenisse der sake dat behoort, want die Meyninge van den voirsz. Rade is, dat sy een yegeliken, ende alsoe wael den minsten als den meesten, volle recht gedaen willen hebben.
Gedaen upten xxiisten dach van Novembri Anno xxxv."
Een vreemdelinge, die als zoodanig onder speciale bescherming van den landsheer staat, beklaagt zich bij den Raad over rechtsweigering. De Raden antwoorden de vreemdelinge, dat zij gaarne willen zorgen, dat haar recht geschiedt. Daarom zullen zij uit naam van den landsheer aan het betrokken gerecht bevelen om haar recht te doen. In geval zij nochtans haar recht niet ten volle krijgen kan voor het gewoon gerecht, zoo zullen de Raden, zooals dat behoort, zelf de zaak aan zich trekken en deze berechten. Immers de Raad is competent in geval men voor het gewoon gerecht geen recht of geen goed recht krijgen kan. De Raad moti-

veert deze competentie met de woorden: „want de Meyninge van den Rade is, dat sij een yegeliken, ende alsoe wael den minsten als den meesten, volle recht gedaen willen hebben." We vinden hier dus met zooveel woorden de beweegreden genoemd, die wij er in vorige stukken meermalen bij verondersteld hebben. Ook in de instructie's komt de landsheerlijke bescherming van vreemdelingen, met de daaruit voortspruitende iurisdictie, tot uiting. Zoo zegt bijv. art. XCIV uit de instructie van 1462, dat de landsheerlijke Raad kennis nemen zal van zaken over: „Privilegiën gegeven Vreemden, geen ondersaten wesende deser Landen."

Al zijn dus onze zaken over onroerend goed van vreemdelingen slechts weinig in getal, toch zijn zij zeer belangrijk. Wij vonden er naast elkaar voorbeelden van possessoire en petitoire toewijzingen door Graaf en Raden, dateerend uit een zeer vroege periode, waarbij duidelijk bleek, dat het petitoir of possessoir karakter van de uitspraak niet afhing van den ingestelden eisch, maar alleen van het al of niet afdoende zijn van het geleverd bewijs.

HOOFDSTUK IX.

DE RECHTSPRAAK VAN DEN LANDSHEER KRACHTENS „GEBLIJF" VAN PARTIJEN IN GESCHILLEN OVER ONROEREND GOED.

De voornaamste bron van 's Graven rechtsmacht is aanvankelijk het „geblijf"[1]).

„Blijven" wil zeggen: uit vrijen wil de beslissing van een geschil overlaten, òf aan de tegenpartij, men kan bijv. „blijven" aan den eed van zijn tegenpartij, òf aan een derde. In het laatste geval komt het „geblijf" neer op: een arbitrage overeenkomst, waarbij partijen hun geschil aan een scheidsrechter opdragen. In onze stukken is met een „blijven" steeds het aangaan van een arbitrage overeenkomst bedoeld.

Gewoonlijk beloven partijen er nog uitdrukkelijk bij zich aan de uitspraak te zullen houden. Bij deze belofte wordt veelal een som vastgesteld, die de partij, welke onwillig mocht zijn, zal verbeuren, terwijl de betaling

---

[1]) Ook voor het Frankische koningsgerecht zien wij dikwijls partijen verschijnen, nadat zij hiertoe een overeenkomst gesloten hebben, en deze zooals 't later heette hebben „verpeent". Wij hebben daarbij dus te doen met een arbitrageovereenkomst, die volkomen op één lijn staat met het „blijven" aan Graaf en Raden.

van deze boete gewoonlijk door borgstelling e.d. wordt verzekerd.

In dit verband moet ik opmerken, dat de mogelijkheid om een bindende arbitrage overeenkomst te sluiten, zich eerst geleidelijk ontwikkeld heeft. Dit vloeit voort uit het oorspronkelijk algemeen heerschende beginsel, dat de belofte om iets te presteeren op zich zelf niet bindend is, d.w.z. geen grond vormt voor een rechtsvordering van de wederpartij. Zij krijgt eerst bindende kracht, zoodra het beloofde wordt ten uitvoer gelegd[1]). Passen we dit toe op de arbitrage overeenkomst, dan wordt deze dus eerst van kracht, als beide partijen voor de arbiters verschijnen. Dit is de reden, waarom aanvankelijk de arbiters, zelfs als slechts één partij wegblijft, niets kunnen beginnen. Zij hebben geen rechtsgrond om maatregelen tegen den wegblijver te nemen, want deze is door zijn arbitrage *belofte* rechtens niet gebonden. Pas later komt de rechtsregel op, dat de belofte bindend is, ook zonder dat men nog iets van het beloofde heeft uitgevoerd. Dan wordt ook

---

[1]) Dit beginsel komt duidelijk tot uiting in hetgeen Winhoff (blz. 381 tot 389) zegt over verkoop van onroerend goed. „Verkoopen" is niet het contract, waarbij men belooft te zullen leveren, maar de levering zelf, in casu niet de belofte om te zullen overdragen, maar het overdragen zelf. Oorspronkelijk had alleen het overdragen zelf rechtswaarde. Eerst later werd de belofte om te zullen overdragen als bindend erkend. Het landrecht van 1541 huldigt nog het oude systeem, want het geeft den kooper, wanneer de verkooper in gebreke blijft om te leveren, alleen recht op terugvordering van den koopprijs, maar geen recht om levering, d.i. nakoming van de overeenkomst, te vorderen. Vroeger was dus de belofte zonder prestatie rechtens niet bindend.

de arbitrage overeenkomst een bindende afspraak en kunnen er bijgevolg maatregelen genomen worden tegen dengeen, die zich daar niet aan houdt.
In de Middeleeuwen speelt de arbitrage een groote rol in het rechtsleven. Het aantal door een scheidsrechterlijke uitspraak beslechte geschillen is zeer talrijk, zooals wij ook in onze bronnen zullen zien, en speciaal de landsheer wordt telkens als arbiter aangezocht.
Op de vraag, wat de reden hiervan is, kan men antwoorden, dat de rechtspraak van de ordinaris gerechten blijkbaar niet voldeed. We zullen dit nader toelichten, voorzoover het geschillen betreft over onroerend goed en onderzoeken, welke hierbij de bezwaren zijn tegen de ordinaris procedure en welke de voordeelen van een arbitrale oplossing door den landsheer. Natuurlijk moet men daarbij eerst de vraag beantwoorden: Wie is de ordinaris rechter voor geschillen over allodiaal[1]) onroerend goed? We zullen dus, zij het zeer in het kort, de landrechtelijke procedure over onroerend goed in Holland en in Zeeland nagaan.
Voor Holland kunnen wij dit het best doen aan de hand van de landrechten van Zuid-Holland, omdat deze een duidelijke formuleering geven van de regeling, zooals wij die in hoofdzaak ook elders in Holland aantreffen.
Het proces over „erve" wordt in het Handvest voor Zuid-Holland van 9 Juni 1303[2]) beschreven in art. 14:

---

[1]) De behandeling van geschillen over feodaal onroerend goed zullen we in ander verband, n.l. in Hoofdstuk XIII bespreken.
[2]) van Mieris II, 28.

„Van erffenisse binnen bans."

„Item van allen leggenden erve binnen den banne, daer dat gelegen is, dat den Ambochtsheer te berechten heeft mitten gesworen van den lande binnen den banne, daer 't gelegen is.

Dat's te verstaen, soo wie die rechter metten seven Heemraders in den Ambocht, daer dat erve gelegen is, in kennen in vryer giften, in vryen eigendom, dat dat erve eewelick syn blyven sal, totter tyt toe dat hy 't selver overgeeft met syns selfs hant.

Maer hy mach syn erve verlieze in dijckaetgien, ende men mach 't hem of panden met scepenen brieven of mit wilcoeren, die voor rechter ende heemraet geschiedt zijn, ende dan soo mach men den Heer uuter gift vronen, als recht is[1])."

Het proces over onroerend goed heeft dus plaats voor het Ambachtsgerecht, waaronder het goed gelegen is. Het ambachtsgerecht, hier bestaande uit zeven heemraders, elders uit een bepaald aantal schepenen, of wel uit alle buren, wijst dus vonnis over onroerend goed.

Er wordt niet vermeld, waaruit in Zuid-Holland het bewijs bij zoo'n procedure bestond. Er is echter voldoende grond om aan te nemen, dat dit anno 1303 nog formalistisch bewijs was. Wat de Noordelijker deelen van Holland betreft, zijn wij op dit punt beter ingelicht.

---

[1]) Dit artikel vestigt den indruk, dat ook in Zuid-Holland een vonnis over onroerend goed werkt tegenover derden, evenals in de streken, waar het zeventuig in zwang is. Het artikel zegt n.l., dat degeen aan wien een onroerend goed gerechtelijk is toegewezen, hier nooit meer uitgewonnenen kan worden, behalve krachtens dijkrecht en op grond van door hem zelf aangegane verplichtingen. In andere gevallen is uitwinning door derden blijkbaar uitgesloten.

Daar had de toewijzing van onroerend goed plaats op grond van een zeventuig [1]).

De zeven naaste buren stellen vast, aan wien het goed toekomt en op grond daarvan wordt het „erve" evenals in Zuid-Holland, toegewezen „in vrijen eigendom, ten eeuwigen dage". Het is dus een zuiver petitoire toewijzing, zooals trouwens voor de gewone gerechten meestal het geval is. Immers het door de ordinaris gerechten geëischte ouderwetsche bewijs levert uit den aard der zaak volledig bewijs. Ook het feit, dat later het formalistische bewijs wordt aangevuld met bewijs door schriftelijke titels, verandert hieraan niets, omdat titels in het algemeen ook afdoende bewijs vormen.

Een bewijsplaats voor onze stelling, dat oud bewijs, wanneer alles normaal verloopt, uit den aard der zaak

---

[1]) Men zie b.v. artikel 8 van het Handvest voor West-Friesland van 7 November 1299 (van Mieris I, 617):
„Ende is dat sake, dat iemand des anders erve aenspreket, soe sullen die sevene naest gelegen dat erve gheven bij haren eede (den eenen van den tweeën)."
Een voorbeeld uit later tijd levert het handvest voor Westzanen en Krommenie van 31 December 1396 (van Mieris III, 651), dat zegt:
„Soo wanneer twee mannen twiën om een erve, zoe mogen zeven, de naeste lende, dat erve geven, dien 't van rechte toebehoort, ende daeroff sal men rechten tot allen tyde van den jaere sonder eenighe dinge te bannen."
De laatste woorden willen vermoedelijk zeggen, dat men niet een van de „jaardingen" behoeft af te wachten, maar dat men ten allen tijde voor het gewoon gerecht onroerend goed kan aanspreken met een zeventuig.
Het zeventuig draagt een formeel karakter, het is een ja of neen, zooals duidelijk gezegd wordt bij van Santen, Privilegien van Kennemerland, op blz. 1890. Daar staat, dat de zevenen slechts „gantsch gewonnen oft verloren tuygen mogen".
Een beschrijving van de zeventuigsprocedure vindt men in Fruin's Verspreide geschriften, deel VI, blz. 353 e.v.

volledig is, en dus aanleiding geeft tot definitieve toewijzing, vinden we in art. 13 van het Handvest voor Zuid-Holland van 9 Juni 1303[1]), luidend:

„Van besturven goeden."

„Item zoo waer een goet besturven is van mannen oft van wijven in Zuyt-Hollant, dat hare erfgenamen dat goed houden[2]) moghen, als recht is, sonder Vanck-Heylighen[3]), dat's te verstaen, die erfgenaemen vóór ende ses mannen na ophoudender handt ten Heyligen, ende daermede sal dat goed eeuwelycken (dus defini-

---

[1]) van Mieris II, 28.

[2]) „houden" wil zeggen: het recht op het goed bezweren.

[3]) Een eed kon afgelegd worden met of zonder „Vanck-Heylighen". Fockema Andreae zegt in zijn desbetreffend artikel het volgende over het woord „vanc heyligen":

„Taalkundig laat het zich het best verklaren als een imperativus en beteekent letterlijk: grijp de heiligen.

Het is zeer aannemelijk, dat er tweeërlei eed heeft bestaan, één, waarbij dit gebod wel, en één, waarbij het niet is uitgesproken. Immers bij den eed met „vanc heyligen", zooals die in Zuid-Holland wordt beschreven (zie o.a. Oudste Rechten van Dordrecht en van Zuid Holland II blz. 291) en bij den eed op de heiligen in 't algemeen, gold de regel, dat de zweerder zijne hand niet mocht leggen op de heiligen, voordat de rechter het hem had bevolen. Deed hij het vóór dat bevel, dan verbeurde hij, òf het recht tot de eedsaflegging, òf eene boete, òf beide (zie o.a. van de Wall blz. 968 vlg.). Dit had voor de rechtzoekenden groote bezwaren. Van hier privilegiën, welke voor een bepaald gebied die rechtsnadeelen uitsloten. Deze nadeelen konden het best worden voorkomen, wanneer men (zij het alleen voor de gevallen, waarin dit het meest noodig was) den vorm zelf afschafte, aan welks niet inachtnemen het rechtsnadeel was verbonden. Welnu, heeft men dit in Zuid-Holland gedaan door te bepalen (of door gebruik in te voeren), dat in die gevallen het bevel van den rechter: „vanck heiligen" niet noodig was, dan heeft men daardoor een eed „sonder vanc heiligen" in het leven geroepen, een „juramentum planum", dat voor den zweerder boven den volvormelijken eed een groot voordeel had, daar het hem noch aan boeten, noch aan andere rechtsnadeelen wegens vormverzuim blootstelde."

tief) syn blyven, tegens den Heer of yemant anders, die hem daer in deren mach."

Het formalistisch bewijs voor de gewone gerechten laat dus geen plaats voor aanwijzingen, omdat het resultaat van deze bewijsmethode normaal: „ja" of „neen" is. Possessoire beslissingen van de ordinaris gerechten komen daarom alleen in uitzonderingsgevallen voor. De oorzaak van zoo'n possessoire toewijzing is dan steeds een abnormale omstandigheid, waardoor het geleverd bewijs een onvolledig karakter draagt.

Meerdere gegevens over het landrechtelijk proces over onroerend goed vinden wij in de „Oudste Rechten van Zuid-Holland", uitgegeven door Fruin[1]).

„Van aenvanghen van erven".

„Alle aenvangen van erven sullen gedaen worden, elck in synen Ambocht.

Ende van erff saecken, soe voersz. is, soe sal die schout partijen dach setten, voer syne vierschaer, binnen bans daer 't gebuert (d.w.z. waar 't goed gelegen is) te recht te comen.

Ende soe wije in dijer manieren in eenigen erve comt, ende dat toe wordt gewesen (om) in te berusten, nu ende ten ewigen dage (het is dus een petitoire toewijzing), dat sal hy besegelt nemen met heemraders brieven.

Item soe sal een yegelick in 't besit van synen goeden blyven, totdat hij daer met recht uytgedrongen wordt."

Deze „aenvanghen van erven" worden nog, evenals in het handvest van 1303, gedaan in het ambacht waar het goed gelegen is. De toewijzing geldt weer „ten

---

[1]) Zie deel II, pag. 259—262 § 54 2e.

eeuwigen dage", zooals te verwachten was.
Het tweede lid zegt, dat: „een yegelick in 't besit van synen goeden blijven sal, (dus bescherming van het rustig bezit van onroerend goed), totdat hij daer met recht uijtgedrongen wordt[1])."
Nu rest de vraag: wie is in Zeeland de ordinaris rechter voor geschillen over allodiaal onroerend goed?
Gosses[2]) zegt hierover: „in Zeeland berechtte de Grafelijke mannenvierschaar geschillen over onroerend goed. De hooge vierschaar rechtte daar over „eigendom van erf". Later, in ieder geval sinds de 15de eeuw, is de iurisdictie in geschillen over onroerend goed overgegaan op de Ambachtsgerechten"[3]).
In de periode, waar wij voornamelijk mee te maken hebben, is dus de toestand in Zeeland op dit punt gelijk aan dien in Holland. Wij behoeven dus bij hetgeen volgt in dit opzicht geen onderscheid te maken tusschen Hollandsche en Zeeuwsche gevallen.

---

[1]) Met „degeen, die in 't besit is van sinen goeden" en daarin wordt gehandhaafd, wordt alleen bedoeld een rechtmatige bezitter, zooals volgt uit het woord „sinen goeden". In ander verband, n.l. bij „craft", zullen wij hierop terugkomen.

[2]) „De rechterlijke organisatie van Zeeland in de Middeleeuwen" blz. 279.

[3]) Dat oorspronkelijk de hooge vierschaer rechtte over eigendom van erven, maar later de ambachtsgerechten, vormt een aanwijzing voor de juistheid van de veronderstelling, dat de hooge vierschaar oorspronkelijk in alles competent was, uitgezonderd burenzaken, terwijl eerst later de niet crimineele zaken zijn overgegaan op de ambachtsgerechten. Oorspronkelijk hadden deze laatste alleen markenzaken. Dit sluit dus aan bij de onderstelling, waarvoor wij meerdere bewijzen aantreffen, dat de Hollandsche en Zeeuwsche ambachten oorspronkelijk marken zijn geweest. Alles wat de lage vierschaar in later tijd berecht boven burenzaken, is dus van de hooge vierschaar op haar overgegaan.

Nu wij de procedure over onroerend goed voor de gewone gerechten hebben nagegaan, keeren we terug tot ons uitgangspunt, n.l. tot de vraag: Welke zijn de voordeelen van een behandeling door den Graaf boven een procedure voor het gewoon gerecht.
De Graaf [1]) trachtte het bewijsrecht te moderniseeren [2]).

---

[1]) Op dit punt bestaat er een merkwaardige overeenkomst tusschen het Frankische koningsgerecht en Graaf en Raden.
Het Frankische koningsgerecht laat evenals Graaf en Raden afwijking toe van het streng formalistisch bewijs, dat voor de gewone gerechten geëischt wordt. Dit uit zich vooral in het toepassen van inquisitoriaal bewijs „ex regia auctoritate", dat dus op één lijn staat met „'s Graven waarheid". Dit inquisitoriaal bewijs wordt voor het koningsgerecht voornamelijk toegepast in zaken over onroerend goed, om te constateeren, dat de requestrant gedurende eenigen tijd het bezit van het betrokken goed heeft gehad; dus een volkomen analogie met hetgeen voor Graaf en Raden geschiedt.
Alleen de koning heeft de macht een inquisitoriaal bewijs te ordonneeren, men vergelijke het Grafelijk bevel om „een waarheid te bezitten".
Evenals onze Graaf gebruikt de Frankische koning het moderne bewijs als middel om ieder te geven, wat hem naar recht en billijkheid toekomt. Duidelijk komt dit tot uiting in de privileges voor de onder koninklijke bescherming staande Joden. Daarin wordt, zooals Brunner (deel II, blz. 691) meedeelt, aan de koninklijke ambtenaren opdracht gegeven om in processen tusschen Christenen en Joden inquisitoriaal bewijs toe te passen, om de Joden aan hun recht te helpen, in het geval, dat de volksrechtelijke notoriteitsgetuigen op anti-semitische gronden geen partij willen trekken tegen hun mede-Christenen, zelfs als deze vermoedelijk ongelijk hebben.
De practische voordeelen van het nieuwe bewijs boven het oude bestaan hierin, dat aan een rechthebbende het bewijs van zijn recht werd mogelijk gemaakt in gevallen, waarin hem dit volgens het gewone recht onmogelijk was. Het Frankische koningsgerecht handelt dus volkomen in den zelfden geest, als later onze Graaf met zijn Raden.

[2]) Zie: „De ontwikkeling van het bewijs in strafzaken naar Oud-Hollandsch en Zeeuwsch Recht" in het Tijdschrift voor Strafrecht, deel XXXVII, afl. 3.

In vele gevallen kon het moderne bewijs gemakkelijker geleverd worden dan het streng formalistisch oud bewijs, dat voor de gewone gerechten in Holland gold in den aanvang der 14de eeuw, den tijd, waarin 's Graven rechtspraak haar groote vlucht begint te nemen. Er is dan ook verband tusschen beide feiten.
De in vele gevallen zich voordoende behoefte aan nieuwe bewijsmiddelen, zooals de gewone gerechten niet toelieten, maar de Graaf wel, heeft het opdragen van geschillen aan den Graaf zeer in de hand gewerkt, waaruit geleidelijk een vaste grafelijke competentie is ontstaan. Toen later ook de gewone gerechten moderne bewijsmiddelen toelieten, zijn natuurlijk de zaken, die nu eenmaal als voor den Graaf thuisbehoorend werden beschouwd, niet aan de ordinaris gerechten teruggekomen. Omdat de Graaf met onformalistisch bewijs genoegen neemt, brengt men vele zaken voor hem, en omdat dit bewijs veelal voor vervanging door volledig formalistisch bewijs vatbaar is, geeft de Graaf gewoonlijk een voorloopige toewijzing. Het opkomen van het nieuwe bewijsrecht heeft dus meegewerkt aan de opkomst van de toewijzing „ten possessoire", m.a.w. aan de vorming van het rechtsinstituut bezit. Graaf en Raden werden het aangewezen adres voor allen, die recht hadden op een zaak, of meenden dit te hebben, zonder nochtans oud formalistisch bewijs te kunnen leveren.
Om dit voordeel van bewijsrechtelijken aard te demonstreeren, wil ik een voorbeeld geven. Was de rechthebbende op een onroerend goed hierover met een ander in geschil geraakt, en had hij geen schriftelijke titels, of wel vertrouwde hij zijn naburen niet voldoende

om het op een zeventuig te laten aankomen, waarbij we bedenken moeten, dat de beslissing der zevenen onaantastbaar was, dan kon het ordinaris gerecht hem niet aan zijn recht helpen. In zoo'n geval zal de gerechtigde getracht hebben om zijn zaak voor den Graaf te brengen, die niet aan het formalistisch bewijs gebonden was. Voor Graaf en Raden kon hij, op grond van moderne bewijsmiddelen, waaruit b.v. blijkt, dat hij 't recht op 't land reeds lang ongestoord heeft uitgeoefend, wel een erkenning van zijn recht krijgen, al was dit ook slechts een voorloopige.

Een tweede voordeel, dat de behandeling door Graaf en Raden bood boven die voor 't gewoon gerecht, was, dat niet alleen het bewijs, maar ook de geheele wijze van procedeeren minder formalistisch was en bijgevolg de behandeling voor Graaf en Raden eenvoudiger en daardoor sneller[1]). Immers bij zaken over onroerend goed was het er den Graaf om te doen zoo gauw mogelijk een oplossing te geven, opdat de productiviteit van het goed niet verder verstoord zou worden. Bovendien is men bij een Grafelijk zeggen zekerder van de nakoming, omdat de Graaf het recht heeft bevelen te geven onder strafbedreiging, het z.g. „banrecht". Hiervan maakt hij ook bij zijn arbitrale uitspraken gebruik. Degeen, die inbreuk maakt op een Grafelijk zeggen, misdoet hierdoor en wordt strafschuldig aan

---

[1]) Dat de procedure met modern bewijs sneller verliep wordt ook geconstateerd door Fruin, Verspreide Geschriften VI, blz. 334. In noot 3 wordt daar gezegd: „Het geding met 's Graven waarheid wordt bijzonder wegens zijn snel verloop geprezen".

den Graaf, wegens ongehoorzaamheid aan een Grafelijk bevel. 's Graven zeggens staan dus onder een speciale strafrechtelijke sanctie[1]), welke de uitspraken van een gewonen arbiter missen. Dit vormt weer een reden voor partijen, om juist den Graaf als hun scheidsrechter te kiezen. Het feit, dat de Graaf als arbiter gebruik maakt van het banrecht, dat hij als landsheer heeft, is dus weer een oorzaak van de groote vlucht der Grafelijke arbitrage.

Bovendien biedt de procedure voor Graaf en Raden het voordeel, dat de Graaf zich, ook wat 't materieele recht betreft, niet gebonden acht aan het strenge gewone recht, m.a.w. de Graaf houdt speciaal rekening met de billijkheid, zelfs als deze in strijd is met het bestaande recht[2]).

---

[1]) De strafrechtelijke sanctie, waaronder 's Graven bevelen staan, komt duidelijk tot uiting in een stuk van 28 Januari 1436, IIde Memoriaal Rosa, f 68 v° (Uitgave blz. 198).
In dezen Grafelijken brief komen de volgende regels voor:
„Wair oic dat sake, dat yemant boven onsen gebode dede, dat wouden Wij aen dien houden ende verhalen als an denghenen, die Ons van onser heerlicheyt vermijnderen woude". In zoo'n geval is de Raad de competente rechter, zooals blijkt uit hetgeen volgt:
„Ende ghebieden onze scout aldair, up sinen dienst, dat hy van Onser wegen an dien overhoirigen syn hant slae ende ons dien gevangen levere in onzer vangnisse in den Hage (d.w.z. in de Raadsgevangenis), up dat Wij denselven over hoerigen mogen doen corrigieren (n.l. door onzen Raad), na dat dairtoe behooren sal."

[2]) Ook op dit punt bestaat er een merkwaardige overeenkomst tusschen het optreden van den Frankischen koning met zijn koningsgerecht en dat van den Graaf met zijn Raden.
Het koningsgerecht, zegt Brunner (zie Brunner deel II blz. 181 e.v.), kan ieder geschil „ex aequitate" beslissen en is niet gebonden aan het strenge gewone recht.
Dit blijkt o.m. uit hetgeen Hincmar zegt in caput 24 van zijn: „de ordine palatii":
„Comitis palatii in hoc maxime sollicitudo erat, ut omnes contentiones

In meerdere brieven wordt dit beginsel met zooveel woorden uitgesproken. Zoo wordt b.v. in een Grafelijken privilegiebrief van 11 Februari 1422[1]) een bijzondere regeling getroffen ten bate van personen, die door een „onversien kenlic misval hoer brieve verloren hebben" en dus volgens streng recht hun aanspraken kwijt zouden zijn. De Graaf neemt den maatregel: „want Ons ymmer redelic duncket, dat een ygelic hebbe, dair hij recht ende reden toe heeft".

Een ander voorbeeld, dat de landsheer als beschermer van de billijkheid optreedt, levert ons een brief van 18 Juli 1427[2]), waarin Hertog Philips als reden voor zijn ingrijpen opgeeft: „so wy altois toter bester redelicheyt genegen sijn."

Het beginsel, dat de Grafelijkheid zich niet gebonden acht aan het strenge landrecht, komt het duidelijkst tot uiting in art. VIII lid 14 uit de instructie van 1531.

Daarin wordt gezegd van den landsheerlijken Raad: „Sij sullen ook kennisse hebben ende nemen van saecken, aldaer ghecalengeert worden costumen, gewoonten, keuren, ofte herkomen van ondeuchdelyckheyt, de selve mogen declareeren corrupteelen (dus repressief toezicht op de rechtsregels der lagere rechtskringen) ende die als ondeuchdelick aboleeren ende te

---

legales, quae alibi ortae propter aequitatis iudicium palatium aggrediebantur iuste ac rationabiliter determinaret seu perverse iudicata ad aequitatis tramitem reduceret.

Siquid vero tale esset, quod leges mundanae hoc in suis diffinitionibus statutum non haberent aut secundum gentilium consuetudinem crudelius sancitum esset, quam christianitatis rectitudo vel sancta auctoritas merito non consentiret, hoc ad regis moderationem perduceretur."

[1]) van Mieris IV, blz. 623.

[2]) van Mieris IV, blz. 895.

niete doen, indien dat bevonden wordt, dattet alsoe behoort te geschien (n.l. volgens de modernere opvatting van den landsheer)."

We zien hier, dat het Hof toezicht houdt op de bestaande rechtsregels en deze eventueel op grond van billijkheidsoverwegingen, moderniseert. Dit behoort dus in principe tot de taak van den landsheer.

De Graaf zorgt dus, dat ieder krijgt en behoudt, niet alleen wat hem naar recht, maar ook wat hem naar billijkheid toekomt.

Er is nog een vierde, in de praktijk zeer belangrijk voordeel, aan rechtspraak door den Graaf verbonden. De meeste zaken, door Graaf en Raad behandeld, zijn, vooral in de oudste periode, geschillen, waarbij machtige personen betrokken zijn. De reden, waarom men zich juist in deze geschillen tot den Graaf wendt, is dezelfde, die geleid heeft tot het ontstaan van een vast forum privilegiatum voor aanzienlijken.

Immers tegenover hen stond het ambachtsgerecht niet onafhankelijk. Vooral de schout, die de uitspraak tegen een edelman moest executeeren, geraakte hierbij allicht in moeilijkheden. Dikwijls was de persoon, dien hij moest aantasten, zijn principaal of althans iemand uit diens kring. Ook in geval van verzet door den edelman had de schout, wanneer het tot machtsmeting tusschen hen kwam, veel kans aan 't kortste eind te trekken. Maar ook de schepenen, en in een burengerecht de buren, die het vonnis moesten vellen, stonden dikwijls in een verhouding van ondergeschiktheid tegenover de edelen, b.v. als tiendplichtigen, cijnsplichtigen of als pachters van een heer.

Voor den Graaf echter golden al deze bezwaren niet.

De landsheer stond boven de edelen, en wat het voornaamste was: hij had de benoodigde feitelijke macht om hen tot nakoming van zijn uitspraak te dwingen, vooral, doordat hij beschikte over de medewerking van zijn landsheerlijke ambtenaren. De Graaf kon zijn beslissingen door zijn ambtenaren ter plaatse doen uitvoeren. Duidelijk komt dit beginsel tot uiting in artikel xciii van de instructie van 1462. Dit zegt met betrekking tot de uitvoering van de bevelen van den Raad, die den landsheer vervangt, het volgende:
„Item die Officieren van Justitiën, als Balliuwen, Schouten en anderen sullen gehouden wesen die Mandementen van der Kamere van Raede te executeeren ende die selve Mandementen te obedieeren in allen saecken."
Wilde men dus in een geschil, waarbij machtige personen betrokken waren, zeker zijn, dat de beslissing niet onder pressie geveld zou worden, en dat de uitspraak ook werkelijk ten uitvoer zou worden gelegd, dan deed men 't beste met de zaak op te dragen aan den Graaf als arbiter. Uit de bovengenoemde overwegingen is het vaste forum privilegiatum voor edelen en andere machtigen ontstaan, zooals wij dat later ook voor het Hof aantreffen[1]). Het forum privilegiatum is

---

[1]) Ook bij het Frankische koningsgerecht treffen wij bij de berechting van zaken, waarbij aanzienlijke personen betrokken zijn, een soortgelijken toestand aan. Brunner zegt hierover het volgende:
een absoluut forum privilegiatum voor het koningsgerecht kent het Frankische recht aanvankelijk niet; ook de wereldlijke grooten waren aan de rechtsmacht van de gewone gerechten onderworpen.
Evenzoo zien wij in de rechtspraak van Graaf en Raden, dat aanvankelijk geschillen, waarbij edelen en andere machtigen betrokken zijn, niet noodwendig voor den Graaf behoeven te komen, al is dit in de praktijk meestal wel het geval.
Ten aanzien van het koningsgerecht wordt dit zelfde beginsel dui-

dus geen vóórtrekken van de edelen, maar dient juist om machtsmisbruik hunnerzijds tegen het gewoon gerecht te voorkomen. Het vormt een middel om de tegenpartij van een machtig edelman aan zijn recht te helpen.

De machtsverhouding is bij de ontwikkeling van het forum privilegiatum weliswaar de voornaamste factor, maar toch niet de eenige. Naast den machtsfactor mogen wij den Standsfactor niet uitschakelen. Deze manifesteert zich in de opvatting, dat men alleen „overtuigd" en berecht wil worden door zijn standgenooten. Door de feodalisatie van de hooge gerechten, met als gevolg daarvan het wegblijven der edelen uit de lage gerechten, wilden de edelen niet meer door de ambachtsgerechten berecht worden, omdat dit gerecht uitsluitend uit huislieden bestond. Deze reden komt echter in de praktijk eerst in de tweede plaats, en de machtsfactor blijft de belangrijkste.

De Graaf krijgt dus voornamelijk zaken van belangrijke

---

delijk uitgesproken in een Capitulare van 884 geciteerd door Brunner, dat zegt:

„Quod si proclamaverint vasalli se ante presentiam nostram velle distringi, potius quam ante comitem (d.w.z. voor het gewoon gerecht), ante nos venire permittatur, ut ibi talis ratio finem accipiat". Het koningsgerecht bemoeit zich dus met zaken van 's konings vasallen, wanneer deze daar voor gebracht worden. Geleidelijk heeft zich uit de gewoonte om zaken van machtige personen voor den koning te brengen, een vast forum privilegiatum ontwikkeld; de zelfde ontwikkelingsgang dus, dien we in de rechtspraak van Graaf en Raden aantreffen.

Er hebben zich dus bij het koningsgerecht en bij Graaf en Raden door gelijkheid van omstandigheden gelijke gevolgen ontwikkeld. Ware er directe continuïteit geweest, dan hadden wij reeds in onze oudste bronnen een verplicht forum privilegiatum van edelen voor den Graaf en zijn Raad moeten aantreffen, wat echter niet het geval is.

personen, van menschen, die tot 's Graven kring behooren. Men zie slechts de in bijna iedere Grafelijke arbitrale uitspraak voorkomende epitheta als „Onse lieve Neve", „Onse lieve ende getruwe N.N., Ridder", enz. enz. De gewone man zoekt het in normale gevallen niet zoo hoog, maar blijft in zijn eigen kring, voor zijn ambachtsgerecht, als hij tegen een standgenoot procedeert. Alleen als een gewoon man komt te staan tegenover een machtige, zal hij zich noodgedwongen tot den Graaf wenden.

Verplicht is dit echter niet, omdat de Graaf dan nog geen zelfstandige competentie heeft in zaken over onroerend goed.

Later, ten tijde van het Hof, is dit veranderd. Bij een possessoire zaak over onroerend goed moeten partijen, of zij willen, of niet, voor den Raad komen, omdat zich dan een zelfstandige, verplichte, competentie van den landsheerlijken Raad in bezitszaken ontwikkeld heeft.

Ons oudste voorbeeld van Grafelijke arbitrage is te vinden in een brief van 6 Mei 1251[1]):

„Florentius frater illustris regis Romanorum universis quibus presentia videre contigerit salutem.

Cum mota sit questio inter A, abbatissam de Rinsburg nostram amitam ex parte una et quosdam nostros homines ex altera coram venerabili fratre nostro rege Romanorum multotiens et coram nobis super littoris terre nove juxta Hostcapple jacentis positione. Coram nobis ad ultimum pars utraque in Symonem filium Willelmi de Vlissinghe in Thomam filium Willem de Hostcapple,

---

[1]) Oorkondenboek I, blz. 289, no. 542.

Hugonem filium Hellics de Gapinghe et in Nicholaum filium Jans de ecclesia Alardi quatuor arbitros sub pena viginti librarum Flandr., parti tenenti arbitrium a parte resilienti ab arbitrio, solvendarum compromiserunt.
Qui sic sunt arbitrati, quod... etc. (voor ons zonder belang).
Ut hoc certum sit hanc litteram nostro sigillo roboravimus.
Datum anno domini M°cc°L° primo, Sabbato post inventionem Sancte Crucis."

Het geschil loopt over land. Partijen zijn de Abdis van Rijnsburg contra eenige van 's Graven mannen. De beklaagden zijn dus edelen.

Ten overstaan van den Graaf komen partijen overeen hun geschil aan vier arbiters te onderwerpen, en zij beloven, op verbeurte van een boete, zich aan de uitspraak te zullen houden. Deze arbiters geven een zeggen, dat door den Graaf wordt bekrachtigd. Al geschiedt dus de arbitrage niet door den Graaf zelf, toch heeft zij onder zijn auspiciën plaats. Het blijft dus een goed voorbeeld van vredestichting door den Graaf tusschen machtige personen in een geschil over onroerend goed.

Een dergelijke zaak vinden wij in een brief van 8 September 1275[2]). Partijen zijn hier de Abdij Egmond contra een aanzienlijk edelman.

„Wij Florens, Grave van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, maken cond al den ghenen, die deze letteren sullen sien of horen lesen, dat een twist gheweest heeft tusschen den Godshuys van Egmond

---

[2]) Oorkondenboek II, blz. 127, no. 293.

end heren Florens van Rodenburch als om drie hoven lants daer die hove of hout xxxii morghen, die heer Florens van Rodenburch te leen houden sal van den Goidshuyze van Egmond.
Des sij van beyden sijden aen ons waren ghebleven.
Ende wij dat ghescheyden hebben, bij alsulken betoghe als t Goidshuys van Egmond van dese guede heeft end bij wittachtigen luyden dair wij die waerheit best an vinden mochten, dat Heijnen hoven van Velsen die dese drie hoven lants beleghen heeft op die zeezijde end dat ick selve Florens voirs. beleghen hebbe mit minen eyghen erve op die lantzijde end dat oestende van dese drie hoven lants dat strect an den Rijn ende dat westende an een sloot die gaet van Heynen hoeve van Velsen an mijn eyghen lande dat heer Florens van Rodenburg hout van mij te leen.
End om dat sij mit desen merck ewelic gescheyde sullen bliven end dair nyemant wederseggen sal, soe hebbe ick et bezeghelt mit minen zeghele int jaer ons Heren MccLxxv, up onser Vrouwendach als sy geboren wert, gegeven in den Hage."
Het geschil gaat over de begrenzing van land, dat de edelman van de Abdij „te leen houden sal". Partijen „blijven" aan den Graaf. Deze geeft zijn scheidsrechterlijke uitspraak op grond van modern bewijs, bestaande uit titels, die de Abdij van het goed heeft en het resultaat van een informatie bij personen, die het weten kunnen, een zeer oud voorbeeld dus van een „bezeten waarheid".
De uitspraak geldt „ewelic", omdat er blijkbaar zulk afdoende bewijsmateriaal voor den dag is gekomen, dat de grens van het land absoluut vaststaat.

We hebben hier dus een geval van Grafelijke arbitrage, waarbij de toewijzing definitief is, m.a.w. waarbij het toegekende recht het karakter van eigendom draagt. Bovendien vestigt het stuk den indruk, dat deze uitspraak niet alleen werkt tusschen partijen, maar ook tegenover derden, want de Graaf besluit, „dat nyemant dair tegen seggen sal".

Een volgend voorbeeld van arbitrage door den Graaf, hier in samenwerking met den Bisschop van Utrecht, vinden we in een „seggen" van 6 December 1305[1]), luidend:

„Wy Gwij, Bischop tot Utrecht ende wij Willem, Grave van Holland enz., maken cont, dat wij een seggen hadden tusschen den Heere van Voorne, onse neve, aen de een syde, ende Janne van Culenburg aen de ander syde, ende dat seggen hebben wy gesegget in deser manieren:

Dat die heer van Arkel dat waar sal maken, als recht is, ende men schuldig is te geloven, hoe dat hij die palen gesteket hevet in den lande van Accoy daer de twist om geweest hevet tusschen den voorn. Heere van Voorne onsen neve ende Janne van Culenburg.

Want is dat sake dat die voorn. Heere van Arkel die palen gesteket hevet als van desen Heere eyge erve van Voorne, soo is ons segghen, dat dat land den Heere van Voorne vryelycken ende ewelycken blijven sal.

Ende hevet hy gesteken die palen als van des Heeren heerschappe van Voorne, ende van sijne erve niet, soo is ons seggen, dat die Heere van Voorne die keur sal

---

[1]) van Mieris II, 51.

hebben, weder dat hy 't houden wil te sijnen eede met tien Welgebore mannen, dat dat erve binnen dien palen syne mitte rechten is, of dat hij 't ontruume Janne van Culenburg te houden mit synen eede ten Heyligen mit hondert man, die welgeboren luden syn, dat dat erve syne is mit beteren rechte.

Voort is onse seggen als van den goede dat hij houdet van den heere van Voorne, dat die voirs. Jan van Culenburg dat zoeken sal in 't huys te Voorne, alsoo als hij van regt schuldig is zyn leen te soeken. Ende als hy dat gesogt hevet, soo sal die voorseijde Jan geven den voors. Heere van Voorne van synen eygen goed twintich pont 's jaers, ende die sal hy weder van hem ontfaen met andere leene, dat hy van recht schuldig is van hem te houden.

Voort soo sal die voors. Heere van Arkel binnen Dordt komen op ten lesten Heyligen dagh van de vier Kerstendaghen ende sal waer maken, als voorsz. is, ende hy schuldig is te doen, hoe dat hy die palen gesteket hevet van den voors. lande. Ende op dien selve dag sal ook daar komen de Heer van Voorne ende Jan van Culenburg ende daer sal die Heer van Voorne houden ten Heyligen met tien mannen, als voorsz. is, dat dat erve syne is metten regte, of hy sal 't Janne van Culenburg ontrumen, dat hy 't houde met hondert man, dat dat erve syne is ten regte, als 't voorsz. is.

Waer ook dat zake dat de Heer van Voorne dit land bleve of hielde, of toegewijset worde, als voorsz. is, soo souden wy tot ons seggen verklaeren als van dien renten, die Jan van Culenburg ingenomen hevet, als van dien lande, daer die Heer van Arkel die palen gesteket hevet.

Gegeven tot Dordrecht in 't jaar ons Heeren MCCC ende vijve op St. Nicolaesdagh."

We hebben hier dus een geschil tusschen twee machtige heeren over onroerend goed.

Als scheidsrechters treden op de Graaf van Holland en de Bisschop van Utrecht.

Vroeger heeft de Heer van Arkel, vermoedelijk ook als arbiter, al een grenspaal gestoken tusschen de landen van beide heeren. Daarna is er twist ontstaan over de vraag: Duidt deze paalscheiding de grens aan van de heerlijkheid van den Heer van Voorne, m.a.w. van zijn rechtsgebied, of van zijn grondbezit en wel van zijn „vry eigen erven".

Als Arkel afdoende kan bewijzen, dat dit laatste de bedoeling van de afpaling is geweest, dan zal het land daarbinnen gelegen, dienovereenkomstig als vrij eigen goed aan den Heer van Voorne worden toegewezen en wel definitief.

Blijkt echter, dat de bedoeling van het steken der grenspalen geweest is om het rechtsgebied van den Heer van Voorne af te bakenen, dan moeten partijen hun eventueel recht op het land bewijzen. Merkwaardig is, dat hiervoor oud, formalistisch bewijs gebruikt wordt, n.l. een eed met eedhelpers, die standgenooten (welgeborenen) zijn van de zwerende partij.

De Heer van Voorne, die blijkens het voorafgaande in het feitelijk bezit van het land is, geniet vermoedelijk op grond hiervan den voorrang tot het bewijs. Hij mag n.l. kiezen, of hij zelf wil trachten het bewijs te leveren, of dit aan zijn tegenpartij overlaten, in de hoop dat het dezen mislukt. Bovendien is het bewijs voor de niet

in het bezit zijnde partij zwaarder gemaakt, n.b. honderd eedhelpers!

De feitelijke uitoefenaar van het recht wordt dus door den Graaf in bescherming genomen. Daar het voorgeschreven bewijs uit den aard der zaak volledig zal zijn, moet er een toewijzing van het land ten petitoire op volgen. Ingeval het land aan den Heer van Voorne wordt toegewezen, zal er door de arbiters een regeling worden getroffen voor de restitutie van de vruchten, die Culenburg geïnd heeft. Het beslissen van dit uitvloeisel van het hoofdgeschil houden de arbiters eigenmachtig aan zich; later zullen we op dit verschijnsel terugkomen.

Het geschil over het Voornsche leengoed, waar de heer van Culenburg aanspraak op maakt, verwijzen de arbiters naar het ordinaris gerecht, n.l. het leenhof van den huize van Voorne.

Een volgend voorbeeld van Grafelijke arbitrage vormt een zeggen van 15 Mei 1313[1]). Ook hier zijn partijen weer machtige edelen.

Het stuk luidt:

„Wi Willaem, Grave enz., maken cont, dat wi van al den twie, die was tusken onsen lieven ende ghetrouwen heren Heynric burchgrave van Leyden, ridder, an die ene zide ende Joncfrouwe Kerstinen s'heren Willaems dochter van Oistgheest, ridders, zine nichten ende Jan uten Waerde haren man an die ander zide, zy an beyden ziden op ons bleven.

Van wilken twie onse zegghen wi segghen in dier manieren als hier naghescreven staet:

---

[1]) van Mieris II, 133.

In den eersten segghen wi, dat heer Heynric, burchgrave van Leyde voorghenoemd, behouden sal al dat liengoed dat heer Willaem van Oestgheest, ridder, plach te houden ende te hebben in sinen lesten live. Ende Joncfrouwe Kerstine ende Jan uten Waerde, haer man voerghenoemd, sullen behouden ende hebben al dat eyghelike goed, dat sheren Willaems van Oestgheest's was ende hi, doe hi levede, plach te houden.
Voird segghen wi, waer dat zake dätter enich goed ware, daer zi twie of hadden, weder dattet eyghen waer jof leen, dat houden wi t'onsen verclairsen[1], t'onser waerheyd ende t'onser proevene.
Voird es onse segghen van al den twie, die was tuysken Janne uten Waerde voernoemd op die ene zide, ende Florens van der Made an die ander zide, om des voornoemds goeds willen, zegghen wise goede vrienden.
Ende hier bi segghen wi tusken alle dese voerseyde partien ene alinghe soene, ende segghen se goede vrienden.
Ghegheven in den Haghe des Dinxendaghes na Sinte Servaes dach int jaer ons Heren MCCC ende dertiene."

Beide partijen zijn aan den Graaf „gebleven". Hun geschil loopt, zoowel over eigen goed, als over leen. De Graaf geeft een „zeggen", wederom berustend op modern bewijs, immers de Graaf noemt als bewijsgrond „onser waerheyd".
Hij spreekt tusschen alle betrokkenen een „alinghe

[1]) De Graaf behoudt dus de beslechting aan zich van alle twistpunten, die later uit het hem opgedragen geschil mochten voortvloeien. Later zullen wij hierop terugkomen.

soene" uit en verklaart ze voor 't vervolg „goede vrienden". Hier blijkt dus zeer duidelijk, dat de Graaf als vredestichter optreedt en ook voor de toekomst de rust herstelt.

De toewijzing van het goed is, voor zoover uit het stuk blijkt, definitief, want een possessoire clausule ontbreekt.

Een zeer belangrijke arbitrage is die tusschen den Heer van Voorne en den Heer van Putten, omdat wij daarin ons oudste voorbeeld van een possessoire toewijzing door Graaf en Raden vinden. Hierover handelen twee brieven. De eerste dateert van 18 Juli 1314, en is geboekt in het Register Putten en Strijen „met houde berden" f. 13 v°.

Deze luidt[1]):

„Wy Willaem Grave enz., maken cont allen luden, dat dit is onse zeggen alse van den twye, die was ende geweest heeft tot up den dach van heden, dat dese brief gemaict was, tusschen edele lude onse lieve en getrouwe manne heeren Gherarde, heere van Voorne, borchgrave van Zeelant, ende heeren Hughe van Zottingen, burchgrave van Ghent, ende heere van Putte, des si an beyden ziden an ons bleven sijn.

In den eersten so zeggen wij na sulken betoech als die heere van Voorne voirseit voir ons betoechde mit hantvesten bezegelt met onser vorder zegele ende na den woorde, dien die heere van Putte voirseit jegens toechde, seyde, ende van sinen wegen dede zeggen.

So vonden wij mit onsen hoghen[2]) rade van welge-

---

[1]) Volgens afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

[2]) De term „hoghe Raad" duidt aan, dat wij te doen hebben met een bijeenkomst van den Raad, uitgebreid met quasi Raden, zooals

boren[1]) luden ende van onsen steden van Hollant ende van Zeelant, dat ons rechte dochte, dat die hantveste die die heere van Voorne toichde bet soude houden dan enich betoech of reden die re die heere van Putten jegens toechde of seijde of dede zeggen.
Ende zeggen ons selve in die bruucwere van den goeden dair die hantveste of spreect, totter tyt toe dat wij die palen gesteken hebben of doen steken van den besceide van den lande voirseit.
Voirt so seggen wij den heere van Voirne voirseit in die rechte were van den goede, dair die hantveste voirs. of spreect, totter tyt toe dat men[2]) den heere van Voirne dicke voirnoemt mit enen beteren rechte dair ute wint, also datter die heere van Putten scoudech es in te bliven.
Ende hier mede zeggen wise versoent van allen kive ende van allen twiste an beyden ziden, si ende hair helpers, elken man behouden sijns rechts te eisschen.
Gegeven in den Haghe des Donredages na Sinte Margrieten dach (18 Juli) int jair ons Heeren Mccc° ende viertien."
Er is dus geschil over onroerend goed tusschen twee

---

de stedelijke afgevaardigden. De „hoghe Raad" is dus de voorlooper van de latere Statenvergadering. De zelfde beteekenis hebben de woorden „die Rade van onsen lande" en „die ghemeene Raad". Duidelijk blijkt dit o.a. in het handvest van Zuid-Holland van 10 Mei 1346 (van Mieris II, 708). Daar wordt „by rade van onse gemeene Raad" nader omschreven als: „by rade ende goet duncken (het is dus meer dan een advies!) onser Ridderen ende Knapen, ende onser goede luyden onser steden van Hollant".

[1]) Uit hetgeen later volgt, blijkt, dat welgeboren hier gebruikt is in den ouden zin van: edel. Verderop worden deze „welgeboren luden" n.l. omschreven als: „ridderen ende knapen".

[2]) Bedoeld wordt: de heer van Putten, zooals even verder blijkt.

zeer machtige edelen. Beiden zijn aan den Graaf „gebleven". De eene partij levert bewijs met „handvesten", modern uitgedrukt door overlegging van schriftelijke titels, welke echter door de tegenpartij worden betwist.

De Graaf wordt bijgestaan door zijn „hoghe rade van Hollant ende van Zeelant", bestaande uit edelen en afgevaardigden van steden, dus een lichaam, dat men later Statenvergadering noemt. De medewerking van deze vergadering is te verklaren uit het groote politieke belang van de zaak voor beide landen, omdat het betwiste gebied tusschen Holland en Zeeland gelegen was. Gezien de vrijwel landsheerlijke positie van beide edelen, konden er licht politieke verwikkelingen uit het geschil voortvloeien.

De Graaf en zijn Staten vinden, dat het bewijs met de handvesten het beste is, maar toch is er blijkbaar voor de argumenten van de tegenpartij ook wel wat te zeggen, aangezien er slechts een voorloopige toewijzing volgt. De Graaf „zegt", dat hij zelf als bewaarder van de goederen zal optreden, totdat de grenzen volgens de scheidsspraak zijn uitgezet, alles kennelijk om te voorkomen, dat partijen aan het vechten raken, m.a.w. om den vrede in zijn landen te bewaren.

Bij de uitspraak wordt aan de partij met de handvesten „die rechte were van den goede" toegewezen[1]). Dit

---

[1]) „Rechte were" is, zooals van Apeldoorn (zie het artikel: „Vredeban en rechte weer", Rechtsgeleerd Magazijn van 1923, blz. 367 en blz. 562) het uitdrukt: „een door het recht erkende en beschermde weer". Het woord „rechte" heeft hier dezelfde beteekenis als in de uitdrukkingen: „de rechte erfgenamen", „de rechte leenvolger" e.d. en is gelijk aan ons woord: „rechtmatig". De uitoefening van een iustitieel erkend recht valt dus onder het begrip „rechte were", on-

wil hier zeggen, dat aan dengeen, die de handvesten heeft, het recht van bezit van de onderhavige

---

verschillig of de erkenning voorloopig, of definitief is geweest, m.a.w. of zij een possessoir, of een petitoir karakter draagt. Men moet het begrip „rechte were" dus nooit vereenzelvigen met „possessie".
Intusschen wordt niet van ieder recht de uitoefening „rechte weer" genoemd, want behalve „rechte weer" heeft men ook nog „bruikweer". Ook ons stuk noemt als tegengestelde van „rechte weer" „bruucweer", waarmee h. l. het recht van den sequester wordt aangeduid.
Rechte weer is hier dus niet gelijk aan het recht van den annalen bezitter. Dit blijkt uit het feit, dat de Heer van Voorne de „rechte weer" heeft zonder feitelijke uitoefening gehad te hebben, want het beheer over het goed heeft de sequester. Voor rechte weer is dus niet noodig feitelijke uitoefening, bijgevolg houdt het begrip rechte were geen verband met uitoefening gedurende jaar en dag, d.i. met annaal bezit.
Tenslotte leert het stuk ons, dat een possessoire rechtserkenning voldoende is, om rechte were te verkrijgen. Niet alleen de definitief gerechtigde, maar ook de voorloopig gerechtigde kan dus rechte were hebben.
Rechte were heeft dus degeen, die rechtens een recht mag uitoefenen, hetzij voorloopig, hetzij definitief, behoudens bepaalde beperkingen van die uitoefening, welke samengevat worden onder den naam „bruucweer". Weten wij dus, wat men „bruucweer" noemde, dan is meteen b kend, wat onder rechte were viel.
Behalve als naam voor het recht van den sequester troffen wij in onze bronnen aan, dat men het recht van den pachter „bruucwere" noemt (zie bijv. een Grafelijken brief van 6 Mei 1322, van Mieris II, 288) en eveneens de rechtsuitoefening door een leenman, die wegens ontrouw aan zijn heer, zijn recht op 't leen feitelijk verbeurd heeft, maar het desniettegenstaande blijft bezitten (zie blz. 460).
Het woordenboek der Nederlandsche Taal noemt als tegenstelling van „brukende gewere": egentlike, lehnsche en tinsgewere", terwijl ook daar wordt gezegd, dat „huurweer" een „bruucweer" is. Uit dit feit, dat huurweer als bruucweer wordt beschouwd, maar leenweer en tinsweer (die erfelijk zijn) niet, kunnen we opmaken, dat men 't recht van iemand, die vrij los op 't goet zit, „bruucweer" noemt, en van hem, die er vaster op zit „rechte weer". Waar men nu echter de grens trekt tusschen los, of vast zitten, is zuiver een kwestie van waardeering. Vandaar, dat de vraag, waarover zoo veel geschreven is: wat is „rechte weer"?, alleen beantwoord kan worden met een opgave van hetgeen men, gegeven plaats en tijd, als rechte weer beschouwde.

goederen toekomt, want diens recht geldt tot „men", (het stuk bedoelt zijn tegenpartij), er hem „mit enen beteren rechte" uitwint.
Hoewel 's Graven arbitrale uitspraak op een schriftelijken titel gegrond is, draagt het toegewezen recht toch een possessoir karakter. De reden hiervan is, dat de andere partij argumenten tegen dien titel heeft aangevoerd, waar blijkbaar wel wat voor te zeggen is. Men acht dus de mogelijkheid, dat de tegenpartij later beter recht bewijst, niet uitgesloten.
Verder legt de Graaf er den nadruk op, dat partijen en al hun medestanders, nu „versoent" zijn. Het is immers zijn bedoeling den vrede te handhaven.
Tenslotte constateert de Graaf, aansluitend bij het voorloopig karakter der toewijzing, dat alle betrokkenen natuurlijk de macht behouden „huns rechts te eischen", d.w.z. een petitoire actie in te stellen.
De tweede brief geeft nog eenige nadere bijzonderheden; zij dateert van 3 April 1315 en staat opgeteekend in 't „Oude Francijn Boek" 1303—1353, Putten en Strijen, f. 36 v°.[1]):
„Wi Willem Grave van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende heere van Vrieslant maken cont allen denghenen die desen brieve sellen sien of horen lesen, dat voir ons quamen edele luden als onse lieve ende ghetruwe manne ende neve heer Geraert heer van Vorne, burchgrave van Zeeland, op d'een zide, ende heer Hughe van Sotteghem heer van Putte ende Ver Beatrijs syn wijf op d'ander zide, ende bleven op ons van alle twie ende discorde die tusschen hen hadde

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

gheweest ende was tote opten dach dat dese lettere ghemaect was.
Van welken twie ende onminne wi wel verpeynst ende voirsien, bi ondersoeke van luden van onsen rade dien wij 't bevalen, ende bi voirsienighede ende wisinge ons ghetrouwen rades van onsen lande van ridderen, knapen, clerken, ende van scepenen van allen onsen poirten van Hollant ende van Zeelant, zeiden onse zeggen tusschen den pertien voirs. van den twie voirs.
Ende seggen 't in den namen Gods ons Heeren in dien vorme, die hier onder staet ghescreven:
Inden eersten seggen wi na der lettere voirs., die die heere van Vorne ons toghede die wi goet ende gave gezien hebben him in 't bezit ende in 't ghebruuc[1]) van Borwoutsmoer dat binnen desen palen leyt, die beginnen te Harincvliet enz. Ende die Ham mede, die binnen desen palen leget ende op Borwoutsmoer staet.
Voirt so seggen wi him toe, den here van Vorne voirs., Oude Putte ende Nieuwe Putte ende Strienmonde bihalven den tolne.
Voirt so seggen wi him toe die visscherie van der Sijdwinde sloot ene halve mile of dair omtrent enz.
Dit voirs. land, erve, visscherien seggen wi toe ende hebben geseyt den here voirs. van Voirne mit al den gerechte, hoge en lage, ende al dat daer binnen den palen toe behoort, also als die hantveste inhout die die voirs. heere van Vorne dair of hevet, die wi goet ende gave gesien ende ghevonden hebben.
Voirt dat ander lant, visscherie ende erve ende ooc gherecht, dat buten desen palen legen voirs. dat seggen wi Veren Beatrisen 's heeren Hugen wive toe te hou-

[1]) hier blijkt duidelijk dat „bezitten" h. l. gelijk gebruiken is.

dene van ons als hier vorwaers heeren van Putte plagen te houdene van ons ende van onsen vorders, Graven van Hollant.
Voirt so seggen wi van den scaden die ghedaen is an Borwoudsmoer uut te delvene, dat dair die heere van Vorne den heere van Putte niet of eyschen en sel; mar dat houden wi selve tot onsen goeddencken ende verclaren[1]).
Ende omme dat wi willen dat dit voirs. seggen ende effeninge tusschen den pertien voirs. vaste worde ghehouden ende gestade sonder argeliste in alder manieren als dat voirs. is, ten waere dat hierna harer enich goede hantvesten togen mochten die jegens enich van desen poynten gaen mochten, so hebben wi dese lettere ende dit seggen besegelt mit onsen zegele uuthanghende.
Ghedaen, gheseijt, ende besegelt tot Sciedamme in 't jaer ons Heeren Mccc ende vyftienne des Donredages na beloken Paeschen."
Het blijkt dus, dat het proces gaat over land, visscherijrecht en hooge en lage heerlijkheid, met al wat daarbij behoort. Alles dus onroerend goed, grootendeels allodium, maar deels ook Grafelijkheidsleen.
Er heeft op bevel van den Graaf een inquisitie plaats gehad door: „luden van onsen Rade". Ook in deze zaak past de Graaf dus weer modern „waarheids" bewijs toe.
De medewerking van den voorlooper der Statenvergadering wordt hier uitvoeriger beschreven. Er wordt gezegd, dat de Graaf zijn „zeggen" geeft „bi voirsienighede ende wisinge" van deze vergadering. Wij

[1]) hieruit blijkt, dat met „eyschen" bedoeld wordt: aanspreken voor het gewoon gerecht.

hebben hier dus een voorbeeld van rechtspraak door Graaf en, wat men later, „Staten" noemt. Deze vergadering wordt gevormd door 's Graven eigenlijke Raden, samen met quasi Raden, waaronder hier ook schepenen der Hollandsche en Zeeuwsche steden zijn. Vooral merkwaardig is, dat bij de Raden „clerken" worden genoemd, welke in andere stukken voorkomen onder den volledigen naam: „clerken van rechte", dus rechtsgeleerden, een zeer vroeg voorbeeld van het iuristen element in 's Graven Raad.

Verder bevat het „seggen" weer de bepaling, dat nu partijen eenmaal aan den Graaf gebleven zijn, deze alle uitvloeisels van het geschil, in casu kwesties over de schadevergoeding, „tot synen verclaren" houdt. We leeren hier dus een nieuwe competentiebron voor den Graaf kennen. Hij acht zich niet alleen bevoegd tot rechtspraak in geschillen over uitleg[1]) van een Grafelijk „seggen", maar breidt dit ook uit tot alle andere nieuwe twisten, die mochten voortspruiten uit een geschil, waarin eenmaal aan hem gebleven is. Hiervoor wacht de Graaf dus geen nieuw „geblijf" van partijen af.

---

[1]) Dat de Graaf den uitleg van zijn zeggens aan zich behoudt, is een voorlooper van de clausule, die wij later in vele ordonnanties aantreffen. Daarbij wordt de interpretatie van de ordonnantie aan de landsheerlijkheid voorbehouden. Dit gebruik, dat oorspronkelijk t.a.z. van rechterlijke uitspraken van den landsheer gold, heeft zich dus uitgebreid tot diens wetgevende maatregelen.
Zoo eindigt bijv. de keur van Zeeland van 1495 met de bepaling (zie de Uitgave blz. 245): „behouden ons ende onsen voirscreven erven ende naercommers, Graven ende Gravinnen van Zeelant, de kennesse ende interpretacie van den voirscr. keuren, statuten ende ordonnanciën, telken male end alsoe menichwaerf als 't van nooden wesen sal".

Het possessoir karakter van de uitspraak komt ook hier tot uiting, want het stuk wijst er nadrukkelijk op, dat de toewijzing geldt „ten waere dat hierna" de andere partij „goede hantvesten togen mochte, die jegens enich van desen poynten gaen mochten". Het uitwinnen met beter bewijs uit het voorafgaande stuk wordt hier dus nader gepreciseerd door te zeggen, dat een eventueele petitoire uitwinning moet geschieden door overlegging van schriftelijke titels.

Een volgend Grafelijk „seggen" dateert van 26 December 1316[1]). Ook hier zijn de partijen hooge edelen.

„Wi Willem Grave van Hollant enz. maken cond allen luyden, dat voor ons quaemen heer Dirc, heere van Brederode, ende Vrouwen Elsebeen die heeren Willems wijf was van Brederode, daer God die siele of hebben moet, ende bleeven van al op onse seggen van den hoogen ende van lagen, alse van alsulcker lijftocht, alse heer Willem van Brederode voirscr. makede Vrouwe Elsebeen sijnen wyfe voirsz., daer heer Dirck, heer van Brederode, voorschr. die hantvesten aff beseegelt heeft.

Ende wij die hantveste van haere lijftochte wel besien hebben by ons, bij onsen Rade ende bij onsen mannen hebben die dingen verclaert ende onsen seggen daeraf gesegget bij onsen Rade ende bij segene ende vonnesse van onsen mannen, diere over waeren.

In dien eersten seggen, wijsen wij over recht, dat die Vrouwe Elsebeen die heer Willems wijff was van Brederode behouden sal tot haer lijftochte die wooninge van den Vosholle metten gerechte ende vyff hondert

---

[1]) van Mieris II, 179.

ponden swarte Tornoysen jaerlycx an alsulke goeden als hierna bescreven staet:
Inden eersten aen die thienden te Vosholen ende te Valckenburch drie hondert ponden Tornoys ende in den hoflant te Voorschoten veertich ponden Tornoys.
Item aen die wintmolen te Voshole ende in die borch sestich pont swarte.
Item uyten ambochte van der Aere een rechten rente ende 't geene dat daeraen ontbreket aen vervallen hondert ponden Tornoys jaers.
Ende deese lijftocht voorschr. wijzen wij heure toe over recht ende willen dat sij se gebruyke ende besitte ongemoeit alsoo lange als sij levet, ende loven se daerin te houden.
Ende waer iemant, die haer van dese lyftocht voorschr. ongebruijk doen woude, soo ontbieden wi onsen Bailliuw van Reynlant, die nu is off hiernamaels weesen sal, dat hij Vrouwe Elsebeen voorschr. in deesen goeden voorsz. houde ende doen gebruycken ongemoeyt alse haere lijftocht.
Ende hebben omme die meere vastenisse hier aff deesen brieff geconfirmeert alse Heere van den Lande.
Gedaen in den Hage op Sinte Stevensdach, des anderen daechs na Kersdach in het jaer onses Heeren XIII^{c} XVI."

Het geschil gaat dus over het vruchtgebruik van de weduwe van Heer Willem van Brederode, hetwelk allerlei goederen en rechten omvat, waaronder vermoedelijk zoowel allodium, als Grafelijkheidsleen is. De ambachtsheerlijkheid, die er toe behoort, is vrij zeker leen.

Partijen „blijven" aan de scheidsspraak van den Graaf.

De behandeling van de zaak geschiedt voor den Graaf, de Raden en Mannen van leen. Het bewijs van het vruchtgebruik wordt geleverd door de „handvesten", m.a.w. door den titel over te leggen, welke in orde wordt bevonden. De betwister zelf blijkt deze handvesten bezegeld te hebben. Graaf en Raden geven een „seggen". Vermoedelijk is de Graaf met dit „seggen" naar de leenvierschaar gegaan en heeft dit bij „vonnis" van de mannen laten bekrachtigen, natuurlijk voor zoover het seggen grafelijkheidsleen betreft. Ten aanzien van de leengoederen vallen de scheidsrechterlijke uitspraak en het vonnis van het gewoon gerecht dus samen; daarom worden verderop „seggen" en „wijsen voor recht" in één adem genoemd.

De lijftocht wordt definitief toegekend, zooals valt af te leiden uit het ontbreken van een possessoire clausule. Dit was ook te verwachten, omdat het bewijs afdoende is geweest. De Graaf geeft een executie bevel aan den Baljuw, gebruik makende van zijn positie als landsheer om zijn scheidsrechterlijke uitspraak kracht bij te zetten. Hij beveelt daarin den Baljuw op te treden tegen alle „ongebruyck", dat iemand Vrouwe Elsebeen in dezen lijftocht mocht willen doen. De Graaf treedt hier dus op als beschermer van het rustig bezit van het goed.

Het optreden van den Balliu is te verklaren uit het feit, dat „ongebruyck" een delict is, waardoor men inbreuk maakt niet alleen op 't recht van den bezitter, maar ook op den vrede, die door den Graaf gehandhaafd wordt.

Een brief van 1 September 1325[1]) geeft ons een ander

---

[1]) van Mieris II, 359.

voorbeeld van Grafelijke arbitrage tusschen machtige partijen. Hij luidt:

„Wi Willem Grave enz. maken condt allen luden, dat een eersamen vader, onsen lieven ende getrouwen die Bisschop van Zuden opte ene side ende Herman van Zwieten opte ander side van sulcken twije, alse sij onderlinge hadden om een stuck lants, leggende te Groenendijck, dat Gerard van Swieten, Hermans vader voerseyt, vercofte Hughen Veren Bertruden soon van Haarlem ende Herman voerseyt noch anetaelde, dattet sijne eygen wesen soude, aen ons seggen syn gebleven ten rechte.

Waer af wij, ons wel beraeden, onse seggen uyten ende seggen, dat die Bisschop voerseyt, mit der stole om sijn hals ende sijn hant op sijn borst geleijt vóór ende ses priesters ná sweeren sullen, dat dit lant voorsz., dair die twije om is, mit allen rechte den Godshuyse van St. Jans behoort ende syn vrij eigen is ende anders niemandt tot Haerlem.

Of wil 't die Bisscop voerseyt niet houden, alset voerseyt is, so sou 't Herman voorsz. houden mit xx welgeboren knapen ten heyligen dattet syn eigen ware.

Om des had die Bisscop voerseyt de keure, weder dat hij sweeren wilde of Herman laten sweren als voorsz. is. Ende welcke hoerer swoere, die soudet lant behouden.

Ende want die Bisscop voerseyt voor ons ende voor onsen Raedt ende voor onse mannen[1]) in Hermans

---

[1]) We zien hier dus weer naast de eigenlijke Raden, quasi Raden optreden. Als zoodanig roept de Graaf, met 't oog op het politiek belang van de zaak, een aantal van zijn machtige leenmannen op. Deze machtige edelen zijn verplicht om aan den oproep gehoor te

tegenwoordicheyt, stole om den hals ende sijn hant op sijn borst geleijt, vóór ende ses priesters daerna gesworen hebben, dat dat land te Groenendyc voerseyt, daer die twije om was, mit allen recht toebehoort hem ende sinen Godshuyse van St. Jans te Haerlem voerseyt mit allen recht ende anders niemant, soo kennen wij, dat dit lant voerseyt den Bisscop voerseyt ende den Godshuyse van St. Jans te Haerlem toebehoort mit allen rechte ende anders niemant.
En willen dat hij des vrijlicken gebruycke ende syn Godshuyse van St. Jans te Haerlem voerseyt sonder ymants wederseggen.
Gegheven te Haerlem op St. Gillis dach in 't jaer ons Heeren Mccc en vijf en twintich."
Er is geschil over allodiaal onroerend goed tusschen den Bisschop van Zuden, opkomend voor het „Godshuys van St. Jans", en een edelman. Zij blijven aan den Graaf.
Deze geeft een seggen, inhoudend hoe partijen hun recht mogen bewijzen. Het is merkwaardig, dat dit volkomen oud bewijs is met eeden en eedhelpers, die standgenooten zijn van den eedsaflegger.
Aan den Bisschop wordt de voorrang tot het bewijs toegekend. Als deze van zijn bewijsvoorrecht geen gebruik maakt, komt de andere partij aan de beurt om te zweren, dat het land in kwestie zijn vrij eigen goed is. Dit oud bewijs is uit den aard der zaak afdoende, zooals ook blijkt uit de woorden van den eedsaflegger, dat het goed hem toebehoort „mit *allen* rechte", hetgeen

---

geven, omdat zij als leenman hun heer met raad en daad moeten bijstaan, ook in niet militaire aangelegenheden.

beter recht van den ander uitsluit. Daarom zal aan dengeen, die den eed naar behooren aflegt, het land definitief worden toegekend.
De Bisschop legt den eed af voor den Graaf „ende voor onsen Raedt ende voor onse Mannen". Bijgevolg wordt het land hem „ende niemant anders" met „allen rechte" toegewezen. De uitspraak is dus niet alleen petitoir, maar de woorden „ende nyemant anders" vestigen zelfs den indruk, dat zij ook werkt tegenover derden, evenals een beslissing gegrond op een ander oud bewijsmiddel: het zeventuig. Deze indruk wordt nog versterkt door de woorden, die er op volgen: „sonder ijemants wederseggen".
Een volgende zaak, waarin partijen, wederom edelen, aan den Graaf blijven, dateert van 1 Maart 1326[1]).
's Graven zeggen luidt:
„Wi Willem, Grave enz., maken cond allen luden, dat een twie was tusken Veren Aleyden onser zuster, Vrouwen van Zandenburch ende van Buren (Veren?), op die een zide ende Kervinghe van Reymerswale als van Joncfrouwen Katelinen weghen, heren Jan Mulairds dochter, Kervincs wyfs zuster op die ander zide, als van Joncfrouwen Katelinen goede voirs., dat haar bestarf van heren Janne Mulairde horen vader.
Des si gheheeliken ende al an beyden ziden an ons bleven zien.
Wair of wi ons wel beraden hebben bi den keersmannen, die si an beyden sijden dairtoe ghenomen hadden ende sien met hem ghemeenlike overeengedraghen, alsoe dat Ver Aleyd onse zuster hebben sel die

[1]) van Mieris II, blz. 380.

twiedeel van den molenwaterlande ter Tekelinghe ende Joncfrouwe Kateline dat derdendeel van den selven lande....

Voirt soe sal onze zuster voersz. Joncfrouwen Katelinen voirs. gheven van der husinghe, hovinghe en boemghairde, die si gecoft heeft in reeden ghelde zeven pont grote, ende van den molen en molenwerve twee ende dertigh scellinge ende zes penningen grote.

Ende hierbi segghen wise onderlinghe ghesceyden en vereffent van allen eyske, die Kervinc voirs. eyskede jof eysken mochte Veren Aleyden onser zuster voirsz. van allen heren Jans Mulairds goede, of dat daerof roeret, tote desen daghen toe van huden.

Ende hierop hevet Kervinc voir hem, voir Joncvrouwen Marien, sinen wive, ende voir Joncvrouwen Katelinen voirs. en horen erfnamen Veren Aleyden voirsz. ende hoir erfnamen voir ons ende voir onse manne eeuwelike quite ghescouden ende van allen eysken verteghen, die si van heren Jans Mulairds weghen eysken mochten ende alle stucken voirsz. zonder archlist.

Ende omdat wi willen dat dit vaste en ghestade blive, zoe hebben wi desen brief bezeghelt met onsen zeghele.

Ende wi Aleid van Zandenburg ende van Buren en ic Kervinc van Reymerswale, van Joncfrouwen Katelinen weghen voirs., omdat wi ons van desen zegghen voirs. ghenoeghen laten ende ghepayet houden, zoe hebben wi desen brief mede beseghelt met onsen seghelen.

Ghegheven in Middelburch des Zaterdaghes voir Midvasten in 't jaer ons Heeren Mcccxxvi."

Partijen zijn dus weer machtige edelen, in geschil over allodiaal onroerend goed.

Beide partijen „blijven" aan den Graaf. Deze overlegt met door partijen gekozen scheidslieden en geeft in samenwerking met hen een „seggen", dat een scheiding inhoudt. De Graaf verklaart uitdrukkelijk, dat partijen hierdoor „ghesceyden ende vereffent sijn", m.a.w., dat hiermee de vrede tusschen hen hersteld is.
Partijen doen voor goed afstand van alle aanspraken op het goed, dat aan hun tegenpartij is toegewezen, d.w.z., van de mogelijkheid, later een actie voor het ordinaris gerecht in te stellen. Hierdoor krijgt 's Graven uitspraak dus het karakter van een petitoire beslissing. De afstand geschiedt voor Graaf en Mannen, dus voor de hooge vierschaar van Zeeland, omdat deze het ordinaris gerecht is voor onroerend goed in den tijd, waaruit ons stuk dateert[1]).
Op 26 April 1327[2]) zien wij den Graaf wederom als arbiter optreden, ditmaal in een geschil tusschen den burggraaf van Montfoort en diens zoon.
's Graven zeggen luidt:
„Wi Willem, Grave enz. maken cont enz., want eyne twie gheweest heeft tusghen Zweder van Montfoorde, ende Heynric sinen zone den Rover, des si ane ons ghebleven sijn.
Waer of wij wel beraden met onsen ghemeynen Rade, segghen ons segghen in deser manieren, als hier nae ghescreven staet.

---

[1]) Gosses zegt in „De Rechterlijke organisatie van Zeeland in de Middeleeuwen" op blz. 279: „in Zeeland berechtte de Grafelijke mannen vierschaar (d.i. de hooge vierschaar) geschillen over onroerend goed. De hooge vierschaar rechtte over „eigendom van erf". Later in ieder geval sinds de 15de eeuw is de iurisdictie in geschillen over onroerend goed overgegaan op de ambachtsgerechten."
[2]) van Mieris II, 427.

In den eersten es onse zegghen, dat Zweder van Montfoorde hebben sal weder syn huys, gherechten, heersceppien, ambochten, tyenden ende erven van der heersceppien van den lande van Montfoort, ende des te ghebruken also langhe, als hi levet, alsoe verre als hi werket bi rade twier sijnre vrienden.

Uutghenomen tachtig pont 's jaers die Joncvrouwe Lisebet en Joncvrouwe Machtelt, Zweders susteren hebben sellen an dien goede, daer si hun bewijst zyn, ende daer si hoeren wille bi doen moghen; voort uutghenomen vyftich pont 's jaers, die Joncvrouwe Meyne, syn suster, behouden sel ane sulke goede, als si ane bewyst is, ende hore wille mede te doene.

Voert so sal Roelof die Roever bliven ane alsulken goede, als hi ane bewijst is, voer dien thienden van der Hameyden, dien men van Dirc van Haerlaere hout tote der tijt toe, dattem Zweder voirsz. vriliken brenghen mach in besitte van dien thienden voerscr.

Voert sel Jan van Rosenborch behouden alsulcke erve, als hem bewyst is van der deilinghen ende sceydinghen van syns wyfs doet, Joncfrouwe Adelissen, onser niften.

Voert sullen behouden Florens ende Willaem, na hoers vaders doet, alsulke goed als daer si ane ghewyst syn bi onsen Rade en bi Zweders, hoers vaders, ende alle sulcke erfenisse alse hun van vader ende van moeder of van anders yemand met enen rechte bestarven mach.

Ende Zweder (de vruchtgebruiker) en sal ghene goed, noch heerscappie, noch tyende, noch erve vercoepen noch verminderen, dat nu ten huse van Montfoort behoert, ten waere dat hem kenlike noed dede. Mare

vercrijght hi voerwaerts mere enich goet, daer mach hi sinen wille mede doene."

Uit hetgeen volgt blijkt, dat „voirtyts hem (Zweder) 't huijs te Montfoort onghebrueke gedaen was" en vergeeft hij al hetgeen hem vroeger aangedaan is.

„Ende geviel er enich twye tusken hem, Heynrik den Rover, sinen zone, ende anders desen luden voerscr., die si onder hun selven niet ofgheleghen (d.w.z. bijleggen) en mochten, des souden si beteringhe gheven ende nemen bi ons, ende bi den twene van sinen vrienden voerscr.

Ghegheven des Sondaechs voer Mey dach in 't jaer ons Heren Mccc sevene ende twyntich."

Het geschil tusschen vader en zoon van Montfoort loopt over allerlei onroerende goederen en rechten. Zij zijn aan den Graaf „gebleven" en deze geeft in overleg met zijn Raad een seggen.

De Graaf ontwerpt een scheiding, welke een petitoir karakter draagt, want een possessoire clausule ontbreekt. Een deel der goederen wordt in vruchtgebruik toegewezen.

Uit hetgeen volgt blijkt, dat aan een der gerechtigden vroeger „ongebruke" gedaan is. De aanleiding tot het inroepen van deze Grafelijke arbitrage is dus bezitsstoornis.

Tenslotte bepaalt de Graaf, dat alle verdere moeilijkheden, die nog uit deze kwestie's mochten voortvloeien, zullen staan ter zijner beslissing. Immers de Graaf decreteert, dat zij daarin „beteringhe gheven ende nemen souden bi Ons", wat neerkomt op „aan Ons blijven". De Graaf geeft zich hier dus een bepaalde competentie, ook al wordt naar den vorm de arbitragegedachte

gehandhaafd. Immers dit „beteringhe gheven ende nemen" is niet vrijwillig, maar wordt partijen opgelegd.

Op 17 October 1333[1]) gaf de Graaf een scheidsrechterlijke uitspraak in een geschil tusschen den Abt van Egmond en een edelman, dus weer tusschen aanzienlijke partijen. De twist gaat over leengoed, gehouden van de Abdij Egmont. Beide partijen „blijven" aan den Graaf en deze geeft het volgende „seggen":

„Willem, Grave enz., maken cond enz., dat wi van alsulken twije, alse die Abt ende 't Godshuys van Egmonde up die eene zide, ende Clays van Abbenbroec, van Adelissen syns wives weghen, Jans dochter van der Mye, up die ander zyde, onderlinghe hadden, om alsulc leengoed, alse Jan van der Mye voorsz. helt van den Godshuyse van Egmond, des si van beyden sijden ane ons bleven, onse segghen daerof uten:

In den eersten sal Adelisse, jof Clays voor hoire, met tweën des Godshuys manne van Egmonde, hoir houd[2]) doen, dat si van rechte leenvolgher es van den goede voorscr. Ende des houds te doene heeft hoir die Abt om vrienscap om bede van ons ende van goeden luden, verdraghen[3]).

Voirt voir die hereghewade, ende hoir brieve te geven, so sal die Abt upbueren die heele rente van al den leengoede voirscreven van desen naisten jare toe comende."

De beleening geschiedt in erfleen en er wordt een wijze van erfopvolging vastgesteld.

---

[1]) van Mieris II, 548.
[2]) „houd" is eed, vergelijk Verwijs en Verdam.
[3]) „verdraghen" is kwijtschelden, vergelijk Verwijs en Verdam.

„Ghegheven in den Haghe des Sonnendaghes voor der elfdusend Magheden dach in 't jair ons Heren Mcccxxxiii."

Het seggen bepaalt dus, dat de partij, die beweert leenvolger te zijn, dit zal bewijzen door een eed met twee eedhelpers, eveneens leenmannen van de Abdij, dus: „cojuratores suae conditionis". Uit gunst en op verzoek van den Graaf scheldt de Abt haar echter het afleggen van dezen eed kwijt.

In overeenstemming met het uit den aard der zaak afdoende bewijs, wordt het recht op beleening definitief toegewezen.

Aan het slot wordt geconstateerd, dat van beleening steeds een brief moet worden opgemaakt, vandaar dat bij geschillen over leen overlegging van een schriftelijken titel gevorderd wordt.

Een volgend voorbeeld van arbitrage door den landsheer vinden we in een brief van 27 Januari 1341 [1]).

Het is weer een geschil tusschen twee machtige edelen. Beide partijen „blijven" aan den Graaf en beloven, op verbeurte van een groote som, zich aan diens „seggen" te zullen houden.

Dit „seggen" luidt:

„Willem Grave enz. maken cond enz., dat Here Jan, Heere van Arkel, op die ene zide ende Heer Otto, Here van Asperen, op die ander zide, an ons ghebleven sien van allen twije ende discoirde, die si onderlinghe hadden, als die Here van Arkel van den thyns goede, gheleghen binnen der heerlicheyt van Haghensteyne, ende die Here van Asperen van den gherechte, heer-

---

[1]) van Mieris II, blz. 644.

licheyt, ende van den goede van Haghensteyne ende van al, dat dair of roert.
Ende verborghhet hebben elke partie op ene pene van II M ponden swarter tournoys onsen segghen te houden dair of ende te volcomene."
Beide partijen stellen hiervoor borgen.
„Wair of wi wel beraden met goeden voirsiene nader bester waerheyt, die wi dair of ghevonden hebben, onse segghen uten ende segghen in alsulker manieren, als hier nagescreven staet:
In den eersten, wair dat sake, dat yemand enich thyns goed anesprake binnen den heerscepe van Haghensteyne, dat soude berechten die Here van Arkel jof syn ghesette Rechter.
Voirt soe segghen wi, waren enighe lude, die thyns goed hadden, ende ra ende roeden(?) tusschen hem hebben wilden, dat sel bi den Heere van Arkel ende bi sinen gherechte ghesceyden worden, het en ware dat zake, dat enich eyghen goed gheleghen ware ane den thyns goede voirsz., dat sculdich ware te gheven[1]), dat sal die Heere van Asperen berechten, alsoe, als 't hem toebehoert van eyghendomme te rechten.
Voirt segghen wi, waer 't dat de Here van Arkel voirs. twijvelde an enighen goede, weder si thyns goed waren, oft eyghen, ende yemand anders seide, dat die goede eyghen waren, soe sullen si setten onder hem enen

---

[1]) Vermoedelijk moet men hier 't woord „tijns" bijdenken en dezen zin uitleggen als: „enich eyghen goed", waarop ook een tins rust, maar dat geen heerlijk tinsgoed is. Dat we hier niet aan eigen goed, dat geen tinsgoed is, hebben te denken, volgt uit de strekking van het stuk, want nergens wordt gezegd, dat Arkel zich rechtsmacht aanmatigt over al het onroerend goed, integendeel hij maakt alleen aanspraak op de iurisdictie over tinsgoederen.

ghemenen Rechter, die van den eyghen goede ende van thijns goeden volcomen macht sal hebben te rechten. Ende dat sal men ondervinden[1]) van denghenen, die gheheeten sien ommesaten, weder dat goed der heerlicheyt, of den thynsrechte toebehooren sal. Ende dieghene, tote wes gherechte dese goede toe bewijst worden sine boeten, of mense nemen sal, dat mense nemet ane dien goede.

Voirt soe segghen wi alle claghen, alle eysche, ende alle twy, die si ende hore hulperen an beyden siden op mallicanderen te eyschen hebben, ende dat van dese zaken roert, op beyden siden quite; ende elke partie die sine te stillen.

Ende dit segghen hebben wi gheseyt behouden anders yemand syns rechts, die an dien thijns goede yet te segghen hevet.

Ende segghen wi voir ons, ende voir onse nacomelinghe beyde partien voirsz. ende horen nacomelinghen vast ende ghestade te houden tot eeuweliken daghen.

Ende geviel enich stoet in onsen voirsz. zegghen, dat houden wi altoes tot onsen verclairsen.

Ghegheven tot Sinte Gheertrudenberghe des Saterdaghes na Sinte Pouwels dach in 't jair xLi."

Er is dus geschil over de rechtsmacht in zake cijnsgoederen. De moeilijkheden vloeien voort uit het feit, dat cijnsgoederen te onderscheiden zijn in allodiale cijnsgoederen en cijnsgoederen, die „heerengoed" zijn.

De Heer van Arkel is niet alleen cijnsheffer, maar tevens cijnsheer. Hij heeft cijnsheerlijkheid en is dus „rechter" in cijnszaken. Deze cijnsheerlijkheid is gele-

---

[1]) „ondervinden" is informeeren, dus: een waarheidsonderzoek doen.

gen binnen de Heerlijkheid Hagesteyn, die aan den Heer van Asperen toebehoort. Er zijn in deze heerlijkheid blijkbaar ook allodiale cijnsgoederen, waarover de Heer van Asperen, in zijn qualiteit van Heer van Hagesteijn, rechtsmacht heeft, aangezien het „rechten van eyghendomme" (h.l. allodiaal goed) tot zijn heerlijkheid behoort. Dus moet er telkens worden uitgemaakt, of een cijnsgoed heerlijk, of allodiaal is, om vast te stellen, onder wiens rechtsmacht het behoort.

De Graaf doet uitspraak „nader bester waerheyt, die wi dairof ghevonden hebben", dus op grond van modern bewijs. Zijn „seggen" houdt een scheiding in van de rechtsmacht der beide Heeren. Hij wijst een derde als rechter aan, om zoo noodig uit te maken, onder wiens rechtsmacht een bepaald cynsgoed behoort. De Graaf eindigt zijn „seggen" met een algeheelen vrede tusschen partijen en hun medestanders uit te spreken, want juist om dit herstel van den vrede is het den Graaf te doen.

De uitspraak draagt een definitief karakter, want de Graaf „zegt alle eysken" d.i. alle rechtsvorderingen van partijen tegen elkaar „quite" ook voor de toekomst. Hieraan wordt nog toegevoegd, dat de beslissing geldt „tot eweliken daghen". De rechten zijn dus ten petitoire toegekend.

De Graaf constateert, dat de uitspraak alleen werkt tusschen partijen, en niet tegenover derden. Zij geldt: „behoudens anders yemand sijns rechts", zooals ook bij de tegenwoordige rechterlijke uitspraken het geval is.

Ontstaat er verschil over het „seggen", dan zal de Graaf een beslissing geven. Hij kent zich hiervoor dus competentie toe zonder een speciale opdracht door

partijen, alles met het doel om den vrede te handhaven.

Een ander voorbeeld van Grafelijke arbitrage vormt een brief van 5 Januari 1380[1]), luidende:

„Aelbrecht enz. doen cond enz., want een geschille gestaen heeft tusschen onsen lieven Neve, den Grave van Bloys aen die een syde, ende den Heer van Egmont an die ander syde, des sy aen ons gebleven sijn, daer wy huer opene brieve of hebben, ende voort van den twiste ende oorloghe, die gestaen heeft tusschen den Heere van Egmonde ende sijn luyden ende hulperen aen d'een syde, ende den Bastaert van Bloys ende die stede van Schoonhoven, Jan van Poelgeest, Jacob van Oosterwijck ende heuren luiden ende hulperen an d'ander syde, soo hebben wij met onsen Raede van Henegouwen, van Hollant ende van Zeelant, met goede voorsiene een seggen ende een scheydinghe daer of gesegget als hier na geschreven staet:.....

Item om te bet eenen yegelycken te helpen, daer hy reden toe heeft, soo setten wy uut onse seggen te seggen van den visscherijen daer die parthyen op scillen, dat wy geordineert hebben by onsen Raeden van onsen drie landen voorschreven, ende dat besegelt mit heure segelen.

Ende of yemand van hun beyden enich beter bescheyt van brieven ofte van bethoone ons togen mach, die sal hy ons brengen voor onser Vrouwen dach te lichtmisse naestcomende. Ende die des niet en dede, soo en soude hem geene brieve of bethoone die hy ons daernaer brogte eenige stade doen moghen. Ende brogte ons [n.l. vóór dien tijd] eenigh van hem eenige brieve of

[1]) van Mieris III, 360.

bethone, daer ons of dogte, dat wy dat seggen, dat daer geraemt is, verbeteren mogten, dat sullen wy doen ende ons seggen uuten alst ons genougt, gelijckerwijs of onsen Raed van den drie landen voorschreven daer bij geweest hadde.
Ende hier en binnen soo sullen die visscherijen staen in onser handen, totter tijt toe, dat wij ons seggen geuut hebben.
Ende hiermede seggen wij een alinge soen tusschen die parthijen voirscr., welcke soene wij seggen ende ghebieden te houden op haer trouwe, ende op eene pene van thien duysent oude scilden tegens ons te verbeuren.
Ende valt hier in eenigh geschil, of twijffel, dat houden wy tot onse verclaringe.
Geseyt ende gedaen in den Hage, opter Heyliger drie Coningen Avond, in 't jaer ons Heeren McccLxxx."
Het geschil gaat over een visscherijrecht, een onroerend recht, tusschen twee zeer machtige edelen. Dergelijke geschillen loopen licht op een oorlog tusschen partijen uit, zooals hier inderdaad al geschied is. Zij dragen dus een „gemeen gevaarlijk" karakter en daarom doet de landsheer zijn best om ze uit den weg te ruimen.
Beide partijen „blijven" aan den Graaf en geven hiervan elk een schriftelijke verklaring. De Graaf geeft met zijn Raad van Henegouwen, Holland en Zeeland een „seggen". Merkwaardig is, dat het een Raad van de drie landen is, terwijl althans Henegouwen geen direct belang bij de zaak heeft. Hieruit blijkt wederom duidelijk, dat de Raad van zuiver Grafelijken oorsprong is, m.a.w. een monarchaal element en geen republikeinsch.

De Graaf voert als motief voor zijn beslissing aan: „om te bet eenen yegelicken te helpen, daer hij reden toe heeft", m.a.w. om ieder te geven, wat hem toekomt.
Verder vormt de regeling van het bewijs een belangrijk onderdeel van de Grafelijke bepalingen. De bewijsvoering bestaat weer uit moderne bewijsmiddelen, in de eerste plaats „brieven". Er wordt een termijn gesteld voor het inleveren van het bewijsmateriaal. Daarna zal het „seggen" een petitoir karakter dragen; immers na dien termijn zullen de partijen zelfs met beter bewijs niet meer tegen de beslissing kunnen opkomen.
De Graaf bepaalt verder, dat hij naar eigen inzicht een wijziging in het door hem en de Raden ontworpen „seggen", op grond van nieuw, bijtijds overgelegd bewijsmateriaal, zal kunnen aanbrengen, ook zonder dat de „Raad van den drie landen voirscr." daar bij is. Deze opmerking geeft ons een kijk op den aard van de medewerking van 's Graven Raad. De stem van de Raden is kennelijk niet louter adviseerend, maar heeft ook een beslissende waarde. Een beslissing, door den Graaf genomen zonder hunne medewerking, werd blijkbaar als iets onregelmatigs gevoeld. Het wordt in ons geval als uitzondering toegelaten. Daarom wordt er ook van te voren uitdrukkelijk vermeld, dat deze beslissing door den Graaf *alleen* de zelfde waarde zal hebben, als wanneer zij in samenwerking met de Raden genomen was. De Raad neemt hier reeds eenigermate de positie in van een Statenvergadering, welke laatste zich trouwens uit den Raad ontwikkeld heeft.
Het doel van 's Graven rechtspraak is weer: in het landsbelang te voorkomen, dat partijen tot wapengeweld overgaan. Dit blijkt duidelijk uit het slot van het

zeggen. De Graaf sequestreert daarbij de visscherij, totdat de uitspraak gevallen is.
Behalve dit stuk bezitten wij nog het definitieve Grafelijke zeggen betreffende dit geschil.
Deze brief dateert eveneens van 5 Januari 1380[1]), den zelfden datum als de vorige; er is dus vermoedelijk een fout in de dateering geslopen.
„Aelbrecht enz. doen cond enz., want een twist ende een geschil geweest heeft tusschen den Grave van Bloys ende den Heere van Egmont, als omme de visscherijen van der Nuwertogt ende Roxvliet, des sij op beiden siden aen ons gebleven sijn, also als die brieven inhouden, die sy ons daerof overgegeven hebben, soo hebben wy met goeden voorsiene nae eysche antwoorde ende betoge, by raede ons Raeds van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, daerof geordineert een scheidinghe ende seggen in der manieren, als hier nae geschreven staet.
In den eersten nae betoge van brieven van rekeningen, eysche ende antwoorde, soo sal de Heere van Egmont houden met synen eede ende metten geenen, die nae den landregte met hem sweeren mogen, dat die visscherye van Nuwertogt van sijnen ouders hem alsoo aengecomen is, dat hy se schuldigh is te behouden ende te gebruycken, behouden ons al ons regts. Ende steeckt hy daer of yet uut buten synen eede, dat sal die Grave van Bloys hebben ende gebruycken.
Voort is onse seggen, dat onse neve die Grave van Bloys behouden sal die eene helft van der visscherijen

---

[1]) van Mieris III, 361.

van Roxvliet. Ende wil hy yet meer daer aen hebben, dat sal hy houden met sijnen eede metten geenen, die nae den landregte met hem sweeren mogen, behoudelyck ons ons deels ende regts, dat wij daer aen hebben.
Voort soo is ons seggen, bij raede ons Raets van den drie landen voorschr., dat wy dit seggen ophouden sullen te seggen, om die beste redene ende bescheyt daerin te vorderen, tot Onser Vrouwen dage te ligtmisse toe nu naestcomende, op die forme:
Waer 't dat eenigh van den partyen voorscr. eenige brieve of betoge voor die tyt voorscr. aenbrengen wilde, soo souden wij nae den brieven ende betoge, dat sy ons brogten, dit seggen verbeteren mogen ende wandelen ten besten regte.
Ende wie ons sijn betoogh niet en brogte voor den tyt voorscr., dan en soude — nae onser Vrouwen dagh voornoemt — eenige brieve of betoogh hem tot geenre baten comen, ende soo souden wy 't scheyden alst ons genougen soude.
Ende omdat wij dit voorscr. seggen bij raede ons Raets van der drien landen voorscr. geordineert hebben als voorscreven is, ende van den twiste der partyen voorn. dat seggen ende peyninge geuut ende geseghet hebben, soo hebben wy dese voorscr. scheydinge in orconde besegelt met onsen segele, ende bevolen onsen Rade van dien desen landen voorscr., dat sij dit voorscr. seggen me besegelen met heure segelen.
Hebben hier over ende aen geweest als Raeden ons Heeren Hertoge Aelbregts voorscr.: Simon van Lalainge enz.
Geseyt ende gedaen in den Hage opter heyliger drie Coningen avont, in 't jaer ons Heeren McccLxxx."

Dit stuk is dus de definitieve uitspraak over de visscherij, welke in den voorafgaanden brief werd aangehouden. De Graaf geeft in samenwerking met zijn Raad van de drie landen een seggen, na eisch en verweer van partijen gehoord te hebben, op grond van het door hen geleverd bewijs.

Ten aanzien van de visscherij van Nuwertogt heeft de Heer van Egmond met schriftelijk bewijsmateriaal aannemelijk gemaakt, dat hij er recht op heeft. Daarom mag hij nu door een eed met eedhelpers, zooals het landrecht die eischt — waarmee bedoeld wordt: cojuratores suae conditionis — zijn goed recht definitief bewijzen.

We hebben hier een merkwaardige combinatie van oud en nieuw bewijs. Op grond van het feit, dat Egmond zijn goed recht met schriftelijke stukken aannemelijk heeft gemaakt, wordt hem de voorrang tot het formalistisch bewijs toegekend. De toewijzing die hierop zal volgen is natuurlijk petitoir. De rechten, die Egmond niet bezweert, komen zonder meer aan zijn tegenpartij.

Wat de visscherij van Roxvliet betreft, hiervan wordt de helft toegekend aan den Graaf van Bloys, die deze blijkbaar reeds bezit. Maakt hij aanspraak op meer, dan mag hij dit bewijzen door een eed met eedhelpers.

Aangezien partijen voor dit nader bewijs tijd moeten hebben, wordt de definitieve vaststelling van het zeggen door Graaf en Raad uitgesteld tot een bepaalden datum. Zij worden dus in de gelegenheid gesteld nog nieuw bewijsmateriaal aan te voeren, waarbij uitdrukkelijk „brieven" genoemd worden, omdat de Graaf de voorkeur geeft aan modern bewijs. Op grond hiervan zal

het zeggen zoo noodig omgewerkt worden in overeenstemming met het beste recht, dat uit het bewijsmateriaal gebleken is. Na dien termijn heeft het seggen definitieve kracht. De toewijzing geschiedt dus ten petitoire, m.a.w. het visscherijrecht wordt in eigendom toegekend.

De Graaf en ook de Raden bezegelen het seggen. Het stuk eindigt met de woorden „hebben hier over en aen geweest als Raiden ons Heeren" (volgen de namen). Deze formule is merkwaardig, evenals de bezegeling door de Raden, met het oog op het karakter van hun medewerking. De zelfde formuleering en bezegeling treffen wij bij uitspraken van de leenbank aan. Nu weten we, dat de leenmannen een beslissende stem hebben. Daarom vormen de aangehaalde woorden weer een aanwijzing, dat ook de medewerking van de Raden niet louter adviseerend is. De beslissing berust dus niet bij den Graaf alleen, al zal hij er practisch wel grooten invloed op hebben uitgeoefend.

Een volgend Grafelijk zeggen is te vinden in een brief van 25 July 1389[1]), luidende:

„Aelbrecht enz. doen cond allen luden, dat voer ons ende voer onsen Rade quam in den Haghe onse lieve ende getruwe heer Zweder van Abcoude heer van Gaesbeke van Putte ende van Striën doe men screef ons heeren jaer Mccc ende lxx omtrent der maent van Mairte, ende betoechde ons mit sinen register ende daertoe mit xii sijnre[2]) welgheboren mannen, dat heer

---

[1]) van Mieris III, 532.

[2]) Belangrijk is, dat hier in verband met den Heer van Putten gesproken wordt van „*synre*" welgeboren mannen. Men is dus de wel-

Jan van Pollanen heer van der Lecke ende van Breda in voerleden tiden opghedraghen had tot enen vrijen eyghen Vrouwe Aliden van Praet vrouwe van Putte ende van Striën een woninghe mit c ende III morghen lants, luttel min of meer, gheleghen in den ambachte van Zoeterwoude, die heeren Wouters van Hairlem plach te wesen.

Welke woninghe ende lant voirs. vrouwe Alijt voernoemt weder verliede heeren Jan van Pollanen voirs. van haer ende van der heerlicheit van Putten te houden te leen. Ende daertoe gaf zi hem hier voer weder den eyghendom van eenre woninghe die des Cusers plach te wesen mit alle den lande dair toe behorende, die heer Jan van Pollanen te voren te leen plach te houden van der heerlicheit van Putte, ende gheleghen was in den ambocht van IJselmonde.

Welke woninghe in den ambocht van Zoeterwoude gheleghen mitten lande voirs. heer Jan van Pollanen versuumt had tieghens heeren Zweder van Abcoude heer van Putte ende van Striën na leenrecht, omdat hise aen hem noch aen der hofstede[1]) van Putte niet en versochte, binnen den jaer noch binnen den daghe, doe hi (Zweder) heer van Putte gheworden was, als hi (Jan) van rechts sculdich was te doen.

Aldaer heer Zweder heer van Putte ende van Striën sijn vierscaer om beriep ende heeren Jan van Pollanen

---

geboren man van een heer, en deze heer behoeft niet eens de Graaf te zijn. Hier is het een van diens vasallen.

Dit stuk wijst er dus op, dat ook de welgeborenen van feodalen oorsprong zijn, en niet praefeodaal, zooals Gosses in zijn desbetreffend boek betoogt. In den gedachtengang van Gosses kan men nooit *iemand's* welgeboren man zijn, zooals in dit stuk uitdrukkelijk gezegd wordt.

[1]) h. l. de leenbank.

tot sijne vierscaer daghede daer hi hem een weet of dede als recht was. Ende wan hem af mit allen rechte dese woninghe mitten lande voers. in Zoeterwoude gheleghen.

Dat hi (Zweder) ons ende onsen Rade aenbrochte ende bewijsde mit xii *sijnre* welgheboren mannen, die hi voer ons brochte inden Haghe, die mit hem voer ons ende voer onsen Rade zwoeren ten heylighen, dat heer Zweder, heer van Putte ende van Striën mit vollen rechte of ghewonnen had heeren Jan van Pollanen dese woninghe vors. ende 't lant dairtoe behorende also groot ende also clein als hij 't van der hofstat van Putte te houden plach.

Ende daer op sloech die heere van Putte syn hande aen dese woninghe ende aen dat lant voernoemt ende aenvaerde se.

Des hem Willem Smeder keren woude, omdat hi dese voirs. woninghe mit horen toebehoren voert helt te leen van heeren Jan van Pollanen.

Aldaer wi Willem Smeder om deden vanghen ende brenghen in den Haghe, sodat sijn vriende metter stede van Leyden ons daerom also vriendeliken baden ende vervolchden, dat wi alle die saken twisschen den heere van Putte ende Willem Smeder aen ons wouden nemen en daertoe helpen dat Willem Smeder niet onterft en worde bi heeren Jans versumenesse van Pollanen.

Also dat wi ons daer op berieden mit onsen Rade ende dadinghden, dat die heere van Putte ende Willem Smeder dier sake beyde aen ons bleven, ende seiden daer af onse segghen:

Dat die heere van Putte mit vollen rechte waer ghe-

comen in deser woninghe mitten lande toebehorende na allen betoen ende rechte, dat wi mit onsen Rade daer of verstonden.
Mar hi soude Willem Smeder dese voers. woninghe ende 't lant in Zoeterwoude gheleghen weder overgheven tot enen vrijen eyghen ende hem sinen openen brief daer of gheven beseghelt mit sinen seghele, so dat Willem Smeder ende sijn naecomelinghen wel daer in versekert waren, als hi 't dede.
Ende des soude Willem Smeder hiervoer weder gheven heeren Zweder van Abcoude, heere van Putte ende van Striën iiii^{c} Dordrechtsche dubbel mottoen (matten?), die hy hem gaf op dien tijt ende wael betaelde in tiegenwoerdicheit ons Raets, daer wi des heeren brief van Putte of ghesien hebben.
Ende omdat ons alle dese voirs. saken wel condich ende kenlic syn ende 't voer ons ende voer onsen Rade ghesciet is diere voertyts over waren ende dese voers. punten noch voer ons ghetuucht hebben, so hebben wi in kennesse der waerheit van allen desen saken voers. desen brief beseghelt mit onsen seghele.
Ghegheven in den Haghe op Sente Jacops dach int jaer ons Heeren Mccclxxxix."
Het stuk begint met uiteen te zetten, wat aan deze arbitrage is voorafgegaan. Indertijd verscheen voor Graaf en Raden de Heer van Putten, Strijen enz., een zeer machtig edelman, die in geschil was met den Heer van de Leck en Breda, een niet minder aanzienlijk persoon. Hun geschil liep over een huis met 104 morgen land. De Heer van Putten bewees aldaar „mit sinen register" (het geldt een in leen uitgegeven goed), en bovendien nog door een eed met twaalf eedhelpers, allen zijne

welgheboren mannen, dus: cojuratores suae conditionis, dat zijn tegenpartij de hofstede in kwestie vroeger ten vrijen eigen aan den vorigen heer van Putten overgedragen had. Deze verleide de hofstede weer aan den Heer van de Leck en Breda als leen van de heerlijkheid van Putten. Bovendien gaf de Heer van Putten hem eenige allodiale goederen in ruil voor het eigendomsrecht van de hofstede met de 104 morgen land.
Toen de heerlijkheid Putten overging op den tegenwoordigen Heer, verzuimde de Heer van de Leck en Breda om de hofstede te „versoecken", d.w.z. zijn nieuwen leenheer hulde te doen. Hierdoor heeft hij zijn leen verbeurd en is dit vervallen aan den Heer van Putten. Deze laatste riep zijn leenbank samen, daagde den Heer van de Leck en Breda en won hem het leen af, bij vonnis van de leenbank, op grond van zijn nalatigheid. Deze uitspraak droeg natuurlijk een petitoir karakter.
Dit alles heeft de Heer van Putten op de bovengenoemde wijze voor Graaf en Raden aangetoond, met bewijs, dat uit den aard der zaak volledig is. In overeenstemming hiermee zien wij verderop dan ook, dat de toewijzing door den Graaf petitoir is.
De Heer van Putten nam vervolgens als eigenaar het huis met het land in beslag. Hiertegen verzette zich echter Willem Smeder, die de hofstede in achterleen hield van den Heer van de Leck en Breda. De landsheer laat Smeder vangen wegens het verzet, dat hij doet tegen den eigenaar, m.a.w. wegens „cracht" aan onroerend goed, welk feit bovendien een overtreding vormt van een Grafelijke uitspraak, n.l. die, waarbij het geod aan den Heer van Putten is toegewezen, het is

dus een dubbel delict. De Graaf transporteert Smeder naar den Haag.

De familie van Willem Smeder en de stad Leiden (vermoedelijk was Willem daar poorter) beklagen zich hierover bij den Graaf en verzoeken hem, om het geschil tusschen den Heer van Putten en Willem Smeder aan zich te trekken en te zorgen, dat Willem zijn leengoed niet kwijtraakt tengevolge van de nalatigheid van den Heer van de Leck en Breda. Het is dus een verzoek tot bescherming van derden te goeder trouw.

De Graaf met zijn Raad bewerkt een dading, waarbij partijen „blijven" aan de uitspraak van Graaf en Raden. Deze „seggen", dat de hofstede in kwestie met het volste recht aan den Heer van Putten gekomen is, volgens het volledig bewijs, dat hij daarvan aan hen heeft geleverd. Zijn recht wordt dus erkend ten petitoire. Echter zal hij het huis, voor een door Graaf en Raad vastgestelde koopsom, ten vrijen eigen aan Willem Smeder overdragen en hem een schriftelijken titel daarvan verstrekken, zoodat deze ten allen tijde bewijs heeft van zijn recht. De betaling van de koopsom heeft plaats ten overstaan van de Raden.

Een volgend voorbeeld van Grafelijke arbitrage geeft ons een brief van 3 Januari 1392[1]).

Het geschil gaat over een visscherijrecht, terwijl de partijen wederom zeer machtige personen zijn, n.l. de Graaf van Oostervant als Heer van Althena, tegen den Heer van Arkel.

De scheidsrechterlijke uitspraak van den Graaf luidt: „Aelbrecht enz., doen condt enz., dat van sulken ge-

---

[1]) van Mieris III, 586.

schele, als geweest heeft tusschen onsen soon, Heer Willem van Beyere, Grave van Oestervant, ende Heer van Althena aen d'een zijde, ende onsen neve den Heer van Arkel aen d'ander zyde, ruerende van der visscherijen tusschen den lande van Althena ende van Arkel, soe hebben wy gesien eenen brief, die die Heer van Huern, die ten tijden heer van den lande van Althena was, gegeven heeft den Heer van Arkel voorsz., die onse soon van Oestervant voorsz. (de tegenpartij zelf dus) mit synen brieve geconfirmeerd heeft.
Ende hebben onse seggen dair op geseyt ende gevonden, dat die voorsz. visscherije den Heere van Arkel ende zynen nacomelinghen toebehooren sal na inhouden van den brief voirsz. Ende hy die rustelike gebruken sal, voir onse soon voorsz., ende zynen nacomelingen.
Gegeven in den Hage, drie dage in Januario, anno één ende tnegentich, na den loep van onsen Hove."
De Graaf geeft dus een „seggen" gegrond op een aan hem overgelegden brief, gegeven door den rechtsvoorganger van 's Graven zoon, en luidende ten voordeele van Arkel. Dit stuk is nota bene indertijd geconfirmeerd door 's Graven zoon, m.a.w. door de tegenpartij zelf. Het bewijs van Arkel's recht, bestaande in een schriftelijken titel, is dus absoluut volledig. Daarom wordt hem de visscherij ten petitoire toegekend. Het slot van het stuk bevat een bedekt bevel aan 's Graven zoon en diens rechtsopvolgers om Arkel deze visscherij „rustelike" te laten gebruiken.
Een enkele maal treffen wij onder de zaken door den Graaf gearbitreerd, een geschil aan tusschen gewone partijen. Zooals na het voorafgaande duidelijk zal zijn,

is het echter uitzondering, dat in zoo'n geval aan den Graaf gebleven wordt. Een voorbeeld vinden wij in het IIde Memoriale B. D., f. 35 v°., in een brief van 2 Maart 1391, luidend[1]):

„Aelbrecht etc. doen cond allen luden, dat gecomen sijn voir onsen Raet, Jan Claes zoen aen d'een zide ende Wouter Abben soen aen die ander zide, ende sijn gebleven mit horen vrijen wille van sulken gescele als si onderlinghe hadden, roerende van twee morgen lands, die ghemeen leggen in tien morgen lands in Spieghelnisse in 't Oudeland, ende van drie morgen vier hont lands gelegen int selve ambocht int crofte, dat is te wete:

Jan Claes zoen aen Gherijt van Egmonde ende Dirc van der Wateringhe aen sijn zide.

Ende Wouter Abben zoen aen Filips van der Spange, onsen bailiu van Delflant, ende Jan die Vliegher, onsen Scout tot Delf, aen die ander side.

Dair wij toegheset hebben tot enen overman onsen lieven ende getrouwen heeren Pouwels van Haestrecht.

Ende die voirscr. partien hebben geloeft ende verwilcoert op een pene van v^{c} pont tot onsen behoef, te houden ende te voldoen, wes die segghers voirn. of die overman mitten tweën van den segghers van den voirs. gescele eendrachtelic seiden.

Ende hier of hebben geseit heer Pouwels als overman mit Gherijt van Egmonde, Filips van der Spange ende Dirc van der Wateringhe, segghers voirscr., gelikerwijs als si dat aen ons gebrocht hebben, dat, na allen

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

betoghe ende rechte dat si aen beiden siden ghesien hebben, Wouter Abben zoen voirscr. dat voirs. land van der tijt dat hi dairaen gecomen is t'onrecht gehouden ende bezeten[1]) heeft. Ende hebben him gevonden uut allen rechte ende Jan Claes zoen voirscr. inden rechte van den lande voirscr.

Ende dat Wouter Abben zoen wederkeren sal Jan Claes zoen voirscr., binnen eenre maent na sijnre vermaninghe, sulke renten ende vruchten als hi ontfaen heeft van den voirscr. lande, zint dat hi dat land bezeten heeft, want hij 't mit onrechte ghehouden heeft als vorscr. is.

Ende gheviele hier in enich gescil of twifel, dat heeft die overman mitten seggers voirscr. an him gehouden tot horen verclaren.

Welc segghen wij vaste en ghestade houden, ende hebben dat gheconfirmeert ende confirmeeren mit desen brieve. Ende ombieden ende bevelen den partien voirscr. op die voirn. pene dit segghen te houden ende te voldoen in alre manieren, als voirscr. is.

Gegeven inden Hage opten anderen dach in Maerte Anno xcj° secundum cursum curie nostre."

De partijen, die in geschil zijn over land, zijn blijkbaar geen edelen. Zij komen voor 's Graven Raad en „blijven" geheel vrijwillig aan scheidslieden, door hen zelf gekozen. Elke partij kiest twee scheidslieden en de Graaf benoemt een „overman". Al vindt dus het vaststellen van de scheidsrechterlijke uitspraak niet

---

[1]) Hier worden de woorden „houden" en „bezitten" als synoniemen gebruikt. Zij vormen dus geen tegenstelling, zooals in onze tegenwoordige terminologie, waar: houder, d.i. bloothouder, staat tegenover: bezitter.

door den Graaf zelf plaats, toch is het een geval van arbitrage onder zijn auspiciën. Partijen beloven zich aan het seggen te zullen houden, op verbeurte van een boete ten behoeve van den Graaf.
De scheidslieden seggen, op grond van het bewijs, dat zij „ghesien" hebben (het geleverd bewijs bestaat dus blijkbaar uit schriftelijke titels), dat de tegenwoordige houder het goed ten onrechte bezit, terwijl de ander het volste recht heeft op het land. Daar het bewijs kennelijk afdoende is geweest, draagt het toegewezen recht een definitief karakter; een possessoire clausule ontbreekt dan ook.
De verliezer moet de getrokken vruchten restitueeren, omdat zijn bezit onrechtmatig was.
De Graaf bekrachtigt dit seggen, practisch is het dus Grafelijke arbitrage, en beveelt de partijen zich er aan te houden, op verbeurte van de bovengenoemde boete. Hij gebiedt hun dus vrede te houden onder een strenge sanctie. Deze is weliswaar bij overeenkomst van partijen vastgesteld, maar toch kennelijk op instigatie van den Graaf opgenomen, want het is een boete „tot 's Graven behoef", d.w.z. een boete, die de vredeverstoorder aan den Graaf als handhaver van den algemeenen vrede, verbeurt.
Een ander voorbeeld, waarin personen, die geen edelen zijn, in een geschil over onroerend goed aan Graaf en Raden blijven, vinden we in een brief van 3 Februari 1394, geboekt in het IIde Memoriale B. D. f. 114 v°.[1]): „Aelbrecht etc. doen cond allen luden, dat voir onsen Rade quamen Jan Gherijtszoen van Lymmen ende

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Dirc Melyszoen ende hadden scele onderlinghe van lande, dat gheleghen is in den ban van Lymmen, dat Dirc voirscr. Jan Gherijtsz. ofghepant had, roerende van den ghelde dat Jan voirs. mitten here van Brederode geloeft hadde.
Ende Jan voirs. betuychde mit goeden betoghe ende brieven voir onsen Rade, daer Dirc voirs. jegenwoerdich stont, dat Dirc voirs. sijn hoeftgelt in hadde ende hi dat verclaren (verhalen?) ende te scade soude gaen op Jan van Brederode.
Dair onse Raet of gesceiden heeft, dat Jan ende Dieric voirs. een willich wedden gheven souden jeghens malcanderen op dat land voirs.
Des na den lantrechte Dirc voirs. voir onsen Rade ende voir onsen Scout van Lymmen quyt scout Jan Gherytszoen dat land voirs., also dat wij Jan Gherijtsz. hebben doen setten int besitte van desen voirscr. lande.
Ende ghebieden enen yegheliken, wie hi sy, dat nijemant Jan Gherijtsz. moeyenisse, hinder noch scade en doe inden voirs. lande, ten ware dat yemant (n.l. iemand anders, dus een derde) een willich wedden jeghen Jan Gherytsz. voirs. dair op gheven woude of 't aenspreken na den rechte van onsen lande.
Gegeven in den Hage des anderen dages na purificationis Marie anno xcmj° secundum cursum curie."
Voor 's Graven Raad komen dus twee personen, die in geschil zijn over land. Voor zoover uit het stuk blijkt, zijn zij geen edelen.
De eene partij heeft dit land aan den ander wegens een geldschuld „afgepandt".
De gepande bewijst voor den Raad met steekhoudend

mondeling en schriftelijk bewijs, dat zijn tegenpartij de hoofdsom van de geldschuld al terug heeft.
De Raad geeft een scheidsrechterlijke uitspraak, waaruit wij kunnen afleiden, dat partijen aan Graaf en Raden „gebleven" zijn. Het stuk is niet duidelijk gesteld, maar m.i. houdt dit het volgende in: Partijen zullen hun geschil over het land vrijwillig voor het gewoon gerecht brengen. Dit proces loopt blijkbaar ten voordeele van den gepande af, want de pander scheldt den gepande het land kwijt, ten overstaan van den schout, onder wiens ambtsgebied het gelegen is. Dit wordt voor den Raad bevestigd.
Daarom laat de Raad den gepande in het bezit van het land herstellen, welk „in 't besitte setten" vermoedelijk geschiedt door den iudex rei sitae. De Raad verbiedt ieder om hem daarin te hinderen, wel mogen *derden* dit land aanspreken ten landrechte. De gegeven beslissing is dus petitoir.
Een Grafelijke arbitrage, die eenigszins van het gewone type afwijkt, vinden wij in een brief van 15 Februari 1399, opgeteekend in het IIIde Memoriale B. M. f. 81 [1]). Hier zijn partijen vermoedelijk weer edelen.
Het stuk luidt:
„Aelbrecht enz. doen cond allen luden, want wy tot anderen tiden bevolen ende ghemachtigd hadden onsen getrouwen, heren Huge van Hienvliet ende heren Jan van Borselen, Ridderen, een seggen te seggen ende scheydinge te doen van allen sulken gescille als was tusschen Joncfrouwe Katheline, Pieters weduwe van Baersdorp, aen d'een side ende horen kinderen alse Jan

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

ende Colijn van Baersdorp, gebroederen, aen d'ander side, gelikerwijs als sijs dair aen gebleven waren.
Des die selve heer Huge ende heer Jan niet eendrachtich en konden wesen, soe hebben wy die scheydinge ende seggen tusschen den partien voirscr. weder aen ons ende onsen Rade genomen. Ende hebben tusschen den selven partien een seggen geseyt, te houden aen beyden syden op een pene van 400 ouder scilde, tot onser behoef, in sulker manieren als hierna gescreven staet."
De kinderen van Baersdorp zullen Joncfrouwe Katheline, hun moeder, een som in eens en gedurende haar leven een vaste rente geven.
„Ende hiervoor sullen die voirscr. kinderen van Baersdorp rustelic hebben ende besitten alle sulke goede als Pieter van Baersdorp, hoer vader, mitten doot ruumde, dair Joncfrouwe Katheline voirn. hoer enichs rechts toe vermeten heeft of noch vermeten mocht. Behoudelic dat die selve Joncfrouwe Katheline ende alle dieghene, die bi horen bevelen in voirtiden dese voirscr. goede ghebruuct hebben of die renten dair of opghebuert, quyt ende ontlast sullen wesen van der kinder wegen van Baersdorp voirs. van alre moyenisse ende aensprake, die zy hun dairom doen mochten.
Voirt soe sal Joncfrouwe Katheline voirn. alle brieve die sy onder heeft ende hoer gheen scaet en doen of niet toe en horen ende den voirs. horen kinderen of horen goeden in enigerwys roeren den selven horen kinderen overleveren binnen drie weken naden date van desen brieve:
Ende hiermede segghen wy die voirs. partien van allen horen gescille verlyct ende vereffent te wesen, ende dat

sij dit segghen elx den anderen houden ende voldoen sullen op die pene ende in alre manieren als voirscr. staet. Ende hebben des te orconde onsen segel aen desen brief doen hangen.
Gedaen ende gegeven in den Hage opten xv^den^ dach in Februario anno xcix na den lope van onsen hove."
Er is dus geschil tusschen de weduwe van een edelman en haar kinderen over de nalatenschap van den vader. Partijen zijn aan den Graaf gebleven.
Eerst heeft deze de zaak niet zelf behandeld, maar aan een tweetal edelen (vermoedelijk Raden van hem) opgedragen om een „seggen" te geven. Dit is echter misgeloopen, en daarom trekt de Graaf de zaak weer aan zich om nu zelf met zijn Raad uitspraak te doen, waaraan partijen zich moeten houden op verbeurte van een hooge boete ten behoeve van den Graaf.
Het „seggen" houdt een boedelscheiding in. De kinderen zullen hun moeder een som ineens en een jaarlijksche uitkeering geven. Hiervoor zullen de kinderen het door hun vader nagelaten onroerend goed krijgen, waarop hun moeder aanspraak maakte, en in het ongestoord bezit ervan blijven, echter zonder dat de moeder de reeds genoten vruchten behoeft te restitueeren. Zij was dus blijkbaar in het feitelijk bezit van het goed. Verder moet de moeder alle onder haar berustende schriftelijke titels, die betrekking hebben op deze goederen, aan de kinderen afgeven.
De toewijzing van het goed draagt een definitief karakter; want een possessoire clausule ontbreekt.
Tot slot constateert de Graaf weer, dat hiermee de vrede tusschen partijen hersteld is en beveelt hun nogmaals zich aan het „seggen" te houden, op verbeurte van de bovengenoemde boete.

Een arbitrage voorbeeld uit later tijd vinden we in een stuk van 3 Oct. 1411[1]), getiteld:

„Arbitrium Ducis Wilhelmi de litibus inter Dominum et Monasterium Egmundae".

„Wilhelmus comes etc. notum facimus universis, quod longo tempore discordiae fuerunt inter Monasterium in Haecmunda ex una parte, et Johannem Egmundensem et suos progenitores ex altera, ratione diversarum possessionum infra terminos etc.

De quibus discordiis in nostram personam tamquam arbitratorem ambae partes compromiserunt. Ideo, matura deliberatione praehabita, taliter pronuntiamus et arbitramur, quod de caetero praedictae partes se juvabunt et pacifice erunt in articulis infra scriptis.

In primis licet in litteris progenitorum nostrorum, qui fuerunt principales patroni dicti Monasterii, clare continetur, quod omnes et singulae possessiones, cultae et incultae, pleno iure ad dictum Monasterium pertineant infra dictos terminos videlicet etc., attamen, pro bono pacis, judicamus et arbitramur, quod dictus Dominus Egmundensis tenebit a dicto Monasterio hereditario jure mansum illum in quo castrum suum constructum est, in feodum, ita, quod ratione successionis, dictus mansus nunquam ad dictum Monasterium devolvatur.

Item adjudicamus Monasterio praedicto omnes et singulas possessiones, jacentes in Bergermeer quae vocantur vulgo Slicklant nam Monasterium de illis possessionibus nostri praedecessoris Wilhelmi Comitis duodecimi, habet litteras aperte et clare sigillatas.

Item adjudicamus dicto Monasterio illa decem et novem

---

[1]) van Mieris IV, blz. 178.

gramina in Rijnegom situata, vulgo dicta Soutmade, nisi dictus Dominus Egmundensis melioribus litteris seu documentis probare potuerit, dicta gramina ad ipsum pertinere.
Et si aliquis partium praedictarum violaret hanc pronuntiationem totam, vel in aliqua sui parte, ille violans caderet in poenam mille aureorum scudatorum, totiens, quotiens contraierit, nobis seu successoribus nostris applicandorum, et nihilominus maneret haec praesens pronuntiatio nostra.
Et si istae dictae partes in aliquo dubitarent de intellectu huius pronuntiationis, hoc reservamus nostrae declarationi.
Datum Schoenhoviae Anno Domini Mccccxi tertia die Mensis Octobris."
Het vervolg van deze zaak vinden we in een ongedateerd seggen, dat gegeven moet zijn tusschen 3 October 1411 en 2 April 1415[1]).
„Also mijn genadige Heer een seggen ende sceydinge geseyt heeft, (n.l. op 3 Oct. 1411) tusschen den Abt ende den Heere van Egmonde, des hem die Heer van Egmonde beclagende is, dat hem syn goede in den seggen ontseit ende den cloester toegeseit souden wesen, dair hi him beter besceit toe vermet te hebben dan die Abt ende Convent voirsz., dat die Heer van Egmonde mit goeden brieve bewisen wil.
Ende want die Heer van Egmonde syn besegelde brieve op desen tijt niet by him en heeft, ende enen tyt begeert syn besceit bi te bringen, so wil mijn Heer, dat dat seggen an beiden side wail ende volcomelic ge-

---

[1]) van Mieris IV, blz. 328.

houden ende voldaen worde, ter tyt toe dat die Heere van Egmonde syn besceit bigebracht sal hebben ende dat sal hi doen tusschen dit ende den vierden Sondach in de vasten naistcomende.
Ende dan, na den besceiden dat mijn Heer angebracht wort, wil hi een verclaringe doen op syn voirsz. seggen, als redelicste ende besceidelicste wesen sal.
Ende wairt, dat die Heer van Egmonde binnen deser voirsz. tyt syn besceit niet bi en brachte, so en wil myn Heer after den Sonnendach voirsz. niet vorder dair toe doen, dan hi syn seggen gehouden wil hebben tot ewigen dagen, als hi dat best[1]) geseit heeft."
Het nader zeggen volgt in een brief van 2 April 1415[2]), luidend:
„Willem enz. doen condt allen luden, dat wij voirtyts een seggen geseit hebben tusschen den Abt van Egmonde ende sinen convente aen die een zijde ende Heeren Johan, Heere van Egmonde ende van IJselsteyn aen die ander zijde, overmids sulcs geschils ende discoirts willen als langen tyt tusschen himluden geweest hadde, daer sys aen beiden ziden af aen ons gebleven waeren.
In welken onsen seggen voirsz. wij onse verclaringen aen ons gehouden hebben.
Ende want die Heer van Egmonde ons tot veel tiden vervolcht ende hem des zeggens zeer beclaecht heeft ende meynt, dat him dat boven reden veel te na geseit is ende oic die Abt van Egmonde ons menichwerven clagentlic getoont heeft, dat him onse seggen niet ge-

[1]) d.w.z. op grond van bewijs, dat nu 't beste is gebleken, want beter bewijs is niet ingekomen.
[2]) van Mieris IV, blz. 328.

houden en soude wesen, so hebben wij mit onse Rade hoir aensprake, antwoirde, bescheit ende betooch van beiden ziden dair op gehoirt, ende wail verstaen.
Ende mede onse getrouwe Raden gesent gehadt tot Egmonde om alle gestant ende gelegenheit aldair te bet te overzien ende te ondertasten.
Daer wy ons mit onsen Raden op besproken ende beraden hebben ende daerop geseit ende verclairt, als hier na gescreven staet:
Eerst sal die Heer van Egmonde ende syn erven voir sulc toeseggen als him die Abt ende syn Convente vermeten te hebben aen dat lant gelegen in der Bergermeere, gheheeten sliclant, aen die negentien gheersen geheten die Soutmade aen Veren Aeltrudenlant ende anders voir alle toeseggen ende gebreke, die sy an den Heere van Egmonde tot desen dage toe hebben, moghen uutreiken ende betaelen alle jair vijftich oude Vrancrixe scilden, tot ewigen dage.
Item sal die Heer van Egmonde die hoeve, dair syn huus op stait ende alsulcke tienden, als syn Ouders van den Cloister voirsz. te houden plagen, van den selve Cloister houden tot enen erfleen ende dat van him (n.l. van den Abt) ontfangen tusschen dit ende alre Gods Heiligen dage naistcommende, gelyc als syn voervaderen die te ontvangen plagen.
Hiermede seggen wij dat die Abt ende syn Convente op die een zide, ende die Heer van Egmonde voirn. op die ander side, mit desen tegenwoirdigen onsen seggen gesceiden, verlyct, ende verenicht sullen wesen van allen aensprake, gebreke, ende afterwesen, dat die een opten anderen hebben mochte, tot desen dage toe, sonder die een den anderen vorder te moeyen, toe te

spreken, of him te behulpen met sulken seggen, als wy laetst voir dit tot Scoenhoven hieraf geseyt hebben.
Ende soo wie tot enigen tyt tegen onsen tegenwoerdigen seggen in eenigermaten dede, die soude tegen ons verbueren eene pene van duzent Vrancrixe scilden, also menichwerven, als dat geschiede.
Behoudelic wair enigen van den partien voirn., die him vorder enich recht vermate an enigen anderen goeden, die hier niet geroert en sijn, die mach den anderen dairom aenspreken mit geesteliken of mit weerliken rechte, dair dat behoort. Ende wes die dan also mit rechte wonne, dat soude hi bezitten ende vrilic gebruken sonder misdoen tegen ons of yemande anders.
Hier over waren onse getruwe die Heeren: enz. (de Raad bestaat hier uit twaalf hooge edelen, allen Ridders, twee edelen, die nog „knape" zijn en den Tresorier).
Gegeven in den Hage opten anderen dach in Aprille, in 't jair ons Heeren Mcccc ende xv."
Wij hebben hier dus een scheidsrechterlijke uitspraak van den Graaf met zijn Raden in een twist tusschen machtige partijen. Er was reeds lang geschil geweest tusschen de Abdij en Heer Johan van Egmond en diens rechtsvoorgangers over verschillende onroerende goederen.
Beide partijen zijn aan den Graaf als scheidsrechter „gebleven". Daarom geeft de Graaf na rijp beraad een „seggen", waarmee de vrede tusschen partijen hersteld zal zijn. 's Graven uitspraak draagt het karakter van een utiliteitsregeling:
Hoewel uit brieven van 's Graven voorgangers duidelijk blijkt, dat al het bebouwde en ook het niet ont-

gonnen land binnen de genoemde grenzen, met het volste recht aan de Abdij toebehoort, oordeelt en „scheidt" de Graaf toch, om des vrede's wille, dat de Heer van Egmond van de Abdij in onversterfelijk erfleen zal houden, die hoeve lands, waarop zijn kasteel gebouwd is. Neemt de Graaf hem dit af, dan komt er natuurlijk gewapend verzet.

Aan de Abdij wijst de Graaf toe al 't „slicklant" gelegen in 't Bergermeer, op grond van het feit, dat de Abdij haar goed recht daarop afdoende bewezen heeft met in orde bevonden Grafelijke brieven. Dus wordt dit land haar ten petitoire toegewezen, zooals blijkt uit het ontbreken van een possessoire clausule.

Voorts wijst de Graaf aan de Abdij negentien morgen land in Rynegom toe, tenzij de Heer van Egmond met betere schriftelijke titels kan bewijzen, dat dit land hem toekomt. Deze toewijzing draagt een possessoir karakter, omdat de Graaf de mogelijkheid van beter bewijs door de tegenpartij niet uitgesloten acht.

We zien hier dus in één zeggen naast elkaar een petitoire en een possessoire toewijzing, al naar gelang het bewijs als volledig, of slechts als summier, d.w.z. eventueel voor verbetering vatbaar wordt beschouwd.

In het tweede stuk beklaagt de Heer van Egmond zich bij den Graaf, dat hem in het voorafgaande „seggen" zijn goed „ontseyt" is en aan de Abdij toegewezen, terwijl hij meent er beter recht op te hebben. Hij biedt aan om dit te bewijzen met „goede brieve", een afdoend bewijsmiddel. Aangezien hij echter deze brieven niet bij zich heeft, verzoekt hij een termijn, waarbinnen hij zijn bewijs mag leveren.

De Graaf staat dit toe, maar beveelt tevens, dat intus-

schen beide partijen zich volkomen aan het zeggen moeten houden. Daarna zal de Graaf op grond van het nieuwe bewijsmateriaal, dat bij hem ingeleverd wordt, een nadere uitwerking en eventueel ook een wijziging van zijn zeggen geven. Legt de Heer van Egmond zijn bewijzen niet binnen den vastgestelden termijn over, dan is de zaak uit en geldt het bovenstaande seggen definitief, m.a.w. alle daarin toegewezen rechten krijgen nu, voorzoover dit niet reeds het geval was, een petitoir karakter.

Het nader zeggen, dat binnen den gestelden termijn plaats had, vinden wij beschreven in den derden brief.

Graaf en Raden nemen kennis van de nieuwe argumenten van partijen, wier bewijs nu zoo volledig mogelijk is. Bovendien zendt de Graaf eenige van zijn Raden op inquisitie uit, om ter plaatse een onderzoek in te stellen, zooals later het Hof dit bij mandement opdraagt aan eenige Raadsheeren. Daarna geeft de Graaf in samenwerking met zijn Raden, het volgend nader seggen.

Het slicland in 't Bergermeer en de negentien morgen in Rijnegom, waarvan blijkbaar niet is uit te maken, wie de eigenaar is, zal de Heer van Egmond in erfpacht hebben. De pacht dient om de aanspraken, die de Abdij op het land beweert te hebben, af te koopen, en tevens tot vergoeding van de schade, die de Abdij zegt geleden te hebben, doordat de Heer van Egmond het goed gebruikt heeft.

De bepaling uit het vorige zeggen, dat de Heer van Egmond de hoeve lands, waar zijn kasteel op staat, in onversterfelijk erfleen van de Abdij houden zal, wordt hier herhaald.

De Graaf constateert ten slotte, dat door dit zeggen alle rechtsvorderingen van partijen, uit het onderhavige geschil voortspruitend, van de baan zijn.
Uit het feit, dat partijen de goederen in het zeggen genoemd, niet meer voor 't ordinaris gerecht mogen aanspreken, volgt, dat het seggen een petitoir karakter draagt, hetgeen in overeenstemming is met het feit, dat er zoo volledig mogelijk bewijs geleverd is.
Op overtreding van het zeggen stelt de Graaf een zware boete, aan hem te verbeuren.
Het zeggen betreft echter alleen de uitdrukkelijk genoemde goederen. Mocht één van de partijen over een ander goed een eisch tegen de wederpartij willen instellen, dan mag hij dit doen voor 't ordinaris gerecht, met geestelijk of met wereldlijk recht, zonder hierdoor inbreuk te maken op 's Graven zeggen.
Tenslotte een zeer belangrijke arbitrage zaak, die bewaard is in een drietal aanteekeningen in het IIIde Memoriale B. M. en het IVde Memoriale B. I.[1]).
Het eerste stuk, dat op deze zaak betrekking heeft, dateert van 24 Juni 1401 (Memoriale B. M. f. 120 v°.) en luidt:
„Aelbrecht enz. doen cont allen luden, want een gescille is van enen tiende gelegen in Maeslant buten dijks tusschen onsen getruwen den heere van Brederode ende heeren Danel van der Merwede.
Daer die heere van Brederode voir ons of overbodich[2]) geweest heeft ende is, dat aen ons te bliven ende uut te gaen bi gevoege[3]), dat wij dair of seggen souden of des rechts dair of te gedogen.

---

[1]) Volgens afschriften, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.
[2]) „overbodich" is: bereid, vgl. Verwijs en Verdam.
[3]) „gevoeg" is: schikking, vgl. Verwijs en Verdam.

Des heer Danel voirs. niet doen en wilde.
Soe hebben wij mit onsen Rade dair of overdragen, dat ons redelick dunct ende willen, dat heer Dirc van Hodenpijl, die den voirs. tiende van den heere van Brederoede te lien houdt, dien gebruken ende hebben sal tot sinen besten profyt ende oirbair sonder enigen hinder of moeynisse daer in te liden van yemend, ter tyt toe dat heer Danel voirs. him met beteren recht dair uut winnen als recht is, of dat wy him dien tiende met gevoege, toe geseit ende gesceiden hebben.
Oic mede willen wij, dat heer Dirc van Hodenpijl hebben ende upbueren sal sulc afterstal als men van den voirs. tiende sculdich wesen mach.
Ombiedende ende bevelende onsen scout ende scepenen van Maeslant, dat zij heeren Dirc van Hodenpyl of sinen gewaerden bode dat voirs. afterstal uutreiken of sij 't onder hun hebben, of doen uutreiken van denghenen, die 't sculdich sijn, sonder enich langer vertrec. Ende des niet en laten in geenrewys.
Gegeven in den Hage op Sinte Jans avont Anno Mcccc ende één."
De zaak wordt vervolgd in een aanteekening van 28 Juni 1401, te vinden op f. 121 van het IIIde Memoriale B. M.
„Item op Sinte Pieters ende Sinte Pouwels avont Apostelen, Anno Miij^{c} ende één, wardt overdragen in der Raetcamer in den Hage bi myns Heeren Rade van sulken ghescille als is tusschen den heere van Brederode aen d'een side, ende den heere van der Merwede aan d'ander side, roerende van den tienden in 't Niewelant, dat die heer van der Merwede bedyct heeft bi Maeslander sluze.

Alse dat myn heer van Hollant bevelen sal sinen hoghen hiemraad van Rynland, van Delfland, ende van Schieland ende mit hun zes of acht of meer goeder, vroeder, riker knapen, omtrent den nieuwen lande voirscr. geseten, te ondertasten ende te vraghen van den gestande van den nieuwen lande voirs. ende van den tienden dair of, na beider partien voirscr. hantvesten ende betoech, die sy dair of hebben.
Ende wes die hiemraat voirs. mitten anderen goeden knapen dair of vinden konnen, dat sullen sy minen Heere ende sinen Raet weder aanbrengen.
Ende wes myn Heer mit sinen Rade nader goeder lude voirscr. aenbrengen dairof seit ende scheit voir recht, dat sullen sy houden an beiden siden.
Dese overdrachte geschiede bi beider partijen voirscr. moetwille."
Het slot van de zaak vinden wij in het IVde Memoriale B. I. f. 2 v°. Het stuk is daar gedateerd: 20 Maart 1401. De hier gebruikte tijdrekening moet dus een andere zijn, dan die bij de vorige stukken, want deze brief bevat het slot van de zaak.
„Item opten xx^sten dach in Maerte Anno Miiii^c ende één na den lope des hoefs van Hollant, soe dede mijn heer mit sinen Rade, een scheidinge van sulken ghescille als stont tusschen den heere van Brederode aen d'een side ende heeren Danel van der Merwede aen d'ander side, alse van den tienden in 't Niewelant, dat heer Danel voirs. bedijct heeft, gelegen bi Maeslander sluus, in sulker maten:
Want die hoghe hiemraet van Rijnlant, van Delflant, ende van Schielant, dien mijn heer bevolen hadden dat beste recht hier of te ondertasten met een deel goeder,

vroeder, ende riker knapen omtrent den niewen lande voirscr., geseten, minen heere ende sinen Rade weder aengebrocht hadden, dat sij dese sake aldus ondertast hadden, ende hadden gevonden voir dat beste recht, dat die tienden van den voirs. niewen lande sculdich waren te volgen den tienden binnendijcs, dair sij neffens gelegen waren.
Soe scheide mijn heer met sinen Rade voir dat beste recht, dat die tienden van den voirs. niewen lande, alsoe breet ende alsoe wijt alse die heere van Brederode binnendijcs hadde ende heer Dirc van Hodenpijl van him te lien hilt, den selven heere van Brederode ende heeren Dirc als leenhouder toebehoirden ende toebehoren souden."
Er is hier dus geschil over een tiend, een onroerend recht, tusschen twee machtige edelen.
De Heer van Brederode is voor den Graaf verschenen en heeft zich bereid verklaard om aan hem te „blijven" en de twist zoodoende op te lossen door een Grafelijke schikking, of wel een zuiver processueele uitspraak daarover af te wachten.
De Heer van de Merwede wil echter niet „blijven".
Daarom beslist de Graaf met zijn Raad, dat het hem „redelijck" dunkt, dat degeen, die deze tienden van den Heer van Brederode (de gewillige partij) te leen houdt, in het ongestoord genot hiervan zal blijven. Zijn bezit zal duren, totdat de Heer van de Merwede de tienden „met beteren rechte" ten petitoire aan den Heer van Brederode afwint voor het gewoon gerecht, of totdat Graaf en Raden deze aan van de Merwede, nadat hij zich wel bereid heeft verklaard om te blijven, „toegeseit" zullen hebben.

Het toegekende recht draagt dus een possessoir karakter, zooals te verwachten was, omdat Graaf en Raden het bewijs van de tegenpartij nog niet gezien hebben.

Ook de achterstallige tienden worden aan den possessor toegewezen, en de Graaf beveelt schout en schepenen van Maeslant (als landsheer kan hij dit doen) krachtdadig mee te werken aan de invordering.

Wij zien dus, dat de partij, die bereid is te „blijven", beschermd wordt tegen de andere partij, die dit niet wil, in dien vorm, dat hem het betwiste goed voorloopig, m.a.w. ten possessoire wordt toegewezen. We vinden hier dus een dwangmiddel tegen de partij, die weigert te „blijven", als de andere partij den Graaf om een arbitrale uitspraak verzoekt. Deze bescherming van den „blijvende" vormt den overgang van arbitrage in gewone rechtspraak op klacht van ééne partij, waarbij de aangeklaagde tegen wil en dank berecht wordt. Het beginsel, dat de partij, die „blijft", wordt beschermd, is dus zeer belangrijk voor de ontwikkeling van een vaste competentie van den landsheer als rechter in modernen zin.

Het tweede stuk zegt ons, dat 's Graven Raad „in der Raetcamer" (de Raad was dus, anno 1401 reeds een vast college met een eigen vergaderzaal) een beslissing neemt in zake het bovengenoemde geschil. Wij zien hier dus weer, dat de Raad meer doet dan adviseeren.

Deze beslissing houdt in, dat de Graaf bevelen zal aan de hoogheemraden van Rijnland, Delfland en Schieland plus zes of acht andere welgeboren mannen, allen standgenooten van partijen, om een onderzoek in te stellen naar den rechtstoestand van de tiend en een

waarheidsverhoor daarover te houden.
Deze inquisitie moet geschieden in verband met de verklaringen van partijen en de door hen overgelegde schriftelijke titels, die blijkbaar op zich zelf niet beslissend zijn. Zij zullen rapport van hun bevindingen uitbrengen aan Graaf en Raden. Het is dus een echte „bezeten waarheid".
Beide partijen zullen zich houden aan de scheidsrechterlijke uitspraak, die Graaf en Raden op grond van dit rapport geven zullen.
Tenslotte wordt er uitdrukkelijk geconstateerd, dat de overeenkomst om aan den Graaf te „blijven" vrijwillig door beide partijen is gesloten. Later kan dus degeen, die ziet, dat hij de zaak gaat verliezen, er zich niet op beroepen, dat hij onder dwang aan den Graaf gebleven is. Modern gezegd: hij kan geen nietigheid van de arbitrage overeenkomst op grond van dwang inroepen.
Het laatste stuk bevat de scheidsrechterlijke uitspraak, gegeven ingevolge 't bovenstaand „geblijf".
De hoogheemraden en de bovengenoemde „knapen" verklaren aan den Graaf en zijn Raad, dat zij na onderzoek als 't beste recht gevonden hebben, dat de tienden van het buitendijksche land op één lijn moeten worden gesteld met de aangrenzende tienden binnendijks. Zij behooren dus aan den zelfden persoon toegekend te worden.
Op grond van dit rapport geven Graaf en Raad hun uitspraak. Zij beslissen, dat de tienden in het nieuwe land over de zelfde breedte aan den Heer van Brederode zullen toebehooren, als waarover hij binnendijks tiendgerechtigd is.

Deze toewijzing van de tiend door Graaf en Raad, draagt natuurlijk een petitoir karakter, omdat het goed recht van den Heer van Brederode onomstootelijk is gebleken. Er volgt dan ook geen possessoire clausule. Ook de uitdrukking „voir het beste recht houden", die Graaf en Raad in hun uitspraak bezigen, snijdt de mogelijkheid af van uitwinning met „beter recht" door de tegenpartij.

Wij komen nu terug op het beginsel, dat de „blijvende" partij beschermd wordt.

We vinden dit het eerst met zooveel woorden vermeld in het Handvest van Margaretha voor Kennemerland van 1346[1]).

„Voirt waer iemant, die buyten onsen lande woonachtigh waere ende die iemant, binnen onse paelen woonende, van onsen goeden luyden beoorlogen woude of zijns goeds onbruyck maecken met onrecht, ende dan diegene, die, binnen onse paelen woonede, bij ons bescheyt nemen ende geven[2]) woude, ende des de ander niet doen en woude, soo mach die geene, die 't gebreck heeft ende in onsen lande woont, hij ende zyn hulpers, 't op zijn vyanden, daer hij 't gebrec aen hevet, verhaelen, oft op zyn lyf oft op zyn goedt, zoo waer 't gelegen waer ende hij 't bevaeren konde binnen

---

[1]) van Mieris II, blz. 711.

[2]) Wat betreft de beteekenis van de uitdrukking „bescheyt nemen en geven" het volgende.

Verwijs en Verdam zeggen: „Bescheyt of besceidenheit is beslissing. Zoo zegt het Leidsche Keurboek, 216; 8: „Dat sal staen totter scepenen besceidenheit". Tot enes bescheydenheit wil zeggen: volgens iemands beslissing. Latijn: secundum liberum arbitrium. Fransch à la discrétion de quelqu'un."

onsen lande ofte daer buyten, sonder tegen ons te misdoen."
De zelfde bepaling vindt men in het Handvest van Margaretha voor Noordholland, eveneens gegeven in 1346[1]).
„Voirt waer iemant, die buyten onsen landen woenachtig waere, die eenigen van onsen goeden luyden voorsz. oorlogen of veeten woude of syn goet onbruyck maken mit onrecht ende dan diegene, die binnen onsen lande voorsz. woonde, by ons bescheyt nemen ende geven woude, ende die ander des niet doen en woude, so mogte die gebreck hadde ende in onsen landen woonde, hy ende syne helpers, op sijne viande, daer hij 't gebreck aen hadde, hem verhaelen op heur lijf ende aen haer goet, soo waert gelegen waere ende hij 't bevaren konde binnen onsen landen ofte daer buyten, sonder jegens ons te misdoene.
Ende wy souden hem onse lant open geven in te blijven en uyt te varen ende te keren op heure vianden te deeren alse voorsz. is."
Degeen, die wil blijven aan den Graaf, krijgt hier dus bij wijze van dispensatie tegenover dengeen, die dit niet wil doen, het recht van veete. In dit speciale geval mag hij zijn tegenstander den vrede ontzeggen.
Een ander voorbeeld van deze gewoonte vinden wij in den aanhef van de beslissing van een strafzaak, gegeven te Zierikzee op 1 November 1371[2]). De inleiding hiervan zegt, dat de partij, die blijft, op alle manieren beschermd wordt tegen den ander, die niet wil blijven.
„Aelbrecht enz. doen cont enz., dat wi an dien (beter:

[1]) van Mieris II, 714.
[2]) van Mieris III, 261.

angesien), dat wi met onsen Rade van Hollant ende van Zeelant wel beraden om ruste ende minre te maken in onsen lande aennamen ons te pinen (d.i. moeite te doen) neder te legghen alle discoirden ende veeden die stonden in onsen landen van Hollant, Kennemerland ende Vrieslant.
In den wilken by ghemeynen accorde ons Raets overdraghen wart, ende ons gheraden dat, waer dat sake, dat enich ghescele waer, dair af die ene partije an ons bliven woude ende die ander niet, dat wijs denghenen, dies an ons bliven woude, jegen den ghenen, die 't niet doen en woude alle ghunste bewisen, hulpen ende starken souden, daer wi met enigher reden mochten."
Wanneer slechts de ééne partij arbitrage door den Graaf wil, wordt dus de andere vrijwel gedwongen om te „blijven". Zoodoende komt de arbitrage door Graaf en Raden feitelijk neer op rechtspraak op klacht van de ééne partij, waarop de andere partij genoodzaakt is te antwoorden, evenals voor een ordinaris gerecht. Naar den vorm is het nog arbitrage, in wezen reeds eigen rechtsmacht. Het is dus een groote stap in de richting van vaste competentie voor Graaf en Raden, en heeft hier noodwendig ook toe geleid.
Een ander voorbeeld, waarin de Graaf een „blijven" in de hand werkt, geeft ons een brief van 9 Januari 1385[1]), luidende:
„Aelbrecht enz. doen condt enz., dat wi ghelovet hebben ende loven onsen ghetrouwen Heren Heynric, Heren van Montfoerde, alse waer dat sake, dat him yemant, wie hi waer, nu of namaels hinderen of stoten

[1]) van Mieris III, 419.

woude ende oerloghen (dit wil de Graaf in het landsbelang voorkomen), des hi besceit, of beteringhe bi ons nemen ende gheven woude van dien zaken, daer 't of roeren mochte, dat wi syn hulper dair in worden ende bliven zullen ende te bescudde comen met alle onser macht, tote dier tyt toe, dat him besceit ende reden van dien saken bi ons ghescien mach."

Wanneer de burggraaf dus slechts bereid is aan den Graaf te blijven, zal deze hem helpen en beschermen met al zijn macht (b.v. met den heerban), totdat hij met zijn Raden uitspraak heeft gedaan. De Graaf stelt dus een premie op een „geblijf" aan hem en zijn Raad.

Nog een voorbeeld, dat de partij die „blijft" wordt beschermd tegen dengeen, die niet aan Graaf en Raad wil „blijven", vinden wij in een brief van 29 Juli 1396 uit het IIde Memoriale B. D. f. 157[1]). Hier bestaat deze bescherming in een voorloopige toekenning van het goed aan de partij, die gebleven is.

De bedoelde brief luidt:

„Aelbrecht enz. ombieden allen onsen Balliuwen ende Rechteren overal in onsen landen binnen steden ende dair buten, dair des heeren goed van Oesterhout onder gelegen is, dat zy sonder enich vertrec of meer bevelinge van ons dair of te verbeiden aentasten des heren goed ende renten van Oesterhout onder hun gelegen, ende die leveren den Burchgrave van Leyden ende heren Dirc van Wassenaer sinen broeder, overmids dat sij overal in des heren goede van Oesterhout bestorven sijn van hoir moeyen doot, der vrouwen van Oesterhout, dier God genadich sij.

---

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Dair die selve heer van Oesterhout hunluden gheen bescheit of doen [1]) en wil, nochtans dat die Burchgrave ende syn broeder voirs. jegen den heere van Oesterhout voirscr. voir ons ende onsen Rade te dage geweest hebben, ende overbodich gheweest bescheit te nemen ende te gheven bi ons ende onsen Rade. Des ons die voirs. heer van Oesterhout niet en heeft willen aen keren of geloven.

Dit sal gedueren toter tyt toe dat die here van Oesterhout voirs. den Burchgrave ende sinen broeder voirn. bescheit doen wil bi ons ende onsen Rade van den saken voirscr., of dat sy dair of mit malcanderen overdragen sijn [2]).

Gegeven in den Hage t'Saterdages na Jacobi apostoli Anno xcvj."

De Graaf beveelt aan al zijn landsheerlijke ambtenaren om de goederen van den Heer van Oosterhout onverwijld in beslag te nemen en deze over te leveren aan de gebroeders van Wassenaer, omdat deze goederen krachtens erfrecht aan hen gekomen zijn, doordat hun tante, de Vrouwe van Oosterhout, gestorven is.

In dit geschil zijn de Wassenaer's voor Graaf en Raden verschenen, om een uitspraak te verkrijgen, maar de Heer van Oosterhout wilde hun niet „antwoorden". Toen de Wassenaers n.l. op den uitgeschreven rechtsdag bij Graaf en Raden voorkwamen, heeft de Heer van Oosterhout geen gevolg gegeven aan den oproep om als wederpartij te verschijnen, m.a.w. de Heer van Oosterhout weigert aan den Graaf te blijven. Daarom

---

[1]) „bescheyt doen" wil zeggen: als partij voorkomen en in rechte zeggen, wat men te zeggen heeft. Vgl. Verwijs en Verdam.

[2]) d.w.z. een onderhandsche dading hebben getroffen.

wordt zijn goed in beslag genomen, totdat hij zich bereid verklaart de Wassenaers te antwoorden voor Graaf en Raden.

Deze zaak is zeer merkwaardig, omdat er hier voor 't eerst in onze stukken sprake is van rechtstreekschen dwang, in den vorm van inbeslagneming van goederen, tegen een partij, die weigert voor den Graaf te verschijnen, nadat de andere partij aan den Graaf gebleven is.

Het stuk verklaart ons dus, hoe zich uit de arbitrage door den Graaf gewone rechtspraak op klacht van eene partij ontwikkeld heeft. Deze ontwikkeling is in de volgende orde geschiedt:

Aanvankelijk blijven beide partijen vrijwillig aan den Graaf.

Vervolgens blijft één partij vrijwillig aan den Graaf en de andere partij wordt gedwongen te antwoorden.

Tenslotte treedt de Graaf op ingevolge een eisch van ééne partij, zonder dat er voor den vorm aan hem gebleven wordt.

Daarmee is een eigen competentie van den Graaf ontstaan, in die zaken, waarin men vanouds gewoon was aan hem te blijven.

Duidelijk komt dit tot uiting in de verdere ontwikkeling, die de berechting onderging van zaken waarbij de beklaagde een machtig edelman was.

In het voorafgaande zagen wij, dat men hierin aan den Graaf placht te „blijven". Slaan wij nu de instructie's van het Hof op, dan zien wij, dat in artikel xciv uit de instructie van 1462 wordt gezegd, dat de landsheerlijke Raad kennis zal nemen van:

„Obligatiën van Edelmannen, te weten Brieven van

Eeren, daer sij henluyden, onder haren Zegele mede verbonden sullen hebben, op trouwe eere ende seeckerheyt seeckere sommen van penningen te betalen of andere dingen te doen."

Er heeft zich dus t.a.z. van bepaalde vorderingen tegen edelen een vast forum privilegiatum voor den Raad ontwikkeld.

Ook t.a.z. van andere machtige personen, n.l. 's Graven officieren, treffen wij hetzelfde beginsel aan. Dit zegt ons art. VIII, lid 10 uit de instructie van 1531, dat luidt:

„Die van den Raede sullen kennisse nemen van obligatien van Officiers, daer bij sij hem onder heuren Zegel oft hantteecken verbonden sullen hebben sekere somme van penninghen te betalen oft andere dingen te doen."

De Raad is dus forum privilegiatum voor vorderingen tegen 's Graven Officieren.

Ook over vorderingen tegen edelen spreekt de instructie van 1531, en wel in het zelfde artikel, lid 11. Dit artikel ziet vermoedelijk op die vorderingen, welke niet voortspruiten uit beloften „op trouwe eere ende seeckerheyt", en luidt:

„Ende aengaende van obligatiën van Edele Mannen sullen daeraf [de Raden] mogen kennen bij preventie."

Ten aanzien van andere vorderingen tegen edelen bestaat er dus geen vast forum privilegiatum voor den Raad, maar spreekt deze alleen recht bij preventie.

Maar ook op ander terrein wordt de Raad competent op klacht van ééne partij.

In den loop der 15de eeuw is 's Graven Raad een rechterlijk college geworden, waarvoor men in de zoo-

genaamde hofzaken zijn tegenpartij kon doen dagvaarden, evenals voor een gewoon gerecht. Deze laatste was dan verplicht te „antwoorden". De aangeklaagde wordt tegen wil en dank met of zonder zijn goedvinden door Graaf en Raden berecht.

Dat de Raden zich later bevoegd achten, wanneer er slechts een klacht bij hen is ingediend, blijkt duidelijk uit een sentencie van 20 Februari 1434, te vinden in het 1ste Memoriaal Rosa f. 152[1]), waarin de volgende motiveering van hun rechtsmacht voorkomt.

De ééne partij „Quam aen mijns genadichs heeren Raiden, gecommitteert totten saken van Hollant, ende begeerde dat men de wederpartij tegens hem te antwoirden ontbieden woude.

Die Raide myns genadigen heeren voirn., die eenen yegelijken sculdich syn te hoiren in hueren clachten ende dairna te helpen dair sy toe gerecht sijn, deden also als de klager voirn. up hen begeerde, ende deden scriven een brieve (n.l. een dagvaarding) aen de wederpartij, om der saken wille voirscr., sodat deze up dien scrijven quam tot Leyden voir myn genedigen heeren Raide voirsz. om hem te verantwoirden tegen den klager voirnoemd."

De Raden verklaren zich dus competent, op grond van het feit, dat er een klacht bij hen is ingediend, omdat zij iedereen, en dus ook ieder klager, moeten geven, wat hem rechtens toekomt, immers dit laatste is de taak van den landsheer, in wiens plaats zij staan.

Dit beginsel vinden wij ook terug in de instructie van 1462, n.l. in artikel xci:

---

[1]) Uitgave blz. 94.

„Item, de voorschreve Raden sullen klachten ontfangen van allen dengenen, die henluyden beklagen sullen willen, hetzij van den Balliuwen ende Officieren (dus klachten over 's Graven ambtenaren), ende van allen anderen Personen wie sy zijn; (de Raad acht zich dus competent in alle zaken, waarover een klacht bij hem is ingediend, onverschillig den persoon van den beklaagde) ende sullen daerop informatiën doen doen, indien dat het van nooden is.

Ende daertoe sullen sij voor henluyden ontbieden, indien dat de saecke alsoo gelegen is, die Balliuwen ende Officieren ende anderen, daer men over geklaaght sal hebben of klagen sal, die welcke gehouden sullen wesen te antwoorden op 't welcke die Raede voorsz. procederen sullen, in der manieren, als daer toe behooren sal."

Er wordt echter niet duidelijk gezegd, of deze competentie van den Raad op klacht van ééne partij zich bepaalt tot de zoogenaamde hofzaken, of dat zij een algemeene competentie bij preventie is voor alle zaken. Gezien het beperkt karakter van de hofrechtspraak mogen wij echter deze laatste interpretatie gerust uitschakelen.

Wij zagen dus in het voorafgaande het merkwaardige feit, dat de latere bevoegdheid van den Graaf om in een bepaald soort zaken als rechter in modernen zin op te treden, ontstaan is uit een al meer en meer regel geworden geblijf.

HOOFDSTUK X.

DE LANDSHEERLIJKE RECHTSPRAAK OVER ONROEREND GOED VAN PUBLIEKRECHTELIJKE GEMEENSCHAPPEN.

Een andere groep geschillen, die door den Graaf berecht worden, zijn die zaken, waarbij publiekrechtelijke lichamen partij zijn. Ook hierbij zullen wij ons weer bepalen tot geschillen over onroerend goed. De competentie van den Graaf in deze zaken is te verklaren uit 't feit, dat de landsheer deed, wat zijn hand te doen vond. Zij is dus een bevoegdheid, die de Graaf zich in den loop der Middeleeuwen heeft verworven en sluit niet aan bij een bepaald recht van den Frankischen koning, dat op den landsheer zou zijn overgegaan.
De landsheer is door de feitelijke macht, waarover hij beschikt, de aangewezen persoon om dergelijke geschillen uit den weg te ruimen.
Aanvankelijk vond deze rechtspraak plaats in den vorm van arbitrage, doordat partijen aan den Graaf bleven, omdat ook zij inzagen, dat de Graaf de aangewezen rechter was voor dit soort zaken.
In hetgeen volgt zullen wij zien, hoe zich uit dit regelmatig „blijven" aan den Graaf in zaken, waarbij een publiekrechtelijk lichaam betrokken is, een eigen competentie van den landsheer ontwikkeld heeft, welke wij in de instructie's vastgelegd vinden.
Een voorbeeld, dat in een geschil, waarbij een publiekrechtelijke gemeenschap betrokken is, aan den Graaf

gebleven wordt, vinden wij in een brief van 21 October 1321[1]), luidend:
„Wi Willem Grave enz. maken cont enz., dat van den twiste, die gheweset hevet twusken den Persoenre (de pastoor) van Naarden van der eenre zide ende den ghebueren van Muderberche van der ander zide, alse van den tiende van Muderberghe, des si van beiden siden aen ons bleven sijn, onse segghen aldus es:
Dat die van Muderberghe dien tiende voersz. ten heilighen houden zullen met vijf goeder knapen uter prochien van Naarden, die hun die Persoenre noemen zal, jof en willen si des niet doen, so sal die Persoenre die tiende houden met zeven stolen, alse recht es.
Ende hiermede sullen si ghesceden bliven[2]).
Ghegheven tote Aelbrechtsberghe op der elf dusend magheden dach, in 't jaer ons Heren Mccc een ende twintich."
Er was dus geschil over een tiend, een onroerend recht, tusschen den pastoor van Naarden en de buren van Muiderberg, een tot de parochie Naarden behoorende buurschap. Beide partijen zijn aan den Graaf „gebleven".
De Graaf geeft een „seggen", dat een bewijsregeling inhoudt, bestaande in oud, formalistisch bewijs, hetgeen uit den aard der zaak afdoende is en dus een petitoire toewijzing tengevolge heeft. Daarom wordt de tiend dan ook blijvend toegekend aan dengeen, die het bewijs levert. De gedaagden krijgen den bewijsvoorrang; echter mag de eischer de eedhelpers van zijn tegen-

---

[1]) van Mieris II, 265.
[2]) de uitspraak geldt dus ook voor de toekomst, m.a.w. definitief.

partij uitkiezen. Willen de gedaagden hiervan geen gebruik maken, dan mag de eischer zijn recht bezweren.

Hoewel deze tiendzaken geestelijke zaken zijn, en dus voor 't geestelijk gerecht thuis hooren, wordt hier, nu de eene partij een buurschap is, de berechting van het geschil door een „geblijf" aan den Graaf opgedragen.

In 't jaar 1333 treffen wij een voorbeeld aan, dat de Graaf uitspraak doet in de geschillen, die gerezen zijn tusschen twee ambachten, dus tusschen twee publiekrechtelijke lichamen. Hij geeft n.l. op 8 April van dat jaar een scheidsrechterlijke uitspraak tusschen „die van Riederambocht ende die van Zwijndrecht"[1]), welke o.m. de volgende regels inhoudt, handelend over onroerend goed:

„Wi Willaem Grave enz. maken cond enz., dat onse lude van Ruderambocht op die ene side ende onse lude van Zwindrechte op die ander side, van sulken twiste, als si onderlinghe hadden, op ons ghebleven sien, te houden alsulc zegghen, als wi dair of zegghen souden.

Wair of wi wel beraden uten dair of onse zegghen, in deser manieren:

Voirt van uterdiken, ende van anderen zaken, dair die partien voirsz. meer omme twieden, houden wi noch an ons zelven te verclairsene, dair wi hoir betoech van beiden siden, eest bi brieven, of andersins, of sien ende verhoiren willen, ende een tyd dair toe zetten, onse zegghen dairof te verclairsene, als 't ons tyd denken zal.

---

[1]) van Mieris II, 540.

Ghegheven in die Haghe, des Donredaghes na Paesdach, in anno xxxiii."

De Graaf treedt hier dus op als scheidsrechter tusschen de buren van Riederambacht en die van Zwijndrecht in hun geschil over buitendijks land.

Hij houdt de uitspraak hierover aan, omdat hij eerst 't bewijs van beide partijen, hetzij schriftelijke titels of ander bewijs, wil zien en hooren, om op grond daarvan zijn „segghen" te geven. Dit stuk laat ons wederom zien, dat bij de rechtspraak van den Graaf de nadruk valt op het bewijs.

Merkwaardig is, dat hier de buren van twee ambachten als zoodanig tegen elkaar procedeeren over onroerend goed. Dit vormt weer een sterke aanwijzing, dat deze ambachten oorspronkelijk marken zijn geweest.

Een krachtig bewijs voor de stelling, dat de Hollandsche ambachten de voortzetting van oude marken zijn, vormt een brief van 6 Maart 1434, voorkomend in het 1ste Memoriaal Rosa, f. 157[1]).

Zelfs in dit, uit veel later tijd dateerend stuk, treffen wij nog zeer duidelijk de overblijfselen van deze vroegere markenorganisatie aan, hetgeen des te merkwaardiger is, omdat het een ambacht in het Zuiden van Holland betreft, dus niet eens aan den West-Frieschen kant.

„Roerende die van Ouderschie" (een ambacht bij Delft).

„Philips enz. doen kond, dat.... enz.

Voort hebben onse ondersaten van Ouderschie ons geclaicht, dat groite geschille onder hemluyden valt in

---

[1]) Uitgave blz. 101.

husinge, hofsteden ende lande, die gemeyne leggen aldair, dat die luyde dairaff niet eens werden en konnen, die te gebruycken ende te bescharen tijdelic (dus een echte oude markentoestand met wisselend gebruiksrecht van den grond) als het oirbair sij.
't Welk Wy gerne gebetert sagen ende hebben dairom geoirdineert, dat men alle hofsteden, husingen ende landen, die gemeyne leggen in den Ambachte van Ouderschie, gebruken ende bescharen sal tot des schouten ende bueren kueren van Ouderschie (het ambachtsbestuur fungeert hier dus als markenbestuur) ende dattet cleyn den groten daerinne volgen sal[1]) tot des scouten ende buyren scattinge, updat nyemant van den anderen gehindert noch belet en werde in den sijnen.
En de wair yemand, die hieran niet en genuechde (hier krijgen we te zien hoe deze oude marken geleidelijk verdwenen zijn), die mach syn deel van den huyse, hofstede off lande, dat hij aldus hefft, affcavelen mit lote[2]) off mit graven, dairmede hij van den anderen

---

[1]) Vermoedelijk is hiermee bedoeld, dat het scharen geregeld zal worden naar verhouding van de grootte van ieders grondbezit.
[2]) „lot" is, volgens Verwijs en Verdam,: kavel. In dit stuk blijkt echter uit het verband, dat lot hier heining beteekent. Het is dus een soortgelijk woord als „tuin", welk woord ook zoowel de heining als het omheinde aanduidt.
Dit zelfde woord „lot" treffen wij aan in den term „loteigen" goed, een andere naam voor allodium, voor vrij eigen: „denn ludaigen ist von je her dasselbe gewesen, was auch frei ledig Aigen und ledig frei Aigen genannt worden ist", zegt Schmeller (II, 436 en 441—442, aangehaald bij von Maurer, Geschichte der Fronhöfe, blz. 222). Ook in zijn „Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadt-Verfassung" (blz. 16), constateert von Maurer dit feit: „Eine sehr verbreitete Benennung (n.l. voor allodium) war auch Loosgut und im Norden Lutfall". Voorbeelden, waarin de term „lotheigen" of „lud-

scheiden wille, als dat van redenen wege behoirt (de Raad vindt billijk, dat ieder „nemo invitus in commu-

---

eigen" gebruikt wordt, zijn verder te vinden bij Grimm (Deutsche Rechtsaltherthümer II, blz. 6 en blz. 18), die deze uitdrukking echter niet verklaart, maar zegt: „der Ausdruck ist dunkel".
Met behulp van de gegevens uit ons stuk wordt de term „loteigen" echter duidelijk; hij beteekent: een omheind eigendom, in tegenstelling tot gemeen liggende gronden. Dit klopt met de meest oorspronkelijke beteekenis van zijn synoniem allodium, want ook allodium wordt oorspronkelijk gebruikt in tegenstelling tot gemeene grond, tot markengrond.
Duidelijk wordt deze beteekenis van allodium of vryeigen besproken door von Maurer (Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stad-Verfassung, blz. 14): „Eigen wurde es genannt, weil es aus der gemeinen Mark ausgeschieden, also wahres zu einem Privatbesitzthum gewordenes Sondergut war. Das Eigen und freiledig Eigen wurde demnach dem Gemeinland (der Almend), von welchem es gesondert war, entgegengesetzt".
Vervolgens schetst von Maurer, hoe zich uit deze oorspronkelijke beteekenis, de andere beteekenissen van allodium ontwikkeld hebben. „In der engeren Bedeutung verstand man aber darunter volles Eigen, d. h. Eigen, über welches man volles Verfügungsrecht hat (hetgeen een markgenoot niet heeft over zijn aandeel in de gemeene gronden), welches später hin Eigentum genannt worden ist. In dieser engeren Bedeutung wurde es nun frühe schon dem nicht vollen Eigen insbesondere dem beneficium, Lehen und Leibgeding entgegengesetzt (immers over leen mag men ook niet vrij, d.w.z. niet eigenmachtig, beschikken.
Een volgende beteekenis van allodium is: „Geschlechterbesitz", zooals tot uiting komt in de namen: „Erbe (haereditas), Erbeigen (propria hereditas), haereditas aviatica, oder Alterbe, Vatererbe, Vaterland und Vateredel (hereditas paterna), terra paterna, patrimonium paternum, Faterarbi, Fatereigan, Faterlant, Fateruodil und fader ôdil. Auch das Erbeigen wird daher frühe schon dem Kaufeigen und dem sogenannten Kaufland (kaplond) entgegeen gesetzt". Ook op blz. 14 zegt von Maurer: „als Geschlechterbesitz wurde es (n.l. het allodium) dem erworbenen Grundbesitz und dem Kaufeigen entgegengesetzt". Hij geeft daar als voorbeeld een oorkonde van 815, waarin gesproken wordt van: „possessio vel dominatio tam de alode quam et de comparato", en een nog ouder stuk (anno 600) waarin staat: „dominatio tam de alode quam et de emptione".
Deze beteekenis „erfgoed" is te verklaren uit het feit, dat alleen

nione" mag toepassen, immers het gemeen grondbezit was uit den tijd).
Gegeven den xi^den dage in Maarte anno xxxiv."

---

het allodiaal onroerend goed van den erflater zonder meer overging op diens erven, d.w.z. zonder dat de gezamenlijke buren daar eenige zeggenschap over hadden.
We kunnen dus bij allodium drie hoofdbeteekenissen onderscheiden:
1°. allodium in tegenstelling tot leen (in den ruimeren zin van heerengoed).
2°. allodium in den zin van erfgoed; het staat dan tegenover gekocht goed.
3°. allodium in tegenstelling tot gemeen goed, m.a.w. tot markengronden.
Op de laatstgenoemde beteekenis wil ik, in verband met het woord „loteigen" nader ingaan.
Oorspronkelijk zijn de gezamenlijke markgenooten de eenige bezitters van lotheigen goed, particulieren hebben geen allodium. Ook dit zegt von Maurer, Markenverfassung blz. 63: „Den Märkern gehörte das Eigenthum der gemeinen Mark selbst. Daher war die gemeine Mark ihr loteigen, ihr frei eigen Gut. Die Mark war demnach freies Eigen der Märker. Ein wahres Privateigenthum hat es ursprünglich gar nicht gegeben. Erst aus der Zersplitterung des Gemeinlandes ist der Pritvatbesitz hervor gegangen. Daher wurde das Privatbesitzthum ursprünglich ein Sondereigen genannt, weil es aus der gemeinen Mark zu einem von ihr gesonderten Besitzthum ausgeschieden worden war. (Einleitung blz. 93)". Slechts de mark als geheel is dus „lotheigen".
Eerst later vinden wij, dat particulieren grond hebben, afgescheiden van den gemeenen grond, m.a.w. allodiaal grondbezit. Dan treffen wij den regel aan, dat hij, die drie hoeven bezit, dit grondbezit mag omheinen en hierdoor losmaken uit het markenverband. Dat dit het gevolg is van omheining, zegt von Maurer op blz. 189 van zijn Einleitung: „Einzelne Grundstücke konnten durch Einzäunung oder Abmarkung aus der Feldgemeinschaft ausgeschieden werden. Die Freiheit von den Banden der Feld- und Markgemeinschaft entstand durch Abmarkung oder durch Einzäunung. Denn damit war von jeher die Ausscheidung aus der gemeinen Mark, also aus der Markgemeinschaft, verbunden". Als bewijsplaats voert von Maurer (Fronhöfe blz. 285) een Capitulare aan, inhoudend dat alle grondbezit, „quod fossis, aut sepibus (vergel.: „met graven en loten") vel etiam alio clausarum genere praecingitur", immuniteit geniet, dat wil o.a. zeggen, „Immunität von der Markgemeinschaft", „qoud vero in agro vel

Maar laten we terugkeeren tot de geschillen tusschen publiekrechtelijke gemeenschapppen.

---

campo aut silva, quae nulla munitione cinguntur, non tamen in hoc immunitas fracta judicanda est".
Slechts aan de grootere grondbezitters was dit omheinen toegestaan: „Zu der Ausscheidung aus der Feldgemeinschaft (durch Einzäunung) war nur der gröszere Grundbesitzer, nämlich nur der Besitzer von drie Hufen berechtiget" zegt von Maurer, Einleitung blz. 217. Hij werkt dit nader uit in zijn: Geschichte der Fronhöfe (blz. 292): „Sehr warscheinlich war ursprünglich jeder freie Grundbesitzer zur Abmarkung seines Besitzthums berechtiget. Da jedoch nur die grószeren Grundbesitzer ihren Vorteil dabei hatten, so pflegten sie nur allein auszuscheiden. Und was anfangs blosze Sitte, ward späterhin zum Recht".
Voor latere tijden staat het dus in ieder geval vast, dat slechts de grootere grondbezitters, bijv. de bezitters van drie hoeven, hun gebied door omheining mochten losmaken uit het markenverband.
Opmerkelijk is, dat wij dit zelfde vereischte van een bezit van drie hoeven aantreffen als criterium voor den oudsten adel. Zoo wordt bijv. voor den stand der „Schepenbaar vrijen" het eigendom van drie hoeven vereischt (vergel. von Maurer, Fronhöfe blz. 12). Er bestaat dus verband tusschen de begrippen allodium en adel.
Op dit feit wordt ook reeds gewezen in de Aanteekeningen op Winhoff (zie blz. 492 noot 13). Daar wordt gezegd, dat allodiale goederen „anders ook genaamd zijn edele goederen. Want in oude opdrachtsbrieven van goederen in deeze Provincie (Overijsel) leest men dan eens, dat iemand zyn vrij alodiaal en dan eens, dat hij zyn vryedel goed heeft opgedragen. Wij twijfelen daarom te minder", zegt de Chalmot, „dat edel en alodiaal woorden zijn van één en dezelfde beduiding. Het woord alodiaal goed betekent edel goed".
Ook bij von Maurer komen aanwijzingen in deze richting voor. Zoo zegt hij (Einleitung, blz. 17) bij de bespreking van de vele synoniemen voor allodium: „Auch die Benennung Adelsgut kommt noch vor, in Friesland ethel, edel und othol, und in Altsachsen ôthil, uothil, uodil und odil, und in der Zusammensetzung als Adelerbe, (adal erbi) und Vateredel".
Tenslotte komt ook in latere bronnen als synoniem van vry-eigen de term edeleigen voor, welken wij ook wel aantreffen in den vorm ael- of al-eigen, want al is een andere vorm voor edel.
Gezien het voorafgaande kunnen wij dus bij het woord allodium het bestanddeel „al" opvatten als: edel. Vermoedelijk bevat het woord verder den stam „lod". In dezen gedachtengang beteekent allodium

Een volgend voorbeeld, dat van 's Gravenwege een geschil tusschen twee publiekrechtelijke lichamen wordt beslecht, vinden wij in een brief uit het jaar 1342, voorkomend in de Losse katern in E. L. 32[1]):

„Dit is 't segghen heren Dirx van Brederode, heren Willaems van Outshoorn, heren Florens van der Boechorst, Ridderen, ende Gherijt Alewyns sone van 's Graven weghen van Hollant tusken den here van Abcoude ende sinen luden van Dorskenvene ende van Cortehoeven op die ene zyde, ende heren Amelys van Minnen ende sinen luden van der Loesdrecht op die ander zijde.

In den eersten salmen meten uutten Loesdrecht tote an den pale, die ghesteken is twisken die van Loenrevene ende die van Dorskenvene hoe menighe roede dat draghet, dair die van der Loesdrecht dwers an coemen.

Item selmen meten uutter Drecht Jan Ossenland op vijftich roeden corter dan die mate ghedraget twisken der Drecht ende den pale van Dorskenvene voirscr., ende dair enen pael te steken ende dat roe recht te gaen van den enen pael op den anderen voirscr. tote an dier sceydinghe van die van Goyland, ende dit sal men meten mitter roede van Loenen.

Voirt sullen alle dieghene, die nu ghesayt hebben iof nu turf ghedolven hebben dit jaer toecomende haer zadinghe ende haer turf ghebruken; ende dair tenden

---

dus: edellot, m.a.w. edel- omheind grondbezit. Het bestaat dan, evenals zoovele oude termen, uit twee woorden, die hetzelfde aanduiden, immers „lot" is: omheind goed en dit laatste wordt juist gequalificeerd als: „edel" goed.

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

elken menske syn land te ghebruken alse voirscr. is. Ende te desen oeste sel elc heer sinen tiende hebben dair syn lude dat coern hebben ende dair tenden sal malc bliven met sire tienden binnen den pale als voirscr. is.

Item segghen voirt ene alinghe soene tusken die van der Loesdrecht op die ene zijde ende die van Dorskenvene ende van Cortehoeven op d'ander zijde, van allen perlamente, dat si onderlinghe gehadt hebben tote desen daghe toe omme desen veen voirscr.

Vort quame enich stoet in desen segghen dat houden wi tote ons heren Graven verclaersinghe.

Gheseyt te Dorskenvene des Vrijdages na Sinte Bonifaes dach in 't jair xlij."

Van 's Gravenwege wordt door een viertal personen, vermoedelijk Raden van den Graaf, uitspraak gedaan in het geschil tusschen eenige ambachten over de grenzen van het, tot hun gebied behoorende land. Ieder ambacht wordt vertegenwoordigd door den ambachtsheer en de onderzaten uit het betrokken ambacht.

Merkwaardig is, dat er niets blijkt van een „geblijf", zoodat wij hier mogelijk reeds met rechtspraak door den Graaf op klacht van ééne partij, en niet met arbitrage te doen hebben.

Het geschil tusschen de onderzaten van beide ambachten loopt voornamelijk over venen en andere landen, die blijkbaar aan de buren gezamenlijk toekomen, hetgeen er op wijst, dat ook deze ambachten vroeger marken geweest zijn.

De ambachtsheeren hebben er belang bij, omdat bij de verdeeling van het betwiste gebied tusschen de buren van de betrokken ambachten zal komen vast te staan, hoever hun tiendrecht zich uitstrekt.

Er wordt een grensscheiding tusschen de gebieden van de ambachten vastgesteld en een regeling gemaakt voor de vruchten van het loopende jaar. Verder wordt er een algeheele vrede tusschen partijen uitgesproken, dus weer een goed voorbeeld van het doel van 's Graven bemoeiing met dergelijke zaken, n.l. den vrede en de rust in zijn landen te bewaren.
Mocht er later geschil over dit „seggen" ontstaan, dan behoudt de Graaf de beslissing hiervan aan zich. Er wordt dus competentie aan den Graaf toegekend voor alle geschillen, voortspruitend uit de van 's Graven wege gegeven uitspraak, een vorm van Grafelijke competentie, die wij meermalen aantreffen.
Om aan te toonen, dat het berechten van geschillen tusschen ambachten door den Graaf, of van 's Gravenwege, een veelvuldig voorkomend verschijnsel is, wil ik hier een brief aanhalen, waaruit blijkt, dat zeer kort na de voorafgaande zaak een dergelijk geschil van 's Gravenwege werd berecht.
Het stuk is eveneens te vinden in E. L. 32 en luidt[1]):
„Item des Saterdaghes na Sinte Bonifacius dach in 't jair xlij, doe wairen heer Dirc van Brederode, heer Willaem van Outshoorn, heer Florens van der Bouchorst, Ridderen, ende Gheryt Alewyns sone van 's Graven weghen van Hollant op 't ghesceyt tusken Vinkenvene ende Wavervene ende droeghen des in een, dat si toe seyden die van Wavervene horen veen op te bouwen tote an die rae jof sceydinghe die die van Vinkenvene ghetrect ende gheeysket hebben, ende niet dair boven.

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Item segghen wi dat die van Vinkevene horen veen op bouwen sullen tote an die rae jof sceydinghe die die van Wavervene ghetrect ende gheeysket hebben ende niet dair over.
Item segghen wi dien veen, die leyt binnen beyden raeën, stille te laten legghen ende niemand te bruken noch hand an te slane voir die tyt, dat onse here die Grave dien veen ghesceyden heeft jof doen sceyden.
Vort is onse segghen dat hair Florens van der Bouchorst ende Gillys van der Are die van Wavervene op die ene zyde ende die van Vinkenvene op die ander zyde onderlinghe vereffenen sullen ende versoenen van allen kive, die si om dien veen ghehadt hebben."
Na het voorafgaande behoeft dit stuk geen nadere toelichting.
We kunnen dus overgaan tot een volgend geval van Grafelijke rechtspraak in een geschil, waarbij een publiekrechtelijk lichaam betrokken is.
Dit levert ons een brief van 9 Januari 1380[1]), die de Grafelijke uitspraak bevat in het geschil tusschen den Burggraaf van Leiden en de stad Oudewater over een tolrecht, een onroerend recht.
Het stuk heeft den volgenden inhoud:
„Aelbrecht enz. doen cont enz., dat een twist voor Ons gecomen is tusschen den Borchgrave van Leyden aen de een syde ende onsen steden ende poorters van Oudewater aen de ander zyde, als omme de tollen tot Alphen, des sij aen beyden sijden aen Ons gebleven sijn.
Waerom wy by onsen Rade van onsen drien landen

---

[1]) Zie van Mieris III, 363.

onse register besien hebben, betoech van beyde syden gehoort hebben ende ghesien, ende daerop, bij rade ons Raets voorsz. onse seggen gheseyt hebben ende segghen in maniere also hierna beschreven staet."
Volgt een toltarief.
„Dit seggen hebben wy geseyt ende ghebieden 't beyde partyen voirsz. te houden, alsoo lieff als sy onse hulde behouden willen.
Maer waer dat sacke dat tot enighen tiden nacomende die Borchgrave van Leyden betoech brochte daer ons of dochte, dat hem beter recht toebehoerde dan voirscr. is, soe houden wi tot onsen verclaren en in onsen macht, dat wi, tot alre tijt, als wi des vroeder worden, dat verwandelen ende veranderen moghen[1]) in alsulken maten als ons ende onsen Rade dochte beter recht te wesen.
Ghegheven ende gedaen in den Hage by onsen Raide van den drien landen in 't jaer ons Heeren duysent drie hondert ende tachtich, des Manendachs nae dertiendach."
Beide partijen zijn aan den Graaf gebleven, hetgeen de eenig mogelijke oplossing was, gezien beider invloedrijke positie. De landsheer heeft, in samenwerking met zijn Raden uit Holland, Zeeland en Henegouwen, zijn registers geraadpleegd (de tol is dus blijkbaar een leen van de Grafelijkheid), en het bewijs van beide partijen gehoord en „gezien", hetgeen wijst op overlegging van schriftelijke titels, zooals immers bij zaken over leen steeds vereischt is. De Graaf geeft op grond daarvan zijn zeggen.

[1]) de Graaf behoudt zich dus het recht voor om zijn zeggen eventueel te wijzigen op grond van nova in het bewijsmateriaal.

Hij gebiedt partijen zich hieraan te houden met als strafbedreiging: verlies van zijn hulde. De sanctie is dus, dat de betrekkingen met de onwillige partij verbroken worden en deze b.v. de leenen verliest, die hij van den Graaf houdt. 's Graven doel is weer den vrede te bewaren.

De uitspraak draagt een possessoir karakter, want zij geldt, totdat de andere partij eventueel zijn beter recht bewijst. Dit moet wederom voor Graaf en Raden geschieden en dus niet voor de leenbank, waarschijnlijk, omdat deze zaak behalve de rechtsvraag, ook een politieken kant heeft, immers tolgeschillen, vooral tusschen zulke machtige partijen, hebben dikwijls aanleiding gegeven tot binnenlandsche onlusten.

Graaf en Raden geven hier dus een possessoire beslissing over leen, evenals later het Hof, hoewel zij in dit geval, om de bovengenoemde reden, voor een eventueel petitoir proces niet naar de Grafelijke leenbank verwijzen.

In dit stuk wordt uitdrukkelijk gezegd, dat de beslissing wordt gegeven, zooals „Ons en Onsen Rade dochte recht te wesen". Ook hier blijkt dus weer, dat de Raden meer hebben dan adviseerende stem.

Een dergelijk geschil tusschen een stad en een edelman deed zich voor in de jaren 1387—1392. Een brief van 13 December 1387[1]) maakt er voor 't eerst melding van.

De Graaf beveelt daarin aan de regeerders van de stad Geertuidenberg en hunne opvolgers, om den Heer van Oosterhout zijn onroerend goed, gelegen binnen de

---

[1]) van Mieris III, 481.

stadsvrijheid, rustig en ongehinderd te laten gebruiken en om hun handen daarvan af te trekken. Deze bescherming van het goed van den Heer van Oosterhout draagt een possessoir karakter, want zij geldt, totdat de stadsregeering hem deze goederen eventueel „mit rechte" afgewonnen zal hebben voor de Balliuws vierschaar van Zuid-Holland. Of wel, totdat de stadsregeering voor Graaf en Raad gekomen is, en daar met afdoende schriftelijke stukken bewezen heeft, dat zij beter recht heeft op het goed dan de Heer van Oosterhout, m.a.w. totdat een anders luidende petitoire uitspraak van Graaf en Raden heeft plaats gevonden.
De reden, waarom deze petitoire procedure over onroerend goed eventueel voor de hooge vierschaar van Zuid-Holland zal plaats vinden, is, dat het gerecht van de Stad Geertruidenberg, waaronder het goed gelegen is, hier zelf partij is, welk gerecht de ordinaris rechter voor een procedure over deze goederen zou zijn. Daarom komt de zaak voor het opvolgend hooger college.
De Graaf zegt uitdrukkelijk, dat het zijn bedoeling is, om ook de stadsregeering aan haar recht te helpen. Graaf en Raad zijn competent om de zaak eventueel te berechten, wanneer de stadsregeering voor hen wil komen, omdat de Heer van Oosterhout al aan hen gebleven is in zake zijn geschil met de stad Geertruidenberg over de brug in Raemsdonc.
De kwestie is dus vermoedelijk deze:
Er bestond een geschil tusschen de stad Geertruidenberg en den Heer van Oosterhout over de brug in Raemsdonc. De stadsregeering neemt daarom het onroerend goed van den Heer van Oosterhout, dat binnen de vrijheid van Geertruidenberg gelegen is, in beslag.

Waarschijnlijk klaagt de Heer van Oosterhout hierover bij den Graaf. Deze beveelt nu aan de stadsregeering hun handen van deze goederen af te trekken, totdat zij deze in rechte gewonnen zullen hebben.
Ten aanzien van het geschil over de brug in Raemsdonc heeft de Graaf bevolen aan de stad Dordrecht en twee edelen om een waarheid te bezitten binnen het Balliuschap van Zuid-Holland, door alle personen te verhooren, die er inlichtingen over kunnen geven, uitgezonderd de inwoners van Geertruidenberg en Raemsdonc, als rechtstreeksch belanghebbenden. Het onderzoek over het geschil is dus in vollen gang.
Daarom beveelt de Graaf, dat beide partijen hun handen moeten aftrekken van de brug in Raemsdonc, totdat hij tusschen hen beiden daarover een vergelijk tot stand gebracht zal hebben. Kennelijk is deze bepaling door den Graaf in het algemeen belang gegeven, om den vrede in zijn landen te bewaren, want deze kwestie tusschen zóó machtige partijen geeft gereede aanleiding tot dadelijkheden in oorlogsvorm.
Het stuk zelf luidt:
„Aelbrecht enz. laten U weten onsen Casteleyn, Scout, Scepenen ende Raet van Sinte Gheerden berghe, die nu zyn of naemels wesen sullen, alsoe dat wi willen, dat ghi den Here van Oisterhout syns goets rustelic ende onghemoyet laet ghebruken binnen Uwer poerten ende vrijheyt ende Uwe hande daer of trecket ter tijt toe, dat ghi ne (d.w.z. dat ghi hem) mit rechte voir onsen Bailiu van Zuuthollant daer uutghewonnen hebt, of dat ghi voer ons ende onsen Rade gheweest hebt, ende ons mit besceyde bewyst, dat ghi re beter recht toe hebt dan hi.

Ende wi U oec meynen tot Uwen recht te helpen soe waer wy 't met reden doen moeghen, want wi sinre machtich syn[1]) af van den ghescille, dat ghi onderlinghe hebt, van der brugghen in Raemsdonc. Daer wi toegheweist hebben Here Pouwels van Haestrecht Here Bruusten van Harwijn mitter stede van Dordrecht om een waerheyt te besoeken in onser Balliuscap van Zuuthollant, uutgheset die van Sinte Gherdenberghe ende van Raemsdonc.

Oec soe is onse meninghe, dat ghi up beyden siden Uwe hande trecken sult van der brugghe in Raemsdonc toter tyt toe, dat wi U beyden daer of verlickt ende versceiden hebben. Dit en laet niet.

Ghegheven in den Haghe up Sinte Lucyen dach, anno Lxxxvii."

Het vervolg van deze zaak vinden we in een brief van 31 Januari 1391[2]), luidend:

„Aelbrecht enz. doen condt enz., want onse Stede van Sinte Geerdenberge an die een zide ende Here Willem, Here van Oisterhout ende Ambochtsheere van Raemsdonc, an d'ander zide, eens seggens ende scheydens an ons gebleven sijn van allen gescille, dat sy onderlinge gehadt hebben, roerende van den gerechte van den Ambochte van Raemsdonc, hoe verre dat die palen dairof strecken souden.

Waer of wy een ondersoeke deden doen van Heren Pouwels van Haestrecht, Heren Bruusten van Harwinde, mit onser stede van Dordrecht.

Ende om dat wi gevonden hebben, dat dat Ambocht

---

[1]) de Heer van Oosterhout is dus aan den Graaf gebleven.
[2]) van Mieris III, 576.

van Raemsdonc strect enz. Ende omdat wy begeren, dat onse ondersaten in rusten en in vreden syn onderlingen, ende willen, dat elc heeft, dat hem mit rechte toebehoirt, so is dit ons seggen, by onsen gemenen Raden, die wy by ons hadden[1]), dat 't Ambocht van Raemsdonc strect enz.

Wairom wy ombieden ende gebieden onser stede van den Berge, ende den Heere van Oosterhout voirn., dat sij dese palinge ende sceydinge van den vryhede van der stede ende van den Ambocht van Raemsdonc houden als voirscreven is.

End wair, dat hier yemant tiegen dede in eniger manieren, dat souden Wij houden an syn lyf ende goet.

Gedaen in den Hage den lesten dach in Januario, in 't jaer ons Heren Mccc ende tnegentich, na den lope van onsen hove."

Wij zien dus, dat later ook de stad Geertruidenberg aan Graaf en Raden gebleven is evenals haar tegenpartij de Heer van Oosterhout, Ambachtsheer van Raemsdonc. Zij willen zoo een „seggen ende scheijden" verkrijgen in hun geschil over de grenzen van het gerecht van Raemsdonc. De kwestie over de Raemsdoncsche brug uit het vorige stuk was blijkbaar het voornaamste geschilpunt, dat uit deze grenskwestie voortvloeide.

De Graaf liet hierover een waarheidsonderzoek doen door twee edelen en de stad Dordrecht[2]).

---

[1]) de samenstelling van den Raad hangt immers geheel van den landsheer af.

[2]) De twee edelen zijn hoogstwaarschijnlijk Raden van den Graaf. De stad Dordrecht wordt hier dus op één lijn gesteld met 's Graven Raden. Dit feit past geheel in onzen gedachtengang, dat de Hollandsche Staten zich uit 's Graven Raad ontwikkeld hebben.

Omdat de Graaf, ingevolge dit onderzoek, bevonden heeft, dat het Ambacht van Raemsdonc strekt tot de in het stuk genoemde grenzen, worden deze bij het seggen aldus vastgesteld.
De motiveering van het seggen luidt: „omdat wij begeren, dat onse ondersaten in rusten en in vreden sijn onderlingen, ende wij willen, dat elc heeft, dat hem mit rechte toebehoirt."
De Graaf beveelt beide partijen om zich te houden aan deze vaststelling van de grens tusschen de stadsvrijheid en het ambacht Raemsdonc. Handelt iemand hiermee in strijd, dan zal de Graaf hem daarvoor straffen aan zijn lijf en goed.
We zien hier weer, dat de Graaf als arbiter krachtige maatregelen neemt om zijn beslissing uit te voeren, waartoe hij als landsheer de benoodigde macht bezit. Deze krachtige executie is, naast de meer moderne bewijsmethode, één van de groote voordeelen aan 's Graven rechtspraak verbonden en bijgevolg één van de redenen, waarom men den Graaf als scheidsrechter kiest.
Een geschil tusschen de buren van twee plattelandsrechtskringen, loopende over onroerend goed, werd in het voorjaar van 1390 door den Graaf berecht, zooals blijkt uit een brief van 6 Maart van dat jaar[1]), luidende:
„Aelbrecht enz. doen cont enz., dat wy hebben doen versoecken van eenen landeken, geheten Olpendyck, ende dat hooge Venne met zyn toebehooren, gelegen . . . enz., wie dattet met rechte soude toebehooren.

---

[1]) van Mieris III, 578.

Ende want wy by den ondersoecken, datter op gedaen is gevonden hebben, dattet onsen ondersaten van Heyloo (de tegenpartij zijn „die van Oesdom") van outs toebehoort heeft, so willen wy, dat onse ondersaten van Heyloo voorsz. Olpendyck ende dat hooge Venne hebben ende vryelyck gebruycken zonder yemandts wederseggen tot ewigen dage, als sy 't van ouden tijden gebruyckt hebben.
Ende ombieden ende bevelen, alsoo naerstelyck als wy mogen, onsen Bailliu ende Rentemeester aldaer, die nu zyn, off naemaels wesen zullen, dat sy die van Heyloo houden ende stercken van onsen wegen, dat zy die goeden voorsz. rustelyck ende ongecalengiert mogen gebruycken in allen manieren, als 't voorsz. staet.
Gegeven in den Hage upten sesten dach in Merte, in 't jaer ons Heeren Mcccxc."
Er is dus geschil over land tusschen de buren van het ambacht Heylo en die van Oesdom. De buren hebben daar blijkbaar nog gemeen grondbezit, hetgeen er op wijst, dat deze ambachten uit marken ontstaan zijn.
Uit het stuk blijkt niet, of partijen aan den Graaf gebleven zijn, of, dat één van hen een klacht bij den Graaf heeft ingediend, of wel, dat de Graaf zich eigenmachtig met dit geschil bemoeit heeft, om strijd tusschen zijn onderdanen te voorkomen.
De Graaf laat onderzoeken, aan wien het land rechtens toekomt. Hij bevindt, dat het land van ouds aan die van Heylo heeft toebehoord. Op grond hiervan beslist de Graaf, dat die van Heylo het land vrij en ongestoord zullen gebruiken tot eeuwigen dage. Het wordt hun dus ten petitoire toegekend.
De Graaf geeft bevel aan zijn landsheerlijke ambte-

naren om deze beslissing uit te voeren en die van Heylo van zijnentwege te houden en te beschermen in het rustig en ongestoord genot van het land, dat hun in eigendom is toegewezen.

Een ander geschil, waarbij een gemeenschap partij is, vinden we in een brief van 16 April 1390[1]), luidend:

„Aelbrecht enz. doen cont enz., want ghescil geweest is tusschen Florys van Alcmade, op die een side, ende die ghemeene bueren van Warder an d'ander side, als van een sticke lant, dat is gheheten Warderbroec ende van den Cokendijc, die die van Warder daer mede ghehad hebben.

Daer Florys voirsz. een derdendeel of eyskende was, ende meende dat hi him toe behoerde.

Ende die van Warder meenden, dat si altoes dat beste recht hadden tot al den goede, want hi altoes hoer ghemene weyde gheweest hadde.

Daer twisken ghedadinc is van hoere beyder vrienden, dat die ghemeene buren van Waerder over ghegheven ende quyt gescouden hebben Florys voirsz. den twedeel van de broec ende den twedeel van den Cokendyc daer mede. Ende dat darde dardeel, dat Dirc Heynricsz. eyskede is van den broec ende van den Cokendyc voirsz., dat hebben si ghegeven Pieter Tetenszoon van Warder, ons Soens Camerlinc van Oestervant, om dat hi altoes een deel daer an ghehadt heeft, ende het oec syn vrienden ende syn maghe sijn diet overgheven. Ende dit hebben si ghedaen in sulker manieren, dat wi dit consenteeren willen.

Ende om bede wille Florys van Alcmade, onsen Knaep,

---

[1]) van Mieris III, 559.

ende om Pieters voirsz., ende besonderlinghe om ons soens willen van Oestervant, die voer Pieter daer om ghebeden heeft, so hebben wi dit consenteert ende consenteeren, dat die van Warder hiermede quyt sullen wesen, ende quyt sullen bliven den broec voirsz. ende den Cokendyc tot eeuwighen daghen, ende de Cokendyc sel bliven staen op ten broec tot ewighen daghen toe. Ende hier mede sellen die van Warder ontsleghen ende quyt wesen van den broec ende van den dijc als voorsz. is tot ewighen daghen.

Ende hier mede sel al recht of wesen, dat opten broec ghevallen is, die haffert[1]) ende anders alle recht, cleyn ende groet, ende die scepen, die weder ghepant waren, quyt wesen, ende van allen saken, die uten broec of uten Cokendijc roeren moghen, ontsleghen wesen, ende scelden se daer of quyt mit desen brieve.

Ende setten Pieter Tetenz. voirsz. in den derdendeel van desen goede voerghenoemt ter tyt toe, dattem Dirc Heynricsz. voirsz. of yemant anders mitten recht van den lande daer uut wynt.

Ghegheven tot Reymerswale xvi daghe in Aprille in 't jaer Ons Heren Mccc ende tnegentich."

„Jussu Domini Ducis Alberti, Presentibus de Consilio Domino de Commengies et Domino Philippo de Wassenaer."

De twist gaat over land tusschen een edelman en de buren van Warder, die nog gemeenschappelijk grondbezit hebben. De edelman meent, dat een derdedeel hiervan aan hem toekomt en eischt dit op. De buren stellen daarentegen, dat zij gerechtigd zijn tot het ge-

[1]) Het woord „haffert" komt niet voor bij Verwijs en Verdam. Mogelijk is de juiste lezing: „hoffert" d.i. hofvaart.

heele land, omdat het vanouds hun gemeene weide geweest is. Door bemiddeling van vrienden van beide partijen wordt er een dading getroffen, welke door den Graaf wordt goedgekeurd. Immers in geschillen, waarbij een gemeenschap betrokken is, is het gebruik de medewerking van den landsheer in te roepen.
We hebben hierin tevens een voorbeeld van een rechtshandeling tusschen invloedrijke partijen, die bekrachtigd, d.w.z. gegarandeerd wordt door den Graaf, welke rechtshandeling in dit geval allodiaal goed betreft.
De dading houdt een verdeeling van het land in „ten eeuwighen daghen". De toewijzing draagt dus een petitoir karakter. De Graaf verklaart, dat hiermede alle vroeger toegewezen rechten en vorige regelingen vervallen zijn.
Ten aanzien van één der deelgerechtigden wordt echter uitdrukkelijk gezegd, dat hij zijn deel slechts ten possessoire toegewezen krijgt, want zijn recht geldt, totdat zijn bovengenoemde tegenpartij hem daar ten landrechte uitwint. Er zijn dus blijkbaar aanwijzingen, dat deze laatste mogelijk beter recht heeft.
We hebben hier in hetzelfde stuk een petitoire en een possessoire toekenning naast elkaar, weer een bewijs, dat er in deze periode nog geen principieel verschil tusschen beide vormen van rechtspraak bestond.
Tenslotte kunnen wij opmerken, dat het consent van de dading gegeven is door den Graaf in samenwerking met zijn Raad, hoewel het stuk zelf den indruk vestigt, dat de Graaf hier alleen handelt. Uit de onderteekening blijkt echter, dat de Raden hebben meegewerkt. Dit klopt met onze voorstelling, dat, al laat men in de

formuleering van de stukken veelal de eer van het besluit aan den Graaf, deze toch heeft samengewerkt met zijn Raad. Immers zijn Raad bestaat uit personen, die hij wegens hun invloedrijke positie wel verplicht is te kennen in al zijn regeeringsdaden. We hebben hier dus het zelfde verschijnsel, dat we later bij vele privilegies aantreffen. Zij zijn vastgesteld door Graaf en Staten, maar vestigen den indruk, dat zij van den Graaf alleen afkomstig zijn, omdat men een redactie koos, waarbij aan den Graaf de eer van den maatregel werd gelaten.

Een volgend geschil, waarbij een gemeenschap partij is, dat door den Graaf wordt opgelost, is ons bekend uit een brief van 2 Maart 1403, welken wij aantreffen in het Register 1401—1404 f. 47 v° [1]).

De twist loopt over onroerend goed tusschen de stad Reimerswaal en een edelman.

De edelman treedt op voor zijn kinderen, wier moeder een bloedverwante van den Graaf is.

Vermoedelijk heeft de edelman een klacht bij den Graaf ingediend, want deze ontbiedt de stad Reimerswaal „ter antwoerde", d.w.z. om als gedaagde voor Graaf en Raden te verschijnen. De edelman wendt zich tot den Graaf, omdat deze de eenige is, die hem aan zijn recht kan helpen tegen een zoo machtig lichaam als de stad Reimerswaal, en om de zelfde reden acht de Graaf zich competent. Het is dus een geval van gewone rechtspraak op klacht van ééne partij.

We zien hier dus, dat zich in zaken, waarbij publiekrechtelijke lichamen betrokken zijn, een eigen competentie van den Graaf ontwikkeld heeft uit de vroegere

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

gewoonte om daarin aan den Graaf te „blijven". In ons geval ontbreekt het „geblijf" en is het vervangen door een eenzijdige klacht, waarmee men een zaak aanhangig maakt bij den uit zich zelf competenten rechter.

Partijen verschijnen voor Graaf en Raad, elk met zijn bewijzen. Graaf en Raden vinden, dat de edelman het beste bewijs geleverd heeft en beslissen bijgevolg, dat zijn kinderen recht hebben op 't goed. Dus wordt hun dit toegewezen, zoolang één van hen in leven is.

Deze toewijzing bevat geen possessoire clausule en draagt een petitoir karakter, zooals na het afdoend bewijs, dat de edelman geleverd heeft, te verwachten was. Het feit, dat het recht aan een termijn gebonden is (het geldt immers voor het leven van de gerechtigden), verandert natuurlijk niets aan het petitoir karakter ervan, want gedurende dien tijd is het recht definitief.

Tot slot volgt weer het gebruikelijke bevel aan de landsheerlijke ambtenaren om den gerechtigde in het rustig genot van het hem toegewezene te brengen en te houden.

Het stuk zelf luidt:

„Aelbrecht enz. doen cond allen luden, dat wi onsen getrouwen stede van Rijmerswale omboden hebben, ter antwoerde jegens Henric Janssoen van den Oosterlande ende sinen kinderen, die hi heeft bi Joncfrou Margrieten onser nichten, bi ons te comen elx mit hoeren betoge van sulken gescille als si onderlingen staende hadden, roerende van sulken renten ende goede als hier na gescreven staen. Dat is te weten.... enz.

Ende want wi mit onsen Rade Heinrics voirscr. kinderen hier of inden besten rechte gevonden hebben na den besten betoge ende besceide, soe hebben wi dair om Henrics kinderen voorscr. dese goede ende renten toegesceyden ende toesceyden mit desen brieve, die te hebben ende te gebruken, alsoe lange als si of enich van hun leven sullen.

Ende ombieden ende bevelen onsen Rentemeester Bewesterscelt, dat hi dese selve goede ende renten den voirs. kinderen doet uutreijken ende rustelic laat hebben.

Gegeven in den Hage opten anderen dach in Maerte in 't jaer ons Heeren duzent vierhondert ende drie, naden lope van onsen Hove."

Een geschil tusschen twee publiekrechtelijke lichamen, n.l. de „goede luyden" van Waterland en „die van Oostsanen", vinden wij in een brief van 25 November 1407[1]):

„Willem Grave enz. doen condt enz., want in voortyden groote geschillen geweest hebben tusschen onsen goeden luyden van Waterlant an die een zyde, en die van Oossanen an die ander syde, roerende van inlagen aldaer, die niemant aennemen woude te maken.

Soo hebben wij daerom, en om te verhoeden sulcke versumenisse, als ons lant daer af angecomen hebben mochte, onse getrouwe Raede gesent gehad opte inlage voirscr., die alle gestant ende gelegenisse aldaer oversagen.

En hebben bij wille beyder partyen voirscr. [bevolen, dat onse getrouwe Raede] dagen souden seven, die naest

---

[1]) van Mieris IV, 90.

gelegen waeren, die daermede an winnen, noch an verlooren, om dese voirscr. inlaege te setten en te heeren op den geenen die 't met recht toebehoirt. En op wien sij er heerden en setten, daer souden sy (n.l. de inlagen) blyven totten ewigen dagen.
Alsoe die seven voirscr. daer op gedaecht warden mit recht, daer zy gecomen zyn, ende hebben alsoo zy ongenaemt(?) en ongeblaect warden nae vonnisse der Schepenen, daer niemant tegen dingede, deese voirscr. inlaege geheert en geset op tengenen, die sij mit recht toebehoort, in tegenwoirdicheyt beyder partyen voirsz.; 't welk wy (de Graaf) willen dat vaste ende gestade gehouden sal worden tot ewighen dagen.
Ghegeven in den Hage op Sinte Catherynen dach, in 't jaer Mccccvii."
Er is groot geschil tusschen 's Graven onderzaten van Waterland en de geërfden van Oostzanen over het maken van een dijk. De Graaf heeft in het landsbelang, om te voorkomen, dat er bebouwbaar land door overstrooming verloren gaat, zijn Raden op onderzoek in loco uitgezonden.
Graaf en Raden besluiten, met goedvinden van beide partijen, om de zaak te doen beslissen door een zeventuig. De zeven naaste buren, die geen belang hebben bij het geschil, zullen uitmaken aan wien de te repareeren dijk toebehoort. Dit zeventuig levert uit den aard der zaak afdoende bewijs op, zooals trouwens alle oude formalistische bewijsmiddelen. Daarom is de toewijzing natuurlijk definitief, zooals ook blijkt uit de woorden: „ende zoo soude 't blijven totten ewigen dagen".
De uitspraak op grond van het zeventuig wordt gegeven

door het ordinaris gerecht, n.l. de schepenen[1]). De Graaf bevestigt deze beslissing door een bevel aan zijn onderdanen om zich daaraan te houden, hetgeen hij doet in 't algemeen economisch belang, ter bescherming van productief land.

Een geschil tusschen de buren van een ambacht en een edelman deed zich voor in 1423 en staat opgeteekend in het xiiie Memoriale f. 129[2]):

„Roerende Willem van den Colster ende den bueren van Oesdom."

„Johan enz. doen cond allen luden, want Willem van den Coulster mit sinen wive an die een zijde ende die bueren van Oesdom an die ander zijde, lange tijt twijatich geweest zyn om eens anworps wille, geheten Olpendijc ende Hogeven[3]). Ende sij des onderlinge also eens geworden sijn dat hun beyden dair an genoecht, so hebben wij dair omme bij goetduncken Willems voirs. den bueren voirs. gegonnet ende gonnen mit desen brieve, dat sij voirt an tot ewigen dagen den voirs. anworp sullen mogen bruijken, schiften ende sceyden geliken anderen horen eijgenen lande die sij nu ter tijt bruyken, sonder argelist.

Datum in den Hage xj dage in Augusto (1423)."

Het geschil tusschen den edelman en de buren van het ambacht Oesdom loopt over een aanworp, allodiaal goed. De buren hebben daar blijkbaar nog gemeen

---

[1]) Vermoedelijk zijn hier, gezien het algemeen belang van de zaak, geen ambachtsschepenen bedoeld, maar de „schepenen van den lande", die de hooge vierschaar vormen van het Balliuschap Waterland. Zie Fockema Andreae, Bijdragen IV, blz. 379.

[2]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

[3]) de buren hadden daar dus nog gemeen grondbezit.

grondbezit, hetgeen er weer op wijst, dat dit ambacht vroeger een mark geweest is.
Partijen zijn het onderling eens geworden tot beider genoegen. De Graaf bekrachtigt hun onderhandsche scheiding en wijst dienovereenkomstig den aanworp aan de buren toe ten eeuwigen dage, m.a.w. in eigendom. Dat het toegewezen recht een petitoir karakter draagt, is een gevolg van het feit, dat partijen het eens zijn geworden en zich niet hebben voorbehouden om later eventueel beter recht te mogen bewijzen.
Er volgt een omschrijving van den inhoud van het toegekende recht, n.l. het goed mogen „schiften ende sceyden". Immers bij gemeen goed zooals hier is scheiding en deeling de meest voor de hand liggende vorm van beschikking.
De reden, waarom partijen den Graaf om bekrachtiging van hun schikking verzoeken, is, dat daardoor degeen, aan wien het goed wordt toegekend, een schriftelijken titel en wel een Grafelijken brief krijgt tot bewijs van zijn recht.
Een zaak uit later tijd tusschen een edelman en de „gemeente" van een ambacht, dateerend van 12 September 1432, is te vinden in het 1e Memoriaal Rosa f. 121 v°.[1]).
Het stuk behelst een schikking over een vischrecht en luidt:
„Gevoech by den Rade gevonden tusschen heren Bertout van Assendelft ende die van Crommenije."
„In der manieren hierna gescreven, so hebben die Gouverneuren mit mijns genadigen Heeren Rade van

[1]) Uitgave blz. 67.

Bourgondien een gevoech gevonden ende geseyt tusschen heren Bertout van Assendelff an die een zijde ende die van Crommenye an die ander zijde, na den besten bescheide ende reden, die sij van beyden zyden dairof noch (d.w.z. tot nu toe) gehoirt ende gezien hebben, roerende van sulken geschille als sij onderlinge gehat hebben om der visscheriën van der tocht van Nyendam."

Hierop volgt een regeling, hoe in dit water gevischt moet worden naar „der heeren goetduncken".

„Dit sal gedueren tot myns genadigen heren van Bourgondiën wederseggen, of dat Sine Genade mit beteren bescheide hier of bet informeert worde (n.l. door de tegenpartij, de regeling draagt dus een possessoir karakter), behoudelic minen genadigen heren, mynre genadigen vrouwe ende enen yegeliken syns rechts.

Voirt so is der Rade seggen, dat partijen den Gouverneuren geven sullen elcx L scellinge voir sulken cost als dair gedaen is om bescheit dairof te vinden.

Gedaen xii dagen in Septembri anno xxxii."

Partijen zijn dus een edelman contra een „gemeente", terwijl het geschil loopt over een vischrecht, een onroerend recht.

's Graven Raad, onder praesidium van de „Gouverneuren" (de landsheer zelf is afwezig), maken een schikking en geven hun uitspraak, op grond van de beste titels, die zij *tot nu toe* gezien en de beste argumenten, die zij gehoord hebben. Deze formuleering sluit de mogelijkheid van later beter bewijs in zich. Het geleverd bewijs was dus blijkbaar niet afdoende. Hiermee in overeenstemming geeft de Raad een possessoire beslissing, want deze geldt, totdat de landsheer met

„beteren bescheide", d.w.z. met afdoend bewijs „hierof bet informeert worde", n.l. door de andere partij.
We zien hier, dat in dezen tijd de landsheer de competente rechter is voor een zaak, waarbij een publiekrechtelijk lichaam betrokken is.
Voorts worden aan derden hun eventueele rechten uitdrukkelijk voorbehouden. We vinden hier dus naast elkaar deze clausule en de possessoire, waaruit wederom blijkt, dat die twee niet identiek zijn.
Uit den slotzin zien wij, dat er een inquisitie vanwege de Raden heeft plaats gevonden. Het bewijs draagt dus een modern karakter.
Tenslotte de zaak tusschen Heinrick van Haarlem en de buren van Warder, die wij beschreven vinden in een tweetal brieven, dateerend uit het eind van 1434.
Het eerste stuk over deze zaak is te vinden op f. 198 vso. van het 1ste Memoriaal Rosa[1]) in dato 20 November 1434.
„Alzoe Heynrick van Hairlem den Rade myns genadichs Heren, gestelt in saicken zynre landen van Hollant, lange vervolcht ende clagentlick te kennen gegeven heeft, dat him die buyren van Warder ontweldicht ende onbruyck gemaect hebben een derden deel van Warderbroeck, dair him die voirsz. Heynrick mit goeden rechts toe vermat, soe warden die voorsz. buyren hierom voir myns voirsz. genadichs heren Raide ontboden, up enen benoemden dach, ter antwoirde tegen den voirn. Heynric, mit sulken rechten ende toeseggen[2]), als zy him totten voirsz. derden deel van Waerderbroeck vermeten mochten.

[1]) Uitgave blz. 140.
[2]) n.l. de bewijsstukken hiervoor.

Also dat die Rade der partijen betoich van beyden zyden wail ende rijpelick over*hoirt* ende doir*gesien* hebben (er is dus mondeling en schriftelijk bewijs geleverd). Ende bevinden den voirn. Heynric nae allen bethoene, dat zij dairoff gehoirt ende gesien hebben, in den besten[1]) rechte tegen die van Warder.
Ende hebben dit voorsz. derden deel van Warderbroeck den voirn. Heynric alsoe toegesceyden te bezitten en te gebruycken tot der tyt toe, dat hij mit beteren rechte dairuut gewonnen zall worden (n.l. door zijn tegenpartij).
Bevelende den buyren van Warder hoir hande hier off te trecken ende dat zy Heynrick voirn. dat laten bezitten ende gebruycken in der manieren voorsz.
Gedaen in den Hage upten xx^sten^ dach in Novembri anno xiiii^c^ xxxiiii."
Het slot van deze zaak vinden we in een brief van 19 December 1434, 1ste Memoriaal Rosa f. 210[2]):
„Hertog Philips oorkondt daarin, dat de bewoners van Warder aan Heynric van Hairlem het bezit betwistten van een derde deel van den Warderbroec.
De Raad geeft het bezit aan Heynric, tenzij hij door iemand, n.l. van de tegenpartij, die beter recht heeft, uitgewonnen wordt.
Naderhand komt Clais van Warder, die beweert beter recht te hebben. Getuigen zeggen echter, dat zij Heynric

---

[1]) Wij moeten hier het „beste" recht opvatten als: het beste tusschen partijen, zooals blijkt uit de even later volgende possessoire clausule en eveneens uit het volgende stuk, waar in hetzelfde verband van „beter recht" gesproken wordt. *Tusschen partijen* heeft Heynric dus het beste recht bewezen.
[2]) Uitgave blz. 152.

al vele jaren in het bezit gekend hebben, doch Clais is hier niet mee tevreden.
Nu draagt de Raad een onderzoek op aan den baljuw van Waterland, Gysbrecht van Vianen, en den baljuw van Kennemerland, Otto van Egmond, en deze, na vele getuigen gehoord te hebben, schrijven aan den Raad bevonden te hebben, dat Heynric en zijn voorouders al van oudsher bezitters zijn geweest van het derde deel van den Warderbroec.
De Raad beslist, dat: „Heynric voirn. in den besitte van voirn. derden deel blijven sal als dieghene, die beter recht dairtoe heeft dan eenigen van den anderen, hiervoren geroert", totdat iemand (d.w.z. iemand anders) voor den Raad beter recht zal aantoonen. Dus zal men Heynric rustig en vredig in het bezit moeten laten.
Heinrick van Haarlem dient een klacht in bij den Raad, tegen de buren van Warder, inhoudend, dat zij hem een derde deel van het Waarderbroek met geweld ontnomen hebben en hem daarin „onbruyck", m.a.w. bezitsstoornis gedaan hebben. Hij meent „mit goeden rechts" aanspraak op dit land te hebben.
We zien dus, dat de buren van het ambacht Waarder hier gezamenlijk partij zijn in een geschil over onroerend goed, hetgeen een aanwijzing vormt, dat dit ambacht de voortzetting van een vroegere mark is.
De Raad berecht deze zaak op klacht van ééne partij, m.a.w. als competent rechter. Zijn competentie vloeit in dit geval voort uit het feit, dat het een actie wegens „onbruyck" betreft, waarvoor de Raad geleidelijk de competente rechter is geworden.
Bovendien betreft het geschil een publiekrechtelijke gemeenschap.

Daarbij komt nog, dat de landsheer en zijn Raden vroeger, op 16 April 1390[1]) een uitspraak hebben gedaan over het Waarderbroec en daarbij een derde deel aan den rechtsvoorganger van Heynrick van Haarlem hebben toegewezen, en ontwezen aan de buren.
Het optreden van de buren van Waarder is dus, behalve dat het „ongebruyck" is, ook nog in strijd met een vroegere uitspraak van den landsheer en zijn Raad. Ook daarom is de Raad bevoegd deze kwestie te berechten. Immers reeds vanouds troffen wij in de iurisprudentie van Graaf en Raden het beginsel aan, dat, als een zaak éénmaal door den Raad berecht is, de Raad zich dan bevoegd acht tot berechting van alle geschillen, die later uit deze kwestie mochten voortspruiten, hetzij geschillen over het zelfde object, hetzij geschillen met de zelfde oorzaak.
Trouwens wij kunnen de competentie van den Raad ook zóó construeeren, dat hij bevoegd is, omdat de buren inbreuk hebben gemaakt op de uitspraak en dus ook op het executiebevel, door den Graaf gegeven, m.a.w. omdat deze inbreuk gemaakt hebben op een Grafelijk bevel, hetgeen „'s Graven heerlijkheid roert" en waarvoor dus de Raad competent is.
We hebben hier dus een opeenstapeling van competentiegronden voor den Raad. Daarom worden de buren door den Raad gedagvaard, om te antwoorden op de klacht van Heynrick en de gronden voor het recht, dat zij op dit land beweren te hebben, aan te voeren, want alleen door te bewijzen, dat zij de gerechtigden zijn, kunnen zij zich zuiveren van de beschul-

---

[1]) Zie blz. 313.

diging wegens „craft", want craft is: geweld aan het goed van een ander.
Nadat de Raden het mondeling en schriftelijk bewijsmateriaal, door beide partijen aangevoerd, wel beschouwd hebben, beslissen zij, dat Heynric van Haarlem „in den besten rechte" is „tegen die van Warder". Uit hetgeen volgt, blijkt, dat 't woord „best" hier minder gelukkig gekozen is, omdat juist bedoeld wordt, dat Heynric's recht er momenteel beter voorstaat dan dat van de buren. Daarom wordt het land aan Heynric toegewezen, om het te bezitten en te gebruiken, tot hij daar eventueel „mit beteren rechte" door zijn tegenpartij uitgewonnen zal worden. De toewijzing draagt dus een possessoir karakter.
In het tweede stuk wordt herhaald, dat de Raad het derde deel van Waarderbroec aan Heynric van Haarlem heeft toegewezen, totdat hij daar door iemand van de tegenpartij uitgewonnen wordt.
Inderdaad komt naderhand voor den Raad Clais van Waarder, kennelijk één van de buren, die beweert beter recht te hebben.
Getuigen verklaren, dat Heynric al vele jaren in het bezit van het land is, maar hiermee is Clais natuurlijk niet tevreden, daar dit feit Heynric's recht niet afdoende bewijst en dus eventueel beter recht van Clais niet uitsluit. Het vormt hoogstens een grond voor possessoire bescherming van Heynric.
De Raad draagt een onderzoek op aan de Baljuwen van Waterland en van Kennemerland. Deze rapporteeren, na vele getuigen gehoord te hebben (het is dus weer een moderne inquisitie), dat zij bevonden hebben, dat Heynric van Haarlem en zijn rechtsvoorgangers

het derdedeel van het Waarderbroec al van oudsher bezeten hebben.
De Raad beslist daarom, dat Heynric in het bezit van het land in kwestie blijven zal, als zijnde degeen, die daar beter recht op heeft, dan iemand van de tegenpartij. Zijn recht wordt als het beste gequalificeerd op grond van verjaring, welke hier niet aan een bepaalden tijd gebonden wordt, maar aan het begrip bezit van oudsher. Hij zal het land dus behouden, totdat iemand anders voor den Raad zijn beter recht daarop zal aantoonen. Tusschen partijen is echter de zaak definitief uit.
Dat deze procedure voor den Raad moet komen, is weer een uitvloeisel van het feit, dat het object van het geschil 't zelfde is, waarover de Raad reeds meer heeft geoordeeld.
Ook uit de instructie's zien wij, dat de Raad de competente rechter is geworden voor geschillen, waarbij publiekrechtelijke lichamen betrokken zijn.
Dit blijkt uit artikel XCIV van de instructie van 1462 en het op dit punt gelijkluidend artikel VIII uit die van 1531, dat zegt:
„Item sullen die van den Raede kennisse nemen van onrusten ende onvreden, die tusschen den goeden steden ende Casteleynschappen van den Landen, die een tegens den anderen, spruyten ende oprijsen souden mogen."
Dat hier alleen over steden wordt gesproken, is vermoedelijk te verklaren uit het feit, dat de iurisdictie van den Raad over plattelandsrechtskringen als van zelfsprekend werd beschouwd.
Uit art. CLVI van de instructie van 1531 kan men afleiden, dat geschillen, waarbij deze rechtskringen partij

zijn, door den Raad berecht worden.
Het artikel luidt:
„Van een Procuratie voor één Persoon, dienende voor den Hove van Hollandt, twee stuivers. Ende van een procuratie van Collegie van Wette, Ambachtsbewaerders, ghemeen-Erfgenamen of diergelycke, dat collegie ofte versamelinge maeckt, dienende voor den Hove van Hollandt, vyf stuivers."
Uit deze bepalingen blijkt dus, dat dergelijke gemeenschappen toentertijd voor het Hof verschenen.
Hoe zich uit deze rechtspraak, aanvankelijk in den vorm van arbitrage, een eigen competentie van den Graaf ontwikkeld heeft, hebben we hiermee aangetoond.

HOOFDSTUK XI.

DE LANDSHEERLIJKE RECHTSPRAAK OVER 'S GRAVEN EIGEN ONROERENDE GOEDEREN.

Onder de zaken over onroerende goederen, die voor Graaf en Raad komen, nemen de geschillen over 's Graven eigen onroerende rechten een belangrijke plaats in.

De behandeling van 's Graven eigen goederen is in den loop van de periode, waarover onze bronnen zich uitstrekken, niet altijd dezelfde geweest.

Aanvankelijk kwamen ook zaken over het goed van den Graaf voor het ordinaris gerecht, waar die goederen onder gelegen waren. Van een forum privilegiatum voor 's Graven eigendommen was nog geen sprake.

Dit blijkt uit een brief van 22 April 1322[1]), luidende:

„Wi Willem Grave enz. maken kont allen luden, want wi verstaen hebben, dat wi land hebben souden in Leyerdorper ambochte, dat heer Florens van Rodenburch, die 't van ons in liene helt, vercoft soude hebben voir eyghen.

Soe hebben wi bevolen Ghizebrecht van Leyderdorpe dat hij 't anesprake van onsen weghen op die zevene, also vele, als roerd van sinen vader ende sinen broeder, tote vier en twintich morghen toe, op syns selfs coste. Ende van alsoe menighen morghen lands als ons die zevene den eyghendomme of gheven, daer of sullen wi Ghizebrechte voerseyd die helfte gheven in rechten liene van ons te houden.

[1]) van Mieris II, 282.

Ghegheven in die Haghe des Donredaghes na beloken Paeschen int jaer ons Heeren Mccc twie ende twintich."

De zaak gaat dus over land van den Graaf, dat door den leenman als zijn „eigen" goed onrechtmatig verkocht is. De Graaf laat het goed ten zevenen aanspreken. We hebben hier dus een duidelijk voorbeeld, dat een actie over 's Graven eigen goed oorspronkelijk evenzoo wordt behandeld, als die over goed van een particulier. 's Graven Raden komen er nog niet aan te pas, maar alleen het gewone gerecht.

De Graaf verwacht, dat het toegewezen recht een definitief karakter zal dragen, zooals voor de hand ligt, omdat het een actie voor het gewoon gerecht is. Immers de gewone gerechten werken met formalistische bewijsmiddelen, in ons geval zeventuig, welke bij normaal verloop volledig bewijs opleveren en dus grond geven voor een petitoire uitspraak. Daarom zal het toegekende recht hier het karakter dragen van eigendom.

Een dergelijk geschil over Grafelijkheidsleen, dat de beleenden onrechtmatig verkocht hebben als hun allodiaal goed, is te vinden in een brief van 31 October 1330[1]):

„Wi Willem, Grave enz. maken cond enz., dat wi verstaen hebben van Dieric van Swieten, also dat som land legghet in Soeterwouder Ambocht, dat onse eyghen wesen soude en ander lude leen ende vercoft is over (d.i. als) eyghen van den ghenen, die 't van ons helden, daer ons of denket dat si swaerliken 't geghens ons in misdaen hebben.

---

[1]) van Mieris II, 503.

Dats te weten:
Van vyf morghen lands in den Gheer, die Willem van Meerburch van ons te lene helt.
Voirt verstaen wi van him, datter som land leghet, dat ons aneghecomen soude wesen van Kerstans van Swieten, die ballinc buten lands dood bleef, ende som lude anghevanghen ende gebruket hebben buten ons over hoir eyghen ende hieten 't Joenys Agker, die groet is zes morghen, ende een morghen in die zes agkers.
Wairomme wi bevolen hebben Dieric van Swieten voirsz. dit voirsz. land ane te spreken op die zeven, also verre, als 't Trude Boudwijns weduwe van Swieten niet en besit, want wi hoir daer of toe gheseyd hebben gratie te doene.
Ende soe wat land ons dair of ghegheven wordet, dat sullen wi Dieric voirsz. van ons verleenen te houden ten rechten lene.
Ghegheven te Dordrecht op alre Heylighen avond in 't jaer xxx."
Ook hier grijpt de Graaf in om zijn goed terug te krijgen en laat het daartoe aanspreken ten zevenen. Het proces over 'sGraven goed wordt dus voor het gewoon gerecht, op landrechtelijke wijze gevoerd en 's Graven Raden komen er niet aan te pas.
Ook oudtijds was het echter niet uitgesloten, dat een zaak, waarbij de Graaf partij was, voor den Raad kwam, maar dan was dit steeds een zaak die een politiek karakter droeg.
Duidelijk zien wij dit in een geschil tusschen den Graaf en den machtigen Heer van Brederode, over den omvang van diens hooge rechtsmacht binnen zijn heerlijkheden Papendrecht, Matena en Wingaerden.

Dit geschil komt voor den Raad, zooals blijkt uit een brief van 3 Mei 1283[1]), luidend:

„Wij Florens Grave van Hollant groeten alle dieghenen, die dese letteren sien sullen ende hooren ende ombieden hem saluut.

Gi sult weten ghemeenlike ende sonderlinghe, dat wi die hoghe heerlicheyt ende gherechte van Papendrecht, van Matena, van Wingaerden enz. enz., jeghens Heren Willem van Brederode an hadden gesproken, inder meininghe, dat wi waenden, dat die hooge heerlicheyt ende gherechte van desen voorscreven dorpen Heren Willem voorscreven alsoe vrij niet toebehoort en hadden als hi hem die bewonden hadde mit veele punten, daer wi meenden, dat hi ons in gebroeckt hadde. Ende sonderlinge, dat hi geen ballingen die mit rechte uut onsen landen of steden gebannen waren, binnen der voirscreven heerlicheiden onthouden en mochte.

Waer of Heer Willem voorscr. mit sinen magen ende vrienden voor ons ende onsen getruwen raden ende mannen[2]) gecomen is ende heeft ons bigebrocht, ge-

---

[1]) van Mieris I, 431.

[2]) De Raad wordt hier dus aangeduid met den titel: „onse getruwe raden ende mannen". Voor dezen dubbelen naam zijn twee verklaringen mogelijk. Men kan n.l. „Raden ende mannen" als een tautologie opvatten, ofwel eruit lezen: Raden plus mannen.

In het laatste geval hebben wij te doen met machtige leenmannen van den Graaf, die wegens het politiek belang van de zaak, als quasi Raden er bij geroepen zijn door den Graaf. De machtige leenmannen waren verplicht aan dien oproep gehoor te geven, want krachtens hun hulde moesten zij den Graaf niet alleen met daad, maar ook met raad bijstaan, wanneer hij dit vorderde. „Raden ende mannen" duidt in dat geval aan, wat men later een Statenvergadering noemt, echter met dit verschil, dat de stedelijke afgevaardigden ontbreken.

Is „Raden ende mannen" echter als een tautologie bedoeld, dan beteekent „man" hier ambtenaar, en wil de bewuste uitdrukking dus zeggen: 's Graven Raden, die zijn ambtenaren zijn. Ook dit is zeer

toent, ende onderwyst, mit ouden brieven, mit registeren ende mit waerachtiger conden, daer wi claerliken in gezien ende bevonden hebben, dat die voorscreven heerlicheyt eene oude vri Heerlicheyt is ende dat Heer Willem vors. alle ballingen mit recht daerin houden mach, die uut onsen landen of steden gebannen worden.

Vort sal Heer Willem vors. ende sin nacomelinge dese vors. Heerlicheyt houdende zijn van ons ende onsen nacomelingen tot enen rechten leen, ende genieten alle alsulke vriheit ende rechten, als ons hierboven in deser waerheit mit goeden voorzienigheit verclaert ende besceiden is.

Gegeven in 't jaer ons Heeren duysent twee hondert drie en tachtich, des derden dages in Meye tot Medemblik in West-Vriesland.

Praesentibus Dominis: Wilhelmo de Teylingen, Gerardo de Hairlem et Gysberto de IJsselsteyn."

---

wel mogelijk, want het woord „man" heeft, evenals „ministerialis", meerdere beteekenissen. Het woord duidt in den ruimsten zin een verhouding van ondergeschiktheid aan. Men vergelijke het artikel van M. Bloch „Un problème d'histoire comparée: la ministerialité en France et en Allemagne", in de „Revue Historique de droit français et étranger" 1928 no. 1, blz. 46 e.v. Bloch zegt op blz. 57: „Le mot d'hommage garda pendant très longtemps une signification extrêmement générale: il s'entendait de toute relation de dépendence, quelle qu'en fût la nature — dépendre d'un plus puissant que soi, n'etait-ce pas, dans la langue médiévale se dire „son homme?"

Allengs heeft het woord zich in verschillende richtingen gespecialiseerd. Het woord ministerialis beteekent evenals „man" oorspronkelijk: ondergeschikte van iemand en heeft zoo de speciale beteekenissen gekregen van: dienaar, hoorige, dienstman in lateren technischen zin, en die van edelman, maar ook die van ambtenaar. Is de uitdrukking „Onze Raden ende mannen", een tautologie, dan heeft „man" daarin de beteekenis van ambtenaar, want de Raden zijn 's Graven ambtenaren.

De Graaf stelt een actie in voor zijn Raden tegen Heer Willem van Brederode, omdat hij meent, dat deze inbreuk op zijn Grafelijke rechten gemaakt heeft. De landsheer verkeert n.l. in de meening, dat de Heer van Brederode zich binnen de genoemde heerlijkheden ten nadeele van de Grafelijkheid, rechten heeft aangematigd en wel, omdat deze heerlijkheden „niet alsoe vrij" zijn, als de Heer van Brederode doet voorkomen.
Dit „vrij" wil zeggen, dat de bedoelde heerlijkheden een vrij plaats zijn voor personen, die elders uit Holland verbannen zijn.
Het proces loopt dus over de vraag, of Brederode asylrecht heeft, of verplicht is gebannenen uit te leveren, een echt politieke kwestie.
Het „vrij" zijn beteekent hier dus: een beperking van 's Graven rechten. Dat de Graaf voor zijn Raad een proces begint over zijn eigen rechten, bewijst weer, dat hij zich aan hun beslissing onderworpen acht en de Raden hem zelfs rechten kunnen ontwijzen.
De Heer van Brederode verschijnt voor de Raden om zich te verweren en brengt, oudergewoonte zijn magen mee, die als eedhelpers moeten dienen. Verder levert hij modern bewijs door overlegging van schriftelijke titels en verklaringen van betrouwbare getuigen. Dit bewijs is blijkbaar afdoende, want de Raden en ook de Graaf zelf zijn nu overtuigd van Brederode's goed recht.
De toewijzing draagt na het afdoende bewijs natuurlijk een petitoir karakter, zooals blijkt uit het ontbreken van een possessoire clausule.
Een later voorbeeld, waarin een proces over een goed, waar de Grafelijkheid zelf aanspraak op maakt, nog

voor het gewoon gerecht komt, vinden we in den verzoeningsbrief van de Grafelijkheid van Holland met Florens van Borselen van 25 Januari 1358[1]).
Deze brief houdt o.m. het volgende in:
„Ende van den goede van Sint Maartensdijk so sellen Wij (Hertog Albrecht), Heren Florens recht ende vonnisse doen tusschen dit ende Paschen, also verre als 't Heer Florens begheert ende vermaent hierenbinnen. Ende waer 't dat wy 's niet en deden, ende 't ghebreck an ons ware, so souden wij eenen gheliken man[2]) in den goeden setten totter tyt toe, dattet mit rechte ende vonnisse gescheiden worde. Ende soo wien dattet toegewyst worde, dien souden die renten volghen.
Waer 't oock dat Heer Florens binnen der voorscr. tijt 't niet en begheerde noch en vermaende, soo souden Pieter Gheerlofs soene kinderen in den goede bliven totter tyt toe dat men (bedoeld wordt Heer Florens) se mit rechte ende mit vonnisse uuten goede wonne.
Ghegeven tot Sinte Geerdenberghe, op Sint Pouwels dach Conversio in 't jaar Lviii."

„Jussu Domini Ducis Alberti, per commune Consilium, tunc praesens: Theodericus Vopponis, S.[3]) P. Camerouwer de Haytsteyn."

Er is dus geschil over onroerend goed tusschen de

---

[1]) van Mieris III, 77.
[2]) Een „gheliken man" is een onpartijdig man (vgl. Verwijs en Verdam). Het goed wordt dus gesteld in handen van een sequester.
[3]) Deze S. beteekent vermoedelijk: Sigillum, want Pieter Camerouer is 's Graven zegelaar. Mr. Th. van Riemsdijk, Tresorie en kanselarij blz. 127 zegt: „Zijn zegelmerk (n.l. dat van Pieter Camerouwer) komt onafgebroken voor sedert 18 Juni 1358 totdat Albrecht in Dec. 1359 voor het eerst naar Beieren vertrok." Hier treffen wij de bezegeling door Pieter Camerouwer dus reeds vroeger aan.

Grafelijkheid en den Heer van Borsselen. Het goed is momenteel in handen van derden, die het blijkbaar van de Grafelijkheid houden.
De Graaf belooft aan den Heer van Borselen hem „recht ende vonnisse" te zullen doen over dit goed, m.a.w. te zorgen, dat hij een uitspraak verkrijgt van het ordinaris gerecht, mits hij die binnen een bepaalden termijn vordert. Verzoekt de Heer van Borselen dit vonnis niet binnen den afgesproken termijn, dan zullen degenen, die op 't oogenblik houders zijn van 't goed namens de Grafelijkheid, in het goed blijven, totdat Heer Florens ze later bij vonnis van het gewoon gerecht daaruit wint. Het is dus een possessoire beschikking ten voordeele van de houders.
Deze possessoire toekenning is gegrond op de aanwijzing ten hunnen gunste gelegen in het feit, dat Heer Florens zijn beweerd recht op het goed niet in rechte heeft durven vorderen.
Hoewel in het stuk zelf niet van 's Graven Raden gesproken wordt, blijkt uit het onderschrift, dat deze beslissing toch met medewerking van den Raad is genomen.
De Grafelijkheid stemt er uitdrukkelijk in toe, dat het eigenlijke proces over dit goed, waarbij de Graaf partij is, gevoerd wordt voor het gewoon gerecht.
Ook in geschillen over 's Graven goederen, die door arbitrage werden opgelost, was het niet noodzakelijk, dat deze arbiters de Raden waren.
Dit blijkt uit een brief van 13 Mei 1325[1]), luidende:
„Wi Willem Grave enz. maken cont enz., dat wi ghe-

[1]) van Mieris II, 351.

loeft hebben Heynrike van Brederoden, eest dat hi met zinen luden also helpt 't land van Zwindrecht te diken, dat wy ons beloven (als premie voor deze uitbreiding van bebouwbaar land) dat wi dan houden zullen al zulc zegghen als die Here van Voirne en die Heere van der Lecke zegghen sullen twysken ons ende hem alse van ambochten, tienden, ende vischeriën, die hi toet deser tyt toe ghehad hevet, in Heeren Heyen lande twischen dat derdendeel ende dat vierdendeel, hoevele dat wi er af hebben sullen.

Gegeven tote Sinte Gheerdenberghe, op 't Heylighes Cruys avond der Ascentioen, in 't jaer ons Heren Mccc vive ende twintich."

Hier onderwerpt de Graaf dus een geschil over rechten, waarop hij zelf aanspraak maakt, aan een scheidsrechterlijke uitspraak, zonder deze voor zijn Raad te reserveeren.

Een ander door arbitrage opgelost geschil, waarbij de Graaf zelf partij is, vinden wij in een brief van 5 November 1303[1]).

Er is daar geschil over „erve" en allerlei onroerende rechten tusschen den Graaf en een aantal personen, die vermoedelijk edelen zijn. Partijen „blijven" aan een vijftal scheidslieden en beloven om zich aan hun „seggen" te houden. De zaak komt dus niet voor den Raad.

De scheidsrechters gronden hun uitspraak op „wilkeure", vroegere vonnissen, onderzoek in loco en door hen gehoorde getuigen, m.a.w. op uitvoerig modern bewijs, dat blijkbaar afdoende was. Op grond van dit

---

[1]) van Mieris II, 35.

volledig bewijs, strekkende ten voordeele van den Graaf, volgt een petitoire toewijzing, een possessoire clausule ontbreekt dan ook.

Aan het slot van het „seggen" wordt meegedeeld, dat deze uitspraak geldt voor allen, die „gebleven" zijn, uitgezonderd voor diegenen van hen, aan wie de rechten, waar het hier over gaat, reeds bij „vonnisse", dus bij uitspraak van het ordinaris gerecht, ontwezen waren. Het „vonnis" staat hier dus zeer duidelijk tegenover het „seggen".

Verder wordt één punt met opzet nog onbeslist gelaten, omdat de scheidsrechters „daer noch meer waerheyden af soecken willen". Kunnen de arbiters er met hun moderne inquisitie niet uitkomen, dan zullen zij de zaak „te rechte ende te vonnisse setten", d.w.z. de zaak verwijzen naar het ordinaris gerecht. Dat moet dan maar, als er toch geen „waarheyd" te vinden is, zijn op formalistisch bewijs berustende beslissing geven.

We krijgen hier een indruk, hoe men langzamerhand het oud bewijs ging waardeeren als iets, alleen goed bij gebrek aan beter, d.w.z. aan waarheidsbewijs. Deze veranderde waardeering van het oud bewijs is één der oorzaken van de groote vlucht der arbitrage, immers voor arbiters kon men moderne bewijsmiddelen toepassen. Tevens zien wij hier, dat ook modern bewijs, mits het maar afdoende is, een grond vormt voor definitieve toewijzing. Draagt het daarentegen het karakter van een aanwijzing, zooals juist bij het modern bewijs in veel ruimere mate mogelijk is, dan leidt het tot possessoire toewijzing.

Het stuk zelf luidt:

„Wij Nicolaes Persin, ridder, Nicolaas heere van Putte,

Philips van Duvevoorde, Vrieze van der Mijen, Bailliu in Zuuthollant, ende Jan Veren Diedmen sone, poorter in Dordrecht, maken cont allen luden, dat voer ons quamen onze lieve Heere, Grave Jan van Henegouwen van Hollant van Zeelant en heere van Vrieslant aen d'ene sijde, en Willem van Wedelsnesse, Gillis van Berendrecht, Willem van Wychvliet, Reinborch Gheyse Gheven dochter Uternisse, ende Colijn Everdeis sone an die ander side. Ende bleven up onse segghen aen beyden zijden van allen twisten dien sij onderlinghe hadden van goede, liggende in Tieselijnswaerde, alse van ambachte, van thienden, van visscherien ende van erven.

Ende Willem Scaep desgelijcke van goede, dat hij aentaelde, liggende in Catendrecht. Ende verweerden aen beyden syden ende gheloveden voer ons ende voer anders des Graven mannen veste ende ghestade te houdene, so wat wij daeraff seyden. Ende wy namen dat segghen op ons als vorseyt es ende seijden onse segghen daer aff alsoo, als t hier bescreven staat:

In den eersten soe es onse segghen van ambochten ende van visscheriën, die ten ambochten horen, ende van erven, nae wilckere, nae vonnisse, na ridende lande (d.i. onderzoek in loco), ende nae orconden (h.l. getuigen) die wy daer af gehoort hebben, soo ontseiden wij t dien voorseiden luden ende vinden t den Grave toe ende wysen, het ne sien dengenen, dien die Grave, iof sine vorders 't weder hebben gegeven, sedert dat dat landt wart gediket.

Voert alzo van den tienden, die die voorseyde lude anespreken, sonder Colyn, Everdeys sone ende Willem Schaep, so vinden wy hem allen ende wisen, na alre

ghevarnessen (d.w.z. onderzoek ter plaatse) omme dat beste gevoech alzo als zy aan ons bleven syn, half dien thiende also verre, alse haere pale gaan, ende sy van rechte schuldich syn te hebbene also langhe, als 't hem ende haeren naecommelinghen blivet, die van rechte leenvolgers sijn.

Voert van allen renten, daar die dach afleden is, die wysen wy den Grave toe algadere en van daer die dach noch afkomen sal, wisen wy den Grave half, ende dien voorseyden luden die ander helft.

Dit segghen hebben wi gheseghet van den voirscreven luden ende van allen luden dies an ons bleven syn, het ne sijn die ghene, dien 't met vonnisse ontwiset es.

Vort dat wy Colyn Everdys sone buten setten, dat es omme dat die Grave seghet, dat Everdey syn vader dien thiende quite scout, daer wy noch meer waerheyden af soecken willen tusschen nu ende derthien daghe, die naestcomet, jof te rechte ende te vonnisse hier binnen setten. Ende van Willem Schaep desgelycke, als 't van Colyne geseyt es. Daer boven geschreven af wordt houde wij staende, gelycke den anderen.

In kennissen van deser dinck want sys aen beyde syde aen ons bleven sijn ende verwilcoort hebben, als 't voerscreven es, so hebben wi desen brief ghesegelt met onsen zegelen.

Dit was gedaen in 't jaer ons Heeren Mccc ende drie des Dynxdaghes nae Alreheylighen daghe in die Haghe."

Ook in geval van arbitrage genieten dus 's Graven eigen rechten geen bijzondere behandeling, al is het natuurlijk niet uitgesloten, dat een dergelijke zaak door „geblijf" aan den Raad komt.

Een oud voorbeeld hiervan vinden we in een brief van 26 April 1298 [1]), luidende:

„Wy Jan, Grave van Holland enz. maken cont enz., dat Heer Willaem, Bisscop van Utrecht, allen dien twi ende discord, die tusschen hem ende ons was omme Bindelmerebroec, daer die Reyghers inne broeden, ende dat daer toe behoort, gehele liet staen op ons selven.

Alsoe waer dat sake, dat wy ter waerheyde vinden mochten by onsen Rade, die doe te tyde met ons was, ende noch es, dat dat voirseyde Broeck, ende dat daer toe behoert, geweset hadde Ghysebrechts, die men hiet Heere van Amstelle, dat wy dat hebben zouden ende behouden, als wy wel betoeghen moghen met des voirseits Bisscops brieven.

Hieromme zoe hebben wij wel voersien bij onsen voerseiden Rade, wittachtighen ondersoeke ende prove te voren ghedaen, ghezeghet ende ghehouden, dat dat voirseide Broec ende al dat daer toe behoert, vrilijc ons es ende onser nacomelinghe, ende dat wy dat schuldigh syn te hebbene ende te behoudene met allen rechte.

Ende omme dat wy onse segghen hebben geseghet van desen voorseiden Bindelmerebroec, ende van dat daer toe behoort ende wy 't ons ende onsen nacommelinghen toegheweset hebben redenlicke ende wisen, zoe heb wy in kennisse van desen segghene desen tegenwoirdigen lettere doen scrijven ende bezeghelen met onsen zeghel.

Ghegheven Saeterdaghes nae Sente Marcus dach, in 't jaer ons Heren dusent twee hondert neghentich ende achte."

---

[1]) van Mieris I, blz. 593, en Oorkondenboek II. 1028.

Er is hier een geschil over onroerend goed tusschen den Graaf van Holland en den Bisschop van Utrecht. De Bisschop laat de beslissing ervan over aan den Graaf en zijn Raden, die hier dus met consent van beide partijen, oordeelen over een goed, waar de Graaf zelf aanspraak op maakt. Het optreden van den Raad houdt waarschijnlijk weer verband met 't politiek karakter van de zaak.

In het stuk wordt de nadruk gelegd op de bewijslevering. Het bewijs zal bestaan uit moderne bewijsmiddelen, zooals voor Graaf en Raden gebruikelijk is. Indien bij het waarheids onderzoek door Graaf en Raden blijkt, dat het goed in kwestie geweest is van Gijsbrecht van Amstel, wiens goederen verbeurd zijn, dan zal de Graaf het goed mogen hebben, zooals hij bewijzen kan met „des Bischop's brieven", dus door overlegging van schriftelijke titels, afgegeven door de tegenpartij.

Na geconstateerd te hebben, dat er een volledige bewijslevering heeft plaats gevonden, geven Graaf en Raden een „zeggen", inhoudende een toewijzing van het goed aan de Grafelijkheid „mit allen rechte", d.w.z. „beter recht" van de tegenpartij wordt uitgesloten geacht.

Deze arbitrale toewijzing draagt dus een petitoir karakter.

Dat het bij een arbitrale oplossing van een geschil, met den Graaf als partij, echter niet noodzakelijk is om 's Graven Raad als arbiter te kiezen, blijkt uit een brief van 13 October 1318 [1]), handelend over de oplossing van de geschillen tusschen den Hertog van Brabant en den Graaf van Holland.

[1]) van Mieris II, 198.

„Wi Jan, Hertoge van Brabant enz. doen cond enz., dat wi van allen twistichen saken, tusschen ons, onse liede, ende onse helpers op d'een side ende Willem, Grave van Holland, enz., sine liede ende sine hulpers op d'andere zide, overeengedragen syn in beyden syden te kiesene zesse persoene goede ende redelicke liede, die proven sullen ende besoecken die waerheit, omme onser twere recht, na brieve ende na oirconde, omme ons te bescedene ende te vereffenen nae recht, connen sij 't vinden, alse voren gescreve es ende connen sij 't oeck nyet vinden na minne ofte na gevoech, van alsulken goede alse ons ane comen es, ende verscenen van den kinde van Hoesdenne, ende dat daertoe behoirt, ende van allen twiste, die daertoe beruert es."

Volgt de keuze der scheidsrechters en de bepaling van den termijn voor de scheidsspraak.

„Vort, omme dat wij willen alle dinc claerlic vereffent hebben ende alderande twistelicke zaken nederleggen, soe hebben wij," aan de door Ons aangewezen scheidsrechters, „macht gegeven met desen jegenwordigen brieve ende geven dat zy ons beiden vereffenen solen ende moghen nae recht, na minne ofte nae gevoegh. Ende de Grave voerseit heeft oec" aan de scheidsrechters „die hy van sinen weghe daertoe gecoren heeft, macht gegeven ende geeft mit sinen openen brieve, dat sy ons beyden vereffenen solen ende moghen nae recht, nae minne ofte nae gevoegh."

Partijen beloven, op verbeurte van een zeer groote boete, zich aan dit „segghen" te zullen houden, welke som de onwillige partij verbeuren zal aan zijn willige tegenpartij.

„Dit was gedaen in 't jaer van gracien, doen men screef

dusent drie hondert en achttiene, des Vrydaghes na Sinte Denys dach."

Het geschil tusschen de twee landsheeren gaat over onroerend goed. Partijen komen overeen om elk drie scheidslieden te kiezen, die te zamen de zaak zullen arbitreeren. Deze zullen een waarheidsonderzoek doen naar het recht van beide partijen, volgens schriftelijke titels en getuigenverklaringen, om zoo mogelijk een zuiver iustitieele uitspraak te geven, en, indien zij hier geen voldoende gronden voor vinden, een schikking uit te spreken.

Aangezien partijen den vrede hersteld willen hebben in het belang hunner landen, geven zij den scheidsrechters deze uitgebreide competentie. Voorts beloven zij zich aan het „seggen" te zullen houden op verbeurte van een groote som.

Ook hier bekleedt de bewijsregeling weer een voorname plaats in de arbitrage overeenkomst; het is alles modern bewijs, en dus bestaat de kans, dat er slechts aanwijzingen voor den dag zullen komen, met als gevolg een possessoire uitspraak.

Dat het echter meer en meer gebruik wordt om een geschil over 's Graven eigen goederen door de Raden te laten berechten, blijkt uit een brief van 6 Januari 1390, opgenomen in het register E. L. f. 35[1]).

„Albrecht enz. doen cont allen luden, dat wi ghegheven hebben ende gheven mit desen brieve onser liever ende geminder Joncfrouwe Aliden van Poelgeest, Jans dochter van Poelgeest, tot enen vryen eygen ... enz.

Item noch vier morghen lants gheleghen in Wateringher

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

ambocht bi der kercken, die Willem Hoen ende Jan van der Molen te samen bruken, die ons aen ghecomen ende bestorven zijn van Gheryt van Delf, die se van ons helt ten rechten leen.

Welc lant voers. Odzier van Cralinghe hem vermat, dat men van hem houden soude ende quam voer ons ende onsen Rade opten heylighen Dertienden dach int jaer xc mit sinen betoeghe ende bleef des an onsen Rade als aen den here van Gaesbeke, den here van Gommengijs, den here van Asperen, heren Philips van Wassenaer, heren Dirc Voppen zone, deken in den Hage, heren Hughe van Heenvliet, Coen Cuser ende Pieter heren Dirx soen, die daer op vonden na inhout onser Registers ende hoer zegghen daer of zeyden, dat dit lant voers. aen ons ghecomen ende bestorven waer.

Ende waer yement die dit voerscr. lant hier en boven namels ansprake mit enighen recht, dat meijnden wi aen hem te houden als an den ghenen die ons van onser heerlicheyt verminderen woude.

Ghegeven ende gedaen in den Hage, opten heyligen xiij^{den} dach, sesse dage in Januario Anno xc na den lope van onsen Hove."

De Graaf is dus over het hier genoemde land in geschil met een aanzienlijk edelman.

De landsheer stelt, dat dit land aan hem gekomen is, omdat hij er leenheer van was en de leenman zonder leenvolger gestorven is.

De Heer van Cralinghen beweert echter, dat hij de leenheer ervan is en het land hem dus toebehoort.

Van Cralinghen „blijft" in dit geschil aan 's Graven Raad en verschijnt aldaar met zijn bewijzen. De Raden geven hun „zeggen", op grond van hetgeen zij gevon-

den hebben in de Grafelijke leenregisters, waaruit blijkt, dat het land rechtens aan den Graaf gekomen is als verstorven Grafelijkheidsleen.
Deze toewijzing is natuurlijk petitoir, want het register geeft afdoend bewijs, m.a.w. de mogelijkheid van bewijs van beter recht door de tegenpartij is uitgesloten. Daarom zegt de brief, dat, wanneer „yemant" (bedoeld wordt: „van Cralinghen") in strijd met deze uitspraak het land later weer in rechte aanspreekt, dit beschouwd zal worden als een optreden met de bedoeling om de Grafelijkheid te benadeelen. Bijgevolg zal het gestraft worden als inbreuk op 's Graven heerlijkheid, welk delict door Graaf en Raden wordt berecht.
Tenslotte wil ik er op wijzen, dat dit geschil geen leenzaak is. Immers de twist gaat over de vraag, wie leenheer is, d.w.z. allodiaal gerechtigde tot het goed. Het is dus een procedure over allodiale aanspraken op een onroerend goed. De Graaf is hierbij als partij betrokken en weet het geschil voor de Raden te brengen.
We hebben hier een voorlooper van den toestand, die later regel wordt, dat alle geschillen, waarbij de Grafelijkheid partij is, voor den Raad komen.
Een voorbeeld, dat de Graaf zelf, natuurlijk door middel van zijn Raad, al wordt dit hier niet uitdrukkelijk gezegd, een geschil berecht over onroerende rechten, waarop hij aanspraak meent te hebben, vinden we in een brief van 6 Juni 1393[1]). Deze zaak is zeer merkwaardig, omdat zij ons een kijk geeft op den groei van de landsheerlijkheid.
Het stuk luidt:
„Albrecht Grave enz. doen condt enz., want wy aen-

[1]) van Mieris III, 597.

getast hadden alle vogelrye, visscherye, sluysen en windt in onsen landen van Waterlant en ons sint aengebracht is en wy verstaen hebben, dat onse voirvaderen, Graven van Hollant, noch die Heeren van Waterlant, die voirscr. goede noyt nye in tyden voirleden gehadt noch beseeten en hebben, soo hebben wy voir ons en voir onsen nacommelinghen onsen luyden en ondersaten in Purmerkerspel wonende en hoire naecommelinghen alsoo veel gratie gedaen, dat wy hen voirtaen gunnen willen, en gunnen mit desen brieve, dat zy diere voirsz. vogelrye, visscherye, sluysen en windt rustelycken en vreedelyken in toekomende tijden gebruyken mogen tot hoiren prouffijt en oirbaer in alle manieren, als zy en hoire voirvaders in tijden voirleden gedaen hebben.
Gegeven in den Hage opten viden dach in Junio in 't jaer xiiic xciii."
De landsheer is dus in geschil met die van Purmerkerspel over een groep onroerende rechten, die wij tegenwoordig oneigenlijke heerlijke rechten noemen.
De Graaf had n.l. aanspraak gemaakt op alle vogelrij-, visscherij-, wind- en sluisrechten in Waterland en zich die toegeëigend, omdat hij meende in zijn qualiteit van Heer van Waterland er recht op te hebben.
Blijkbaar hebben zijn onderzaten zich hierover beklaagd bij de Raden, want de Graaf zegt, dat hem nadien bewijs is aangebracht, dat hij er geen recht op heeft. Zij hebben hem overtuigd, dat de vroegere heeren van Waterland de onderhavige rechten nooit rechtens gehad hebben, noch deze ooit hebben uitgeoefend; er is dus zelfs geen grond voor een aanspraak van zijnentwege op grond van langdurige feitelijke uitoefening. Daarom

kent de Graaf, natuurlijk in samenwerking met zijn Raad, deze rechten toe aan zijn onderzaten in Waterland, in casu aan die van Purmerkerspel, en wel definitief. Immers het bewijs was afdoende en dus is de uitspraak petitoir.

De formuleering is echter zóó, dat de Graaf, die volkomen ongelijk heeft, de eer aan zich houdt, want hij doet die van Purmerkerspel „gratie" van deze rechten, in werkelijkheid echter noodgedwongen.

Deze formuleering is een algemeen voorkomend verschijnsel; ook elders gebruiken de landsheeren „geven" en dergelijke woorden om aan te duiden, dat zij zich niet van een goed zullen meester maken, vooral in kwestie's over gemeene gronden en dergelijke. Zoo geeft bijv. ook Viollet voorbeelden[1]), waarin het „geven" door den landsheer neerkomt op: niet stelen.

„De tous côtés le roi s'attribue les communaux et, généreux avec le bien d'autrui, il les donne ou les vend très souvent aux véritables propriétaires. En Angleterre, c'est le roi qui concède à tel ou tel des fractions du folkland; les générosités du duc au roi de Pologne sont tout à fait semblables à celles du roi de France ou du roi d'Angleterre: il vend les „pascua" à ceux auxquels appartiennent les „pascua". De bonne heure ce qui est commun tend à devenir royal."

Uit de slotwoorden blijkt, dat de rechten aan die van Purmerkerspel zijn toegekend, op grond van het feit, dat „zij en hoirre voirvaders in tijden voirleden" die rechten al hebben uitgeoefend, dus op grond van lang-

---

[1]) Viollet. Histoire du droit civil français (Uitgave van 1905) blz. 610 noot 2.

durige feitelijke uitoefening, welke zóó oud was, dat zij beschouwd werd als een grond voor definitieve toewijzing.

Het merkwaardigste van deze zaak is echter, dat zij ons een kijk geeft op den groei van de landsheerlijkheid.

De Graaf had zich in Purmerkerspel het recht van vogelrij, visscherij, sluis en wind aangematigd, omdat deze rechten in andere streken tot zijn regalia plachten te behooren. De landsheer stelt zich dus op het standpunt, dat de landsheerlijkheid overal denzelfden omvang heeft.

In Waterland gaat dit echter niet op[1]). Daar behooren de genoemde rechten van ouds aan de geërfden, die krachtig voor hun recht opkomen. Blijkbaar vond de Graaf dus in Waterland een goed georganiseerde bevolking tegenover zich, en gelukte het hem daardoor niet om zich deze rechten, als regalia, toe te eigenen. Er blijkt dus, dat de genoemde rechten toentertijd nog niet als essentieele regalia werden beschouwd. Ze waren integendeel nog in 't stadium van: regaal behoudens tegenbewijs.

Het standpunt van den Graaf, dat hem overal, waar hij landsheer is, 't zelfde complex regalia toekomt, toont ons de veranderde opvatting t.a.z. van de landsheerlijkheid, die in den loop der Middeleeuwen opkomt en

---

[1]) Dit feit wordt ook geconstateerd door Bort „Tractaet v. d. Domeynen van Hollandt" deel v, § 14, waar gezegd wordt: „Die van Waterlandt ende Kennemerlandt hebben aengaende de Visscherij bysondere gerechtigheden, want in Waterland heeft de Graaf moeten bekennen geen recht te hebben tot de Visscherij, ende tot voordeel van de Kennemers soo syn de Ye, Krommenije en de Limmen verklaart vrije wateren (d.w.z. niet regale stroomen) te zijn".

leidt tot het latere begrip souvereiniteit. Door 't feit dat de landsheerlijkheid later vrijwel overal denzelfden inhoud heeft gekregen, gaat men haar beschouwen als een vast begrip, men ziet haar als een eenheid en niet meer als een verzameling van los naast elkaar staande rechten. Later noemt men deze genormaliseerde landsheerlijkheid souvereiniteit.

Een zaak, die zeer veel gelijkt op de voorafgaande, is het geschil, dat beschreven wordt in een brief van 30 December 1399[1]), luidende:

„Aelbrecht Grave enz. doen cont enz., dat ons vervolcht hebben die Waerscap van de Buerwegen, die den Houdyck toe behoort[2]), die gelegen is in den Ban van Muden, daer wy onsen Bottelier of gegeven hadden met onse opene brieven dat rietlant, geheeten den Houwe, neffens den dyck voirsz.

Waer of wij wel verstaen hebben in der waerhede, ende ons met goeden onderscheid onderwyst is, dat wij geen reeden noch recht en hadden dat rietlant wech te geven yemandt anders dan den Bueren voirsz.

Ende hebben daerom den Bueren voorsz. enen yegelycken neffens sijnen dyck den Houwe voorsz. gegeven voor ons, ende voor onse naecomelingen hun ende haeren nacomelingen, sonder argelist.

Waer om wij ontbieden ende bevelen onsen Bailliu van Amstellant ende van Waterlant, die nu is oft naemaels wesen sal, dat hy den Bueren voorsz. hoire Houwe rustelijck ende vredelyck laet gebruyken, gelyck hoir ander eygen goeden, ende laten den bueren voorsz. van hoiren Houdyck voorsz. in sulcken rechten, als in Die-

[1]) van Mieris III, 712.
[2]) d.w.z. vanwege de buren, die de Houdijc hebben te onderhouden.

merban gelegen is, want daer die hoochste schouwe[1]) van Zeeburch is.
Gegeven in den Hage Dinxdaechs na Karsavont in 't jaer ons Heeren dusent drie hondert ende negen ende negentich."
Er is geschil tusschen de buren van een mark en den Graaf, loopende over Grafelijke regalia, evenals in de vorige zaak, die zich in het naburige Waterland afspeelde. Ditmaal gaat het geschil over 's Graven recht op de „wildernissen".
De „waerscap", d.w.z. het markenbestuur klaagt uit naam van de buren bij den Graaf, dat hij een allodiaal rietland, waar de buren recht op meenen te hebben, aan zich heeft getrokken en weggeschonken heeft als hem toebehoorende wildernis.
Ook deze zaak over goed, waar de Graaf aanspraak op meent te hebben, wordt dus door de Grafelijkheid zelf berecht, op klacht van ééne partij. Er wordt van 's Gravenwege een waarheid bezeten en de Graaf wordt met afdoende bewijzen overtuigd, dat hij geen recht heeft op 't rietland, maar de buren. De vervreemding door hem is dus onrechtmatig geweest. Daarom wordt het land aan de buren toegewezen, en wel ten petitoire. De uitspraak eindigt met het gebruikelijke bevel aan de landsheerlijke ambtenaren om de beslissing uit te voeren, n.l. om de buren in het rustig genot van dit land te houden, evenals van hun andere allodiale onroerende goederen.

---

[1]) De „hoogste schouwe" is het hoogste dijkrecht, m.a.w. de hoogste instantie in dijkzaken. We zien hier dus weer, evenals bij het zeventuig, dat het „hoogste recht" wil zeggen: een beslissing, waarvan geen hooger beroep mogelijk is.

Opmerkelijk is, dat het wildernisregaal aan den Graaf betwist wordt, niet door losse particulieren, maar door de markgenooten, vertegenwoordigd door hun markbestuur.

Door het feit, dat de Landsheer in deze streken, een goed georganiseerde bevolking tegenover zich vond, werd een analogische uitbreiding van het recht op „wildernissen", zooals de Graaf dat in andere streken had, hier voorkomen.

Dat zelfs later nog wel eens een zaak over 's Graven eigen goed voor het gewoon gerecht komt, zien we op een ingestoken blad van het IIde Memoriale B. D. Het stuk dateert uit het jaar 1406 en luidt[1]):

„Item dingden IJsbrant van den Couster, Heinric Coenraets zoon, Gheryt van Ghiesen, ende Herman Vinck up onsen ghenadighen heer van Holland ter hogher vierscaer te Dordrecht met brieven die si op onsen lieven heer sprekende hadden, ruerende van den goeden van Zwindrecht, daer Jan van Scoenhout als rentmeyster tegen dingde van mijns liefs heren weghen.

Soe dat die voirseyde IJsbrant, Heinric Coenraets zoon, Gheryt van Giesen, ende Herman Vinck met denghenen, die nu der stede regeren, onsen ghenadighen heer overvielen ende brochten daer toe, dat onsen ghenadighen heer dat vonnesse teghen ghinc ende ghewijst was.

Ende hier boven quam IJsbrant van den Couster, Heinric Coenraets zoon, Gherijt van Giesen, ende Herman Vinck met der Erckels partije ende met een deel van der ghemeent ende dwongen dat gherecht en

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

de scout, dat sij Jan van Scoenhout ghiselen moesten in syn huis, dair hi om myns heeren wille zeventien weken in lach. Ende dit deden sij boven den recht dat hun ter vierscaer ghewijst was, dat nie ghesien en was, dat men van eenre sake twierhande recht hadde.
Ende dese cracht deden sij onsen ghenadighen heer met dat sij dieghene daertoe vermieden met ghelde, diet hun doer hulpen driven.
Ende om dese selve sake wort Tielman Hughemans zoen te Dordrecht hoetman ghecoren, dat sij met ghelde onder een deel van der ghemeente vercreghen."
Het geschil gaat over allodiaal onroerend goed tusschen een aantal personen, waarschijnlijk poorters van Dordrecht, en den Graaf.
's Graven tegenpartij stelt in deze zaak een actie in voor de hooge vierschaar van Zuid-Holland, die blijkbaar door buitengewone omstandigheden het ordinaris gerecht is voor deze zaak. Op het feit, dat zijn goed voor 't ordinaris gerecht aangesproken is, maakt de Graaf geen aanmerking, maar wel komt hij op tegen de wijze, waarop zijn tegenpartij de procedure aldaar gevoerd heeft.
's Graven tegenstanders leggen als bewijs brieven over, die luiden ten hunnen voordeele en ten nadeele van den Graaf. 's Graven rentmeester treedt in dezen als vertegenwoordiger van den Graaf op en fungeert als verweerder. Tot zoover is alles nog in orde.
De eischers, blijkbaar oud-regenten van Dordrecht weten echter, gesteund door de tegenwoordige stadsregeering, den Graaf te „overvallen", d.w.z. hem de gelegenheid voor een behoorlijk verweer te ontnemen, en zoo een vonnis te verkrijgen, waarbij de Graaf ver-

liest. Verder blijkt er politiek (pro- en anti-Arckel) in 't spel te zijn. Vervolgens dwingen de genoemde personen met hun politieken aanhang den schout en het gerecht van Dordrecht, om 's Graven rentmeester te gijzelen, ondanks het feit, dat zij reeds een vonnis van de hooge vierschaar van Zuid-Holland tegen hem verkregen hebben. Deze gijzeling door middel van het Dordtsche stadsgerecht is beslist onrechtmatig, zoo verklaart de Graaf, omdat men nooit over één zaak te gelijk twee vonnissen van verschillende gerechten verkrijgen mag. Het is dus „geweld" tegen den Graaf. Bovendien hebben zijn tegenstanders degenen, die hun deze onrechtmatige handelwijze door hielpen drijven, omgekocht.

Er blijkt dus uit dit stuk, dat anno 1406 een proces over onroerend goed, waarbij de Graaf als partij betrokken is, nog wel voor een gewoon gerecht kon plaats vinden.

Later wordt dit echter anders, en trekt de Raad alle processen over goed, waar de Graaf aanspraak op maakt, m.a.w. alle zaken over 's Graven domein, aan zich, met uitsluiting van de gewone gerechten.

Reeds in een brief van 15 April 1370[1]), vinden wij een overgang naar den lateren toestand. Hierin geeft Hertog Albrecht land uit om te bedijken aan Willeman Rengherszoon, onder de volgende clausule:

„Ende so wanneer 't land ghedijct is, zo zal Willeman ons ghelden onsen deel (n.l. het overeengekomen deel) van den Ambocht en de tienden, tot ons Raeds segghen ende onser Clerken (n.l. „van rechten", hier treden dus

---

[1]) van Mieris III, 249.

rechtsgeleerden op in dienst van den Graaf), die wij daer toe nemen zullen."

De Graaf bedingt dus, dat een geschil over zijn rechten beslist zal worden door den Raad. We hebben hier een voorlooper van den toestand uit de instructie's, waarbij de Raad oordeelt over goed, dat den Graaf eventueel toekomt.

Deze vaste competentie van 's Graven Raden is, zooals we reeds vroeger opmerkten, ontstaan uit de gewoonte om in deze zaken aan den Raad te blijven.

Een voorbeeld van zoo'n geblijf vinden we in een brief van 14 Januari 1368[1]).

Deze luidt:

„Dit is die sceydinghe die mijns heeren Rade ghesceiden hebben, alse die heere van Brederode, heer Gheryt van Heemsteden, Willem van Naeldwijc, heer Dirc Voppenzoen, heer Coenraet, ende Foykin Willemszoen, Rentemeester van Northollant, tusken minen heere Hertoge Aelbrecht ende haeren Liclaes Herts kinderen erfnamen, alsoe zys aen hem ghebleven waren alse van den xv morghen lants ende die husinghe die zi (n.l. Liclaes Herts kinderen) achter hem ghelaten hebben, legghende up die Hernisse in Willems ambocht van Naeldwijc.

In den eersten soe segghen ende sceiden dese vorscr. Rade na allen haer comen ende naden besten brieven, die zi toechden van den coep, dat myn here hem ghenade doen sal, ende behouden van desen vorscr. lande ende van der husinge, die helfte.

Ende die ander helfte zullen hebben die ghene, die heeren Liclaes Herts kinderen recht erfnamen zijn.

[1]) van Mieris III, 221.

Dit was ghedaen in den Hage up Sinte Ponciaens dach int jaer lxviij.
Ende die helfte van desen vors. lande ende husinge heeft myn here vercoft heren Willem Garbrantszoen sinen Clerc ghelikerwys als syn brief hout die hier na ghescreven staet."
Volgt een afschrift van dezen brief, luidend:
„Aelbrecht enz. doen cont allen luden, dat wi vercoft hebben, van ons liefs broeders weghen, Hertoge Willems van Beyeren Grave van Henegouwen ende van Hollant, ende van den onsen alse Ruwairt der landen voirscr., heeren Willem Garbrants zoen onsen clerc, tot enen vrien eyghen die helfte van vyftien morghen lants ende van der husinghe, diere up staet, ende gheleghen sijn upter Hernissen in Willems ambocht van Naeldwijc, alsoe groot ende alsoe cleine alse zi daer gheleghen sijn, ende aen ons quamen van heeren Niclaes Herts kinderen, overmits dat zi bastairde waren.
Ende wi gheloven heeren Willem onsen clerc vorsz. vor ons ende vor onsen nacomelinghen, hem ende sine nacomelinghen in desen vorsz. goede te houden ende hem dit te waren tot eeuwighen daghe.
Ende ombieden onsen Baelliu van Delflant, die nu is of namaels wesen sal, dat hi heeren Willem voirscr. ende sinen nacomelinghen hier in houde ende stercke van onsen weghen.
Ende waer dat sake datter hem scade of last of up quame anders dan den oncost, die dat lant sculdich is met rechte te ghelden, daer loven wi hem vor ons ende vor onse nacomelinghen him ende sine nacomelinghen wel af te ontheffen ende scaidelois te houden van yemande, die er hem hinder in doen woude.

Ghegeven in den Haghe up Sinte Ponciaens dach in 't jaer ons Heeren Mccclxviij."

Het geschil gaat over land, dat allodiaal goed is. Partijen zijn Hertog Albrecht contra de erfgenamen van de onechte kinderen van een edelman (of een geestelijke?). De Graaf had aanspraken op 't land krachtens zijn recht op de nalatenschap van bastaarden.

Partijen „blijven" aan 's Graven Raden. Deze geven hun zeggen: „na allen haer comen", d.w.z. volgens het heerschende gewoonterecht en op grond van „den besten brieven", dus van schriftelijke titels van afdoenden aard, die aan de arbiters overgelegd zijn. Het bewijs is dus volledig geweest en dienovereenkomstig wordt het land definitief toegewezen, zooals blijkt uit het feit, dat de Graaf zijn deel vervolgens „ten eeuwighen dage" aan een ander overdraagt, hetgeen onmogelijk geweest zou zijn, als de toewijzing slechts een voorloopig karakter gedragen had.

Het land wordt dus in eigendom toegekend. De Graaf en de erfgenamen krijgen ieder de helft van het goed, omdat de landsheer, zooals gebleken is, indertijd bij de bovenvermelde „brieven", tegen vergoeding voor de helft afstand gedaan had van zijn recht op dit goed ten behoeve van de erfgenamen.

Later verkoopt de Graaf de hem in eigendom toegewezen helft in allodio aan een derde „ten eeuwighen dage", onder de gebruikelijke vrijwaringsclausule. De Graaf maakt, om kracht bij te zetten aan deze garantie, die hij feitelijk geeft als particulier vervreemder, gebruik van zijn positie als landsheer, door den Balliu met de uitvoering hiervan te belasten.

Merkwaardig is bij dit geval en dergelijke, dat de Graaf

zelf zich onderwerpt aan de uitspraak van zijn Raad. Ook later zien wij, dat de Graaf zich steeds neerlegt bij een uitspraak van den door hem zelf ingestelden Raad, ook als deze hem in 't ongelijk stelt. Er was geen rechtsregel, die hem hiertoe noodzaakte[1]), en zijn houding is slechts te verklaren uit het motief, dat de landsheer, die eischt, dat zijn onderdanen zich aan de beslissing van zijn Raad onderwerpen, zelf het goede voorbeeld moet geven.

Een ander voorbeeld, waarin een geschil over 's Graven eigen goed door den Raad gearbitreerd wordt, vinden we in een brief van 1382 Liber IV f. 198[2]).

Er is geschil over land, tusschen dengeen, die het van de Grafelijkheid te leen houdt, (het is dus „eygen" goed van den Graaf, als de leenman in 't gelijk gesteld wordt) en „cnapen" die beweren, dat het hun allodium is, en dus niet eygen goed van den Graaf.

Partijen „blijven" aan Graaf en Raden. De Graaf laat een onderzoek doen, waarbij bevonden wordt, dat het goed leen is, toebehoorend aan den genoemden leenman, hetgeen o.a. valt af te leiden uit het feit, dat deze en zijn vader ervoor ter vierschaar kwamen, n.l. als leenman. Dit is een sterke aanwijzing voor zijn goed recht, maar vormt natuurlijk geen volledig bewijs ervan. 's Graven Raad „zegt" dienovereenkomstig het goed aan den leenman toe, tot hij er met beter recht uitgewonnen wordt, n.l. door zijn tegenpartij. De toewijzing draagt dus een possessoir karakter.

---

[1]) Ten aanzien van een uitspraak van de gewone gerechten, zou de Graaf *wel* rechtens gedwongen zijn geweest, zich daarbij neer te leggen, omdat deze berust op de oude land- of stadsrechten, waaraan hij gezworen heeft zich te zullen houden.

[2]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

We hebben hier een geval, dat de Raad oordeelt over een leengoed, en wel ten possessoire, bijgevolg een voorlooper van den lateren toestand, zooals wij dien in de instructie's aantreffen, waarbij de Raad oordeelt over bezit van leen.

We hebben hier een duidelijk bewijs, dat de latere possessoire beslissingen van den Raad de voortzetting zijn van de vroegere voorloopige toewijzingen. In ons stuk *heet* de uitspraak van den Raad nog niet possessoir, maar draagt toch reeds alle kenmerken daarvan.

Het stuk zelf luidt:

„Dirc Boudyns zone hout van minen heere ten rechten liene enen camp lands gheleghen upt Vlieland gheheten de groene Woert.

Des waren knapen van Haerlem die him vermaten dattet hoer eyghen ware.

Des wert van mijns heeren weghen onderzocht ende ghevonden an heeren Bartelmeus van Raphorst ende Coene Cusers zoen ende vele ander gueder lude, dattet Dircs lien was ende hi ende zyn vader daer af ter vierscare plaghen te ghaen.

Ende want zij an minen heere ghebleven waren, zo zeide myns heeren Raet dat Dirc desen liene bezitten zoude, ter tyt toe, dat hi mit beteren rechte daer ute ghewonnen worde.

Ghedaen 's Dingdaghes voer Willebrordi anno lxxxij."

In de voorafgaande stukken zagen wij dus voorbeelden van het opkomen van een uitzonderingspositie voor 's Graven domein. Niet lang daarna was deze blijkbaar volgroeid, zooals blijkt uit het Handvest van Albrecht voor Amstelland en Gooiland van 15 Maart 1388[1]):

[1]) van Mieris III, 484.

„Voort soo sullen Wij (de landsheer) of onse Balliu of Rechters een yegelyck recht ende vonnisse doen van allen saecken, nae vonnisse der Schepenen ende recht ende constume des lants, binnen steden of op dorpen daer die saecken geschiet zijn."
Daarop volgt: „Van uyt gheseyde puncten".
„Uytgheseyt hem die misdede binnen den rae sloot van onsen Reygerbroeck (m.a.w. die misdeed aan 's Graven eigen goed) ende aen onsen konijnen van Goylant. Ende die hier in der waerheyt of bevonden worde, die souden wij berechten met onser Heerlyckheit."
In het tweede lid van deze bepaling wordt dus uitdrukkelijk gezegd, dat hij, die inbreuk maakt op 's Graven eigen rechten, berecht zal worden „met onser Heerlijckheit" en niet door het gewoon gerecht. Deze uitdrukking beteekent, zooals wij vroeger reeds aantoonden: berecht worden door Graaf en Raden met uitsluiting van ieder ander gerecht.
Het zelfde beginsel vinden wij nog duidelijker uitgesproken in een verlijbrief van land, dateerend van 12 Maart 1393 Liber v f. 122 v°. no. 538[1]), dat in allodio aan den Graaf is opgedragen en door hem als leen aan den vroegeren eigenaar wordt teruggegeven. Aan het slot beveelt de Graaf alle betrokken landrechtelijke rechters en gerechten geen recht meer te vorderen, respectievelijk te wijzen over dit goed, nu het zijn eigendom geworden is.
Indien er geschil over ontstaat, verlangt de Graaf, dat deze zaak voor hem en zijn Raad zal komen, „want wi van onsen eygenen goede gheen recht gedaen willen hebben, dan bi ons en onsen Rade", zooals toen reeds

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

„gewoenlic" was. Wij hebben hier dus volmaakt den zelfden regel, dien wij later in de instructies terugvinden.

Tevens vormt deze brief een duidelijk bewijs voor het feit, dat de rechtspraak van het Hof in wezen reeds bestond, lang vóór de formeele oprichting van dit college.

Nu het stuk zelf:

„Aelbrecht enz. doen cond allen luden, dat voer ons quam Claes Pieter Eefszoen ende heeft ons opgedragen ende quytgescouden den eygendom van eenre venne lants, gelegen binnen den banne van Jispe ende is geheten Pieter Eefs zoens venne, ende is belegen. . . enz.

Welc lant voers. wi weder verlijet hebben ende verlijen mit desen brieve Claes voorsz. te houden van ons ende van onsen nacomelingen him ende sinen nacomelingen tot enen onversterfeliken arflien, te comen op Pieter sinen oudsten zoen ende op sinen erven, ende waer 't dat Pieter voers. storve sonder wittachtige geboerte after him te laten, so soude dese voersz. venne comen op Dirc Pieters broeder voers.

Ende geloven Claes ende sinen nacomelingen voers. te houden ende te starcken in den lande voirsz., als wij onsen lienman sculdich sijn te doen.

Ende verbieden onsen Bailiu van Kenemerlant ende van Vrieslant, onsen Scout van Jispe en allen onsen Mannen die nu sijn of namels wesen sullen ende anders allen onsen luden ende ondersaten, dat si van den voers. goede geen recht en spreken, vorderen doen, noch en wisen[1]).

[1]) We vinden hier naast elkaar de termen: „recht wijsen", „recht vorderen", en „recht spreken". Recht wijzen doet het gerecht, dit is

Ende waer yement die daer enich gebrec aen hadde of crege, die willen wij, dat voer ons ende voer onsen rade come, want wi van onsen eygenen goede gheen recht gedaen en willen hebben, dan bi ons ende onsen Rade, als gewoenlic is.
Hier over waren alse onse manne Herman Willemsz. ende Claes Jacobsz.
Gegeven in den Hage opten xijsten dach van der maent van Maerte in 't jaer ons Heeren Mcccxciij naden lope van onsen Hove."
Een geval dat de Raad zelfs een zaak berecht, waarbij de Graaf geen partij, maar wel derde-betrokkene is, vinden we in het 1e Memoriaal Rosa f. 6 in dato 5 November 1428[1]).
„Der Rade vonnesse tusschen Kerstant van der Burch ende Willem Reynerts zoons erfnamen."
„Alsoe die Raet clairlic verhoirt hebben alle besceyt tusschen Kerstant van der Burch ende Willem Reyners zoons erfname, ende die Raet clairlic bevinden, dat dat lant, dair se om schelen, becommert is mitter pacht van der Graeflicheyt ende mit dienste, ende men dairom dat niet weder loes worden en mach, ten sij dat die vercoper mit handen ende mit monde dat doe by den hofboecke.
Ende om diens wille ende oic mede want die Raet niet en kan vernemen enich betalinge, die van den voirsz.

---

vonnissen; recht vorderen is de benaming voor de taak van den Germaanschen rechter, terwijl recht spreken in ouden zin vooral gebezigd wordt voor hetgeen partijen doen (het heeft dus niet de moderne beteekenis van vonnis wijzen).
[1]) Uitgave blz. 5.

lande gesciet is, soe wijsen dairom die Raet Willems erfnamen in den besit van den lande, ende dat hem Kerstant die huer dairoff sal uut reyken metten achterstal, ter tijt toe, dat hij die erfnamen mit recht dair uutgewonnen heeft. Ende oic mede sal Kerstant der erfnamen voirsz. om de moyenisse, die hy doet an hoeren lande en goede, verdragen.
Ende, want den Rade niet en genoecht mitten woirden, die Kerstant seyt van de betalinge van den brieve, soe sal hij dair om loven an des Raetshande, dat hij van den cope van den lande voirsz. tusschen dit ende Kersavont naistcomende den Raet beter besceyt van de betalinge, die hij hem vermet gedaen te hebben van den lande, dair en binnen bij sal brengen, dair hem (n.l. de Raad) bet an genuegen sal, off, kan hij des niet doen, so sal hij dat mijnen genadigen heer ende mijner Vrouwen (n.l. Jacoba als Landsvrouwe titulair) tot goetduncken des Raets beteren.
Dit is geschiet upten vsten dach van November anno xxviii."
Er is dus geschil over land tusschen Kerstant van der Burch en de erfgenamen van Willem Reynert zoon. De zaak komt voor 's Graven Raad, terwijl er niets blijkt van een voorafgaand geblijf. Het is dus een geval van gewone rechtspraak en geen arbitrage.
De uitspraak van den Raad wordt „vonnisse" genoemd, omdat de rechtspraak van den Raad in deze zaken reeds traditioneel geworden was, immers vonnis is de technische term voor een uitspraak van het competent gerecht. Uit hetgeen volgt blijkt, dat de Raad competent is, omdat het geschil een Grafelijk hofgoed betreft. Ook hier zien we dus weer, dat in de latere Middel-

eeuwen de Raad de competente rechter is geworden voor zaken over het Grafelijk domein.
De Raad heeft het bewijs van beide partijen „clairlic verhoort" en daarbij afdoende bevonden, dat het land in kwestie belast is met een pacht en met diensten ten behoeve van de Grafelijkheid. Het is dus een hofhoorig goed van den Graaf, behoorend tot den Hof van Voorne. Het mag dus niet vervreemd worden, zonder dat de verkooper het overdraagt op de bij hofgoederen voorgeschreven wijze en de verkoop wordt ingeschreven in het „hofboeck". Omdat dit niet is geschied en ook, omdat aan den Raad niets gebleken is van eenige betaling voor dit land (blijkbaar heeft dus van der Burch zich er op beroepen, dat hij 't land gekocht heeft) „wysen" de Raden de erfnamen in het bezit van het land, totdat de tegenpartij er hun „mit recht" uitwint.
Het toegewezen recht draagt dus een possessoir karakter. Dit was te verwachten, omdat het bewijs ten gunste van de erfgenamen van negatieven aard was, het bevatte immers geen directe argumenten voor hun recht, maar bepaalde zich er toe aan te toonen, dat het door hun tegenpartij gestelde onjuist moest zijn.
Bovendien blijkt uit hetgeen volgt, dat de verkoop, waarop Kerstant zich beroept, inderdaad heeft plaats gehad, want er bestond een acte van. De verkoop op zich zelf valt dus niet te ontkennen, alleen is deze niet met de vereischte formaliteiten geschied en is er van een betaling niets gebleken.
De verliezer, die blijkbaar houder van het goed was, moet aan den possessoir gerechtigde de genoten vruchten restitueeren. Ook moet de verliezer een regeling treffen met de winnaars wegens de „moeyenisse", die

hij aan hun „lande ende goede" gedaan heeft.
Daar de Raad niet tevreden is met het door den verliezer beweerde over de betaling, die ingevolge den verkoop van het land zou hebben plaats gevonden, zoo zal deze beloven, dat hij voor den Raad beter bewijs daarvan zal leveren, en zóó niet, dan moet hij aan den landsheer „beteren". Immers dan staat vast, dat hij zich indertijd onrechtmatig van het goed van een ander heeft meester gemaakt, m.a.w. zich schuldig heeft gemaakt aan het delict van „craft", waarvoor hij aan den landsheer moet „beteren".
Er blijkt dus, dat ook het petitoir proces voor den Raad zal plaats hebben, in overeenstemming met het feit, dat de Raad de bij uitsluiting competente rechter voor deze domeinzaak is.
Het vervolg van de zaak is te vinden op f. 6. v°. van het zelfde Memoriale[1]).
„Getuygenisse, gehoirt bij Meyster Joost van Stelant ende by Jacob die Lange, dairtoe geordineert by mijnen heeren, heren Willem van Egmond, heren Roelant van Uutkerc, heren Gerijt van Zijl ende Boudijn van Zweten, als governoirres[2]) van den Lande, den zevensten dach van Octobry anno XXVIII tot Hairlem, up sekere gerechte, in tiden voirleden gedaen by den scout ende scepen van Monster, Gerijt Claiszoon van Amsterdam ende Kerstant van der Burch, verweerrer.
In den eersten is gecomen voir den voirsz. committeerden Dirck van Wermond, scout, Wigger Bokelszoon,

---

[1]) Uitgave blz. 6.
[2]) Ook hier wordt dus gezegd, dat de Raad een collegiale stadhouder is.

Meeus Mouweijszoon, Jan Jacobszoon, Jan Aerntszoon, Gerijt Claes Lemszoon, Jan Claiszoon, scepenen van Monster, ende hebben by horen eede genomen, die sy gedaen hebben voir den voirgenoemden guvernoirres van Hollant, dat int jair ons Heren XXVII, omtrent Meye, doe die voirsz. partien dingden voir hemluyden, als scout ende scepenen, up die selve tijt, sy wijsden den voirsz. Kerstant zijn gedinge verloren, om der reden, die sy Ons overgaven in gescrifte, dair die copie hierna volget van woirde te woirde.

Dit sijn die punten, etcetera.

Dit sijn punten om te weten by wat reden ende recht wy arme, domme scout ende scepen van Monster een kenning[1]), die Kerstant Verburch ende Hilbrandt Braesman voir ons voirscreven gedinct hebben, om huyrwair van landde, dat Kerstant voirnoemt voirtijts huyrde jegen Willen Reynaertszoon dese welke voirscr. kenninge wy voirsc. verloren gewijst hebben Kerstant, ende Hilbrant wonnen, om reden, die wy arme, domme hierof mit bysoek ende raet van meer schependomme[2]) die wy na onsen vijf synnen dair of vinden of bevragen costen, te weten als hier na gescreven staet.

Item in den eersten punt: alsoe Kerstandt voirs. synen coepbrief hout, dat hij dat landt, dat hy jegens Willem Reynnertszoon gecoft mach hebben, voir vry landt ende erve, ende alsoe dat landt nymmermeer vry werden en

---

[1]) zooals wij vroeger reeds bespraken, is „kenning" de naam voor de inquisitoriale procedure bij de lage gerechten.

[2]) We hebben hier een bewijsplaats, dat het woord: „schependom" niet moet worden opgevat als: schependoem, d.w.z. als schepenvonnis, maar als aanduiding voor de gezamenlijke schepenen, of ook wel voor het gebied van de schepenbank.

mach, also die graeflicheyt schot up heeft staen[1]) ende den hof vanVoern erfpacht up heeft, by desen hebben wijt Kerstant verloren wijst.
Item by een ander punt: alsoe dat een recht is, soe wair men landt vercoept, dair erfhuyr of pacht up staet, dat die vercoft heeft, sel comen mit synen coepman byden clerc ende hofboec[2]) ende begeert an den voirscr. clerc, dat hy den coipman in den boec teyken, ende diet vercoft heeft uten boec doen wil, ende omdat wy voirsc. dit niet en vonden tot dier tijt, soe gaven wy Kerstant verloren.
Item dat derde punt: alsoe Kerstants coipbrief niet en hout wie dit voirsc. landt bilandt of bileggen heeft, Oist, Zuyt, West of Noirt streckende, als dat behoirt, by desen ghaven wijt den zelven Kerstant verloren.
Item dat vierde punt: omdat Kerstant nyemant en wist te wysen of te noemen, die dair by geweest heeft, an of over, dairt lant gecoft wart, of dair Goedspenning of wijncoep of gelt ginc of dair hy Willem Reynerts enich ghelt ye off gaff of betaelde.
Item dat vijffte punt: alsoe Kerstandt hem coep noch eigen en vermat alsoe lange alst Willem Reynnertszoon levede, ende Kerstants coipbrief twee jair out ende int derde jair was eer Willem starf, by den selven verloren.
Item dat seste punt: alsoe Kerstandt dit voirsz. landt huerde jegen Willen voirsc. eer hy hem coep of eygen vermat, ende dese huyrwair Kerstant betailde Willem vernoemt twee jair ende van terde jair een deel, boven

---

[1]) het is dus schotbaar land.
[2]) het is dus hofhoorig goed.

coip na dat hem[1]) van synen brief, by desen Kerstant geven verloren.
Item dat sevende punt: hoe dat die stede van Aemsterdam ons gescreven heeft, hoe dat Willem Reynnertszoon hoir poirter in synen lesten lyve ende sacrement(?) gemaect hadde alsulc landt als Kerstant voirsz. hem vermet gecoft te hebben, dat tot ener cappelry soude staen ende bliven, dat Willem weerriep by sijn leven in sijn betstapel voir priester ende veel goeden luyde, als mit brieve betoecht wart voir ons van den voirsc. priester ende buyer, by desen gheven Kerstant verloren.
Item dat achte punt: alsoe dit voirscr. landt Willem Reynnertszoons kinder die een helft an bestarf langge jaren te voren eer Willem starf, by desen punten alle voirscreven hebben wy arme dommen Kerstant dese voirscr. kenning verloren geven ende Hilbrandt gewonnen.
Ende om dies wille dat in dat beginsel van de voirsz. cedele staet, dat sijt in der manieren voirsz. gewijst hebben mit bezoeck ende beraet van meer scependom, soe vraecht wy hem luyden mit wat scepen dat sy hem berieden. Sy seyden dat van ouden haircomen sy hem plegen te beraeden mit seven hair mede scependom, dair aff in dit ygenwoirdigh gedingh die viere hem dit vonnes voirscr. rieden te wysen up hoeren eedt[2]).
Item om dies wille dat dat tweeste punte voirsz. dairom

---

[1]) zal moeten zijn: na datum.
[2]) zij willen dus zeggen, dat zij, met alle zeven schepenen de zaak behandeld hebben, zooals dat volgens hun recht behoort, maar dat slechts vier van dezen voor het gewezen vonnis waren.

dat sy Kerstant wijsden sijn gedinge verloren, inhout dat men pleecht in thoffboick uut te doen den vercoper ende den coper dairinne te setten, soe vraechde wy hem, hoe sy wisten dat Willem Reynerszoon uten boke niet gedaen en was. Seyden ende antwoirden, dat by gemene overdrachte van hem ende drie van horen medegesellen, te weten Wigger Bokelsz., Meeus Mouwerijszoen voirgen. ende Pieter Maeszoon ghingen tot Clais Prijs, bewairre van den hoffboeck voirscreven den tijt dat die voirnoemde Willem Reynerszoon leefde, ende tot sijnre doot, ende vraechden hem, off hy Willem Reynerszoon uten hoffboeck geset ende gedaen hadde ende Kerstant voirnoemt dair in. Die antwoirde dat die voirszegde Willem des nye by synen levenden lyve dat versochte noch en begheerde, ende by dien stont hy noch in den boeck.

Ende om vlochmeren, die dairaff sijn, soe vraechden wy den voirnoemden personen, wat sy dairaff weten, off die voirnoemde Kerstant nu in voirszegde hoffboick staet off niet. Sy antwoirden dat sy gehoirt hebben, dat nu die voirsz. Kerstant int hoffboeck soude gescreven staen ende die voirnoemde Willem uutgedaen, mer sy en wetens niet zekerlic, dan van vlochmeren."

We hebben hier dus het verslag van een waarheidsonderzoek, vanwege den Raad gedaan. Het stuk is in alle opzichten een voorbeeld van moderne, inquisitoriale bewijsvoering.

Het onderzoek betreft een proces, dat vroeger gevoerd is voor de schepenbank van Monster tusschen Geryt Claisz. van Amsterdam (vermoedelijk één der erfgenamen van Willem Reynertszoon) als eischer en Kerstant van der Burch als verweerder over het land

in kwestie, waar van der Burch toen immers houder van was.
Schout en schepenen van Monster verschijnen voor de gecommitteerden van den Raad. Zij verklaren op hun ambtseed, dat zij in Mei 1427, toen de genoemde partijen voor hen procedeerden, Kerstand in het ongelijk gesteld te hebben en wel om de navolgende redenen, welke zij in geschrifte inleveren.
Het gerecht van Monster legt er in deze memorie, die aanvangt met de woorden: „Wy arme, domme scout ende scepen", den nadruk op, dat zij geen deskundigen zijn, in tegenstelling met de rechtsgeleerde Raden.
Dat zij zich zelf arme, domme schout en schepenen noemen, is teekenend voor den toenmaligen toestand bij de uit leeken bestaande gewone gerechten. Reeds in de 15de eeuw voelen de gewone volksgerechten dus, dat zij hun taak niet meer aankunnen. Hoe volledig dit besef van hun onkunde is, blijkt wel uit 't feit, dat zij zichzelf in een officieel stuk qualificeeren als „wy arme, domme scout en scepenen".
De rechterlijke organisatie ten platten lande was dus in de 15de eeuw reeds totaal verouderd en onvoldoende geworden. Hierdoor wordt de toenemende macht van het Hof, dat uit iuristen bestaat, begrijpelijk. Hun iurisdictie over plattelanders ondervond daar geen verzet, omdat de ordinaris gerechten een netelige zaak gaarne aan de iuristen overlieten.
In de steden daarentegen stuit alle aanmatiging van rechtsmacht door het Hof op krachtig verzet. De rechterlijke colleges aldaar bestonden uit personen, die wel voor hun taak berekend waren, en zich niet de

minderen van de leden van 't Hof voelden. Dit stuk verklaart dus, waarom de rechtsmacht van het Hof aanvankelijk een iurisdictie over plattelanders was.
Schout en schepenen verklaren, dat Kerstant van der Burch en Hilbrandt Braesman, die het land blijkbaar huurde van de erfgenamen van Willem Reynertsz., een „kenning" voor hen gedingt hebben, over de „huyrwair" van het land, d.w.z. over Hilbrandt's recht om het land als huurder te bezitten. Dit proces kwam dus neer op de vraag, of Kerstant, dan wel de erfgenamen, die het goed aan Hilbrant verhuurd hebben, er eigenaar van waren.
In deze kenningsprocedure wezen zij Kerstant verliezer en Hilbrant winnaar, wat dus neerkomt op erkenning van het eigendomsrecht (in zakenrechtelijken zin) van Willem Reynerszoon's erfgenamen.
Zij hebben de zaak naar hun beste weten, „na onsen vijf sinnen", berecht en Kerstant het land ontwezen op de volgende gronden:
Ten eerste heeft Kerstant zich beroepen op een koopbrief, die volgens hem inhoudt, dat hij 't land van Willem Reyners zoon gekocht heeft als onbezwaard goed. Dit kan niet juist zijn, aangezien het land nooit „vrij" kan worden, omdat er Grafelijk schot op rust en een erfpacht van den Hof van Voorne. De hofhoorigheid van het goed leeft hier dus voort in den vorm van een erfelijke pacht ten gunste van den hofheer.
Ten tweede, omdat het vereischt is, dat de verkooper van land, waar erfhuur of pacht op rust, (hetgeen hier wil zeggen: hofhoorig goed) met den kooper komt bij den klerk van het „hofboec" en dat de verkooper aldaar overboeking op den kooper vraagt. Aangezien de

schepenen van zoo'n overboeking niets gevonden hebben, in den tijd, waarin volgens Kerstant de verkoop zou hebben plaats gehad, pleit dit tegen hem.
Ten derde, omdat Kerstant's koopbrief formeel niet in orde is, daar deze geen opgave van de belendende perceelen inhoudt, zooals vereischt is.
Ten vierde is de koop onaannemelijk, omdat Kerstant niemand wist te noemen, die daar bij tegenwoordig was geweest (men bedenke, dat koop toen geschiedde in het bijzijn van notoriteitsgetuigen). Ook was er niemand aanwezig geweest bij het geven van de „Goedspenning", of bij den dronk ter bezegeling van den koop, of bij de beweerde betaling aan Willem Reyners zoon.
Ten vijfde is de koop verdacht, omdat Kerstant nooit beweerd heeft, dat hij 't land gekocht had, noch dat hij er eigenaar van was, zoolang Willem Reynersz. leefde, hoewel zijn z.g. koopbrief reeds van meer dan twee jaar vóór Willem Reynertszoons dood dateerde.
Ten zesde, omdat Kerstant het land huurde van Willem Reynertsz. vóór hij beweerde kooper of eigenaar te zijn, en hij aan Willem Reynertsz. de pacht tot diens dood toe betaalde. Hij betaalde dus nog meer dan twee jaar pacht, nadat hij het land, volgens den datum van zijn z.g. koopbrief, van Willem Reynertsz. gekocht zou hebben.
Ten zevende pleit tegen den beweerden verkoop, dat Willem Reynertsz. kort voor zijn dood, dus *na* den z.g. verkoop, bij rechtsgeldigen uitersten wil over het land beschikt heeft.
Ten achtste was reeds lang vóór den beweerden verkoop, de helft van het land in kwestie overgegaan op

de kinderen van Willem Reynertsz.
Om al deze redenen heeft het gerecht van Monster Kerstant bij deze kenning in het ongelijk gesteld en Hilbrandt in het gelijk.
De gecommitteerden vragen vervolgens nadere inlichtingen, over het advies, dat de schepenbank zegt te hebben ingewonnen. De schepenen antwoorden, dat zij van ouds gewoon zijn zich te beraden met hun zevenen, en dat in het onderhavige geval vier van hen besloten aldus te wijzen.
Ook vragen de gecommitteerden, naar aanleiding van punt twee, hoe de schepenen weten, dat er geen overboeking in het hofboek heeft plaats gevonden. De schepenen antwoorden hierop, dat zij dit hebben laten informeeren door drie van hen bij den griffier van het hofboek, die hun meedeelde, dat er geen overboeking van dit land had plaats gevonden, tijdens het leven van Willem Reynerszoon.
Omdat er losse geruchten gaan, dat Kerstant *nu* wel in het hofboek is ingeschreven, vragen de gecommitteerden, of de schepenen daar iets van weten. Deze antwoorden, dat zij gehoord hebben, dat nu Kerstant staat ingeschreven, maar zij weten het niet met zekerheid.
Hoewel de afloop van het definitief proces voor den Raad hier niet wordt meegedeeld, kunnen wij uit het afdoende bewijs, dat ten gunste van de erfgenamen aan den dag gekomen is, afleiden, dat er een petitoire toewijzing van het land aan hen gevolgd zal zijn.
Het stuk geeft ons een indruk van de zeer moderne wijze van optreden van de Raden bij hun rechtspraak.
Vervolgens wil ik hier een brief van 27 Mei 1432,

Memoriael Rosa f°. 116[1]), aanhalen, waarin wij den boven besproken ontwikkelingsgang terug vinden.
Uit dezen brief blijkt, dat de hooge vierschaar van Zuid-Holland vonnis had gewezen in een zaak, waarbij 's Graven eigen goederen betrokken waren. De Hooge vierschaar stelt zich dus op het oorspronkelijk standpunt, dat er, wat hun competentie betreft, geen onderscheid is tusschen zaken over rechten van den Graaf en die over rechten van particulieren.
De Graaf komt hier tegen op met zijn modernere opvatting, dat alles, wat den landsheer raakt, uit den aard der zaak thuis behoort voor den Raad. Immers in het jaar 1432 wordt alles, wat den Graaf betreft, reeds meer en meer beschouwd als een Souvereiniteitskwestie, die als zoodanig onttrokken is aan de gewone gerechten.
De landsheer laat daarom aan de hooge vierschaar weten, dat het hem bevreemdt, dat zij durven rechten over zijn goederen, m.a.w. de Graaf waarschuwt hier de hooge vierschaar, dat geen ander college dan de Raad over 's Graven eigen goed mag vonnissen.
Het stuk zelf luidt:
„Philips enz. laten U weten, onsen rentmeester van Zuyt Hollant, dat Wi wail vernomen hebben, dat Dirc van den Poel onse goede ende renten, gelegen binnen Uwen bedrive, voir onsen Bailiu ende Mannen van Zuyt Hollant ter hoger vierschaer angesproken heeft, om gebreke wille van renten, dien men him jairlix uutreycken ende betalen soude uten gruytgelde ende tollen tot Sinte Gheerdenberghe, na inhoude synre brieven, dair him van onsen Mannen aldair, als Wi verstaen,

[1]) Uitgave blz. 62.

af toegewyst is verhaal an onsen renten ende goeden voirsz. te hebben, dair ons vreemde toe heeft enz."
De Graaf vindt het dus vreemd, d.w.z. ongepast, dat een gewoon gerecht wijst over zijn goed.
Het zelfde beginsel, maar nog scherper geformuleerd, vinden wij in een brief van 27 April 1435, gericht aan Schout en schepenen van Medemblic. Deze brief is ingeschreven in het IIIde Memoriaal Rosa f. 19[1]) en luidt:

„Roerende Jacob heeren Jans zoon."

„Alsoe Jan Mathijsz. ende Clais Everts zoons kinderen voir den Scout ende Scepenen van Medenblic mitten zeventuych aenspreken sulc lant als Jacob voirn. tot Medenblic bedyct heeft, dat voirtijts der Graeflicheit toe te behoeren plach, so is den voirsz. scout ende gerechte gescreven bij mijns genadichs Heren brieven placairt, dat zij in gheenrewijs dezen zeventuych voirtganc en laten hebben, also lief als hem nu mijns Heren hulde is, mer die uutsetten tot der tijt toe, dat die Rade hem anders zullen laten weten.
Ende hebben die voirn. Jan Mathijs zoon ende Clais Everts zoons kinderen upten voirsz. lande yet te eijschen, dat men dair die, ende anders alle dieghene, die hem toeseggens toten voirsz. lande vermeten souden willen, tegen Jacob heeren Jans zoon ende syn mededeelres, van mijns Heren wegen gebiede ende dage mit hoiren bescheyde te comen voir den Rade in den Hage, of dair sij (n.l. de Raden) syn zullen, ter antwoirden tegen Jacob ende sijn mededeelres voirsz.
Ende dat men him van beijde zyden hierup dach be-

[1]) Uitgave blz. 308.

teijkene upten anderen dach in Julio naestcomende[1]), want die kennisse mogelic nyement anders hieraf toe en behoirt dan minen Heere, overmits dat dit voirsz. lant uut der Graefscips Domeynen[2]) gecomen is.
Ende, partyen van beyde zyden gehoirt, men sal (lees: sal men) elkeen recht laten geschien dair hij mogelic toe gericht sal zijn.
Gedaen bij... enz. (volgen de namen van den Stadhouder en vijf Raden) upten xxviisten dach in Aprille Anno praedicto."
De kwestie, waarover de Raad aan het gerecht van Medemblic schrijft, is, dat eenige personen voor de schepenbank aldaar bij zeventuigsprocedure land hebben aangesproken, dat van de Grafelijkheid afkomstig is.
Hun tegenpartij heeft het indertijd van den Graaf gekregen om te bedijken; het was dus oorspronkelijk buitendijks land, dat aan den Graaf toebehoorde krachtens zijn stroomregaal, waarvan het recht op „Aenwasschen" een uitvloeisel is[3]).
De Raden zeggen „van myns Heeren wegen" het ordinaris gerecht aan, om dit zeventuigsproces geen voortgang te laten hebben, op verbeurte van 's Graven gunst. Zij moeten deze procedure uitstellen, totdat de Raad hun eventueel bericht, dat deze voortgang mag hebben.
Meenen de eischers, dat zij eenige aanspraak hebben

---

[1]) Dit stuk is vermoedelijk niet bewaard, althans niet in de Uitgave van het Memoriaal opgenomen.
[2]) Voor 't eerst in onze bronnen treffen wij hier ter aanduiding van 's Graven bezittingen het moderne, vreemde, woord „Domeynen" aan.
[3]) Zie Bort „Tractaet van de Domeynen" deel V, § 16.

op dit land, dan moet men hen, uit naam van den Graaf, naar den Raad verwijzen, om aldaar met hun bewijzen te verschijnen tegen dengeen, die het land van de Grafelijkheid verkregen heeft. Hoogstwaarschijnlijk heeft de Graaf aan dezen laatste bij de verkrijging het rustig genot van het goed gegarandeerd, een reden te meer om zich met deze poging tot uitwinning te bemoeien. Bovendien is een proces tegen 's Graven rechtverkrijger wellicht in wezen een betwisting van 's Graven eigen recht op het goed. Op dit standpunt stellen zich ook de Raden.

Zij dagen beide partijen voor zich, omdat de kennisneming van deze zaak „mogelic" — d.w.z. als zij neerkomt op een betwisting van 's Graven recht — uitsluitend aan hen toebehoort. De Raden verzekeren, dat zij beide partijen zullen geven, wat hun rechtens toekomt, en dat zij niet partijdig op de hand van den bedijker zijn. Partijen kunnen dus gerust voor hen verschijnen.

Het forum privilegiatum voor 's Graven domeinen komt dus in dit stuk wel zeer nadrukkelijk tot uiting. Zelfs de *mogelijkheid*, dat de zaak 's Graven domeinen roert, heeft tengevolge, dat zij voor den Raad wordt gebracht.

Een ander voorbeeld, dat een zaak „roerende" 's Graven eigen rechten, voor den Raad komt, vinden we in een aanteekening op f. 103 van het IIde Memoriaal Rosa[1]) in dato 19 Mei 1436.

De baljuw van Gooiland, opkomende voor den landsheer eenerzijds, en de inwoners van Loosdrecht ander-

---

[1]) Uitgave blz. 214.

zijds hebben een geschil over 24 kronen, die de eerstgenoemde meent te kunnen vorderen voor accijns en tol van turf, en welk recht de inwoners van Loosdrecht tegenspreken.
Nadat de partijen op een bepaalden dag voor den Raad hun standpunt hebben uiteengezet, wordt de Baljuw van Gooiland in zijn bezit gehandhaafd, op grond van het feit, dat hij bewezen heeft, dat hij en vroegere baljuwen al meer dan 40 jaar in het bezit van het recht zijn.
In dit bezit zal hij blijven, totdat die van Loosdrecht „met beteren besceyde ende rechte" hem er uitwinnen.
Het geschil loopt over een onroerend recht, waar de Grafelijkheid aanspraak op maakt. De zaak komt voor den Raad en deze geeft een possessoire uitspraak ten gunste van de Grafelijkheid, die in dezen vertegenwoordigd wordt door den Balliu van Gooiland.
Vermoedelijk is ook hier weer de oorzaak van het geschil, dat de landsheer zich een tolregaal, zooals hij dat in andere streken had, heeft aangematigd, waartegen de goed georganiseerde Gooische bevolking (men had daar nog een bloeiende marken organisatie) zich verzet, in casu „die van Loosdrecht".
Deze possessoire erkenning van het recht van den Balliu is gegrond op het feit, dat hij en zijn voorgangers het recht reeds meer dan 40 jaar hebben uitgeoefend.
Duidelijk blijkt, dat men hier nog niet met vaste verjaringstermijnen werkt, maar dat de al of niet definitiviteit van de toewijzing ervan afhangt, of de rechter het tijdsverloop van dien aard oordeelt, dat het recht er al of niet afdoende door bewezen wordt.
Hoewel het tijdsverloop hier de 30 jaar, of zelfs 't derde

deel van honderd jaar, te boven gaat, vormt het toch slechts grond voor een possessoire toewijzing, want ondanks deze langdurige uitoefening acht de Raad bewijs van beter recht door de tegenpartij niet uitgesloten.

Deze eventueele petitoire uitwinning door die van Loosdrecht zal natuurlijk ook voor den Raad plaats vinden, want het is een zaak 's Graven heerlijkheid betreffend, waarvoor in dezen tijd uitsluitend de Raad de competente rechter is.

Een ander voorbeeld, dat een geschil door den Raad berecht wordt, omdat de Graaf erbij betrokken is, vinden we in een brief van 27 Mei 1437, IIIde Memoriaal Rosa f. 141 v°.[1]).

„Van den venen, die Jan Henricx zoon vermeet zijn te wesen".

„Philips enz., laten u weten, onsen scout van den Hogenveen, hoe ter kennisse van onsen getruwen Rade, gestelt ten saken onser lande van Hollant, gecomen is, dat Jan Henricxz. ten rechte voir u anspreect enige venen aldair, die hij seyt, dat hem toebehoeren souden. Ende, want Wij verstaen, dat Wij tot denselven venen gerechticht wesen souden, soe ontbieden Wy u ende bevelen mit sonderlingen ernste, dat gij van deser sake noch ter tijt geen recht en doet, tenwair dat gij clairlick kondet bevinden, dat Wij dairtoe niet gerechticht en wairen.

Mer heeft die voirn. Jan Henricxz. off yemant anders up die voirz. venen yet te eyschen, Wij willen dat hij mit sulken bescheide als hij him dairaff vermeten wil,

---

[1]) Uitgave blz. 379.

comt bij onsen getruwen den heer van Santes ende den anderen onsen Rade, up dat elken geschien moge, dair men bevindet, dat hij toe gerecht is.
Datum xxvii dage in Meye, anno xxxvii."
De landsheer richt een schrijven aan den schout van Hogenveen inhoudend, dat ter kennisse van den Raad gekomen is, dat Jan Henricsz. voor het gerecht aldaar veenland heeft aangesproken, bewerende dat dit hem toebehoort.
Opmerkelijk is, dat de Raad hier dus geenszins lijdelijk is, maar zich met een zaak bemoeit, zonder dat zelfs één van de partijen er den Raad in gemoeid heeft.
Aangezien de Graaf vernomen heeft, dat hij tot dit veen gerechtigd zou zijn, beveelt hij den schout deze zaak geen voortgang te doen hebben, tenzij afdoende blijkt, dat de Grafelijkheid er niet bij betrokken is. Is de mogelijkheid echter niet uitgesloten, dat de Graaf tot dit veen gerechtigd is, dan moet Jan Henricsz., of wie anders aanspraak op deze venen maakt, met zijn bewijsmateriaal voor den Raad komen, die dan recht zal doen, „updat elken geschien moge, dair men bevindet, dat hy toe gerecht is."
Hier wordt dus uitdrukkelijk het beginsel uitgesproken, dat uitsluitend de Raad bevoegd is te oordeelen in geschillen over een goed, waarop de Grafelijkheid aanspraken heeft.
Het zelfde beginsel treffen we in eenigszins anderen vorm aan in een brief van 5 Maart 1438, IIIde Memoriaal Rosa f. 175 v°.[1]).
Wij moeten bij deze zaak bedenken, dat Grafelijkheids-

---

[1]) Uitgave blz. 402.

leen ook een soort domein is, immers de Graaf is er allodiaal eigenaar van.

„Bij placcaat van Philips wordt geschreven aan den schout van Winkel en van Niedorp, dat hij moet komen „bij minen here van Santes ende die anderen van den Rade".

Tevens wordt hem aangezegd, dat hij uit naam van den landsheer moet gelasten aan 2 of 3 der schepenen, dat zij er ook verschijnen, en wel 2 of 3 van die schepenen, die dit ambt bekleedden, toen die „ansprake" gedaan werd door Willem Petersz., betreffende 4 „gheersen lants, gelegen in den ban van Nyedorp", die Wyert Roedinxz. van de „Graefscip" in leen houdt.

Die schepenen moeten zich dan „verantwoirden voir den Rade, wairom sij den voirn. Wyaert vellich gewijst hebben", trots de brieven van leen, die hij, volgens zijn zeggen getoond heeft en trots het feit, dat de kennisneming van deze zaak, nu het Grafelijkheidsleen betreft, den landsheer toekomt, of, zooals het stuk het uitdrukt, trots het feit, „dat dit lant leen is ende die eerste kennisse (d.w.z. de kennisneming ook in eerste instantie) dairvan nyemande toe en behoirt dan minen genadigen here."

De schout en eenige schepenen van Nyedorp worden bij Grafelijk bevelschrift voor den Raad ontboden om zich aldaar te verantwoorden over de volgende feiten.

Indertijd had Willem Petersz. voor de schepenbank van Nyedorp land aangesproken, gelegen in den ban van Nyedorp, dat zijn tegenpartij, Wyert Roedinxz. in leen hield van de Grafelijkheid. De schepenen hadden toen Wyert in het ongelijk gesteld, ondanks de leenbrieven, die hij volgens zijn zeggen heeft overgelegd.

Zij hebben dus een kwaad vonnis gewezen, waarover Wyert zich blijkbaar bij den Graaf beklaagd heeft, en moeten zich over dit delict jegens de Grafelijkheid verantwoorden.
Bovendien behoort de kennisneming van deze zaak, daar het goed in kwestie Grafelijkheidsleen, m.a.w. een domein is, uitsluitend aan den landsheer en zijn Raad. De schepenen hebben dus nog een delict begaan, n.l. inbreuk gemaakt op 's Graven heerlijkheid, door te „wijzen" over een Grafelijk domein. Een eeuw vroeger behoorde dit nog onbetwist tot hun taak, nu echter wordt hun dit als een delict aangerekend, zoo snel en grondig had 't Souvereiniteitsbeginsel zich ontwikkeld.
Tenslotte nog een zaak, waarin deze beginselen wederom duidelijk tot uiting komen, en welke bovendien een possessoire beslissing bevat. Zij is opgenomen in het IIIde Memoriaal Rosa op f. 214 en dateert van 7 November 1438[1]).

„Die anderde[2]) sententie tusschen Wolfairt Broersz. up een zyde ende Adryaen van Ryetvelt mit sinen broederen up tander zijde."

„Also Wolfairt Broersz. up een zyde, ende Adryaen van Rietvelt ende sijn broederen, up dander zijde, lange tijt in geschillen geweest ende clachtich voir den Rade myns genadichs heeren 's Hertogen van Bourgondiën, gecommitteert ten zaken synre lande van Hollant, gecomen sijn, om een stucke lants wille, gelegen in den ban van Heemstede, dairof hem Wolfairt vermat dat 't voirscreven lant syn eygen erve wezen soude, him

---

[1]) Uitgave blz. 428.
[2]) Zie voor de eerste sentencie blz. 654.

gegeven in hijlike mit sinen wijve, Geryt Albouts dochter.
Ende Adryaen voirn. seyde, dat 't voirscr. lant Wolfairts eygen erve niet en wair, mer den eygendom dair of behoirde den Grave van Hollant, dair hij en sijn broederen 't voirscr. lant of hielden in erfhuyr.
Ende hierup hebben die Rade mijns genadichs heeren beyde partijen gehoirt al in 't lange van al, dat elc van him hierof vermeten ende seggen heeft willen.
Ende onder desen is een questiën onder die voirsz. partijen geresen, wair men dit voirscr. lant ten rechte aenspreken soude. Dair him die voirn. Wolfairt of vermat ende seyde, dat dit voirscr. lant staen soude ter zeventuych in den ban van Heemstede, voir den scepenen aldair, dair 't lant gelegen wair. Ende Adryaen voirn. antwoirde ende seyde dairup, dat 't voirscr. lant, overmits dattet erfhuyr wair, die by den Grave of sinen houtvester uut gegeven is, staen soude voir den Houtvester.
Also dat die Rade myns genadichs heeren hierom inquisitie ende onderzoeck hebben doen doen, om hierof clair bescheit te weten, ende hebben oick Geryt van Heemsteden, ambochtsheer aldair, voir hem ontboden gehat overmits dat Wolfairt voirn. seyde dat Geryt van Heemsteden hantvesten ende privilegiën hebben soude, dat alle lant, in den ban van Heemsteden gelegen, staen soude voir syn scepenen aldair, ten zeventuych, ende dat men bevinden soude, dat dat van ouder gewoenten also geplogen wair.
Dair Gerijt voirn. up geantwoirt ende den Rade te kennen gegeven heeft, hoe syn brieve ende hantvesten veel bij ongevalle van oirloge verbernt en verbystert

syn, ende anders niet en wiste dan dat sijn ouderen die zeventuygen aldair van ouder gewoenten geplogen hebben, ende gedroech hem des anden register van Hollant, mer en heeft dat mit gheenen brieven konnen bewijsen.

Oic mede hebben die Rade myns genadichs heeren dairom doen visiteeren die registers van Hollant, dair des voirn. Gerijts brieven van der heerlichede van Heemsteden clairlic in gescreven staen, ende en konnen niet bevinden, dat Geryt voirn. die ambochtsheerlicheyt yet schuldich is anders te gebruyken, dan andere ambochtsheren in Kenemerlant, noch oic dat hy bijsonder tot der zeventuych van lande, dat men in erfhuyre heeft, enich recht of toeseggen heeft.

Ende hoewail bij den onderzoeke voirsz. bevonden is, dat enich lant, dair erfhuyr up staet, ter zeventuych aengesproken is geweest, nochtan en is niet bevonden, dat dat by consente van den Houtvester geschiet is, mer mochte wail also geschiet wezen bij consente van partijen, also dat dairom onderwijl hieroff interruptie ende verscheydinge gevallen is.

Mede is wail bevonden bij den voirsz. onderzoeke dat Wolfairt voirn. omtrent vii of viii jair geleden dit voirscr. lant ter zeventuyge aensprac voir syn eygen tegen Ghijsbrecht van Rietvelt; ende Wolfairt voirn. gaf dair wedde up ende dingede, dat hij wederwedde hebben soude.

Dair Ghysbrecht tegen dingede, dat Wolfairt gheen wederwedde van him hebben en soude also Ghysbrecht voirn. hem den eygendom van den lande niet en vermate, want die eygendom ende die gront van den voirsz. lande, der Graafscip van Hollant wair.

Dair die scepenen up wijsden, dat Wolfairt voirn. gheen wederwedde hebben soude van Ghysbrecht, so him die selve Ghysbrecht gheen eygendom an dien lande en vermate.
Ende Wolfairt voirn. verloer ende gout up die tyt hierom x lb., die een syn borge voir him betailde ende wan dese x lb. dairna Gerijt Albout of mit rechte.
Ende aldus vinden die Rade mijns genadichs heeren, minen genadigen heer in 't leste besit van deser kennissen[1]) ende seggen ende wijsen[2]) voir rechte, dat myn genadige heer bij deser redene ende by allen redene, voir verclairt, in die kennisse bliven sal ende dat dit lant voirsz. te rechte staen sal voir den Houtvester ende nergent anders.
Ende conde Geryt van Heemsteden mit beteren bescheide ende brieve noch tot eniger tyt bewijsen, dat hij gerichticht wair mit sinen scepenen zeventuych te dragen of te geven van lande, dat men in erfhuyr hout van den Grave, so soude hy dan tot na uutwysinge synre brieve also gebruyken.
Gedaan in den Hage, den viiden dach in Novembri anno 38."
Er is reeds lang geschil tusschen Wolfairt Broers zoon en Adriaan van Rietvelt over land, gelegen in den ban van Heemstede.
Partijen hebben de zaak voor den Raad gebracht door aldaar een klacht in te dienen. De Raad geeft een uit-

[1]) d.w.z. zij vinden, dat de Graaf althans in de laatste tijden van dergelijke geschillen heeft kennis genomen.
[2]) Opmerkelijk is, dat hier de vroegere tegenstellingen „seggen" en „wijzen" als synoniemen worden gebruikt, zoo zeer was de rechtspraak van den Raad een op vaste competentie berustende iurisdictie geworden.

spraak, welke weer „sentencie" wordt genoemd, deze term houdt in, dat de Raad de competente rechter is voor de onderhavige zaak.
Wolfairt stelde, dat het land in kwestie zijn allodiaal eigendom was, hem geschonken door Geryt Aelbout bij zijn huwelijk met diens dochter.
Adriaan ontkent dit en beweert, dat 't allodiaal recht daarop behoort aan den Graaf en dat hij dit land van de Grafelijkheid in erfhuur had. De Graaf is dus niet rechtstreeks partij, maar toch belanghebbende bij de uitspraak. De Raden hooren uitvoerig de argumenten van beide partijen.
Intusschen is er kwestie gerezen over de vraag, waar men dit land in rechte moet aanspreken.
Wolfairt beweert, dat men dit moet doen voor de schepenbank van Heemstede met een zeventuig, aangezien 't land onder het gerecht van Heemstede gelegen is.
Adriaan daarentegen stelt, dat de Grafelijkheid vertegenwoordigd door zijn houtvester competent is, aangezien het land door de Grafelijke houtvesterij in erfhuur was uitgegeven.
Om deze competentie kwestie op te lossen, houden de Raden een inquisitie en hebben zij ook den Ambachtsheer van Heemstede ontboden, omdat Wolfairt er zich op heeft beroepen, dat de Ambachtsheer van Heemstede Grafelijke handvesten hebben zou, die bepalen, dat *alle* land in zijn ambacht, dus ook domein, terecht zou staan voor zijn schepenbank.
De ambachtsheer deelt mee aan den Raad, dat zijn hantvesten in den oorlogstijd verongelukt zijn, en dat hij zich neerlegt bij 't geen blijken zal uit de Grafelijke

registers, waarin deze privilegiën, als zij bestaan hebben, geboekt moeten zijn. De Raden hebben de Grafelijke registers nagezien, waarin de brieven, waarbij Geryt van Heemstede en zijn rechtsvoorgangers met deze ambachtsheerlijkheid beleend werden, geboekt staan.

Daaruit blijkt, dat Gerrit's rechten als ambachtsheer in geen enkel opzicht afwijken van die van andere ambachtsheeren in Kennemerland, wier schepenbank evenmin over Grafelijk domein mag rechten en dat Geryt geen recht heeft, om door middel van een zeventuig te laten vonnissen over land, dat in erfpacht wordt gehouden van de Grafelijkheid. Weliswaar is bij het onderzoek aan den dag gekomen, dat dit vroeger wel eens gebeurd is, maar daarbij is niet gebleken, dat het met goedvinden van den Grafelijken houtvester is geschied. Integendeel, toen zoo'n proces voor de schepenbank aan den gang was, is de Grafelijkheid tusschenbeide gekomen en heeft er een einde aan gemaakt.

Voorts is bij het onderzoek aan het licht gekomen, dat Wolfairt ongeveer acht jaar geleden dit zelfde land heeft aangesproken ten zevenen als zijn vrij eigen goed, tegen Gysbrecht van Rietvelt.

Ghysbrecht wilde echter niet als tegenpartij optreden, aangezien hij heel goed wist, dat niet hij, maar de Graaf er allodiaal eigenaar van was. De schepenen wezen dan ook, dat Ghysbrecht niet als tegenpartij behoefde te verschijnen, aangezien hij geen aanspraak maakte op 't allodiaal recht op 't land. Wolfairt's eisch werd dus niet ontvankelijk verklaard en hij verloor zijn wedde, waarvoor hij echter verhaal nam op Geryt Albout, die

hem z.g. „den eygendom" van het land gegeven had.
Alles te zamen genomen en gezien het feit, dat de Graaf althans de laatste tyden de kennisneming van deze zaken heeft uitgeoefend, wijzen de Raden, dat de Graaf recht heeft om van deze en dergelijke zaken kennis te blijven nemen, en dat het land in kwestie dus uitsluitend terecht zal staan voor 's Graven houtvester.
Deze erkenning door den Raad van 's Graven rechtsmacht in dit soort zaken draagt echter een possessoir karakter, want uitdrukkelijk wordt de mogelijkheid verondersteld, dat de Ambachtsheer van Heemstede later met beter bewijs, bestaande in brieven, zal aantoonen, dat hij gerechtigd is met zijn schepenen door middel van een zeventuig te rechten over land, dat men in erfhuur heeft van de Grafelijkheid. Gelukt dit hem, dan zal de Raad zijn recht om van deze zaken kennis te nemen ten petitoire erkennen.
Het eventueel petitoir proces over dit competentie geschil komt natuurlijk ook voor den Raad, omdat de Graaf er partij bij is.
Deze zaak leert ons, dat anno 1438 in een normaal ambacht geschillen over daar gelegen Grafelijk domein geacht werden niet te behooren tot de kennisneming van het ambachtsgerecht[1]).
Wij hebben dus uit het voorafgaande gezien, hoe geleidelijk de uitzonderingspositie van 's Graven goederen

---

[1]) Duidelijk wordt dit ook gezegd in een stuk van 28 Mei 1436 IIde Mem. Rosa f°. 105. (Uitgave blz. 214). De Raad oordeelt daar, dat een zaak tot zijn competentie behoort, en niet moet komen „tot eenen lantrechte, overmids dat die saken roeren myns genadichs heren heerlicheyt, dienste ende anders". In zaken „roerende 's Graven heerlicheyt" is de Raad dus competent met uitsluiting van de gewone, landrechtelijke gerechten.

zóó geworden is, als wij die in de instructie's van het Hof aantreffen, bijv. in artikel XCIV uit de instructie van 1462, dat zegt:

„Item sullen die van den Rade kennisse nemen van het gunt 's Graven Domeynen aengaen mach, aengaende der munten ende andere saecken, aengaende syne Hoogheydt ende Heerlyckheyt," en in art. VIII uit die van 1531, dat de zelfde woorden bevat en bovendien aanvangt met de woorden:

„De Stadhouder by advyse van den President ende Rade, ende de President ende Rade in absentie van den Stadhouder, sullen kennisse nemen van saecken, roerende Onse Vrijheyt ende Rechten (dus 's Graven heerlijkheid betreffende), daerof henluyden alleen de kennisse toebehoort."

Trouwens in meerdere artikels komt dit tot uiting, zoo ook in art. LXX uit de instructie van 1462, luidend:

„Ende des Vrijdaghs en des Saturdaghs die voorsz. Raden sullen vaceeren en verstaen (d.i. kennis nemen van) in saecken aengaende mijn voorsz. Heere (dus: roerende 's Graven heerlijkheid) ende oock in des Landts saecken. Ende om die saecken ende lasten die Domeijnen en Dyckagien aengaende, daar sullen die voorsz. Raede over roepen met henluyden de Luyden van de Reeckeninge in den Hage."

De Raad is dus de bevoegde rechter in zaken 's Graven domeinen betreffende, zooals ook hier weer blijkt.

Eveneens komt dit tot uiting in art. VI, art. VIII en art. LXXXVI uit de instructie van 1531. Art. VI luidt:

„Item de Stadhouder ende met hem de President ende Raedtsluyden sullen neerstelijcken verstaen tot expeditie van Justitie ende conservatie van onsen Rechten,

Hoogheyt, Heerlyckheyt ende Domeynen, ende en sullen in sulcken saecken niet termineeren ofte sluiten", dan gehoord 't advijs „van de Luijden van de Finantiën by ons wesende, ofdattet noot zij."

Artikel VIII, lid 7, zegt, dat de Raad kennis zal nemen van „saecken, roerende de Souvereynité[1]) van der Munte ende andere saecken aengaende onse hoogheyt ende heerlijckheyt."

Tenslotte zegt art. LXXXVI:

„Item, die voorn. Rade, met de Luyden geordineert op de Kamer van der Reeckeninge, sullen ernstelijck ondersoecken ende weten (d.w.z. kennisnemen) van den State ende Domeyne van mijn voornoemden Heere, van syne Molen, Bosschen, Renten in penningen, Breucken, Exploicten van Justitie, van der Munte ende van sijne andere Rechten."

Zelfs de zeer korte Ordonnantie op 't Stuck van de Justitie van den Hove van Hollandt van 17 July 1510 spreekt het zelfde beginsel uit in art. X:

„Dat sij (de Raden) in de saecken roerende onse rechten en Domeynen niet en termineeren of sluiten, sonder daer over te roepen onsen Advocaet- en Procureur-Generaal om heurluyden Advijs en Opinien daer op te hooren. Ende indien sij bevinden, dat versuimt ware in die selve saecke tegens de parthijen of eenighe van dien te concludeeren om onse Rechten daer in te verwaren, dan sullen die selve Advocaet en Procureur als nog mogen eisch maecken en concludeeren tegens die partije dien 't behooren sal, alsoo men in andere Hoven in gelycke saeken gewoonlyck is te doen."

[1]) Ook de spelling van den naam wijst er op, dat 't begrip Souvereiniteit zich naar buitenlandsch model ontwikkeld heeft.

We hebben hier weer een voorbeeld, dat de inrichting van het Hof telkens gemoderniseerd is naar buitenlandsch model.

Tot besluit wil ik er de aandacht op vestigen, dat wij het Grafelijk domein langzamerhand een zelfde uitzonderingspositie zien innemen als eertijds het Frankische kroondomein, dat ook forum privilegiatum genoot, en wel voor het koningsgerecht.

Continuiteit tusschen dezen toestand en de uitzonderingspositie van 's Graven goederen in de latere Middeleeuwen is er niet, gezien het feit, dat in de vroegere Middeleeuwen 's Graven eigen goederen evenzoo berecht werden als die van particulieren. We moeten dus concludeeren, dat zich, zoowel bij het domein van den Frankischen koning, als bij dat van den Graaf, door gelijke omstandigheden gelijke gevolgen hebben ontwikkeld.

In het voorafgaande is dus gebleken, hoe het begrip Grafelijke „domeinen" in den loop der Middeleeuwen ontstaan is[1]).

---

[1]) Het ontstaan van deze domeinen wordt ook door Bort behandeld, n.l. in zijn „Tractaat van de Domeynen van Hollandt".
Vergelijken wij onze conclusies met hetgeen Bort over dit onderwerp zegt, dan zien wij, dat zijn opvatting — welke ook die van zijn tijdgenooten was — niet met de historie in overeenstemming is.
Bort zegt, dat de Staten er reeds waren, voordat er een landsheer was, en dat zij dezen hebben aangesteld.
Hij keert dus den gang van zaken precies om, want de Staten van Holland hebben zich eerst in de latere Middeleeuwen uit den landsheerlijken Raad ontwikkeld.
Ter bestrijding van zijn onkosten — zoo gaat Bort voort — gaven de Staten den Graaf „quasi laborum praemia, de Domeynen, sijnde daerinne gevolcht 't exempel van andere natiën", zooals uit vreemde schrijvers blijkt. Ook in het buitenland heerschte toentertijd dus deze onhistorische opvatting over het ontstaan van de domeinen.

HOOFDSTUK XII.

DE RECHTSPRAAK VAN DEN LANDSHEER OVER ONROEREND GOED WAARVAN HIJ HET RUSTIG BEZIT GEGARANDEERD HEEFT.

De door den Graaf gegeven garantie's zijn oorzaak, dat hij zich met een groot aantal zaken over onroerend goed bemoeit.
De Graaf geeft deze garantie's in zijn particuliere qualiteit van grondbezitter.
De groote omvang van zijn grondbezit heeft tengevolge, dat hij herhaaldelijk over onroerend goed beschikt, temeer omdat de Graaf dikwijls in geldgebrek verkeert.
Verkoopt hij grond, om ons tot deze wijze van vervreemding te beperken, dan garandeert hij, evenals ieder particulier, aan den verkrijger het rustig genot ervan, m.a.w. hij legt een vrijwaringsbelofte af.
Deze vrijwaring is een gewone landrechtelijke verplichting, waartoe iedere vervreemder is gehouden.
Om dit aan te toonen, laat ik hier eerst een drietal *niet* van den Graaf afkomstige brieven volgen, waaruit blijkt, dat de *Grafelijke* garantiebrieven hiermee volkomen op één lijn staan.
Ten eerste een brief van 10 Januari 1300[1]).

---

[1]) van Mieris II, 6.

„Ick Gheraerd van Eemskercke make cond ende kenlic, dat ick mijnen lieven Heere, Heeren Janne Grave van Henegouwen, van Hollant enz. myn vry eigen huus, dat men heet Eemskercke, op hebbe ghegheven t'eenen vryen eigendomme, ende dit voorsz. huus, zoo hebbe ick wederomme van hem ontfanghen te leene te houdene."

Volgt de wijze van opvolging in 't leen.

„Ende zoo wie dat bezittere word van dien voorsz. huuse, die zal 't van hem (d.i. van den Graaf) houden, ende van zynen naecommelinghen in der manieren dat voorsz. es, zonder alrehande arghelist.

Ende dien eyghendom van dien huuse voorsz. zall ick hem (n.l. den Graaf) waeren jaer ende dach van alrehande aentaelen, jeghen [elken] mensche, te zynen vrijen eijghendomme ende naer ghewoente ende coustume van den lande.

In kennisse van desen dinck hebbe ick desen brief (d.i. de acte van eigendomsoverdracht) met mynen zeghele bezeghelt, in 't jaer ons Heeren duusent twee hondert neghen ende negentich, des Zonnendaeghes nae derthien daeghe."

Het tweede voorbeeld dateert van 7 Januari 1320[2]).

„Wij Johan van Henegouwen, Heere van Beaumont, maken condt enz., dat wy vercoft hebben een stucke landts, dat gheheeten is Catwoude ende gheleghen is enz., alsoo groot ende alsoo cleyne als 't dair leit, tot eenen vryen eyghendom. Ende gheven dien eygendom daer off aan Allyn Ver Lijsen Soone ende zijn ghesellen.

---

[2]) van Mieris II, 247.

Ende loven 't hem te waeren eeuwelicken jegens elcken mensche, wy ende onse nacomelinghen hem ende horen nacomelinghen, off soo wie in 't besitte quame, het waer met copen, met houwelicken, met erffenisse, met wandel[1]), met gifte, dat wy 't hun waren sullen in aller manieren ghelycken dengheenen, die 't ghecoft hebben. Ende waer t saecke, datter hem yemandt schade off hinder aen dede, dien looven wy hun of te doene ende te quyten.
Ghegheven in 't jaer ons Heeren duysent drie hondert ende een en twintich, des anderen daghes nae Derthienden dach."
Tenslotte een voorbeeld, waarbij de garant een gewone „huisman" is.
Dit vinden wij in een brief van 17 Augustus 1414[2]), luidende:
„Ic, Heynric Buus, Scout van Oessaenden, doe cond en kenlic allen luden, dat voir my quam Meint Jacobs zoen, ende scout quyt ende gaf over t'eenen vrien eygen den eerbaren Willem Eggert, Heer tho Purmerende, tien made lands, leggende binnen den Ban van Oessaenden, gheheten den Dienstcampe. Ende hi ghelide er af vol ende al betaelt te zijn, den lesten penninc mitten eersten.
Voert soe gelovede Meynt voirn. den selven Willem Eggert dese tien made lands voirsz. vry te waren, jaer ende dach[3]), als men eygen ende erve is sculdich te waren, ende alle ouder brieve af te nemen.

[1]) „wandel" is ruil, vergelijk Verwijs en Verdam.
[2]) van Mieris IV, 297.
[3]) Wij vinden hier dus den termijn van jaar en dag, zonder dat er van annaal bezit sprake is. Jaar en dag duidt hier aan: den duur van de vrijwaringsverplichting van den vervreemder.

Hier waren an ende over alse Scepenen in Oessaenden .... (volgen 5 namen).
In kennisse der waerheyt soe hebbe ic Heynric Buus voirsz. desen brief bezegelt met mynen zegel, in 't jaer ons Heeren Mcccc ende viertien des Sonnendaghes voir Sinte Bartolmies dach."
Beschouwen we nu na de voorafgaande brieven voorbeelden van door den Graaf gegeven garantie's, dan zien we, dat deze volkomen met de bovenstaande overeenstemmen. Hieruit blijkt dus, dat deze grafelijke garantie's in principe een privé karakter dragen.
Ten eerste een brief van 16 Januari 1251 [1]).
„Wilhelmus, Dei gratia Romanorum rex semper augustus, karissimo fratri suo Florentio, vel balivo Selandie pro tempore constituto, gratiam suam et omme bonum.
Tenore presentium vobis significamus, quod dilecte amite nostre, A, abbatisse in Rinseburg aggerandi novam terram suam apud Ostcapelle ad ejus beneplacita voluntatis liberam concedimus facultatem.
Unde vobis, sub optentu gracie nostre districte precipiendo mandamus, quatinus abbatissam in gracia quam ei fecimus contra quoslibet defendatis, si vero aliquis per sepedictam abbatissam ex eo gravamen vel dampnum se asserat pertulisse, vos eum nostro conspectui citetis, qualiter inde dampnum sustineat ostensurum et nos ipsi faciemus justicie complementum.
Datum apud Middelburg Anno Domini M°. cc°. quinquagesimo primo, xvii. Kal. Februarii, indictione IXa."
De Graaf garandeert hier een door hem gedane schenking, door zijn vertegenwoordiger ter plaatse te

---

[1]) van Mieris I, 261, Oorkondenboek I no. 534.

bevelen, om den begiftigde in het rustig genot van het geschonkene te handhaven. Handelt iemand hiermede in strijd, dan zal deze voor den Graaf gedaagd en door hem gestraft worden, hetgeen de landsheer doet „om de Justicie te vollbrenghen."

Op 5 Februari 1339[1]) verkocht de Graaf aan die van Schoorl het Rekelland en water bij den volgenden brief:

„Wi Willem, Grave van Holland enz., maken cond allen luden, dat wi vercoft hebben onsen goeden luden van Scoerle in vryen eyghen, him ende hore nacomelinghen, eweliken te dueren onse Rekele land ende water ligghende enz. omme vyftalf hondert pond Hollands.

Ende gheloven onsen goeden luden voirscr. ende horen nacomelinghen, voir ons ende voir onsen nacomelinghen, van desen lande voirsz. recht warant te wesen, ende omme 't te waren voir elken man, als men een vry eyghen sculdich is te waren.

Ghegheven des Vridaghes na onser Vrouwendach ter Lichtmisse, in 't jaer xxxix."

Uit den laatsten zin blijkt, dat iedere verkooper tot deze vrijwaring verplicht is.

Zeer uitvoerig over dit onderwerp is een brief van 23 Juli 1346[2]), luidend:

„Margriete, Gravinne van Hollant enz. maken condt allen luden, dat wi vercoft hebben onsen goeden luden van Markenhovede[3]), die eene helfte van alle den goede, erve, ende hofstede, dat die buyre lude op Mer-

---

[1]) van Mieris II, 615.
[2]) van Mieris II, 719.
[3]) d.i. het eiland Marken, zie de Tegenwoordige Staat blz. 624.

kenhovede te bruken plegen ende in pachte hadden jegens den abt ende den convente van den Cloester van Sente Mariengaarde in Oost Vriesland (welk grondbezit nu blijkbaar aan de Gravin in eigendom is gekomen).
Ende geloven him ende hoiren nacomelinghen, voir ons ende voir onsen nacomelinghen, dat voirsz. goed ende erve, alsoe groot ende alsoe cleyne, alse dese brief voeren begrepen heeft, tot eenen vryen eygendome, te waeren jegens allen denghenen die him dairinne stoit of hindernisse doen mochten, of wouden, ende namelic jegen den Heere van Waterlant ende alle anderen, die dat goet antalen mochten of wouden metten geestelycken rechte of metten wairlicken rechte jof in wat manieren dattet waeren, ende van allen coste ende schade, die him hier in vallen mochte dair of t'ontheffen ende scadeloos te houden.
Ende geven hem ende hoeren nacomelinghen ende denghenen, die 't jegens hem coopen zullen eenen vryen eygendome tote eeuweliken jaeren rustelic te bezitten, als men vry erve sculdich is te bezitten.
Gegeven in den Hage des Zonnendages na Sente Marien Magdalenen dach in 't jair onses Heren duisent drie hondert zes ende veertich."
De Grafelijkheid zal dus opkomen tegen „hindernisse" aan dit goed, zelfs, als deze bestaat in een gerechtelijke aanspraak ervan voor het wereldlijk of geestelijk gerecht. De Grafelijke garantie wordt dus uitgebreider, en krijgt vergeleken met de vorige, oudere gevallen, waarin de Graaf geheel als een particulier optreedt, een steeds meer publiekrechtelijk karakter.
De oorzaak hiervan is, dat de Graaf bij deze garantie,

gegeven als particulier, gebruik gaat maken van zijn positie als landsheer.
Oorspronkelijk beperkt hij zich tot vergoeding bij eventueele uitwinning. Daarna gaat hij over tot het „afdoen van hinder" aan het gegarandeerde goed en tenslotte trekt de Graaf alle „antalen" daarvan aan zich en zijn Raad.
In een brief van 13 Mei 1359[1]), waarbij de Graaf land verkoopt, zegt hij uitdrukkelijk, dat hij de bestraffing van eventueele „hinder" daaraan, aan zich zal houden, hetgeen een particulier garant natuurlijk niet doen kan. Tevens roept de Graaf ter uitvoering van de door hem gegeven garantie, de hulp in van zijn „rechters", waartoe hij de bevoegdheid heeft in zijn qualiteit van landsheer.
„Aelbrecht enz. maken cont enz., dat wi ghegheven hebben ende gheven met desen brieve onsen lieven ende ghetrouwen Zeghelaer Pieter Camerouwer de Haytsteyn alle goed, dat Heynric van der Woerd jegens ons verboerd heeft, omme ses dusent scilde, die ons Pieter voirscr. vol ende al betaelt heeft.
Ende ombieden ende ghebieden allen onsen Bailliuwen, Scoutaten ende Rechteren, onder wes bedrive Heynric voirscreve goed legghende heeft, dat si Pieter Camerouwer voirscr. in dien goede machteghen starken ende houden.
Ende wie Pieter voorscr. daer hinder of stoet in dede, dat souden wi houden an zijn lyf ende an syn goed.
Ghegheven in onser tente voer Delf, in 't jaer ons Heren Mccc neghen ende vyftich, op Sinte Servaes dach."

---

[1]) van Mieris III, 89.

Merkwaardig is hier de bedreiging met verbeurte van lijf en goed, de straf voor misdrijven tegen 's Graven heerlijkheid, waarmee het inbreuk maken op een Grafelijke garantie in deze periode dus op één lijn wordt gesteld.

Dezelfde opvatting vinden wij in den volgenden brief van 12 November 1359[1]). Hierin wordt eerst gezegd, dat de vrijwaring een landrechtelijke plicht is, die dus op iederen vervreemder rust, maar daarop volgt een bevel aan 's Graven Baljuw, den landsheerlijken ambtenaar, om deze garantie uit te voeren.

„Aelbrecht enz. doen cond enz., dat wi vercoft hebben onsen lieven ende getrouwen den Heere van Brederode XII gheerse lands, lighende enz.

Ende hebben ghelooft ende gheloven onsen lieven ende getrouwen voirscreven voir ons ende voir onse nacomelinghe dit voernoemde land te waren ende te vrijen, als men een vri erve sculdich is te waren na den rechte van den lande.

Ende ombieden ende ghebieden onsen Bailiu van Kennemerlant ende van Vrieslant, die nu is of namels wesen sal, dat si den Heere van Brederode voorsz. ende sinen nacomelinghe dair in houden ende sterken jegens eenen ijgheliken, die him dair an stoet of hinder doen wilde; want soe wie him dair in hinder of stoet an dede, dat souden wi an ons trecken, ende houden an zyn lyf ende an zijn goet.

Ghegheven in den Haghe des Dinxdaghes na Sinte Martyns dach, in 't jaer LIX."

De Graaf kent zich hier competentie toe, want hij trekt

---

[1]) van Mieris III, 112.

de berechting van eventueele hinder aan het gegarandeerde goed aan zich.
Daar bij een proces over „hinder" de beschuldigde zich gewoonlijk verweert met de bewering, dat hij de gerechtigde tot het goed is, leidt deze berechting van hinder tot het beslissen van de vraag: wie heeft recht op 't goed.
In processen over zoo'n gegarandeerd goed wijst de Graaf dus zichzelf aan als rechter in modernen zin. De garantie's zijn dus een bron van competentie voor den Graaf geworden.
Ook een verkoopsbrief van onroerend goed, door den Graaf verkocht op 26 Augustus 1360[1]), doet ons weer duidelijk zien, hoe de Graaf bij zijn garantie gegeven als particulier gebruik maakt van zijn positie als landsheer, m.a.w. hoe de Grafelijke garantie een publiekrechtelijk karakter aanneemt.
Deze brief eindigt met de woorden:
„Ende wij (n.l. de Graaf) gheloven voir ons ende voir onse nacomelinghe Heren Daniel (den kooper) ende sinen nacomelinghen in desen goede te houden ende dat te waeren tieghen enen yeghelic, die er up te sprecken mach hebben mit gheesteliken rechte of mit wairliken rechte, of mit ghewelde.
Ende ombieden ende ghebieden onsen Baliuwen, Scouten, Scepenen ende al denghenen, die recht van onsen weghen voeren, die nu zyn of namaels comen moghen, dat si Heren Daniel in desen goede houden ende sine nacomelinghen.
Wie des niet en dede, dat zouden wi houden an zyn

---

[1]) van Mieris III, 121.

lijf ende an zyn goed, gelikerwijs als an denghenen, die onse herelicheyt crancken ende verminderen woude. Ghegheven ter Goude, des Woensdaghes na Sinte Bertholomieus dach in 't jair ons Heren Mccc ende tsestich."

De Graaf garandeert hier dus niet alleen tegen gewelddadige aantasting, maar ook tegen gerechtelijke aanspraak van het gegarandeerde goed. Hij beveelt al degenen „die recht van zijnentwege voeren" aan de handhaving van deze garantie mee te werken.

Degeen, die inbreuk maakt op het gegarandeerde recht, wordt door den Graaf gestraft aan lijf en goed, evenals iemand, die inbreuk maakt op 's Graven heerlijkheid. Weer wordt dus de Grafelijke garantie op één lijn gesteld met 's Graven landsheerlijke functie's.

Dat zij onder 's Graven heerlijkheid wordt gerekend is van belang voor de verklaring van het feit, dat later in de instructie's de berechting van geschillen over gegarandeerd goed, niet afzonderlijk in de instructie's wordt genoemd bij de zaken, waarvoor de Raad de competente rechter is. Immers deze garantie zaken vallen onder de bepaling, dat de Raad bevoegd is in alle zaken „roerende 's Graven heerlijkheid".

Een volgend voorbeeld, waarin de Graaf door hem vervreemd onroerend goed aan den verkrijger garandeert, levert ons een brief van 29 Augustus 1373[1]).

Het goed, dat daarin overgedragen wordt, is een leen van de Grafelijkheid. De leenman verkoopt het ten overstaan van den Graaf aan een klooster. De Graaf, als leenheer, consenteert en confirmeert den verkoop en geeft aan het klooster het verkochte land in allodio,

[1]) van Mieris III, 282.

m.a.w. de Graaf doet ten behoeve van het klooster afstand van zijn leenheersrechten erop. Tevens belooft de Graaf het klooster in „den eyghendom" daarvan te zullen beschermen „als wi sculdich syn te doene, na rechte ende coustume van onsen lande."
De garantie is dus geen louter welwillendheid jegens het klooster, maar een rechtsplicht, door het landrecht aan den Graaf, als medevervreemder, opgelegd.
De brief zelf luidt:
„Aelbrecht enz. doen cond allen luden, dat voor ons quam Heer Aernd van der Dussen ende gheliede, dat hi vercoft hadde den Prioer ende den ghemeenen convente van den Sartroisen biden Berghen eenen polre, diemen hiet den groten polre, also alse hi gheleghen is vor die Donga ende hi em van ons te houden plach.
Ende met hem quam syn wijf, die hij nu heeft met lachende monde ende met droghen ooghen (dus volkomen vrijwillig) ende gaf over ende scout quite tot 's Prioers ende des convents behoef vors. sulke duwariën ende lijftocht alse zi hadde an den goede vorscr.
Soe hebben wi dien coep gheconsenteert ende confirmeeren ende gheven den Prioer ende den convente vorsz. den eyghendom van den polre vorscr. tot ewigen daghen.
Ende loven se daer in te bescermen ende te starcken, als wi sculdich zijn te doene, na rechte ende coustume van onsen lande.
Ghegheven in den Hage up Sinte Jans dach decollatio, Anno Mccclxxiii."
Een brief van 18 Augustus 1397[1]) geeft ons wederom een voorbeeld van de Grafelijke garantie.

[1]) van Mieris III, 660.

„Aelbrecht enz. doen condt enz., dat wij onsen lieven ende getrouwen den Burchgrave van Leyden ghegheven hebben ende geven mit desen brieve den coorenthiende in Zoetermeer tot zynen vrijen eijghen, ende gheven him oorlof den voorn. thiende te ghebruyken, te vercoopen, te deelen, ende te doen deelen, ende synen vryen wille mede te doen, als mit anderen zynen eyghen ghoeden, sonder ons die in enigherwys te onderwinden.

Ende ontbieden ende bevelen allen onsen luyden ende onderzaten, dat zij onzen ghetrouwen den Burchgrave den voorscreven thiende laten ghebruiken ende zynen vryen wille mede doen als voorschreven is.

Ende waere iemandt, die him daer en boven hinder of te moeyenisse dede, dat willen wy an him houden als an denghene, die ons van onser Heerlicheyt verminderen wilde.

Ghegeven in den Haghe, des Saterdaeghs nae Onser Vrouwen dach Assumptio, anno xcvii."

De Graaf beveelt hier, als landsheer, aan zijn onderdanen om den verkrijger in het rustig genot te laten van het gegarandeerde goed.

Handelingen in strijd met de garantie's zullen worden gestraft als inbreuk op 's Graven heerlijkheid.

Een Grafelijke garantie van allodiaal onroerend goed, waarin duidelijk wordt gezegd, dat deze garantie zich ook uitstrekt over de rechtsopvolgers van dengeen, die het goed van den Graaf heeft verkregen, dateert van 14 Januari 1406[1]). De bedoelde brief luidt:

„Willem Grave enz. doen cond enz., dat wy gegeven

---

[1]) van Mieris IV, 30.

hebben ende geven mit desen brieve tot enen vryen eygen onser liever zuster, Vrouwen Margriete, dat lant, dat geheyten is der Monnikenland, gelegen enz.
Ende wij geven hoir machte dit voirsz. lant te vercopen ende horen vryen wille dair mede te doen, als mit anderen horen eygen goeden.
Ende geloven voir ons ende voir onse nacomelinghen allen dengenen, ende elken bysonder, die die voirscr. goede vercrigen sullen of copen jegens onser liever zuster voirscreven, dair in te houden ende te sterken jegens enen yegeliken ende hun ende horen nacomelingen die also vry te waren tot ewigen dagen, in alre manieren, als die tot desen dage toe geweest hebben.
Gegeven in den Hage up Sinte Pontiaensdach, anno dusent vier hondert ende vyve, na den loop van onsen hove."
De formuleering „die also vrij te waren, als die tot desen dage toe geweest hebben" is merkwaardig, omdat zij duidelijk maakt, wat het woord „vrijwaren" eigenlijk beteekent.
Dat de garantie een landrechtelijke instelling is, blijkt wederom duidelijk uit een brief van 12 Juni 1423, opgeteekend in het xiii^de^ Memoriale f. 101 [1]).
„Roerende Jacob Jansz. ende Claes Jansz. sijn broeder."
„Johan enz. doen cond allen luyden, dat wij overgegeven ende quyt gescouden hebben, overgeven ende quyt scelden mit desen brieve Jacob voirsz. alle alsulke goede als Claes syns broeders voirs. waeren ende toe te behoiren plagen ende ons mit recht angecomen ende tot onser behoeff toegewyst syn, gelyc als die scepenbrieven inhouden ende begrijpen, die dair aff sijn.

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Ende wij geloven voir ons ende onsen erven Jacob voirs. ende synen erven in den goede voirs. te houden ende te stercken als wij na den rechte van den lande sculdich syn te doen.
Datum Medemblic xii die mensis Junii anno xxiij°."
De Graaf geeft hier land weg, dat hem in rechte toegewezen is, zooals blijkt uit de schepenbrieven, die deze toewijzing aan den Graaf constateeren. Hij belooft voor zich en zijn nakomelingen den verkrijger en diens rechtsopvolgers in het bezit van het goed te houden, zooals hij „na den rechte van den lande" verplicht is. De Graaf is dus als vervreemder volgens het landrecht verschuldigd om het goed te garandeeren aan den verkrijger en dezen daarin te handhaven.
De garantie geldt hier weer, zoowel voor de rechtsopvolgers van den vervreemder als voor die van den verkrijger.
Tenslotte een Grafelijke brief van 24 Januari 1434, te vinden in het 1ste Memoriaal Rosa f. 142 v°.[1]).
„Philips enz. doen cond enz., dat Wij vercoft hebben ende vercoipen mit desen brieve IJsbrant Heyne alle sulc lant ende erven, gelegen in den Werderbroec by onse stede van IJedamme, als Ons aangecomen ende bestorven zyn by dode Jans des bastairts van Beyeren, die dat van Ons te houden plach.
Welc lant ende erve IJsbrant Heyne voirsz. hebben, houden, ende besitten sal tot synen vrijen eijgen.
Ende geloven hem dat te vrijen ende te waren als men vry eygen erve sculdich is te waren, jaer ende dach na den rechte Ons Lants, dair dat voorsz. lant gelegen is.

---

[1]) Uitgave blz. 85.

Gegeven xxiiii dagen in Januario anno xxxiii na den lope van onsen Hove."
In dezen laatsten brief wordt, evenals in andere jongere garantie's[1]), niet meer gesproken van een „aan ons trecken", d.w.z. van een voor Graaf en Raad komen, van geschillen gerezen over 't gegarandeerde goed. Vermoedelijk was 's Graven competentie in dezen toen reeds zóó ingeburgerd, dat ze als van zelf sprekend beschouwd en bijgevolg niet meer uitdrukkelijk vermeld werd.
Om de zelfde reden treffen wij ook in de instructie's — wij wezen er boven reeds op — niets over deze competentie aan, want de berechting van geschillen over door den Graaf gegarandeerd goed, wordt gerekend onder zaken „roerende 's Graven heerlijkheid", welke qualitate qua voor den Raad komen, met uitsluiting van ieder ander gerecht.
Ik heb een zoo groot aantal voorbeelden aangehaald om de veelvuldigheid van deze garantie's, en bijgevolg den omvang van de daaruit voortvloeiende competentie te doen uitkomen.

Naast de bovenbesproken vrijwaringen van door den Graaf zelf vervreemd goed, waartoe wij ons in het voorafgaande bepaald hebben, treffen wij nog een ander soort Grafelijke garantie's aan, n.l. garanties door den landsheer gegeven bij rechtshandelingen van anderen, welke garantie's eveneens leiden tot competentie van den Graaf.

---

[1]) Men zie bijv. een brief van 3 Mei 1429 (van Mieris IV, 948) en een van 20 Juli 1430 (van Mieris IV, 984).

Deze garantie's zijn een gevolg van het feit, dat machtige edelen de gewoonte hadden om rechtshandelingen betreffende hun goederen ten overstaan van den Graaf te voltrekken.
Als deze goederen, zooals in de praktijk dikwijls het geval is, grafelijkheidsleen zijn, is deze meewerking van den Graaf vereischt, en naar analogie hiervan worden ook handelingen, hun allodiaal goed betreffend, voor den Graaf voltrokken. Dit heeft zijn goede reden, daar men zoodoende een Grafelijke acte van de rechtshandeling verkrijgt, m.a.w. het beste bewijsmiddel, dat zich denken laat. De Graaf fungeert hier dus als notaris.
Tevens bekrachtigt de Graaf de rechtshandeling, wanneer partijen dit verzoeken en zijn deze dus verzekerd van 's Graven steun bij eventueele inbreuk op het gevestigde recht. Deze steun geeft vooral in zaken, waarbij machtige edelen belang hebben, den eenigen afdoenden waarborg voor naleving van de regeling.
Een voorbeeld van de Grafelijke garantie van rechtshandelingen van anderen, die ten overstaan van den Graaf zijn voltrokken, vinden we in een brief van 23 Julij 1331 [1]):
„Wi Willem Grave enz. maken cond enz., dat Heer Dieric, die Burchgrave van Leyden, onse trouwe Ridder, mit onser hand gemaect hevet Veren Justinen, sinen wive, xL pont Hollants 's jaers uten goede, dat hier na ghescreven staet, tote hare lyftocht (volgt een opsomming van landen en tienden).
In wilken lijftocht voirsz. Wi gheloven Veren Justinen voirsz. te houden, als wi scoudich syn te doene, na zede en costume van onsen lande.

[1]) van Mieris II, 520.

Ghegheven in die Haghe, des Dinxendaghes na Sinte Margrieten dach, in 't jaer xxxi."
Er blijkt uit 't stuk niet, of 't goed leen, of allodium is.
Een dergelijke brief, eveneens van 23 Juli 1331[1]), handelt waarschijnlijk over allodiaal goed.
Deze luidt:
„Wi Willem Grave enz. ombieden ju, Heeren Janne van Polanen, onsen Balliu van Rijnland, jof zoe wie namaels Balliu in Rijnland wesen sall, dat ghi Veren Badeloghen, Willems wijf van Leiden, is dat zake, dat Willem stervet eer si, dat ghi hoir helpt, dat hair hoire brieven gehouden worden, die si hevet, ende dat ghi hoir doet dat recht van den lande."
De bedoelde brieven ten voordeele van de Vrouwe van Leyden zijn kennelijk ten overstaan van en onder garantie van den Graaf gegeven. Daarom beveelt deze laatste aan zijn Balliu ze uit te voeren.
De woorden „dat ghi hair doet, dat recht *van den lande*", wijzen erop, dat de goederen waar de brieven over handelen, allodium zijn en geen leen.
In het volgend voorbeeld, een brief van 22 Augustus 1331[2]), is waarschijnlijk sprake van leengoed. Het wordt in lijftocht gemaakt met goedkeuring van den Graaf, dus van den Leenheer, en dit vruchtgebruik wordt door den Graaf gegarandeerd.
„Wi Willem Grave enz. maken cond enz., dat wi omme bede willen Jans van Wendelnisse verliet hebben ende verlien met desen brieve Elsebene, sinen wive, Heren Willems dochter van Duvenvoirde, ons trouwen Ridders ende Camerlinx, toit hare lyftocht.... enz.

[1]) van Mieris II, 520.
[2]) van Mieris II, 521.

(Volgen allerlei inkomsten uit 't gerecht van Monsterkerke).
Ende dese goede voirsz. gheloven wi Elsebene voirsz. te warene, ende dair in te houdene toit hare lijftochte, als zede ende ghewointe is binnen onsen lande van Zuutholland.
Ghegheven in 't jair ons Heren MCCCXXXI des Donresdaghes voir Sente Barthelmees dach."
Dat de meeste rechtshandelingen van anderen, die voor den Graaf zijn voltrokken, leengoed betreffen, is een aanwijzing voor onze opvatting, dat wij 's Graven medewerking bij rechtshandelingen, die over allodiaal goed gaan, moeten beschouwen als een analogische uitbreiding van zijn medewerking bij overdracht van leengoed.
Trouwens deze analogie staat niet op zich zelf, maar is een meer voorkomend verschijnsel. Ook bij de wijze van overdracht van allodiaal onroerend goed treffen wij een dergelijke analogische toepassing aan van hetgeen bij feodaal goed gebruikelijk is [1]).
Een volgend voorbeeld vinden wij in een brief van 30

---

[1]) Beschikking over heerengoed vond plaats bij schriftelijke acte, ten overstaan van en met goedkeuring van den heer, van wien het goed gehouden werd of van zijn vertegenwoordiger.
Voor beschikking over allodiaal goed is later het vereischte: overdracht voor den rechter, m.a.w. voor den vertegenwoordiger van den landsheer. Dit is vermoedelijk ontstaan naar analogie van de overdracht van heerengoed. Ook van de overdracht van allodiaal goed wordt dan een acte, n.l. een rechtersbrief, opgemaakt.
Deze nieuwe vorm van overdracht, die later vereischt is op straffe van nietigheid (men zie het Placaat van Karel V van 1529, Groot Placaatboek I blz. 373) beteekent een versterking van het gezag van den landsheer over het binnen zijn gebied gelegen goed, naar analogie van zijn gezag over de van hem gehouden goederen.

April 1333[1]). Of wij daarin met allodiaal goed of met grafelijkheidsleen te doen hebben, is niet duidelijk.
„Wi Willem, Grave enz., maken cond enz., dat wi ghelooven voir ons ende voir onse nacomelinghen Justinen, der Burchgravinnen van Leyden, te houden in zulke lijftocht, ende in alsulken goede, als hoir die Burchgrave van Leyden mid onser hand gemaect heeft ende wi bezegelt hebben.
Ende ombieden allen onsen Bailliuwen van onsen lande, die nu sien, jof namaels wesen sullen, wair dat si (Justine) dair enighe lette an hadde, dat ghi se dair in bescerme, also dat sij 't rustelike gebruyken moghe, ende des niet en laten.
Ghegheven in die Haghe opten Meyavond in 't jair ons Heeren MCCCXXXIII."
De lijftocht is dus gemaakt ten overstaan van den Graaf en door hem bekrachtigd. Tevens houdt deze brief een bevel in aan 's Graven ambtenaren om de garantie uit te voeren. De Graaf maakt hier dus gebruik van zijn bevoegdheid als landsheer tot het geven van bevelen aan de onder hem staande rechters, en wel om alle „hinder" aan het gegarandeerde goed „af te doen". Komt er geschil over het recht op 't goed, dan zal, zooals wij reeds vroeger gezien hebben, de Graaf met zijn Raad dit berechten.
Tenslotte een brief van 1 Mei 1387[2]), waarbij de Heer van Brederode onroerend goed overdraagt aan den Heer van Haestrecht. Het is dus weer een rechtshandeling, waarbij machtige edelen betrokken zijn.

---

[1]) van Mieris II, 544.
[2]) van Mieris III, 458.

Het slot van dit stuk luidt:
„Ende om bede wille des Heren van Brederode, Heren Pouwels van Haestrecht, ende hore erfnamen, so hebben wi (de Graaf) alle dese puncten voirscr. Heren Pouwels ende sinen erfnamen gheconsenteert ende in alle dese goeden ghevesticht ende dat gheconfirmeert.
Ende wi gheloven Heren Pouwels ende sinen erfghenamen, dat, of die Here van Brederode, of yemant anders letsel of hinder doen woude, of dede, in enich deser goeden voirsz., dat wi hem in alle dese goede voirsz. houden sullen ende die cracht hem af doen.
Ende daer dit gesciede waren over onse trouwe manne, als die Here van Gommengies enz.
Ghegheven in den Haghe opten Meydach anno Lxxxvii."
Het stuk vestigt den indruk, dat het overgedragen goed Grafelijkheidsleen is, al wordt dit niet met zooveel woorden gezegd.
De Graaf zal de gegarandeerden in het rustig genot van het goed houden en alle „cracht" daaraan laten „afdoen".
Komen er dus later moeilijkheden over het goed, dan zal de Graaf zich ermee bemoeien. Oorspronkelijk bestaat deze bemoeiing in een „afdoen" van „hinder". Dit leidt er echter toe, zooals we boven reeds opmerkten, dat de Graaf ook uitspraak gaat doen over het recht op 't goed, m.a.w. tot een optreden van den Graaf als rechter in modernen zin. Daarentegen is het afdoen van cracht zonder meer een vorm van administratieve vredebewaring en behoort dus tot de bevoegdheid van een rechter in Germaanschen zin. Hier blijkt dus weer, dat 's Graven later optreden als rechter in modernen zin zich

ontwikkeld heeft uit zijn bevoegdheden als rechter in Germaanschen zin.

Een later voorbeeld, dat de Graaf een rechtshandeling van derden, die ten overstaan van hem is voltrokken, garandeert, vinden wij in een brief van 14 Mei 1416, luidend[1]):

„Wij Willem, Grave enz., doen kont allen luyden, dat voir ons gecomen is Margriete Garbrand Claes Grebbers soons dochter mit horen gecoren voecht ende heeft gemaict mit onser hant in rechter duwariën ende lyftochten, Florys Symons zoen, hoiren wittachtigen man, die mynre helfft, als men naist geraken kan van den, ... deel van Waerderbroec, alse dat gelegen is in onsen lande van Waterlant by Yedam, ende sy 't van ons te leen houdt.

In welker duwariën ende lyfftochten voirs. wy geloven voir ons ende voir onsen nacomelingen Florys Symonsz. voirs. te houden ende te stercken na rechte ende custume van onsen lande, dair die voirs. goede gelegen sijn, syn leven langk duerende.

Gegeven in den Hage opten xiiisten dach in Meye int jair ons heeren MCCCC ende sesthien."

Het stuk betreft dus het vermaken van onroerend goed in vruchtgebruik. Het betrokken goed is Grafelijkheidsleen, vandaar, dat de rechtshandeling niet alleen ten overstaan van den Graaf wordt voltrokken, maar deze, als leenheer, de making ook moet goedkeuren. De Graaf belooft den vruchtgebruiker in dezen lijftocht te zullen houden en hem het genot daarvan te doen hebben, zooals 't landrecht ter plaatse, waar de goederen gelegen zijn, dat omschrijft.

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Een dergelijk geval treffen wij aan in een brief van 2 Oct. 1438, IIde Memoriaal Rosa f. 236 v°.[1]).
Daar wordt een lijftocht aan een weduwe gemaakt ten overstaan van den Stadhouder, als gemachtigde van den Graaf en door hem van 's Heeren wege gegarandeerd. Deze lijftocht bestaat uit feodaal onroerend goed.
Het stuk luidt:
„Philips enz. doen kond allen luyden, want voir onse getruwen Raid, camerling ende Gouverneur onser Lande van Hollant Zeelant ende Vrieslant, (de Stadhouder is dus één van de Raden) die heere van Santes, gecomen is Willem Jacobsz. ende heeft by handen van den selven heere van Santes, die Wy des gemachtigt hebben, gemaect in rechte douwariën ende lyftocht Joncfrouw Jannen van Huessen, zyn gehechte wijff, die mindere helfte ,van eenen huyse mitter hofstede, gelegen enz. . . .
Item van eenre hofstede, dairby gelegen, ende toe te behoiren plach Jan Luden zoon.
Item van noch veertich gersen lants, dairan gelegen, ende hy van Ons ende Onser graflicheyt van Hollant te leen houd.
So hebben wij in derselver douwariën ende lijftochten voirt geloefft, ende geloven mit desen onsen brieve, die voirn. Joncfrouw Janne van Huessen te houden ende te sterken jegen eenen yegelyken, wient aengaen mach, als behoirt ende costumelijc is.
Gegeven ii dage in Octobri xiiii^{c} xxxviii."
Aan het slot van den brief zegt de Graaf dus uitdruk-

---

[1]) Uitgave blz. 288.

kelijk, dat hij tot deze garantie verplicht is, want hij zal de vruchtgebruikster „houden ende stercken als behoirt ende costumelijc is".
Het geven van garantie's bij rechtshandelingen van anderen met de daaruit voortvloeiende competentie behoort niet tot die bevoegdheden, welke de Graaf ontleent aan de Frankische koningsmacht. Immers in het voorafgaande hebben wij aangetoond, dat deze garantie ontstaan is naar analogie van hetgeen de Graaf als Leenheer deed.

We kunnen nu overgaan tot toepassingen van de garantie competentie in het algemeen, zoowel van die competentie, welke voortspruit uit het feit, dat de Graaf het goed vroeger aan één der partijen heeft overgedragen, als van die, welke voortvloeit uit garantie van rechtshandelingen van anderen, ten overstaan van den Graaf voltrokken.
Zeer duidelijk komt deze garantie competentie tot uiting in een brief van 21 December 1347[1]).
„Willem Grave enz. doen U te weten onsen Bailiu van Zuythollant, dat ons Heer Willem van Duvenvoirde, Here van Oisterhout, onse truwe Camerlinck, getoent heeft hantvesten, die hi heeft van onsen lieven Here ende oude vader Willem, Grave van Henegouwen ende van Hollant, sprekende van moere, van der overmaten van der moere, dat leste gemeten was van den ambochte van Stanthasen, streckende tot Brabantwaert, also verre als die Graefscip van Hollant gaet.
Wairom wy U ombieden, dat gy Heren Willem voirscr.

---

[1]) van Mieris II, 745.

houd an zulke rechte als sine hantvesten houden.
Ende waer yement, die daer bynnen dien palen, dat sine hantvesten houden, des goets gebruycte off turf groeve, dien willen wij, dat ghij doet beteren ende al vast houdt na den rechte van onsen lande van Zuythollant toter wijlen, dat hij 't ons ende Heren Willem onsen Camerlinc voirnoemt verbetert heeft.
Es oick yemant, die hem rechts vermet met hantvesten off met brieven, die come voir ons ende voir onsen Raet, wy willen syn recht gaerne sien ende horen ende Heren Willems recht dairtegens, en welc haer die beter recht heeft, dat hij 't behoude na sinen brieven.
Gegeven in die Hage up Sinte Thomas dach anno xLvii."

De Heer van Duvenvoirde legt aan den Graaf hantvesten over, welke een veengebied betreffen. Deze handvesten heeft hij van 's Graven voorganger verkregen en zij bevatten natuurlijk een garantie clausule, waarin de vroegere Graaf belooft hem in de veengronden te zullen houden. De landsheer geeft daarom bevel aan zijn betrokken Balliu om van Duvenvoirde in het goed te houden, volgens diens handvesten, immers de Graaf is verplicht de garantie's door zijn rechtsvoorgangers gegeven, na te komen, omdat de Graven garandeeren „voir ons ende voir onsen nacomelingen".
Maakt iemand inbreuk op de rechten van Duvenvoirde, dan moet de Balliu den overtreder doen straffen wegens „craft", voor welk delict hij aan den landsheer moet beteren, en tevens schadevergoeding betalen aan den gelaedeerde. Maakt echter iemand aanspraak op het goed „met hantvesten off met brieven", dus met schriftelijke titels (dit vereischen van titels vestigt den indruk,

dat het goed leen is) „die come voir Ons ende voir Onsen Raet".
De Graaf verklaart zich dus competent, in geval iemand op het gegarandeerde goed aanspraak maakt.
We treffen hier reeds de zelfde Grafelijke competentie aan, die wij later veelal omschreven vinden als: uitsluitend de Graaf is bevoegd om te rechten over geschillen „roerende 's Graven brieven". Immers al deze brieven over onroerend goed bevatten, zooals we gezien hebben, garantie-clausules. Het berechten van geschillen „roerende 's Graven brieven" is dus een andere naam voor het recht spreken over door den Graaf gegarandeerd goed.
Het volgende stuk, dateerend van 20 July 1389[1]), doet ons weer een toepassing van de garantie zien.
„Aelbrecht Grave enz. doen condt enz., dat ons ghetoont is ende geclaget van des Dekens ende Capittels weghen van Zinte Peter t'Utrecht, dat hem onrecht ende gewelt gedaen wert aen horen tyenden, visscherien ende anders hoeren goeden ende renten, ghelegen in Tyselensweert in Zuuthollant, die hem ende hoerre kerken aenghecomen zyn van onsen Ouders, overmids eens wissels van goeden, die sij in voertiden hadden in onsen lande van Zeeland, ende nu ons toebehoren, daer wi se ende onse nacomelinghe sculdich in zyn te houden ende te bescermen na inhout ende vorwaerde (dit doelt op de garantieclausule) hoerrer previlegiën, die si daer of hebben van onsen ouders bezeghelt.
Waer om wij ghebieden onsen Balju van Zuuthollant, die nu ter tijt is ende die namaels comen sullen, ende

[1]) van Mieris III, 530.

anders allen Rechteren ende Ambochtsheren daer omtrent, ende elken bizonder, dat si den Deken ende Capittel voersz. of horen ghewaerden bode onrechte hant of doen ende ghewelt van horen goeden voorsz., also dicke, als ghi des vermaent wert, also dat die Deken ende Capittel hoer goede voersz. volkomelic ende mit rusten ghebruken moghen, alse hoer previlegien daer of begripen ende inhouden.

Ende waer yemant, die hem hierover hynder of scade dede in den goede voersz., dat wouden wy aen hem houden alse aen denghenen, die ons van onser Heerlicheyt verminderen woude.

Ende bevelen ende ghebieden onsen Balju van Zuut Hollant enz. (zie boven) ende elken bizonder, dat si dat also rechten ende corrigieren, van onser Heerlicheyt weghen, dats hem billic een ander hoeden mach, durende tot onsen wedersegghen.

Gegeven in den Haghe, op Zinte Margrietendach in 't jaer ons Heeren dusent IIIc ende neghen ende tachtich."

Het kapittel van Sint Pieter te Utrecht dient een klacht in bij den Graaf, over „onrecht ende gewelt", dat gedaan wordt aan zijn onroerende goederen in Holland gelegen. Zij hadden deze goederen verkregen krachtens ruil met de Grafelijkheid op 15 July 1310. Bij de overdracht ervan had de vervreemder, de toenmalige Graaf, hun het goed gegarandeerd blijkbaar „voor ons ende onsen nacomelinghen". Dientengevolge is de tegenwoordige Graaf verplicht, zooals hij trouwens zelf erkent, het kapittel daarin te houden volgens de door zijn voorgangers gegeven garantie, waarvan het kapittel een bezegelden brief heeft overgelegd.

Dus gebiedt de Graaf aan zijn betrokken Balliu, en aan al de schouten en Ambachtsheeren uit die streek, om „onrecht ende gewelt", dat aan deze goederen gedaan wordt, „af te doen", wanneer hun dit verzocht wordt.
Doet iemand het kapittel schade of hinder, dan zal de Graaf hem dit aanrekenen, alsof hij inbreuk gemaakt had op 's Graven heerlijkheid.
Verder beveelt de Graaf aan zijn Balliu van Zuid-Holland en de betrokken schouten en ambachtsheeren, om degenen, die inbreuk maken op de gegarandeerde goederen, „te rechten ende te corrigieren van onser Heerlicheyt weghen" en wel zoo krachtdadig, dat anderen zich voor dezen inbreuk zullen wachten.
Merkwaardig is, dat de berechting van deze „craft", die beschouwd wordt als inbreuk op 's Graven heerlijkheid, en die dus in principe alleen door Graaf en Raden mag worden berecht, hier wordt opgedragen aan den Balliu en de andere genoemden, echter slechts totdat de Graaf deze weer aan zich trekt.
Een ander voorbeeld, waarin de Graaf zich met een zaak over onroerend goed bemoeit, omdat het rustig genot ervan vroeger door hem gegarandeerd is, vinden wij in een brief van 21 Januari 1394, opgenomen in Liber v, f. 150 v°., no. 650, luidende[1]):
„Albrecht Grave enz. doen cont allen luden, dat voer ons quam Bartout Louwe Pieters zoen ende heeft ons aengebrocht, dat him ende Aechten sinen witachtigen wive aenbestorven was van Meester Reyner Claeszoen, sinen zwecher, die eygedom van een halve hoeve moers mit eenre halver hofstede.
Ende sijn zwecher die geheel hoeve ende hofstede ge-

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

coft hadde bi onser handt tiegens Margriete Huge die Heydens dochter ende horen rechten voecht, welke moer ende hofstede voers., gelyc meester Reyner voers. die geheel hoeve besat in sinen lesten live, gelegen is .... enz.

Van welker halve hoeve moers ende hofstede voers. het gewaerde rechterscap him toebehoert, die hi van ons te lijen hout, gelyc andere gewaerde rechters doen, boven ende beneden, ende meester Reyner sijn zwecher voers. te houden ende te besitten plach, ende die brieve begripen, die hi van ons daer of hadde.

Ende want Bartout voers. van den voers. goede gewaert rechter was ende wij sonder enich middel syn heer ende overste waren, so heeft hi ons mit sinen vrijen wille upgedragen ende quyt gescouden dat ambocht ende gewaerde rechterscap ende die eygendom van der halver hoeve moers ende hofstede ende goede voers., tot Coenraet Zas behoef van Heysterbach.

Welke gewaerde rechterscap ende ambocht voers. Wij verlyet hebben ende verlijen Coenraet Zas voers. te houden van ons ende van onsen nacomelingen him ende sinen nacomelingen tot sulken leen ende recht als meester Reyner voers. dat van ons hilt.

Voert hebben wij gegeven ende gheven mit desen brieve den selven Coenraet den rechten eygendom van der halver hoeve ende hofstede mit half den twalef roeden voerscr. te houden, te besitten ende te gebruken als syn eygen goet tot syn profijt ende oerbaer.

Ende ombieden ende bevelen onsen bailu van Suytholland, sinen boden ende panders, dat sij van den voers. goede geenrehande recht en vorderen bi versoeke van yemande, daer Coenraet voers. in sinen leen ende

eygendom voers. bi belet mochte worden, ten ware overmits bruecken of wittachtige sculde[1]) die Coenraet voers. gedaen hadde of daer up gebrocht hadde.
Gegeven in den Hage upten xxi^sten dach in Januario Anno xciiii° naden lope van onsen Hove."
Voor den Graaf verschijnt iemand, die aantoont, dat hij met zijn vrouw een nader omschreven allodiaal grondbezit heeft geërfd van zijn zwager.
Deze laatste had dit goed indertijd gekocht met 's Graven hand van „Margriet Huge die Heyden's dochter en haren rechten voogd". De verkoopster was dus een wees, een persona miserabilis, vandaar 's Graven bemoeiing met den verkoop van haar goed.
We hebben in dit stuk dus een voorbeeld van een rechtshandeling tusschen particulieren, allodiaal goed betreffend, die ten overstaan van den Graaf en onder diens garantie wordt voltrokken.
De ambachtsheerlijkheid en het „gewaerde rechterschap" over dit gebied houdt de requestrant, evenals vroeger zijn zwager, de erflater, van den Graaf te leen, zooals blijkt uit den leenbrief, dien hij daarvan heeft. Hij is dus in het bezit van een schriftelijken titel, zooals bij leen vereischt wordt.
Nu wil hij dit alles aan een ander overdragen, hetgeen geschiedt ten overstaan van den Graaf, omdat het allodiaal goed indertijd door den Graaf gegarandeerd was (welke garantie doorgaat ten bate van latere rechtverkrijgenden), en omdat bij het leengoed de Leenheer, h.l. de Graaf, mee moet werken bij overdracht daarvan.

---

[1]) Ik wil er even de aandacht op vestigen, dat hier een kwestie over een vordering, dus een burgerlijke zaak, voor de hooge vierschaar komt. Later zal ik op dit verschijnsel terugkomen.

De vervreemder doet afstand aan den Graaf van zijn recht als leenman op het gewaerde rechterschap en de ambachtsheerlijkheid ten behoeve van zijn wederpartij en eveneens van zijn allodiaal recht op den grond. De overdracht van leengoed kan dus blijkbaar niet rechtstreeks, van den ouden leenman op den nieuwen geschieden, maar gaat als volgt: de vervreemder staat zijn leen af aan den Leenheer en deze beleent er den verkrijger mee.
Het gegarandeerde allodiale goed wordt meteen op de zelfde wijze overgedragen, wat waarschijnlijk noodig is, om de Grafelijke garantie in stand te houden.
De Graaf beleent den verkrijger met het „ambocht ende gewaerde rechterschap" in de zelfde rechtsverhouding als de vervreemder dat hield.
Voorts draagt de Graaf het allodiaal recht op den grond bij den zelfden brief aan den verkrijger over en garandeert hem het rustig genot ervan. Hij beveelt aan den Baljuw van Zuid-Holland en diens ondergeschikten, om van dit goed geen recht te vorderen, waardoor de verkrijger er in gehinderd zou worden, met uitzondering van rechtsvorderingen wegens strafbare feiten door den verkrijger begaan, of schulden door hem daarop wettig aangegaan.
De Graaf geeft hier dus bevel aan zijn landsheerlijke ambtenaren om de garantie, door hem gegeven bij een rechtshandeling van anderen, ten uitvoer te leggen. Wij zien hier dus het groote belang, dat een dergelijke bekrachtiging door den Graaf voor den verkrijger heeft, hij is niet alleen gevrijwaard tegen „craft" aan het goed, maar zelfs tegen gerechtelijke aanspraken, behalve die, welke gegrond zijn op door hem zelf gedane rechts-

handelingen en onrechtmatige daden.
Tevens is dit stuk merkwaardig met het oog op het gewaarde rechterschap. Er blijkt uit, dat ambachtsheerlijkheid en gewaard rechterschap als noodwendig aan elkaar verbonden worden beschouwd, want eerst spreekt ons stuk van gewaard rechterschap zonder meer, terwijl verderop blijkt, dat de ambachtsheerlijkheid mede hieronder begrepen is.
We zien hier weer, dat het gewaard rechterschap een Grafelijk ambt is, dat de ambachtsheer in beginsel zelf moet uitoefenen; alleen met uitdrukkelijke machtiging van den landsheer mag hij het laten waarnemen.
Merkwaardig is, dat in deze heerlijkheid de ambachtsheer allodiaal eigenaar van al het land is.
Een volgende toepassing van 's Graven garantie treffen wij aan in een brief van 18 Mei 1412, te vinden in het Register: Privilegia 1, f. 101 v°.[1]).
„De landsheer vidimeert daarin een brief, gegeven op Sint Martijn in den zomer, anno 1313, waarbij Jan Persijn aan Alijn Vrou Lijsen soon, Henric Copperts zoen, Claes den Grebber, Claes Jans soon, Claes Willems soon, Janne Symonsz., Willem den Grebber, Gerbrande sinen broeder, Pelgrim Lysen zoen en Claes Walen kinderen verkoopt de helft van Wairderbroec, waarvan de Graaf de wederhelft bezit.
Hij verkoopt aan Willem die Grebber, Jan Jacops soon, Jan Alijns soon, Claes Dircx soon, Florys Wouters soon, Claes Peters soen, Peter Hildebrants soen Grebber, Oeff Jacop Hillebrants zoen, Pieter Wittgen en Jan Teding, recht verkrygenden van genoemde perso-

[1]) Volgens een afschrfit, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

nen het ¼ en 1/26 deel van het gemelde Wairderbroeck, dat de stad Edam vroeger in huur had bezeten; deze deelen zullen voor den baljuw en de zevenen tusschen hen verkaveld worden.

„Ende geloven allen desen personen voirscr. dit voirscr. deel van den broec voirscr. vry te waeren, tot ewigen dagen met sulken recht ende voirwairden als hier na gescreven staen.

Dats te weten, dat nyemandt dese voirscr. goede aantasten noch gebrueken en sal tegens hoiren of hoirre nacomelingen wille.

Ende dede dat yemande, wie hi wair, die soude verbueren tegens ons syn lyf ende sijn goet, ende die bruecken en sullen niet verjaeren mogen. Ende die misdaders sal onse bailiu van Aemsterlant ende van Waterlant, die in dier tyt wesen sal, aentasten ende berechten van onser wegen, geliken wij doen souden an den genen, die ons van onser heerlicheit vermijndert hadde.

Ende wair oick dat zake dat hem yemant vermate beter recht te hebben aen den voirscr. broec dan enige van desen voirn. personen, die soude met onsen hoechsten rechte, dats te weten die zeventuuch dat aenspreken mogen. Ende so wes die zeven dan dair of geven sullen, dat sal een yegelic van dien hebben ende anders niet.

Gegeven in den Hage, upten xviiisten dach in Meye, anno xiiiic en xii."

Met latere hand is hieraan toegevoegd:

„Item sulken brieve als voirscr. staet, roerende van Waerderbroeck up Peter Janssoon, heeft Margriet Gerbrand Claes Grebbers zoens dochter up hoir sprekende van een ....deel van Wairderbroec voirs., van

woerde te woerde all eens, uutgenomen dat hoir deel erfleen is, dair d'ander eygen is.
Datum et actum Hage upten xv^den dach in Meye anno xiiii^c en xvi."
Graaf Willem VI vidimeert een acte, waarbij Jan Persijn, Heer van Waterland, dus 's Graven rechtsvoorganger in deze streek, een stuk van het Waerderbroec aan een aantal personen in allodium verkocht heeft.
Dit land werd tusschen hen verkaveld voor den Balliu, door de zevenen.
De verkooper belooft aan ieder der koopers diens deel „vry te waeren tot ewigen dagen". De garantieverhouding blijft dus bestaan tusschen de rechtsopvolgers van den verkooper en die van den kooper. Onder de eerste groep behoort Graaf Willem VI. We hebben hier dus te doen met een Grafelijke garantie.
De vrijwaring wordt in hetgeen volgt nader omschreven. De Graaf verbiedt ieder deze goederen aan te tasten of ze te gebruiken tegen den wil van de verkrijgers. De overtreder zal door den Graaf gestraft worden en wel lijf en goed aan hem verbeuren, want het onrechtmatig aantasten en gebruiken van een anders goed vormt het delict van „craft", welk delict van 's Gravenwege door den baljuw wordt vervolgd en door de hooge vierschaar berecht.
De overtreders zullen worden gestraft als personen, die inbreuk gemaakt hebben op 's Graven heerlijkheid.
Is er echter iemand, die meent beter recht op het broek te hebben dan de gegarandeerden, dan mag hij dit in rechte aanspreken, en wel met een zeventuigsprocedure, zooals ons stuk zegt: „met den hoechsten rechte, dat's te weten die zeventuuch". Deze procedure is hoogste

instantie en heeft een petitoire uitspraak tengevolge, die zelfs werkt tegenover derden. Wat de zevenen toewijzen, zal dan ook ieder onveranderlijk behouden, zegt het stuk.

Het zeventuig, als zijnde het hoogste recht, gaat dus boven den inhoud van een Grafelijken brief en breekt een door den Graaf gegeven garantie. Ook boven een uitspraak van Graaf en Raden zal het zeventuig primeeren, althans nog in dit tijdperk, want de Graaf erkent zelf uitdrukkelijk, dat het „'t hoogste recht" vormt.

De toevoeging met latere hand is van belang, omdat daarin met zooveel woorden gezegd wordt, dat het bovengenoemde deel van het Waerderbroec allodium en geen leen is.

Inderdaad ontstond er later geschil over het door Graaf Willem gegarandeerde goed, zooals vermeld wordt in een stuk van 9 April 1423 op folio 84, (zie ook f. 90 v°.), van het XIIIde Memoriale[1]) getiteld:

„Roerende Florijs Sijmons zoen."

„Des Vrijdages na Sinte Ambrosius dach, in tegenwoirdicheit Louwerens Jans zoen, Claes van Huessen, Symon Jacobs van Hillegom, Claes Allyns zoen ende Pieter Jordens zoen, scepenen in Hairlem, eyschede Herberen van Foreest, als een rechter van mijns heeren wegen, van Willem van Werder ende van Claes die Grebber, gebroeders, van sulker clage als Florijs symons zoen over hem beyden voir den rechter ende voir scepenen geclaight heefft, alse dat sij hem geweldelijc 't syne ontnomen hebben, boven hertoghe Willems

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

saliger gedachten brieve, die hij van dien goeden heefft. Ende dat sij 't sijne opgenomen hebben in Waterlant van drien off van vieren personen tot hoiren wille ende tot Florijs onwille ende boven dat sij onder Rechte tegens malckander stonden.
Dair Willem ende Clais beide voirscr. dat vonnys off tegens ghinck.
Ende Florijs dair up geerde, datse die rechter zeker wesen woude (dus dat de rechter hen bankvast zou maken) want sij geen poirters en sijn.
Ende Florijs sijn clage dair up vervolgen woude voir onsen genedigen heere ende sijnen hogen Raet.
Des loofden Willem van Werder ende Clais die Grebber, gebrueders, beyde voirs., an des Rechters hant, dat sij voir mijnen heere van Beyeren ter antwoirde dairaff comen sullen van der clage voirscr. op een pene van dusent nobelen, ten wair dat scepenen van Hairlem wijsden, dat sij dairaff bijnnen Hairlem te rechte staen souden, so die clage voir scepenen van Hairlem ghesciet is, so souden sij dan voir scepenen, binnen Hairlem te rechte staen op die pene voirscr. ende op hoir sekerhede, ter tijt toe dattet geëndet wordt."
Deze brief vermeldt, dat de schout van Haarlem voor de schepenbank van die stad „als rechter van myns heeren wege" straf vordert tegen een tweetal personen wegens „craft", door hen gedaan aan het onroerend goed van Florys Symonsz. De schout doet dit op grond van een klacht door Florys bij schout en schepenen ingediend, inhoudende, dat de twee personen hem 't zijne met geweld ontnomen hebben, in strijd met den Grafelijken brief, waarin die goederen hem gegarandeerd worden.

De beklaagden hebben er zich van meester gemaakt tegen Florys wil en dat nog wel, terwijl er een procedure over dit goed tusschen hen hangende is. Het is dus een zeer ernstige vorm van vredebreuk, nog erger dan gewone „craft", want de hangende procedure vormt een verzwarende bijkomende omstandigheid. Immers speciaal tijdens een proces is aan partijen geboden om met alle dadelijkheden op te houden, er heerscht dan een bijzondere vrede tusschen hen.
De beklaagden beroepen zich er op, dat zij geen poorters van Haarlem zijn en daar dus niet behoeven te antwoorden, noch een vonnis van de Haarlemsche schepenbank behoeven af te wachten, omdat zij er niet „bankvast" zijn.
De aanklager tracht hen er bankvast te maken, maar dit mislukt blijkbaar, want later besluit hij zijn klacht in te dienen voor den Graaf en zijn Raad. Dit is de aangewezen weg voor iemand, die voor het gewoon gerecht zijn recht niet krijgen kan, vooral in dit geval, waar het geschil een door den Graaf gegarandeerd goed betreft.
Hiertegen hebben de beklaagden geen bezwaar. Zij beloven ten overstaan van den schout, op verbeurte van 1000 nobelen, dat zij voor Graaf en Raad „ter antwoorde" komen zullen, m.a.w. zich zullen komen verantwoorden op de ingediende klacht.
Ook zij „blijven" dus aan Graaf en Raad, welk „geblyf" echter vervalt, indien de schepenbank van Haarlem mocht wijzen, dat zij toch voor hen terecht moeten staan, hoewel zij geen poorters zijn, omdat de klacht nu eenmaal eerst voor de schepenen van Haarlem ingediend is. In dat geval beloven zij, op verbeurte

van dezelfde boete voor de schepenen terecht te zullen staan.
Dat deze procedure voor Graaf en Raden werkelijk plaats vond, blijkt uit een post in de Tresoriersrekening van Henric Nothaft (loopende van 11 Maart tot 1 November 1423).

„Van Bodeloon."

„Item vi dage in Meye Symonet gesent mit brieven tot Hairlem an Willem van Werder ende Clais die Grebber, roerende dat sij ter antwoirde quamen jegen Florijs Symons zoen."
De afloop van het proces is ons bekend uit de volgende aanteekening in het bovengenoemde Memoriale:
„Upten eersten dach in Julio anno xxiii so heeft Florys Symonsz. syne clage voirsz. volbracht, gelyc hij gelooft hadde, also dat myn genadige Heere hem dairaf clairlijc quyt gescouden heeft.
Dit gesciede voor den vitzdom als tresorier, den proest van Oudemunster ende heeren Willem van Egmond."
Florijs heeft zijn klacht voor Graaf en Raad waar gemaakt, zooals hij bij 't geblijf natuurlijk beloofd had te zullen doen op verbeurte van zijn „wedde". Dus scheldt de Graaf hem de „wedde", die hij daarvoor gesteld had, kwijt, hetgeen geschiedt ten overstaan van den tresorier, omdat 's Graven financieel belang er bij betrokken is.
Deze zaak laat ons wederom zien, dat de Graaf het rustig bezit van onroerend goed krachtdadig beschermt, vooral als dit door hem gegarandeerd is.
Een volgende procedure over een door den Graaf vervreemd en gegarandeerd goed speelde zich af in het jaar 1423.

Blijkens een aanteekening van 25 Februari 1423, in het xiv^de^ memoriale f. 15 verso[1]), verscheen op dien datum voor den Raad Claes Jansz. uit Wognum en legde een schepenbrief over, opgemaakt door het gerecht aldaar, waarin een viertal personen beloven op straffe aan lijf en goed Feyt Jacobsz., zijn tegenpartij ,voor den Raad „ter antwoorde te brengen". Ook Feyt Jacobsz. zelf had zich daarin op lijf en goed verbonden, om te verschijnen in zake het geschil over land, dat Claes Jansz. met hem had.

De genoemde personen kwamen hun belofte echter niet na. Welke straf hun toen is opgelegd, blijkt niet uit onze stukken.

De aanteekening zelf luidt:

„Up sunte Mathijs dach Anno xxiij° secundum stilum quam inden Hage voir den Rade Claes Jansz. ende toichde enen scepenen brief van Wognem dair inne Martijn Feytsz., Symon Feytsz., Jan Volkertsz. ende Jan Andriesz. geloift hadden up hoir lyff ende goet Feyt Jacobsz. ter antwoirde te brengen inden Hage tegen Claes voirn. iii dage voir off na Onser Vrouwen dach te lichtmisse lestleden (2 Februari), ende dair Feyt voirs. oic in geloift hadde upten tijt voirs. inden Hage te comen up syn lijff ende goet, dat zij niet gedaen en hebben.

Ende 't roerde van lande daer Claes ende Feyt om schilden ende twieden."

Op 1 Mei van het zelfde jaar kwam de zelfde zaak weer voor, zooals blijkt uit een mededeeling op f. 27 v°. van het zelfde Memoriale, luidende:

---

[1]) Volgens afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

„Upten eersten dach van Meye Anno xxiiii geloefden an des Tresoriers des Vitzdoms hant Claes Jansz. ende Feyt Jacobs soen, dat sij gebleven sijn an den Tresorier[1]) voirn. ende myns heeren Rade van Hollant van allen hoeren gebreke, na inhout hoerer beyder betoech ende brieven.
Ende wes die Rait voirn. dair aff seydt hebben sy geloeft te houden up hoir lyff ende up hoir goet."
Beide partijen blijven dus aan den Raad in zake hun geschil over het land. De Raad moet dit beslissen op grond van hun beider argumenten en hun schriftelijk bewijsmateriaal. Zij beloven zich aan deze uitspraak te zullen houden, op straffe aan lijf en goed.
De afloop van het proces staat beschreven in het xiv^de^ memoriale op een ingestoken blad, nu f. 104 v°.
„Item want Clais Jansz. ende Feyte Jacobs soen twist ende ghescille ghehat hebben van enen stucke lants, dat Clays gecoft hadde tegen Hertoge Willem saliger gedachten ende syn brieve af heeft, ende Feyte voirs. weder metten zeventuyge gewonnen heeft, soe hebben mijns genedichs heeren Rade, soe als sij des beyde aen hem gebleven sijn, hoir seggen daeraf gheseecht:
Dat Claes Feyte voirs. uutreyken ende geven sal tusschen dit ende Sunte Martyns dach inden winter naistcomende xviii Engelsche nobelen, of die scepen sullen hem dair voir alsoe vele lands scatten als sij bij hoeren ede vinden sullen, dat hi 't sijn heeft. Ende dair up sal Claes dat lant voirs. voertaen hebben ende rustelic gebruken.
. . . . Dit hebben myns genedichs heeren Rade geseecht

[1]) de Tresorier fungeert in dit tijdperk als voorzitter van de Raden, zie Tresorie en kanselarij, blz. 176.

beyde den partijen vast ende stade te houden op een peyne van .... nobelen tot mijns genedichs heeren behoef.
Ende dit gesciede inden Hage, upten anderen dach in Meye Anno xxiiii."
Twee personen, voor zoover uit 't stuk blijkt, geen edelen, zijn in geschil over land.
De een had dit gekocht van wijlen Hertog Willem en heeft er een door hem afgegeven overdrachtsbrief van, welke natuurlijk een garantieclausule bevat.
De ander heeft hem echter dit land later afgewonnen met een zeventuig.
Immers de uitwinning op grond van een zeventuig breekt de Grafelijke garantie.
Volgens streng recht is de zaak met dit zeventuig uit.
Beide partijen blijven echter aan den Raad. Deze geeft een zeggen, dat een compromis inhoudt: de partij, die 't land gekocht heeft, zal n.l. den winner van het zeventuig de waarde van het land uitkeeren, maar 't land zelf mag hij dan behouden en verder ongestoord gebruiken.
De Raad beveelt beide partijen zich aan dit zeggen te houden op verbeurte van een boete „tot myns heeren behoef" vastgesteld door de Raden.
De Raad berecht hier dus een kwestie over een door den Graaf gegarandeerd goed. Hij doet dit hier niet als competent rechter, zooals we in deze periode zouden verwachten, maar als arbiter. De verklaring hiervan is, dat er over het goed een zeventuigsuitspraak gevallen was, waarmee de zaak volgens streng recht uit is. Alleen de officieuse weg van arbitrage staat dus nog open voor de partij, die met de op het zeventuig berustende uitspraak niet tevreden is.

Vermoedelijk is de zaak als volgt in zijn werk gegaan: De gegarandeerde heeft toen er twist ontstond over het gegarandeerde, niet dadelijk de zaak bij den Raad aanhangig gemaakt, maar toegelaten, dat deze kwestie berecht werd voor het gewoon gerecht. Daar is hem, op grond van een zeventuig het land ontwezen, ondanks 't feit, dat hij er een Grafelijken brief van heeft. Nu heeft hij spijt, dat hij geen klacht bij den Raad heeft ingediend, want gerechtelijk is er, na het zeventuig, niets meer aan de zaak te doen. De eenige mogelijkheid bestaat nog in een officieuse oplossing, door arbitrage, waartoe hij zijn tegenpartij waarschijnlijk met hulp van de Raden heeft geprest, immers hij staat sterk door het bezit van den Grafelijken brief.

Het feit, dat de Raden hier als arbiters optreden, doet dus niets af aan de opvatting, dat Graaf en Raden zich een eigen competentie hebben verworven in zake door den Graaf gegarandeerd goed.

Een volgend proces over door den Graaf vervreemd en gegarandeerd goed is het geschil tusschen Dirc de Bloote en het Kapittel van den Haag.

Het eerste stuk over deze zaak dateert van 23 Juli 1434 en komt voor op f. 164 v°. van het IIde Memoriaal Rosa[1]).

„Roerende Dirck die Bloete."

„Also Dirc die Bloete den Rade te kennen gegeven heeft van 3 mergen lants, die him angecomen ende bestorven zijn by doode Phillips Hugenz., syns broeders, die dairof een wyl vervreemt was in den oirloge, ende him die deken ende capittel van der Hage toe-

[1]) Uitgave blz. 107.

seggens an vermeten willen, zo is dair af bevonden by den Rade, dat Dirc voirsz. na uutwysinge der zoenen tusschen minen genadigen heeren van Bourgondië en mynre genadiger vrouwen der Hertoginne van Beyeren, lest gemaect, in 't besit van de voirz. lande wezen ende bliven sal, na den brieven, die van den Abt van Egmonde dairof sijn, in allen schijn als Phillips, syn broeder, dat plach te gebruycken, ter tyt toe, dat hij mit beteren rechte dair uutgewonnen wordt.
Actum xxiii dagen in Julio anno xxxiiii."
Het vervolg van deze zaak is te vinden in het IIde Memoriale Rosa fo. 212[1]), in dato 3 Januari 1435.
„Roerende die geschillen, wesende tusschen die deken ende capittel der capellen van den Hove in den Hage ende Dirc de Bloete."
„Also voirtijts tusschen den deken ende capittel der cappellen van den Hove in den Hage an die een sijde ende Dirc die Bloete an die ander sijde voir den Heer van Santes ende den anderen Raide, gemachtigt ten saiken van Hollant etc., sekere geschille ende twidrachte uutstaende geweest zijn, roerende enigen landen ende erven, liggende in den Ambochte van 's Gravesande butendijcs, tusschen der Mazen ende den Zeedyck, dewelke lande Dirck voirsz. him vermat angecomen ende bestorven te wesen bij dode Philips die Bloete, sijnen broeder.
Ende naderhand dat dieselve heer van Santes ende die andere Raide hoirer beider bethoon, bescheit ende woorden gehoirt hadden, hebben sij gewijst ende uutgesproken, dat Dirck voirn., na uutwysynge sijnre

---

[1]) Uitgave blz. 154.

brieve ende na inhout der zoenen, gemaict tusschen mynen genadigen heer van Bourgondië ende myner genadiger Vrouwen van Oostervant (Jacoba), wesen ende blijven sal in den besitte van den lande ende erve voirn. ende die renten dairof upbueren, ter tijt toe, dat hij mit beteren rechte dair uutgewonnen werden sal, gelijc voiren in desen bouke geteikent staet.
So ist dat die selve Dirck seder aengesproken ende gepandt heeft sulc land als Michiel Willems zoen aldair in den ambochte van 's Gravensande voirsz. up desen tijt bruyct, recht voir den scepenen ende gerechte aldair begeerende an denselven Michiel van sekere sommen van gelde, die Dirck voirsz. him heysschende is.
Dair die Deken ende Capittel voirn. up antwoirden, dat die selve Dirck [mit] onrecht ['t] land aengesproken heeft; ende vermaten him beide die partiën voirsz. up des rechters kennynge[1]).
Up welke saike die scepenen ende gerechte gecommen sijn in den Hage voir den voirn. heer van Santes ende die anderen Raide voirsz., grotelic begaen wesende, te

---

[1]) Hier blijkt duidelijk, dat de kenning een onderzoek is, gedaan door den rechter, maar geen uitspraak. Het is slechts een rapport, dat aan het gerecht wordt overgelegd en waarop het gerecht naar eigen inzicht vonnis wijst. Dit ligt ook in het woord opgesloten, want kennen is inquirere (vergelijk Verwijs en Verdam) en beteekent dus een onderzoek doen.
Deze *rechters* kenning pleit tegen de theorie van Fruin, die leert, dat de kenning altijd een onderzoek door het gerecht is. Fruin is tot deze meening gekomen op grond van Leidsche, dus stedelijke bronnen. Ook bij de kenning moet men echter onderscheid maken tusschen stad en platteland.
In de steden werd de rechter, de ambtenaar van den landsheer, teruggedrongen, ten platten lande niet. Vandaar dat wij later in de steden een *schepen* kenning vinden, terwijl ten platten lande de oorspronkelijke *rechters* kenning bleef bestaan.

kennen gevende, dat sij niet gerne die kennynge dairof wysen[1]) en souden buten bevelen ende goeddunckeu des voirsz. heeren van Santes ende der anderen Raide, aengesien dat sij der graeflicheit van Hollant aanroeren, begeerende ende versouckende dairof hoir goeddunckeu te weten.

Ende hebben dairom die heer van Santes ende die anderen Raide voirsz. denselven schepenen ende gerechte van 's Gravesande gelast ende geconsenteert, dat sij van der kennijnge des lands voirscr. recht ende vonnis wijsen na hoirer consciencie ende na den besten rechte ende reden, dat sij dairof bevynden sullen, so dat sy meynen hoire zielen dair mede te bewaren, sonder dat sij dair om in enigen vergrijpe staen zullen tegens mynen genadigen heere voirscr.

Actum in den Hage III die mensis Januarii Anno xxxiiii, dair by waren, myn heer van Santes voirn. (de stadhouder), heer Florys van den Abeele enz..... ende meer anderen van den Raide."

Dirc de Bloote heeft een eisch ingesteld bij den Raad tegen het Capittel van de Hofkapel over een stuk land, waarop het Capittel aanspraak maakt.

Dirc stelt, dat het land na den dood van zijn broer op hem vererfd is. Zijn broer was echter, gedurende den oorlog tusschen Philips en Jacoba, een tijd lang uit het bezit van dit land geweest. Blijkbaar heeft het kapittel dit toen van de Grafelijkheid gekregen, nadat het in beslag genomen was, omdat de broer van Dirc als vijand beschouwd werd.

---

[1]) de kenning door den rechter is dus een rapport, op grond waarvan de schepenbank vonnis wijst, evenals de stille waarheid bij de hooge vierschaar.

De Raden bevinden, dat Dirc (ingevolge het zoenverdrag van Delft bepalende, dat allen wier goederen in den oorlog verbeurd verklaard waren, daarop mochten terugkeeren) „in het besit van den lande wezen ende bliven sal" op grond van de brieven, die hij daarvan heeft, op de zelfde wijze als zijn broer dat placht te bezitten, „ter tyt toe, dat Dirc er met beteren rechte door het kapittel uitgewonnen wordt."
De toewijzing draagt een possessoir karakter, hoewel zij gegrond is op schriftelijke titels. Immers een schriftelijke titel sluit alleen dan een possessoire toewijzing uit, wanneer hij afdoende is, zoodat de mogelijkheid van beter bewijs door de tegenpartij afgesneden is.
Uit de volgende stukken blijkt, dat de brieven, waarop Dirc zich beroept, leenbrieven zijn, waarbij de Abt van Egmond hem of zijn broer met het land beleend heeft.
In het tweede stuk wordt herhaald, dat er vroeger geschil is geweest tusschen het Capittel van de Hofkapel en Dirc de Bloote, welke zaak voor den Raad gekomen is. Het geschil liep over onroerend goed gelegen in het ambacht van 's Gravezande, van welk land Dirc beweerde, dat het hem „aanbestorven" was van zijn broer Philips de Bloote.
Nadat Stadhouder en Raden schriftelijk en mondeling bewijs van beide partijen, en hun pleidooien, gehoord hebben, wijzen zij, dat Dirc, ingevolge de schriftelijke titels, die hij heeft, overeenkomstig het zoenverdrag van Delft, in het bezit van het land zijn en blijven zal en de vruchten daarvan zal trekken, totdat hij daar „mit beteren rechte" door het Capittel uitgewonnen wordt.
Tot zoover geeft deze brief dus in het kort den inhoud van het eerste stuk weer.

Krachtens deze uitspraak heeft Dirc sindsdien pandbeslag op het land gelegd voor de hem toekomende huur, omdat Michiel Willems zoon het land op het oogenblik nog in gebruik heeft. Blijkbaar is Michiel dus degeen, die het land van het Capittel gepacht heeft. Dirc begeert recht voor de schepenbank van 's Gravezande, waaronder het land gelegen is, in zake de pacht, die hij van Michiel vordert op grond van de possessoire toewijzing door den Raad.
Hij is dus, na de uitspraak door den Raad niet in het feitelijk bezit van 't land gekomen, maar Michiel blijft dit gebruiken namens het Capittel.
We hebben hier weer een voorbeeld van „possessie", zonder dat de possessor feitelijke uitoefening heeft.
Krachtens zijn possessie spreekt Dirc Michiel nu aan over de pacht.
Deken en Capittel antwoorden voor hun pachter, dat Dirc het land ten onrechte gepand heeft. Beide partijen houden hun standpunt vol en „blijven" aan de kenning van den rechter. Zij zijn het er dus over eens, dat hier modern bewijs toegepast zal worden.
De zaak over het recht op 't land, waar het proces op neerkomt, is dus door partijen de schepenbank op den hals geschoven, maar deze durft het geschil niet te berechten, omdat de zaak de Grafelijkheid raakt, want het betreft een door den Graaf vervreemd goed. Daarom komt het gerecht van 's Gravezande voor Stadhouder en Raden, meedeelende, dat zij in groote moeilijkheden zijn geraakt, en dat zij in deze zaak liever geen kenning willen wijzen, zonder uitdrukkelijke machtiging van den Raad, aangezien deze zaak de Grafelijkheid roert.
In antwoord hierop consenteeren en gelasten Stadhou-

der en Raden het gerecht van 's Gravezande, om in de kenningsprocedure over dit land „recht ende vonnis" te wijzen, zonder dat zij zich hierdoor aan eenig vergrijp tegen de Grafelijkheid schuldig zullen maken.
We zien hier dus, dat een plattelandsgerecht alleen met uitdrukkelijke toestemming van den Raad een zaak, „roerende" 's Graven heerlijkheid, durft te berechten. Door de plattelandsgerechten wordt dus erkend, dat de Raad in dergelijke zaken de bij uitsluiting competente rechter is.
De stadsgerechten daarentegen stellen zich op een ander standpunt. Binnen hun rechtsgebied erkennen zij geen competentie van een ander rechter, dus ook niet van den Raad, zelfs niet in een zaak, „roerende" 's Graven heerlijkheid. Daar echter de Raad het steeds sterker wordende landsheerlijk gezag achter zich heeft, dwingt hij de steden langzamerhand zijn competentie in zaken, „roerende" 's Graven heerlijkheid en andere hofzaken te erkennen.
Blijkbaar is onze zaak later toch weer voor den Raad gekomen, zooals valt af te leiden uit een aanteekening in het IIIde Memoriaal Rosa f. 152 v°., van 23 Juli 1437[1]).
„De Heer van Santes zendt den secretaris van den Raad naar den Abt van Egmond, om dezen er aan te herinneren, dat hij den Raad zijn bewijsstukken zou overleggen voor zijn aanspraak op 't land, waarover een geschil gaande was tusschen het kapittel van den Haag en Dirc die Bloote. Deze laatste beweerde het land in leen te hebben van den Abt.

---

[1]) Uitgave blz. 386.

De Abt antwoordde, dat de administratie van zijn klooster een tijdlang in wanorde was geweest en hij nu niets anders had kunnen vinden dan 't register en den verlijbrief, welke „een goede praescriptie waire van veertich jaren", gedurende welken tijd hij en zijn voorgangers „hadden dit lant verlijet ende verleent".
De oplossing van het geschil tusschen Dirc en het kapittel hangt er nu van af, of de Abt van Egmond, van wien Dirc brieven heeft, waarin zijn broer met 't land beleend werd, al of niet zal kunnen aantoonen, dat de Abdij eigenaar ervan is. De Raad verzoekt daarom aan den Abt zijn bewijsstukken over te leggen.
De Abt antwoordt, dat hij niet anders heeft kunnen vinden dan zijn leenregister en een exemplaar van den verlijbrief aan Dirc's broer gegeven. Deze stukken dateeren van veertig jaar her. Sinds dien tijd hadden dus de Abt en zijn voorgangers het land in leen uitgegeven, m.a.w. de laatste veertig jaar had de Abdij den vrijen eigendom van het land gehad. Dus behoort dit krachtens verjaring aan de Abdij, want, zegt de Abt, veertigjarige rechtsuitoefening is „een goede praescriptie".
Het vervolg van deze zaak vinden we in een stuk van 5 Augustus 1437, IIIde Memoriaal Rosa f. 155 v°.[1]).
„Philips van Bourgondië richt een brief tot den Abt van Egmond met dezen inhoud:
Dirck de Bloote eischt van het kapittel in den Haag 2½ morgen land, die hij beweert in leen te houden van den Abt vanEgmond, en welke gelegen zijn te 's Gravenzande.
Het kapittel zegt, het land van ouden tijden „langer dan

[1]) Uitgave blz. 390.

mans gedenkenisse", rustig bezeten te hebben, en het gekregen te hebben van de Graven van Holland.
Ook al had Dirc de zaak niet bij den Raad aangebracht, dan zou de Raad toch nog competent zijn, blijkens het voorafgaande (n.l. omdat het geschil gaat over door den Graaf vervreemd en dus gegarandeerd goed).
Omdat Dirc beweert, dat hij van hem het land in leen heeft, wordt de Abt er aan herinnerd, dat hem reeds dikwijls is gevraagd om voor den Raad te komen om zijn eigendom van dit land te bewijzen, want 't land kan niet van den Abt te leen gehouden worden, tenzij hij of een voorganger het in leen uitgaf, hetzij van het eigen goed, hetzij van goed, dat door den eigenaar den Abt was opgedragen en door dezen weer in leen uitgegeven.
Ook had Dirc, met voorbijgang van de hangende procedure voor den Raad, een proces hierover voor den Abt aanhangig gemaakt. Daarom was den Abt verzocht geen uitspraak te doen, voordat hij zijn eigendom deugdelijk voor den Raad bewezen had.
Wel is waar heeft de Abt al mondeling en schriftelijk getuigenis bijgebracht „gelijc in onsen boeck van onsen Hove gescreven staen", maar nog onvoldoende om eigendom te bewijzen.
Op een boete van 1000 schilden moet hij beloven niet verder te procedeeren, zoolang de Raad geen sententie gegeven heeft tusschen 't kapittel en Dirck.
De Abt wordt nogmaals in de gelegenheid gesteld bewijs bij te brengen voor den Raad."
In het begin van het stuk wordt de twist tusschen Dirc en het kapittel uitvoeriger omschreven, dan tot nu toe het geval was.

Terwijl Dirc er zich op beroept, dat hij door den Abt van Egmond met het land beleend is, stellen Deken en Kapittel, dat zij dit in allodio gekregen hebben van de Grafelijkheid en het „langer dan mans gedenckenisse" bezeten hebben.
Hier wordt dus uitdrukkelijk gezegd, dat het geschil een door den Graaf vervreemd en dus gegarandeerd goed betreft. Daarom, zegt het Kapittel, is uitsluitend de Raad competent.
Deken en Kapittel beroepen er zich op, dat zij het goed rechtmatig verkregen en daarna ongestoord bezeten hebben, dus, zooals men dat later noemde, beroepen zij zich op hunne „rechten nevens hunne possessien ende besit". Dit feitelijk bezit heeft bovendien zóó lang geduurd, dat het Kapittel het een grond acht voor petitoire bescherming, omdat het „langer dan mans gedenkenisse" geduurd heeft. Ook dit stuk pleit dus voor de opvatting, dat men aanvankelijk geen vaste verjaringstermijnen kende.
Wederom wordt aan den Abt, van wien Dirc zijn recht afleidt, verzocht om het recht van de Abdij op dit goed te bewijzen, n.l. aan te toonen, dat òf de Abdij er eigenares van is, òf dat deze het op haar beurt in leen heeft en het dus aan Dirc in achterleen heeft uitgegeven.
Bovendien heeft Dirc, hangende het proces voor den Raad, het land aangesproken voor de leenbank van de Abdij. Daarom beveelt de landsheer den Abt, dit proces te schorsen, totdat de Abt voor den Raad heeft bewezen, dat het goed inderdaad een leen van de Abdij is.
Weliswaar heeft de Abt reeds eenige bewijsgronden voor het allodiaal recht van de Abdij op dit goed aangevoerd, — men zie het vorige stuk — maar de Raad oordeelt dit bewijs onvoldoende.

De landsheer laat den Abt op een boete van 1000 schilden beloven, om de procedure voor de leenbank niet voort te zetten, vóórdat de Raden sententie hebben gewezen in het proces, dat voor hen aanhangig is.
Tenslotte wordt de Abt nogmaals in de gelegenheid gesteld om het recht van de Abdij op dit land te bewijzen.
Een ander zeer duidelijk voorbeeld van de competentie van den landsheerlijken Raad in geschillen over door den Graaf vervreemd en dus gegarandeerd goed, vinden we in een brief van 14 Augustus 1437(?), IIIde Memoriaal Rosa f. 124[1]).
In een proces, dat zich afspeelt voor schout en schepenen van Leiden, zegt gedaagde, dat hij, voor zoover de zaak gaat over „gifte" van den landsheer, niet verplicht is voor het gerecht van Leiden te antwoorden, en dat zijn tegenpartij de zaak bij den Raad in den Haag aanhangig moet maken.
De schepenen van Leiden zijn 't hiermee eens en verwijzen de zaak naar den Raad.
Uit het feit, dat zelfs het gerecht van een stad als Leiden een dergelijke zaak naar den Raad verwijst, blijkt wel, dat diens competentie in deze zaken als onaantastbaar werd beschouwd.
Tenslotte komt het zelfde beginsel duidelijk tot uiting in een brief van 7 Januari 1437, opgenomen in het IIIde Memoriaal Rosa f. 111[2]):
„Goidscalc Oem, Willem, Jacob en IJsbrant, gebroeders van Alkemade, en Geryt Jan Grietenzoons zoon, stellen een eisch in tegen Willem den Bastaard van Holland

[1]) Uitgave blz. 370.
[2]) Uitgave blz. 361.

op grond dat Floris van Alkemade en Jan Grieten zoon van Hertog Willem van Beyeren met brieven in erfpacht gekregen hadden de tienden van Schagercogge en van Nijdorpercogge, en dat Willem de Bastaard die tienden thans, met miskenning van hun pacht, int.
Willem antwoordt, dat de landsheer hem deze tienden in leen gegeven had, en dat hij voor zijn leen niet voor den Raad behoefde te recht te staan, maar voor den heer en zijn leenmannen.
De Raad verklaart „dat die quaestie tusschen den voirsz. pertien an beyden sijden spruyten uut brieve van graciën ende gifte, (garantieclausule's bevattend) van den Grave van Hollant" en dat „die kennisse dairoff toebehoirt mynen genadigen here ende sijnen Rade, om dairaff sentencije te geven; ende in sijnre absencie synen Rade, gecommitteert ten saken sijnre landen van Hollant."
Willem wordt derhalve gelast te antwoorden op den eisch."
Eenige personen dienen een klacht in bij den Raad, dat Willem, de bastaard van Holland, zich meester heeft gemaakt van tienden, die hun in erfpacht toebehooren, volgens giftebrieven van een vroegeren Graaf, welke natuurlijk een garantieclausule bevatten. De tienden zijn dus een door de Grafelijkheid gegarandeerd goed, vandaar dat de genoemde personen zich op den landsheerlijken Raad beroepen.
Hun tegenpartij antwoordt, dat hij deze tienden in leen heeft van de Grafelijkheid en dat hij dus voor de leenbank, en niet voor den Raad behoeft te recht te staan.
De Raden gelasten hem echter voor hen te antwoorden, daar zij de competente rechter zijn, omdat het geschil

voortspruit uit brieven door den Graaf gegeven, m.a.w. loopt over een door den Graaf gegarandeerd goed. De „kennisse" van deze zaken behoort uitsluitend „mynen here ende synen Rade, ende in synre absencie synen Rade" toe.

Dat deze rechtspraak als een vaste competentie werd beschouwd, blijkt ook uit het feit, dat de uitspraak van den Raad in zoo'n geschil „sentencye" wordt genoemd.

Het vervolg van dit proces is te vinden in een stuk van 9 Maart 1437, IIIde Memoriaal Rosa, f. 125[1]), getiteld:

„Vonnisse bij den Rade gewijst tusschen den erfgenamen van heeren Floris van Alcmade ende Jan Grietenz. an d'een zijde, ende Willem den bastaert van Hollant an d'ander zyde van den tyende van Schagercogge ende Nyedorpercogge, om in der dingtale te procedeeren."

„Alzoo upten xxviii[en] dach in Januario lestleden zekere questie stont — tusschen den erfgenamen van heeren Florys van Alcmade ende Jan Grieten zoen an d'een zyde ende Willem den bastaert van Hollant an d'ander zijde voir mijnen heere van Santes ende den anderen Raide van Hollant, om der anesprake wille, die die voirs. erfgenamen ende Jan Grietenz. aldair gedaen hadden up Willem den bastaert voirs. om der tyende van Schagen, die sij hem vermeten te houden in erfpachte by brieve Hertoge Willems van Beyeren, Grave van Hollant, zaliger gedachten —, off Willem voirs. den

---

[1]) Uitgave blz. 370, aangevuld volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

voirgen. erfnamen dair off antwoirden soude, voir den Rade voirs. off nyet.
Om des wille, dat die voirs. ansprekers seyden, *dat hy* him *van rechtswegen sculdich waer aldaer off te rechte te staen voor* mijnen heere van Santes ende *den Rade* voirs.[1]) ende him dair off te verantwoirden, want hij bezitter waer.
Des Willem hem verweerde ende seyde, also mijne genadige heere him die voirs. tyende gegeven heeft in wissele van anderen goede ende hy daer up te hylike gegaen is mit zynen wijve, dat mynen genadigen heere hem sculdich waer die tyende te vrijen ende te waeren ende dat die sake mijnen genadigen heere toebehoirt als warant. Ende hy dair om buten wege mijns genadichs heeren him nyet overgeven en wilde den erfgenamen voirs. te verantwoirden up hairren ansprake, versokende dairom an den voirs. Rade dat hij vertreck ende dach hebben mochte om by mynen genadigen heere te mogen trecken ende mit him te overdragen, wes hij daerin gedaen soude willen hebben.
Daer up die erfgenamen verantwoirden als boven, dat Willem voirn. bezitter waer van der voirs. tyende ende dat hy daer off sculdich waer rechts te nemen ende te geven mit meer redene, die sij daer up seyden etc.
Welke antwoirde ende wederantwoirde van Willem ende zyne wederpartie also gehoirt wesende, wort bij mynen voirs. heere van Santes ende den anderen Rade uptie tijt uutgesproken ende ordineert also."
De Raad verleent het uitstel en staat Willem toe den

---

[1]) De competentie van den Raad in deze zaak wordt dus met dezelfde bewoordingen geconstateerd, die men gebruikt om de bevoegdheid van een ordinaris gerecht vast te stellen.

Graaf te vragen, of hij de „warantscip" aannemen wil, om alsdan den erfgenamen op hun eisch te doen antwoorden door den Procureur-Generaal van Holland.
Indien Willem echter vóór Midvasten geen brief van den Graaf brengt, waarmede deze de zaak aanneemt, dan zal Willem zelf moeten antwoorden.
„Welke midvasten omme comen wesende, die voirs. erfgenamen zijn dairom weder gecomen, soe him voir beteykent was, voir mynen heere van Santes ende den anderen Rade mijns genadichs heeren hierna bescreven in die Raetcamer van den Hove van der Hage, om te volcomen an der uutsprake ende sentencie gelyc boven verclaert staet.
Dair Willem voirs. jegenwoirdich wesende den voirs. Raide aldair gepresenteert heeft enen besloten brief myns genadichs heeren."
In dezen brief bevestigt de Graaf, dat Willem de bedoelde tienden in ruil voor andere goederen van hem in leen gekregen heeft.
Hij verklaart hem te willen vrijwaren en beveelt den Raad de zaak te schorsen, totdat hij zelf in Holland komt.
„Die voirs. brief also gehoirt, die Rade vraechden Willem, off hy yet meer daer up te seggen hadde; hij zeide: nee."
De erfgenamen repliceeren, zich beroepende op de beslissing van den Raad, dat Willem zelf zal moeten antwoorden, tenzij de Graaf door middel van den Procureur-Generaal antwoordt. „Ende gedroegen him des ten ommevrage ende vonnisse van mynen heere van Santes ende den anderen Rade."
Willem dupliceert met een verwijzing naar den brief,

die de zaak „in state" wil laten, „ende gedroech hem des tot zijnen brief ende ten vonnisse van den selven Rade.

Die welke hore beyder tale ende antwoirde dair up wael verstaen, mijne voirsz. heere van Santes dede dairup een ommevraech van den Rade ander scijve[1]).

Daer bij vonnisse van enen ijgeliken, wail daer up bedacht wesende, uutgesproken ende gewijst wort also:"

De Raad beslist, dat Willem aan „'t compromisse" niet voldaan heeft en dat hij zich dus heeft te verweren tegen den eisch van de erfgenamen.

Willem verzoekt nu, dat men hem den Procureur-Generaal „mede te hulpe gave". De Procureur-Generaal zegt, dat hij 't „nyet geerne en dede". De Raad beslist echter overeenkomstig Willem's verzoek, want te zamen kunnen zij de zaak beter behandelen dan één van hen alléén.

Hierop doen de erfgenamen weer den zelfden eisch en leggen hun bovengenoemde brieven over.

Vervolgens wordt de zaak verdaagd.

„Gedaen bij mijnen heere van Santes upten ix^sten^ dach in Maerte anno xxxvi secundum cursum. Daer bij waeren van den Rade mijns genadigen heeren: de Abt van Middelburch enz. (volgen elf namen) ende meer andere."

Er is dus geschil tusschen Willem, den bastaard van Holland, en de erfgenamen van Heer Floris van Alcmade over tienden. Het proces hierover speelt zich af

---

[1]) „scijve" is tafel; „de Rade an der scijve" wil dus zeggen: de Raden, die achter de groene tafel zitten, dus: de Raden, die aanwezig zijn.

voor den Raad, want het geschil betreft een van den Graaf verkregen en door hem gegarandeerd goed.
Dat deze zaak voor den Raad thuis hoort staat vast, want de eischers zeggen, dat de gedaagde „van rechts wegen sculdich waer aldaer off te rechte te staen voor den Rade", hetgeen de gedaagde niet ontkent. Bovendien wordt de uitspraak „vonnisse by den Rade gewyst" genoemd. Aangezien „vonnis wijzen" de technische term is om een uitspraak van het competent gerecht aan te duiden, blijkt ook hieruit, dat de Raad in deze garantiezaken vaste, eigen competentie heeft.
De erfgenamen beweren, dat zij deze tienden in erfpacht hebben van de Grafelijkheid, krachtens een brief van Hertog Willem.
Willem stelt, dat Hertog Philips hem deze gegeven heeft in ruil voor andere goederen en beroept zich daarom op de garantie door den landsheer.
De erfgenamen hebben Willem voor den Raad doen dagvaarden en stellen, dat hij verplicht is hun te antwoorden, omdat hij bezitter van de tienden is.
In beginsel heeft Willem hiertegen geen bezwaar; wel echter vraagt hij uitstel, om overleg te plegen met den Graaf, zijn garant. Beide partijen zijn het er dus over eens, dat de Raad de competente rechter is voor deze zaak.
De Raad verleent Willem uitstel om aan den Graaf te vragen, of deze als garant de erfgenamen wil antwoorden bij monde van zijn Procureur-Generaal, en verdaagt de zaak tot na Midvasten.
Ingevolge deze uitspraak verschijnen partijen na Midvasten weer voor Stadhouder en Raden „in die Raedtcamer van den Hove van der Hage". Dit proces, da-

teerend uit 1436, vertoont reeds volkomen den vorm van de procedure voor den Hove van Holland, zooals wij die na de instructie's aantreffen.
Willem legt vervolgens een brief van den Graaf over, ingekomen als antwoord op zijn verzoek. De Graaf bevestigt daarin, dat Willem de tienden in ruil voor andere goederen van de Grafelijkheid in leen verkregen heeft en verklaart zijn garantiebelofte gestand te zullen doen; tevens beveelt de Graaf om de zaak te schorsen, totdat hij zelf in Holland is.
Hiertegen maken de erfgenamen bezwaar, daar dit niet afgesproken is.
Beide partijen vragen den Raad vervolgens om een „vonnis".
Nadat de Raden het door partijen aangevoerde „wel verstaen" hebben, doet de Stadhouder, die den Raad presideert, een „ommevraag" naar de meening van ieder van de Raden, om zoo tot een vonnis te geraken. De Raden stemmen dus hoofdelijk over de uitspraak, waarbij de Stadhouder, die immers zelf één der Raden is, meestemt. Ook hier blijkt dus weer, dat de stem van de Raden geen louter advies aan den Stadhouder, respectievelijk aan den Graaf is.
De Raden beslissen, dat de erfgenamen gelijk hebben, dat Willem zich niet aan de afspraak gehouden heeft.
De erfgenamen dienen vervolgens hun eisch opnieuw in, en leggen hun schriftelijke titels over, terwijl aan Willem een dag wordt beteekend om te antwoorden.
Ook in deze zaak zien wij dus duidelijk, dat de Raad de bij uitsluiting competente rechter is voor geschillen over goed, dat van den Graaf afkomstig en door hem gegarandeerd is.
Ons laatste voorbeeld dateert van 12 Januari 1437 en

is geboekt in het IIIde Memoriaal Rosa, op f. 113[1]).

„Van der sake Hillegont Ments mit horen medeplegeren ende van Melijs Egge ende Jan Symons zoon, dair Jan van Mijnen ende Gheryt Dever over geclaicht hebben den Rade myns genadichs heeren, dat sij hem lant ende goede onbruyck maken, dat sij off Claes die Wale, hair zweger, voirtijts gecoft hebben tegen der Graeflicheit van Hollant, dat hebben die heere van Santes ende die Rade an him gehouden, om dairaff sentencie te geven na den rechte, als dairtoe behoirt.

Ende dairaff beyde den partijen dach geleyt te wesen in den Hage upten Meyedach naistcomende, om dairaff sentencie te horen van den Rade voirsz., tensij dat sy hierenbinnen onderlinge dairaff verlijct ende verenicht worden.

Gedaan upten xii dach in Januario anno xxxvii by den heere van Santes, dair by waren (volgen de namen van zes Raden)."

Twee personen dienen een klacht in bij den Raad, inhoudend, dat hun tegenpartij hun „onbruyck" doet aan onroerend goed, dat zij vroeger van de Grafelijkheid gekocht hebben, bij welke gelegenheid dit hun natuurlijk gegarandeerd is.

Zooals te verwachten was, verklaren Stadhouder en Raden zich bevoegd in deze zaak „sentencie" te geven, en dagvaarden zij beide partijen, om dit vonnis te hooren wijzen.

De competentie van den Raad berust hier op twee gronden, die ieder voor zich reeds voldoende zijn. Ten eerste betreft deze zaak een geval van „ongebruyck" en ten tweede loopt het geschil over een door den Graaf vervreemd en dus gegarandeerd goed.

[1]) Uitgave blz. 363.

HOOFDSTUK XIII.

DE RECHTSPRAAK VAN DEN LANDSHEER OVER FEODAAL ONROEREND GOED.

AFDEELING I.

In dit hoofdstuk worden behandeld die zaken over leen, welke de Graaf als rechter in modernen zin met zijn Raad berecht, in tegenstelling tot de zaken, welke voor de Leenbank komen, waar de Graaf optreedt als rechter in Germaanschen zin.
Om hetgeen volgt goed te kunnen begrijpen, moet daaraan voorafgaan een bespreking van de verhouding tusschen Raad en Leenbank.
De leenbank is een ouderwetsche vierschaar, waarin de leenheer als rechter in Germaanschen zin fungeert en de leenmannen het gerecht vormen.
De Raad daarentegen is geen gerecht in den ouden zin, want hij bestaat uit ambtenaren van den landsheer en niet uit vertegenwoordigers van een „gemeente".
Raad wordt men krachtens benoeming door den Graaf, terwijl men lid is van de leenbank op grond van beleening met een Grafelijkheidsleen. De leden van de leenbank vertegenwoordigen de gezamenlijke Grafelijke leenmannen.
Hoewel Raad en lid van de leenvierschaar dus twee in principe verschillende functie's zijn, vindt men ze in de praktijk echter dikwijls in één persoon vereenigd, omdat 's Graven Raden meestal ook zijn leenmannen zijn.

Omgekeerd echter zijn de meeste van 's Graven leenmannen geen Raden van den landsheer.
De leenbank wordt gehouden als een echte vierschaar, d.w.z. streng formalistisch, de Raad als een gewone vergadering met een meer vormvrije, moderne wijze van behandeling der zaken.
Ook hun beider competentie is — althans aanvankelijk — scherp gescheiden.
Over leenzaken oordeelt dan uitsluitend de leenbank.
Echter kan ook in een leenzaak worden afgeweken van de ordinaris procedure door een arbitrage overeenkomst. Partijen kunnen bijv. „blijven" aan het „seggen" van Graaf en Raden. Oorspronkelijk treden dus de Raden hoogstens als scheidsrechter op in een echte leenzaak.
Wij treffen meerdere voorbeelden hiervan in onze bronnen aan. Veelal zijn het zaken, die door de machtige positie van partijen een politiek karakter aannemen, en daarom beter door den regeeringsraad van den landsheer berecht kunnen worden, dan door de niet politiek georiënteerde leenvierschaar. In zoo'n geval wordt het geschil gewoonlijk ter omzeiling van het ordinaris gerecht langs arbitralen weg opgelost, door een „geblijf" aan Graaf en Raden.
Later zijn er echter ook gevallen, waarin zelfs zonder geblijf een leenzaak om zijn bijzonder, gewoonlijk politiek, karakter voor den Graaf en zijn Raad komt.
Een goed voorbeeld hiervan vormen de geschillen over het recht op de heerlijkheid van de Leck, een leen van de Grafelijkheid van Holland[1]).

---

[1]) H. van Wyn, „Huiszittend leven", zegt het volgende over deze zaak (deel II, stuk 1, blz. 229, noot):
„Hertog Willem had de Heerlijkheid van de Leck aan Jan van Polanen

We hebben hier met een echte leenzaak te doen, want beide partijen zijn vroeger met het goed in kwestie beleend.

Om hetgeen volgt goed te begrijpen moeten wij de familieverhouding tusschen de genoemde personen laten voorafgaan:

Peter van de Leck († 26 Nov. 1338) tr. Jonkvr. van Polanen,

waaruit:

Hendrik III van de Leck sterft kort vóór 27 April 1342 zonder leenopvolger.	Jutte van de Leck † 1352 tr. Hubert van Culenborch.

Op 27 April 1342 verkoopt Graaf Willem IV de aan hem vervallen heerlijkheid van de Leck ten rechten leene aan Jan II van Polanen. De acte van dezen verkoop is te vinden bij van Mieris [1]):

„Willem Grave enz. maken cond enz., dat wi vercoft hebben ende vercopen, voir ons ende voir onse nacomelingen, Heren Janne van Polanen, Heren Jans soen van Polanen, hem ende sinen nacomelingen, die heerlicheden van der Lecken also groot ende also clyne alse Heer Heijnric heer van der Lecke, die nu lest starf, houdende ende besittende was in sinen lesten live ende si der heerlichede van der Lecke toebehoerd ende hi ende sine voirvorders beseten ende gebruuct hadden tot up den

---

afgenomen en Heer Willem van Arkel daarmede verlijd op den 2den Grasmaand 1351. Eerst eenigen tijd na de verzoening op den 2den van Bloeimaand 1355, verlijdde hij Jan, Heer van Kuilenburg met de zelfde Heerlijkheid. Het geschil over dit goed werd eerst op Woensdag na Sint Lamberti 1358 tusschen Heer Jan van Polanen bovengemeld en de Heeren van Arkel en Kuilenburg door Hertog Albrecht ten voordeele van Polanen beslist."

[1]) van Mieris II, 655.

dach dat heer Heynric van der Lecke voirscr. van live te doede quam; ende mit al der heerlichede, alse dair toe behoeren, dat es te weten: 't gherecht van Riederkerke enz...., ende mit alle der heerlicheden, renten ende ghoede, hoe dat si dair binnen gheleghen zijn, es 't in tienden, in veren, in vischerien, in huysen, in water, in erve, uutghenomen eyghen erve.

Wilke ambochten, heerlicheden, renten ende ghoeden Heer Jan van Pollanen voirscr. van ons ende van onsen nacomelingen houden zal ten rechten lene.

Ende gheloven voir ons ende onsen nacomelingen Heren Janne van Polanen ende sinen nacomelingen in alle dese voirscr. heerlicheden, ambochten, tyenden enz., vryliken te waren, ende recht warand dair of te zyn voir enen yegheliken mensche, die dair yet up te zegghen mochte hebben.

Ghegheven te Condeyt, 't Saterdaghes na Sinte Marcus dach, anno XLII."

Uit dit stuk blijkt dus, dat de heerlijkheid van de Leck met alles wat erbij behoort, een leen is van de Grafelijkheid van Holland.

Het volgende stuk, dat op deze zaak betrekking heeft, is een brief van 23 Mei 1350[1]), waarbij Graaf Willem V met de edelen en steden, die zijn partij houden[2]), het volgende overeenkomt:

„Voorts soo gheloven wij onsen lieven ghetrouwen vrienden ende hulperen voirsz. voor ons ende voor onse nacomelingen, dat wij dese voornoemde luyden (waaronder heer Jan van Polanen en zijn broeders), onse

---

[1]) van Mieris II, 778.

[2]) Tot 's Graven medestanders behooren: Jan Heer van Arckel, Ridder, Jan van Arckel, Knape, en Jan Heer van Culenborch.

vyanden, ende haer hulperen en hare kinderen uut onsen Graefscippen ende landen voorsz. houden sullen. Ende nimmermeer met ons te laten soenen noch in onsen landen te laten comen noch op alsulck goet, als hemluyden plach te wesen, eer dat zij die teghens ons verbeurden, ten soude 't wesen by volcomen goetduncken en rade onser liever en ghetrouwen Ridderen ende Knapen ende de Steden voornoemt.

Ghegheven des Sonnedachs opten beloken Pingsteren dach, opten drie ende twintichsten dach in Meye in 't jaer ons Heeren duysent drie hondert ende vyftich.

Jussu Comitis per consensum prenominatorum Dominorum et Villarum."

Wij zien hieruit, dat Jan van Polanen zijn goederen jegens de Grafelijkheid verbeurd heeft, doordat hij strijdt tegen zijn leenheer.

De Graaf belooft, dat hij zich alleen met goedvinden van de edelen en steden, die hem trouw gebleven zijn, eventueel met van Polanen zal verzoenen.

De kwestie over de goederen van de Leck heeft dus een politieken achtergrond, vandaar de medewerking van wat men later een Statenvergadering noemt.

Het derde stuk, dat op deze zaak betrekking heeft, dateeert van 21 April 1351 en staat opgeteekend in E.L. 33, f. 4 no. 30[1]):

„Willem Hertoghe enz. maken cond enz., want wi wael ghevonden hebben by onsen ouden hantvesten die onse lieve Neve die heere van Arckel heeft, ende bij conden ende wairheden, die wi er oec wairaftelijc of verstaen hebben, dat onse lieve Neve die heere van Arckel voirscr. verontrecht heeft gheweest an die heer-

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

licheden ende de goeden van der Lecken met de tienden, die dair toe behoeren, uutghenomen alsulke tienden alse binnen desen voirscr. palen gheleghen syn ende ander lude met rechte of verleent syn of met rechte toe behoeren, soe hebben wij met goeder voersienicheijt bij rade ons ghemeens raets, ende[1]) onser steden van Hollant, te weten Dordrecht, Delf, Leyden, Hairlem ende Aemsterdam, onsen lieven neve den heere van Arckel voirscr. dese voirnoemde heerlicheden ende goeden verleent ende verlenen hem ende sinen nacomelinghen die te houden van ons ende van onsen nacomelinghen tot enen rechten erfleen, niet te versterven.

Ende gheloven hem dair in te houden ende te bescermen voir alle dieghene, dies voir ons ten rechte comen willen.

Hier waren over onse trouwe manne te weten die heer van Egmonde, heer Gheryt van Eemskerc, heer Gheryt van Marxen ende heer Jan die Moelnair, ende anders vele goede lude.

Ende omdat wi willen dat hem dit vast en ghestade si ende onverbroken blive, soe hebben wij desen brief open bezeghelt mit onsen zeghele.

Datum xxi daechen in Aprille anno Li°."

Om dit stuk te kunnen begrijpen moet men weten, dat de Heer van Arkel op 2 April 1351 ten erfleen beleend was met de tot de heerlijkheid van de Leck behoorende ambachten, die bezuiden de Leck gelegen zijn.

---

[1]) In dit stuk worden dus de Stedelijke afgevaardigden wel op één lijn gesteld met de Raden, maar nochtans niet tot de Raden gerekend, m.a.w. zij fungeeren wel als Raden, maar worden hier niet zoo genoemd.

Het stuk houdt dus een bevestiging in van het recht van den Heer van Arkel als leenman op „die heerlicheden van der Lecken". Deze bevestiging is gegrond op overgelegde schriftelijke titels, moderne getuigenverklaringen en bezeten waarheden, alles dus modern bewijs, zooals de Graaf bij voorkeur gebruikt.
Deze bevestiging wordt gegeven, omdat de leenman in zijn leen „verontrecht" is geweest. Zij geschiedt in den vorm van een nieuwe beleening „bi rade" van 's Graven „gemene Raad" en van eenige groote steden. Vermoedelijk heeft 's Graven Raad bestaan uit de voornaamste edelen, die hem trouw zijn gebleven, zoodat de hier genoemden overeenkomen met: „onse getrouwe Ridderen, Knapen ende Steden", waarmee hij beloofd heeft in dergelijke zaken te zullen samenwerken. De Graaf verricht hier dus een beleening, een gewone regeeringshandeling met medewerking van zijn Raden en stedelijke afgevaardigden. Soms worden deze laatsten nog afzonderlijk van de Raden genoemd en dus als quasi Raden beschouwd, zooals in het voorafgaande stuk het geval was. In dezen uit denzelfden tijd dateerenden brief worden zij echter reeds onder de Raden gerekend.
We zien hier dus, hoe zich uit 's Graven Raad een Statenvergadering ontwikkelt[1]), doordat de Raad wordt uitgebreid met stedelijke afgevaardigden. Dit voorbeeld is te merkwaardiger, omdat het hier een beschikking over Grafelijk domein betreft, waarin naast

---

[1]) Vergelijk Hoofdstuk IV. Tevens lette men er op, dat deze Statenvergadering door den Graaf naar eigen inzicht, uit zijn getrouwen, is samengesteld, hetgeen weer een bewijs vormt voor de daar ontwikkelde theorie over het ontstaan en wezen der Staten in Holland.

de Raden, stedelijke afgevaardigden gekend worden. De medewerking van deze laatsten werd dus niet meer alleen bij buitengewone Grafelijke handelingen ingeroepen.
We hebben hier een duidelijke voorlooper van de latere Statenvergadering. Deze medewerking van een Statenvergadering is te verklaren uit de politieke zijde van den twist over de heerlijkheid van de Leck.
De toekenning van het leen is definitief, zooals te verwachten was, na het volledig bewijs, dat geleverd is om het goed recht van Arkel aan te toonen.
Dat de toewijzing petitoir is, blijkt duidelijk uit de woorden: „ende sullen hem dair in beschermen tegen allen diegenen, die er over voor ons ten rechte comen willen", welke woorden lijnrecht staan tegenover de possessoire toewijzingsformule.
Zooals gewoonte is, garandeert de Graaf hem het leen tegen uitwinning. De beleening geschiedt, als altijd, ten overstaan van 's Graven Mannen van leen, terwijl de toewijzing door Graaf en Raden heeft plaats gevonden.
Vervolgens werd op 8 Mei 1355 de Heer van Culenborch ten erfleen met de heerlijkheid van de Leck beleend.
De beleeningsbrief is te vinden in het Register xviii f. 48[1]) en luidt als volgt:
„Wi Willem Grave enz. maken cond enz., dat wi verliet hebben ende verlien mit desen openen brieve Johanne here van Culenborch die heerscip van der Lecke, opcominghe ende verval, al, also als si gheleghen is mitten allen haren toebehoren als heer Henric here

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

van der Lecke, daer God die ziele af hebben moete, in besitte of was, ende heer Johan van Pollanen des in bruecweer[1]) af gheweest heeft, tot enen rechten erfleene Johanne vors. ende sinen rechten nacomelinghen van ons ende van onsen nacomelinghen te houden erflijc.
Ende hier waren over onse manne: heer Boudewyn here van Praet, heer Gheraerd van Marxem, heer Gherard van Eymskerken, ende onse steden alse: Delf, Leyden, Haerlem, Amstelredamme, als onse ghemeene raet.
Ende omdat wi willen, dat dit stade ende vaste sij voer ons ende voer jemant die is of na ons comen mach, so hebben wi desen brief beseghelt met onsen zeghele.
Ghegheven te Leyden des achten daghes in Meye anno quinquagesimo quinto."
Merkwaardig is weer bij deze beleening de medewerking van 's Graven „ghemeene Raet", hier bestaande uit een drietal van 's Graven Raden en vier groote steden. Deze „ghemeene Raet" is weer anders samengesteld, dan die in het vorige stuk, zoo ontbreekt bijv. de stad Dordrecht. Dit vormt wederom een bewijs voor onze stelling, dat de Graaf een dergelijke Raadsvergadering naar eigen inzicht samenstelde en dat bijgevolg de Staten in Holland oorspronkelijk geen gesloten college waren en niet bestonden uit afgevaardigden, die

[1]) De gemaakte tegenstelling is dus, dat de één in het „bezit", de ander in de „bruucweer" van het leen geweest is. De bedoeling van den Graaf is vermoedelijk er op te wijzen, dat Heer Heynrick van de Leck deze goederen te recht bezat, maar Heer Jan van Polanen ten onrechte, omdat hij een vijand van zijn leenheer is gebleken. De Graaf noemt waarschijnlijk daarom de rechtsuitoefening van Jan van Polanen „bruucweer" in tegenstelling tot het „bezit" van Heer Heynrick van de Leck, om zoo te doen uitkomen, dat Polanen het leen gehouden heeft, ondanks zijn felonie, dus onrechtmatig.

recht hebben om te verschijnen, zooals elders bij de landdagen wel het geval was.
De reden van de medewerking van de „ghemeene Raet" aan deze beleening, is natuurlijk de zelfde als boven.
Later heeft Graaf Willem V zich verzoend met Jan II van Polanen, Heer van Breda, en vergeeft hem alles, wat hij tegen de Grafelijkheid misdaan heeft.
Dit blijkt uit een brief van 5 December 1356[1]).
Deze bevat, onder meer, het volgende over de heerlijkheid van de Leck:
„Voort zo zullen wy an ons houden die heerscappie ende renten ghelijc van den goede van der Lecke ende wy sellen binnen drie weken na onser comste in Holland den Heere van Breda, den Heere van Culenburch en den Heere van Arkel eenen dach legghen binnen eenre zeker stede in Hollant mit onsen Rade, elc mit sinen betoghe by ons te wesen up allen tijden, van ouds ende van nieuwes.
Ende vinden wij dan mit onsen ripen rade na betoech des Heeren van Arkel ende van Culenburch, dat Heere Heinric Heere van der Lecke ende zine voorvorderen die Heerlicheit van der Lecke ende goede van onser Graeflicheyt te houden plaghen tot enen erfleen, so zullen wij den Heere van Breda afslaen also veel ghelts van den ghelde, dat hy ons gheven sal, als hij ons wittelijc bewisen mach, dat hij onsen lieven Oem Grave Willem, dien God ghenadich zij, daer of ghegheven heeft.
Ende connen wij na enich betoghen van brieven of anders wittachtich betoech ghevijnden bij onsen Rade,

---

[1]) van Mieris III, blz. 11.

dattet goet ende Heerlicheyt voersz. een recht leen was, ende wy onse eer daer in verwaren moghen in allen haercomen, zo sal die Heere van Breda dat goet hebben ende ghebruken ende wy sullen hem daar in houden in allen manieren, als die brieven houden die hij daer of heeft.
Ghegheven in den Haghe op Sinte Nyclais avont anno Lvi."
Nu Polanen weer in genade is aangenomen, zijn er dus twee partijen, die elk met de heerlijkheid van de Leck beleend zijn en die er beiden aanspraak op maken. Het is dus een echte leenzaak.
Partijen zijn edelen met groote politieke macht. Daarom sequestreert de Graaf de heerlijkheid van de Leck en houdt de beslissing van dezen twist aan zich en zijn Raad, met voorbijgaan van de Leenbank.
Graaf en Raden „leggen" partijen „een dag van recht", om ieder met hun bewijs te verschijnen. Dit bewijs moet o.a. geschieden door overlegging van schriftelijke titels, welke hier „wettachtich betoech" genoemd worden, want het geschil gaat over leen en daarbij is overlegging van schriftelijke titels rechtens vereischt.
De aard van het bewijsmateriaal is zoodanig, dat het volledig bewijs oplevert. De toewijzing zal dus definitief zijn. Uit het slot van den brief volgt dan ook, dat het leen door Graaf en Raad ten petitoire zal worden toegewezen, want een possessoire clausule ontbreekt.
Uit een brief van 19 September 1358[1]) weten wij, waar en wanneer de aangekondigde rechtsdag plaats vond.
„Aelbrecht enz. doen cont enz., want een twist ende

---

[1]) van Mieris III, 56.

een discoert langhen tijt gheweest heeft tusschen den heere van Arckel en den heere van Culenborch op d'een zide ende heeren Jan van Pollanen, heere van der Lec ende van Breda op die andere zide, roerende van der heerscappe van der Lecke.
Ende want onse meyninghe emmer es ons liefs broeders landen des Graven van Heynegouwen ende van Hollant te rusten ende te vreden te houden ende enen yegheliken recht te doen ghescien, ende angesien dat van desen discorde vors. den lande van Hollant grote onruste opcomen mach, soe hebben wi, bi goeddencken ons raets van Hollant ende der steden van Hollant, enen besceyden dach besceyden op Sinte Lambrechts dach (17 Sept.) lest vorleden tot Sinte Gheerdenberghe den voirs. partijen om een yeghelic recht ende reden te doen na sinen betoghe.
Op welke dachvaart wi ontboden onsen lieven Neve Jan van Beloys, onsen lieven ende ghetruwen raetsluden uut Henegouwen, uut Hollant, uut Zeelant, op welken tyd voorgenoemt wi aenzagen ende hoorden voor onzen lieven Neve ende Manne zulk betooch, als die Heere van Arckel, die Heere van Culenborch daer deden togen op die een zide, en Heer Jan van Pollanen op die ander zide.
Soo hebben wi met onzen lieve Neve, raetsluden, die steden ende mannen voirseyt op die vors. betoghe wel beraden ganselic met open rade ende aenghesien een yeghelics recht.
Ende des overdraghen ganselic ende eendrachtelic, dat ons dunct ende wy ghevonden hebben dat heer Jan van Pollanen, heer van der Lecke en van Breda dat beste recht hevet tot den vors. heerscap van der Lecke nae

zulken betoghe als wi re noch ter tijt of ghehoerd hebben an beyden ziden.
Ende want heer Jan van Pollanen des goede brieve hevet van onsen vorderen Graven van Hollant ende van Heynegouwen, dat si him warand van den vors. goede wesen zullen ende van onsen lieven broeder vorghenoemt, daer hi hem mede loefde in der heerscap te setten ende te houden, of dat hi daer beter recht toe hadde ende betoghen mach, dan die vors. heere van Arkel ende die heere van Culenborch noch ghetoent hebben, soe hebben wi hem bi goeddunckeu ende bi rade der vorghenoemder geset in die heerscap van der Lecke ende met allen rechte als sine brieve, privilegien, ende hantvesten begripen ende inhouden.
Ende onse meyninghe emmer es enen yegheliken met rechte ende met redene te voldoen, soe hebben wi om die meerre ruste wille vertoghen, dattie vors. heere Jan van Pollanen syn hant niet slaen en sal an die heerscap van der Lecke, die gheleghen is tusschen Lecke ende Merwede, tusschen nu ende Dinxdach naestcomende (25 Sept.), om of die vors. heere van Arckel ende die heere van Culenborg beter betoech van brieven vor ons brenghen mochten dan hi tot noch ghedaen hevet, daer onse raet, steden en de mannen of duncken mochte dat hire meer rechts mede bewisen mochte.
Ende waer dat hij 't niet en dede, soe bevelen wi onsen baeliu van Zuuthollant, dat hi syn hant aftrecke van der heerscappe van der Lecke ende heer Jan van Pollanen voirs. die rustelic laet ghebruken met allen heerlicheden ende renten, die daer toe behoren, totter tijt toe, dat die voirs. heere van Arckel ende die heere van Culenborg hem met enen rechte daer uut winnen vor ons of vor den-

ghenen, daer sy 't sculdich syn vor uut te winnen.
Ende heer Jan van Pollanen sal van nu rechte voert syn hant moghen slaen aan die heerscap van der Lecke, renten ende goede, die gheleghen sijn tusschen die Lecke ende die IJsel ende heffen ende boren tot sinen besten profite alle die renten ende afterstal, die in den lande onder die luden sijn ende ghestaen tot yeghelycs recht ten daghe toe van huden.
Ende want wi deze zaken ghedaen hebben bi goeddencken ende met open rade ons Neven van Beloys, ons raets van Heynegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende vele ons liefs broeders manne uut Hollant ende uut Zeelant, soe hebben wi desen open brief bezeghelt tot Sinte Gheerdenberghe des Woensdaghes na Lamberti (19 Sept.) int jaer Lviii."
Jussu domini ducis Alberti:
S. Petrus Camerouer de Haytsteyn.
Per consilium Hannonie, Hollandie, Zeelandie, tunc presens et per consilium villarum Dordrecht, Delf, Leyden, Aemsterdam[1]).
Theodericus Vopponis."

Dit stuk geeft ons vele waardevolle inlichtingen.
In de eerste plaats vermeldt het de reden, waarom de Graaf zich met een dergelijk geschil bemoeit. Deze komt neer op: het handhaven van den vrede in het landsbelang en tevens zorgen, dat ieder krijgt, wat hem rechtens toekomt. De Graaf wijst er uitdrukkelijk op, dat een dergelijk geschil tusschen zulke machtige partijen allicht politieke gevolgen zal hebben en tot een binnenlandschen oorlog kan leiden. Vandaar dat een Statenvergadering aan de berechting ervan meewerkt.

[1]) Vergelijk „Tresorie en Kanselarij", blz. 126.

Er wordt door den Graaf, met goedkeuring van zijn Raad en van de steden van Holland, aan partyen een rechtsdag „bescheyden", om hun, op grond van het door hen geleverd bewijs, „recht ende reden" te doen. De medewerking van de Staten wordt verklaard: „angesien dat van desen discorde den lande van Hollant grote onruste op comen mach."

Op deze vergadering ontbiedt de Graaf de volgende personen: Jan van Bloys, zijn Neef, zijn Raadslieden, afgevaardigden der steden, „ende Mannen". Het is niet duidelijk of met deze laatsten „Mannen van leen" bedoeld zijn, of, dat de uitdrukking: „steden ende mannen" als één term moet worden beschouwd, waarmee de stedelijke afgevaardigden aangeduid worden[1]). Het is dus een naar 's Graven eigen inzicht samengestelde vergadering van machtigen.

In het slot van den brief wordt deze vergadering nog nader omschreven. Hier blijkt, dat de „dachvaert" bestaat uit: Jan van Bloys, 's Graven Raadslieden, niet alleen van Holland en Zeeland maar ook van Henegouwen en vele mannen uit Holland en Zeeland. Hier krijgen wij den indruk, dat er mannen van leen bedoeld zijn, onder welke „Mannen" vermoedelijk ook gerekend worden de stedelijke afgevaardigden, die in het begin genoemd zijn.

De reden, waarom de Statenvergadering een gecombineerde is van Holland en van Zeeland, is te verklaren uit het feit, dat beide gewesten evenzeer belang hebben bij het voorkomen van een oorlog tusschen den Heer

---

[1]) Gosses: „Welgeborenen en Huislieden" (blz. 97) wijst op een geval, ook uit de 14de eeuw dateerend, waarin de stedelijke afgevaardigden op een Statenvergadering als „mannen" worden aangeduid.

van Breda en den Heer van Arkel. Dezelfde combinatie zagen wij ook bij een twist over goederen van de heerlijkheid Putten, welke twist zich eveneens op de grens van Holland en Zeeland afspeelde.
Graaf en Staten beraden zich over het geleverd bewijs en komen „eendrachtelic" tot de conclusie, dat van Polanen het beste recht heeft volgens het bewijs, dat zij *tot nu toe* van beide partijen gehoord en gezien hebben. De mogelijkheid van nog overtuigender bewijs door Polanen's tegenpartij wordt dus niet uitgesloten geacht. De Graaf zegt, dat hij met de genoemde personen tot deze beslissing „overdraghen" is. Hun medewerking was dus meer dan een advies aan den Graaf.
Het door Polanen geleverd bewijs bestaat in „goede" Grafelijke brieven, waarbij 's Graven voorouders hem het goed van de Leck garandeeren. Albrecht is dus, als hun rechtsopvolger, verplicht deze garantie na te komen. Ook is daaronder een brief van 's Graven broeder, waarin deze Polanen belooft, hem in het goed van de Leck te zetten en te houden, omdat hij daar beter recht op heeft dan de heeren van Arkel en van Culenborg tot nu toe aangetoond hebben, n.l. bij vroegere moeilijkheden over dit goed.
Daarom zet de Graaf den Heer van Polanen in de goederen van de Leck met goedvinden van de Statenvergadering. De Graaf zegt nogmaals, dat het altijd zijn bedoeling is ieder te geven, wat hem naar recht en billijkheid toekomt.
„Om die meerre ruste wille", waar het den Graaf kennelijk om te doen is, maakt hij een regeling om te voorkomen dat partijen bij de ten uitvoerlegging van deze uitspraak aan het vechten raken. Tevens dient het

uitstel van de executie om de tegenpartij gedurende dien tijd nog gelegenheid te geven om beter bewijs, bestaande in schriftelijke titels, te leveren. Doet de tegenpartij dit niet, dan beveelt de Graaf zijn Balliu van Zuid-Holland, de sequestratie van de heerlijkheid van de Leck op te heffen en heer Jan van Polanen deze ongestoord te laten gebruiken.

Uit hetgeen volgt blijkt, dat de toewijzing aan Polanen een possessoir karakter draagt, zooals trouwens te verwachten was, omdat er steeds den nadruk op is gelegd, dat hij *tot nu toe* van beiden het beste recht bewezen heeft. Er wordt n.l. gezegd, dat van Polanen's recht zal gelden, totdat zijn tegenpartij er hem ten petitoire uitwint, hetzij voor den Graaf, hetzij voor den ordinaris rechter, dit is de Grafelijke leenbank.

Wij zien hier dus weer, dat summier bewijs leidt tot possessoire toewijzing.

Een Grafelijke brief, die aansluit bij deze uitspraak, dateert van 13 October 1358[1]) en luidt:

„Albrecht enz. doen cont enz., want onse ghemene raed van Heynnegouwen, van Hollant, van Zeelant, ons ghewijst hebben, dat wi mit rechte sculdich syn onsen lieven ende getruwen heeren Janne van Pollanen, heere van der Lecke ende van Breda, te houden in den goede van der Lecke ter tijt toe, dat hi daer mit rechte uutghewonnen wort (n.l. door zijn tegenpartij), soe hebben wi heeren Janne vors. machtich gemaect ende maken, dat hi bevelen mach ende setten, soe wi hi wille, ghewaert rechter te wesen in den lande van der Lecke. Ende soe wien hi set ende met sinen openen brieve

---

[1]) van Mieris III, 64.

beveelt, dien gheven wi volcomen macht sijn recht te voeren in allen manieren of hij 't zelve dede, ende die mach hi vernuwen alsoe dicke, als hem orbarlic duncken sal[1]).

Voert soe hebben wi heeren Janne van Pollanen voirs. ende denghenen, die van sinen weghen syn recht voeren zellen [toegestaan dat], waer dat yement quame in den lande van der Lecke, die hem of sinen boden onghelijc doen woude jof die heerlicheit jof goede aentasten, dat heer Jan van Pollanen vors., jof dieghene dien hij 't beveelt, an dien die hant slaen mach ende houden.

Ende waer 't dat him mesviele, dat sy se doet sloeghen jof wonden, des en zouden wi an ons niet trecken vorder dan oft van onsen weghen ghesciet waer, want wi heeren Janne voirsz. sculdich syn te houden in der heerlicheyt ende goede van der Lecke vors., na den brieven[2]) die hi hevet van onsen voervorderen Graven te Hollant, ende na wisinghe onser rade ende stede voers.

---

[1]) Merkwaardig is, dat, terwijl de persoon van den gewaarden rechter in het land van de Leck wordt aangewezen door den Heer van de Leck, de Graaf den gewaarden rechter machtigt om zijn ambt uit te oefenen, m.a.w. hem de commissie geeft, zooals men dat later noemt. We treffen hier dus een verhouding aan, analoog met die bij het collatierecht. Vergelijk Mr. D. G. Rengers Hora Siccama: „de kerkelijke goederen onder het canonieke, het gereformeerde en het neutrale recht" blz. 91 e.v. Ook daar is degeen, die den persoon van den ambtsdrager aanwijst een ander dan die, welke hem de ambtsopdracht geeft, immers de collator kiest den persoon van den pastoor, maar deze oefent zijn ambt uit niet in naam van den collator, maar namens de kerkelijke overheid.
Het ambt van gewaard rechter is dus kennelijk een bediening, die van 's Gravenwege wordt uitgeoefend, men vergelijke hetgeen daarover in Hoofdstuk IV gezegd is.

[2]) De Graaf denkt hier aan de garantieclausule.

Ghegheven tot Sinte Gheerdenberghe des Saterdaghes na Sinte Victors dach int jaer Lviii."

Het stuk vangt aan met een bevestiging van de possessoire toewijzing van de heerlijkheid van de Leck aan Jan van Polanen. Daarom machtigt de Graaf hem om een gewaard rechter in het land van de Leck aan te stellen.

Vervolgens staat de Graaf aan Jan van Polanen toe, om, ingeval iemand zijn goed aantast, hier met eigen richting tegen op te treden. De Graaf zal dit optreden beschouwen, alsof het van zijnentwege ware geschied. Het is dus een dispensatiebepaling, waaruit is af te leiden, dat men anders bij aantasting van zijn goed niet zelf daartegen mag optreden. De Graaf keert hier terug tot het oorspronkelijk beginsel: partijen zooveel mogelijk zelf laten uitvechten. In later tijd wordt dit beginsel, zooals gezegd, door den Graaf uitgeschakeld en wordt niet alleen het aantasten van onroerend goed, maar ook het eigenmachtig verweer van den aangetaste beschouwd als een strafbaar feit.

Niet lang daarna heeft de landsheer zich verzoend met Pollanen's tegenpartij, Jan van Arkel, die, zooals we boven zagen, op zijn beurt in ongenade gevallen was bij den landsheer. Deze verzoening vond plaats op 29 Mei 1359.

De zoenbrief[1]), die toen werd opgemaakt, bevatte ook bepalingen over de heerlijkheid van de Leck, welke ik hier laat volgen:

„Voort van den stote ende ghescille dat is tusschen den heere van Breda ende ons (Arkel is aan het woord)

---

[1]) van Mieris III, 94.

alse van den goeden van de Lecke, zijn wij ghebleven an dese zes seggheren, die hier nae ghescreven staen."
Deze zullen hun uitspraak doen „nae allen ouden brieven ende betone, dat beide den seggheren ane brenghen moghen jof dat de seggheren bi goede waerheyt vinden moghen, uutgheseit alsulke brieven alse vercreghen moghen wesen in den oorloghe twischen Onser Vrouwen, der Keyserinnen, ende Onsen Heere Hertoghe Willem, horen zone.
Ende waer 't zake, dat si dit so claer niet ghevinden en conden, dat sy 't met den rechten ghesceiden conden, also dat si hore ere daerin bewaren mochten, so hebben zij macht een ghevoech ende ghescheide daer en twischen te segghen, als hem bescheydelixst dunken zal nae allen ouden harcomen, alse vorschreven is.
Voort is 't zake, dat de Heere van Culenborch van den goede van der Lecke voorscreven ende [van] alle ander ghebreecke, dair him Onse Heere die Hertoghe, die Graeflicheit, steden, ende lant van Hollant in beschuldighen moghen, an desen seggheren naegeschreven blijft, ende dat wael verzekert te houden, so mach hy (Culenborg) mede in der zoenen wesen, ende Alaert van Bueren desghelijcs, tot der seggheren segghen.
Ende dese zekerhede zullen zij doen tot der seggheren segghen, als hun redelick duinckt met goeder zekerheid twischen hier ende Pinxsterdach naestcomende. Deden sij 't niet (n.l. van Culenborg en van Bueren) so en souden wy Ons, Here van Arkel, mit him niet bewinden.
Ende van allen voorschreven zaken zullen seggheren zijn:
Die Heere van Barbenchoen, die Heere van IJselsteyn,

die Heere van Bredenrode, die Heere van Abcoude, Heer Arent van Arckel, Heer Gherrit van Heemstede ende Pieter Camerouwer van Haytsteyn.
Ende die sullen dachvaerd maken ende vergaderen om hoir segghen te segghen tot Scoenhoven, ende ymmer te uuten mit goeden trouwen twischen hier ende Onser Vrouwen dach Assumptio nu naestcomende.
Ghedaen ter Goude, op den neghen ende twintigsten dach der maent Meye, in 't jaer neghen en vyftich."
Het stuk bevat dus een arbitrage overeenkomst tusschen den Heer van Arkel en den Heer van Breda in zake hun geschil over „den goeden" van de Leck. Zij „blijven" aan zes scheidslieden, die uitspraak zullen doen op grond van brieven en dergelijk bewijs, hun door partijen aangebracht, of op grond van hetgeen zij bij inquisitie vinden zullen. Uitgezonderd worden de brieven, tijdens den oorlog verleend, kennelijk omdat deze, gegeven uit politieke overwegingen, partijdig zijn.
Ingeval het bewijsmateriaal tot een non liquet aanleiding zou geven, verleenen partijen aan de scheidsrechters de bevoegdheid om het geschil door een schikking te beëindigen.
Mocht de Heer van Kuilenburg, Arkel's medestander in het geschil over de heerlijkheid van de Leck, bereid zijn aan de scheidslieden te „blijven", dan wordt hij mede in de verzoening begrepen, en eveneens Arkel's derde bondgenoot, Allaert van Buren.
Uit het slot van het stuk blijkt, dat de commissie van scheidslieden, die hier optreedt, uit 's Graven Raden bestaat, althans de meeste leden treffen wij als zoodanig aan. In wezen hebben wij hier dus met een „segghen"

van 's Graven Raad te doen, al is dit formeel niet het geval.
Het laatste stuk betreffende het geschil over de heerlijkheid van de Leck, is een brief van 4 Juli 1359[1]).
Deze bevat de uitspraak van de bovengenoemde scheidslieden en luidt:
„Wi Johan heer van Barbenchoen, Aernd heer van IJselsteyn, Dirc heer van Brederode, Ghisebrecht heer van Abquoude, Aernd van Arkele, Ridderen, ende Pieter Camerouwer van Haytstein, Knape, doen cond allen luden:
Want wi beladen zijn mit eenen segghen van der stote ende ghescille, dat gheweest heeft tuschen heeren Janne, heere van Arkel, ende heeren Janne van Polanen, heere van der Lecke ende van Breda, als van den goeden van der Lecke, nae allen ouden brieven ende bitone, dat men ons van beyden siden aenbrenghen mochte, of dat wi bi goeder waerheyt vinden mochten, in zulken manieren: waer 't dat wij 't soe claer niet ghevinden en conden, dat wire onse eere in bewaren mochten, dat wi dan macht hebben een ghesceit ende een ghevoech daer tusschen te segghen alse ons besceidelic duncket na allen ouden haercomen, alse die zoenbrief begrypt tuschen onsen lieven ende gheduchten heere, hertoghe Aelbrecht van Beyeren, Ruwaert van Heynnegouwen ende van Hollant, ende den heere van Arkel voirs.
Soe hebben wi die partien van beyden ziden dachvaerd laten wetene mit horen betoene voir ons te komene, dat wi ghesien ende overghehoird hebben.
Ende nae dat wys ons best versinnen ende verstaen

---

[1]) van Mieris III, 101.

connen na onser wetentheyt, soe seghen wi onse seghen bi onser besceidenheyt in eenen ghevoeghe, ende om ruste in den lande te bliven, in zulker manieren als hier na ghescreven staet:

Inden eersten zal die heere van Arkel voirscr. houden ende ontfaen van der Graeflicheyt van Holland die Ambochten van Strevenkerke ende van Nieuwe Leckerlant mitten tienden, alsoe groet ende alsoe cleyne alse heer Heynric van der Lecke, dies God ghedeyncke, te besittene plach, te houdene van der Graeflicheyt voirscr., tot enen onversterfliken lene.

Ende want wi verstaene, dat die heere van der Lecke altoes manne gheweest hebben der heren van Arkele, soe is onse segghen, dat die heere van Arkel voirghenoemd dese selve ambochten ende tienden voirscr. voord verlyen sal den heere van der Lecke ende van Breda voirs, van him ende sinen erfnamen heeren van Arkele te houden in den selven rechte, dat hi (Arkel) se van der Graeflicheyt houden sal.

Ende omme dat die heere van Arkel alre zaken an ons, als an ons Heeren Raet ghebleven is, ende wi oec vinden in brieven die heere Jan van Heynnegouwen, heer van Byemond, des God ghenadich sij, bi beheyte van onser Vrouwen, der Keyserinnen, dier God ghedeynke, den heere van Arkel toegheseyt hadde hondert pont Hollants 's jaers, alle jare te boorne uuter tolne tot Niemansvrient, ende die te houdene van der Graeflicheyt van Hollant ten rechten leene in zulken manieren: waere 't dat hij ghenen zoen after him en lide, dattet dan comen soude op sijn outste dochter, ende die voirt te houdene ten rechten lene, so is onse zegghen, dat die heere van Arkel dese voirscr. hondert

pont Hollants s'jaers ontfaen ende houden sal van der Graeflicheit alse voirscr. is. Ende die jaerlix boren binnen den twalif nachten na Kersdach uuter tolne tot Wouderkem, ter tijt toe datse him onse heere die Grave of zine erfname anders waert bewyst hebben, daer hi se zeker heffen moghe.
Ende hier mede zeghen wi een alinghe zoene tusschen den heere van Arkel ende den heere van der Leck ende van Breda voirz., alle horen maghen ende hulperen, van al dat hier of ghecomen is ende hierin rorende wesen mach, sonder enich arch.
Ghegheven tot Scoenhoven op Sinte Martynsdach translatio in 't jaer Lix."
We hebben hier de scheidsrechterlijke uitspraak, gegeven ingevolge het bovenstaand geblijf. Het begin van het stuk is een herhaling van wat in de arbitrage overeenkomst is bedongen. De arbiters hebben partijen voor zich laten komen om schriftelijk en mondeling bewijs te leveren. De scheidslieden „segghen" op grond van hetgeen zij te weten gekomen zijn, een „gevoech", d.w.z. een schikking. Voor een uitspraak, die niet het karakter van een compromis draagt, waren dus blijkbaar geen termen gevonden.
De scheidsrechters vermelden uitdrukkelijk, dat hun zeggen dient, om de rust in den lande te bewaren; we hebben hier dus wederom een geval van vredestichting in het landsbelang.
De Heer van Arkel krijgt de ambachten ten zuiden van de Leck gelegen in onversterfelijk leen toegewezen, omdat hij daarvan, zooals wij gezien hebben, een goeden schriftelijken titel heeft. Hij zal er echter op zijn beurt Jan van Polanen mee beleenen, daar den scheidsrechters

gebleken is, dat de Heeren van de Leck die ambachten vanouds van de Heeren van Arkel te leen gehouden hebben, als achterleen van de Grafelijkheid.
In hetgeen volgt vermelden de scheidsrechters uitdrukkelijk, dat zij „ons Heeren Raet" zijn, zooals wij boven reeds hebben verondersteld.
Als bewijsmiddel dienen wederom „brieven", immers het geschil gaat over leengoed, waarbij bewijs met schriftelijke titels vereischt is. De toewijzing is definitief, een possessoire clausule ontbreekt.
Aan het slot van het stuk wordt er de nadruk op gelegd, dat er nu een algeheele vrede bestaat tusschen de partijen en hun medestanders. Het motief voor de bemoeiing van 's Graven Raad met een leengeschil, dat een politieken achtergrond heeft, n.l. vredestichting in het landsbelang, komt hier weer duidelijk tot uiting.
Later zijn er opnieuw moeilijkheden ontstaan tusschen de Arkel's en de Heeren van de Leck, en wel over het gebied van Nieuw-Lekkerlant. Dit blijkt uit een aanteekening van 1397 in het IIIde Memoriale, op f. 6 v°.[1]).
„Item heeft mijn here dachvaert ghemaect te wesen voir him tusschen den jonchere van Arkel ende heren Henrick van der Lecke, van sulken gebreke als sij onderlinge hebben, een maent na Pyncster dach, dat is te weten 't Sonnendage na Sinte Martyns dach trantlatio (8 Juli 1397).
Uitvoeriger gegevens over dit geschil vinden wij op f. 9 v°.
„Item des Manendages ix dage in Julio Anno xcvii wart een dachvaert gehouden voer mynen heere ende sinen

---

[1]) Volgens afschriften, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

rade in den Hage tusschen den jonchere van Arkel aen die een zide, ende heren Heinrick van der Lecke, als voecht der joncfrouwe van der Lecke, aen dander zide, roerende van den beroepen vonnisse, dat gewyst wart in den dingtael tusschen den partien voers., overmits der ambochten ende goede van Nyeleckerlant.
Des up die dachvaert voers. gesloten wart bi minen heere ende sinen rade, dat die voern. partien weder te daghe commen souden 't Sonnendages na Bamissen naistcomende (7 October) voer minen heere, sinen rade ende leenmanne op hoer geschil voers., om te weten, na vonnisse myns heren manne, of heer Heinrick van der Lecke, als voecht synre nichten voirs., 't vonnisse dat him jegen ghinc voer den jonchere van Arkel ende sinen mannen beroepen mochte aen minen heere als aen den hogeren hove ende den meerren heere, geliken die jonchere van Arkel die voers. goede van minen heer te lyen hout, ende, of (d.w.z. indien) heer Heinrick van der Leck voern. dat vonnisse beroepen mochte aen minen heer als voers. is, hoe ende in welker maten datmen dat beroepen vonnisse vervolgen soude, ende mijn heer sculdich waer te berechten."
Het slot van deze zaak wordt meegedeeld op f. 13 v°.:
„Item des Manendages achte dage in Octobri besat mijn here sijn vierschaer mit sinen hogen mannen in den Hage van sulker dingtael als heer Heinrick van der Lecke als voecht der joncfrouwe van der Lecke heeft tiegen den jonchere van Arkel, roerende van den goede van Nyeleckerlant.
Daer, na alrehande voerwysde vonnissen, up sulke verlachte (d.i. gewraakte) ende beroepen vonnisse, heer Bertelmeys van Raephorst beladen wart (n.l. als oor-

deelvinder) mit enen vonnisse, dat is te weten: wes mijn heere heren Heinric sculdich waer te doen up sulc beroep van vonnisse als hi aen mynen here gebrocht hadde.
Welke heer Bertelmeës voern. him beriet mit mijns heren mannen ende weder in quam (n.l. in de vierschaar) ende nam van den voers. vonnisse sijn stede; welke stede him gewijst wart van den voers. mannen, staende xLii dage van huden den dage voers.[1]).
(Met latere hand:) Hier of is overdragen, dat noch na den voirs. xLii dage dat vonnisse, dat heer Bertelmees van Raephorst onder heeft alse voerscr. is, dair na uut staen sal zes weken lang[2]). Ende dien dach salmen dan mit rechte verwaren"[3]).
Het vervolg van dit proces vinden we op f. 25:
„Item des Manendages xj dage in Februari Anno xcvii na den lope van den hove zat mijn heer te rechte mit gebanneder vierscaar van sulken beroepen vonnisse als heer Heinrick van der Lecke als voecht der joncfrouwen van der Leck, synre nichten, beroepen heeft aen minen heere jegen den jonchere van Arkel.
Dair mit vonnisse van myns heeren mannen die dach ende dingtale, die opten dage gheschiet soude hebben, opgeset wart tot des anderen dages na Sinte Jans dach te midsomer naestcomende."
We hebben hier weer een voorbeeld, dat de Graaf zich met een echte leenzaak bemoeit, in samenwerking met

---

[1]) D.w.z. hij vroeg uitstel en dit werd hem toegewezen, en wel een uitstel van 42 dagen.
[2]) De termijn van het uitstel wordt dus nog verlengd met zes weken.
[3]) Dit beteekent: Aan dien termijn zal men rechtens de hand houden; vergelijk Verwijs en Verdam.

zijn Raad, wegens het politiek belang van de zaak. Er blijkt echter tevens, dat de leenbank het ordinaris gerecht blijft voor deze zaak, want de bemoeiingen van den Raad loopen hier uit op het besluit, om het geschil te verwijzen naar het competent gerecht, n.l. naar de leenvierschaar.

Het geschil gaat over de ambachtsheerlijkheid Nieuwleckerlant, een achterleen van de Grafelijkheid. Partijen zijn twee zeer machtige edelen, n.l. de Heer van Arkel contra de erfdochter van de Leck, vertegenwoordigd door haar voogd.

Dat het goed in kwestie een leen is van de hofstede van Arkel en een achterleen van de Grafelijkheid, blijkt uit den brief van 4 Juli 1359, dien we boven besproken hebben.

Er was reeds over deze zaak geprocedeerd voor de Arkelsche leenbank, waarbij de voogd van de Jonkvrouwe van de Leck blijkbaar in het ongelijk was gesteld, want deze gaat van dit vonnis in hooger beroep bij den Graaf. Naar aanleiding hiervan worden partijen den 9den Juli 1397 voor den Graaf en zijn Raden geroepen.

Op deze bijeenkomst wordt door Graaf en Raden beslist, dat partijen den 7den October weer zullen verschijnen voor den Graaf, zijn Raden en zijn Mannen van leen. Dan zal bij vonnis van 's Graven leenmannen uitgemaakt worden, of de voogd van de Jonkvrouwe van de Leck in hooger beroep mag gaan bij de Grafelijke leenvierschaar van het vonnis, gewezen door de Arkelsche leenbank.

De voogd heeft zich beroepen op den Graaf, omdat deze de opperleenheer van het goed is en wenscht een vonnis

in hoogste instantie van het Grafelijk leenhof, als zijnde dit „de hogere hove". De leenvierschaar zal beslissen op welke manier en in hoeverre men op dit hooger beroep zal ingaan en of de Graaf verplicht zal zijn daarin met zijn Mannen recht te doen. We zien dus, dat de leenbank vooraf uitspraak moet doen over haar eigen al- of niet-bevoegd zijn. Uit het volgende stuk blijkt, dat de Leenvierschaar zich competent heeft verklaard.
Tevens kunnen we opmerken, dat de voorbereidende maatregelen in deze leenzaak door den Graaf en zijn Raad genomen worden, terwijl het eigenlijk proces voor de Mannen van Leen komt, ondanks het politiek karakter van de zaak, waaruit het aanvankelijk optreden van den Raad te verklaren is.
Overeenkomstig de voorafgaande beslissing houdt de Graaf op 8 Oct. 1397 een hooge leenvierschaar. Uit alles blijkt, in de eerste plaats, uit den naam „vierschaar", dat wij hier een ouderwetsch gerecht hebben in tegenstelling met den Raad.
Partijen procedeeren tegen elkaar bij „dingtaal", dus in vaste formules, met zoogenaamde „gebonden woirden".
Aan Heer Bertelmeus van Raephorst, kennelijk één van de Leenmannen, wordt bij „voorvonnis"[1]) opgedragen een ontwerp-uitspraak in te leveren; hij wordt dus als oordeelvinder aangewezen, een functie, die alleen bij een ouderwetsch gerecht voorkomt. Heer Bertelmeus pleegt officieus overleg met de andere Leenmannen, en vraagt vervolgens in de vierschaar uitstel om het ont-

---

[1]) We zien hier weer, dat elke uitspraak van een ordinaris gerecht „vonnis" heet, onverschillig of het geschil er door beslist wordt of niet.

werp vonnis op te maken. Dit uitstel wordt hem toegewezen en vastgesteld op 42 dagen.
Op den vastgestelden datum wordt de leenvierschaar opnieuw *„gebannen"*, zooals dat bij een ouderwetsch gerecht behoort. Bij vonnis van de mannen wordt echter de zitting opnieuw verdaagd, zoodat de afloop van de zaak mij onbekend is. Desniettegenstaande blijft dit proces belangrijk, omdat het duidelijk de tegenstelling laat zien tusschen den Raad, een modern extra ordinair college en de Leenbank, een ouderwetsch ordinaris gerecht.
Een ander geval, waarin de Graaf constateert, dat een leenzaak door zijn leenvierschaar berecht zal worden, vinden we in een stuk uit het jaar 1394, op f. 107 van het IIde Memoriale B. D.[1])
„Aelbrecht enz. laten U weten heeren Aernt van der Dussen onsen bailiu ende allen onsen mannen van Suythollant, dat alle die heerlichede, goede ende renten, die heer Jan van Pollanen heer van Breda hilt van ons in onsen lande van Suythollant aen ons bestorven zyn by synre doot overmits dat hi, doe hi leefde, die selve van ons hilt tot enen rechten leen[2]), ende hebben die daer om doen aentasten als onse eygelike goede.

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.
[2]) Een recht erfleen gaat alleen over op mannelijke afstammelingen in mannelijke lijn van den leenman.
Een onversterfelijk erfleen vererft daarentegen ook op vrouwelijke afstammelingen, en tevens in de opgaande en in de zijlinie.
Bort zegt in zijn „Tractaet van het Hollants Leenrecht", deel II, caput I, § 4 e.v., „dat de rechte leenen alleen vererven ende komen op 't outste Manhooft onder des laetsten besitters wettige kinderen, ofte verdere afkomelingen, zijnde Mannen uyt Mannen gekomen en dat de selve leenen niet en erven, dan op soodanige persoonen, die den laatsten bezitter in rechte ende nedergaende linie zyn bestaande.
De voorsz. rechte leenen werden bij veelen mede quade leenen ge-

Ende wi willich ende bereyt sijn des voers. heeren van Breda erfnamen recht ende vonnisse te doen van onsen goeden, die hi van ons hilt in sinen leven, na allen betoge ende rechte als wi ende si aen beiden siden daer of aenbrengen sullen.
Ende wy oec niemant crachte en doen als wij onse besterfnisse aentasten, daer wij willich of sijn rechte te doen met onsen hogen mannen als dat lienrecht wijst.
Dit en laat in geenrewys also lief als ghi ons hebt[1]).
Gegeven in den Hage xi dage in Octobri Anno xciiii."
De Graaf laat weten aan Balliu en Mannen van Zuid-Holland, dat al het leengoed, dat Heer Jan van Pollanen hield van de Grafelijkheid, met diens dood aan den Graaf vervallen is, omdat het een recht leen is, en geen onbeperkt erfleen. Daarom heeft de Graaf deze goederen in beslag doen nemen, als zijnde 's Graven vrij eigen goed.
Blijkbaar is er over deze goederen geschil ontstaan met de erfgenamen van Heer Jan van Pollanen, want de Graaf verklaart zich bereid om den erfgenamen „recht ende vonnisse" te doen in zake deze goederen, d.w.z.

---

noemt, omdat de selve, niet kunnende komen op Vrouwen alhoewel kinderen van den laetsten bezitter noch oock op opgaende ofte zydmagen van den selven alhoewel Mannen zynde, seer licht by gebreck aan Mannelyke descendenten, zynde Mannen uyt Mannen gekomen, aen den Leenheer komen te vervallen.
Onversterfelijke erfleenen — gaat Bort voort — zijn soodanige leenen, die niet aan den Leenheer versterven ofte vervallen, soo lange daer ymant gevonden wert, van Swaert- ofte oock van Spilzyde, die door versterf erfgenaem soude kunnen zyn van den laetsten bezitter van de selve Leenen. Ende omdat de onsterffelycke erfleenen niet licht aen den Leenheer komen te vervallen, soo werden deselve goede leenen genoemt."

[1]) De Graaf doet hier dus een beroep op de trouw van de Mannen van Zuid-Holland.

om voor het ordinaris gerecht met hen erover te procedeeren, waarbij dan zoowel de Graaf als de erfgenamen elk hun mondeling en schriftelijk bewijs in het geding kunnen brengen.
De Graaf zegt Balliu en Mannen uitdrukkelijk, dat het geen „cracht" is, wanneer hij dit goed aantast, omdat het zijns inziens aan hem „bestorven" is.
Het proces met de erfgenamen zal plaats vinden voor de Grafelijkheidsleenbank. Deze is dus het te voren genoemde ordinaris gerecht en niet het Baljuwsgerecht, waaraan de brief gericht is.
Op zich zelf beschouwd is het niet onmogelijk, dat een leenzaak hiervoor zou komen, want het baljuwsgerecht is een gefeodaliseerd landgerecht. Het bestaat uit „Mannen". Waar deze mannen „Mannen van Leen" zijn, is het mogelijk, dat de Baljuwsvierschaar als leenbank fungeert[1]), want de Balliu zelf is vertegenwoordiger van den Graaf, den Leenheer.
De hooge vierschaar van Zuid-Holland, waar ons stuk over handelt, bestaat echter uit welgeboren mannen, welke niet tevens leenman behoeven te zijn. Zij is dus niet competent in zake Grafelijkheidsleen.
Een voorbeeld, dat een zaak over Grafelijkheidsleen geheel door den Raad wordt behandeld, wegens de politieke gevolgen, die er uit het geschil voort kunnen vloeien, vinden we in een brief van 5 Februari 1402[2]):
„Aelbrecht enz. doen condt enz., dat wij in der wairheit bevonden hebben, bi onsen Rentemeester van Bewesterscelt in Zeeland, dien wy 't bevolen hadden van

---

[1]) Vergelijk de Groot, II, 41.
[2]) van Mieris III, 754.

onser wegen te onderzoeken, dat des Heren stroem ende wateren van Putte streckende zijn ende gelegen als hierna gescreven staet, dat's te verstaen: van Bornisse enz..... mit alle visscherien, vogelien, stalen, vroon, drifgetouwe, welygront, butgront[1]) ende anderen horen toebehoren die men binnen den voirnoemden palen bevisschen ende bevogelen mach.

Ende want onse getruwe de Rentemeester voirsz. dese pailsceidinge ander goider wairheit mit rechten getuge aldus ondervonden heeft als voirscr. staet, en deselve in ons getruwen des Heren van Putte, dien God genadich sy, rekeninge ende boeken gesien ende gevonden heeft, dat se (n.l. de stroomen) een Heer van Putte altois rusteliken gebruyct heeft, ende sijn rentenir[2]) se altois verhuert heeft bi onsen ende onsen voirvaderen tiden, ende wij oic onsen geminden Jacob, zoen van Putte dair in houden ende starcken willen, als wij sculdich sijn te doen (n.l. als Leenheer).

Soe ombieden wij ende bevelen onser getruwer stede van Zerixsee ende anders allen onsen goiden luden ende ondersaten overal in onsen landen, wye sij syn, dat sy Jacob voirsz. ende sinen nacomelingen dese vischerien, vogelien, stalen, ende virvallen voirscreven rustelic ende ombelet laten besitten en gebruken, geliken

---

[1]) Stalen zijn palen voor fuiken. Vergelijk Verwijs en Verdam.
Vroon is heerenland. Zie Gosses, de Rechterlijke Organisatie van Zeeland, blz. 88 e.v.
Drifgetouwe is drijfnet, zegen, vergelijk Verwijs en Verdam.
Welygront is niet te vinden bij Verwijs en Verdam. Evenmin „Butgront". Vermoedelijk is dit gelijk aan butengront, vgl. „butenlant", dat wel bij Verwijs en Verdam genoemd wordt, en dat beteekent: buitendijks land.

[2]) „rentenier" is rente heffer. Doet men dit, zooals hier het geval is, voor een ander, dan beteekent het woord: rentmeester.

syn voirvaders, die se altijt van ons gehouden hebben, voirtyts gebruyct ende beseten hebben, sonder him oft sinen rentenir, boden ende huyrluden enigen hinder, letsel, crot of moeyenisse te doen of te laten doen in eniger manieren.
Ende wair yemant die onsen geminden Jacob voirsz. of sinen rentenir of boden hier en boven hinder of moeyenisse deden, of vysscheden of vogelden binnen den voirsz. palen buten oirlove van Jacob voirsz. of van sinen voichde, soe hebben wy him (n.l. Jacob) ende sinen dieneren geconsenteert ende consenteeren, dat hi of syn dieneren, die lude vangen en aentasten moghen, ende him die boete of nemen sulc als 't recht van den lande aldair bewijst.
Ende soe wes brieve dat wij onser getruwen stede van Zerixsee voirsz. gegeven mogen hebben, die onsen geminden Jacob voirsz. ende sinen nacomelingen roeren ende tegen dragen mogen in enigerwys, die hebben wij onser stede voirsz. wederseit ende wederseggen mit desen brieve.
Ende wair yemant die jegens enich van desen voirscr. punten dede, in wat maten dattet wair, dat wouden wy aen him houden als aen den ghenen, die ons van onser Heerlichede vermynderen woude. Ende Jacob voirsz. dair tegens starcken ende stiven, als wy onse getruwe leenmannen sculdich syn te doen.
Ende om dat wy voir ons ende voir onsen nacommelingen Jacob voirsz. ende sinen nacommelingen alle dese punten houden ende gehouden willen hebben onverbroken, soe hebben wy onsen segel an desen brief doen hangen.
Gegeven in den Hage t'Sonnendages na Onser Vrou-

wen dach purificatio anno MCCCC ende één, na den lope van onsen hove.
Jussu Domini Ducis Alberti, presentibus Dominis de Consilio: de Montforde, J. de Heemsteden, Gijskino de Dyepenburch, Militibus, nec non Preposito Montensi, Cancellario tunc temporis, P. de Zande[1]).''
Blijkbaar werd er door allerlei personen inbreuk gemaakt op het stroomrecht van den Heer van Putten, o.a. door poorters van Zierikzee en anderen van 's Graven onderzaten.
Dit stroomrecht was een leen van de Grafelijkheid zooals verderop in het stuk blijkt. De Graaf laat daarom een waarheidsonderzoek doen, om vast te stellen, hoever het stroomregaal van den Heer van Putten zich uitstrekt en tevens naar bewijzen voor zijn bezit, zoodat wij ook hier weer zien, dat de Grafelijke waarheid dienstbaar wordt gemaakt aan de bescherming van het rustig bezit van onroerend goed.
Bij dit waarheidsonderzoek, opgedragen aan 's Graven rentmeester van Bewestenschelde, komt vast te staan, dat 't stroomrecht van den Heer van Putten zich over de in het stuk genoemde wateren uitstrekt. De rentmeester heeft deze „pailsceidinge'' vastgesteld op grond van het onderzoek ter plaatse en de verklaringen van goede getuigen, waardoor de begrenzing aldus is komen vast te staan. Bovendien is hierbij gebruik gemaakt van het schriftelijk bewijsmateriaal van den Heer van Putten.
Uit dit alles is gebleken, dat de Heer van Putten en zijn rechtsvoorgangers altijd het genot van de bedoelde

---

[1]) Secretaris van den Graaf. Zie Tresorie en Kanselarij, blz. 189.

stroomrechten gehad hebben. Het voornaamste argument voor den Heer van Putten is dus een beroep op langdurige feitelijke uitoefening. Op grond van dit bezit, dat de Heeren van Putten dus „altois" gehad hebben, erkent de Graaf den tegenwoordigen Heer van Putten in deze stroomrechten, en belooft hem er in te houden en te beschermen, zooals hij als Leenheer verplicht is.
Deze rechtserkenning draagt een petitoir karakter, want zij geschiedt zonder eenig voorbehoud, trouwens bezit, dat „altois" of „langer dan mans gedenckenisse" geduurd heeft, wordt gewoonlijk petitoir beschermd.
De Graaf beveelt al zijn betrokken onderzaten, om den Heer van Putten zijn stroomregaal over de genoemde wateren rustig te laten uitoefenen, zooals zijn voorgangers dat altijd gedaan hebben, zonder hem daarin eenige „cracht" te doen.
Handelt iemand in strijd met dit Grafelijk bevel, dan geeft de Graaf den Heer van Putten speciaal toestemming, om hier met eigenrichting tegen op te treden, n.l. de overtreders te vangen en hun zonder vorm van proces de boete af te nemen, die volgens 't landrecht op „cracht" staat. We hebben hier dus weer een dispensatie bepaling, waaruit blijkt, dat de Graaf in gewone gevallen geen eigenrichting toelaat.
Bovendien zal ieder, die handelt in strijd met het door den Graaf vastgestelde, beschouwd worden als iemand, die den Graaf „van zyner Heerlichede vermynderen woude", d.w.z. hij wordt strafschuldig aan den Graaf. Het delict: inbreuk op 's Graven heerlijkheid wordt, zooals we vroeger zagen, door Graaf en Raden berecht, met uitsluiting van andere gerechten. De Graaf herhaalt zijn belofte om den Heer van Putten te beschermen in

het rustig genot van deze rechten „als wy onsen getruwen leenmanne sculdich sijn te doen".
Uit de onderteekening blijkt, dat deze zaak behandeld is door den Graaf met zijn Raad, en niet met zijn leenbank, hoewel zij een leenzaak is.
De oorzaak van de medewerking van den Raad is het politiek belang van de zaak, immers de Heer van Putten is een zeer machtig, vrijwel onafhankelijk heer, meer een gelijke dan een ondergeschikte van den Graaf, terwijl diens voornaamste tegenstander de stad Zierikzee is.
Het stuk is dus materieel een uitspraak van Graaf en Raden, ook al worden in het stuk zelf de Raden niet genoemd. Zooals wij reeds meer gezien hebben, laat men ook hier de eer van de beslissing aan den Graaf alleen, al is deze genomen in samenwerking met den Raad.
Een ander voorbeeld, waarin wij 's Graven Raad in een echte leenzaak zien optreden, dateert eveneens uit het jaar 1401. Het motief voor dit optreden is hier: bescherming van het rustig bezit van het leen.
De zaak is te vinden in het IIIde Memoriale B. M. f. 119, en luidt[1]):
„Aelbrecht enz. doen cond allen luden, want ons heer Otte van der Lecke heer tot Heedel gecroont ende vervolcht heeft tot veel tiden van onrecht dat hem die heere van Zevenbergen doet an sinen goede, die hi van ons te leen hout gelegen in die Zwalue, also als ons die aenquamen van Gherijt van Wieldrecht, so hebben wi ontboden beyde dese voirs. partien voir ons in den Hage.

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Dair heer Otte voirs. op die een zide ende 's heeren vriende van Zevenbergen op die ander zide quamen.
Dair wert overdragen by onsen gemeynen rade ende by consent beyde der partien voirs., dat wy [enigen] van onsen rade op die goede senden souden om een besoec (d.w.z. een inquisitie) dair op te doen ende die beste wairheit te virhoeren tusschen den partien voirs., dair wy op gesent hebben gelijc alst overdragen was.
Des onse rait die wairheit ende getugen van beyden ziden overhoirt ende ons angebrocht heeft, overmits welcx betuychs willen wij den voirs. partyen dair op weder voir ons ende voir onsen rade bescheyden hebben te comen in den Hage upten sonnendach na beloken pinxteren lestleden (5 Juni), om den voirs. partyen te scheyden ende te verliken van den geschille, dat sij onderlinge gehat hebben, roerende van den goede gelegen in der Zwalue, naden betoen ende getugenisse voirs.
Up welken dach voirs. heer Otte van der Lecke quam voir ons ende voir onsen rade, mer die heere van Zevenbergen voirs. noch en quam, noch en sende [iemand].
Ende want wij clairlic inder wairheit bevonden hebben naden betoon ende getugenesse voirs., dat die goede heeren Otte van der Lecke voirs. ende synre ouderen toebehoort hebben, ende syn ouders ende hi die rustelijc ende vredelijc gebruyct ende beseten hebben ongecalengiert van den heere van Zevenbergen of van yemand anders, streckende die voirs. goede enz. (volgt opsomming der grenzen).
Hierom so hebben wij by onsen gemeynen rade heeren Otte voirs. geset ende setten him in den alingen voirs. goeden also sy voirscr. staen.

Ende geloven him dair in te houden, te starken ende te beschutten tegen enen ijgelijc, gelyc wy onsen verlienden man sculdich syn te doen in onsen eygen ende in sinen erfleen, dat hi van ons houdt, tenwair dat die heere van Zevenbergen die voirs. goeden heeren Otte van der Lecke afwonne met beteren betoge of mit recht ende mit vonnisse voir ons ende voir onsen mannen van lien.

Gebiedende den heere van Zevenbergen ende allen sinen amptluden, dienaren, ende onderzaten ende enen ygeliken van hun op hoir lyf ende op hoir goet dat hi, noch en geen van hun allen, him dese voirs. goeden en bewynde voirtaen, ende hair hande dair of trecke ende late heeren Otten inden voirs. leengoede berusten ende diere gebruken rustelijc ende vredelijc sonder him ende sinen amptluden dienaren ende onderzaten enigen stoit of hinder meer dair in te doen in enigerwys.

Ende waert zake dat die heere van Zevenbergen of enich van sinen amptluden dienaren of onderzaten of yemand van hoire wegen hier tegen dede, dat souden wij houden ende richten an hoir lyf ende an hoir goet.

Voirt meer bevelen wij ende gebieden onsen bailiu van Zuythollant ende onsen casteleyn ende scout van Sinte Geerdenberghe, die nu syn of namaels wesen sullen, dat sy heeren Otte voirs. syn nacomelingen ende dienaren hiertoe helpen ende starken tegen den heere van Zevenbergen ende tegen enen ijgeliken, die him an die voirs. goeden cracht of gewelt doen, also dicke als sij daerop verzocht of virmaent worden van heeren Otten voirs. of van sinen nacomelingen of horen dienaren.

Ende wair dat zake, dat heeren Otten voirn. hierenboven in den voirs. goeden enich gebrec, hinder, of

moyenisse geschiede of gedaen worde van den heere van Zevenbergen, sinen onderzaten, of vrienden, so geven wy heeren Otten ende sinen dienaren vrijen oirlof en consent den heere van Zevenbergen ende sinen dienaren ende onderzaten te doen becommeren, te houden by onsen dienstluden overal in onsen landen, ter tijt toe dat sy ons van horen brueken gebetert hebben ende heeren Otten van sinen scade verricht.
Wair oick dat zake dat onse bailiu, castelleyn ende scout voirs. of enich van onsen dienstluden hier in gebreckelic vielen ende niet en deden als voirscr. stait, dat wouden wij corrigieren, rechten, an hoir lyf ende aen hoir goet so, dats him ewelijc een ander hoeden soude, alle argelist uutgescheyden.
Ende om dat wij willen dat heeren Otte van der Lecke voirs. sinen erven ende nacomelingen van ons ende van onsen erven ende nacomelingen dit vaste gestade ende onvirbreckelic gehouden worde, so hebben wy desen brief besegelt met onzen segele.
Gegeven in den Hage viii dage in Junio Anno xiiiic ende één."
De Heer van de Leck, een machtig edelman heeft een klacht ingediend bij den Graaf, zijn leenheer, inhoudend, dat een ander aanzienlijk edele, de Heer van Zevenbergen hem onrecht doet aan onroerende goederen, die hij van de Grafelijkheid te leen houdt.
De Graaf ontbiedt beide partijen voor zich. Hij begint dus met deze zaak te vervolgen op enkele klacht van ééne partij, omdat het een geval van „cracht" aan een Grafelijkheidsleen betreft. Wanneer partijen voorkomen, blijkt echter, dat beiden aanspraak maken op het leen, terwijl één der partijen er zeker mee beleend is.

Het is dus een echte leenzaak waarvoor de leenbank competent is. Daarom laten Graaf en Raden de partijen aan hen „blijven". Het is dus een geval van arbitrage, zooals ook blijkt uit het feit, dat de uitspraak „scheiden en verliken" genoemd wordt.

Graaf en Raad besluiten, met goedvinden van beide partijen om eenige Raden een onderzoek ter plaatse te laten instellen, „die beste wairheit te verhooren", en zoo vast te stellen, wie van beide partijen gelijk heeft. Het is dus een volkomen moderne bewijsmethode, n.l. een inquisitoriaal onderzoek ter plaatse door de rechters.

De Raden hooren dienovereenkomstig „die waerheyt ende getugen van beyden ziden" en brengen hiervan rapport uit. Daarop ontbiedt de Graaf partijen wederom voor hem en zijn Raad om op grond van het resultaat der gehouden inquisitie uitspraak te doen, hen „te scheiden en te verliken".

De Heer van de Leck verschijnt op dien dag voor Graaf en Raden, maar de Heer van Zevenbergen komt niet en zendt ook geen vertegenwoordiger.

Aangezien bij het waarheidsonderzoek is gebleken, dat de betwiste leengoederen altijd aan den Heer van de Leck en ook reeds aan zijn ouders toebehoord hebben en dat zijn ouders en ook hij, tot aan de bewuste storing in het rustig genot ervan zijn geweest, beslist de Graaf met zijn Raad, dat de Heer van de Leck in het bezit ervan gehandhaafd zal worden. Immers aan de ongestoorde uitoefening van een recht gedurende langen tijd ontleent men het recht om daarin, althans voorloopig, gehandhaafd te worden. Daarom zet de Graaf ingevolge de uitspraak door hem en zijn Raad gedaan, den Heer van de Leck in de genoemde goederen en

belooft hem daarin te houden en te beschermen tegen een ieder, zooals hij dat als leenheer van het goed tegenover zijn leenman verplicht is.
Het toegewezen recht geldt echter slechts, totdat de Heer van Zevenbergen het leenmansrecht op deze goederen aan den Heer van de Leck afwint voor Graaf en Raden, of wel er hem „mit recht ende mit vonnisse" voor het ordinaris gerecht, n.l. de Grafelijke leenbank, ten petitoire uitwint. Tevens blijkt hieruit, dat de zaak een echte leenzaak is.
De toewijzing van het goed als erfleen aan den Heer van de Leck, draagt dus een possessoir karakter. Graaf en Raden wijzen hier dus possessie van leen toe.
Deze possessoire toewijzing behoeft ons niet te verwonderen, want het bewijs ten voordeele van den Heer van de Leck was niet volledig, maar droeg het karakter van een aanwijzing, immers het bepaalde zich tot het aantoonen van het feit, dat hij en zijn rechtsvoorgangers het betwiste recht gedurende langen tijd ongestoord hadden uitgeoefend, hetgeen door Graaf en Raad niet als afdoende bewijs wordt beschouwd, omdat zij eventueel beter bewijs van de tegenpartij niet hebben kunnen hooren, daar deze niet verschenen is.
Wij zien dus, dat contumacie van ééne partij hier leidt tot possessoire toewijzing van het recht aan de andere, die wel verschenen is.
Het stuk eindigt met het gebruikelijke krachtige executie bevel van den Graaf. Hij gebiedt den Heer van Zevenbergen en al diens ondergeschikten, op verbeurte van lijf en goed, om hun handen van die goederen af te trekken en den Heer van de Leck deze rustig te laten gebruiken, zonder hem daar in eenig opzicht „cracht"

of „hinder" in te doen. Als iemand dit verbod overtreedt, dan zal de Graaf dat straffen aan zijn lijf en goed. Verder beveelt de Graaf aan zijn betrokken landsheerlijke ambtenaren mee te werken aan de uitvoering van deze beslissing.
Mocht ondanks dit alles de tegenpartij, die immers een machtig persoon is, den Heer van de Leck nog hinder doen in deze goederen, dan geeft de Graaf hem speciaal toestemming om hier met eigen richting tegen op te treden, n.l. om de tegenpartij zonder meer te laten arresteeren overal binnen 's Graven landen en in arrest te doen houden, totdat zij aan den Graaf gebeterd heeft wegens haar delict van „craft" en van ongehoorzaamheid aan een Grafelijk bevel en zij aan den Heer van de Leck zijn schade vergoed heeft. Hiertoe moeten al 's Graven ambtenaren meewerken; zijn zij hierin nalatig uit vrees voor den Heer van Zevenbergen, dan zal de Graaf dit ambtsverzuim „corrigieren" aan hun lijf en goed.
Als schriftelijk bewijsstuk voor de hem toegekende rechten geeft de Graaf aan den Heer van de Leck den voorgaanden brief, waaruit blijkt, dat dit erfleen hem ten possessoire is toegekend.
Uit 't feit, dat partijen gekend worden in de wijze van onderzoek, blijkt weer, dat het proces voor Graaf en Raden niet formeel in zijn werk gaat, zooals bij de procedure's voor het land- of leengerecht. De procedure voor Graaf en Raad is er geheel op ingericht, om partijen tot elkaar te brengen, te „verliken", en om het geschil zoo spoedig mogelijk uit den weg te ruimen, zij het door een slechts voorloopige beslissing, n.l. door een possessoire uitspraak op grond van summier bewijs, die

den vrede tusschen partijen zoo spoedig mogelijk herstelt.

Een ander voorbeeld, waarin wij Graaf en Raden in een echte leenzaak zien optreden, vinden we in een brief van 8 Februari 1407[1]), luidende:

„Willem Grave enz. doen cond enz., want onse lieve ende geminde Heere Otte van Asperen, Heere van Voirst, als recht mombaer ende voecht synre getruweder wyve Johanna Vrouwe van Voirst ende van Keppel, ons oetmoedelic vervolcht heeft om sulc gebrec ende afterwesen als hi van synre gesellinnen wegen der Vrouwe voirscr. lange tyt gehadt heeft aen Heren Dirc van Zwieten, Ridder, roerende van alsulken liengoeden als Urck, an die Zuytside van der kercken, dat geheten is die Delff ende half Emelwairde mit hoeren toebehoeren, welke liengoeden voirscr. men altois van onsen voirvaderen, Graven te Hollant, te lijen gehouden heeft, ende nu tet tijt noch van ons hout.

So hebben wij, om rechts wille mid goeder voirsiennicheit voir ons ende onsen getruwen Rade doen comen den Heere van Voirst en Heren Dirc voirscr., dair Heere Dirc voirsz. aen ons rechts begheerde.

Des so verwilcoerden hem beyde die partyen voirscr. aen onser hant, rechts te bliven aen ons, ende an onsen Lienmannen hier na beschreven[2])."

Volgen de namen van twaalf personen, waaronder verscheidenen, die wij ook als 's Graven Raden hebben leeren kennen.

Dair wij den Heere van Voirst ende Heren Dirc voirscr.

---

[1]) van Mieris IV, blz. 48.

[2]) Het is dus een „geblijf" aan bepaalde leenmannen.

volcomen dage van recht off bescheiden hebben ende laten geschien voir ons ende onsen Lienmannen voirscr., na den lienrechte ende custume ons lands van Hollant voirscr.

In den welken wy mid onsen getruwen Lienmannen voirnoemt gekent hebben, ende kennen mid desen brieve, na betoen ende woirde, die wy up beyden zyden gesien ende gehoert hebben, dat, aengesien die Heren van Voirst in der oudster lienweren sijn, ende dier lienweer niet uutgegaen en syn als recht is, dat die Vrouwe van Voirst voirscr. in desen liengoeden, dair si om twisten, mid recht wesen sal, ende Heere Dirc van Zwieten dair uut.

Welke goede voirn. wij verliet hebben ende verlien te houden van ons ende van onsen nacomelingen der Vrouwen van Voirst voirscr. ende hoeren nacomelingen tot sulken recht ende lien, als zij ende hoir voirvaders die van ons ende van onsen voirvaderen Graven te Hollant tot deser tijd toe gehouden hebben, behoudelic ons ende onsen nacomelingen ende enen ijgeliken sijns rechts.

Gegeven in den Hage achte dage in Februario, anno xiiii^{c} ende zeven, na den lope van onsen Hove."

Een aanzienlijk edelman klaagt bij den Graaf, dat een andere edele hem reeds lang „cracht" doet aan leengoed, dat hij houdt van den Graaf.

Deze ontbiedt beide partijen voor zich en zijn Raad, zooals hij zegt „om rechts wille", m.a.w. om te zorgen, dat ieder krijgt, wat hem rechtens toekomt. Graaf en Raden bemoeien zich dus met een geval van hinder aan een Grafelijkheidsleen, op éénzijdige klacht van den gehinderde en dagen op grond hiervan den stoorder

voor zich. De vraag echter wie recht heeft op het leen, kunnen zij in dit geval niet zonder meer berechten, omdat deze kwestie een echte leenzaak is, daar minstens één der partijen met het goed beleend is.
De beklaagde beweert voor Graaf en Raad, dat hij geen „craft" doet aan andermans goed, want dat het goed in kwestie hem toebehoort. Dit kunnen wij opmaken uit de woorden dat hij „aan" den Graaf „rechts begheerde".
Nu de zaak zoo staat, kan de Raad deze niet meer uit zich zelf berechten, want zijn bevoegdheid gaat niet verder dan het „afdoen" en straffen van „cracht" aan een Grafelijkheidsleen. Daarom sluiten beide partijen ten overstaan van den Graaf een arbitrage overeenkomst, waarbij zij „blijven" aan de uitspraak van den Graaf en twaalf van diens leenmannen, met name genoemd.
Bij de keuze van de arbiters blijven partijen dus binnen den kring van de leden van het ordinaris gerecht. Naar den vorm hebben wij hier met arbiters te doen, in wezen met het ordinaris gerecht, temeer omdat de praktijk in dezen tijd is, dat niet alle leenmannen ter leenvierschaar opkomen, maar dat de Graaf er een aantal oproept. Feitelijk treedt hier dus het ordinaris gerecht op, met deze bijzonderheid, dat partijen, en niet de Graaf, de leenmannen aanwijzen, die het gerecht zullen vormen. De aangewezenen hebben hun bevoegdheid dus aan hun qualiteit van leenman, en niet aan een opdracht van partijen te danken.
Graaf en leenmannen „leggen" partijen een „*volcomen* dage van recht" dus een rechtszitting om ten petitoire te procedeeren. Op deze terechtzitting wordt geprocedeerd

volgens het beschreven en onbeschreven Hollandsch leenrecht.

Graaf en leenmannen doen uitspraak op grond van de overgelegde titels en de mondelinge argumenten van partijen. Zij beslissen, dat de klager het leen „mit recht" hebben zal en dat de tegenpartij „dair uut wesen sal" en wel zonder possessoire clausule, dus definitief.

Zij beslissen aldus, omdat de klager „in der oudster lienweren" was „ende dier lienweer niet uutgegaen en is, als recht is."

De mededeeling, dat de eene partij „de oudste lienwere" heeft, beteekent niet, dat deze de oudste uitoefenaar van het leenrecht is, maar wil zeggen, dat hij den oudsten titel heeft. Immers door de beleening, waarvan een acte wordt opgemaakt, krijgt men „were", ook zonder nog feitelijk bezit te hebben gehad, evenals door gerechtelijk transport bij overdracht van allodiaal goed.

Beide partijen zijn dus beleend, het is bijgevolg een echte leenzaak, zooals we reeds opmerkten. Daarom kan de zaak niet voor den Raad komen, tenzij krachtens geblijf, want zij draagt geen politiek karakter.

Het betwiste leengoed wordt, zooals gezegd, ten petitoire toegewezen, omdat de arbiters het feit, dat de klager den oudsten titel heeft, als afdoend bewijs voor zijn recht beschouwen.

Ter bevestiging van deze uitspraak beleent de Graaf ten overvloede den gerechtigde opnieuw met het goed in kwestie. De acte van de uitspraak, waarin zijn recht erkend wordt, is dus tevens een nieuwe leenbrief voor hem.

Bij deze zaak behoort een post uit de Tresorier's rekening van Philips van Dorp (1 Maart 1407—19 Juni

1408)[1]), die ons inlichtingen geeft over de wijze, waarop de bovengenoemde leenmannen bijeenkomen. Hoewel zij als arbiters optreden, zien wij, dat hun vergadering practisch neerkomt op een gewone leenvierschaar.

„Cleyn foureinen"[2]).

„Willem den bastairt betailt, dat hi verteerde also hi gesent wart om sommige van myns heeren leenmannen te dagen inden Hage te comen t'Sonnendages naistcomende om den hofding (d.i. de zitting van het leenhof) wille, te houden tusschen den heere van Voerst ende heeren Dirc van Zwieten, roerende den lande van Urck. f. ....

„Item t'Sonnendages xviii dage in Julio betailt van cost die myns heeren leenmannen deden in den Hage also sij dair ontboden waren om den hofding te houden tusschen den heere van Voerst ende heeren Dirc van Zwieten van den lande van Urck f. ....

„Item 't sonnendages xxvii dage in Augusto betaald van cost die myns heeren leenmannen in den Hage tot Gillys Filps soen deden, also sij te recht geseten hadden tusschen den heere van Voerst ende heeren Dirc van Zwieten, roerende van den lande van Urck f. ....

„Item betailt Willem den bastairt ende hi verteert ende verreist hadde om sommige van myns heeren leenmannen te dagen ter vierschair te comen tegen den heere van Voirst ende heeren Dirc van Zwieten ende beliep te samen, als 't cedelkijn inhilt, dat hi dair of overgaf, f. ....

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.
[2]) „foureinen" zijn buitengewone uitgaven. Vergelijk Verwijs en Verdam.

„Van Bodelonen".

„Item Lambrecht van Odwijc gesent an (volgen de namen van eenige der bovengenoemde mannen) ende anders den Mannen die geordineert waren die vierschair te besitten van den dingtale tusschen den heere van Voerst ende heeren Dirc van Zwieten van den lande van Urck, dat sij dairom in den Hage comen souden t'Sonnendage na Onser Vrouwendag purificatio (5 Februari 1408) om die vierschair aldair te besitten; hem gegeven f. ...."

Uit dit alles blijkt dus, dat de Tresorier de bijeenkomst van de leenmannen-arbiters beschouwt als een gewone zitting van 's Graven leenbank. Dit klopt dus met onze veronderstelling, dat wij hier in wezen met een uitspraak van het ordinaris gerecht te doen hebben, ondanks het feit, dat deze zaak formeel een arbitragezaak is.

Een voorbeeld van een echte leenzaak, die voor den Raad komt, is de zaak van Machteld, de vrouw van Engbrecht Schrijver, contra Willem Doedenz, dateerend uit het jaar 1422.

Deze zaak is opgeteekend in het XIIIde Memoriale f. 49[1]).

„Roerende Mechtelt Engbrechts Scrijvers wijff."

„Johan etc, laten U weten onsen lieven ende getruwen Bailiuw[2]), Scout, Burgemeesters, Scepenen ende Raide

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

[2]) Hier hebben we dus het geval, dat in een stad, wat den persoon van den „rechter" betreft, de hooge en lage iurisdictie nog gescheiden is. Dit is de meest oorspronkelijke toestand.
Martens: „de Iustitieele colleges" blz. 3 noot 1 geeft hiervan meerdere voorbeelden.

onser stede van Rotterdam, want Machtelt Engbrechts Scrijvers wyff aen die een sijde, ende Willem Doeden soen aen die ander zyde voir ons ende onsen Raide geweest sijn, elc mit sijnen betoene ende besceyde, van sulken hoenren ende Rente (d.w.z. een rente bestaande in hoenders) als dair sij om twisten ende scelen.
Dair wy niet anders off gevijnden en konnen, dan dat Machtelt voirn. die helffte dair aff van ons te leen houdt, van der hoffstat wegen van Arkel, so sij dat mit goeden claren brieven bij gebracht ende bewijst heefft.
So ontbieden wij U ende bevelen mit sonderlingen ernste, dat ghij Machtelt voirs. in hoiren voirs. leen houdt, ende sterckt van onser wegen, tegen enen ygeliken. Ende hoir recht doet dair off, ende van al dat dair off roeren mach, na inhout hoirrer brieve, tot alre tyt als syt an U te doen heefft (d.w.z. als zij Uw medewerking noodig heeft), totter tyt toe, dat sij mit recht dair uut gewonnen wordt (n.l. door haar tegenpartij), voir ons ende onsen Mannen, dair sy sculdich is te recht te staen van den goede voirsz. Dit en laet niet.
Datum Hage xxvii die mensis Octobris anno xxii."
De Graaf laat weten aan de stadsregeering van Rotterdam, dat Machtelt en Willem Doendenz., die in geschil zijn over een rente in natura, voor hem en zijn Raad zijn verschenen. Partijen zijn waarschijnlijk geen edelen.
De rente is een achterleen van de Grafelijkheid. Vermoedelijk is deze zaak daarom voor den Graaf gekomen.
Elk van partijen heeft voor Graaf en Raden zijn mondeling en schriftelijk bewijs aangevoerd. Machtelt bewijst daar „mit goeden claren brieven", dus met schriftelijke titels, dat zij recht heeft op de helft van

deze rente als achterleen van de Grafelijkheid. Machtelt's brieven zijn weliswaar in orde, maar toch vindt de Graaf dit bewijs blijkbaar niet afdoende, want hij zegt dat hij *tot nu toe* niets anders heeft kunnen vinden. Inderdaad komt dan ook later een brief van de tegenpartij voor den dag.

De toewijzing van het leen aan Machteld draagt dan ook een possessoir karakter.

De Graaf beveelt overeenkomstig deze beslissing aan de regeering van Rotterdam om Machtelt in het leen te houden van 's Gravenwege, volgens haar brieven, totdat zij daar ten petitoire door haar tegenpartij uitgewonnen wordt voor het ordinaris gerecht, n.l. voor de Grafelijke leenbank.

Graaf en Raden berechten hier dus een echte leenzaak, zonder dat er iets blijkt van een „geblijf". Hun optreden bepaalt zich niet meer tot het „afdoen van craft" aan een Grafelijkheidsleen, maar zij beslissen in ons geval de rechtsvraag, aan wien het leen toekomt, welke zij vroeger steeds verwezen naar de leenbank. Echter draagt hun uitspraak slechts een possessoir karakter, terwijl het petitoir proces uitdrukkelijk gereserveerd blijft voor de Grafelijkheidsleenbank.

We hebben hier een voorlooper van den toestand, zooals wij dien later in de instructie's aantreffen, waarbij de Raad ten possessoire oordeelt over leen, terwijl de leenbank de petitoire rechter is. De differentiatie in possessoire en petitoire rechtsmacht heeft zich dus ook over leenzaken uitgebreid.

Inderdaad heeft er later een petitoir proces over deze zaak voor de leenbank plaats gevonden. Wij vinden deze procedure beschreven in het Register Johan van

Beyeren IX op f. 49 v°.[1])

„Machtelt Engebrecht Schrivers wyf."

„Johan enz. doen cond enz. Also Machtelt an die een zide ende Willem Doedenzoen an die ander zide geschele ende twij onderlinge gehat hebben, roerende van der helft van een deel capoenen ende hoenre (hieruit bestond dus de leenrente) binnen onser stede van Rotterdam, diemen van ons alse van der hofstat van Arkel te leen houdt, ende daer sij beyde onse verlij brieve of hadden, so waer hem beyden daer om een dach van recht bescheiden voir ons ende onsen mannen in den Hage, aldaer wij selve te rechte zaten.

Aldaer sij van beyden zijden elx mit sinen bescheide ende bethone voir ons quamen. Ende Machtelt voirscr. wart aldaer in den besten rechte gevonden ende gewijst van ons ende onsen Mannen voirscr.

Ombieden daerom mit ernsten ende bevelen onsen baeliu, Scout, burgemeesters, Scepenen ende Rade onser stede van Rotterdam voirscr., die nu sijn of namaels wesen sullen, dat sij Machtelt voirscr. ende horen rechten leenvolgers in den voirscr. leen houden ende starcken tiegen enen yegeliken, ende hoir dair of recht doen, ende van al, dat daer of ruerende mag wesen, so wanneer sij des van haer vermaent worden, ende des in gheenrewijs te laten.

Ghegeven in den Hage opten xxi^{sten} dach in Meye int jaer ons Heren Mccccxxiiii."

Hier blijkt ons, dat beide partijen een Grafelijken verlijbrief van deze leenrente hebben, m.a.w. dat beiden ermee beleend zijn. Het geschil is dus een echte leenzaak.

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Nu de andere partij ook een schriftelijken titel blijkt te hebben weten we tevens, waarom in het vorige stuk het bewijs „met goeden claren brieven" door de ééne partij geleverd, geen volledig bewijs vormde. Graaf en Raad wisten blijkbaar van het bestaan van den titel van de andere partij.

Beide partijen worden voor de Grafelijke Leenbank ontboden. Zij verschijnen hier ieder met hun mondeling en schriftelijk bewijs. Beide partijen brengen dus hun bewijs, nu zoo volledig mogelijk, voor.

De leenbank vindt, dat Machteld, ook na deze volledige bewijsvoering, het beste recht heeft. Daarom wordt de leenrente aan haar ten petitoire toegewezen, zooals blijkt uit het ontbreken van een possessoire clausule.

Wederom volgt een bevel aan de stadsregeering van Rotterdam, waar de rente gevestigd is, om dit vonnis te helpen uitvoeren.

Een voorbeeld, waarin Graaf en Raden een geval van „hinder" aan Grafelijkheidsleen behandelen, vinden we in een brief van 1424, opgeteekend in het XIVde Memoriale f. 46 v°.[1]).

„Roerende Herberen van Bueningen."

„Johan enz. doen cont allen luden, want sommige persoenen, binnen der stat van Huesden geseten, Herberen van Buenningen sijn landt ende goet, dat hy van ons te leen houdt ontweldicht ende onbruke gemaect hebben boven dat wy den voirgenoemden tot vele tijden gescreven hebben ende laten weten, dat sij quamen voir ons ende onsen leenmannen, wij wouden hem dair af doen, dat wij van recht sculdich waren te doen.

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Soe hebben wij Herberen voirs. gegonnen ende geconsenteert, gonnen ende consenteren mit desen brieve, dat hy die voirgenoemde personen soe wair hi die bevijnden of betreden kan, in den onsen of dair wij bewijnt over hebben, mit recht doen houden ende becommeren[1]) mach, om die te doen comen voir ons ende onsen Rade, om ons ende onsen Rade bij te brengen ende te onderwysen by wat saken of reden sy dat gedaen hebben. Dit sal gedueren tot onsen wederseggen.
Datum in den Hage vii dagen in Julio anno xxiiij."
Eenige inwoners van de stad Heusden hebben aan een leenman van de Grafelijkheid diens leengoed met geweld ontnomen en gebruiken dit onrechtmatig, ondanks het feit, dat de Graaf hen meermalen schriftelijk gewaarschuwd heeft en hun heeft laten weten, dat zij, als zij aanspraak maken op het goed, voor de Grafelijke leenbank moeten komen. De Graaf met zijn Raad treden hier dus op tegen stoornis in het bezit van een grafelijkheidsleen.
Ook al meenen de inwoners van Huesden recht op het leen te hebben, dan nog mogen zij het goed niet eigenmachtig aantasten, want dit is, zooals iedere vorm van eigenrichting, streng verboden.
Zij hebben zich dus schuldig gemaakt aan „cracht" aan onroerend goed en wel aan leengoed van de Grafelijkheid en hiertegen treedt de Graaf op met zijn Raad.
Daarom geeft de Raad bij dezen brief aan zijn leenman speciale vergunning om de hinderaars overal in 's Graven gebied te doen aanhouden en te arresteeren, om hen zoo te dwingen voor Graaf en Raden te komen, ter verantwoording over hun gedrag.

[1]) becommeren is arresteeren, vergel. Verwijs en Verdam.

Deze dwang door de wederpartij geschiedt „met recht", daar zij gegrond is op de speciale Grafelijke machtiging. We hebben hier dus te doen met een dispensatie bepaling; zonder deze zou een dergelijk optreden van een particulier vallen onder strafbare eigenrichting.
Het opmerkelijke uit dit stuk is, dat partijen voor het Leenhof moeten komen, als zij hun aanspraken op het goed willen doen gelden, terwijl zij later, als zij eenmaal „cracht" aan het goed gedaan hebben, voor den Raad moeten worden gebracht.
„Craft" wordt in het algemeen berecht door de Baljuws vierschaar, maar hier komt een geval van „craft" direct voor den Raad. De reden daarvan is, dat de craft in ons geval een eigen goed van den Graaf betreft, want de Grafelijkheidsleenen zijn een speciale vorm van Grafelijk domein.
We hebben in dit stuk een geval van gewone rechtspraak door Graaf en Raad. De ééne partij daagt de andere met dwangmiddelen voor Graaf en Raden en de gedaagde, de hinderaar, wordt tegen wil en dank door hen berecht.
Een volgend voorbeeld, waarin de Raad zich bemoeit met een zaak over Grafelijkheidsleen, dateert van 8 Augustus 1434 en is te vinden in het Iste Memoriaal Rosa f. 166 v°.[1]):
„Up die geschille, die staen ende sijn tusschen Jacob van der Duyn, an die een zyde ende Jacob Tack mit Willem Screvel aen d'ander sijde, roerende van die Ambochtsheerlicheit van den Moeren, die Jacob van der Duyn hem vermet syn te sijn, gelegen in Zuythol-

---

[1]) Uitgave blz. 108.

lant, dair sij tegen malcanderen om ter antwoirden ontboden hebben geweest voir mijns genedigen heeren Raide, geordineert tot synen saken van Hollant.
So hebben diezelve myns genedigen heeren Raide dairup overgezien hoerer beyder bescheyt ende bethoon ende hebben dair up verantwoird die voirsz. partiën, dat sij om sekeren saken wille, die sij bevonden in desen geschille, up desen tyt also niet beraden noch verzien en waren him dair aff te besceyden ende een eyntlike antwoirde te geven.
Mer hebben dairup geordineert ende bevolen van myns genedigen heeren wege, by synen openen brieven, den Rentmeester van Zuyt-Hollant, die voorsz. ambochtsheerlicheit, dair sij in geschille off waren, aen te vairden ende te bewaren (dus te sequestreeren) totter geenre behoeff, die daer aff in den besten rechte bevonden werden soude[1]), ende dat mijn heer hem anders dair aff te weten soude doen.
Ende die selve Raide hebben mede gelast den Rentmeester voirn. up dien voirsz. Moeren te trecken ende aldair een ondersoeck te doen, wael ende notabelyc, bij goeden versiene en eerbairen luyden (dus een modern getuigenverhoor), up der geenre cost, die in den onrechte bevonden sal worden.
Ende die rechte waerheyt aldair te onderstaen, wie van hem beyden, te weten Jacob van der Duyn off Jacob Tack mit Willem voornoemd, eerst die ambochtsheerlicheyt oppenbairlijc hem bewonden ende die tienden upten voirsz. Moeren vercofft, ende rechters ende heemraders dair geset hebben, teneynde dat hij den

---

[1]) Het geschil loopt dus over de vraag: wie heeft recht op het leen.

Raide bescheydelic dat sal mogen overbrengen, om him na te rechten ende den partijen dairaff te besceyden, als dat behoren sal na gelegenisse der saken.
Dit geschiedde in den Hage upten viii[en] dach van Augusto anno xiiij[c]xxxiiii."
„'T is te weten dat die Raide van desen saken geen eygentlike antwoirde gegeven en hebben, overmits suspicie ende zekeren gebreke wille, die hem duncken wesende in den brieven, die hem eenige van den voirsz. partiën van den Moeren voirsz. gethoent hebben, ende dair sy die goede bij besitten willen."
Er is geschil tusschen Jacob van der Duyn en Jacob Tack samen met Willem Screvel over een ambachtsheerlijkheid, dus over een leen van de Grafelijkheid, want allodiale ambachtsheerlijkheden komen practisch niet voor[1]).
Jan van der Duyn beweert, dat deze heerlijkheid hem toekomt; hij is dus vermoedelijk de eischer. Beide partijen worden „tegen malcanderen ter antwoirde" ontboden voor den Raad.
Het geschil is een echte leenzaak, want het object is een Grafelijkheidsleen, terwijl minstens één der partijen ermee beleend is, zooals blijkt uit de toevoeging, waar gesproken wordt van: „de brieven, die eenige van den voirsz. partien van der Moeren voirsz. gethoent hebben, ende daer sij die goede by besitten willen."
Waarom deze leenzaak niet voor de leenbank, maar voor den Raad komt, kunnen wij uit het stuk niet met zekerheid opmaken. Mogelijk hebben wij hier een voorlooper

---

[1]) Zie Gosses: „de Rechterlijke Organisatie van Zeeland in de Middeleeuwen" blz. 284. Gosses zegt daar: „Ambacht was leen".

van de latere possessoire iurisdictie van den Raad in leenzaken.

Wanneer partijen verschenen zijn, nemen de Raden kennis van beider mondeling en schriftelijk bewijs en antwoorden daarna aan partijen, dat de zaak hun om zekere redenen nu nog niet duidelijk is, en zij dus niet in staat zijn om hun een einduitspraak te geven.

Voorloopig spreekt de Raad dus een „non liquet" uit. Dit is voor ons van belang, omdat er nauw verband bestaat tusschen het non liquet en de possessoire uitspraak.

Het non liquet komt, evenals de possessoire beslissing, in het algemeen eerst dan voor, wanneer men naar de waarheid gaat zoeken op moderne wijze, want bij het zuiver formalistisch bewijs vindt het gerecht steeds een oplossing, en wel een afdoende.

Bij een waarheidsonderzoek daarentegen loopt men kans, dat men de waarheid òf niet vindt, en dan volgt er een non liquet, òf wel, dat men slechts aanwijzingen verkrijgt. In het laatste geval volgt een possessoire beslissing. Deze is dus een half non liquet, want het gerecht geeft slechts een uitspraak, voor zoover de zaak hun duidelijk is geworden, welke uitspraak daarom een voorloopig karakter draagt.

De aanteekening onder het stuk vermeldt welke deze zekere redenen waren. Daaruit blijkt het vermoeden van de Raden, dat de overgelegde brieven valsch zijn.

De Raden bevelen daarom, uit naam van den landsheer, bij open Grafelijken brief, aan den Rentmeester van Zuid-Holland de betwiste ambachtsheerlijkheid te sequestreeren en te bewaren voor dengene, die er het beste recht op zal blijken te hebben.

We hebben hier dus een voorbeeld van sequestratie van het goed in kwestie, als middel om hangende het proces den vrede t.a.z. van het goed te bewaren, welk middel wij later, in de instructie's geregeld zullen aantreffen. Ook in dit opzicht bevatten de instructie's onder den vreemden titel „sequestratie" in wezen dus niets nieuws.

Tevens gelast de Raad den Rentmeester, om een onderzoek in loco te doen en aldaar een waarheid te bezitten door getuigen in modernen zin te hooren, alles op kosten van dengeen, die het proces zal verliezen. De Rentmeester moet daardoor uitmaken, wie van beide partijen het eerst deze ambachtsheerlijkheid openlijk bezeten heeft, het tiendrecht aldaar verpacht heeft, en een rechter en heemraden aldaar aangesteld heeft[1]). De Rentmeester moet uit deze handelingen afleiden, wie van partijen het eerst de rechten van ambachtsheer heeft

---

[1]) We vinden hier dus opgesomd, wat toentertijd als de meest typeerende symptonen van ambachtsheerlijkheid beschouwd werd.
Opmerkelijk is, dat althans voor dit ambacht, het tiendrecht wordt beschouwd als een der meest normale ambachtsgevolgen, vooral, omdat de Raad kort daarna bij wijsdom juist het tegengestelde uitmaakte, men zie het Iste Memoriaal Rosa fo. 215 (Uitgave blz. 156). Daar wordt gezegd:
„Up den xvsten dach in Novembri anno xxxiiii was gevraecht by mijnen heer van Santes aan den heeren ende Rade hier na gescreven, of tienden der ambochtsheerlicheden plegen te volgen in den lande van Hollant.
Dewelke heeren ende Rade seyden by hoirer wetenheit, dat die tienden der ambochtsheerlicheden niet en plegen te volgen, ten waire dat zy bysonder in brieve genoemt stonden: die Heer van IJsselstein enz. . . . . (volgen de namen van elf andere Raadsheeren).
Ende die II heeren, hier na gescreven, seiden die contrarie, ende meenden, dat die tienden der ambochtsheerlicheden sculdich sijn te volgen: die heer van Montfoirden ende heer Dirck van der Merweden."

uitgeoefend, m.a.w., wie de oudste bezitter van de heerlijkheid is en hiervan aan den Raad rapport uitbrengen.
Het bewijs van partijen wordt dus door den Raad terzijde gelegd, omdat de innerlijke overtuiging van den rechter is, dat de stukken valsch zijn; maar bewezen is dit niet. De rechter gaat nu zelf bewijs zoeken, buiten partijen om, en draagt aan een Grafelijk ambtenaar op om ter plaatse te onderzoeken, wie van partijen het recht in kwestie het eerst heeft uitgeoefend, m.a.w. wie het oudste bezit heeft. In tegenstelling tot den oorspronkelijen toestand is de rechter hier dus geenszins lijdelijk, maar neemt hij integendeel aan partijen de bewijsvoering uit handen.
We treffen hier dus een volkomen modernen inquisitorialen gedachtengang aan, weer een bewijs, dat de Raad een modern georiënteerd college is.
We zagen in het voorafgaande, dat er speciale redenen zijn, waarom echte leenzaken voor den Raad kunnen komen. Hoewel de leenbank de ordinaris rechter voor leenzaken bleef, beschouwde men het ten gevolge van deze ontwikkeling niet meer als onmogelijk, dat een leenzaak om een bijzondere reden door den Raad berecht werd.
Nu was in dezen tijd, d.w.z. in het tweede kwart van de vijftiende eeuw, één van de redenen, waarom de Raad zich met een zaak over allodiaal onroerend goed bemoeide, deze, dat de zaak liep over de „possessie". Naar analogie daarvan wordt nu ook in een leenzaak het feit, dat het geschil loopt over de „possessie", als één der redenen beschouwd, waardoor de Raad bevoegd wordt.

Het bestaan van de boven besproken bijzondere redenen, waarom de Raad zich met een echte leenzaak bemoeit, heeft mogelijk gemaakt, dat later ook het feit, dat de zaak een possessoir karakter draagt, zich hierbij heeft geschaard.
Deze competentie is dus ontstaan naar analogie van de possessoire rechtsmacht van den Raad in zake allodiaal onroerend goed.
Dezen gedachtengang vinden wij ook bij Bort[1]), alwaar gezegd wordt:
„Als over possessie van leengoederen questie valt, tunc etiam in feudis adeundus est ille judex, qui in illa provincia super litigiosa possessione cognoscere consueverit, ende sulcx is bij ons het Hof van Hollant."
Ook pleit voor dezen ontwikkelingsgang, dat de mij bekende beslissingen van den Raad over possessie van leen veel minder ver terug gaan dan de possessoire uitspraken van de Raden over allodiaal onroerend goed.

AFDEELING II.

In de vorige afdeeling bespraken wij gevallen, waarin leenzaken om bijzondere redenen door den Graaf met zijn Raad werden berecht.
Naast deze leenzaken staat nog een andere groep zaken over feodaal onroerend goed, welke ook door Graaf en Raden worden berecht, n.l. die geschillen, welke weliswaar een leengoed betreffen, maar toch geen leenzaak zijn, omdat partijen niet met het goed beleend zijn, of wel, omdat één der partijen het feodaal karakter van het goed ontkent. In zoo'n geval is de leenbank onbe-

[1]) Tractaet van het Hollants Leenrecht VIII, 17.

voegd. Dergelijke geschillen berecht de Graaf met zijn Raad.

Hoewel wij in dit hoofdstuk te doen hebben met geschillen over feodaal goed, moeten wij ze scherp onderscheiden van de leengeschillen.

Voor een leenzaak is volgens onze bronnen niet alleen noodig, dat het object van het geschil een leen is, maar bovendien, dat minstens één der partijen met het goed in kwestie beleend is[1]).

---

[1]) Bort: „Tractaet van het Hollants Leenrecht" zegt in deel VIII Cap. IV. Titel 8, blz. 336: Men kan „sonder verlij geen recht vervorderen in judicio feudali, omdat daertoe *qualitas vassallitia* (de qualiteit van beleende) wert gerequireert, ende niemant, sonder alvooren Hofweerdich gemaect te zyn, er wert geadmitteert, maer exceptione inhabilitatis a limine judicii feudalis, wert af gewesen".

Echter blijkt hieruit nog niet duidelijk, of de leenbank alleen bevoegd is in zaken tusschen twee leenmannen, of, dat het voldoende is, als één der partijen leenman van het goed is.

Uit § 6 en 7 van hetzelfde deel blijkt echter, dat Bort meent, dat zoowel eischer als verweerder beleend moeten zijn; hij zegt daar: „By ons en onse naburige Provintien is alomme gerecipieert, dat men geen aentael op een Leen kan doen coram judice feudali, sonder alvoren daervan verly genomen te hebben (d.i. daarmee beleend te zijn) ende daervan behoorlijck te hebben doen blijcken, aleer men in rechten mag werden geadmitteert. Ende dat mede, sonder sulckx gedaen te hebben, een verweerder of besitter van 't leen oock dienaengaende geen defensie doen kan ende daerinne gehoort kan werden".

De Groot is dezelfde meening toegedaan, want hij zegt in Boek II, deel 41, § 64: „ende sonder verly ofte manschap mag niemand in regten op een Leen aentael doen, ofte 't zelve verweeren, maer werd van de Leenbanck afgeweesen".

Merkwaardig is bij Bort de uitdrukking, dat beide partijen: „verly nemen". Dit vestigt den indruk, dat in Bort's tijd het systeem van de zuiver formeele beleening, waarover wij nader zullen spreken, in zwang was, m.a.w., dat beide partijen op hun aanvraag zonder meer een verlijbrief kregen en daarna voor de Leenbank procedeerden over het leen in kwestie.

Onze stukken vestigen echter den indruk, dat het al voldoende was om voor de Leenbank te kunnen procedeeren, als één der partijen beleend was. In ieder geval staat dus vast, dat voor een procedure voor

In dit hoofdstuk worden dus die zaken besproken, waarbij dit niet het geval is.
De voornaamste groep hiervan vormen de geschillen over het recht op beleening.
Bij kwesties over beleening moeten wij bedenken, dat deze zich eerst voordoen, nadat de leenen erfelijk zijn geworden en er zich een leen-erfrecht ontwikkeld heeft.
Wij kunnen daarbij drie gevallen onderscheiden:
Ten eerste het geval, dat één persoon zich bij den Leenheer als leenvolger aanmeldt. De Graaf is krachtens het leen-erfrecht verplicht te beleenen. Hij kan dit doen zonder meer, of wel de voorwaarde stellen, dat de adspirant zijn leenvolgerschap summier bewijst. Noodig is dit echter niet, want iedere beleening geschiedt: „behoudens den Leenheer ende een yegelijck sijns rechts", m.a.w. op risico van den beleende, dus zonder dat de Graaf er voor instaat, dat hij niet later een ander met het goed zal beleenen. Hiermede is niet in strijd, dat hij den Leenman het rustig genot van het goed garandeert. Deze garantie is gericht tegen onrechtmatige aantasting door derden, maar sluit niet uit, dat de Graaf later het zelfde goed in leen geeft aan iemand, dien hij als beter gerechtigde beschouwt.
De tweede mogelijkheid is, dat zich tegelijkertijd twee adspirant-leenvolgers aanmelden. Ook dan kan de Graaf tweeërlei doen. Hij kan òf beiden beleenen, hetgeen mogelijk is door de clausule: „behoudens een yegelyck sijns rechts", òf hij kan, alvorens tot beleening over te gaan, eerst uitmaken, wie de recht leenvolger is.

---

de leenbank alltijd vereischt is geweest, dat op zijn minst één partij met het goed is beleend.

In het eerste geval draagt de beleening een zuiver formeel karakter, zij heeft tengevolge, dat beide partijen nu leenman zijn en dus voor de Leenbank over het recht op het goed kunnen procedeeren[1]). In de praktijk kiest de Graaf echter de tweede oplossing. Er vindt in dit geval een procedure plaats voor Graaf en Raad tusschen de twee adspiranten.

Ten derde bestaat de mogelijkheid, dat de tweede adspirant zich aanmeldt, nadat de eerste al beleend is, en dat de Graaf ook hem bij vergissing met het goed beleent. In dit geval zijn er dus twee leenmannen, die hun geschil over het recht op het leengoed moeten uitmaken door een procedure voor de leenbank.

Wij kunnen deze verschillende gevallen, die zich bij geschillen over recht op beleening voordoen, in twee groepen verdeelen: geschillen vóór de beleening gerezen, en geschillen ontstaan, nadat er beleend is. De eerste groep komt voor den Graaf en zijn Raad, de tweede voor de Leenbank. In hetgeen volgt zullen wij ons met de eerste groep bezighouden.

Dergelijke quasi leenzaken worden dus berecht door den leenheer, in ons geval door den Graaf, zonder gerecht, dus als rechter in modernen zin, waarbij de Graaf, zooals hij gewoon is, samenwerkt met zijn Raad.

---

[1]) Dit systeem gold blijkbaar in Overijsel, want Winnhoff zegt (blz. 369 e.v.): „Voer dat Leengherichte gehoeren alle saken, die Leen syn betreffende tusschen twee Leenmanne, und daer her ist, dat die strydighe parthien, so sie geen Leenmannen sijn, und voer die Leenbanck begeren tho handelen, sich met den strijdigen Leengude belenen laten, want na gemenen Leenrechte mochten die Heer und Leenmanne nicht richten over die geene, die geyn Leenmanne eres haves weren".
Voor het leengerecht hooren dus zaken over leen tusschen *twee* leenmannen. Alvorens daar over leengoed te kunnen procedeeren, moest men er zich dus mee laten beleenen.

Ons oudste voorbeeld van dit soort zaken is te vinden in een brief van 14 Juni 1363[1]), welke luidt:

„Aelbrecht enz. doen cond enz., dat wi verliet hebben ende verlien Gheryt van Nederveen die edelhoeven, die gheleghen zijn ander Dussen ende dair mede die Keteldoncsche hoeve, die gelegen is in den lande van Altena, tot enen rechten erfliene, want hij 't voer ons ghehouden heeft mit sinen eede ende met mannen alse recht is, alse heer Pieter van Heemert, ridder, ende Willem van Byzoeyen ende de drossate van Henegouwen, de heere van Gommengijs.

Ende gheloven him in desen goede te houden tot dier tijt toe, dattet him voer ons ofte voir onse nacomelinghe met enen beteren rechte of ghewonnen worde.

Ghegheven tot Sinte Gheerdenberghe in 't jaer Lxiii, 's Woensdaghes na Sente Odulfs dach."

Het geschil loopt over de vraag, wie heeft recht op beleening.

Gheryt van Nederveen wordt door den Graaf met het land beleend, omdat hij door middel van een eed met eedhelpers voor den Graaf bewezen heeft, dat hij de rechte leenvolger is.

Deze eedhelpers zijn leden van het feodaal gerecht. Naar den vorm fungeeren deze leenmannen als eedhelpers, want zij bezweren, wat de partij heeft verklaard, in wezen is hun eed echter een verklaring van leden van de feodale gemeente, die als zoodanig de waarheid in dezen weten, men vergelijke de zevenen in zaken over allodiaal goed.

---

[1]) van Mieris III, 149.

Wij hebben hier te doen met een soort feodaal zeventuig. Het is dus volkomen oud bewijs, „alse recht is", d.w.z. zooals in zoo'n geval toen blijkbaar nog gevorderd werd. Gherijt legitimeert zich op deze wijze als rechte leenvolger.

Het stuk bevat dus een gewone beleening, die, zooals trouwens bij elke beleening het geval is, geschiedt behoudens andermans recht, of, zooals de Graaf het gewoonlijk uitdrukt: „behoudens ons ende een yegelick syns rechts". Deze clausule is noodzakelijk, wanneer de adspirant zonder meer beleend is, maar hier wordt zij veiligheidshalve zelfs opgenomen ondanks 't feit, dat er door den adspirant bewijs van zijn leenvolgerschap geleverd is. Het is dus geen possessoire toewijzing van leen, zooals men uit de woorden wellicht zou afleiden.

Het stuk is van belang, omdat het waarschuwt, hoe voorzichtig men moet zijn met formules, die op het eerste gezicht den indruk vestigen van een possessoire clausule, zonder dat dit de bedoeling is. Men mag dus nooit alleen op grond van de woorden: „totter tyt toe dat de gerechtigde er met beteren rechte uutgewonnen wordt" en dergelijke formules concludeeren tot possessie. Immers naast het geval, dat men met de beleeningsclausule te doen heeft, staat de mogelijkheid, dat de bewuste woorden gelezen moeten worden als: „totter tyt toe, dat *iemand anders* en dus niet de tegenpartij den gerechtigde daar met beteren rechte uitwint." In dit laatste geval beteekenen de genoemde woorden, dat de toekenning geen afbreuk doet aan eventueele rechten van derden, wat ook bij petitoire toewijzingen meestal het geval is.

Een ander geschil over beleening deed zich voor in het

jaar 1394, en is te vinden in Liber v, f. 128 v°. no. 570[1]).

Om deze kwestie goed te kunnen begrijpen, is het noodig de familierelatie van de pretendenten na te gaan; deze is als volgt:

N. van Wieldrecht tr. N. N.

Willem van Wieldrecht; Lizebet van Wieldrecht; tr. N. van Brakel. Gerijt van Brakel, de ééne partij.

Geryd van Wieldrecht tr. N. N. Justine van Wieldrecht tr. Aernt van Ghent, de andere partij.

Het stuk zelf luidt:

„Aelbrecht enz. doen cond allen luden, dat een geschil ende twij geweest heeft tusschen Geryt van Brakel aen die een zide ende Aernt van Ghent aen die ander zide, roerende van achtien morghen lants, gelegen in den ambachte van Raemsdonc in onsen lande van Zuytholland in een weer lants, dat Zegher Veren Belien soens te wesen plach.

Dair Aernt van Ghent voirs. him vermat dat Joncfrouwe Justine syn wyf eens broeders dochter was Willems van Wieldrecht, houder ende besitter des voirs. lants doen hi leefde, ende dat hi dair om een recht lienvolger ende erfnaem wesen soude des lants voirscr.

Ende Geryt van Brakel voirn. aen die ander zide seyde dat Joncfrouwe Lizebeth syn moeder, suster was Willems van Wieldrecht voirn., ende, want dat voirs. goed een erflien was, dat syn moeder voirs. syns oems rechte lienvolger ende erfnaem was ende wesen soude van den goede voirs.

Van welken ghescille ende twij die partien voirs. ge-

---

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

bleven waren ende bleven aen ons ende aen onsen rade.
Daer wij met onsen rade voirs., aengesien alle betoech, recht, reden ende bescheit, die die voirs. partyen aen beyden siden aen ons ende aen onsen rade brochten, een scheidinge geseit hebben ende seggen mit desen brieve in sulker manieren als hier na gescreven staet.
Dat is te weten:
Want wy gevonden hebben, dat Willem van Wieldrecht voirs. in sinen lesten live liet Joncfrou Lizebetten synre suster, Gheryts moeder voirscr., ende Joncfrouw Justinen, Gheryd syns broeders dochter, levende, dat Joncfrouw Lizebet syn suster voirs. den voirscr. Willem van Wieldrecht sculdiger was te volgen inder erfnisse van den liengoede dan Joncfrouw Justine voirs.
Ende, want wy Geryt van Brakel voirs. bi wille Joncfrouw Lizebetten synre moeder verliet hebben dat lant voirscr., dat hi die voirsz. achtien morgen lants van rechts wegen sculdich is te hebben ende te houden.
Ende hiermede seggen wij mit onsen rade voirs. die voirs. partijen gescheyden ende verlijct van den voirs. lande.
Ende ombieden hem ende elken besonder, dat sij dese scheidinge onverbroken houden gelikerwys als wy die geseit hebben ende voirscr. is behoudenliken ons ons rechts van der manscip ende des eijghendoms[1]) van den goede voirscr. tiegen der hofstede ende die heerlichede van der Lecke.
Geseit ende gescheiden bi onsen lieven ende getrouwen als onsen neve Jan van Arkel, heer tot Hagesteyn, den

---

[1]) „eigendom" is hier gebruikt in den zin van allodiaal recht.

heer van Zevenberghen, heer Claes van Borselen heeren Aelbrechts zoen, heer Florens van Borselen, heer Pouwels van Haestrecht, heer Bruusten van Herwinen, heer J. van Rinesteyn, heer Willeman van Weldamme, Claes Kervinc van Reymerswale ende Coen Cuser van Oisterwijc.
Gegeven in den Hage 's Dijnxdages na Sinte Pieters ende Pauwels dach anno xciii."
Er is geschil tusschen twee aanzienlijke edelen over een Grafelijkheidsleen, omdat elk van beiden beweert, dat hij de rechte leenvolger is.
Partijen „blijven" in dezen twist aan Graaf en Raden.
Op grond van het door hen aangevoerde, „seggen" Graaf en Raden hun uitspraak. Deze houdt in, dat de ééne partij recht heeft om in het leen op te volgen, wat ook blijkt uit het feit, dat hij er reeds vroeger mee beleend is. Dit leen komt hem dus van rechtswege toe.
De reden, waarom partijen aan den Graaf en zijn Raad zijn *„gebleven"* ligt vermoedelijk in het feit, dat er reeds een beleening heeft plaats gevonden en dus de leenbank de competente rechter zou zijn. Graaf en Raden zeggen weer uitdrukkelijk, dat met deze uitspraak de vrede tusschen partijen hersteld zal zijn en dat deze zich aan de beslissing hebben te houden. Tenslotte wijst de Graaf er op, dat hij recht heeft op de leenhulde en dat hij als leenheer allodiaal gerechtigde van het land is.
Een volgende zaak, loopende over de vraag: wie heeft recht om beleend te worden, vinden we in het IIIde Registrum novum vasallorum f. 31 v°. Zij dateert van 8 Januari 1407 en luidt[1]):
„Willem Grave enz. doen cond allen luden, dat wij

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

met onsen getruwen rade goide brieve ende betoen gesien hebben, dat onse lieve heer ende vader, hertoge Ailbrecht, dien God genadich sij, verlyet ende verleent heeft Dirc van der Mye sulke lande ende goide als Simon Spayairt van hem te leen te houden plach ende hier na gescreven staen.

Dats te weten enz.....

Ende want Joncfrouwe Clais Wissen dochter van Abbenbrouck, Allaert Oemkins wijf, om dese voirs. goede een wyl tyts gesceelt ende getwist heeft jegens Dirc van der Mije voirs., om dat sy die naeste meynde te wesen van Symon voirs., so hebben wij dese sake ende gelegenesse clairliken ondertast ende hore beyder brieve ende betoen bet oversien ende met onsen rade Dirc voirs. gevonden in den beteren rechte van den voirnoemden goiden.

Ende hebben dair om, ende oic om dat Joncfrouwe Clais voirs. naderhant voir ons ende voir onsen rade gecomen is met Allairt horen voecht ende man voirscr. ende heeft overgegeven ende quijt gescouden mit horen moetwille, tot behoef Dircs. voirs., alle toe seggen ende recht dat sij hebben muchte toten voirs. goide, verlijt ende verlijen mit desen brieve Dirc van der Mije voirs. alle dese lande ende goide voirgenoemt, te houden van ons ende van onsen nacomelinghen hy ende sinen nacomelingen tot enen onversterfeliken erfleen, behoudelic ons ende enen yegeliken syns rechts.

Presentibus heer Bartout van Assendelf, Philips van den Dorp onsen tresorier, ende Willem Eggert.

Gegeven in den Hage upten viij^{ten} dach in Januario Anno xiiij^{c} ende zesse Secundum cursum curie."

Deze zaak bevat weer een geschil tusschen twee adspi-

rant leenmannen over de vraag: wie is de rechte leenvolger?
Daar er nog geen leenman is, kan deze zaak niet voor de leenbank komen, want de leenbank is alleen bevoegd in een zaak, waarbij minstens één der partijen met het goed beleend is. Dus komt de zaak voor Graaf en Raden.
De Graaf met zijn Raad treedt hier op als uit zich zelf competent rechter, hetgeen een gevolg is van het feit, dat hij krachtens het leenerfrecht beleenen moet, en dus, zooals hij gewoon is, eerst moet uitmaken, wie daarop recht heeft.
Als middel om het leenvolgerschap te bewijzen dienden o.a. Grafelijke „brieven", welke volledig bewijs leveren ten voordeele van één der pretendenten. Dit is gebleken na een uitvoerig onderzoek, waarbij de brieven van beide partijen (ook de andere partij heeft dus schrifterlijk bewijsmateriaal) door Graaf en Raden zijn onderzocht. Graaf en Raden hebben op grond hiervan gevonden, dat de bovengenoemde pretendent het beste recht heeft op beleening. Daarom wordt hy met het goed beleend. Bovendien heeft de andere pretendent afstand gedaan van zijn vermeend recht op beleening. De beleening geschiedt weer onder de clausule: „behoudens Ons (de Graaf) ende enen yegeliken syns rechts", m.a.w. onder voorbehoud van eventueele rechten van derden. Tusschen partijen is de zaak echter definitief uitgemaakt.
Een geschil uit later tijd over recht om beleend te worden, en wel van zeer langdurigen aard, gaat over het goed Wulven, een leen van de Grafelijkheid van Holland, in Utrecht gelegen.

De eerste aanteekening erover, dateerend van 21 Januari 1435, vinden wij in het IIde Memoriaal Rosa f. 6[1]).

Zij deelt ons mede, dat Jan van Renesse en Heynric Balthasar's zoon van Bueren beiden beleend willen worden met „den goeden tot Wulven", omdat zij beiden daarop recht beweren te hebben na den dood van Heer Herman van Wulven.

De heer van Santes (de Stadhouder) wil geen van beiden ermee beleenen en beweert, dat het goed een recht leen is en derhalve na den dood van heer Herman, gestorven zonder manlijke afstammelingen, aan de Grafelijkheid is vervallen. Stadhouder en Raad nemen de goederen voor de Grafelijkheid in beslag en stellen den heer van Vianen als bewaarder aan.

De Raad bepaalt, dat partijen op den 15den Mei hun aanspraken kunnen staven. Doordat er 23 folia in het Memoriaal ontbreken (loopende van 22 Maart 1435 tot 23 October 1435), is dit stuk van 15 Mei niet bewaard gebleven.

We zien hier weer, dat een geschil tusschen gegadigden voor beleening voor den Raad komt en niet voor de Leenbank, en dat de Raad in zoo'n geval optreedt als de competente rechter.

Verdere gegevens over dit geschil vinden wij in een brief van Hertog Philips aan „Onsen Raid ende Gecommitteerden t'onsen saicken van Holland van Zeeland ende van Vrieslant", van 10 November 1435, geboekt in het IIde Memoriaal Rosa f. 61[2]), luidend:

---

[1]) Uitgave blz. 165.
[2]) Uitgave blz. 191.

„Alsoe als Ons vanwege Joncfrouwe Lutgaerde, Balthazars dr. van Bueren, Jans wyff van Renessen, getoont is dat Heer Herman van Wulven, ridder, saliger gedachten, hairen oudevader, binnen sijnen levenden lijve hair gegeven ende overgedragen heeft in huweliker voirwairden mit Janne van Renessen, haren man voirsz., dat huys te Wulven mitter hofstad ende sijnen toebehooren, dat hy te besitten plach tot enen goeden leene, (d.i. een onversterfelijk erfleen) dairoff, also sy seggen, zy goede brieve hebben van onser Graeflicheyt van Hollant, so waren die voorscr. Joncfrouwe ende Jan van Renessen, hair man, voor U (de Raden) gecomen, versueckende in dat voirscr. huys, hofstad ende toebehooren by U van onsen wegen geerft[1]) te wesen als van enen goede leene, dat gy hem weigerdet, seggende dattet een quaet leen is en tot ons verschenen (vervallen) bij den doot des voirsz. heeren Hermans ende dat Wy van dien, als een quaet leen wesende, gedisposeert hadden.
Die voirscr. Joncfrouwe seggende ter contrarije dat [et] een goet leen is, ende dat sij dair goede brieve van onser Graeflicheijt van Hollant off heeft.
Soe ist dat Wij ten versuecke der voirsz. Joncfrouwe U ontbieden mit ernste, dat gij, dairtoe geroepen onsen Procureur-Generaal, by alsoe dat U bij souffisanten brieven van onser Graeflicheyt blikende sij, dat dat huys te Wulven mitter hofstad ende sijnen toebehooren voirsz. een goet leen is, die selve Joncfrouwe doet daer-

---

[1]) De woorden: „erven" en „onterven" zijn hier synoniem met „inbannen" en „uitbannen". „Erven" wil dus zeggen: het recht geven om te bezitten, en „onterven" het tegenovergestelde.

inne erven ende ontfaen na custume van den Lande.
Ende, bij also dattet tot enen goeden leene bevonden wordt, so hebben Wij belieft ende geconfirmeert believen ende confirmeren die oversettinge ende medegave, gedaen van desen goeden by heeren Herman voirn. mit Joncfrouwe Lutgairden tot behoeff Jans van Renessen voirsz. in der huwelike voirwairden.
Gegeven in onser stede van Huesden x dage in Novembri in 't jair onses Heeren duysent vier hondert vijff ende dertich."

In dit stuk schrijft de landsheer aan zijn Raad, dat de vrouw van Jan van Renesse hem heeft aangetoond, dat de laatste heer van Wulven, haar grootvader, tijdens zijn leven de goederen van Wulven aan haar en haar man gegeven en overgedragen heeft, welke hij, volgens haar, hield in onversterfelijk erfleen. Om dit te bewijzen heeft zij, naar haar zeggen, goede brieven van den Graaf, den leenheer van deze goederen.
Daarom zijn zij en haar man voor den Raad verschenen, met het verzoek om door den Raad, den collegialen vertegenwoordiger van den Graaf, als recht leenvolger van het goed van Wulven erkend en ermee beleend te worden. Dit heeft de Raad hun geweigerd, zeggende, dat het een versterfelijk leen is, en het bijgevolg met den dood van den laatsten heer van Wulven, die geen zoons naliet, aan de Grafelijkheid vervallen is, en dat de Graaf er dan ook als zoodanig over beschikt heeft. De vrouw van Jan van Renesse houdt echter vol, dat het een „goed" leen is, en dat zij dit met goede Grafelijke brieven kan bewijzen.
Daarom beveelt de Graaf op haar verzoek aan de Raden om, indien hun mocht blijken uit afdoende Grafelijke

brieven, dat het goed van Wulven inderdaad een onversterfelijk leen is, dan de vrouw van Jan van Renesse ermee te beleenen, volgens „custume van den Lande", dat wil hier zeggen volgens Hollandsch leenrecht.
De procedure moet geschieden „dairtoe geroepen onsen Procureur-Generael"[1]), want het betreft een geschil, waarbij de ééne partij, die op het goed aanspraak maakt, de Grafelijkheid zelf is. In geval bevonden wordt, dat Wulven een goed leen is, keurt de Graaf bij dezen brief meteen de gift en overdracht ervan goed, die indertijd door den laatsten Heer van Wulven aan zijn kleindochter gedaan is. Immers zonder consent van den leenheer is deze overdracht van 't leen ongeldig.
Bij dezen brief sluit een aanteekening van 3 Januari 1436 aan, te vinden op f. 61 van het IIde Memoriaal Rosa[2]).
Jan van Renesse toont daar den voormelden brief en hem wordt, na uitstel, gelast op 15 Maart 1436 met zijn bescheiden voor den Raad te komen. De Raad berecht dus weer een geschil over de vraag, of iemand recht heeft op beleening.
Verder wordt — op f. 61 v°. — aan Jan van Renesse de verzekering gegeven, dat, hoe ook beslist moge worden over zijn handelwijze in zake het leengoed „ter Wulven" en zijn recht daarop, hij nog den laatsten Februari 1436 zonder „wanen verzoecke", d.w.z. zonder te laat te zijn, opdracht van dit leen kan vragen.
Wij zien hier dus Jan van Renesse met den brief van den Graaf bij den Raad verschijnen, waar hem een

---

[1]) De Procureur-Generaal komt dus reeds in 1435 voor.
[2]) Zie Uitgave blz. 192.

datum wordt gegeven, om met zijn bewijs voor de Raden te komen.
Het verdere verloop van de zaak vinden wij in het IIde Memoriaal Rosa f. 115, op 16 Juli 1436[1]).
„Heynric Balthasarsz. van Buyren en Jan van Renesse verzoeken beiden verlij met het huis van Wulven. De Procureur-Generaal concludeert echter, dat geen van beiden recht op het leen heeft, maar dat het door versterf aan de Grafelijkheid is teruggevallen. Deze schriftelijke conclusie wordt aan Heynric en Jan in afschrift verstrekt om er schriftelijk op te antwoorden.
Jan van Renesse antwoordt mondeling en verzoekt den heer van Santes hem voorloopig verlij van het slot te geven. Mocht later blijken, dat hij er geen recht op heeft, dan zal hij er weer afstand van doen.
De Heer van Santes antwoordt, dat hij geen bezwaar heeft verlij te verleenen aan dengene, die deugdelijk bewezen heeft er recht op te hebben, doch dat dit tot dusver niet het geval is met Jan van Renesse, weshalve hij hem gebiedt het slot „dat hij houdet tegens myns genedigen heeren wille, mit fortse ende gewelt", te ontruimen. Dit weigert Jan van Renesse, meenende in zijn recht te zijn.
Hetgeen Jan van Renesse verzoekt, verzoekt ook Heinric van Bueren. De heer van Santes weigert eveneens zijn verzoek in te willigen.
„Deze woirde ende wederwoirde geschieden aldus in den Hage upten xvi^en^ dach van Julio anno xxxvi, — dair by waeren: die joncheer van Gaesbeeck, die heer van IJsselsteyn, enz. (volgen nog twaalf andere Raden)."

[1]) Uitgave blz. 219.

In dit stuk verzoeken dus van Buren en Jan van Renesse voor den Raad wederom beleening met het goed van Wulven. Hun gemeenschappelijke tegenpartij is de Grafelijkheid, vertegenwoordigd door den Procureur-Generaal. Het is dus een soort driehoeksgeschil. Van Buren en van Renesse procedeeren beiden tegen de Grafelijkheid, maar, als het hun lukt het goed aan de Grafelijkheid af te winnen, zijn zij het onderling oneens, aan wien van hen dit leen dan toekomt. De Procureur-Generaal concludeert, dat geen van beiden recht heeft op beleening met het goed, omdat het aan de Grafelijkheid verstorven is.

Jan van Renesse antwoordt hierop als voren en verzoekt aan den Stadhouder om hem voorloopig te beleenen. Dit zelfde verzoekt van Buren. Mocht later blijken, dat van Renesse er geen recht op heeft, dan belooft deze weer afstand van het leen te zullen doen.

De Stadhouder antwoordt op dit verzoek, dat hij geen bezwaar zou hebben tegen zoo'n voorloopige beleening, als maar aannemelijk gemaakt was, wie van beiden de rechte leenvolger is, hetgeen juist niet het geval is. Daarom gebiedt hij aan Jan van Renesse, die het goed van Wulven momenteel bezit tegen den wil van den leenheer, m.a.w. onrechtmatig, „mit fortse ende gewelt", deze goederen te ontruimen. Jan van Renesse weigert echter hieraan te voldoen, meenende, dat hij in zijn recht is.

Van Buren, de andere pretendent heeft het zelfde verzocht en ontvangt een zelfde weigering.

Dit alles speelt zich af niet voor den Stadhouder alléén, maar voor den Stadhouder en de Raden, die samen de collegiale plaatsvervanger van den Graaf zyn.

De conclusie van den Procureur-Generaal in de voorgaande zaak is bewaard op f°. 116 van het zelfde Memoriaal[1]) en houdt het volgende in:
„Herman van Wulven, de laatste leenman van het goed, hield het als een recht leen. Daar hij zonder een wettigen zoon achter te laten is gestorven, is het leen teruggevallen, omdat een recht leen slechts op een zoon kan overgaan. Dat Heer Herman het goed in recht leen had, blijkt uit de registers van Holland, waarin de acte van verlij d.d. Vrijdag na St. Victor 1362, opgeteekend staat.
Als Jan van Renesse wil zeggen, dat in een brief van Graaf Floris staat, dat het een erfleen is, antwoordt de Procureur-Generaal, dat het register, waarin het verlij op Herman staat geboekt, veel jonger is dan de brief van Graaf Floris, en dat in zulke zaken de jongere brief aan den ouderen derogeert. Er kunnen allerlei redenen voor zijn, dat men van een erfleen een recht leen maakt, of, dat men een eigen goed tot leen maakt.
Als Heynric en Jan willen zeggen, dat zij geen waarde aan het register toekennen, merkt de Procureur-Generaal op, dat het register altijd voor authentiek gehouden wordt en voor den Landsheer het eenige bewijs vormt van zijn uitgiften in leen.
Zeggen Heynric en Jan, dat Heer Herman het goed in 't geheel niet in leen heeft gehad, dan heeft deze het ten onrechte 10 jaar lang gehad en dan is het nu in ieder geval teruggevallen.
De Procureur-Generaal „protesteert van alle alsulke bruecken als Heynric ende Jan voirsz. in desen gebruect

---

[1]) Uitgave blz. 219 en 220.

mogen hebben" en hij zal hen vervolgen, zooals het behoort."

De Procureur-Generaal stelt dus in zijn conclusie, dat de laatste Heer van Wulven het goed in kwestie hield ten rechten leene en niet als een onversterfelijk erfleen. Als bewijs voor zijn opvatting beroept de Procureur-Generaal zich op het leenregister, waarin de verlijbrief staat ingeschreven, waarbij de Heer van Wulven ermee beleend wordt „ten rechten leene". De Procureur-Generaal voorziet, dat Jan van Renesse zich zal beroepen op een ouderen brief, waarin staat, dat het goed van Wulven een onversterfelijk erfleen is. Dit beroep gaat volgens den Procureur-Generaal echter niet op, omdat in zulke zaken de jongere brief vóór den ouderen gaat. Bij leenbrieven geldt dus, volgens den Procureur-Generaal de regel: „lex posterior derogat legi priori".

De Procureur-Generaal neemt hier het standpunt in, dat Philips van Leijden ten aanzien van handvesten — een anderen vorm van Grafelijke brieven — verdedigt, met een beroep op 't Romeinsche recht. Ook de meening, die de Procureur-Generaal in ons stuk geeft, staat dus vermoedelijk onder invloed van het Romeinsche recht. Dat de Procureur van den Graaf zich juist bij Philips van Leijden's meening aansluit, ligt voor de hand. Immers Philips van Leyden is de voorvechter van uitbreiding van de rechten van den landsheer.

Jan van Renesse verdedigt juist het omgekeerde, n.l. dat de oudere titel boven den jongeren gaat en beschouwt den inhoud van den ouderen leenbrief als een verkregen recht, zooals ook bij handvesten de meestal gehuldigde [1])

[1]) o.a. door de Groot. Deze verdedigt het standpunt, dat degenen, die de handvesten gekregen hebben, innemen, zie de „Inleijdinge" I. 2.

opvatting is. Van Renesse kan zich dus op analogische uitbreiding van dit beginsel bij leenbrieven beroepen.
Het feit, dat het goed ten tijde van Graaf Floris een onversterfelijk leen was, bewijst niets, nu er een latere verlijbrief is, zegt de Procureur-Generaal, temeer, omdat er allerlei redenen kunnen zijn geweest, om van dit onversterfelijk leen later een recht leen te maken.
Voorts wijst de Procureur-Generaal er op, dat, hetgeen in het leenregister staat, als zoodanig waar is, modern gezegd, dat ten aanzien van het leenkadaster het positieve stelsel geldt. Het register levert volstrekt bewijs, er is geen tegenbewijs toegelaten. De Procureur-Generaal voorkomt hiermee dus een beroep van Jan van Renesse op onjuistheid van het leenregister.
Mochten tenslotte van Renesse en van Buren stellen, dat de laatste Heer van Wulven nooit met het goed beleend is geweest, dan bewijzen zij hiermee alleen, dat de Heer van Wulven het goed tien jaar lang onrechtmatig bezeten heeft, want volgens den Procureur-Generaal staat het vast, dat Wulven een eigen goed van de Grafelijkheid is.
Duidelijk is in dit stuk te bemerken, dat de Procureur-Generaal een geschoold iurist is, die alle mogelijkheden

---

22. De Groot zegt daar, dat het oudere handvest, ingeval van tegenstrijdigheid, boven het jongere gaat. Deze formuleering is vermoedelijk te ruim, want deze regel bedoelt te strekken ten voordeele van de geprivilegeerden en niet ten hunnen nadeele, d.w.z., dat de Graaf hen niet door een nieuw handvest in een ongunstiger positie kan brengen. De aanhangers van dezen regel beroepen zich op 't feit, dat de landsheer bij zijn inhuldiging gezworen heeft de privilegies te zullen handhaven. Volgens de gangbare opvatting van de geprivilegeerden mag de Graaf natuurlijk wel hun rechten *vermeerderen*, ook al is dit in strijd met vroegere handvesten. Dit komt in de formuleering van de Groot niet tot uiting.

voor de tegenpartij stelselmatig nagaat en weerlegt. Weer een voorbeeld, dat het iuristenelement toeneemt, al naarmate wij in een latere periode komen.

De Procureur-Generaal behoudt zich uitdrukkelijk het recht voor, om de „bruecken" te vervolgen, die zij in dezen jegens de Grafelijkheid mochten begaan hebben. Zoo zal hij bijv. Jan van Renesse, als deze door den Raad in het ongelijk gesteld wordt, moeten vervolgen wegens gewelddadig bezit van een goed van de Grafelijkheid, m.a.w. wegens het delict van „craft" aan een Grafelijk domein.

Het vervolg van het geschil over Wulven speelde zich af in het jaar 1438. Op 1 April van dat jaar, men zie het IIde Memoriaal Rosa f. 211 v°.[1]), liet Hertog Philips het volgende weten aan den Rentmeester van Bewesten- en Beoosten-schelde:

„Jan van Renesse houdt „mit foirtze", na den dood van den vorigen leenman, Herman van Wulven, het huis en goed van Wulven, volgens den Graaf een recht leen, thans aan de Grafelijkheid vervallen.

Philips heeft het tweemaal laten opeischen, om het „in gewaerder hant" (d.i. sequestratie) te houden, n.l. de eerste maal door Jan van Vyanen, de tweede maal door den Procureur-Generaal van Holland.

Jan van Renesse verdedigt het slot echter met geweld van wapenen (we zien hier dus hoe licht een rechtsgeschil met een machtig edelman in een oorlog kan overgaan), en versmaadt het aanbod namens Philips gedaan, om na een schriftelijke uiteenzetting door beide partijen de zaak door *leenmannen* te doen beslissen (dus niet

---

[1]) Uitgave blz. 277.

meer door den Raad, die uit 's Graven ambtenaren bestaat en dus een minder onafhankelijke positie inneemt).

Daar het goed buiten het gebied van Philips ligt, kan hij het niet gewapenderhand nemen. Daarom beveelt hij zijn rentmeester in Zeeland om Jan van Renesse's leengoederen aldaar, die hem aanbestorven zijn van zijn vader en die hij van de grafelijkheid in leen houdt, in beslag te nemen en te gebruiken, totdat Jan van Renesse het huis en de goederen van Wulven zal hebben afgegeven „in gewairder hant te houden tot des genen behoeff, die dair in gerecht sal worden bevonden", en totdat hij zich deswege zal „te rechte setten voor Ons ende onsen leenmannen of in onser absencie, voir onsen Rade[1]), gestelt van onsen wegen ter saken onser lande van Hollant" en totdat hij de te dezer zake verbeurde breuken zal hebben betaald."

De Graaf constateert hier, dat Jan van Renesse het huis van Wulven met geweld bezit. Hij heeft het, als Leenheer tweemaal laten opeischen, om het in sequestratie te stellen, totdat het geschil erover is uitgemaakt, maar Jan van Renesse heeft dit geweigerd en er zich gewapender hand tegen verzet. Hij wil niet ingaan op 's Graven aanbod, om de zaak door leenmannen te laten berechten op grond van schriftelijke conclusies, door beide partijen ingeleverd.

---

[1]) De bedoeling van deze woorden is, dat de Raad als collegiale Stadhouder bij afwezigheid van den Graaf de Leenbank zal bijeenroepen, en door deze het geschil zal doen berechten. Dit blijkt uit het volgende stuk, waar we inderdaad de Leenbank zien optreden onder leiding van één van de Raden, n.l. den Stadhouder. Duidelijker ware dus geweest, wanneer het stuk gezegd had: voir Ons — of in onser absencie voir onsen Rade — ende onsen leenmannen".

Dat de Graaf deze zaak, die tot nu toe voor den Raad aanhangig is geweest, voor leenmannen wil brengen, is vermoedelijk een concessie aan zijn tegenpartij, omdat de Raad uit 's Graven ambtenaren bestaat, en dus een minder onafhankelijke positie tegenover den Graaf inneemt.

Daar het goed van Wulven in het Sticht gelegen is, kan de Graaf het niet gewapenderhand bezetten. Daarom beveelt hij zijn rentmeester van Zeeland om van Renesse's Grafelijkheidsleen aldaar in beslag te nemen en te houden, totdat deze toestemt in een sequestratie van Wulven, en hij bereid is, om in rechte te verschijnen voor den Graaf en zijn leenmannen, en totdat hij aan de Grafelijkheid de boete zal hebben betaald, welke hij door zijn wederspannigheid verbeurd heeft. Bij „absencie" van den Graaf zal de Raad in diens plaats optreden, omdat deze „gestelt is om van onsen wegen" de zaken van „onzen lande van Hollant" waar te nemen.

Het karakter van den Raad in deze periode, waarin de landsheer meestal afwezig is en de Raad optreedt als collegiaal Stadhouder, komt dus in dit stuk duidelijk tot uiting.

Hoe het met het beslag op Jan van Renesse's Zeeuwsche leenen afloopt, zien wij op f°. 220 van het IIde Memoriaal Rosa[1]), in dato 26 Juli 1438:

„De genoemde goederen van Jan van Renesse, gelegen in Zeeland, zijn dus vanwege Philips door den rentmeester in beslag genomen, omdat Jan van Renesse het huis en goed van Wulven „crachtelic in [bezit] genomen ende gehouden heeft". Philips beweert immers, dat het

---

[1]) Uitgave blz. 279.

huis van Wulven aan hem opgekomen is door den dood van heer Herman van Wulven.
Jan van Renesse, die meent, dat dit huis en goed hem, als zijnde een goed leen, toebehoort, heeft zich gesubmitteerd aan den Stadhouder en den Raad voor wat betreft „de bruecke" die hij deswege verbeurd mag hebben jegens den landsheer.
De stadhouder zal nu verder, bijgestaan door 12 of meer leenmannen van de Graaflijkheid van Holland, uitmaken, wien het goed toebehoort.
Jan van Renesse belooft, zich bij die uitspraak neer te zullen leggen, evenals of die gewezen ware door de leenvierschaar, „gelijc of 't voir mynen genadigen here ende van syner leenmannen van Hollant gewijst wair, in der vierschaar van leenrechte sittende".
Aan den Rentmeester wordt thans gelast om Jan van Renesse zijn goederen in Zeeland weer te laten gebruiken, het beslag wordt dus opgeheven."
Uit dit stuk blijkt, dat Jan van Renesse zich eindelijk „gesubmitteert" heeft aan Stadhouder en Raden in zake de breuk, die hij begaan heeft jegens den Graaf, doordat hij het goed van Wulven „crachtelic in bezit genomen ende gehouden heeft".
Het geschil over het recht op 't goed, neerkomend op de vraag, of het een „goed", of een „kwaad" leen is, zal de Stadhouder met twaalf of meer leenmannen van de Grafelijkheid beslissen. Jan van Renesse belooft, zich aan deze uitspraak te zullen houden, terwijl zij de zelfde kracht zal hebben als een vonnis van de leenvierschaar.
Opmerkelijk is, dat met betrekking tot de leenbank gezegd wordt, dat een zaak daar wordt berecht:

voor den Graaf, maar *door* de mannen. In tegenstelling met den Raad is het leenhof dus ook toentertijd nog een ouderwetsch gerecht, waarbij de Graaf niet meer is dan rechter in Germaanschen zin en geen vonniswijzer.
Aangezien Jan van Renesse de eischen van de Grafelijkheid heeft ingewilligd (over de sequestratie van Wulven wordt niet meer gesproken), heft de Graaf het beslag op zijn leenen in Zeeland op.
Dit laatste stuk spreekt de meening uit, dat het geschil voor de leenbank thuishoort, terwijl wij in den aanvang van de beschouwingen over deze zaak betoogd hebben, dat de Raad hier competent is. Bij nader inzien zijn beide opvattingen juist.
Aanvankelijk liep het geschil over de vraag: wie heeft recht om beleend te worden, in welk geval de Raad competent is. Geleidelijk echter is de zaak overgegaan in een geschil tusschen den Graaf en van Renesse, of het goed van Wulven een „goed" of een „kwaad" leen is. Deze vraag wordt hier als een zuivere leenzaak beschouwd, hoewel de ééne partij, van Renesse, nog niet met het goed beleend is, waar echter tegenover staat, dat zijn tegenpartij de leenheer zelf is. Een andere mogelijkheid zou zijn, dat hier niet aan een gewone procedure tusschen hen gedacht wordt, maar dat bedoeld is, dat de leenbank een wijsdom zal geven, waarbij de qualiteit van het goed van Wulven in abstracto wordt vastgesteld.
In ieder geval wordt de onderhavige kwestie beschouwd als een zaak, die, als ze niet zooals hier gearbitreerd wordt, uitsluitend voor de leenbank thuis behoort[1]).

---

[1]) Vergelijk Bort Hollants Leenrecht II, I, titel 6 en 7, blz. 16. en eveneens blz. 333, waar ook onder de opsomming der leenzaken genoemd worden: geschillen „quae spectant ad naturam feudi".

Tenslotte eenige voorbeelden van geschillen, door 's Graven Raden berecht, waarin één der partijen het feodaal karakter van het goed ontkent. Het zijn, evenals de beleeningskwestie's, weer geschillen, die wel „'s Graven leenen roeren", maar toch geen leenzaken zijn.

Dat een geschil over de vraag, of een goed leen is, of allodium inderdaad niet tot de leenzaken behoort en dus niet voor de leenbank komt, wordt duidelijk gezegd door Bort[1]):

„Si vasallus a feudi domino conventus, negat bona cujus nomine convenitur feudalis esse qualitatis, vel etiam Dominus negat bona impedita feudalia fore, aut etiam tertius negaverit eadem feudalia esse, tunc judex ordinarius controversiae eiusmodi competens judex est", dus — concludeert Bort — als 't leen wert ontkent moet de saecke voor den ordinaris rechter komen.

Met de woorden „voor den ordinaris rechter" is hoogstwaarschijnlijk bedoeld: voor den Raad, want in Bort's tijd bestond de vaste rechtspraak van het Hof reeds zóó lang, dat men dit lichaam den ordinaris, d.w.z. den traditioneelen rechter voor een z.g. hofzaak noemen mocht. Immers in het volgende stuk verklaart juist de Raad zich zelf, met uitsluiting van ieder ander gerecht, competent in zaken: „dair questie ende geschil is tusschen enigen pertien zijn (d.w.z. 's Graven) vassalen off ondersaten [wesende] van gronden, van eerven off van huyzen, die een zeggende dat zelve leen, ende die ander eygen te wezen."

De Raad berecht deze kwestie's in zijn qualiteit van

---

[1]) Tractaet v. h. Hollants Leenrecht deel VIII. 6.

„oeverste Jugen ende Rechters van desen lande". De reden hiervan is, dat de vraag, of een goed leen, of allodium is, een iurisdictie geschil vormt, want bij de oplossing ervan wordt uitgemaakt, of het feodaal, of 't allodiaal gerecht bevoegd is. Dergelijke iurisdictie geschillen komen, zooals hier duidelijk gezegd wordt, in de 15de eeuw voor een rechter van hooger rang dan de betrokken gerechten, n.l. voor den Raad. In ons stuk stelt men de feodale gerechten en de landgerechten blijkbaar op één lijn. Boven beide stond de Grafelijkheid; dus werden iurisdictie geschillen tusschen hen door den Graaf aan zich getrokken, wat trouwens met alle iurisdictie geschillen het geval is, men denke slechts aan artikel xciv uit de instructie van 1462, en art. viii uit die van 1531, waar alle geschillen tusschen publiekrechtelijke lichamen, dus ook iurisdictie geschillen voor den Raad worden gereserveerd.

Het stuk, waarin de merkwaardige woorden voorkomen, is een sentencie van de Raden van 27 Januari 1455, te vinden in „Memorialen ende Sententien" Lannoy E. f. cxxvj, luidende:

„Alzoe Melis Claisz. van Hoirne onlanges geleden clachtich gecommen is voir mynen Heren den Stedehouder en Rade van Hollant, thoonende en zeggende hoe dat hij leggende hadde vier ende een halven deemde lands binnen den ban van Scellinchout ende dair toe een huys ende hofstede der stede van Hoirne staende ende gelegen enz.

Welc land ende huys bij wijlen IJsbrand Melisz., zijnen Oudevader, Clais IJsbrantsz., zyn vader, ende himself, nae horen dood, rustelicken ende vredelicken bezeten ende gebruyct geweest hadde totten dage toe van huy-

den als leengoed, gehouden in leene ende in manscippe (het is dus een militair leen) van Joncfr. Katherijnen van Cleve ende van der Maercke zeder den Jare 1413 totten dage toe van huyden.
Ende dat dien niet tegenstaende Grebber Dircxz. van Aemstelredam ende een geheeten Volkier Bloemairt dat voirsz. land ende huys voir den zeventuich mitten Rechte (dat wil hier zeggen: in rechte) aengesproken hadden als eigen goed aen hun bestorven, om him die selve bi zulker wegen off te winnen.
Begeerende de zelve Melis ende versoeckende aen den Hove, wantet leengoede wairen als voirsz. is, 't welke hij duechdelicken presenteerde te proeven ende te betuygen, dat him die onrechte moynisse of gedaen ende dat voirsz. begonnen rechte opgezet waere. Ende dat de voirsz. Grebber alhier voir den Hove als oeverste Jugen ende Rechters[1]) van desen lande, wien die kennisse dair van toebehoirde, gedachvairt worde om zijn betoon ende besceyt oever te brengen en te thoenen den voirsz. hove, dairmede hij bi te brengen ende te betuygen meynde dattet eygen goed was.
Ende dezelve Melis presenteerde zyn bethoen ende besceyt mede den voirsz. hove bi te brengen ende oever te leveren om, dat gedaen ende ygelicken gehoort zijnde in zynen rechte, op al Recht ende Justitie te laten geschien, zeggende dit Justitie te wesen ende him van rechts wegen sculdich te geschien.
Soe ist dat mijnen voirsz. heren die Stedehouder ende

---

[1]) het woord „rechter" is hier in den modernen zin van vonniswijzer gebruikt.

de Rade, navolgende des voirscr. is, willende ygelicken die wege van Rechte ende Justitien openen ende laten wedervaeren, de voirsz. rechtvoorderynge opgeset ende beyde de voirsz. pertien voir hun omboden ende doen dachvairden hebben, elcx mit hoeren brieve ende besceyde in der manieren voirscreven.
Die welke gecommen ende gecompareert zynde, elcx hoeren Redenen gezeit ende hoeren besceyt oevergelevert hebben:
Te weten de voirsz. Melis Claisz. zekere opene bezegelde brieve van verlydinge van den voirsz. Joncfrouwe van Cleve als van den voirsz. lande ende huyze, dattet leengoed wezen soude van hoir te leene gehouden biden voirsz. Melis ende zijnen vader en oudevader oever menige ende lange jaeren ende verder op zeker cedulle roerende des voirsz. Melis ende zijn ouders rustelick bezit den tijt van xlij jaeren ende tijts meer.
Ende de voirsz. Grebber, die welke oeverleverde een zeker cedulle, in die welke hy zeide als dattet voirsz. land ende huys eygen goed waere ende dat den Hove die kennisse ende die Interpretacye niet toe en behoorde dair van te kennen off te wijzen, weder dat leen off eygen goed waere, mair dat die zeventuygen, dair hy zyn rechte voir begonnen hadde, dat berechte dair off sculdich waeren te hebben, bij enigen Redenen, die den zelven Grebber voirgestelt leverde.
Leverde oick voirt oever de voirsz. Grebber eenen brieff van Anffiermen, bezegelt ende geteykent bij minen here van der Veere, bi den welken het scijnt, dat hij in den Register der leenen der voirsz. Joncfrouwe van Cleve niets bevinden en conde optie tijt, roerende van den voirsz. lande ende huyze dattet leengoed wezen soude.

Wair op 't voirsz. Hoff, partien int lange gehoirt ende hoerer beyder betoon ende besceyt oevergezien ende wail verstaen mit Rypheit ende deliberacien van Rade op al gehadt, verclaert ende gewyst hebben voir recht, dat mijnen genadigen heere den hertoge enz., Grave van Hollant, ende den voirsz. Hove in zijnen naem die kennisse ende dat berecht van desen ende gelicken saken, dair questie ende geschil is tusschen enigen pertien zyn vassalen off ondersaten wesende van gronden, van eerven, off van huyzen, die een zeggende dat zelve leen ende die ander eygen te wezen, toebehoort te berechten ende verder van tusschen partien, die gehoort zynde, te kennen ende te wijzen als dat behoirt ende nyement anders.
Wijzende ende verclaerende voirt de voirsz. lande ende dat huys, dair questie om is leengoed te wezen, nae allen des hoir himl. dair off gecommen is.
Ende zeyndende ende Renvoyerende dair om die principale questie dairvan berecht te wezen voir der Leenvrouwe of Leenheren, dair ende alsoe dat behoirt.
Aldus gedaen inden Hage opten xxvij[en] dach in Januario Anno LV Secundum cursum curiae, Presentibus: Lannoy, Treslongh, Cats, Assendelff, Eyke, Michielsz., Mye, Ruchrock, Rentmeester."
Melis Claisz. dient dus een klacht in bij den Raad van den volgenden inhoud: Melis zegt, dat hij bepaalde onroerende goederen heeft, welke goederen zijn grootvader, zijn vader en daarna hij zelf rustig en ongestoord tot op heden als leen bezeten hebben van de Jonkvrouwe van Cleve. Hij en zijn rechtsvoorgangers hebben dit leen reeds gedurende 41 jaar in hun bezit. Desniettegenstaande heeft Grebber Dircxz. deze goederen met een

zeventuig aangesproken, bewerende, dat het allodiaal[1]) goed is, op hem vererfd.
Melis verzoekt nu aan het Hof om deze zeventuigsprocedure te verbieden, aangezien hij kan bewijzen, dat de goederen in kwestie leen zijn, en deze aanspraak ten zevenen dus „onrechte moyenisse" is. Tevens wenscht hij, dat Grebber Dircx, ter oplossing van de kwestie welk gerecht competent is, gedagvaard zal worden voor den Raad, omdat deze „de overste rechter van den lande" is. We zien hier tevens, hoe hoog het uit deskundigen bestaande Hof reeds in 1455 stond aangeschreven.
Grebber moet dus voor den Raad bewijzen, met schriftelijk en mondeling bewijs, dat het goed allodium is, zooals hij beweert.
Melis biedt aan om op de zelfde wijze zijn standpunt voor het Hof waar te maken en verzoekt het Hof om recht te doen.
Stadhouder en Raden besluiten „willende een ygelicken Recht ende Iustitie laten wedervaeren", om beide partijen voor hen te dagvaarden, ten einde ieder hun schriftelijke en mondelinge argumenten aan te doen voeren. Beide partijen verschijnen en leveren hun bewijs.
Het bewijs van Melis bestaat uit een authentieke acte van beleening met de goederen afgegeven door de Jonkvrouwe van Cleve, waarin staat, dat Melis, zijn vader en zijn grootvader deze goederen reeds gedurende lange jaren van haar te leen houden. Verder beroept Melis zich op het feit, dat hij en zijn rechtsvoorgangers gedu-

[1]) Immers leen kan men niet door een zeventuig aanspreken. Zie Joosting: „Zeventuigsrecht" blz. XXXVII.

rende meer dan 42 jaar het goed rustig en ongestoord bezeten hebben. Aangezien het recht van Melis en zijn voorgangers op een schriftelijken titel berust en zij meer dan 30 jaar ongestoord bezitter zijn, is Melis krachtens verjaring ten petitoire tot het goed gerechtigd. Immers reeds vroeger zagen wij, dat het Hof den Romeinsch rechtelijken verjaringstermijn van 30 jaar gerecipieerd heeft.

Grebber dient, eveneens schriftelijk, zijn conclusie van antwoord in, en stelt, dat het land in kwestie allodiaal goed is, en dat deze zaak niet tot de competentie van het Hof behoort, want het is een petitoir proces, en petitoire acties over onroerend goed, onverschillig of dit leen, of eigen is, behooren niet voor het Hof. Wat dit laatste betreft is de Raad het volkomen met Grebber eens, want zij berechten alleen de competentie vraag, maar verwijzen daarna „die principaal sake" naar het ordinaris gerecht. Aangezien men hier met allodiaal goed te doen heeft, zegt Grebber behoort de zaak voor de zeventuigen, waarvoor hij de actie begonnen is. Voorts levert Grebber een authentieke acte in, waarbij de Heer van ter Veere bevestigt, dat hij bij het nazien van het leenregister van de Jonkvrouwe van Cleve de goederen daarin niet gevonden heeft omstreeks den tijd, dien Melis voor de beleening opgeeft.

Na partijen voorts uitvoerig gehoord te hebben, wijst het Hof, op grond van het door hen geleverd schriftelijk en mondeling bewijs, dat de berechting van deze competentie kwestie toekomt aan den landsheer, en dus aan het Hof als diens plaatsvervanger, omdat het een geschil is „dair questie is" of een onroerend goed leen is of allodium.

Voorts beslissen de Raden, dat de goederen leengoed zijn en verwijzen daarom „die principael questie", d.w.z. het petitoir proces over de vraag, wie recht heeft op dit leen, naar de betrokken leenbank. Immers dit is een echte leenzaak, want één der partijen is met het goed beleend. Ook hier zien wij dus weer, dat de petitoire procedure over een leenzaak voor de Leenbank komt en niet voor den Raad.

Een ander voorbeeld, dat een geschil over de vraag, of een goed Grafelijkheidsleen, of allodium is, voor den Raad komt, vinden we in een brief van 19 November 1434 Iste Memoriaal Rosa, f°. 197 v°.[1]).

Tevens zien wij daarin, dat de Grafelijkheidsleenen een vorm van domeinen zijn, want het allodiaal recht daarop behoort aan de Grafelijkheid. Naast de bovengenoemde redenen, zal ook dit feit een motief zijn geweest voor den Raad om zaken te berechten, waarin eene partij tracht te bewijzen, dat het goed geen Grafelijkheidsleen is, want zoo'n zaak roert 's Graven rechten, n.l. zijn rechten als leenheer.

Het bedoelde stuk luidt:

„Also tusschen Geryt Dircx zoon an d'een zide ende Eylairt Pietersz. an die ander zide, geschele geweest is om vyff maden lants, die gelegen sijn in den ban van Uutgeest, dair him elcx van beiden rechts toe vermeten hebben, overmits dat Geryt voorn. him vermat ende zeide, dattet voirsz. lant een leen was ende dat men dat van der graefscip van Hollant te leen hilt, na inhout der brieve, die hij dair af hadde.

Ende die ander dairup zeide, dat het geen leen, maar eygen goet wesen soude, gelyc hy dat bewijsde mit

[1]) Uitgave blz. 139.

zekeren brieven, die hij van den eygendomme (dat wil h.l. zeggen: het allodiaal recht) van den lande sprekende hadde.
Mits welken geschele beide de partyen verdaecht hebben geweest van den here van Santes ende anders den Rade, gecommitteert ten saicken van Hollant, mit horen beider bethoen en besceyt, updat die voorsz. Rade van beiden ziden die bescheidelic overzien ende dairna enen ygeliken behelpen mochten, dair hy toe gerechtigt ware.
So ist dat die here van Santes mitten Rade hierna genoemt, wel geexamineert ende overzien alle alsulc bescheit, als elc van den partijen dair of voirt gebrocht heeft, ende voirt gehoirt alles des sij van beiden syden dairup te zeggen hebben mochten, hierof uutgesproken, ende mit rechte gewyst hebben, dat Geryt voorn. — overmits dat clairlyc bevonden is in den registeren ende leenboeken myns genedigen heren van Bourgondiën, dattet voirsz. lant lang te voiren te leen gehouden was eer dat Eylairt voirn. of yemant anders dat voir eygen goet gewonnen hebben mochte — sal blijven ende wesen in der bezete ende bruycweer van den lande voirsz.[1]), zonder dat him Eylart voirn. in enigerwys dair in bewinden, of enich toezeggen dairan hebben sal, totter tyt, dat hy beter bethoen dair of voirt brenget dan hij den Rade voirsz. gethoent heeft.
Ende tot wat tijden dat hy den Rade die by brenget, so sullen sy die overzien, en him dair of bescheiden na dattet mit rechte behoirt.

---

[1]) De woorden, dat de beleende „in der bezete ende bruucweer van den lande is", willen vermoedelijk zeggen, dat de rechthebbende tevens zelf gebruiker van het land is.

Dit is gedaen ende uutgesproken in den Hage by den here van Saintez, overste van den Rade, (de Stadhouder presideert dus), die here van IJsselsteyn enz.... ende meer anderen van den Rade, upten xix^en dach in Novembri anno xxxiiii."

Er is geschil over land tusschen Geryt Dircxz. en Eylairt Pietersz. Beiden maken aanspraak op het land.

Geryt beweert, dat dit een leen van de Grafelijkheid en hij de leenman is, zooals blijkt uit den leenbrief, dien hij ervan heeft.

Eylairt stelt, dat het geen leen is, maar allodiaal goed, dat hem toebehoort, waarvoor hij als bewijs brieven overlegt, waarin staat, dat het zijn vrij eigendom is.

De Raad daagt beide partijen voor zich, terwijl het stuk den indruk vestigt, dat dit niet is geschied op klacht van eene partij, maar uit eigen hoofde, nadat het geschil aan den Raad is ter oore gekomen. Is deze indruk juist, dan hebben we hier een voorbeeld, dat de Raad zoo'n geschil, als zijnde feitelijk een domeinzaak, uit eigen beweging aan zich trekt. De lijdelijkheid van den rechter is bij dit soort zaken dus geheel verdwenen en vervangen door een ingrijpen van rechtswege, als uitvloeisel van het moderne Souvereiniteitsbeginsel, dat later geldt t.a.z. van 's Graven domeinen en wat daarmee samenhangt.

We zien hier dus, dat de vraag, of een goed Grafelijkheidsleen, of allodium is, door den Raad wordt opgelost en wel, dat de Raad de uit zich zelf competente rechter hiervoor is, want partijen worden eenvoudig „verdaecht". Zij verschijnen met hun schriftelijk en mondeling bewijs voor den Raad en deze geeft op grond hiervan een uitspraak, hetgeen „wyzen mit rechte" wordt

genoemd. Ook hieruit blijkt weer, dat de Raad voor een dergelijke zaak het competent gerecht is geworden.
De Raad stelt Geryt in het gelijk, aangezien uit de Grafelijke registers blijkt, dat het goed leen is. Bijgevolg zal Geryt, die blijkbaar in het feitelijk bezit van het land was, „blyven ende wesen in der bezete ende bruucweer van den lande".
De toewijzing draagt een possessoir karakter, want zij geldt, totdat de tegenpartij op grond van beter bewijs, Geryt het goed afwint. De eventueele petitoire procedure zal ook voor den Raad plaats vinden, ofschoon de zaak ook voor de Leenbank zou kunnen komen, nu vaststaat, dat het goed leen is, en dat althans de ééne partij ermee beleend is. De Raad past hier echter den regel toe, dat hij competent is in zake alle uitvloeisels van een geschil, dat eenmaal voor hem is geweest.
Tevens hebben wij hier weer een voorbeeld, waarin een possessoire uitspraak wordt gegeven, hoewel het bewijs uit schriftelijke titels bestaat, en wel, omdat men desniettegenstaande beter bewijs van de tegenpartij niet uitgesloten acht. In dit geval komt daar nog bij, dat voor toewijzing van een leengoed ook ten possessoire een schriftelijke titel vereischt is.
Een ander geschil over de vraag, of een goed Grafelijkheidsleen, of vrij eigen is, dat eveneens door den Raad wordt berecht, vinden we in een aanteekening van 28 Juli 1436 op f. 94 v°. van het IIIde Memoriaal Rosa[1]: „De stad Heusden wordt met een open plakkaat geschreven, dat zij tegen 19 Augustus dagen zouden voor den Raad te den Haag de weduwe van Herberen van

---

[1]) Uitgave blz. 352.

Bueningen en Fijkijn, haar tegenpartij, die omtrent een goed in geschil zijn dat den Raad voorkomt leengoed te zijn. Is het niet leengoed, dan kan de stad van dit geschil kennisnemen."

De behandeling van deze zaak voor den Raad staat opgeteekend in een stuk van 21 Augustus 1436, IIIde Memoriaal Rosa, f. 99 v°.[1]):

„Roerende Herberens weedwij van Bueningen ende Fijkijn, Jan Melys zoens weedwij."

„Alsoe geschille was tusschen Alijt, Herberens weedwij van Bueningen, ende Fijkijn, Jan Melys zoens weedwij, van een deel lants, gelegen in den lande van Huesden, dat Herberens weedwij voirn. vermat toe te behoren horen kinderen ende hoirselven hair lijftochte, dairan hoir gemaict by hande des Leenheeren, dair Herberen dat aff te houden plach, dats te weten van der hoffstede van Arkel, dat nu coomt an der Graeflicheit van Hollant, ende dat alsoe dat voirscr. lant leen wesen soude.

Dair Fykyn weder up antwoirde, dattet voirsz. lant eygen goet wesen soude, mits dattet eygen plach te wesen voirtijts doe Herberen voirsz. hair moeder te wijve plach te hebben, ende dat Herberens dat lant den heeren van Arkel niet upgedragen en heeft den eygen dairaff voir scepenen van Huesden, als hy na den rechte van der stede van Huesden sculdich hadde geweest te doen, ende dattet dairom mit recht geen leen en ware, mair gemaect om bescuts wil. Ende dattet voirsz. land hair dairom halff anbestorven ware van hoirer moeder, die Herberens voirsz. wyff plach te wesen.

Dair Herberens weedwij wederup thoonde enen brieff, bezegelt mit Herberen's zegel ende mit eens ander

[1]) Uitgave blz. 355.

mans zegel, geheten Dirc Lubberszoon, dair den datum aff gegeven was omtrent Sint Jans dach nativitas in 't jair van één, in welken brieve Herberen ende Dirc voirsz., als scepenen van Huesden, kenden, dat Herberen dat voirsz. lant ende den eygendom dairaff den here van Arkel upgedragen hadde. Ende seyde dairup voirt Herberens weedwy voirn., dattet mit rechte leen gemaict was, ende dat die Heer van Arkel daerup Herberen voirn. dat voirsz. lant weder te leen verleyt hadde.

Dair Fykyn weder up antwoirde, dat der voirsz. scepenen brieff onrechtverdich was, mits dat Herberen ende Dirc voirsz. ten tijde dat den voirsz. brieff gemaict was geen scepene van Huesden en waren.

Soe hebben die Rade myns genadigen heere hierup hair sententie gewyst, dat die voirsz. Fykyn dit voirsz. lant anspreken sal mit rechte voir scepenen van Huesden, ende dat hair Herberens weedwij voirn. tegen Fykyn aldair mit rechte verweren sal.

Ende ist dat Herberens weedwij aldair mit goeden rechtverdigen brieven bewijsen kan, dat Herberen dit voirsz. lant den heeren van Arkel upgedragen heeft, ende den eygen dairaff over gegeven voir scepenen van Huesden na den rechte van Huesden, soe sal dat voirsz. lant leen blijven.

Ende kan sij dat niet bewijsen, noch by brengen voir scepenen van Huesden, soe sullen die voirsz. scepenen recht doen van den voirsz. lande, als men van eygen lande pleecht te doen.

Ende wes die scepenen van Huesden hieraff bevinden sullen dat sy dat myns genadigs heren Rade in scrifte oversenden sullen.

Gedaen bij Boudijn van Zwieten, Goidscalc Oem enz., upten xxi^sten dach in Augusto anno xxxvi."
De weduwe van Herbaren van Beuningen en die van Jan Melysz. zijn in geschil over land, gelegen in den ban van Heusden. De eerste beweert, dat het land een Grafelijkheidsleen is, toekomend aan haar kinderen, en haar indertijd in vruchtgebruik gemaakt ten overstaan van en onder goedkeuring van den Leenheer. De weduwe van Jan Melysz. stelt daarentegen, dat het land vrij eigen goed is, dat haar voor de helft krachtens erfrecht toekomt. Om aan te toonen, dat het goed allodiaal is, beroept zij er zich op, dat het goed vroeger vrij eigen was, ten tijde, dat Herbaren met haar moeder (Herbaren's eerste vrouw) getrouwd was, en dat nadien Herbaren dit land niet tot leen gemaakt heeft, zooals dat rechtens behoort. Hij had dan n.l. den „eygendom" van het land aan den Leenheer voor schepenen moeten overdragen, zooals dat vereischt is volgens het recht van Heusden. Het was dus rechtens geen leen, en daarom voor de helft op haar moeder en nu op haar vererfd.
De weduwe van Herbaren toont als antwoord hierop een brief, bezegeld door Herbaren en Dirc Lubberts, waarin zij in hun qualiteit van schepenen van Heusden constateeren, dat Herbaren den eigendom van het land aan den Leenheer heeft overgedragen, n.l. met de bedoeling dit als leen terug te ontvangen.
Dus was het volgens haar wel rechtens tot leen gemaakt en daarna aan Herbaren in leen gegeven.
De weduwe van Jan Melysz. repliceert, dat deze schepenbrief niet rechtsgeldig is, omdat de genoemde personen toen geen schepenen waren.

De Raden, die blijkbaar, nu de zaken zoo staan, met het geval geen weg weten, wijzen een sententie, inhoudend, dat Jan Melysz.'s weduwe het land moet aanspreken voor de schepenbank van Heusden en dat de weduwe van Herbaren verplicht is aldaar te antwoorden. Kan deze laatste daar met rechtsgeldige brieven bewijzen, dat Herbaren het land tot leen heeft gemaakt, door den „eigendom" ervan over te dragen voor schepenen, volgens het recht van Heusden, dan zal dit land leen blijven. Gelukt haar dit niet, dan zullen de schepenen over dit land recht doen, zooals dat bij allodiaal goed gebruikelijk is.
De schepenen moeten hun oplossing van de vraag, of het goed al, of niet rechtmatig tot leen gemaakt is, bij den Raad schriftelijk inleveren.
Blijkbaar gaf ook dit rapport van de schepenen van Heusden geen uitsluitsel, want op f. 212 v°. van het zelfde Memoriale[1]) vinden wij een aanteekening van 5 November 1438, waaruit blijkt, dat de Raad tenslotte het land tusschen partijen verdeeld heeft. De grootste helft wordt als onversterfelijk erfleen aan de weduwe van Herbaren en haar kinderen toegewezen, de andere helft wordt aan Jan Melysz.'s weduwe toegekend als vrij eigen goed.
„In de zaak van de weduwe van Herberen van Bueningen en de weduwe van Fijk Jan Melisz., die verschil hadden over eenig land, gelegen in den Lande van Heusden, heeft de Raad partijen gehoord en, na gehouden onderzoek, uitgesproken, dat de weduwe van Herberen van Bueningen en haar kinderen hebben en

---

[1]) Uitgave blz. 425.

behouden zullen als een onversterfelijk erfleen 3½ morgen lands en dat Fijk's weduwe 3 morgen van het zelfde land zal hebben „tot eenen eygen".
En hiermede zullen alle geschillen tusschen deze partijen zijn „doot ende te nijeten tot desen dagen toe."
De Raad verklaart dus, dat met deze uitspraak de zaak afgedaan en de vrede tusschen partijen volledig hersteld is.
Een ander voorbeeld, dat de Raad een geschil berecht over de vraag, of een goed leen, of allodium is, vinden we in een brief van 5 Maart 1436, IIIde Memoriaal Rosa f. 64 v°.[1]).
In zooverre wijkt deze zaak af van de voorgaande, dat de partij, die stelt, dat het goed leen is, niet beweert, dat dit rechtstreeksch leen van de Grafelijkheid is. Zij stelt n.l. dat het goed deels leen is van de hofstede van Brederode, deels van die van Purmersteyn, dus vermoedelijk achterleen van de Grafelijkheid.
Het stuk zegt:
„Heerken Pietersz. is voor den heer van Santes en andere leden van den Raad verschenen en heeft zich schriftelijk beklaagd, dat Waelleraven Reynersz. hem „ombruct maect mit fortche een stuc lants" in het ambacht Purmerland, waarvan hij en zijn vrouw wel 20 jaar het rustig bezit hadden gehad.
Hierop heeft Waelleraven ook schriftelijk geantwoord, dat het zijn recht was dit land te gebruiken, daar het aan hem is overgegaan na doode van zijn oomzegger Reynoult, zoon van zijn broeder Jan Beensz.; dat de vrouw van Heerken de moeder van Reynoult is, en dat

---

[1]) Uitgave blz. 329.

Reynoult het goed in leen had gedeeltelijk van de hofstede Purmerstein, gedeeltelijk van de hofstede Brederode. Thans is hij, Waelleraven, ten gevolge van den dood van zijn oomzegger, met het goed beleend. Jan, de vader van Reynoult, had het destijds te leen opgedragen.
Heerken heeft hierop gerepliceerd, dat zijn vrouw eerst te zamen met haar zoon en nu met hem dit land altijd als eigen goed bezeten heeft. Al zou haar eerste man het iemand in leen hebben opgedragen, dan had zij in ieder geval daartoe niet meegewerkt („zy en hadde hant noch mont dair toe gedaen"). Daarom kwam haar, als erfgename van haar zoon, dit land toe.
Waelleraven heeft gedupliceerd, dat eerst zijn broer Jan en daarna diens zoon Reynoult leenman van de genoemde hofsteden waren en het leen nu aan hem vervallen is overeenkomstig de brieven, zoodat hij het recht heeft het land te gebruiken.
Beide partijen hebben bovendien bewijsstukken bijgebracht.
Na beraadslaging heeft de Raad beslist, „tusschen Heerken voirsz. als een voecht van zynen wive ende tusschen Waelrave Reynoultz. voirn.", dat door het register van wylen Willem Eggaert, heer van Purmersteyn, bewezen is, dat Jan Been vóór zijn huwelijk de helft van „vi deymden lants, gelegen in Purmerlant", in leen heeft ontvangen van den heer van Purmersteyn, die dit land na den dood van Jan Been in leen heeft gegeven aan diens zoon Reynoult, en na den dood van Reynoult aan Waelrave.
De Raad wijst dus Waelrave in het bezit van de helft van de zes deimden land en beveelt Heerken en zijn

vrouw, om hun handen daar af te houden.
Wat het andere gedeelte aangaat, ten aanzien van hetwelk Waelrave beweert, dat hij het van de hofstede van Brederode in leen houdt, oordeelt de Raad, dat zij geen bewijs gezien hebben, waaruit zou blijken, dat Jan Been op deugdelijke wijze dit land tot leen gemaakt zou hebben en zij evenmin bewijs gezien hebben, dat Jan of zijn zoon Reynoult er mee zouden verlijd zijn, terwijl daarentegen Heerken wel heeft bewezen, dat hij en zijn vrouw in het bezit ervan waren.
Dus moeten Heerken en zijn vrouw in 't bezit gehandhaafd worden, tot den tijd toe, dat Waelrave er hen met recht voor den leenheer en zijn mannen zal hebben uitgewonnen; en dat Waelrave dus tot dien tijd toe zijn handen er af moet trekken en dat hij de vruchten, door hem na doode van Reynoult er van getrokken, zal moeten afstaan in handen van den heer van Santes of van dengeen, dien deze er voor aanwijst, opdat er mee geschiede naar behooren."
Heerken Pieters dient een klacht in bij den Raad, dat Walraven Reynersz. hem „cracht" doet aan land, dat hij voordien wel 20 jaar rustig bezeten heeft. Walraven antwoordt hierop met het bij een cracht zaak gebruikelijke verweer, dat hij de gerechtigde is tot dit land en wel krachtens erfenis van zijn broeders zoon Reynout. Reynout hield, volgens hem, het land in leen, deels van de hofstede Purmersteyn, deels van die van Brederode, want zijn vader had het vroeger tot leen gemaakt. Na den dood van zijn neef Reynout is hij, Walraven, ermee beleend.
Heerken repliceert, dat het land vrij eigen goed is, toebehoorend aan zijn vrouw, de moeder van Reynout,

krachtens erfenis van haar zoon. Ook al had haar eerste man, Reynout's vader, het goed tot leen gemaakt, dan was dit toch ongeldig, omdat hij het in ieder geval gedaan had buiten medewerking van zijn vrouw, met wie hij blijkbaar in gemeenschap van goederen gehuwd was. De craftzaak heeft zich nu dus opgelost in een geschil over de vraag, of het goed in kwestie leen, of allodium is.

Walraven houdt vol, dat het goed leen is, en op hem vererfd, waarvoor hij zich beroept op de leenbrieven. Hij heeft dus recht het goed te gebruiken en dus geen craft gedaan.

De Raad beslist, dat uit het leenregister van Purmersteijn afdoende blijkt, dat Reynouts vader reeds vóór zijn huwelijk, met het land beleend was (het verweer van Heerken gaat dus niet op), dat daarna Reynout het in leen heeft ontvangen, en vervolgens Walraven ermee beleend is. De Raad wijst dienovereenkomstig het land aan Walraven toe zonder possessoire clausule, dus ten petitoire, zooals te verwachten was na het afdoend bewijs.

Wat het andere gedeelte van het land betreft, waarvan Walraven beweert, dat het hem toekomt als leen van de hofstede van Brederode, heeft de Raad geen bewijzen gezien, dat Reynout's vader het deugdelijk tot leen gemaakt heeft, noch dat hij, of Reynout ermee beleend zijn geweest. Heerken en zijn vrouw hebben daarentegen wel bewezen, dat zij in het rustig bezit er van geweest zijn, hetgeen een aanwijzing voor hun recht vormt. Dus wordt hun recht daarop voorloopig erkend, totdat Walraven er hen in rechte uitwint.

Deze petitoire uitwinning moet plaats hebben voor het

betrokken ordinaris gerecht, n.l. de leenbank. Immers Walraven beweert, dat het goed leen, en hij de leenman is, zoodat we, als Walraven zijn standpunt kan bewijzen, met een echte leenzaak te doen hebben. Walraven moet de rechten, die hij van het land genoten heeft, teruggeven. Over de vermeende cracht hooren we niet meer, vermoedelijk laat de Raad deze strafactie rusten, omdat Walraven zich van het goed heeft meester gemaakt, te goeder trouw overtuigd, dat hij de gerechtigde is, zooals voor een deel van het land ook juist is gebleken.

We vinden in dit stuk dus naast elkaar een petitoire en een possessoire toewijzing, bij de eerste was het bewijs afdoende, bij de tweede vormde het niet meer dan een aanwijzing.

Behalve geschillen over de vraag, of een goed Grafelijkheidsleen, of allodium is, komt nog een ander soort geschillen over Grafelijkheidsleen voor den Raad, n.l. gevallen, waarin geklaagd wordt over „onbruyck". Ook hiervoor is de Raad de competente rechter, zooals blijkt uit het feit, dat hij een dergelijke zaak berecht op klacht van ééne partij.

Een voorbeeld, waarin de beleende bij den Raad een klacht indient, dat anderen zijn leen tegen zijn wil gebruiken, vinden we in een brief van 5 October 1435, geboekt in het IIIde Memoriaal Rosa, f. 25 v°.[1]):

„Roerende Wolfairt van Oisterland."

„Also Wolfairt van Oisterland voir den Rade, gemachticht ten saken der landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, clachtich gecommen is ende te kennen ge-

[1]) Uitgave blz. 311.

geven heeft, hoe dat Jan van Denemerke of Clemencie, zijn dochter, eenen zekeren tyt gebruyct hebben gehadt v mergen lands, die dezelve Wolfairt van Oisterland mit Joncvrouwe Aernt Joost van Outhorst, zynen wive te leene houdende is van mynen genadigen Heere, zonder dat diezelve Jan van Denemerke of zynre dochter vorsz. yet daerof betaelt hebben, begeerende dat diezelve Jan ende zijn dochter hoir handen van den zelven v mergen lands doen ende trecken zouden, betalende voirt alzulke pachten ende renten, als zy dairof jaerlyx up gebuert hebben, te dien ende, dat diezelve Wolfairt van Oisterlande die vorsz. v mergen lands rustelic gebruyken ende besitten mochte, na inhoudt sijnre brieven, die hy dairof heeft.

Dair die voorn. Jan van Denemerken up andworde, de welke huden van den zelven Rade ter andworden tegens Wolfairt van Oosterlande vorsz. dach beteikent ende omboden was, hoe dat Joncvrouwe Aernt Joost van Outhorst vorsz. der vorsz. Clemencie, zynre dochter, die tegenwordelic eene weduwe is, gelast mit drie cleine kinderen, (hij werkt dus op 't gemoed van de Raden) in tijden verleden tot hulpe van hoiren hyelike by zeekeren redenen ende verdienten, gegeven hadde LX Bortgoense scilden, dair sy voir in handen geset heeft der vorsz. Clemencie die v mergen lands vorsz., om die renten ende pachten dairaf jaerlicx up te bueren, ter tijt toe, dat diezelve Clemencie van de vorsz. LX scilden betaelt zoude wesen, dewelke al noch niet betaelt en zijn.

Ende meent mits desen diezelve Jan van Denemerke, aengesien die vorsz. ghifte, dair die vorn. Clemencie mede tot hijelick gecommen is, dat zij mit rechte ende

redene die vruchten van die vorsz. v mergen lants up gebuert heeft, ende noch sculdich is up te heffen ende t'ontfangen ter tijt toe, dat zij vernuecht wort van den LX scilde voirsz., sonder enich ofslach te hebben van des zij in tijden voirleden dairaff gebuert heeft.
Up welke antwoirde die voirn. Wolfairt seide ende replikeerde, meynende, dat zyn voirsz. wijff dieselve v mergen lants buten him, alsoe hij hoir man ende voicht wair ende sij datselve lant van mijnen genadigen heeren te leen hielden, niet vervreemden noch belasten en mochte.
Dewelke clachte, antwoirde, tale ende wedertale an die een zijde ende an die ander zijde bij den voirnoemden Rade gehoirt ende verstaen, soe is 't dat dieselve Rade bij gevoege hieroff geseit ende gesceyden hebben tusschen beyden partijen voirsz., alle saken wail over gezien ende bedacht:
Dat Jans van Denemerkens dochter voirsz. blijven sal in den besitte van der renten, pachten ende vruchten van den voirsz. v mergen lants ende die jaerlicx upbueren, gelyc sij voirtijts gedaen heeft, ter tyt totdat bij denselven Rade anders dairin geordineert, versien, ende verclairt sal worden ende tot dat zij beter bescheyt dairaff gesien sullen hebben, of dat, by der gehengenisse Gods, diezelve Jonckvrouwe Arent of livich worde, dat dan die voirsz. v mergen lants gaan souden, dair zy van rechts wegen behoirden.
Des soe sullen die rentmeeysters (d.w.z. de bewindvoerders), geordineert ende geset by den voirn. Rade, up te bueren ende t'ontfangen sulke goeden ende renten als Wolfairt ende zyn wijf voirsz. gemeen hebben, die voorn. Wolfairt jaerlicx uutreycken een recht derden-

deel van alsoe veele, als die voirsz. v mergen lants jaerlicx in rechten pachte, gelyc den lande dair omtrent gelegen, gelden sullen, uut sulc derdendeel als dieselve jonckfrou Aernt, zynen wyve, jaerlicx uut alle hoire beyder goede compt up te bueren, by handen des rentmeysters, dair men hoir jaerlicx van alsoe veel ofslach doen sal. Ende dat sal denselven rentmeysters goede ontlastinge ende betalinge wesen, aengesien die gifte by hoir derselver Clemeyncie gedaen, gelyc voirsz. is. Hier waren over: die Heer van IJsselsteyn enz., ende meer anderen van den Rade ende Clercken.
Actum in den Hage v dage in Octobri anno xxxv."
Wolfairt van Oisterlant dient een klacht in bij den Raad tegen Clemencie, Jans dochter van Denemerke, inhoudend, dat zij een tijd lang land gebruikt heeft, dat hem toebehoort als leen van de Grafelijkheid, zonder dat zij daarvoor pacht wil betalen. Wolfairt verzoekt den Raad, om Clemencie dit land te doen ontruimen, onder teruggave van de getrokken vruchten, opdat hij zelf het weer ongestoord bezitten kan, volgens den inhoud van zijn leenbrieven. Hij verzoekt dus aan den Raad de „onbruyck af te doen".
Jan van Denemerken, optredend als voogd van Clemencie, die nu weduwe is, voert als verweer aan, dat zij recht heeft op het goed, omdat de vrouw van Wolfairt haar vroeger wegens trouwen dienst als huwelijksgift 60 schilden gegeven heeft. De vrouw van Wolfairt heeft haar echter deze som niet direct uitbetaald, maar haar het land als onderpand gegeven, om daarvan de inkomsten te trekken, totdat de 60 schilden betaald zouden zijn. Aangezien deze betaling echter nog steeds niet heeft plaats gevonden, meent Jan van

Denemerken, dat zijn dochter volkomen rechtmatig het land bezeten en de vruchten daarvan getrokken heeft. Totdat de 60 schilden haar uitbetaald zijn, meent hij, dat zij recht heeft die vruchten ook verder te genieten, zonder dat de genoten inkomsten in mindering van de 60 schilden worden gebracht.
Wolfairt repliceert, dat het rechtens irrelevant is, of zijn vrouw een dergelijke regeling gemaakt heeft, want dat zij, buiten haar man om, geen onroerend goed mag vervreemden, of bezwaren, temeer waar dit een leen is van de Grafelijkheid, dat alleen met consent van den leenheer bezwaard of vervreemd kan worden. De rechtshandeling, waar Clemencie zich op beroept, is dus in ieder geval ongeldig.
De Raden nemen een beslissing, welke een schikking inhoudt, vermoedelijk op grond van het feit, dat Clemencie te goeder trouw meende het land in gebruik gekregen te hebben, en niet beseft heeft, dat de schenkster niet vervreemdingsbevoegd was; bovendien is Clemencie een persona miserabilis, n.l. een weduwe „belast mit drie cleine kinderen".
Deze schikking houdt in, dat Clemencie voorloopig in het genot van het land blijven zal, zooals zij dat vroeger gehad heeft, totdat de Raden beter bewijs, n.l. van haar tegenpartij, gezien zullen hebben. Clemencie verkrijgt dus, mede op grond van het feit, dat zij het land reeds lang rustig bezeten heeft, een possessoire erkenning van haar pandrecht daarop. Het eventueel beter bewijs van de tegenpartij moet eveneens voor den Raad geleverd worden, immers deze petitoire uitwinningsactie is gericht tegen een weduwe, en dan is de Raad ook ten petitoire bevoegd.

Vindt deze uitwinning niet plaats, dan zal Clemencie het land behouden, zoolang de vrouw van Wolfairt leeft, want deze is de oorzaak van de moeilijkheden, maar tegenover haar erfgenamen zal Clemencie het land niet mogen houden (bescherming van derden, die er geen schuld aan hebben).

De Raden stellen bewindvoerders aan over het goed, dat Wolfairt en zijn vrouw in gemeenschap hebben, om de schuldregeling t.a.z. van Clemencie uit te voeren.

Uit de onderteekening van het stuk blijkt, dat de Raad hier bestaat uit „Raden ende Clerken"; er zijn dus meerdere rechtsgeleerden onder de Raden.

Tenslotte nog een andere zaak, die wel 's Graven leenen „roert", maar toch geen echte leenzaak is, „dair nyement sculdich en is kennisse of te hebben, dan mynen genadigen heer ofte sijn Raide in sijnen name".

Hoewel deze zaak ouder is dan de voorgaande, heb ik de chronologische volgorde omgekeerd, omdat deze oudere zaak eerst volkomen duidelijk wordt na beschouwing van de sentencie van 1455, waarin uitvoerig gezegd is, wat hier slechts in 't kort wordt aangeduid.

De bedoelde brief dateert van 8 Maart 1438 en is opgeteekend in het IIde Memoriaal Rosa f. 201[1]).

„Alsoe enige personen voir den Baeliu van Rijnlant in die vierschaar gecomen zijn ende hebben begonnen rechts te spreken[2]) up Dirc van Zwieten, him becla-

---

[1]) Uitgave blz. 271.

[2]) We zien hier, dat partijen „recht spreken", weer een bewijs, hoe misleidend vele termen uit oude stukken zijn, die ons op 't eerste gezicht duidelijk schijnen. Hier blijkt, dat het woord „rechtspreken" in oude bronnen een heel andere beteekenis heeft, dan die, welke wij er aan hechten. „Rechtspreken" in den ouden zin wil zeggen: in rechte spreken, dus in de eerste plaats: procedeeren. In de oude terminologie

gende, dat sij sculdich waeren te hebben dat scoutambocht (dat wil hier zeggen: het ambt van schout) van Zoetermeer, dair hij (Dirc) die Ambochtsheerlicheyt off te leen hout van die graefflicheyt van Hollant", omdat zij het verkregen hebben van den vorigen ambachtsheer en hiervan een brief bezitten.

„Dairaff van mijns genadigen heren wegen van Bourgondië wert gescreven an synen Baeliu voirsz., dat hij van den voirsz. saken geen vonnisse manen en soude, voir die tijt dat parthijen hieraff gehoirt waren voir den Raide mijns genadichs heren voirsz. so dat sijnen leenen roerde, dair nyemant sculdich en is kennisse off te hebben dan mijnen genadigen heer ofte sijn Raide, gestelt ten saken van Hollant, in sijnen name.

Ende dairup was den partiën enen dach beteykent, dair sij beyde up gecomen syn, ende die voirsz. Raide hebben voir rechte gewijst, dat die kennisse van dien sculdich was voir mijnen genadigen heer off in sijnre absencij voir himluyden te blijven. Ende mits den vonnisse voirsz. syn die voirsz. partiën dijncplechtig aldair voir him gewoerden.

Dit is gedaen by minen here van Santes, overste, ende meer anderen van den Raide, upten viiisten dach van Maerte in 't jair Ons Heren dusent vierhondert zeven ende dertich, na den loop 's Hoeffs van Hollant."

Er verschenen eenige personen voor de hooge vierschaar van Rijnlant en stelden aldaar een actie in tegen Dirc van Zwieten. De beklaagde is een welgeborene, hetgeen

---

zijn juist de eischer en de verweerder de personen, die „recht spreken", omdat zij in rechte spreken. Daarom is het echter niet uitgesloten, dat van andere personen dan partijen ook gezegd wordt, dat zij „recht spreken", zooals in de beteekenis ligt opgesloten.

vermoedelijk de reden is, waarom de zaak voor de hooge vierschaar komt, terwijl zij, als er geen welgeborene bij betrokken was, voor het ambachtsgerecht zou komen, omdat het een geschil is over een vordering voortspruitende uit een geldleening, dus een lage zaak. Hierbij komt, dat Dirc van Zwieten, de beklaagde, ambachtsheer is in dat gerecht. Aangezien het ambachtsgerecht niet onafhankelijk tegenover zijn heer staat, zullen de klagers ook daarom de klacht bij de hooge vierschaar hebben ingediend[1]).

Hun eisch houdt in, dat zij recht hebben op 't ambt van schout in Zoetermeer, waar Dirc van Zwieten de ambachtsheerlijkheid heeft als leen van de Grafelijkheid.

We zien dus, dat in de latere Middeleeuwen „scoutambacht" en „ambachts heerlicheyt" twee naast elkaar staande begrippen zijn geworden. De ambachtsheeren waren toen niet meer gewoon het ambt van schout zelf uit te oefenen, maar lieten het door anderen waarnemen, b.v. door dit ambt te verpachten, in leen uit te geven, of, zooals hier, te verpanden.

De klagers eischen het schoutambt op, omdat zij het vroeger verkregen hebben, n.l. van den vorigen ambachtsheer, hetgeen zij met diens brief kunnen bewijzen.

Vanwege den landsheer wordt aan den Balliu meege-

---

[1]) Juist in Rijnland was het zeer goed mogelijk, om een laag geschil in eerste instantie voor de hooge vierschaar te brengen. Gosses: „Welgeborenen en huislieden" zegt daarover op blz. 195: „tegen het midden der 15de eeuw vinden wij daar (n.l. in Rijnland) reeds het gebruik, dat burgerlijke geschillen door een z.g. hofvaart uit de vierschaar van den Schout naar het Hof van den Baljuw konden worden overgebracht".

deeld, dat de zaak geen voortgang mag hebben, voordat partijen erover gehoord zijn door den Raad, en wel, omdat deze zaak „'s Graven leenen roerde, dair nyemant sculdich en is kennisse off te hebben dan mynen genadigen heer ofte syn Raide, in sijnen name".
De Raad bemoeit zich dus met deze zaak, omdat zij het ambt van schout betreft in een ambacht, dat een leen van de Grafelijkheid is. Het geschil is echter allerminst een leenzaak, maar een landrechtelijke kwestie over een verplichting voortspruitend uit een geldleening. Omdat het geen leenzaak is, treedt dan ook niet het Leenhof op, maar de Raad. Deze toch bemoeit zich met die zaken, waarbij een Grafelijke leenverhouding betrokken is, zonder dat het nochtans leenzaken zijn.
Met de woorden kwesties „'s Graven leenen roerende" wordt dus bedoeld, dat deze zaken, waarin uitsluitend de Raad competent is, geen echte leenzaken zijn, zooals duidelijk gezegd wordt in de sententie van 1455. Bij deze zaken, die slechts een onvolledig feodaal karakter dragen, overheerscht de eigenschap van domein, die ieder Grafelijkheidsleen bezit, maar welke bij de echte leengeschillen latent blijft.
Zoodra echter het feodaal karakter op den achtergrond raakt, treedt het domeinkarakter naar voren. Daarom wordt in zoo'n geval „de kennisse" van alles, wat de leenen roert, als zijnde deze feodaal Grafelijkheidsdomein, voor den landsheer zelf, of diens plaatsvervanger gereserveerd, met uitsluiting van alle andere gerechten.
Beide partijen worden voor den Raad ontboden. Zij verschijnen en de Raad wijst, dat deze zaak niet voor de hooge vierschaar thuishoort, maar voor den lands-

heer, of „in sijnre absencij" voor zijn collegialen plaatsvervanger, den Raad.
De Raad is dus, zooals we boven zagen, de competente rechter voor alle geschillen, die 's Graven leenen roeren, maar nochtans geen echte leenzaken zijn, hetgeen van invloed is geweest op de ontwikkeling van den Raad tot possessoir leenrechter. Wanneer zich n.l. een afzonderlijke possessoire iurisdictie gevormd heeft, worden de possessoire geschillen over leen niet meer tot de echte leenzaken gerekend, zij vormen dan een afzonderlijke groep[1]).
Het begrip leenzaak is dan beperkt tot die feodale geschillen, welke een petitoir karakter dragen. De possessoire feodale geschillen vallen volgens dien gedachtengang onder de groep: „zaken over leen, die geen echte leenzaken zijn" en deze behooren thuis voor den Raad. We hebben hier dus weer een oorzaak, die heeft meegewerkt om den Raad te maken tot possessoir leenrechter.
Zagen we in de eerste afdeeling van dit hoofdstuk, hoe het possessoir karakter van een leenzaak beschouwd wordt als één der bijzondere omstandigheden, waardoor een echte leenzaak voor den Raad komt, hier gaat men nog een stap verder, en beschouwt een dergelijke

---

[1]) Deze latere gedachtengang komt zeer scherp tot uiting in hetgeen Bort zegt in deel VIII § 18 van zijn Tractaet van het Hollants Leenrecht: „De Reden waeromme dat questien, raekende possessie van Leenen" aan een afzonderlijken rechter moeten komen, is: „quia in illis controversiis non tam agitur de iure rei, quam de iure simplicis possessionis".
Bort beschouwt dus de possessoire leenzaken als absoluut gescheiden van de petitoire. De possessoire zijn geen leenzaken in den gewonen zin, want bij de possessoire leengeschillen: „nec consideratur lex feudi, nec ex lege feudi agitur, proinde non vertitur questio feudalis".

zaak niet meer als een echte leenzaak, maar als een quasi-leenzaak, die als zoodanig voor den Raad thuis hoort.
Later zien wij dus den Raad optreden als competent rechter voor een possessoire procedure over leen, de petitoire leenzaken zijn echter voor de Leenbank gebleven.
Ook in de ordonnanties vinden wij deze beginselen opgeteekend. Zoo zegt bijv. de Ordonnantie voor den Leenhove van Hollant van 19 October 1469[1]):
„Carolus etc. ordinamus et statuimus, quod quicumque causam seu actionem aliquam super proprietate (d.w.z. ten petitoire, vergelijk de ordonnantie van 1661) alicujus feudi Hollandiae vel Frisiae intentare vel movere voluerit, id facere poterit omni tempore et debebit [facere] coram Locumtenente nostro et coram hominibus nostris feudalibus."
Voorts zegt de landsheer met zooveel woorden, dat hij met deze regeling den vanouds bestaanden toestand bevestigt.
In overeenstemming hiermee bepaalt de instructie voor den Leenhove van Holland, Zeeland en Vriesland van 20 Maart 1519[2]):
„Alsoo onse voorsaten Graven van Hollant in allen tyden voor hen ende hare Leenmannen gereserveert ende behouden hebben gehadt die kennisse ende judicature van alle questien ende geschillen de selve haar Leenen aengaende", zoo is dit bevestigd bij Hertog Karel in 1469, die heeft geordonneerd: „dat onse

---

[1]) Groot Placaetboeck II, 681.
[2]) Groot Placaetboeck II, 682.

Stedehouder van den selven Lande in alle saecken van eygendom (in den zin van: petitoir recht, vergelijk de ordonnantie van 1661) van Leenen met sulcken Leenmannen, als hij bij hem roepen soude, recht ende justitie soude administreeren, allen den geenen, die 't aan hem souden versoecken". Omdat dit vanouds zoo geweest is, geeft ook Karel V deze regeling.

In de „Instructie ende Ordonnantie voor den Leenhove van Holland in dato 7 April 1661"[1]), waarbij het Leenhof, dat in de „troubles" was te gronde gegaan, weer wordt opgericht op de basis van de instructie's van 1469 en 1519, wordt in art. II gezegd: „dat het Leenhof privativelijck ende alleen hebben sal de kennisse, judicature ende decisie *ten petitoire* van allen saecken, Leengoederen van den voornoemden onsen Lande concernerende".

Dat de possessoire rechtsmacht van den Raad zich ook over leenzaken uitstrekt, vinden wij in de instructie's voor het Hof uitgesproken. Zoo zegt de instructie van 1462 in artikel xciv:

„Die van den Raede sullen kennisse nemen van saecken ende possessiën (bedoeld is: „van saecken over possessiën", zooals o.a. blijkt uit de instructie's van het Leenhof) van Leenen, die welcke dat men van mijn voorn. Heere te leen houdende is, ende van den welcken ende van anderen daertoe behoorende gewoonlijck is te geven hooft vroedom[2])."

---

[1]) Groot Placaetboeck II, 2645.

[2]) Verwijs en Verdam verklaren, met een vraagteeken, „hoofd vroedom" als: advies of voorlichting van een hooger college. Deze verklaring is echter m.i. onjuist. Want *vroedom*, of wat het zelfde is, *wijsdom*, is een bindende uitspraak, constateerend wat recht is, en dus nooit een advies. De term „vroedom" omvat dus zoowel „wijsdom-

De instructie van 1531 herhaalt dit beginsel in art. VIII: De Raad zal kennis nemen, wordt daar gezegd: „van saecken roerende possessiën van Leenen".
Ook hier wordt dus duidelijk gezegd, dat het Hof de possessoire leenrechter is.
Zeer merkwaardig is, dat er gezegd wordt, dat het Hof, in zake „possessien van Leenen, gewoonlyck is te geven hooft vroedom". Ten eerste wordt hier dus geconstateerd, dat de possessoire rechtspraak van het Hof in zaken over Grafelijkheidsleen een bestaande praktijk is en bovendien staat er, dat het Hof deze berecht in zijn qualiteit van „hooft", d.i. oppersten rechter.
Dit geeft ons een merkwaardigen kijk op het wezen der possessoire iurisdictie. Het optreden van het Hof daarbij in zijn qualiteit van hoogsten rechter moeten wij ons als volgt voorstellen: Toen het rechten ten possessoire als iets afzonderlijks gevoeld werd, d.w.z. als rechtspraak over: „possessie", rees de vraag, aan wien de iurisdictie hierover moest komen, m.a.w. er deed zich een competentie kwestie voor ten opzichte van deze soort zaken.
Aan de gewone gerechten, wier competentie alleen datgene omvatte, wat zij vanouds berecht hadden, konden zij daarom niet toevallen[1]). Zij kwamen bijgevolg aan de hoogste macht, aan den Raad als „overste juge deser lande".

---

men" in engen zin, als „vonnissen". Het woord „hooft vroedom" wil dus zeggen: uitspraak van den „oversten rechter" en dit is juist het Hof.

[1]) Vergelijk hetgeen er na de reformatie met huwelijkszaken gebeurde, die ook niet aan de ordinaris gerechten kwamen. (Zie blz. 664).

Passen we dit toe op possessoire leenzaken, dan zien we, dat daarbij de competentie kwestie zeer duidelijk naar voren treedt. Toen de possessoire leengeschillen eenmaal als een afzonderlijke groep beschouwd werden, konden zij niet meer voor de leenbank komen, want het waren immers volgens de toenmalige opvatting geen echte leenzaken. Dus bleef de mogelijkheid, dat zij voor het allodiaal gerecht zouden komen, maar dit had het bezwaar, dat het allodiaal gerecht deze zaken niet van ouds berecht had en dat het bovendien niet gewoon was te wijzen over leengoed. Daarom kwamen zij voor het hoogste college, dat stond, zoowel boven de allodiale, als boven de feodale gerechten, n.l. voor den Raad.

Dezelfde afbakening van de competentie van Raad en Leenbank treffen wij ook aan in het verzoek van de Staten van Zeeland, om „Interpretatie en Ampliatie van eenige Articulen van de keure van Zeeland", anno 1515[1]). Daarin komt als punt VII voor:

„Item want die van den Raede in Hollandt kennisse genomen hebben en noch dagelycks nemen willen in 't petitoir van Ambachten, Leenen en Heerlycke Goeden, in Zeeland gelegen, niet tegenstaende de Declinatorie en 't Renvoy, versocht by Partyen, voor Burg-Grave en Mannen van Zeelandt, wien de Kennisse daer af na costuyme en der natuyren van allen Leenrechten toebehoort, dat mynen genadigen Heere believe daerinne te remedieren, omme de consequentie (d.w.z. voor het vervolg)."

De Raden hebben dus getracht hun bevoegdheid te buiten te gaan door ten nadeele van de leenbank ook

[1]) Groot Placaetboeck IV, blz. 1004.

petitoire leenzaken aan zich te trekken. Daarom verzoeken de Staten den landsheer dit te verbieden.
De Graaf beschikt gunstig op dit verzoek bij de „Dispositie van mynen genadigen Heere op de voorschreve versochte Poincten" van 22 Mei 1515:
„Op t sevende Articul ordonneert ende bericht myn genadige Heere den Luyden van synen Raede in Hollandt, dat sy hen verdragen eenige kennisse meer te nemen in 't Petitoir van de Ambachten, Leenen ende Heerlycke Goeden, in Zeeland gelegen, maer laten die kennisse daeraf den Burch-Grave en Mannen van Zeelandt.
Behoudelijcken dat deselve Burch-Grave en Mannen gehouden worden den Partyen ordinairlijck goedt, kort, en onvertogen recht te doen (immers doet het ordinaris gerecht geen goed recht, dan is de Raad altijd competent)."
Hier wordt dus de bevoegdheid van den Raad weer binnen zijn oorspronkelijke grenzen teruggebracht.

Wegens de ingewikkeldheid van de geschillen, waarbij leen betrokken is, wil ik eindigen met een schematisch overzicht van hetgeen in het voorafgaande gevonden is.
Men moet de geschillen over Grafelijkheidsleen onderscheiden in leenzaken (behandeld in afdeeling I) en niet leenzaken (besproken in afdeeling II).
De echte leenzaken komen normaal voor de leenbank, de tweede groep komt voor den Raad en wel om twee redenen: Ten eerste, omdat Graaf en Raad vanouds alles berechten, wat de ordinaris gerechten om een of andere reden niet doen. Ten tweede, — en deze reden is

van jongeren datum —, omdat een zaak over Grafelijkheidsleen, die een onvolledig feodaal karakter draagt, een domeinzaak wordt, voor welke zaken later uitsluitend de Raad competent is.
De echte leenzaken worden later gesplitst in: petitoire leenzaken, welke voor de leenbank blijven, en possessoire leenzaken. De laatste worden dan niet meer als echte leenzaken beschouwd en gaan dus behooren tot de andere groep (afdeeling II).
De possessoire leenzaken komen voor den Raad om twee redenen. Ten eerste, omdat de Raad in het algemeen de possessoire rechter is, m.a.w. deze zaken komen voor den Raad naar analogie van de berechting van possessoire zaken over niet-leengoed.
Ten tweede, omdat zij later gerekend worden onder de zaken over leen, die geen echte leenzaken zijn, welke groep vanouds voor den Raad thuis hoort.
Uit al deze elementen heeft zich de possessoire leenrechtspraak van het Hof gevormd.
Wat de echte leenzaken betreft, hoort dus een petitoire actie over Grafelijkheidsleen voor de Leenbank, maar een possessoire voor den Raad. Het Hof berecht bovendien geschillen, die geen leenzaken zijn, maar toch met een Grafelijke leenverhouding verband hebben. In dergelijke zaken geeft het Hof dan ook niet alleen possessoire, maar ook petitoire beslissingen, want daarbij heeft het geen ordinaris gerecht naast zich, om ten petitoire te wijzen, omdat het Hof zelf de ordinaris rechter is. Immers reeds lang was de Graaf gewoon dergelijke geschillen met zijn Raad te berechten; welke taak het Hof in later tijd voor hem waarneemt.

HOOFDSTUK XIV.

DE RECHTSPRAAK VAN DEN LANDSHEER IN HOOGER BEROEP OVER ONROEREND GOED.

Bij de bespreking van 's Graven functie's in 't algemeen, wezen wij er reeds op, hoe de Graaf, als uitvloeisel van zijn optreden tegen „kwade vonnissen" van de gewone gerechten, geworden is tot rechter, die vonnis wijst in hooger beroep. We kunnen deze ontwikkeling hier dus als bekend veronderstellen en overgaan tot de behandeling van eenige geschillen over onroerend goed, door de Grafelijkheid in hooger beroep berecht, welke geschillen licht werpen op de tegenstelling possessoir-petitoir.

Ten nauwste verwant met het hooger beroep is het gebruik, dat een gewoon gerecht in een lastig geval officieel advies inwint bij den Raad. In dat geval voorkomt de Raad een kwaad vonnis, terwijl bij het gewone hooger beroep op verzoek van een partij, de Raad de zaak berecht om een kwaad vonnis te vernietigen.

We zouden het eerste dus hooger beroep a priori, het andere hooger beroep a posteriori kunnen noemen, temeer omdat in het eerste geval de gerechten advies vragen bij den Raad, nadat hun dit „angedinget" is, d.w.z. op verzoek van één der partijen. Ook het hooger beroep a priori gaat dus in wezen van een partij uit. We zullen nu van beide soorten van hooger beroep eenige voorbeelden aanhalen.

Een geval van hooger beroep a priori vinden we in een

brief van 19 November 1435, geboekt in het IIde Memoriaal Rosa, f. 55 v°.[1]), getiteld:

„'t Goetduncken 's Raids van Hollant van den geschille staende tusschen den Regulieren ten Rugge by den Briele ende Jacob Jansz., roerende Willem van der Borch."

„Alsoe die Scout ende Scepenen van Maeslant gecomen sijn in den Hage voir mijnen heere van Santes overste ende anders den Raide gestelt ten saken der lande van Hollant, Zeelant ende van Vrieslant hier nae bescreven, om rait te hebben, als hem dat angedingt was, ende oick doen mosten nader Custumen van hoirre Vierschair, up alsulke dingtale als gewyst is tusschen Jacob Janszoen an d'een sijde ende den Regulieren van der Rugge buyten den Briele an d'ander syde, toecomende om zekere lande ende renten, die Willem van der Burch in synren levenden lyve toe te behoiren plagen, dair off dat de voirs. Jacob die Renten ende pachte begeerde up te bueren als zynen wijve aenbestorven wesende bij dode Willems van der Burch, hoirs broeders voirs.

't Welke him die voirn. Regulieren verweerden alsoe him den eygendom toebehoirde ende een deel dair off gecoft ende betailt hadden ende oick een deel gelts van den voirs. coop uutgereyct ende betaelt voir Willems sculde enigen persone ende tot sulker plaetsen, als hy dat begeert heeft; ende die renten nader voirs. coop van den selven lande ende goede een deel jaren up gebuert ende ontfangen hadden.

Waer up Jacob voirs. weder dede seggen ende verant-

---

[1]) Uitgave blz. 183.

woirden, dat zij dat nyet gedaen en hadde anders dan een Rentmeyster van dien, mids dat die voirs. Willem de selve lande inden Cloister gebracht hadde. Ende dat naden privilegiën van der Stede van Delff, dair der voirs. Willems vaeder en moeder poirters waren, een man, die in enen Cloister ginge terdendeel van sijnen goeden wech geven mochte ende nyet meer, ende alsoe de vors. Willem een monick was, so en mocht hij mit genen Rechte den eygendom vercopen. Ende datmen naden Rechte van den Ambochte 't lant, dat men vercoopt, sculdich is vrij te maken[1]) voir der vierschaer ende dair nae een gifte te geven ter selver vierschaer mede datmen genen coop verhulsteren (d.i. verheimelijken) en soude, om den Rechten erfgenamen hoir Rechte te ontsteken[2]). Ende oick dat Willem voirs. mit

---

[1]) „het lant vrij maken" wil zeggen: verklaren, dat het vrij eigen goed is. De vervreemder moet dus waarborgen, dat het geen „heerengoed" is. Immers alleen de overdracht van vrij eigen goed geschiedt ten overstaan van den schout, terwijl „heerengoed" wordt overgedragen voor den heer, of diens vertegenwoordiger. Zoo wordt bijv. leengoed ten overstaan van den Leenheer overgedragen, en hofhoorig goed voor den klerk van het „hofboec". Het goed „vrij maken" komt dus neer op verklaren, dat het een goed is, voor welks overdracht de schout, bijgestaan door eenige schepenen, competent is.

[2]) De woorden: „om den rechten erfgenamen hoir Rechte [niet] te ontsteken" zien hoogstwaarschijnlijk op het naastingsrecht van de erfgenamen. In verband met dit recht moet iedere vervreemding van onroerend goed openbaar zijn, om zoo het naastingsrecht te kunnen beperken tot een korten termijn na de bekendwording van de vervreemding, vergelijk Fruin, Verspreide Geschriften VI blz. 240 en 241 en vooral blz. 244. Gerechtelijke overdracht maakt op deze wijze een eind aan het naastingsrecht. Dat inderdaad door gerechtelijke overdracht het naastingsrecht te niet gaat, blijkt duidelijk uit een artikel van de keuren van Zuid Holland, Oudste Rechten van Zuid Holland, blz. 273, (de tekst is helaas bedorven):

„Wat coop men van erffgoet sal hebben, soe haast den coop geschiet

zynre zuster Jacob Jans soens wijf in gemeynen boel zat ende onverdeelt van hoirs vaders doot.
Dairop dat die voirs. Reguliers verantwoirden, dat Willem voirn. geen goedt in 't Cloister en brochte noch dat him geen en verstorve sint dat hij in den Cloister quam, mer hij hadde die vercoft ende sommige van dien gegeven zynen bastairdt kinderen ende anderen all te voiren eer hy professie dede, 't welke hij wail doen mocht, alsoe hy doe noch uutgaen ende een wijf nemen mochte, gelyc sy dat proeven wilden onder goede mannen segele ende oick syns selfs segele, mit meer woirden ende redene, die sy all den voirgescr. heere van Santes ende anders den Raide in geschriften over gaven, ende by den selven Raide volcomelic ende wail over sien wart.
So ist dat die heere van Santes mit anders den Raide voirs. hierup Rypen Raidt gehadt hebbende ende wail beraden mit Clercken van Rechten, alsoe een deel der

---

is ende die erffenisse oft goedinge daeroff gedaen is, als recht ende hercomen is, met syn drie Sonnendaechse geboden in der kercken, daer dat erff gelegen is, opdattet bloet off naeste gelande overneemen moegen ende hebben sullen voer die vreemde.
Ende die naecoop sal aengaen wanneer den voorsz. coop ofte erffenisse geschiet is, ende dueren drie dagen lange nae de lester kercke-geboden."
Daarna is het naastingsrecht dus vervallen.
Wordt het goed zuiver onderhandsch overgedragen, dan blyft het naastingsrecht bestaan. Gerechtelyke overdracht is hier niet op straffe van nietigheid voorgeschreven. Dit blijkt ook uit het feit, dat verderop in het stuk erkend wordt, dat er eigendom is overgegaan na onderhandsche overdracht: „onder twee mannen segele". Dit is geen gerechtelijk transport, maar toch heeft het klooster er den eigendom door verkregen, wat zelfs de tegenpartij niet betwist. Geldige eigendomsoverdracht was toen dus ook zonder gerechtelijk transport mogelijk.

voirn. saken de Rechten[1]) aenrueren, ende anders upten Rechten van den lande, (d.i. het inheemsche recht) den voergen. scout en Scepenen van Maeslant die 't hem gebeden ende dair om versocht hebben gelyc voirs. staet, in Raide voirt overgeven hoir goetduncken, hier na volgende:

Eerst ist, soe sy bevynden ende bevroeden, dat een persoen die geen professie gedaen en heeft syn goet ende landt wail vercopen ende den eygendom geven mach; ende dat die voirs. Willem 't voirs. goet onder twee mannen segele vercoft hadde, dat een man wail doen mach naden Rechte van den lande; ende dat sij oick bevijnden dat syn voirn. zuster ende hi van malcander voersceyden waeren; ende [zy], boven all desen dat hemluyden by goeden eerbaeren tugen aengebracht ende getuycht is, clairlyc vinden in hoiren Register, dat die voirs. Regulieren ende Jacob mit Jan van der Burch zynren zwager voirs. om der saken wille voirtijts geschille gehadt hadden, dair hem die voirs. Regulieren doe ter tyt bewysden, dattet boven twintich off vyf ende twintich scilden 's jaers nyet dragen en souden, wat Willem voirs. den Cloister gegeven hadde, dat doe Jan ende Jacob voirn. seyden: indien dattet nyet meer en is, wij gunnen 't u wail, al weer 't oic meer.

Soe dunct den voirn. heere van Santen ende anders den Raide dat die Regulieren ten Rugge voirs. 't beste Recht hebben ende dat himluyden sculdich is te blyven den eygendom van den voirn. lande ende voirtaen upte bueren die renten.

---

[1]) „De Rechten" d.w.z. de beschreven rechten, dus het Romeinsche, of het Kanonieke recht, die beide in een corpus iuris zijn samengevat. Uit het verband blijkt, dat hier het Kanonieke recht bedoeld is.

Dit geschiedde in tegenwoirdicheit myns heeren van Santes, Overste van den Raiden voirs., daer by waeren: Myn heere van IJselsteijn enz., ende meer anderen van den Raide.
Gegeven den xix^en^ dach in Novembri Anno xiiii^c^ xxxv."
Schout en schepenen van Maeslant komen dus voor den Stadhouder en de overige Raden, om advies in te winnen in zake het proces tusschen Jacob Janszoon en de Regulieren van het klooster buiten den Briel, over onroerend goed, dat reeds eenige jaren in het bezit van het klooster is. Het vragen van dit advies was hun „angedinget".
Eén van de partijen heeft dus ter vierschaar geeischt, dat het gerecht raad moet gaan vragen in den Haag, waartoe dit in zoo'n geval volgens de costumen van zijn vierschaar verplicht is. Deze bepaling is merkwaardig, omdat zij in de zelfde lijn ligt als het geval, waarin een lage vierschaar zich tot den Raad wendde onder het motto: „wij, arme, domme schout en schepenen" weten met de zaak geen weg. In dezen gedachtengang ligt het voor de hand, dat een gewoon gerecht, op verzoek van één partij advies gaat vragen aan degenen, die 't weten, dat zijn: de iuristen in den Haag. Ook partijen beschouwen dus het gewoon gerecht als niet berekend voor zijn taak.
Ook de Graaf ageert tegen de gewone gerechten, want de landsheer is degeen, die het rechtswezen beter wil regelen, en daarbij opgescheept zit met de oude volksgerechten. De onderzaten echter zijn te veel gehecht aan hun oude instellingen, om een afschaffing daarvan door den Graaf te gedogen. De Graaf tracht nu er een mouw aan te passen, o.a. door het gewoon

gerecht door zijn Raad te laten voorlichten, in het belang van de iustitiabelen. Hij neemt hen in bescherming tegen hun eigen traditioneele rechterlijke organisatie, waarvan zij het onvolkomene wel inzien, maar die zij toch niet willen missen.

Het land en de renten, waar dit moeilijke geschil over gaat, heeft toebehoord aan wijlen Willem van der Burch.

Jacob maakt er aanspraak op, omdat het volgens hem „aanbestorven" is aan zijn vrouw, daar zij een zuster is van Willem.

De Regulieren komen hier tegen op, aangezien zij meenen, dat die goederen hun eigendom zijn, omdat zij ze gekocht en betaald hebben, deels direct, deels door de schulden van Willem af te betalen. Zij hebben dienovereenkomstig de opbrengst van deze landen en renten gedurende meerdere jaren geïnd, welk feit ook hun goed recht aannemelijk maakt.

Jacob brengt hiertegen in, dat de Regulieren deze opbrengsten weliswaar geïnd hebben, maar in qualiteit van rentmeester voor hun kloosterbroeder Willem van der Burch. Bovendien mocht Willem niet al zijn onroerend goed vervreemden, volgens de privilegiën van Delft, waar Willems beide ouders poorter waren. Deze privilegiën bepalen, dat iemand, die in een klooster gaat, hoogstens een derdedeel van zijn onroerend goed mag vervreemden. Bijgevolg kan dus nooit het geheele goed van Willem rechtmatig aan de Regulieren gekomen zijn, zooals deze beweren. Bovendien is de door het klooster gestelde koop nietig, omdat men volgens 't recht van het ambacht ,waar het goed gelegen is, land, dat men verkoopt, voor de vierschaar moet „vrij maken"

en daarna gerechtelijk overdragen, hetgeen bij den zoogenaamden verkoop aan het klooster niet is geschied. Bovendien hebben indertijd Willem en zijn zuster, de vrouw van Jacob, de nalatenschap van hun vader onverdeeld gehouden. Een eigenmachtige verkoop door Willem van onroerend goed, tot deze nalatenschap behoorend, is dus onbestaanbaar.

De Regulieren repliceeren hierop, dat Willem geen goed in 't klooster heeft gebracht, en dat hem ook geen goed aanbestorven is (n.l. van zijn vader), nadat hij in 't klooster gekomen is.

Voordat hij professie als broeder deed, had hij zijn goederen al aan 't klooster verkocht en weggegeven, gedeeltelijk aan zijn bastaardkinderen.

Deze vervreemding was volkomen rechtmatig, daar Willem toen nog geen monnik was, welk feit de Regulieren bewijzen willen met schriftelijke verklaringen, bezegeld door goede mannen en ook door Willem zelf.

Zij voeren nog meerdere argumenten aan, die de schepenen van Maeslant alle aan den Stadhouder en Raad in geschrifte overgeven, een soort pleitmemorie dus, waarvan door den Raad goede nota wordt genomen.

Na rijp beraad geven Stadhouder en Raden na de meening van „Clerken van Rechten" te hebben ingewonnen, m.a.w. na rechtsgeleerden geconsulteerd te hebben, aan schout en schepenen van Maeslant het volgend advies.

Aangezien de Raden bevinden, dat een persoon, die nog geen professie gedaan heeft, zijn onroerend goed mag verkoopen en den eigendom ervan overdragen.

Aangezien Willem het goed in kwestie verkocht heeft

op een wijze, die volgens 't „recht van den lande" geoorloofd is, n.l. „onder twee mannen Segele".
Aangezien zij ook bevonden hebben, dat Willem en zijn zuster niet meer in een onverdeelden boedel zaten, maar deze toen reeds gescheiden was.
Aangezien zij, behalve dit alles, wat hun door goede, betrouwbare getuigen aangebracht is, bovendien „clairlijc" vinden in hunne registers[1]), dat de Regulieren en Jacob over deze zaak vroeger al in geschil zijn geweest, welk geschil blijkbaar voor den Raad is gekomen, en dat de Regulieren toen voor den Raad bewezen hebben, dat het land en de renten in kwestie niet boven de 20 of 25 schilden 's jaars opbrachten, waarop Jacob toen gezegd heeft tot de Regulieren: „Als 't niet meer is, dan gun ik het U, en al is 't iets meer, dan moogt ge 't ook houden", meenen de Stadhouder en de overige Raden, dat de Regulieren 't beste recht in dezen hebben, en dat dus de „eygendom" van het goed hun toekomt en zij gerechtigd zijn de renten te innen.
Deze erkenning van het goed recht der Regulieren draagt een petitoir karakter, want een possessoire clausule ontbreekt. Trouwens dit was te verwachten, omdat het bewijs ten hunnen voordeele van afdoenden aard was.
We zien in dit stuk, dat de Raad advies inwint van rechtsgeleerden. Dit is een voorlooper van den lateren toestand, waarbij de leden van het Hof zelf iuristen moeten zijn — met uitzondering van de twee vertegenwoordigers der ridderschap[2]).

---

[1]) n.l. de Memorialen, waarin de uitspraken van den Raad geboekt worden.
[2]) Zie bijv. de Resolutie van de Staten van Holland van 8 Sept.

Hierdoor ontstond de overtuiging, dat rechtspraak, wil ze behoorlijk zijn, moet geschieden door iuristen, en dit heeft er toe geleid, dat onze tegenwoordige rechterlijke macht is samengesteld uit ambtenaren, die rechtsgeleerden moeten zijn. Het verschijnsel, dat de ordinaris gerechten reeds in het begin der 15de eeuw in een ingewikkelde kwestie aan den Raad om voorlichting moesten vragen, vormt wederom een bewijs voor onze stelling, dat de instructie's in hoofdzaak niets anders zijn dan een opteekening van beginselen, die reeds lang in de rechtspraak van Graaf en Raden werden toegepast. Immers wij vinden den hier beschreven regel woordelijk in de instructie's terug, zie artikel xc uit de instructie van 1462, dat zegt:

„Item die Balliuwen, Schouten, Rentmeesters ende andere Officieren, ende oock de Gerechten van de Steden in saecken die seer lastigh sijn ende daer eenige vrese in gelegen is, die sullen heuren troost ende refugiën hebben mogen aen den Raedt voorsz. om met henluyden te mogen beraden.

Die welcke van den Raedt voort daertoe met henluyden roepen sullen, tot allen tyde als het henluyden gelieven

---

1588 waarbij uitdrukkelijk bepaald wordt, dat de Raden — de leden van de Ridderschap alleen uitgezonderd — Doctoren of Licentiaten in de rechten moeten zijn, hetgeen een bevestiging is van den bestaanden toestand.

Opmerkelijk is, dat hier uitdrukkelijk gesproken wordt van leden van de Ridderschap, die zitting hebben in het Hof. In onze vroegere stukken troffen wij dit vereischte niet aan, om de eenvoudige reden, dat de kern van de ridderschap toen gevormd werd door 's Graven edele Raden. Toen sprak het dus vanzelf, dat in het Hof leden van de Ridderschap zaten. Dat dit later, nadat de differentiatie van den Raad in Hof en Staten volkomen zijn beslag gekregen had, nog vereischt werd, is dus een reminiscens aan den tijd, toen Hof en Staten nog niet gedifferentieerd waren.

sal, die andere Raedtsluyden van mijnen voorn. Heere, die in den selven Lande zijn (d.w.z. de extra ordinaris Raden)."

Een voorbeeld van hooger beroep op den Raad a posteriori vinden we in een Sentencie van Januari 1447, opgeteekend in de „Memorialen ende Sentenciën de Wilde" f. 26—30 v°.[1]):

„Sentencie tusschen Lutkin Jansz. aen d'een zyde ende Claes van der Zevender mit sijnen medewerkers aan d'ander zyde."

„Alzoo voirtijts Claes van der Zevender als clager gecomen is voir die zeven naeste gelande, voir xx mergen lants, gelegen aen die Vlist in Rosendael in onsen lande van Hollant, ende heeft aldair die voir himlude aengesproken mit brieve, zeggende dat him die van zijnen ouders aengecomen waren ende toebehoirden.

Dairteegens gecomen is Lutkin Jansz. als verweerre ende bezitter van denselven xx mergen lants, dewelke ter contrarien dairentiegens seyde ende verantwoirde, dat him dieselve toebehoirden by duechdelicken coope.

Ende want de voirsz. zeven naeste gelande by hoiren vonnisse, nae der voirsz. dynctalen van beyden pertijen, de voirsz. xx margen lands aen ons (d.i. den Graaf) gewyst hebben, off dair wij die laten souden, soe is 't dat de voirsz. Lutkin Jansz. claechtich gecomen is als eysscher ende beclager, aen die een zyde, voir onsen getruwen, den here van Lallaing, overste, ende onse Rade, doe by ons gestelt ten saken onser lande van Hollant ende van Zeelant ende nae, overmits, dat wij

---

[1]) Zie Joosting, Zeventuigsrecht, blz. 25.

den selven here van Lalaing verdragen ende verlaten hadden van den voirsz. dienste, voir onsen getruwen president ende Rade, zeder by ons gestelt ten sake derselver onsen lande, up ende tiegens Clais van der Zevender mit zijnen medewerkers, verweerrers, aen die ander zijde.

Seggende ende te kennen gevende de voirsz. Lutkin, hoe dat over lange jare verleden Louwerys Tasschemaker in tiegenwoirdicheit van veel goeder mannen gecoft ende wail betailt heeft tiegens Floris van Alcmade die xx mergen lants, dewelke voirsz. Louwerijs voer Scout ende buyren aldair doe ter tijt den vryen eygen van de voirsz. xx mergen nae den rechte van den lande ontfinc ende dairtoe betaelde hy den here zynen nacoop. Welc land vanwegen Floris van Alcmade eer hi 'et Louwerys voirnoemt vercofte, voer syn vry eygen goed rustelic ende vredelic gebruyct was xvii off xviii jair lang ende dairnae van Louwerijs voirsz., synen eerven, ende nacomelingen, voir hoer vry eygen omtrent xxviii jair, dat te samen is omtrent xLvi jair, dattet voirsz. land rustelic ende vredelic sonder aensprake of toeseggen van yemende gebruyct geweest is, dat genoech is boven 't derdendeel van hondert jaren.

Ende dat hierenboven gecomen is Clais van der Zevender ende heeft dit voirsz. land voer die zeven, dair 't onder gelegen is, aengesproken mit brieven, die sonderlinge punten begripen, dese xx mergen lants niet aendragende, want zy geen bepalinge en houden van desen voirsz. lande. Ende hoewel de voirsz. Clais seyde, dat hem dese xx mergen aengecomen waren van wijlen Jan van Almeloe, ende dat syn brieve ouder waren dan dat derdendeel van hondert jaren, dat en is niet, bij desen

redene: want in den landboec van der Vlist, dair alle eerven ende land in staen[1]), dit voirsz. land gestaen heeft ende noch staet[2]) up Florys van Alcmade, ende nye en stond up Jan van Almeloo.
Seggende voirt de voirsz. Lutkin, dat Pieter Hermansz. seggen woude by sinen eede, oeverall dair des van noode wair, dat hy ende zijn vader dit land in huyrweer rustelic gebruyct ende beseten hebben van wegen Florys van Alcmade ende [daarna van] Louweris Tasschemaker voirsz. ende [van den] anderen, dair 't voirt up kwam, ende den eygen hadden, als voer geroert staet, rustelic, sonder aensprake van yemande, xLv jair off dairenboven, [en] datter bynnen dier tijt nyeman en quam, die him dairoff eygen vermat, of pacht eyschte, dan nu desen voirsz. Claes van der Zevender.
Ende want dit voirsz. land toebehoirt heeft eerst Floris van Alcmade, dairnae by cope Louwerys Tasschemaker ende zinen eerven, ende bijnnen corten tijden harwairt de voirsz. Lutkin Jansz., die dit land tiegen Jan Voet, die dairin gerechticht was, gecofft, betaelt ende him voldaen heeft, niet wetende, doe hij 't cofte, noch noch en weet, dat Wij (de Graaf) off onse voirvaderen, daertoe enich recht hadden off hebben mochten, wairom him zeer vervreemt, by wat reden die voirsz. zeven dit aen Ons gewyst hebben. Ende meynde, dat sij slichtelic dairinne voirtgegaan ende gewyst hadden, gemerct dat sy him nergent bevragen noch beraet halen en wouden, 't welc is tot grooten affterdeel des voirn. Lutkin.

---

[1]) er is daar dus een kadaster.
[2]) het kadaster is dus niet bijgehouden.

Wairom hij onsen voirsz. Rade oitmoedelic badt, dat himlude believen woude die voirsz. zeven te ontbieden voer him in den Hage, om te horen ende te weten, bi wat rechte ende reden zy 't voirsz. land aen ons gewyst hebben. Ende, off zy hieroff geen reden bewisen en konnen, so badt de voirsz. Lutkin himlude voirt, gemerct dat hy 't voirsz. land duechdelic gecoft ende wel betaelt heeft, dat men him gratie doen woude ende 't voirsz. land gonnen ende vredelic laten gebruyken.

Op welken eysch ende aensprake de voirsz. Clais van der Zevender, him mit sinen medewerkers hierentegens pertie makende, verantwoirde ende seyde:

Eerst up 't gunt, dat de voirsz. Lutkin seyde, dat Florys van Alcmade de voirsz. xx mergen lands beseten soude hebben ende van synre wegen gebruyct geweest hadde xvii of xviii jair lang, etcetera, dat de voirsz. Floris in den Ambochte van Haestrecht aen de Vlist van sinen ouderen nye geen eerve noch land genomen en heeft, noch gecoft dair hy eygendom of ontfangen heeft na den recht van den lande.

Voirt up 't gunt dat de voirsz. Lutkin screeff, dat Louweris Tasschemaker de voirsz. xx mergen tiegen den voirsz. Floris gecofft soude hebben ende xxviii jair beseten, seichde de voirsz. Clais, dat de voirsz. Lutkin voir de voirsz. zeven binnen der dinctalen den eygendom ende besit van Florys ende Louweris voirsz. niet en heeft bewijst, noch wair gemaict mit besegelde brieven of levendigen tuge, als hy van rechtswege sculdich wair te doene.

Ende als Lutkin screeff, dat des voirsz. Clais brieve geen bepalinge in houden, seichde de voirsz. Clais, dat hij dat wel bewysen sal mit goeden segel ende brieven,

dair dit voirsz. land wel in bepailt stait, [ende] dattet [van] syn ouders geweest heeft, ende nu up him bestorven is, hoewel dattet syn vader ende hem tot nu toe off vervreemt geweest heeft.
Ende als de voirsz. Lutkin screeff, dat Pieter Hermans geseyt soude hebben, dat hij ende sijn vader dit land in huerweer gehadt souden hebben van Florys ende Louweris voirn. ende [van] den anderen, dair 't up quam voirt, ende den eygendom gehadt hebben xLv jair ende dairenboven, hierup seichde de voirsz. Clais, dat desen tuych (d.i. getuige) nije voer die zeven noch voir scout ende buyr[1]) gecomen is; ende all hadde hij all gecomen, dat en soude hem niet hinderen, want Florijs en hadde an dit voirsz. land nye eygendom noch rechtvairdich besit.
Item screeff de voirsz. Lutkin voirt, dat Jan ende Steven van der Zevender, gebroederen, up ende neder gegaen hebben, ende niet nae dit land getailt, dairup de voirsz. Clais zeychde, dat hi mit meer andere van goeden ouden wittafftigen knapen gehoirt hadde, dat de voirsz. Floris hem vermat ende den voirsz. Jan ende Steven dede te verstaen, dat dit voirsz. land ende meer andere lande van derselver eerfnissen, heerliche versteerfelicke leengoede waren, ende dat hij [se] ten eygen tiegen Hertoge Ailbrecht gecoft hadde, dat alzoe niet en is, want de voirsz. Clais dat wel bewisen woude mit desselven Hertoge Albrechts brieve, dat Jan van Almelo (zijn beweerde rechtsvoorganger) die goede gecoft ende wel betailt hadde tiegen den here.
Op welke antwoirde de voirsz. Lutkin replicierde. Eerst

[1]) Deze wijzen immers 't vonnis, op grond van de verklaring der zevenen.

op dat punt, dat dat niet en is, bi dese reden, want de voirsz. Florys ontfangen heeft eenen vrijen eygendom van dese voirsz. xx mergen lands voir overgegeven, bij tijde 's heren van Arkels (de toenmalige stadhouder), dat men wel mit dat landboec bewisen soude, dat dair noch off of is.

Voirt dair de voirsz. Clais screef, dat de voirnoemde Lutkin binnen der dinctalen voir den zeventuych den eygendom ende besit van Florys ende Louwerys voirsz. niet en heeft bewyst, seicht de voirsz. Lutkin, dat hy goede warachtige tuge hadde voir der dinctalen, die de voirsz. zeven niet hoeren en wouden, welke tuyge hij noch brengen en woude, dair des van noode wair.

Item als de voirsz. Clais screeff, dat hy dat bewisen woude mit goede segel ende brieve, dair dit voirsz. land wel in bepaelt staet, dattet sijn ouders geweest heeft ende nu up hem bestorven, hierup seichde de voirsz. Lutkin, dat des voirsz. Clais brieve ende syn vermet hem niet hinderen en soude, want hy altyt bewisen woude, dat de voirsz. Florys den eygendom ontfangen heeft van die voirz. xx mergen lands, ende die vercoft heeft den voirn. Louwerys, die se rustelic gebruyct ende beseten hebben tot desen dage toe, die een voir ende dander nae, welke beset langer geweest heeft dan dat derdendeel van hondert jair, wairom hy mogelicken bij synen goede ende eygen bliven soude.

Seichde voert de voirsz. Lutkin, dat hem die coop van desen lande, die de voirsz. Clais screeff gedaen te wesen tiegen der Graeflicheit van Hollant, niet hinderlic wesen en soude, alzoe hy ende syn voirvoirdere altijt eenen vryen eygendom ontfangen hebben van dese voirz. xx mergen.

Ende upten voirsz. replike soe seyde ende duplicierde wederom de voirsz. Clais: alsoe de selve Lutkin seide, dat hij goede warachtige tuge hadde voir der dinctalen, welke tuyge die zeven niet hoiren en wouden, dat hij (Clais) voir den dingbanc nyement gesien en hadde die rede was om te tugen. Ende al hadden die zeven genen tuych willen hoiren, soe mochte hij (Lutkin) dat voir die rechtbanc (d.w.z. voor schout en buren die 't vonnis wijzen) begeert ende gedinget hebben, dat men sculdich geweest hadde hoeren tuych te hoeren, ende men soude 't hem toegewijst hebben, want men dat nyement en pleecht te weygeren.

Item ten ginen, dair de voirsz. Lutkin screeff, dat des voirsz. Clais brieve, die hy heeft van dese xx mergen lands hem niet hinderen en souden, by redenen want hy altyt bewysen woude, dat Florys den eygendom van desen xx mergen lands ontfangen hadde, ende dese selve Florys dat land vercoft hadde Louwerys Tasschemaker, die dat rustelic beseten soude hebben tot deser tyt toe, d'een voer ende d'ander na, dat langer geweest heeft dan een derdendeel van hondert jaeren ende dat hy dairom by desen goede bliven soude, dupliceerde de voirsz. Clais enz." Volgt een onsamenhangend verhaal over een vroeger proces tusschen een oom van Clais en Florijs van Alcmade ongeveer achttien jaar geleden, waaruit Clais concludeert: „Aldus en hadden Florys ende Louwerys geen rustelic besit gehadt, want dat besit over menich jairen gestoirt hadde geweest (n.l. door de genoemde procedure).

Item also Lutkin roerde, dat hy altijd bewisen en woude, dat Florijs van deze xx mergen lands een eygendom ontfangen hadde, dupliceerde die voorsz. Clais, dat

Lutkin dat nije bewyst en hadde, noch oic bewisen en soude, dat syn ouders Florijs voirsz. ije eygendom van dezen lande voirsz. overgegeven hadden off ofstal gedaen hadden, als recht wair, ende dat bij dien redenen Florijs of die 't voirsz. land van synre handt hadden, gheen besit[1]) noch recht en hadden an 't voirsz. land.
Item dair Lutkin repliceerde, dat die coop die Claes ouders tiegens hertoge Aelbrecht gecoft hadden, him niet hinderlic en wair, want hy ende syn voirvaders altyt eenen vrijen eygendom van den voirz. lande ontfanghen hadden, dupliceerde de voorn. Claes, dat sij van sijne ouderen ghenen eygendom ontfangen en hadden, als voir genoech geroert wair.
Item dair Lutkin repliceerde, dat die zeven dit land voirsz. wat haestelick gegeven souden hebben, ende hem oic niet beraden en wouden, dupliceerde Clais, dat sy vollen achte weken ende dairtoe hoiren dwersnacht genomen hadden te beraden; ende hadden him bevraecht tot veel steden ende sonderlingen in die stadt van Utrecht, dat die overste stad van dit bisdom is, ende dair veel goeder geleerder juristen zijn ende oic veel wijzer goeder leeker[2]) mannen, dair sy him mede besproken ende beraden hadden. Ende dat hy (Lutkin) also overscreve ende beclaichde die zeven mit onrechte.
Die voirn. Claes seechde voert in sijnre duplike, hoe dat Lutkin voirsz. roerde, dat Florys van Alcmade den vryen eygen van den xx mergen lants ontfangen soude

---

[1]) Hier is bezit als recht bedoeld, want het feitelijk bezit van de genoemde personen valt niet te ontkennen.
[2]) hier treffen wij dus voor 't eerst in onze bronnen leek als tegengestelde van iurist aan, de iuristen worden dus evenals de geestelijken beschouwd als een afzonderlijke stand.

hebben, ende om dat Claes voirn. ende syn medewerkers vermoeden, dat sommige luden[1]) niet en weten, wat een vry eygendom is na den rechte van den lande van Haistrecht, dairom gaff Clais voirn. onsen voirsz. Rade te kennen, dat diegene, die hem eenen vrijen eygendom vermet, die moste dat bewisen ende wair maken, dat diegene, die die goede heeft ende sijn sijn, gecomen is voir den scout ende buyrlude van den lande, aldair die goede gelegen sijn, ende heeft die goede mit vryen wille, mit hande ende mit monde overgegeven ende een ander van synre hant ontfangen[2]). Ende dat en soude Lutkin voirsz. noch nyement bewijsen, dat here Jan van der Goude, dair deze goede of gecomen waeren, of Jan van Almeloo, die heren Jans van der Goude enige dochter tot eenen wive hadde, of Jan ende Steven van der Zevender, gebroederen, die rechte erfnamen waren van Jan van Almeloo ende van sinen wive, ye enich ofstal of overgifte gegeven hebben van desen voirsz. lande mit handen ende mit monde, als recht is, ende als him Lutkin vermet[3]).

Alle dewelke redenen ende allegatiën bi beide der voirsz.

---

[1]) bedoeld worden de Raden, maar beleefdheidshalve worden zij niet openlijk genoemd.

[2]) Hier wordt niet gezegd, dat voor elke eigendomsoverdracht gerechtelijk transport noodig is. Om aan te toonen, dat men den „vryen eygendom" van een goed heeft, is het voldoende, als men onder zijn rechtsvoorgangers iemand heeft, aan wien het goed op deze wijze is overgedragen. Het gerechtelijk transport dient dus als bewijs, dat het goed „vrij eigen" is, maar voor den eigendomsovergang is het niet noodzakelijk. Men vergelijke het op blz. 575 (noot 2) genoemde voorbeeld, waaruit ook blijkt, dat door onderhandsche overdracht de eigendom rechtsgeldig kan overgaan.

[3]) het laatste is een scheeve voorstelling, want dit heeft Lutkin nooit beweerd.

pertien geproponeert, mitten ondersoecken ende inquisicie tot diverschen stonden gedaen uptie feiten biden voirsz. pertien voirtgestelt bi zekeren commissarijzen, dairtoe van onsen wegen geoirdineert, ende den reprochen ende salvacien bi beyden pertien overgegeven, oevergesien, gevisiteert, ende wail verstaen bi onsen voirsz. president ende Rade, soe hebben de selve onse president ende Rade uutgesproken ende gewijst voer recht:

Dat mit goeden reden de voirsz. Lutkin him becroont ende beclaecht heeft van den voirsz. xx mergen lands, tiegens den voirsz. Clais ende zynen medewerkers, ende dat deselve Lutkin in den besitte ende eygendom van den selven xx mergen lands gerechticht is, ende dat hij dairin rustelic ende vredelic wesen ende bliven sal.

Gegeven upten .... (niet ingevuld) dach van Januario Anno xiiii^{c} xLvii, secundum cursum Curiae.

Er is dus geschil over land tusschen Lutkin Jansz. en Claes van Zevender. Indertijd had Claes een eisch ingesteld over dit land voor de zevenen, bewerende, dat dit land van hem was, omdat hij het van zijn ouders had gekregen.

Lutkin Jansz., de bezitter van het land, kwam hiertegen op en stelde zich verweerder. Hij antwoordde, dat het land hem toebehoorde krachtens deugdelijken koop. Tijdens het proces bleek, dat het land van de Grafelijkheid geweest is. Daarom verklaarden de zevenen, dat de Graaf zelf moest uitmaken, wat hij er mee doen zou. Zooals uit hetgeen volgt, valt af te leiden, heeft Claes het goed toen van den Graaf gekregen. Tegen deze uitspraak komt Lutkin op en stelt in hooger beroep een eisch tegen Claes in bij den Raad, omdat het ordinaris

gerecht zijns inziens een onjuiste beslissing gegeven heeft te zijnen nadeele. De partijrollen zijn dus omgekeerd: Claes, die in het zeventuigsproces eischer was, is nu verweerder en Lutkin, de oorspronkelijk verweerder, is nu eischer geworden. Lutkin voert aan, dat eertijds zijn rechtsvoorganger het land gekocht en betaald heeft, en dat toen aan dezen het land ten vrijen eijgen gerechtelijk is overgedragen. Bovendien heeft de verkooper het land 18 jaar ongestoord als zijn vrij eigen goed bezeten, en daarna Lutkin's rechtsvoorganger nog 28 jaar. Lutkin's ongestoord bezit, dat van zijn rechtsvoorgangers er bij geteld, duurt dus reeds meer dan „'t derdedeel van hondert jaren", hetgeen blijkbaar toentertijd de verjaringstermijn was.
Ondanks dit alles heeft Clais het goed ten zevenen aangesproken, en er zich op beroepen, dat dit land op hem vererfd was van Jan van Almelo. Hij heeft brieven overgelegd, die ouder zijn dan 't derde deel van honderd jaren, maar welke volgens Lutkin niets met dit land te maken hebben. Dat Clais' beweringen onwaar zijn, blijkt uit „het landboec, dair alle erven ende land in staan", m.a.w. uit het kadaster aldaar, waarin het land nooit op naam van Jan van Almelo gestaan heeft, maar wel op naam van Lutkin's rechtsvoorganger. Bovendien voert Lutkin aan, dat de pachter van het land onder eede wil verklaren, dat dit steeds een vrij eigen goed van Lutkin en zijn rechtsvoorgangers geweest is gedurende meer dan 46 jaar en dat nooit iemand er aanspraak op gemaakt heeft. Lutkin begrijpt dus niet, hoe de zevenen er toe gekomen zijn, om het land naar de Grafelijkheid te verwijzen. Hij meent, dat zij bij deze beslissing onnauwkeurig te werk zijn gegaan, temeer,

omdat de zevenen geen behoorlijke informatie's hebben ingewonnen[1]).

Aangezien door deze handelwijze van de zevenen hem groot nadeel is toegebracht, verzoekt Lutkin den Raden, om de zevenen voor hen te ontbieden, ten einde te vernemen op welke gronden zij hem, Lutkin, het land ontwezen hebben. Voeren zij daarvoor geen goede redenen aan, dan verzoekt Lutkin den Raad, gezien het voorafgaande, om het land aan hem toe te kennen, en hem in 't rustig bezit daarvan te herstellen.

Het zeventuig is dus niet meer het „hoogste recht", want de zevenen worden voor den Raad geroepen om hun beslissing te motiveeren, en bij onvoldoende motiveering deze te zien vernietigen.

Claes treedt tegen dezen eisch op als verweerder en antwoordt als volgt: Hij ontkent al het door Lutkin gestelde en beroept er zich speciaal op, dat deze indertijd voor de zevenen „den eijgendom ende besit" van zijn rechtsvoorgangers niet heeft bewezen „mit besegelde brieven, of levendigen tuge, als hij van rechtswege sculdich wair te doene".

Uit het beroep op de „besegelde brieven" mag worden

---

[1]) Uit Lutkin's redeneering (verderop blijkt, dat Clais er evenzoo over denkt) valt af te leiden, dat het zeventuig al aan gezag ingeboet had. Lutkin eischt, dat de zevenen hun „tuig" motiveeren, m.a.w. hij wil, dat de innerlijke waarde van het zeventuig beoordeeld wordt. Hij erkent niet meer, dat de zevenen *zonder meer weten*, aan wien het land toebehoort. De opvattingen van Lutkin en van zijn tegenpartij zijn dus in strijd met het oorspronkelijk karakter van het zeventuig. Meer en meer gaat men de zevenen beschouwen als een soort inquisitiecommissie, die werkt onder toezicht van een gerecht, waaraan partijen hun eventueele bezwaren tegen de werkwijze der zevenen kunnen kenbaar maken en welk gerecht de zevenen dan ter verantwoording roept.

afgeleid, dat het „bezit", dat Lutkin had moeten bewijzen, niet bedoeld is als louter feitelijke uitoefening, maar als recht. Immers bezit als recht krijgt men door gerechtelijke overdracht, waarvan een brief wordt opgemaakt, constateerend, dat de verkrijger „in den eygendom en in enen rechten besitte" is gesteld.
Claes stelt verder, dat het land van zijn ouders is geweest, en op hem vererfd, hoewel hij tot nu toe uit het bezit ervan is gehouden. De pachter, die voor Lutkin getuigen wil, is indertijd niet ten zijnen gunste opgetreden bij de procedure voor het ordinaris gerecht.
Uit hetgeen volgt blijkt, wat de Graaf, naar wien de zevenen het land verwezen hebben, daarmee te maken heeft. Beide partijen erkennen, dat het goed een versterfelijk Grafelijkheidsleen is geweest, maar Lutkin beweert, dat de landsheer het in allodio verkocht heeft aan zijn rechtsvoorganger, terwijl Claes het zelfde beweert ten opzichte van diens rechtsvoorganger, hetgeen hij (Claes) zegt te kunnen bewijzen met een brief van Hertog Albrecht, den verkooper.
Lutkin ontkent bij zijn repliek al het door Claes aangevoerde en zegt o.a. dat uit het „landboec" blijkt, dat zijn rechtsvoorganger het goed ten vrijen eigen van den Graaf gekocht heeft.
Lutkin beklaagt zich, dat de zevenen indertijd de „goede warachtige tuge", die hij had, „niet hoeren en wouden".
Ook dit is modern gedacht, want volgens de oude opvatting is het niet onrechtmatig, wanneer de zevenen getuigen van partijen weigeren. Zij duldden oorspronkelijk geen inmenging in hun tuig.
Het hoofdargument van Lutkin blijft, dat zijn rechtsvoorganger „den eygendom" van het land „ontfangen

heeft" en dat hijzelf en zijn rechtsvoorgangers het land tot nu toe ongestoord bezeten hebben gedurende een tijd, die den verjaringstermijn zelfs overtreft. Op grond daarvan verzoekt hij in het goed gehandhaafd te worden.

Ook de koop van de Grafelijkheid, waar Claes zich speciaal op beroept, kan hem, Lutkin, niet hinderen, omdat zijn voorgangers „den vryen eygendom" van het land reeds hadden. T.a.z. van den Graaf geldt dus: niemand kan recht overdragen, dat hij zelf niet heeft.

Claes dupliceert, dat, al hadden de zevenen Lutkin's getuigen geweigerd, hij deze dan nog voor schout en buren, die het vonnis wijzen, had kunnen brengen, hetgeen zij „nyemant en plegen te weygeren". Bij schout en buren treffen we dus reeds een inquisitorialen gedachtengang aan .Hun vonnis sluit zich blijkbaar niet meer vanzelfsprekend aan bij het „tuig" der zevenen, maar zij laten eventueel tegenbewijs toe. Uit alles blijkt, dat het zeventuig toen reeds een verouderd rechtsmiddel was, en men het kennelijk niet meer begreep.

Claes houdt verder een onsamenhangend verhaal over een proces tusschen zijn voorgangers en die van Lutkin over dit land, ongeveer achttien jaar geleden, waarmee hij tracht te bewijzen, dat Lutkin cum suis het land niet „een derdedeel van hondert jaer" *ongestoord* bezeten hebben. Het bezit zelf erkent hij dus.

Uitgaande van de stelling, dat het land oorspronkelijk van zijn ouders is geweest, zegt Claes, dat Lutkin, of zijn voorgangers het nooit van zijn ouders gekocht, of op andere wijze verkregen hebben, en dat bijgevolg Lutkin cum suis „gheen besit noch recht en hadden an 't voirsz. land". Ook hier is „bezit" weer in den zin van

„recht van bezit" gebruikt, want het zuiver feitelijk bezit van Lutkin cum suis valt niet te ontkennen.
Uit hetgeen volgt blijkt, dat de zevenen zelf ook niet meer overtuigd zijn, dat zij het *weten*. Hoewel zij Lutkin's getuigen weigerden, hebben zij wel op allerlei wijze raad gevraagd, o.a. in de stad Utrecht „dair veel goeder geleerder juristen zijn". De zevenen durven hun taak niet meer alleen aan, zij voelen zich leeken. De zelfde mentaliteit dus, die wij ook elders bij de volksgerechten in dezen tijd aantreffen; men denke aan het geval van de schepenen, die zich zelf tegenover de iuristen qualificeeren als: „wij arme, domme scepenen".
Ook het feit, dat Lutkin van een zeventuigsvonnis bij den Raad in beroep is gegaan, wordt gewoon gevonden. Van het beginsel: „het zeventuig is het hoogste recht", is dus weinig meer over".
Claes merkt verder op, in zeer beleefde bewoordingen, dat de Raad vermoedelijk niet weet, wat „een vrijen eygendom" is volgens het recht van de plaats, waar dit goed gelegen is. Hij zet dit daarom aan de Raden uiteen. Degeen, die beweert „eenen vryen eygendom" te hebben verkregen, zooals Lutkin doet, moet bewijzen, dat de vervreemder voor den schout geweest is in tegenwoordigheid van eenige buurluyden uit het ambacht, waar het goed gelegen is, en het goed vrijwillig aan hem heeft overgegeven met woorden en ook met daden, n.l. door het overreiken van een halm.
De Raad neemt kennis van al het door partijen aangevoerde, en laat een inquisitie doen naar de waarheid van de gestelde feiten door commissarissen, daartoe van 's Graven wege aangewezen. Ook worden de „re-

prochen ende salvatiën" van beide partiijen „overgesien".
De procedure lijkt reeds in bijzonderheden op die, welke wij later in de instructie's aantreffen, hoewel ons stuk dateert van begin 1447. Op grond van dit alles „wijzen" president en Raden „voer recht", dat Lutkin op goede gronden in hooger beroep is gegaan, en dat hij „in den besitte en den eygendom" van het land „gerechticht is" en daarin „rustelic ende vredelic wesen ende bliven sal".
We hebben hier dus een geval van bezitshandhaving, in den vorm van een petitoire toekenning van het goed aan den bezitter, op grond van langdurige ongestoorde uitoefening.
De Raad wijst dit petitoire vonnis als rechter in hooger beroep. Duidelijk zien wij hier dat, althans oorspronkelijk, bescherming van den bezitter niet steeds behoeft te geschieden in den vorm van een possessoire erkenning van diens recht. Ingeval het bewijs ten zijnen gunste maar volledig genoeg is, wordt zijn recht ook petitoir erkend. Deze gedachtengang ,die geheel aansluit bij onze opvattingen over bezit en eigendom, komt sterk tot uiting in de Oud-Nederlandsche opvattingen over het begrip verjaring.
Langdurige uitoefening is steeds een grond geweest voor rechtsbescherming. Aanvankelijk heeft men echter daarvoor geen vaste termijnen. Aan het gerecht wordt overgelaten, of dit het tijdsverloop voldoende vindt voor een petitoire, of slechts voor een possessoire erkenning van het recht[1]). Eerst later stelt men daarvoor vaste

[1]) Een duidelijk bewijs, dat men bijv. ook na ruim 33-jarig bezit toch slechts possessoire erkenning verkreeg, ingeval het gerecht niet

termijnen, of wel nog later recipieert men de Romeinsche termijnen.

Dit verschijnsel gaat samen met de scherpe scheiding, welke geleidelijk tusschen de begrippen possessoir en petitoir ontstaat, ook in materieel rechtelijken zin. Om „recht van possessie" te verkrijgen, kan men dan volstaan met een beroep op feitelijke uitoefening, gedurende minder dan den termijn. Om zich het recht van eigendom te zien toewijzen, moet men echter bezit stellen langer dan den termijn.

In onze oudere stukken, die toewijzingen op grond van verjaring bevatten, worden dan ook geen termijnen genoemd, maar werkt men met begrippen als: vanouds e.d.[1]).

---

afdoende van het recht van den bezitter overtuigd was, vinden we in een zaak van 19 Nov. 1435, uit het IIIe Memoriaal Rosa, f. 35, Uitgave blz. 315.

„Er is daar geschil over een stuk land tusschen Willem van Assendelf en Niclaes Heerenzoon. De eerste beweert, dat het leen, de tweede, dat het vrij eigen goed is, en wel omdat het door den Heer van Oostervant als een vrij eigen goed aan een voorvader van hem (Nicolaas) gegeven is. Daarna heeft deze en na hem Nicolaes het bezit gedurende meer dan 35 jaar gehad. Hierom beschermt de Raad Nicolaas in dit bezit, zoolang Willem, zijn tegenpartij, niet kan aantoonen, dat het leen is, of zoolang hij niet met beter recht, dan tot dusver door hem bijgebracht is, Nicolaes uit het bezit gewonnen zal hebben".

De toekenning van het goed aan dengeen, die dit reeds meer dan het derdedeel van honderd jaar bezit, draagt dus een zuiver possessoir karakter.

[1]) Dat er vanouds geen vaste verjaringstermijnen waren, blijkt a contrario uit de Zeeuwsche keur van 1495, welke een moderniseering van het Landrecht van Zeeland bevat. In deze keur worden verjaringstermijnen ingevoerd, vermoedelijk ontleend aan het Romeinsche recht. Zoo zegt art. II van deze keur:

„Item, en dat soo wie eenige Leengoeden of andere goeden rustelijck en vredelyck besit twintigh jaren langh of meer, die sal ver-

kregen hebben recht en titele van praescriptie tegens den Inlandsche, en die dien tijd binnen den Lande gewoont hebben.
En tegens den Uytlandsche moet' et besit en vredelyck gebruijk zyn van dertigh jaren, en die eenige Goeden alsoo gehouden sullen hebben, sullen die houden, besitten en gebruycken tot eeuwigen dagen, sonder yemands wederseggen".
We zien dus, dat verjaring nu steeds leidt tot petitoire rechtserkenning, welke erkenning zelfs werkt tegenover derden. Het artikel vormt een bewijs voor onze stelling, dat het opkomen van vaste verjaringstermijnen en de scherpe scheiding van possessoir en petitoir hand aan hand gaan.
Deze verjaringsregel wordt nader uitgewerkt in art. III, dat luidt:
„Item, dat soo wie besit eenige Leenen of andere Goeden, onder 't decksel van eenige tytle, brief of erffenisse van besterften of andersins, en geen praescriptie van twintigh of dertigh jaren hadde in der manieren voorsz., en dan yemandt komt met ouder Brieven of met beteren rechte (d.w.z. met bewijzen van beter recht) en verwint den Besitter uyt den Goede met Rechte, soo sal diegeene, die dat goet beseten heeft, dat ruymen en syn handt daer af trecken, sonder enigen Pacht daeraf te betalen, dan alleene van den tijd achterwaert (d.w.z. van den tijd af), dat die saecke tusschen Partijen wert gelitiscontesteert in Rechten.
En is 't dat hij daerna de voorschreven Goeden hout, en sijn handen daer niet af en treckt, soo sal hy den klager zyn schade viervout betalen en beteren tegens den Grave of Momboir des Lands by vonnisse van den mannen".
Hier wordt gezegd, dat degene, die een onroerend goed bezit, korter dan den verjaringstermijn, bewerende het goed rechtmatig verkregen te hebben, daar door een ander met beter recht uitgewonnen kan worden. Ook hier blijkt dus a contrario, dat na verloop van den verjaringstermijn, het recht van den bezitter niet alleen petitoir beschermd wordt, maar dat deze bescherming zelfs geldt tegenover derden. Ingeval van uitwinning met beter recht, behoeft de uitgewonnen bezitter de vruchten echter niet te restitueeren. Wil de bezitter het goed na de uitwinning niet afgeven, dan maakt hij zich schuldig aan 't delict „onbruyck" en moet niet alleen den verontrechte schadevergoeding betalen, maar ook beteren aan de Grafelijkheid, krachtens vonnis van de hooge vierschaar. Ook hier wordt dus gezegd, dat 't delict „onbruyck" door de hooge vierschaar wordt berecht.
Dat de vaste verjaringstermijnen nieuw waren, blijkt ook uit 't feit, dat men ze niet automatisch op alle onroerende zaken toepaste, bijv. niet op heerlijkheden en „quade leenen". Daarom verzochten de Staten

te vinden in een stuk van 23 Augustus 1448, uit het 2e Memoriaal Bossaert f. 22 v°., dat luidt:

„Symoen Frederics contra enige zeventuygen van Hoochtwoude."

„Opten XXIIIsten dach van Augusto Anno XLVIII, soe was dach gegeven biden Rade den zevenen tuygen die tot Hoochtwoude zeker land toegekend hebben Katherijnen Dirc Heynen zoens weduwe, om optie beclachte, die daer off op hunluiden doet Symoen Frederic Willems zoen, te verantwoirden (d.i. te antwoorden) ende hoer redenen in geschriffte bi te brengen ende den Rade oever te leveren, onder den Zegel van die van Hoirne off van enigen anderen steden off goeden mannen, hoe ende wair om zij voirsz. land der voirsz. Katherijnen toegewyst ende gekend hebben, van huyden in eenre maend.

---

van Zeeland aan den landsheer, ook hiervoor verjaringstermijnen vast te stellen. In de „Interpretatie en Ampliatie van eenige Articulen van de Keur van Zeeland", door de Staten verzocht, (Groot Placaetboeck IV blz. 1004) komt als punt II voor:

„Item dat mynen genadigen Heere believe te confirmeren die Possessie van den Ambachtsheerlyckheden, en quade Leenen van den voorschreven Toonderen („n.l. de Prelaet, Edelen ende anderen, representerende de drie Staten des Lands van Zeelandt"), soowel het vrije als andere Rechten, midtsgaders oock allen den gevolgen van dien, als Vooglerye enz. enz., en voorts alle 't geene, dat den voorn. Ambachten ende quade Leenen behoordt te volgen, ende daaraf sij gebruijckt hebben over tien, twintigh, dertigh of veertigh jaren tijts, en meer."

De landsheer willigde dit verzoek in bij artikel II van de:

„Dispositie van mijnen genadigen Heere op de voorschreve versochte Poincten" gegeven 22 Mei 1515:

„Mijn genadige Heere confirmeert, approbeert en vestight by desen den inhouden van den selven Articule (d.w.z. van punt II) soo verre dat die voorsz. Ambachtsheeren daeraf paysibelyck gebruyckt ende geprescribeert hebben, en dat niemant onder 't decksel van dien eenige nieuwe lasten sal mogen imponeeren of opstellen".

Ende was voirder biden Rade geappoinctiert ende geordineert, beyde partien gehoirt, alse dat de voirsz. Katherijne wesen ende blyven sall in die possessie van den voirsz. lande hoir toegekend, ter tijt toe, dat den voirsz. Rade claerlijk gebleken wesen sall, weder de voirsz. zeventuygen hoer vonnisse rechtvaerdegelijken gewijst hebben, off anders.
Gedaen in den Hage opten dach ende int jaer voirscr., bi heren Lodewijc van Montfoirde, Gend, Zyl, Uytenhove, Zweeten ende Potter."

Symon Frederics heeft dus een klacht ingediend bij den Raad over de zevenen van Hoogwoude, inhoudend, dat deze een onjuiste beslissing gegeven hebben, waardoor hij benadeeld is.

De Raad roept de zevenen ter verantwoording. Zij moeten aan den Raad de gronden, die tot hun tuig geleid hebben, opgeven. Volgens de oorspronkelijke opvatting weten de zevenen q.q. de waarheid en doen de motieven voor hun tuig dus niets ter zake. De Raad eischt hier echter verantwoording, waarom zij het goed aan de ééne partij ontwezen en aan de andere toegekend hebben. De Raad doet dus pogingen om dit oud bewijsmiddel te veranderen volgens de nieuwere opvattingen.

Nadat beide partijen gehoord zijn, besluit de Raad dat degeen, aan wien de zevenen het land hebben toegekend „in die possessie van den lande" blijven zal, totdat aan den Raad gebleken zal zijn, of de zevenen hun uitspraak „rechtvaerdigelijken" gewezen hebben, of niet. Het zeventuig is dus niet meer het „hoogste recht" in den ouden zin, waarmee de zaak onherroepelijk uit was. De Raad spreekt hier, in zijn qualiteit van rechter in hooger beroep, een oordeel uit

over de juistheid van de beslissing der zevenen, op klacht van de partij, die door hen in het ongelijk is gesteld.

De sentencie, die de Raad over de zevenen gewezen heeft, vinden we op f. 51 v°. van het zelfde Memoriale; zij dateert van 15 November 1448 en luidt:

„Roerende Symoen Vrederic aen die een zyde ende enige zeventuijgen van Hoechtwoude aen die ander zyde."

„Opten XVsten dach van Novembrij Anno XIIIIc XLVIII claechde ende gaff te kennen Symoen Vrederic Willems zoen den heren van Lannoy, Stedehouder general, ende anders die Rade mijns genadigen heeren van Bourgondiën, geordineert ter zaken der lande van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, hoe dat die zeven personen, dewelke zeventuygen geweest hadden van zekeren lande ende erve bynnen den ban van Hoichtwoude gelegen, tusschen him aen die een zyde ende Kathrine Dirc Heynenzoens weduwe aen die ander zijde, hoir getuijgenisse van den voirsz. lande ende eerven gegeven hadden, den selven Symoen niet geroepen noch gehoirt wesende, seggende, dat dat van Rechts wegen mogelicken niet en behoirde.

Begerende dair om an denselven Stedehouder ende Rade, dat him dair off Recht geschien mochte, in sulker voegen, dat de voirsz. zeven persoonen bevel gedaen worde, als dat zij zyn reden ende bescheit horen ende oever zien wouden ende weder van nyeus, dat gedaen, hoir vonnisse dair up nemen als dat behoeren soude.

Op welke beclachte de voirsz. zeventuygen verantwoirt hebben, hoe dat die contrarie van dien wairachtich wair. Ende dat dat blycken mochte, so thoonden deselve

zeventuygen den voirsz. Stedehouder ende Rade zekere brieven van certificatiën, in welken brieven die scepenen van Hoichtwoude certifieerden, als dat de voirsz. Symoen Vrederic een wete gedaen waer ende dat hij gehoirt ende mitten zeventuychen tevreden geweest hadde sonder die gewraect te hebben. Wairom dieselve Stedehouder ende Rade, die voirsz. partien int lange gehoirt, gewijst hebben, dat mit onrecht en sonder reden de voirsz. Symoen Vrederic him becroont en beclaecht heeft van den voirsz. zeventuygen, den welken zij midsdien oirloff (dat wil hier zeggen ontslag van rechtsvervolging) van den Hove gegeven ende thuys te trecken bevolen hebben.
Gedaen in den Hage bij den heere van Lannoy, Stedehouder general voirn., die heer van IJsselsteijn, Gendt, Zyl, Cats, Eyke ende Wissekerke, opten dach ende in 't jaer voirscreven."
De grief, die Sijmon Frederics tegen de zeventuigen aanvoert, is, dat zij hun tuig gegeven hebben, zonder hem opgeroepen, of gehoord te hebben, hetgeen rechtens ongeoorloofd is. Hij verzoekt daarom aan Stadhouder en Raden, dat hem in dezen recht geschiede, door aan de zevenen te bevelen, om van zijn mondelinge en schriftelijke argumenten kennis te nemen en op grond daarvan opnieuw hun beslissing te geven. De zeventuigen antwoorden hierop, dat het door Symon gestelde onwaar is. Om dit te bewijzen toonen zij den Raad een officieelen brief van de schepenen van Hoogwoude, waarin deze verklaren, dat Symon Frederics behoorlijk opgeroepen en gehoord is, en dat hij geen gebruik heeft gemaakt van zijn recht om de zevenen te wraken.
Op grond hiervan wijzen Stadhouder en Raden, dat

Symon zich „mit onrechte" beklaagt heeft over de zeventuigen en spreken hen derhalve vrij van de beschuldiging, dat zij een kwaad vonnis gewezen zouden hebben en geven hun verlof naar huis terug te keeren. Immers, was Symons beschuldiging juist gebleken, dan hadden de zevenen in den Haag moeten blijven, tot zij voor hun kwaad vonnis aan den landsheer gebeterd zouden hebben. Behalve een bestraffing van de zevenen van 's Graven wege, zou er in dat geval een verandering van het vonnis ten gunste van Symon hebben plaats gevonden, hetzij doordat de Raad de zaak zelf opnieuw berechtte, hetzij door deze terug te wijzen naar het gewoon gerecht. Duidelijk zien wij hier dus, hoe het rechtspreken in hooger beroep een gevolg is van het feit, dat de Graaf waakt, dat er goed recht gesproken wordt. Om deze reden bestraft hij de leden van een gerecht, die een kwaad vonnis gewezen hebben. Maar behalve dit strafrechtelijk optreden, herstelt hij ook het onrecht, door zoo'n vonnis teweeg gebracht, aanvankelijk door het ordinaris gerecht te bevelen een beter vonnis te wijzen. Geleidelijk echter komt de landsheer er toe om het vonnis zelf te verbeteren, eerst nog gevolgd door formeele bekrachtiging van het ordinaris gerecht, maar later zonder deze.

De rechtspraak in hooger beroep, die zoodoende ontstaat, is dus één van de middelen om te bereiken, dat er goed recht gesproken wordt in 's Graven landen.

Een voorbeeld, waarin de Raad de hoofdzaak niet terugwijst, maar zelf beslist, vinden we in een sentencie van 3 October 1455, geboekt op f. xcii en xcii v°. van het register, getiteld: „Memorialen ende Sententien Lannoy E."

„Roerende Heere Arnt van der Horst ende meester Berthelmeeus van der Horst contra den zeventuygen van Wynkel."

„Alsoe onlanges geleden Arnt van der Horst ende Meester Berthelemeeus van der Horst, priester, Canoenick in den Hage, voir him zelven ende voir die andere kindere ende eerffnamen van wijlen Margriete Berthelemeeus dochter, zoever een ygelicken van himluden aengaen mochte, hadden doen dachvairden voir den Hove zekere personen van Wynkel, diewelke zeventuygen geweest hadden van zekeren lande tot Wynkel gelegen tusschen den voirsz. Arnt ende meester Berthelmeeus ende die andere voirscr. aen die een zijde, ende Jacop Stoerk aen die ander zijde, om zaken wille, dat zy hunl. beclagende waeren, dat zij hoeren tuych ende vonnisse t'onrechte gegeven souden hebben.

Op 't welke optie tyt, partien gehoort, bi den voirsz. Hove verclaert ende geappoincteert wart, als dat de voirsz. zeventuygen oorloff van den Hove gegonnen ende gegeven was ende gezeit weder om thuys te trecken, reserverende hoeren costen, bi hunluyden gedaen om deser saken wille, totten eynde toe van der saken. Ende den voirsz. Arnt ende Meyster Berthelemeeus voir him zelven ende in die name als boven voirt bevolen, als dat zy, of dat him goed dochte, den voirsz. Jacob Stoerk zouden doen dachverden. Ende 't Hoff, zijnen tittel ende besceyt van zynen rechte, die hy hebben mochte totten voirsz. lande ende hij geëxhybeert ende geproduceert heeft voir de voirsz. zeventuygen, over gezien hebbende, zoude voirt in der zaken ordineren ende appointieren als dairtoe dienen ende behoiren soude.

Soe is wair (d.w.z. zoo is het gebeurd), dat navolgende dien de voirsz. Arnt ende meyster Berthelemeeus van der Horst, als zij procederen in der manieren voirscr., den voirsz. Jacop Stoerck hebben doen dachverden opten dach van huyden voir den voirsz. Hove.
Dair de voirsz. Jacop in persoone gecompareert is, thoonende ende overleggende alle zijn besceyt van brieven van den voirsz. lande, die welke biden voirsz. Hove overgezien in 't lange mit deliberacien ende rypheyt van rade, 't voirsz. Hoff wijst:
Als dat mit onrechte de voirsz. Arnt ende meyster Berthelemeeus van der Horst voir him zelven en in die name als boven, de voirsz. zeventuygen ende oick de voirsz. Jacob Stoerck al hier doen dachverden ende beclaecht hebben.
Renvoyerende ende zeyndende dairom die principale sake ten rechte van den lande, om die aldair berecht te wezen, alzoe dat behoiren sall.
Aldus gedaen inden Hage opten derden dach van Octobrij int jair ons Heeren duysent cccc vyff ende vijfftich, dair bi ende oever waeren: die voirsz. here van Lannoy, Stedehouder generael, Treslongh, Cats, Assendelff, Eyke, Gend, Mye, Ruchrock, Raedsluyden, Rentmeester (dit slaat op den laatstgenoemde). Dair ic mede bi was (n.l. de Griffier, die dit stuk heeft geschreven)."
Arend van der Horst cum suis heeft zeventuigen uit Wynkel door den Raad doen dagvaarden, om zich aldaar te verantwoorden op de door hem ingediende klacht, dat zij „hoeren tuych ende vonnisse[1]) t'onrechte

[1]) Merkwaardig is, dat de verklaring der zevenen hier „vonnisse" wordt genoemd, een uiting van een verschijnsel, waar we reeds vroeger

gegeven hebben", en zij hem aldus onrechtmatig land ontwezen hebben.
De Raad, hier met zijn modernen naam „Hof" genoemd, hoort beide partijen en spreekt vervolgens de zeventuigen vrij van het hun ten laste gelegde en geeft hun verlof naar huis terug te keeren. Het „kwade vonnis" is dus niet bewezen, maar toch is de toewijzing van het land aan Aernt's tegenpartij klaarblijkelijk wel betwistbaar, want de Raad geeft Aernt verlof, om eventueel zijn tegenpartij, aan wien het land toegewezen is, voor het Hof te dagvaarden. Aernt moet vervolgens zijn schriftelijk bewijsmateriaal, hier met 't moderne woord „tittel" aangeduid, dat hij indertijd aan de zevenen heeft overgelegd, voor den Raad vertoonen. De Raad zal dan op grond hiervan een beslissing nemen.
Dienovereenkomstig heeft Aernt zijn tegenpartij in het geschil over 't land voor den Raad doen dagvaarden.
We zien hier dus duidelijk, hoe de procedure tegen de zevenen over een vermeend kwaad vonnis, overgaat in een proces voor den Raad tusschen den eischer en dengeen, ten wiens voordeele het onjuiste vonnis gewezen is, wat neerkomt op een procedure in hooger beroep voor het Hof.
Aernt's tegenpartij verschijnt voor den Raad en legt al zijn schriftelijke titels over, het land in kwestie betreffende. 't Hof neemt hier nauwgezet kennis van en doet

---

op wezen. Het woord „vonnis" verliest geleidelijk zijn strikte beteekenis van: „uitspraak door het ordinaris gerecht" en wordt later ook gebruikt, om die beslissingen aan te duiden, die practisch op één lijn staan met de uitspraken van de ordinaris gerechten. Dit is bijv. het geval met het tuig der zevenen en, in later tijd, ook met de beslissingen van den landsheerlijken Raad, die zoodoende ook vonnissen worden genoemd.

op grond daarvan de volgende uitspraak. Aernt heeft niet alleen de zeventuigen ten onrechte aangeklaagd, maar ook zijn oorspronkelijke tegenpartij „mit onrechte" in hooger beroep doen dagvaarden. Aernt verliest dus de zaak, ook in hooger beroep.

Zeer merkwaardig is de maatregel van den Raad, die hier op volgt. Hij „renvoyeert die principale sake ten rechte van den lande, om aldair berecht te wezen, alzoe dat behoiren sall." Ofschoon dus de Raad feitelijk heeft uitgemaakt, wie de rechthebbende is, laat hij de formeele toewijzing van het land door het ordinaris gerecht geschieden. Dit is vermoedelijk als volgt te verklaren. Het Hof durfde in een zaak, die voor het ordinaris gerecht thuis hoort, geen vonnis te wijzen. Toen het Hof tot rechter in hooger beroep werd, was dit echter onvermijdelijk. De Raad redt nu den schijn door weliswaar zelf de zaak te behandelen en te beslissen, maar daarop een formeele „principale" toewijzing door het gewoon gerecht te laten volgen.

In het voorafgaande hebben wij dus gezien, hoe de landsheer en zijn Raden zaken behandelen, waarin een kwaad vonnis gewezen is en hoe dit leidt tot iurisdictie in hooger beroep door den landsheer[1]).

---

[1]) Een analoge ontwikkeling treffen wij aan in het Sticht. Daar stelde de landsheer, anno 1474 een college voor hooger beroep voor het geheele Sticht in, de zoogenaamde „Schijve" (zie de noten op Winhoff, blz. 138 en 139). De landsheer deed dit krachtens zijn bevoegdheid, om toezicht te houden op de rechtsbedeeling door de ordinaris gerechten. Deze vorm van controle op de rechtspraak was echter een nieuwigheid, die inbreuk maakte op de traditie. Zij deed afbreuk aan de macht van de bestaande gerechten en beteekende een versterking van het gezag van den landsheer. Als souvereine beperking van de iustitieele autonomie ondervond zij krachtig verzet, vooral van de steden, wat leidde tot opheffing van de „Schijve" in 1478.

HOOFDSTUK XV.

DE RECHTSPRAAK VAN DEN LANDSHEER OVER ONROEREND GOED WEGENS „CRAFT" DAARAAN GEDAAN.

Zooals wij in het voorafgaande zagen, treedt de landsheer op als beschermer van den vrede, speciaal t.a.z. van onroerend goed. „Craft" aan onroerend goed is een delict, dat van 's Gravenwege streng wordt gestraft. Gewoonlijk is het 's Graven directe vertegenwoordiger, de Baljuw, die zich met cracht aan onroerend goed bemoeit en dit misdrijf met zijn vierschaar berecht, maar daarnaast treffen wij vele gevallen aan, waarin de landsheer persoonlijk tegen „cracht ende gewelt" aan onroerend goed optreedt.
Een duidelijke omschrijving van het delict van „cracht" vinden wij in een keur van Zuid-Holland[1]), luidend:

„Van goede te besitten" (ander opschrift),
„van craft."

„Item so wie inden bezitte is van sinen goede, die salder in bliven ter tijt toe, datmen hem daeruut windt met recht, ter stede ende ter plaetzen daerment schuldich is uut te winnen.
Ende so wie darenboven dede, dat waer craft, ende dat zoude die baeliu berechten, als hi van craft schuldich is te rechten, ende het is te weten, datsi verbuert hebben haer lijf ende haer goet."

---

[1]) Zie: Oudste Rechten van het Baljuwschap van Zuid-Holland, uitgegeven door Fruin, deel II, blz. 233.

„Craft" wil dus zeggen: feitelijkheden, waardoor inbreuk op andermans recht wordt gemaakt.
Iemand, wiens goed door een ander onrechtmatig, „rooflic", wordt bezeten, kan dus nooit craft doen aan dit goed.
Dat voor het delict craft vereischt wordt, dat het goed van een ander is, blijkt o.m. uit het gewone verweer op een beschuldiging wegens craft, dat de beschuldigde stelt zelf de gerechtigde te zijn.
De regel „dat ieder in het bezit van *sinen* goeden zal blijven, tot hij daar mit rechte uitgewonnen wordt", beschermt dus alleen die bezitters, die tevens gerechtigden zijn, zooals ook uit het woord: „*sinen*" valt af te leiden. De hier verleende bescherming van het rustig bezit van onroerend goed geldt niet voor een „roofliken" bezitter. De bovengenoemde regel bevat dus geen absoluut verbod van eigenrichting, zooals men wel gemeend heeft. Alleen tegenover personen, van wier bezit niet vast staat, dat het onrechtmatig verkregen is, is eigen richting verboden.
Men vergelijke hierbij de analoge regeling voor roerend goed. Als dat gestolen is, mag de eigenaar het weer bemachtigen, waar hij het maar bereiken kan[1]).
In Holland wordt dus het verbod van eigenrichting t.a.z. van onroerend goed beperkt door de exceptio

---

[1]) Men zie bijv. artikel 12 van het handvest voor Westzaan en Krommenie van 31 December 1396 (van Mieris III, 651), dat luidt: „Waer dat saecke, dat een dieff aldaer eenen man sijn goet dieffelyck ontdroege, ende hij (de bestolene) den geenen alsoo vervolgen mocht, dat hij 't machtich worde, dat hi hem (den dief) onsen Rechter leveren mach *sonder ban of boete* (immers het terugnemen van gestolen goed door den bestolene is een geoorloofde daad van eigenrichting).

iusti dominii, die een van craft beschuldigde kan aanvoeren[1]).
Dat wij het zelfde beginsel in de „redintegranda"[2]) van het kanonieke recht terugvinden, is begrijpelijk. Het kanonieke recht sloot zich aan bij de bestaande beginselen, zooals de kerk steeds placht te doen. Het bedoelde beginsel is dus niet ontleend aan het Canonieke recht, maar een Oud-Germaansch beginsel, dat daarin opgenomen is.
De craft wordt dus gewoonlijk vervolgd door 's Graven directen vertegenwoordiger, den Baljuw en zwaar gestraft. Immers geweld aan onroerend goed vormt een inbreuk op den door den Graaf gehandhaafden vrede. Craft behoort dus tot de strafbare feiten. Naast vergoeding aan den gestoorden bezitter verbeurt men tevens boete aan den landsheer.
Eveneens vinden we dezen vorm van bescherming van het rustig bezit van onroerend goed vanwege den Graaf, bestaande in het „afdoen van cracht", scherp geformuleerd in het Handvest voor den Grooten Waard in Zuid-Holland, gegeven door Jacoba van Beyeren op 16 Juli 1417[3]).
„Item soe en sal niemant den anderen sijn goet onbruyck maecken, tegen syne wille, mit bidden[4]) ofte mit dreygen.

---

[1]) Vergelijk het artikel van Prof. Naber: „Het onredelijke der bezitsbescherming", (Tijdschrift voor privaatrecht, 1902), waarin de onredelijkheid betoogd wordt van het niet toelaten van de exceptio iusti dominii.
[2]) Zie Coninck Liefsting „Bezitrecht" blz. 192.
[3]) van Mieris IV, 401.
[4]) „onbruyck" behoeft dus niet met geweld gepaard te gaan, want de ongebruycker kan zijn onrechtmatig bezit zelfs door „bidden" ver-

Ende soe wie dat dede, dat men 't betuijgen mochte met drie getuygen, als recht is, dat sal onse Bailliu berechten mit vonnisse der Mannen, als men cracht sculdich is te berechten."

Nu wij ons aan de hand van de voorafgaande bronnen een voorstelling van het begrip „cracht" hebben gevormd, kunnen we overgaan tot de bespreking van een aantal zaken over craft aan onroerend goed, welke door of namens den Graaf zijn behandeld. We zullen daarbij een merkwaardigen ontwikkelingsgang zien.

Aanvankelijk bepaalt 's Graven rechtspraak zich zuiver tot het bestraffen en het „afdoen" van de „cracht", terwijl een eventueel geschil over de vraag, wie recht heeft op 't goed, verwezen wordt naar het gewoon gerecht. Een dergelijk geschil doet zich bij de meeste craftzaken voor, omdat degeen, die de craft heeft gedaan, zich gewoonlijk verweert door te stellen, dat hij de rechthebbende op het goed is, immers „craft" kan men alleen doen aan het goed van een ander.

Later zien wij, dat ook deze kwestie door den Graaf zelf wordt berecht en niet meer verwezen. Zoodoende ontwikkelt zich uit 's Graven strafrechtelijk optreden tegen craft een burgerrechtelijke iurisdictie over onroerende goederen, waaraan „onbruyck" gedaan is.

Een uitvoerig voorbeeld van het oude, zuiver strafrechtelijk optreden bij craft vinden wij in de Zeeuwsche keur van 1495, IIde Capittel art. I[1]). Het artikel vormt

---

kregen hebben. Natuurlijk wordt er bij dit „bidden" gedacht aan een verzoek, dat men om de een of andere reden niet kan, of durft weigeren. Het woord „bidden" heeft hier dus een soortgelijke beteekenis als het woord „bede". Immers de onderzaten zijn rechtens verplicht aan dit belastingverzoek te voldoen.

[1]) Groot Placaetboeck IV, 979.

een goed uitgangspunt voor onze beschouwingen over den bovengenoemden ontwikkelingsgang.

„Item, dat soo wie eenige Leengoeden of andere Goeden rustelyck en vredelyck beseten heeft jaer en dagh, die sal in dat redelyck en vreedelyck besit blyven, tot hy met rechte daer uyt gewonnen wordt.

En waer 't dat yemant den besitter eenigh gewelt dede in de goeden of ongebruyck maeckte, die selve besitter sal binnen jaer en dage versoecken of doen versoecken, in die tegenwoordigheyt van drie des Graven Mannen of meer, aen den Onweldiger of Ongebruycker, dat hij die goeden ruyme en den klager en besitter vrij late gebruycken en opleggen die schade, die hij den klager gedaen heeft.

Ende en ruymde hij die goeden niet, noch en betaelde die schade, binnen acht dagen, nadat hij vermaent sal wesen, soo sal die klager dat gewelt en die klachte, daer die misdaet gedaen sal wesen, den Rentmeester te kennen geven voor drie des Graven Mannen of meer. En die Rentmeester, nadat hem gebleecken sal zijn van den besitte van den gebruycker, sal dan terstont den klager in sijn rustelyck besit van 's Graven of Momboir's Lands wegen setten, en sal borge nemen van den Ongebruycker, om daerop te verhalen die beteringe van den gewelde, bij hem bedreven tegen den Grave of Momboir's Lands, en den Partijen hare schade. Behouden altijds eenen yegelijck van den voorsz. Partijen sijn recht in desen ter hooger Vierschare.

En wordt die Ongebruycker ter hooger Vierschare verwonnen, dat sal hij beteren by Vonnisse van 's Graven Mannen, evenverre als 't den Grave of Momboir's Lands aengaet. Ende en komt hij niet te rechte, soo

salmen [hem] bannen en 's Lands verdrijven, en die Grave of Momboir's Lands sal hebben alle syn goeden, die onder dese Keure gelegen zijn.
Des soo sal de klager van dien Goede altijds syn schade vierschatte gebetert hebben."
In een geval van ongebruyck kan dus de gestoorde zich beklagen bij den rentmeester, mits binnen jaar en dag na de stoornis.
In naam van den landsheer herstelt de rentmeester den gestoorde. Wanneer diens bezit vóór de stoornis jaar en dag geduurd heeft, wordt het goed in Zeeland niet gesequestreerd, maar de gestoorde in zijn bezit hersteld. We vinden hier dus volkomen het zelfde beginsel als b.v. in Overijsel, terwijl wij in Holland daarentegen geen annaal bezit aantreffen, maar de termijn van jaar en dag daar alleen voorkomt als tijdsverloop, waarbinnen de actie wegens stoornis moet worden ingesteld.
Wanneer de klacht over het delict craft bij den rentmeester is ingediend, zal hij, nadat hem gebleken is, dat de gestoorde vroeger het goed rustig bezeten heeft, dezen hierin herstellen in naam van den Landsheer. Deze maatregel wordt door den rentmeester zelfstandig genomen, zonder medewerking van de hooge vierschaar, m.a.w. „zonder oordeel". Uitdrukkelijk wordt gezegd, dat „craft" een misdrijf is tegen de Grafelijkheid, d.w.z. tegen den door den Graaf beschermden vrede.
Vervolgens kunnen partijen de strafzaak over craft voor de hooge vierschaar brengen, welke rechtspreekt over „ongebruyck". Wordt de van ongebruyck beschuldigde daar verwonnen, dan wordt hij bij vonnis van de Mannen veroordeeld om aan den Graaf te beteren, en tevens om schadevergoeding te betalen aan den gestoorde.

Verschijnt hij niet, dan wordt hij bij verstek veroordeeld, en zelfs nog zwaarder gestraft, omdat hij dan ook nog ongehoorzaam is geweest aan 's Graven dagvaarding. Ook in dit artikel zien wij, dat craft door de Grafelijkheid zeer streng wordt gestraft.

De procedure voor de hooge vierschaar is dus zuiver strafrechtelijk, zij oordeelt niet over het recht op het goed. Aangezien een van craft beschuldigde zich gewoonlijk verweert, door zich er op te beroepen, dat hij de gerechtigde is, moet de vraag, wie is de rechthebbende, in de meeste craftzaken eerst worden opgelost, vóór het strafvonnis geveld kan worden. Vermoedelijk zal de hooge vierschaar deze vraag verwezen hebben naar het ambachtsgerecht, dat toentertijd rechtte over eigendom van erven en op grond van dit vonnis uitspraak hebben gedaan, of er al, of niet craft was gepleegd. Dit is te waarschijnlijker, omdat wij ook den Raad aanvankelijk op deze wijze in craftzaken zien optreden.

Een goed voorbeeld, waarin de Graaf zelf optreedt tegen craft aan onroerend goed, vinden we in een brief uit het jaar 1415, geboekt in het VIIIe Memoriale B. A. afd. 3 f. 196 v°.[1]).

Het stuk luidt:

„Anno xv°. secundum cursum curie upten Sonnendach Reminiscere so gaff die Joncheere van Gaesbeeck minen lieven heere ende sinen Rade te kennen, hoe dat Adriaen van Duvelant goede van him ten rechte leene hielt, die by dode Adriaens aan den Joncheere van Gaesbeeck voirn. quamen, also hi (van Duvelant) genen zoen en hadde.

[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Des is gecomen Boudyn van Borselen, die een dochter (in huwelijk) heeft Adriaens voirn., ende bezit die voirs. goede tegen danck ende wille des Joncheeren van Gaesbeeck voirs., meynende dattet een erfleen wesen soude.
Des hem die Joncheere van Gaesbeeck gebeden heeft ende een wete gedaen heeft, dat hi bi him come mit sinen betoge, hi wil him een volcomelic recht dair of doen. 't Welke Boudijn van Borselen nije doen en woude, noch en wil, ende en heeftet (n.l. het leen) oick nye verzocht etc., so dat die Joncheere van Gaesbeeck in dien lande een deel uutgegeven heeft te moeren.
Des is Boudyn van Borselen gecomen ende heeft enen yegeliken te weten gedaen, wair yemant so koene, die dair in dolve, dat soude hem leet wesen.
Dit geeft die Joncheere van Gaesbeeck minen heere ende sinen Rade te kennen, of hi dair yet toe dede, want hi van Boudyn van Borselen niet veronrecht en wil wezen, en dat men 't gedencken wille, dat hi genoech geweerent is.
Ende dit doet Boudyn van Borselen boven dat heer Huge van Heenvliet, die Adriaens volboeren maech was, dadingde metten Jonchere van Gaesbeeck, doen Adriaen aflivich gewoirden was, dat Adriaen's erfgenaem die renten upbueren soude vanden voirleden dagen, die onbetailt waeren, ende, so wes toecomende waeren, die Jonchere van Gaesbeeck inbueren soude."
De Heer van Gaesbeeck beklaagt zich bij Graaf en Raden, dat een ander machtig edelman, van Borselen, onrechtmatig leengoed van hem bezit, m.a.w. hem hierin „ongebruyck" doet.
De vorige leenman van het goed is gestorven zonder

zoons na te laten, maar had wel een dochter, gehuwd met van Borselen. Volgens den Leenheer, n.l. van Gaesbeeck, was het goed een recht leen ,en is het dus aan hem vervallen, nu er geen zoon is om op te volgen. Van Borselen beweert echter, dat hij recht op 't goed heeft vanwege zijn vrouw, omdat het zijns inziens een erfleen is. Als leenheer van het goed daagt van Gaesbeeck van Borselen voor zijn leenbank, om daar bewijs van zijn vermeend recht te leveren. Van Gaesbeeck zal hem op grond daarvan volledig recht doen wedervaren.

Van Borselen wil echter niet voor de Leenbank verschijnen en heeft dus als contumax zijn mogelijk recht op 't goed, althans voorloopig, verbeurd. Bovendien wil hij aan van Gaesbeeck zelfs geen hulde doen voor het goed. Zijn bezit daarvan is dus in alle opzichten onrechtmatig, m.a.w. het is „onbruyck". Omdat van Borselen niet wil komen bewijzen, dat het goed een onversterfelijk erfleen is, blijft van Gaesbeeck het als aan hem vervallen beschouwen en geeft een deel ervan uit aan een ander, om dit te vervenen.

Van Borselen maakt nu bekend, dat hij dit met geweld zal beletten. Van Gaesbeeck beklaagt zich over dit alles bij Graaf en Raden, welke de macht bezitten om van Borselen tot rede te brengen. Als bewijs voor zijn goed recht voert van Gaesbeeck nog aan, dat uit een vroegere dading blijkt, dat de vruchten van het goed, vervallen na den dood van den vorigen leenman, aan hem zouden toekomen en niet aan de erfgenamen. Hieruit valt af te leiden, dat ook 't recht op 't goed aan hem vervallen was.

De uitspraak, die Graaf en Raden in dezen hebben

gedaan, is, voorzoover mij bekend, niet bewaard gebleven. Ook zonder deze is de zaak echter belangrijk genoeg. Wij zien hier, dat Graaf en Raden zich met een geschil over onroerend goed bemoeien op grond van een klacht van één partij. In dit geval is de reden van 's Graven optreden tweeledig. De aangeklaagde heeft geweigerd om voor het ordinaris gerecht te verschijnen en is te machtig om door dit gerecht gestraft te worden. Het gewoon gerecht is dus niet in staat om het geschil behoorlijk te berechten en in zoo'n geval berecht de Graaf dit in samenwerking met zijn Raad. Bovendien heeft de aangeklaagde zich schuldig gemaakt aan craft, hetgeen een inbreuk vormt op den door den Graaf gehandhaafden vrede.

Een ander duidelijk voorbeeld van een proces wegens „cracht" vormt het geschil tusschen den Graaf van Nassau, als heer van de Leck en Breda, en den heer van Culenborch over het land van de Leck. Het voorspel van deze procedure vinden wij in een brief van 6 Maart 1420[1]), waarin onder meer het volgende voorkomt:

„Johan Hertoge in Beyeren enz., doen cond enz. Alsoe een vrede ende bestant gemaict is ende gedadingt is tusschen Ons op een zyde, ende den Grave van Sint Pol ende den lande van Brabant op d'ander zyde, soe ister mede gedadingt, dat Engelbert, Grave tot Nassouw, Here ter Leck ende tot Breda, Onsen Neve, enen machtich maken sal mit sijnen openen brieven. Ende die selve gemachtichde sal den Here van Culenburch anspreken mit rechte, dair dat behoirt, om die Heerlicheyt, lande, goede ende renten des lants van der Leck, ende

[1]) van Mieris IV, 571.

om alsulken afterstal ende gebreke, als hy van des selven lants wegen van der Leck hebben mach. Ende wes des selven gemachtichde mit rechte winnen sal op den voirnoemden Here van Culenburch, dair sullen wy toe hulpen, dat dat den voirn. Grave Engelbert geschien sal, als wij sculdich sijn te doen, sonder enich vertreck.

Ende weer 't sake, dat die Here van Culenburch Onsen Neve, Grave Engelbert, of zynen gemachtigden die voirsz. lande, heerlicheiden, goeden, ende renten 's lants van der Leck afwonne mit rechte, off anders wie dat bi quame, so sullen wy den selven Grave Engelbert die voirn. heerlicheiden, lande, goede, ende renten 's lants van der Leck ende oick alsulcken afterstal ende gebreke, als hy dair aff hebben mach, beleggen, ende hem dair aff vernuegen, na inhout zynre brieven, die hy dair off van onsen voirseten ende voirvaderen heeft, binnen den naesten vier maenden, na dat 't hem afgewonnen were.

Des so sal hy ons dan weder overleveren ende opdragen die selve sijne brieve, ende alle syn recht, dat hy dair toe hadde, ende desgelycx syne quitancie brieve dair off geven, als dat behoirt.

Ende dairaff sullen wij die vonnissen doen uten ende verclaren tusschen dit ende Sinte Remeys dach nu naistcomende.

Ende off des niet en geschiede, so sullen wy dan terstont den voirsz. Grave Engelbert in den voirsz. heerlicheide, landen ende goeden van der Leck weder setten ende dair in houden ter tyt toe, dat hij mit rechte dair uut gewonnen worde (n.l. door zijn tegenpartij), off him vernuegen ende beleggen na inhout synre brieve, als voirscreven is.

Voirtaen soo sullen wy den selven Grave Engelbert ongehindert doen ende laten gebruyken ende genieten, van ons ende van den onsen, alsulcke heerlicheiden, renten, ende goeden als hy heeft, soe waer die gelegen zyn, na inhoud synre brieve, die hy dair aff heeft.
Oic soo sullen wij hem alsulc afterstal, als hy hebben mach aen syn voirsz. heerlicheiden, landen, goeden ende renten in Hollant gelegen, doen betalen mitten lantrechte, na inhout synre brieve, sonder vertreck, dair men hem die sculdich syn mach.
Oic mede soe sullen wij den selven Grave Engelbert zijn leen, dat hy van ons heeft wederomme beleenen, ende hem dair toe laten comen ende ontfangen, soe wanneer hy des aen ons begheren sal.
Gegeven vi daghe in Mairte in 't jair ons Heren Mcccc ende xx na den lope van onsen Hove."
Er is dus gedadingd, dat de Graaf van Nassau, Heer van de Leck en Breda, een gemachtigde zal benoemen, om den heer van Cuylenburg in rechte aan te spreken voor het ordinaris gerecht, over de heerlijkheid en andere onroerende rechten en goederen van de Leck en over de schade, die hij daaraan geleden heeft. De landsheer zal zorgen, dat de Graaf van Nassau krijgt, wat aan diens gemachtigde bij ,,vonnisse" van het ordinaris gerecht wordt toegewezen. De Graaf van Holland, binnen wiens gebied de betwiste goederen gelegen zijn, zal dus persoonlijk mee helpen aan de executie van het vonnis, omdat partijen zeer machtige heeren zijn.
In geval echter de heer van Cuilenburg de genoemde heerlijkheid met de bijbehoorende rechten en goederen bij vonnis van het ordinaris gerecht aan den Graaf van

Nassau afwint, dan zal de Graaf van Holland van Nassau volledig schadeloos stellen, zoowel voor 't verlies van deze goederen, als voor de overige schade, die hij daardoor lijdt, omdat van Nassau van die goederen brieven van 's Graven rechtsvoorgangers heeft. Krachtens de daarin klaarblijkelijk voorkomende garantieclausule is de Grafelijkheid gehouden hem bij uitwinning schadeloos te stellen. Van Nassau zal in dat geval natuurlijk deze brieven aan de Grafelijkheid moeten teruggeven en afstand moeten doen van zijn aanspraken op de daarin genoemde goederen. Tevens zal hij den Graaf een quitantie moeten geven, waaruit blijkt, dat deze aan zijn verplichting tot schadeloosstelling bij uitwinning voldaan heeft.

De Graaf zal zorgen, dat het bovengenoemde vonnis binnen een bepaalden tijd geveld wordt. Is er binnen dien tijd geen uitspraak door het ordinaris gerecht gedaan, dan zal de Graaf terstond van Nassau in de heerlijkheid met bijbehooren herstellen „en dairin houden", totdat hij er door zijn tegenpartij „mit rechte" uitgewonnen wordt. Van Nassau was dus blijkbaar door Cuilenburg ontzet uit het bezit van deze goederen. De Graaf zal van Nassau het betwiste goed dus ten possessoire toewijzen, of wel de schadeloosstelling bij voorbaat aan hem uitkeeren.

Ook verder zal de Graaf van Holland hem in het ongestoord genot laten van zijn Hollandsche bezittingen, alles volgens de brieven, die hij daarvan heeft. Vergoeding voor de schade, die hij daaraan tijdens den laatsten oorlog geleden heeft, zal de Graaf hem doen uitbetalen, zooveel, als hem toekomt volgens toewijzing ten landrechte op grond van zijn brieven.

Het volgende stuk, dat ons over dit geschil inlicht, is een brief van den Graaf van Holland aan van Nassau, in dato 2 September 1420, te vinden in het Xde Memoriale f. 20[1]).

„Roerende van den grave van Nassow, Copia littere clause."

„Lieve Neve.
Uwen brief an ons gesandt hebben wij verstanden, inhoudende van den geschele dat is tusschen U ende den heere van Culenborch, roerende van den lande van der Lecke mit meer woorden etc.
Wair op wy U weder laten weten, dat wij noch ter tyt also vele te doen ende te scaffen hebben mit onser veeden ende oirloghe wesende tusschen ons ende dien van Utrecht ende den hoeren, al eest dat wij onse saken mit die van Leyden over syn comen, dat wy tot Uwen saken voirs. noch ter tijt nyet gedoen en connen, als wy gerne deden.
Mer ten yersten wy, oft God wilt, der voirs. veeden over sijn comen, so willen wij U ende den heere van Culenborch beyde by ons gesinnen te comen, om te besien off wij 't geschele tusschen U beyden mit gevoege geslechten ende gebreken konden, dair wy dan gerne om arbeyden ende ons onledich maken willen.
Ende wair 't dan alsoe, dat wij des nyet wail gevynden noch gedoen en conden, dat wij nyet en meynen, so sullen wy U beyden gerne 't recht doen hebben ende wedervaeren, also als 't in onsen hove ende lande gelegen is.
God sy mit U.
Gescreven in den Hage II dage in Septembri."

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

De Graaf heeft dus een brief ontvangen van van Nassau over het onderhavige geschil en antwoordt hierop, dat hij op 't oogenblik geen tijd heeft om zich daarmee te bemoeien. Zoodra echter de loopende zaken zijn afgedaan, zal de Graaf voorstellen aan den Heer van Cuylenburg en aan van Nassau om beiden voor hem te komen. Hij zal trachten het geschil tusschen hen door een dading te beslechten, waarvoor hij gaarne moeite wil doen. Immers de landsheer is er altijd op uit, om den vrede binnen zijn landen te herstellen.
Ingeval deze dading echter niet gelukt, dan zal de Graaf de zaak door een vonnis van het competent gerecht laten beslissen, voorzoover het betwiste goed binnen zijn rechtsgebied gelegen is, en dus zorgen, dat beiden hun recht krijgen kunnen.
Uit een brief van 6 Mei 1421 [1]) blijkt, dat deze procedure voor het ordinaris gerecht werkelijk heeft plaats gehad:
„Ic, Jan van der Zydwyn, Bailliu van Zuuthollant, doe cont enz., dat ic te recht sat mit myns genadichs Heren Wailgeboren Mannen [2]) van Zuuthollant in myns genadichs Heren hoge vierschaer van Zuuthollant van myns genadichs Heeren wegen.
Dair Pieter van der Beversluys quam ter hoger vierschaer, ende dede dair enen brieff lesen, besegelt mit Engelbert's zegel, Grave te Nassau, Here ter Leck ende tot Breda, inhoudende, dat hy Pieter van Beversluis

---

[1]) van Mieris IV, 579.
[2]) Ook hier wordt gesproken van welgeboren mannen *van iemand*, n.l. van den Graaf. Dit wijst er op, dat wij hier met de verhouding van „man" tot „heer" te doen hebben en pleit dus voor den feodalen oorsprong van de welgeborenen. Men vergelijke de noot op blz. 257.

machtich maekte ende machtigde alle recht te vorderen voir hem ter hoger vierschaer in der Baliuscip van Zuuthollant, roerende van den goede ter Leck, in alre maten, gelikerwys off hy 't selver waer, ende gheerde des vonnisse van den Mannen.
Des maende die Bailiu vonnisse den Mannen.
Dair wijsden die Mannen voir recht, dat hy des wail gemachticht was[1]).
Doe nam Pieter van Beversluys een achtinge[2]) ende nam Boudyn Jan Claeuwert soen tot enen voirsprake, ende sprac mit rechte ende clagede Gode van Hemelrijcke, den Bailliu van Zuuthollant, ende alle goede Wailgeboren Mannen, dat hem Hubert Heer tot Culenburch, cracht ende gewelt dede in des landts, der goeden, ende der heerlicheiden ter Lecke. Ende clagede, dat hem dat ghedaen was boven der soenen die gemaict was tusschen den Hertoge van Brabant op die een zyde ende Hertoge Jan van Beyeren, onsen genadige Heer up dander zyde, ende boven dat Engelbert Grave te Nassouwe ende den Heer van Culenburch elc mit recht voir den Bailliu ende voir die Mannen hem verbonden hadden, dat alsulcke woirden, alse hairre beyder taelman dair spraken, dattet haire twier woirde waren, ende die Bailliu vonnisse of maende[3])."

---

[1]) Bij *vonnis* wordt dus vastgesteld, dat de volmacht in orde is.
[2]) „een achtinge nemen" wil zeggen: in rechte uitstel vragen om zich te beraden, want „achtinge" is in dit verband beraad. Vergelijk het artikel van Fruin over „achtinge" in zijn Verspr. Geschriften VI, blz. 385.
[3]) Deze belofte van partijen was dus bij vonnis van het gerecht vastgesteld.
Dat een handeling „met oordeel" geschiedt, wil zeggen, dat men van te voren door het gerecht laat vaststellen, dat deze handeling inder-

De behandeling wordt daarna uitgesteld tot den volgenden dag, wegens het vergevorderd uur.
„Des Engelbert Grave te Nassauwe quam ter vierschaer des anderen dages en verwachte syn vonnis. Des quam die heer van Culenborg ende dede hem offleiden voir enen poirter van Dordrecht mit der stede bode, boven alle dingetalen, die voor den Bailliu ende voir die Mannen geschiet waren. Ende seyde (n.l. Engelbert

---

daad rechtsgeldig zal zijn. Het verrichten van een handeling „met oordeel" van het gerecht komt evengoed voor bij de contentieuse als bij de voluntaire iurisdictie. Het dient om mogelijke kwestie's over ongeldigheid uit te sluiten. Dit is ook het geval, wanneer wij de woorden „met vonnis" in modernen zin aantreffen, zij willen dan zeggen: een gerechtelijke uitspraak constateerend, dat de executiehandelingen door den rechter te verrichten geldig zijn. „Met oordeel" is dus ruimer dan „met vonnis" in modernen zin, want ons begrip vonnis is maar één species van alle handelingen, die met oordeel geschieden.
Duidelijk komt deze ruime beteekenis van den term „met oordeel" tot uiting bij Winhoff. In noot 90, op blz. 467 wordt betoogd, dat het regel is, dat in rechte elke handeling met oordeel van het gerecht geschiedt, zoowel de handelingen van den rechter, als van de partijen. Oudtijds mocht men in rechte niets doen „zonder alsvoorens een vonnis te vraagen of het wel geschieden mogte". Men noemde dit: iets „met oordeel ende recht bedingen". „Dit was geenszins eene vergeefsche plechtigheid, want zulks strekte om exceptiën over de formaliteit af te snyden". Ook hier wordt dus uitdrukkelijk gezegd, dat het motief was: de rechtsgeldigheid van de handeling van te voren vast te stellen.
Op blz. 373 e.v. wordt meegedeeld, hoe van elke handeling ter vierschaar, van het spannen van de bank tot aan het sluiten van de terechtzitting, de rechtmatigheid geconstaeerd wordt door een oordeel van het gerecht. Voorts geschieden ook verkiezingen en transporten met oordeel. Ook hier is oordeel weer: de verklaring, dat de onderhavige handeling rechtmatig is geschied. Er wordt een voorbeeld gegeven, hoe op een terechtzitting, die door den ambtman van Twente „met ordele ende rechte geheget" is, onroerend goed wordt overgedragen „mit ordele ende mit rechte". Eveneens wordt meegedeeld, hoe zelfs een verkiezing van schepenen met oordeel geschiedde, n.l. een oordeel vaststellend, dat de vorm van de verkiezing rechtsgeldig is geweest.

van Nassau), dat die Bailliu dair sat in myns genadichs Heeren stat, Hertoge Jan's, alsoe machtich als hy selve, ende dat hij hem sculdich waere die cracht ende gewelt aff te doen, ende hem weder in syne goede ter Lecke te setten, in alre manieren, als hij te voren was, ende [hem] dair in te houden ter tyt toe, dat hy dair uut gewonnen worde van yemande mit beteren rechte, ende gheerde des vonnis van den Mannen.

Des die Bailiu vragede vonnis den Mannen tusschen ansprake ende antwoirde, wes mitten rechte soude wesen.

Dair hem die Mannen op berieden ende wysden, dat men Pieter voirn. in die goede ter Leck setten soude tot des Joncheren behoeff van Nassauwe, alsoe machtich, gelyc als hy te voren was, ende [hem] dairin houden ter tyt toe, dat hy dair uut gewonnen worde van yemande mit beteren rechte.

Doe nam die Bailiu een halm ende settede hem dair in, gelyc alset voirvonnis gewyst hadde, ende verboet alle die ghene, die diensten voerden in den lande ter Lecke van 's Heren weghen van Culenburch, dat sy hair hant dairaff trecken souden op hair lijf ende op hair goet, gelyc als 't vonnis wijsde.

Gedaen in 't jaer ons Heren MCCCCXXI des Dinxendages na Assencions dach."

De Baljuw van Zuid-Holland verklaart, dat hij van 's Gravenwege terecht zat met de hooge vierschaar van Zuid-Holland. Aldaar verscheen Pieter van den Beversluis en legitimeerde zich, door overlegging van een volmacht, als vertegenwoordiger van den Graaf van Nassau, gezonden om voor dezen een rechtsvordering in te stellen betreffende de heerlijkheid van de Leck.

Pieter van Beversluis klaagt in rechte, dat de Heer van Cuylenburg aan zijn principaal „cracht ende gewelt" heeft gedaan aan de heerlijkheid en de andere goederen van de Leck, en dat nog wel in strijd met het gesloten zoenverdrag.
De zaak komt voor de Baljuw's vierschaar, omdat deze in Zuid-Holland en ook elders de competente rechter is in zake het delict van „craft".
Den volgenden dag komt de gemachtigde van van Nassau om het vonnis te hooren vellen. De Heer van Cuylenburg verschijnt ook, maar doet zich „afleiden" door den stadsbode van Dordrecht, op grond van het feit, dat hij daar poorter is. Met deze formaliteit geeft hij te kennen, dat hij als poorter van Dordrecht tegenover de hooge vierschaar ius de non evocando geniet. Deze handelwijze is echter in strijd met alle dingtalen, die voor de hooge vierschaar reeds hebben plaats gehad, ook van zijnentwege. Hij beroept zich dus pas op zijn ius de non evocando, nu hij bemerkt, dat hij 't proces vermoedelijk gaat verliezen.
De gemachtigde van van Nassau zegt, dat dit beroep niet opgaat, omdat de Baljuw terecht zit, in plaats van den Graaf en als zoodanig even machtig is als de landsheer zelf. Voorts is de Baljuw verplicht van Nassau „die cracht ende gewelt af te doen" en hem te herstellen in het rustig genot van zijn goederen en hem daarin te handhaven, tot dat hij er door iemand met beter recht wordt uitgewonnen[1]).

[1]) Men zou bij deze formuleering op 't eerste gezicht aan een possessoire toewijzing kunnen denken. Deze opvatting wordt echter uitgesloten door de woorden „uitgewonnen wordt *van yemande*", m.a.w.: door een derde. Immers ook bij petitoire toewijzing kan men door derden met beter recht worden uitgewonnen, echter niet meer door zijn tegenpartij, want voor deze geldt „ne bis in idem".

De gemachtigde verzoekt de hooge vierschaar in dezen zin te vonnissen. Hier wordt weer met zooveel woorden gezegd, dat de bescherming van het rustig bezit van onroerend goed een plicht is, rustend op den landsheer.
De hooge vierschaar wijst een vonnis, waarbij deze eisch wordt toegewezen. De Baljuw stelt den gemachtigde van van Nassau daarop formeel in het bezit van het goed, ingevolge het vonnis, en gebiedt allen ondergeschikten van den Heer van Cuylenburg „hun handen dairaff te trecken", m.a.w. geen cracht meer daaraan te doen, „op verbeurte van hun lijf en goet". Deze formeele inbezitstelling geschiedt met „halm en mond".
De effestucatio is dus het uiterlijk zichtbare teeken van de erkenning van iemands recht op een onroerend goed en niet slechts, zooals men gewoonlijk aanneemt, een wijze van overdracht van onroerend goed, want in ons geval is van overdracht geen sprake. Hier heeft deze formalistische erkenning plaats op grond van een vonnis van het gerecht. Natuurlijk kan zij ook geschieden na overdracht van een onroerend goed, om te laten zien, dat het recht op het goed nu aan den verkrijger toekomt, krachtens de overdracht door den vervreemder.
Wij treffen de formaliteit met den halm dus, zoowel bij de contentieuse, als bij de voluntaire iurisdictie aan, immers bij beide vormen van rechtsmacht komt het voor, dat iemand's recht op een onroerend goed geconstateerd moet worden.
Een volgende „craft" zaak treffen wij aan in een brief van 11 September 1420[1]).

---

[1]) van Mieris IV, 557.

„IJsbrant van der Laen, Bailliu van Kennemerlant ende van Vrieslant, Harper van Foreest," en zes anderen, „als mannen ons liefs genadichs Heeren van Beyeren ende van Hollant, doen condt allen luyden, dat voer ons quam, Adriaen van der Woert tot Haerlem in der vierschaere, ende daer dingende weet(?) ende claegde op Claes van Ruyven, dat hij hem craft ende gewelt gedaen hadde aen den synen, soo hy in der houtvesterije geseten heeft boven synen brieven, die hy daer of heeft, tot synen wille ende tot Adriaens onwille, daer Adriaen voorschreven wel bij te schaede geleden heeft van tien jaeren elcx t'sjaers ses hondert schilde.

Doe claegde Adriaen voorschreven voort den anderen dagh, den derden dagh, ende op den vierden dagh dingde hy, dat Claes van Ruyven velligh waer, ende hij syn clage met rechte gewonnen hadde.

Des wert hij (Claes) velligh daer of gewijst, alsoo verre als 't syn uterste dagh waer, hij en mogtet winnen met recht. Des kende die Clerc, dattet syn vierde dagh waer.

Doe dingde Adriaen voirseijt, binnen hoe langer tijt hy de weet doen soude. Dat wert gewyst: by staende warve, by leggende Heyligen, ende by climmender sonnen, also verre als hem de weet gedaen waere, alse regt is. Des tugede die bode voir ons in der vierschaer, dat hy hem de weet gedaen hadde goets tijts.

Doe wart gewyst, dattet die Bailliu schuldigh waer te maicken uut Claes van Ruyvens goeden binnen vierthien dagen. Ende waer 't dat die Bailliu van myns Heeren wegen voirschreven alsoo veel niet en vonde van Claes goeden voorschreven, dair men Adriaen die somme gelts of maicken mochte, so is 't gewijst mit vonnisse, dat

Claes voirn. daer voor Adriaens ballinck wesen ende bliven sel [uut] alle myns Heeren landen van Hollant tot dier tijt toe, dat hy Adriaen volcomelicken voldaen of betaelt heeft van der somme voirseijt, daer hij met den regt van den lande of verwonnen is, soo hij nije keer noch weer daertegen en dede met regt, noch nyemant van synre weghen.
Gegeven in 't jaer ons Heeren MCCCCXX des Woensdaegs nae Onser Vrouwen dach Nativitas."
Voor de hooge vierschaar van Kennemerland verscheen Adriaen van der Woert en diende een klacht in tegen Claes van Ruyven, wegens craft gedaan aan zijn goed. Evenals in Zuid-Holland wordt dus ook in Kennemerland het delict van craft aan onroerend goed door de baljuwsvierschaar berecht.
Deze „craft" bestond hierin, dat van Ruyven zich heeft meester gemaakt van de houtvesterij van de Haarlemmerhout, welk houtvesterschap bij Grafelijken brief aan Adriaen was opgedragen. Van Ruyven heeft dus 't ambt van houtvester van 't Grafelijk domein bij Haarlem geusurpeerd, hetgeen natuurlijk een daad van „craft ende gewelt" tegenover den gerechtigde is. De schade, die van der Woert hierdoor geleden heeft, bedraagt naar zijn zeggen 6000 schilden. Hij stelt daarom een eisch in tot „afdoen" van deze cracht en tot vergoeding van de schade. Van der Woert voert verder zijn „klage" volgens de vereischte formaliteiten, maar van Ruyven verschijnt niet om zich te verweren. Daarom „dingt" van der Woert op de vierde zitting, dat hij zijn actie gewonnen heeft, omdat van Ruyven contumax blijkt. Dienovereenkomstig wijst de vierschaar den eisch toe, en beslist verder, dat de Baljuw de schadevergoeding

aan van der Woert moet verhalen op de goederen van van Ruyven, en als deze niet toereikend zijn, dan zal van Ruyven balling zijn uit alle landen van den Graaf van Holland, totdat hij de schadevergoeding geheel aan van der Woert voldaan zal hebben.

In overeenstemming met dit vonnis draagt de Graaf bij brief van 1 Januari 1421 het houtvesterschap opnieuw aan van der Woert op, zooals blijkt uit den desbetreffenden brief[1]), aanvangende met de woorden: „Johan, Hertoge enz., doen cond enz., dat wij bevolen hebben ende bevelen mit desen brieve Adriaen van der Woert onse Houtvesterije van onser wildernissen van Hairlemmerhout mit horen toebehoren te bedriven ende te bewaeren in allen manieren, als een goet man[2]) ende houtvester sculdich is te doen."

Voorts machtigde de landsheer, bij brief van 6 Januari 1422 van der Woert om allerlei inkomsten van van Ruijven te innen, om zoodoende zijn schade vergoed te krijgen.

Dit stuk staat opgeteekend in het XIIde Memoriale f. 91 v°.[3]):

„Item upten heyligen xiii^den^ dach anno xxi (6 Januari 1422) secundum cursum curie, machtigde myn heer mit sinen brieve plackairt Adriaen van der Woert upte bueren ende 't ontfaen sulke renten, als Clais van Ruven in Hollant ende in Vrieslant liggende heeft, dair hi denselven minen heere goede bewisinge of doen sal, durende te wederseggen."

---

[1]) van Mieris IV, blz. 561.

[2]) Hier is het woord „man" kennelijk gebruikt in den zin van ambtenaar.

[3]) Deze brief en de bijbehoorende aanteekeningen zijn genomen volgens afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

Hierbij behoort een ingestoken blad, nu fo. 117 v°., getiteld:

„Dit syn die renten, die Clais van Ruven toebehoren ende die houtvester (d.i. van der Woert) mit recht gewonnen heeft." Op deze lijst komen voor tienden en een veenderij.

Ter nadere uitvoering van de voorafgaande machtiging dient een brief van 11 Februari 1422, geboekt in het xiii^de Memoriale f. 77.

„Johan etc. laten weten allen onsen Bailjuwen, Scouten, Scepenen, Rechteren ende anderen onsen dyeneren, over all in den onsen geseten, binnen steden ende dair buten, want onse houtvester van Noirthollant, Adriaen van der Woert om sekere gebreke, die hij heeft an Claise van Ruyven, den selven Clais aengesproken ende verwonnen heeft mitten rechte voir onse vierschair tot Hairlem, gelyc die brieve, die dieselve Adriaen dairaff heefft, dat clairliken inhouden ende begrijpen, so ontbieden wij U ende bevelen ende elken van U bijsonder, mit sonderlingen ernste, dat ghij ende elc van U in synen bedrijve den voirs. Adriaen van der Woert tot sijnen versuecke over den voirs. Clais ende sijne goede een onvertogen recht doet, ende laet geschien ende wedervaren, ende des niet en laet, also lieff als Wij U sijn, want wij nyemande rechts weijgeren en willen.

Datum Hage xi februarii Anno xxii secundum stilum curie Hollandie."

We hebben hier dus een bevel van den Graaf aan al zijn landsheerlijke ambtenaren om het bovengenoemde vonnis van de hooge vierschaar uit te voeren en van der Woert te helpen aan hetgeen hem in rechte is toegewezen.

Over de zelfde executie handelt een brief van 20 Juni 1423, te vinden op f. 93 van het zelfde Memoriale:
„Johan etc. ontbieden en bevelen mit ernste allen onzen amptluden, dyeneren, luden ende onderzaten, overal in den onzen, ende namelic dengenen, die tot Rijswijc, tot Monster, tot Poelwijc ende daaromtrent geseten sijn, dat nyemant hem en onderwinde noch hande en slae an zulken heerlike goeden en tienden, als Claes van Ruyven van ons ende van der Graeflicheyt van Hollant te leen hout, noch die en coepe noch en vercoepe, noch en huere noch en verhueren, dan Claes voirscr. selve of bij sinen wille.
Want wair yemant die dair tegen dede, ende onzes tegenwoordiges gebodes overhoerich worde, dat wouden wy an dien houden ende verhalen als an dengenen, die ons van den onzen ontverren wouden, want doch die eygendom dairaf onze is. Ende willen dair om dat hy die rustelic ende vredelic gebruyke, ongecalengiert van yemande, toter tyt toe, dat ze him mitten leenrechte afgewonnen sijn, als behoirlijc is.
Datum Egmonde upten xx^sten^ dach in Junio anno xxiii."
De Graaf waarschuwt hier al zijn ambtenaren en onderzaten, dat zij die goederen, die van Ruyven van de Grafelijkheid te leen houdt, niet mogen aantasten.
Handelt iemand hiermee in strijd, dan zal de Graaf hem dit aanrekenen als inbreuk op 's Graven eigen recht. Immers de Graaf is allodiaal eigenaar van deze goederen en de leenman heeft er krachtens 's Graven wil het door den Graaf gegarandeerd rustig en ongestoord gebruiksrecht van, hetgeen hem alleen ten leenrechte kan worden afgewonnen.
De strekking van de waarschuwing is dus, dat een

landrechtelijk vonnis niet geexecuteerd mag worden op leengoederen.

Tenslotte is de kwestie tusschen van der Woert en van Ruyven door arbitrage opgelost. Dit blijkt uit een aanteekening van 10 September 1423 in het x^de Memoriale B. R. f. 54.

„Claes van Ruven is gecomen voir den Tresorier ende voir mijns heeren Raide ende heeft geseeght, dat hij syn sake tusschen hem ende Adriaen van der Woerde gebleven is an mijnen genedigen heere, an den Tresorier, ende an heeren Florens van Borsel.

Dit gesciede in den Hage x dage in Septembri voir meyster Henric Scatter ende Jan van Aersen."

Claes van Ruyven is voor den Tresorier en 's Graven Raden verschenen, en heeft verklaard, dat hij t.a.z. van zijn geschil met van der Woert „blijft" aan den Graaf en een tweetal van diens Raden. Dat de Tresorier den landsheer vertegenwoordigt bij het sluiten van een geblijf, vindt zijn oorzaak in het feit, dat 's Graven financieele belangen daarbij betrokken zijn. Immers bijna ieder geblijf aan den Graaf bevat de clausule, dat partijen er zich aan zullen houden „op een peyne van .... pont tot mijns Heeren behoef."

Zooals uit het volgende stuk blijkt, heeft ook van der Woert zich bereid verklaard om te „blijven", want daarin wordt gezegd, dat: „beyden alinge ende al aen Ons ende onsen Raide gebleven sijn."

Het zeggen van Graaf en Raden, gegeven ingevolge het zoo juist besproken geblijf, dateert van 11 Mei 1424[1]) en luidt:

„Johan enz. doen cont allen luyden, want Adriaen van

[1]) van Mieris IV, blz. 724.

der Woert ende Claes van Ruven gescille ende twist onderlinge gehadt hebben roerende van den dyenst van der houtvesterscap van Haerlemmerhout, die Clais voirn. in voirtijde bedient heeft up Adriaens gelt ende van dat Adriaen Clais voirnoemts goede wederomme met recht gewonnen ende gebruyct heeft, ende sy dat beyde alinge ende alle aen ons ende onsen Raide gebleven sijn ende gekeert hebben, soe hebben wy ons dair up beraden ende versonnen mit onsen Raide, ende onse ende ons Raeds seggen is dair aff gelijck dat hier nae bescreven volgt:

Inden eersten so seggen wij met onsen Rade Adriaen ende Claes voirn. goede gevriende, ende van allen twist ende gescille ende oick van allen voirleden saken tot desen dage toe, datum des briefs, wael gesoent ende verleken.

Voert sal Adriaen Clais voirn. rustelic laten hebben, volgen, ende gebruycken syn goede, die hy hem aff gewonnen ende oick gebruyckt heeft, ende en sal hem voirt meer dair crot noch hynder in doen. Ende sal hem oick weder over geven sulke brieve, als hy dair aff vercregen heeft, binnen xiiii dage na datum des briefs.

Maer Adriaen voirn. sal hebben ende behouden sulken turf, als hij heeft doen delven uut Clais voirnoemden moer ende dair noch op staet, ende dijen mach hy dair doen aff voeren ende halen, als hij wille, ende alle dinc sonder argelist.

Datum xi dagen in May anno xxiiii."

In de eerste plaats verklaren dus Graaf en Raden den vrede tusschen partijen voor hersteld. Nu van der Woert uit de opbrengst van de goederen van van Ruyven zijn schadevergoeding binnen heeft, zal hij hem in

het rustig genot daarvan laten en hem ook de titels „sprekende op die goederen", welke hij in rechte gewonnen heeft, afgeven. Verdere aantasting van van Ruyven's goed wordt aan van der Woert verboden, omdat dit „cracht" zou worden.

Nu een aantal gevallen, waarin de landsheer zelf, of zijn Raad „craft ende gewelt" berecht. Een voorbeeld hiervan vinden we in een brief van 6 Februari 1436, zie IIIde Memoriaal Rosa f. 51 [1]).

„Philips van Bourgondië maakt bekend, dat prior en convent van de Karthuizers buiten Amsterdam en de kerkmeesters van Muiden den Raad te kennen gegeven hebben, dat zij door Gillis Heynrixz., poorter van Weesp, verongelijkt zouden zijn betreffende de helft van 21 morgen lands en een rente van 2 kronen 's jaars, die Dirc Hollant aan de armen van Muiden zou gegeven hebben.

Gillis is toen opgeroepen en voor den Raad hebben partijen hun bewijs bestaande in „bethoen, brieve ende bescheyt" geleverd en schriftelijke conclusies gewisseld („antwoirden ende wederantwoirden overgelevert").

De Raad heeft niet bevonden, dat aan de klagers „craffte off gewelt" gedaan was, ter zake waarvan de Hertog de kerk, die in zijn „bescermisse" staat, zoude moeten „beschudden". Dus heeft de Raad van 's Hertogen wege partijen verwezen naar het gemeene landrecht „dat's te weten an den seven tuge, also dat elcx van hem sijn rechte aldair an vervolgen mach, als hem genoegen sal ende dair behoirt."

Baljuwen, schouten, rechteren, dienaren en officieren, onder wier ressort de goederen zijn gelegen, krijgen

[1]) Uitgave blz. 320.

opdracht degenen, die met het zeventuig zullen winnen, in het rustig en vredig bezit te laten, tot den tijd toe, dat zij met „denselven seventuychs rechte dair weder uutgewonnen wesen sullen"[1]).

De kerkmeesters van de kerk te Muiden dienen een klacht in bij den Raad, dat een poorter van Weesp hen verontrecht in goederen, die volgens hen van de armen in Muiden zijn. De poorter wordt deswegen voor den Raad gedagvaard en verschijnt evenals de klagers. Beiden leveren hun mondeling en schriftelijk bewijs.

De Raad bevindt, dat de poorter aan de klagers in ieder geval geen „crafte of gewelt" heeft gedaan, zooals deze dus blijkbaar gesteld hebben. Ware dit wel het geval geweest, dan zou de landsheer deze cracht hebben afgedaan en den dader gestraft hebben, temeer nu de gelaedeerde een onder zijn bescherming staande instelling is. Nu er echter van craft geen sprake is, maar de zaak een gewoon geschil blijkt over de vraag, wie rechthebbende is op het goed, verwijst de Raad partijen naar het ordinaris gerecht, waaronder het goed gelegen is om daar ten zeventuige te procedeeren. Vanwege

---

[1]) Hier zal bij gedacht moeten worden: in een ander proces tusschen den winner van dit geding en een andere tegenpartij.

De hier vermelde feiten zijn niet in strijd met den regel, dat het zeventuig „het hoogste recht" is, d.w.z. het hoogste bewijsmiddel. Het zeventuig sluit latere acties met ander bewijs uit, maar niet die, welke eveneens in een zeventuig bestaan. Ook Fruin (Verspr. Geschriften IV, blz. 357) wijst op dit feit. Hij voert als bewijsplaats aan de keur van Hoorn (West-Friesche Stadrechten II, blz. 48), die uitdrukkelijk zegt, dat het zeventuig het hoogste recht is, maar ook met zooveel woorden vermeldt, dat wie ten gevolge van een zeventuig in een onroerend goed is gewezen, er weer door een ander zeventuig uitgewonnen kan worden. Met de woorden „het zeventuig is het hoogste recht" wordt dus bedoeld, „het hoogste" in vergelijking met andere bewijsmiddelen.

den landsheer wordt aan alle betrokken „rechters" bevolen, om den winnaar in het rustig bezit van het goed te handhaven, totdat hij daar ten landrechte door een derde uitgewonnen wordt.
Duidelijk zien wij hier, dat de landsheer competent is, zoodra er bij een geschil over onroerend goed sprake is van „craft".
Dit komt ook tot uiting in een brief van 16 Juli 1437, IIIde Memoriaal Rosa f. 151 v°.[1]).
„Philips van Bourgondië laat weten aan Adriaen en Claes van Heeswijk, dat de Raad heeft vernomen, dat zij zich meester gemaakt hebben van eenig „lant, thiende, thijnse, erve", van Danckairt van der Wercken, „die Wij in onser protexie genomen hebben."
Dit land had Danckairt gekocht van den vader van Adriaen en Claes en hem betaald en hij had er goede schepenbrieven van, naar 't recht van het land, waar deze landen en erven zijn gelegen.
Deze handelwijze heeft Philips bevreemd, omdat Danckairt bereid was de zaak in rechte te doen beslissen.
Philips dagvaardt nu Adriaen en Claes, om met hun bescheiden te komen voor den Raad en waarschuwt hen ernstig niet weg te blijven, omdat hij vast besloten is Danckairt tegen geweld te beschermen."
De landsheer richt een waarschuwing aan een tweetal personen, omdat zij zich meester gemaakt hebben van onroerend goed, dat aan een ander toebehoort, dus „craft" gedaan hebben, en dat nog wel tegenover een persoon, dien de landsheer „in syn protexie genomen heeft". Bovendien weigeren zij te procedeeren over het

---

[1]) Uitgave blz. 385.

goed, waartoe hun tegenpartij zich bereid heeft verklaard.
De landsheer dagvaardt nu de personen, die de craft gedaan hebben, om voor den Raad te verschijnen en daar te bewijzen, dat zij de gerechtigden zijn. De bescherming tegen geweld leidt hier dus tot een procedure over 't recht op het goed voor den landsheerlijken Raad.
Het vervolg van deze zaak vinden wij op f. 154 v°. van het IIIde Memoriale[1]), in een stuk van 27 Juli 1437.
„Philips etc. laten U weten, Adriaen van Heeswyck ende Claes van Heeswyck, gebroederen, hoe dat Wij u anderen dages mit onsen brieve gescreven hadden, dat gij opten Donredag lestleden gecomen soudt hebben in den Hage ter antwoirde tegen Danckairt van der Wercken om saken wil, in denselven onsen brieff begrepen. Dair gij onsen Rade up gescreven hebt, uwe onscult nemende upter reyse, die gij in onsen dienste gedaen soudt hebben, ende als gij van derselver reyse gecomen wairt, soe soudt gij geerne comen tot Gorinchem of tot Woudrichem te dage etc.
Ende, want die reyse, dairom gij bij Ons gemeynt hadt te comen, vertogen is up dese tijt ende Danckairt voirn. noch onsen Rade geclaicht heeft als vore, soe ombieden Wij u ende bevelen noch anderwerf, dat gij upten tienden dach van Augusto naistcomende coemt in den Hage voir onsen Rade ter antwoirde tegen Danckairt voirn.
Ende alsoe gij scrijft, dat gij geerne tot Gorinchem off tot Woudrichem comen soudt te dage etc., soe laten Wij

---

[1]) Uitgave blz. 388.

u weten, dat u niet en buert enige plaetze te noemen, dair Onse Rade bij u te dage comen soude, mer gij sijt sculdich als onse ondersate te comen voir onsen Rade ter plaetze, die Wij u beteykenen, dair sy in onsen name sitten, om enen yegelycken recht te doen.
In oirconde datum xxvii° die Julii anno xxxvii mo."
Uit het slot van dezen brief blijkt duidelijk, dat de competentie van den Raad in zake craft en wat daaruit voortvloeit, een vaste is, want de gedaagde is verplicht voor den Raad te verschijnen.
Over de zelfde zaak handelt een brief van 12 Augustus 1437, f. 157 v°. van het IIIde Memoriaal Rosa[1]).
„Philips van Bourgondië maakt bekend, dat Danckairt van der Wercken, poorter te Heusden, zich voor den Raad heeft beklaagd, dat hij van Jan van Heeswijck heeft gekocht en hem heeft betaald „een deel erven, thienden ende goede, gelegen in onsen lande van Huesden", en dat de zoons van den verkooper hem verhinderen het rustig genot er van te hebben, zonder deswege te willen procedeeren in rechte, ja zelfs van plan zijn, volgens hooren zeggen, hem te slaan en hem „misdoen willen an sijnen lijve".
In deze proclamatie beveelt Philips nu al zijn „drossaten, bailiuwen, scouten, boden, rechteren ende dyenaeren" uit heel Holland en speciaal „onzen drossaten van onsen lande van Huesden ende van Arkel", de gebroeders in arrest te stellen en te houden, totdat ze zekerheid hebben gegeven, Danckairt niet te zullen misdoen en, als zij een aanspraak op hem meenen te hebben, deze in rechte te zullen aanbrengen."

---

[1]) Uitgave blz. 391.

Hier beveelt de Graaf aan zijn ambtenaren om de bezitsstoorders te arresteeren en alleen vrij te laten, als zij beloven om geen geweld meer te gebruiken, maar, zoo zij recht op 't goed meenen te hebben, dit in rechte te vorderen.

Een voor ons zeer belangrijke craftzaak vinden we op f. 131 v°. van het IIIde Memoriaal Rosa, in dato 8 April 1437[1]). Zij vormt een voorbeeld, hoe het afdoen van craft overgaat in het geven van een uitspraak over 't recht op het goed:

„Philips van Bourgondië beveelt aan Daniel van de Poel, om te verschijnen voor den Raad, om zich te verweren tegen een klacht van den Abt van der Does, ter zake van hinder, hem aangedaan in 't bezit van sommige tienden van Crabbendijke en zoo mogelijk tot een vergelijk te komen."

't Vervolg van de zaak vinden we in het IIIde Memoriaal Rosa f. 135 v°.[2]), op 29 April 1437:

„Philips etc. laten U weten, Daniel van den Poele, hoe dat Wy u onlanx geleden gescreven ende ontboden hadden, daer u die wete aff gedaen was by Jan van Haemsteden, dat ghy opten xxviiisten dach van Aprille lestleden comen off gemachticht senden soudt in den Hage bij onsen getruwen den heer van Santes, oeverste, ende den anderen onsen Rade, gestelt ten saken onser lande van Hollant, om u te verantwoirden tegen den rentier[3]) van Crabbendyck, alse van ene tiende, dair die

---

[1]) Uitgave blz. 373.

[2]) Uitgave blz.376.

[3]) „rentier" of „rentenier" is renteheffer. Nu kan men rente beuren uit eigen hoofde of voor een ander. In het laatste geval is dus „rentier" rentmeester.

voirsz. rentier int besitte aff is van des Godshuys wege van der Does, ende dair ghy u rechts toe vermet ende dairup hadden Wij u mede een geleyde gesendt, 't welke ghij niet gedaen en hebt.
Oick mede hadden Wy by onsen Rade den voirn. Jan van Haemsteden gelast, want ghij den rentier voirn. gedreicht hebt ende doen ontseggen[1]), dat hij een bestant maken soude tusschen den rentier ende u.
Des sij dij onser gebode overhorich geworden in versmadenisse van Ons, oick heb dij geweygert een bestant te geven den rentier voirn., 't welke Ons in geenrewijs te lyden en staet van u noch van yemande, sonderlinge van den ontsegge, dat Wy ongecorrigiert niet laten en sullen in tijden ende in wijlen.
Doch soe ontbieden Wy u ende bevelen noch eens voir al, dat ghij upten lesten dach van Meye naistcomende coomt off yemant van uwer wegen gemachtigt sendet in den Hage bij onsen Rade voirsz. mit allen uwen bethoene ende besceyde, die ghy U vermet te hebben tegen den rentier van Crabbendyck upten tienden, dair om dat ghij in gescele sydt tegen hem, ende dair sal u goet recht geschien. Ende dairup (d.w.z. met het oog daarop) senden Wy u noch een geleyde veylich te comen ende te varen. Ende al wairt dat ghy noch niet en quaemt, nochtans sullen onse Rade den rentier voirn.

---

1) „dreigen ende doen ontseggen" is hier één uitdrukking. Het wil zeggen: dreigen met feitelijkheden, na den privé-oorlog verklaard te hebben. Dit „ontseggen" is de echte, oude eigenrichting, die vroeger in dezen vorm, d.w.z. na openlijke opzegging van den vrede, geoorloofd was. In dezen tijd echter is het „ontseggen" een delict geworden, omdat de Graaf later dergelijke privé oorlogen in het landsbelang verboden heeft.

recht doen, ende wijsen u vervallen te wesen van uwer ansprake upten voirsz. tienden.
Voirt bevelen Wy u, up uwe lyff ende goede, dat ghy bij versoecke van onsen Secretaris Claes den Vriese den voirn. rentier, ende alle die sijne, enen goeden vreden ende bestant geeft tot Bamisse toe naestcomende, voir u ende alle die uwen, soe dat hij sonder hoede van u ende den uwen blijven moige, want Wij him ende die sijne in onser protectie ende bescermenisse genomen hebben. Ende wair 't dat ghij hier inne overhorich wairt, Wij willen dat houden ende verhalen an uwe lyve ende goede ende dairan u alsoe doen rechten, dat ghij anderen exempel wesen sult.
Datum upten xxixen dach van Aprille anno xxxvii."
Het slot van de zaak treffen wij aan in een brief van 4 Juni 1437, IIIde Memoriaal Rosa f. 147[1]):
„De rentier van Crabbendijck is komen klagen over onrecht van den kant van de kinderen van heer Gysbrecht van den Poele over tienden in Zuid-Beveland in den ouden polder van Hinkelin, die hij (de rentier) en zijn voorvaderen vanwege 't klooster van der Does meer dan 90 jaar rustig bezeten hadden, waarvan hij brieven overlegt van 1341 van den Graaf van Holland.
Daniel van den Poele, optredende voor zich en zijn broeders, beweert, dat de rentiers hem en zijn voorvaders langen tijd te kort gedaan hebben door tiend te heffen van 113 gemeten land in dien polder, die „hoir ouders voirtijts vry gecoft hebben" bij brief van den Graaf van Holland in 1342. En al hadden de rentiers tot nu toe den tiend geheven, dit geschiedde steeds

[1]) Uitgave blz. 379.

onder protest van de zijde van de familie van den Poele.

De Raad verbiedt Daniel en ieder ander, die iets te maken heeft met die 113 gemeten land, om, òf zelf er tiend te heffen, òf eenige „moeyenisse" of „ansprake" den rentier te doen, en wel omdat:

1°. De brieven van het klooster van der Does en van Crabbendyck ouder zijn dan de brieven van „heren Gysbrecht's zonen van den Poele".

2°. De rentiers van Crabbendyck vanwege het klooster al „meer dan twee praescriptiën" lang den tiend geheven hebben, en, al hebben de van den Poele's geprotesteerd, zij dat niet in rechte gedaan hebben, „alse behoirt hadde".

3°. Al staat in de brieven van de van den Poele's, dat zij 113 gemeten „vrij lants" hebben zouden, dan nog er niet in staat, dat zij zelf den tiend zouden hebben, of dat het land vrij zou zijn van tienden te geven [1]).

De abt van der Does heeft dus een klacht wegens „onbruyck" ingediend bij den Raad tegen Daniel van den Poele.

Deze laatste wordt hierop voor den Raad ontboden. Hij geeft echter geen gevolg aan het bevel van den Graaf, om zich te komen verantwoorden op de klacht tegen hem ingediend, zooals blijkt uit den tweeden brief.

Het geschil tusschen de Abdij, vertegenwoordigd door den rentier, en van de Poel loopt over een tiend, die de rentier bezit namens de Abdij en waar van de Poel aanspraak op maakt. De Graaf had opdracht

[1]) De Raad vat dit „vrij" dus op als „vrijeigen" en niet als: onbezwaard, d.w.z. zonder zakelijke lasten.

gegeven aan dengeen, die van de Poel van 's Gravenwege ter antwoorde moest ontbieden, om een vrede tot stand te brengen tusschen partijen. Van de Poel had n.l. den rentier bedreigd, en hem een ontzegbrief gezonden, wat in strijd is met den landsvrede. Ook dit „bestant" heeft van de Poel geweigerd.
Door aan de dagvaarding geen gehoor te geven, heeft van de Poel zich schuldig gemaakt aan ongehoorzaamheid aan een Grafelijk bevel. Het weigeren van het „bestant" vormt een tweede delict jegens de Grafelijkheid. Vooral dit laatste weegt den Graaf zwaar. Hij zegt, dat het weigeren van een vrede en vooral het „ontseggen" hem „in geenrewys te lyden en staet, van nyemande", en dat hij als handhaver van den landsvrede, dit niet ongestraft zal laten. Voor de laatste maal gebiedt de Graaf aan van de Poel, om als tegenpartij van den rentier voor den Raad te verschijnen, in plaats van eigenrichting te plegen en het bewijsmateriaal voor het recht, dat hij, van de Poel, op de tiend meent te hebben, mee te brengen. De Graaf deelt mee, dat hem voor den Raad „goet recht sal geschien". Verschijnt van de Poel nu nog niet, dan zullen de Raden den rentier recht doen op diens eisch en van de Poel als contumax zijn aanspraken op de tiend in deze instantie ontwijzen. Bovendien beveelt de Graaf van de Poel op verbeurte van lijf en goed, om door bemiddeling van 's Graven secretaris een goeden vrede te geven aan den rentier cum suis, zoodat hij geen geweld van van de Poel en de zijnen te duchten heeft. Om van de Poel alle daden van „onvrede" nog meer afdoende te beletten, neemt de Graaf den rentier in zijn speciale bescherming, zoodat deze daardoor de zelfde veiligheid geniet als

personae miserabiles e.d. Toont van de Poel zich ongehoorzaam, dan zal de Graaf hem daarvoor doen straffen, n.l. door zijn Raad, zóó, dat hij „anderen tot exempel wesen sal".

Hoe deze zaak afloopt, is mij onbekend, wel echter weten we, dat er nog meer moeilijkheden waren tusschen den rentier en de familie van de Poel, want in den volgenden brief beklaagt de rentier zich over onrecht, hem aangedaan door de kinderen van heer Gysbrecht van de Poel, in dergelijke tienden.

De rentier beroept zich er op, dat hij en zijn rechtsvoorgangers deze meer dan 90 jaar rustig bezeten hebben. Ter staving van zijn goed recht legt hij bovendien Grafelijke brieven over uit 't jaar 1341. Vermoedelijk zijn dit brieven, ten overstaan van den Graaf opgemaakt, waarbij het rentiersrecht op de tiend gevestigd is. De rentier beroept zich dus, niet alleen op ruim 90 jarig ongestoord bezit, maar legt bovendien een schriftelijken titel van zijn recht over.

Daniel van de Poel, die één van de zoons van heer Gysbrecht blijkt te zijn, voert het verweer voor zich en zijn broers. Hij beweert, dat integendeel de rentier de familie van de Poel langen tijd onrecht heeft gedaan, door deze tiend te heffen, aangezien de van de Poel's het land, waarvan de tiend geheven wordt, bij Grafelijken brief van 1342 „vrij" gekocht hadden. Bovendien was het bezit van den rentier niet ongestoord, aangezien de familie van de Poel steeds geprotesteerd heeft.

De Raad stelt Daniel cum suis in het ongelijk en verbiedt hun om tiend te heffen van het land, waarover de rentier tiendrecht heeft. Ook mogen zij den rentier geenerlei „moyenisse" doen in de uitoefening van zijn

recht. Verder wordt hun verboden het tiendrecht „aan te spreken", m.a.w. zij mogen daarover voor het ordinaris gerecht geen eisch meer tegen den rentier instellen. De ontwijzing aan de van de Poel's door den Raad draagt dus een petitoir karakter.

De toewijzing van de tiend aan den rentier berust op de volgende gronden.

Ten eerste: de brieven van de Abdij en van den rentier zijn ouder dan die van de van de Poel's. Ook hier treffen wij dus het beginsel aan, dat de oudere brief gaat boven de jongere[1]).

Ten tweede heeft de rentier de tiend reeds langer dan 2 × den verjaringstermijn (vermoedelijk die van: een derdedeel van honderd jaar[2])) *rustig* bezeten, want het protest van de van de Poels, had geen storende kracht, daar het niet in rechte geschied is „alse behoirt hadde".

Ten derde zijn de brieven van de van de Poel's niet ter zake dienende, daar hierin wel wordt gesproken van „vrij" land, maar niet gezegd, dat dit beteekent, „vrij" van tiend, de Raad vat daarom „vry lant" op in den gebruikelijken zin van „vrij eigen land". Nog minder wordt er in gezegd, dat de van de Poel's zelf tiend mogen heffen; t.a.z. van het door hun beweerde tiendrecht bewijzen zij dus niets.

Duidelijk zien wij dus, hoe het proces tusschen den rentier en de familie van de Poel, beginnende met een aanklacht wegens „ongebruyck", uitloopt op een bur-

---

[1]) Vergelijk hetgeen hierover op blz. 530 is gezegd.

[2]) Uit het gebruik van het Latijnsche woord „praescriptie" in het stuk, behoeft n.l. nog niet te volgen, dat ook de Romeinsche of de Canonieke termijn is overgenomen.

gerrechtelijke toewijzing van het goed aan de gehinderde partij, en wel een toewijzing ten petitoire. De gehinderde bezitter wordt hier dus beschermd door een petitoire erkenning van zijn goed recht.
In zooverre is ons stuk nog ouderwetsch, later, men zie de instructie's, draagt zoo'n erkenning na „ongebruyck" steeds een possessoir karakter, tenzij het een goed betreft van geestelijken, personae miserabiles e.d., of van den Graaf zelf.
Ook in een brief van 5 Oct. 1438 IIIde Memoriaal Rosa f. 205 v°.[1]) zien wij, dat de landsheer een geval van „craft" berecht. Degeen, die over deze „craft" klaagt, is een niet onder 's Graven speciale bescherming staande persoon.
„Lambrecht, de smid van Heusden, heeft een klacht ingediend bij den Raad, dat Spierinx van Vlimen en Pieter die Vos „mit crafte ende gewelde him onthouden ende t'onbruyc maken syn goede, die him toebehoeren". Deze twee personen worden opgeroepen, om 19 October voor den Raad te verschijnen.
Mocht blijken, dat Lambrecht ten onrechte zijn klacht heeft ingediend, dan zal hij alle schade aan de gedaagden moeten vergoeden en betering jegens den landsheer doen. Dit heeft Lambrecht voor den heer van Santes en den Raad, in tegenwoordigheid van schepenen van Heusden beloofd te zullen doen."
Ook hier wordt dus de van „craft" beschuldigde voor den Raad gedaagd, enkel op klacht van zijn tegenpartij. De Raad treedt hier dus op als het competent gerecht voor deze zaken.

---

[1]) Uitgave blz. 421.

Duidelijk komt hier het strafrechtelijk karakter van een craftzaak tot uiting, want de eischer belooft, wanneer hij zijn klacht niet kan waarmaken, zelf de straf te zullen ondergaan, die anders den beklaagde zou hebben getroffen. Deze straf is een betering aan den landsheer, zooals te verwachten was, omdat craft een delict is, waardoor inbreuk wordt gemaakt op den door den Graaf gehandhaafden vrede.

Een volgend geval, waaruit blijkt, dat de landsheer „een ygelic" tegen craft beschermt, vinden we in een brief van 2 September 1438, IIIde Memoriaal Rosa, f. 199 v°.[1]).

„Philips etc., laten U weten onzen getruwen raid ende castellein tot Heusden, onsen burgemeesters, scepenen ende raide aldair, dat Willem Pijlijser onsen getruwen den heere van Santes ende onsen Raide, die Wij onse lande van Hollant in onse absency bevolen hebben, te kenne heefft doen geven, dat, om te maken uwen dyck, ghy him vermindren ende affnemen wilt van zynre erve, dair ghij him gewelt an doen soud, up dattet (d.w.z. in geval het) zo geschede; Ons oitmoedelic biddende, dat Wij him dairinne als onse ondersaet versien wouden.

Ende, omdat Wy him ende eenen ygelic voir gewelt beschermen willen, soe ontbieden ende bevelen Wij U mit ernste, dat ghij den voirn. Willem Pylyser ongehindert laet hebben, bruycken ende besitten synre erven, als hy ende syn ouders tot hairtoe gedaen hebben, off, bij also dat ghij recht dairtoe meynt te hebben, dat ghy van huyden over xiiii dagen naestcommende yemant van Uwer wege schict ende seyndet by onsen voirsz. Raide ter andwoirde voirsz., ende oick om onsen Raide

[1]) Uitgave blz. 418.

te onderwysen die reden, wairom ghy syn erve bruycken ende an Uwen dyck leggen wilt. Dit en laet in geenrewijs.
Gegeven upten IIsten dach in Septembri Anno XIIIIc XXXVIII."
Willem Pijlijser heeft zich dus bij den landsheerlijken Raad beklaagd, dat de stadsregeering van Heusden hem craft wil doen aan zijn onroerend goed en den Graaf verzocht hem, als zijnde zijn onderzaat, daartegen te beschermen.
De landsheer beveelt de regeering van Heusden, om Willem in het ongestoord bezit te laten van zijn goederen, aangezien hij en zijn rechtsvoorgangers dit rustig bezit tot nu toe gehad hebben. Het voornaamste motief van de bezitsbescherming is hier dus: handhaving van den bestaanden toestand. Meent de stad recht op het goed te hebben, dan moet zij voor den Raad verschijnen als tegenpartij van Willem Pijlijser.
In dit geval komt dus ook de procedure over de vraag, wie recht heeft op 't goed, voor den landsheer, vertegenwoordigd door zijn Raad. De reden hiervan is in de eerste plaats, dat de eene partij een publiekrechtelijk lichaam is, en in de tweede plaats, dat het langzamerhand gebruik wordt, dat de landsheer zich niet meer bepaalt tot het afdoen en straffen van de craft, maar ook de vraag beslist, wie recht heeft op 't goed. Zoodoende wordt het optreden tegen cracht een bron van competentie voor den Graaf in een groep van geschillen over onroerend goed, die vroeger uitsluitend voor de gewone gerechten kwamen[1]).

[1]) Het optreden van den Graaf in geval van „cracht" vertoont een merkwaardige overeenkomst met de wijze, waarop de Frankische

De uitoefenaar van een recht wordt dus beschermd, omdat hij de representant is van de openbare orde. In het bijzonder is dit het geval met den bezitter van onroerend goed, daarom waakt de landsheer tegen eigenrichting en craft daaraan.
Ook in andere gewesten treffen wij dezen ontwikkelingsgang aan.
Voor Overijsel wordt hij duidelijk beschreven door J. A. de Chalmot, op blz. 509 van zijn: „Aanmerkingen tot opheldering van het derde deel van Winhoff en over het Ampt der Heeren Drosten in Overijsel voor de nieuwe erectie deezer Republijck". Deze zegt daar:
„Men deed aan de Drosten (de directe vertegenwoordigers van den landsheer) verzoekschriften om tegen geweld beschermd te worden, waaruit naderhand een gericht over Possessoire zaken van de Heeren Drosten is voortgesproten, hoewel die verzoekschriften tot eene buitengewone voorziening behoorden, zonder dat ook de Drost de bank daarover spande.
Verzoekschriften om tegen geweld, ingeval van nood,

---

koning bij dergelijke zaken ingrijpt. Wanneer iemand zich bij den Frankischen koning beklaagt over een onrechtmatige daad, dan geeft — volgens Brunner — de koning een bevel aan de tegenpartij om te doen, wat de klager verlangt (vergelijk het bevel van den Graaf tot het ophouden met de craft). Doet de tegenpartij dit niet, dan moet hij voor den koning ter verantwoording komen, omdat hij 's konings bevel niet heeft opgevolgd, of, zooals de Graaf van Holland het uitdrukt, „onses gebodts overhoorich geworden is" en dus tegen 's konings respectievelijk tegen 's Graven gezag, „gebreukt" heeft.
Weigert de aangeklaagde aan het bevel te voldoen, dan doet hij dit natuurlijk op grond van het feit, dat hij meent zelf de rechthebbende te zijn. De zaak wordt nu dus: wie is de gerechtigde?
Deze kwestie wordt door den Frankischen koning evenals door den Graaf, òf verwezen naar het competente gewone gerecht, òf wel door den koning zelf met zijn koningsgerecht beslist.

voorziening zonder vonnis te doen werden ook nog hedendaagsch (ten tijde van de Chalmot, ± 1780) aan de Heeren Drosten gedaan; schoon zij thans een gericht over de possessie houden.

De buitengewone (extra ordinaire) rechtspleging in die oudtijds aan de Drosten gedane klachten over geweld heeft ook alsnog een overblijfsel nagelaten in de possessoire gerichten der Drosten, die daar uit zijn gesproten. Want de Drosten houden die gerichten alsnog zonder keurnooten (d.w.z. zonder gerecht). En lang na het begin der 17de eeuwe hield de Drost van Twenthe, gelijk uit de handeling van dien tijd blijkt, in 't geheel nog geen gericht over possessoire zaken, maar de verder volgende schrifturen, zowel als de klagte of eisch, wierden aan hem toegezonden.

Huwelijkszaken, toen eerst den Drosten aanbevolen, wierden toen ook op dezelfde wijze bepleit, te weten zonder spanning van de bank, bij bloote inzending der schrifturen en terhandstelling van die aan de wederpartij.

Uit menigvuldige gerichtshandelingen vóór de Spaansche troebelen, blijkt, dat de Richters en Magistraten het gericht over bezit, zelfs ook over het bezit van jaar en dag, hebben gehouden, waarom Winhoff, sprekende van gerichten in civile zaken, niets van een van den Drost heeft gewaagd, noch iets daarvan heeft kunnen melden. Maar een ander landrecht is hieromtrent, door de Nieuwe Reformatie van den jare 1600, vastgesteld. Dit dus nu zoo zijnde, dat het gericht ten possessoire, uitgezonderd in erfhuiszaken, volgens Landrecht niet meer tot de Landgerichten behoort, en dat den Heeren Drosten teffens ook de breuken van geweld toekomen."

We vinden hier dus volkomen denzelfden gedachtengang, als dien wij boven hebben uiteengezet.

Aanvankelijk uit zich de bescherming van het rustig bezit van onroerend goed in een „afdoen" en bestraffen van cracht door en vanwege den landsheer, een zuiver strafrechtelijk optreden.

Eerst later krijgt de bezitsbescherming, zooals wij gezien hebben, ook een burgerrechtelijk karakter, doordat de landsheer dan tevens uitspraak doet over het recht op het goed, waaraan de hinder gedaan is. Het afdoen van cracht door den landsheer gaat dus over in een civiele procedure over het recht op het goed.

Aanvankelijk draagt de toewijzing aan den gehinderde, of aan diens tegenpartij òf een possessoir, òf een petitoir karakter, al naar gelang van het geleverd bewijs. Bezitsbescherming in den zin van: bescherming van het rustig gebruik van onroerend goed is dus oorspronkelijk niet noodwendig gelijk aan possessoire bescherming. In de praktijk is de toewijzing door Graaf en Raden echter veelal possessoir, omdat deze werken met de moderne bewijsmethode, welke dikwijls geen afdoend bewijs, maar wel aanwijzingen oplevert. Daardoor draagt de bezitsbescherming door den Graaf veelal een possessoir karakter, maar noodzakelijk is dit aanvankelijk niet, later echter wel in verband met de scheiding van possessoire en petitoire rechtsmacht, welke zich in deze periode voltrekt. Immers volgens den toenmaligen gedachtengang moet men zich voor een petitoire rechtserkenning niet tot den Raad wenden, maar tot het ordinaris gerecht.

Ook in de instructiebepalingen tegen ongebruyk komt deze verandering tot uiting. De klacht wegens onge-

bruyck, of, zooals men deze later noemt, de „complainte" sluit tevens een possessoire actie over het recht op het goed in zich.

In de volgende stukken zullen wij voorbeelden aantreffen, waaruit blijkt, dat de procedure wegens ongebruik geworden is tot een civielrechtelijke possessoire actie over het recht op het goed, waaraan de hinder gedaan is.

Een voorbeeld van civielrechtelijke bezitsbescherming door den landsheer, hier bestaande in een possessoire erkenning van het recht van den bezitter, vinden we in de zaak tusschen Ghijsbrecht van Rietvelt en Wolfairt Broerszoon. De eerste mededeeling hierover bestaat in een aanteekening van 10 Januari 1435, op f. 2 van het IIde Memoriaal Rosa[1]):

„Ghysbrecht van Rietvelt en Wolfairt Broerszoon hebben geschil over eenig land, gelegen in den ban van Heemstede. De Raad gelast, dat partijen elk twee mannen kiezen, die zullen trachten het geschil te beslissen. Gelukt dit niet, dan zal de Raad uitspraak doen."

Deze scheidsrechterlijke oplossing is mislukt, zooals blijkt uit een mededeeling van 22 Januari 1435, IIde Memoriale Rosa f. 8[2]):

„In het geschil tusschen Ghysbrecht van Rietvelt en Wolfairt Broerszoon zijn de vier scheidslieden het niet eens geworden en worden deze nu met partijen opgeroepen om voor den Raad te verschijnen op den eerstvolgenden Zaterdag."

Wat er vervolgens voor den Raad geschied is, wordt

---

[1]) Uitgave blz. 159.
[2]) Uitgave blz. 166.

meegedeeld in een stuk van 30 Januari 1435, IIde Mem. Rosa f. 9 v°.[1]):

„Philips enz. doen cond enz.: Also voir onsen getruwen den heere van Santes ende onsen anderen Raide, gemachticht van onser weegen ten saken onser landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, zeekere geschillen ende twijdrachten gestaen hebben tusschen Ghysbrecht van Rietvelt an die een zyde ende Wolfairt Broeders soen an die ander, roerende een stucke lands, gelegen in den ban van Heemstede ende belent enz...., na inhout des briefs, dair Bartout van Assendelf, als voicht van IJsbrants twee kinderen van de Couster, dat voirsz. landt mede vercoft heeft Geryt Albout, diewelke Gerijt datselve lant mit sijnre dochter den voirn. Wolfairt in hielike over gegeven heeft.

So is't dat onze getruwe die heere van Santes ende onse andere Raide voirs., naderhande dat sij al bethoon, bescheyt, woirden en wederwoirden van beyde den parthijen voirn. mit rijpen raide dair of overgesien ende gehoirt hadden, geseyt, uutgesproken, ende gewijst hebben seggen[2]), uutspreken, ende wijsen[2]) voir recht mit dezen onsen brieve:

Aengezien dat Geryt Albout ende Wolffairt voirscreven in den besitte van den selven stucke lands geweest zyn over de jairen xxix ende meer, dat Wolfairt Broedersz. voors. in der posessye[3]) ende besitte van

[1]) Uitgave blz. 166.

[2]) Merkwaardig is, dat hier „seggen" en „wijsen" als synoniemen worden gebruikt, terwijl wij deze termen vroeger steeds als tegengesteld aantroffen. Ook in de terminologie komt dus tot uiting, dat de Graaf in deze latere periode een uitgebreide eigen competentie heeft verkregen.

[3]) Voor 't eerst in onze stukken wordt hier 't vreemde woord „possessye" gebruikt; een voorbeeld van de verfransching van de Raden.

den stucke lands voirscr. wesen ende bliven sal, ter tijt toe, dat die voirss. Ghysbrecht him dair uyt gewonnen sal hebben mit sulken rechte voir sulken rechters of rechter als 't behoirt, 't welke hy doen sal mogen, so wanneer als 't him ghenoecht.
Gegeven upten xxx^sten dach in Januario in 't jair ons Heeren MCCCC vier ende dertich, na den loep ons Hoefs van Hollant."
Partijen zijn in geschil over onroerend goed. Er wordt voor den Raad een brief overgelegd, waarbij Bartout van Assendelf het land in kwestie verkocht heeft aan Gerijt Aelbout, deze laatste heeft het later aan Wolfairt Broeder's geschonken, toen deze trouwde met Aelbout's dochter. Dit alles is kennelijk ter terechtzitting gebleken. Daarom hebben Stadhouder en Raden, nadat zij 't mondeling en schriftelijk bewijs, eisch en antwoord, re- en dupliek van partijen gehoord hebben, de volgende uitspraak gegeven.
Aangezien Wolfairt en zijn rechtsvoorganger, Geryt Aelbout het land meer dan 29 jaar[1]) bezeten hebben, welke langdurige feitelijke uitoefening een grond vormt

---

[1]) Merkwaardig is dit beroep op een bezit van meer dan 29 jaar. De bezitter vermijdt blijkbaar opzettelijk, om van een termijn van 30 jaar te spreken. De reden hiervan is vermoedelijk, dat toentertijd door den Raad de Romeinsche verjaringstermijnen reeds werden gerecipieerd. Nu was in het Romeinsche recht de verjaringstermijn voor onroerend goed, op grond van bezit zonder titel, 30 jaar. Daarom durft de verweerder zich niet te beroepen op bezit van 30 jaar, maar stelt hij voorzichtigheidshalve ruim 29 jarig bezit. Immers door zich op een bezit van 30 jaar te beroepen, zou hij er een petitoir proces van gemaakt hebben en dit durft hij blijkbaar niet aan. Veiligheidshalve beroept hij zich dus op bezit van nog geen 30 jaar en kiest dus een possessoire procedure, waarbij het bewijs veel lichter is, en dus de risico minder groot. Deze verklaring klopt met het feit, dat de uitspraak van den Raad een possessoir karakter draagt.

voor possessoire rechtsbescherming, wijzen de Raden, dat Wolfairt „in der possessije ende besitte" van het land zijn en blijven zal, totdat zijn tegenpartij hem daar ten petitoire uitgewonnen zal hebben. Deze petitoire procedure zal plaats hebben „mit sulken rechte voir sulken rechters, of rechter, als 't behoirt", m.a.w. dus niet voor den Raad, maar voor 't ordinaris gerecht.
We zien hier reeds een scherpe scheiding tusschen possessoire en petitoire rechtsmacht, evenals later in de instructie's. Possessoire processen, die zich geleidelijk tot een afzonderlijke soort ontwikkeld hebben, komen nu uitsluitend voor den Raad, en petitoire daarentegen alleen voor de ordinaris gerechten. Tevens komt het karakter van de possessoire beslissing hier zeer duidelijk tot uiting; het is een uitspraak, die voorloopig is *tusschen partijen*. We zien den landsheerlijken Raad wederom optreden als bezitsbeschermer, d.w.z. als handhaver van den bestaanden toestand t.a.z. van onroerend goed, hetgeen de Raad hier doet door middel van een possessoire toewijzing van het goed aan den houder.
Tenslotte nog een geschil over bezitsstoornis, door den Raad behandeld, te weten de zaak „Roerende Clais de Jager contra Walraven de Weendt", dateerend van 16 Mei 1460, te vinden op f. 203 v°. van „Memorialen ende Sententiën Lannoy F. (onderaan gemerkt v):
„Gezien ende gehoort bij den hove van Hollant zeker proces ende gedinge, dat uytstaende geweest is tusschen Walraven de Weendt als clager ende eysscher aen die een zijde ende Clais de Jager, verweerere, aen die ander zijde, roerende een stuck lants gelegen in den ban van Winckel in Westvrieslant, welc landt de voirsz.

Walraven als voicht ende man van Aeriaen Sijmons Willems dochter, zynen gehechte wijve, zeijde him toebehoerende ende te hijlecke gegeven wesende met zijnen voirsz. wijve, ende dat selve rustelicken ende vredelicken beseten te hebben over lange Jaeren als den tyt van xviii Jaeren ende tijts meer. Ende dat nochtans de voirsz. Clais de Jager him mit drange ende eenrehanden (d.i. dergelijke) manieren van ombehoirlicken Rechte uytter selver synre Possessien gestoort en verdreven hadde, dat welke ijmmer alsoe niet en behoirde.

Ende eyschende ende concludeerende daerom him datselve onrecht bij de voirsz. hove en bij hoeren vonnisse als overste Rechters deser landen off gedaen te wesen ende in sijne voirsz. lande vredelicken te mogen berusten, ter tijt toe, dat hij dair uyt naer rechten en gewoenten van den lande, bijzonder voir den Zeventuychen, verwonnen en uytwijst wair.

De voirsz. Clais die Jager den selven Walraven ontkennende, dat hij him mit drange off onrechte uyt ter possessien van de voirsz. lande verdreven hadde, mer zegge(n)de dat selve met rechte toegegaen te wesen voir scout en scepenen van Wijnkel, dair hij recht gesproken hadde op die renten en pachten van den land, die welcke him mit rechte toegewyst waren en was alzoe in den besitte van den voirz. lande gecomen, zoe zeyde de voirsz. Clais in zynen eersten beginne, dat hij ten rechte van den lande van deser saken te staen begeerde, zoe als dit een landsake wair.

't Voirsz. Hoff, 't voirsz. proces en gedinge int lange overgesien ende verstaen mit rijpheyt van raide, ende nadat de voirsz. Clais de Jager offgegaen is van zijnre

protestacije ende declaracije, kennende en houdende zynen antword voir gebonden woirden in de rechte geheeten antwoirde peremtorye[1]), wyst ende verclairt, in die name ende van wegen mijnen genadigen Heren 's Hertogen van Bourgondiën, Grave van Hollant, dat die storinge gedaen bij den voirsz. Clais die Jager aan den voirsz. Walraven de Weendt, in den possessiën ende besitte van den voirsz. lande, ende den manieren van rechtsvorderinge dair op geschiet, off ende te nieten ende van geener wairde.

Ende dat dair om de voirsz. Walraven de Weent sculdich is te wesen ende te blijven, wesen ende blijven sall, in den Possessien ende besitte van den voirsz. lande, ter tyt toe, dat hy mit beteren rechte daar uijtgewonnen zij, dair ende alzoe dat behoeren zall, den voirsz. Clais die Jager zijn actie reserverende als van den eygen ende proprieteyt van den zelven lande om dat mit rechte aen te sprecken ende te vervolgen, of dat him goet dunct, ter plaatsen ende alzoe dat behoirt. Ende condempnerende den selven Clais in de costen van de voirsz. Walraven, gedaen om desselves wille, tot tauxacijen van der voirsz. Hove.

Aldus gedaen opten xvi^sten dach van Meye int Jair xiiii^c lx, presentibus: Treslong, Brakel, Eycke, Mije,

---

[1]) Het Hof verklaart dus, dat het verweer van Clais de Jager is, wat men met een vreemden technischen term noemt, een peremptoir antwoord en in het Hollandsch „gebonden woirden". Vermoedelijk is dit laatste een beeldspraak, verband houdend met het feit, dat na de laatste conclusies van partijen alle processtukken in een zak gedaan werden, welke vervolgens officieel werd toegebonden. „Gebonden woirden" zijn dus conclusies, waaraan niets meer te veranderen valt. De Raad verklaart dus, dat Clais de Jager zijn laatste woord in rechte gesproken heeft.

Zwieten; ende uytgesproken opten xvii^en dach der selve maent daer aen volgende."

Er was sinds lang geschil tusschen Walraven de Weendt en Clais de Jager over land gelegen in den ban van Wynkel. Walraven stelt hierover een eisch in bij den Raad, tegen Clais. Walraven beweert, dat dit land hem toebehoort, omdat het hem door zijn schoonouders gegeven is, en dat hij dit langen tijd ongestoord bezeten heeft, en wel: meer dan 18 jaar. Hij beklaagt zich, dat desondanks Clais hem op onrechtmatige wijze in zijn bezit gestoord en daaruit gedrongen heeft. Hij concludeert daarom, dat het Hof hem dit onrecht bij vonnis zal afdoen en hem zal herstellen in het rustig bezit van zijn land. Tot zoover bevat zijn eisch dus volkomen het zelfde, wat ook vroeger in geval van bezitsstoornis (m.a.w. van „craft") aan den landsheer verzocht werd. Hier wordt echter aan dit verzoek toegevoegd: totdat hij daar ten landrechte door zijn tegenpartij zal worden uitgewonnen. De eisch tot herstel in het bezit draagt dus een uitgesproken possessoir karakter, hoogstwaarschijnlijk in verband met het feit, dat de gestoorde slechts 18 jarig bezit kan bewijzen.

We hebben hier reeds een duidelijk voorbeeld van den lateren toestand, waarbij men vóór den aanvang van een proces een possessoire of een petitioire actie kiest. Valt de keus op de eerste, dan wendt men zich tot het Hof, kiest men een petitoire actie, dan dient men zijn eisch in bij het ordinaris gerecht. Ook zien wij hier weer, dat later de bezitsbescherming door den Raad na „onbruyck" plaats heeft in den vorm van een possessoire toewijzing van het goed aan den bezitter.

Clais de Jager ontkent, dat hij Walraven „mit drange

off onrechte" uit het bezit van het land gestooten heeft, maar zegt, dat dit gerechtelijk geschied is voor schout en schepenen van Wynkel, nadat hij, Clais, daar een actie heeft ingesteld over de opbrengst van dit land, welke hem is toegewezen. Bijgevolg is hij in het bezit, d.i. hier in het feitelijk genot, van het land gekomen. Clais zegt verder, dat dit geschil een zaak is, die voor het landrechtelijk gerecht thuis behoort, en dat hij dus aldaar wenscht terecht te staan, maar hierop komt hij later terug. Hij verklaart n.l. voor 't Hof te zullen antwoorden.

't Hof wijst, na zich wel beraden te hebben, vonnis „in die name ende vanwege" den landsheer, bepalend, dat de bezitsstoornis, door Clais aan Walraven gedaan, zal ophouden, en dat het bovengenoemde vonnis van het gerecht van Wynkel nietig zal zijn. Bijgevolg zal Walraven zijn en blijven in het bezit van het land, totdat hij daar door zijn tegenpartij met beter recht uitgewonnen wordt voor het ordinaris gerecht. Daardoor wordt aan Clais de mogelijkheid opengelaten, om een actie over „den eygen ende proprietijt van de lande", dus een petitoire actie, in te stellen voor het daartoe competent gerecht. De term „eygen", met een vreemd woord „proprieteit" wordt dus gebruikt in den zin van petitoir recht. Het begrip petitoir is hier een materieel rechtelijk begrip geworden, want er is duidelijk sprake van een afzonderlijk recht van eigendom, staande tegenover het recht van possessie.

Bij de bescherming van het rustig bezit van onroerend goed door, of vanwege den landsheer kunnen wij dus drie perioden onderscheiden:

Aanvankelijk maakt de landsheer alleen een einde aan de stoornis, maar lost niet de vraag op, wie recht heeft op 't goed.
Vervolgens beperkt de Graaf zich niet meer tot het „afdoen" van de stoornis, maar beslist ook de vraag, wie de rechthebbende is, en wijst daarbij het goed aan één der partijen toe, hetzij definitief (petitoir), of voorloopig (possessoir).
Tenslotte verandert dit laatste, tengevolge van het ontstaan van afzonderlijke petitoire en possessoire actie's. De eerste moeten worden ingesteld voor het ordinaris gerecht, de laatste voor den Raad[1]). Dit heeft tengevolge, dat de Raad nog wel een einde maakt aan de „onbruyck" en ook nog oordeelt over de kwestie, wie de gerechtigde tot het goed is, maar dit laatste slechts ten possessoire en niet meer ten petitoire. Dat de handhaving van het rustig genot van onroerend goed door den Raad nu uitsluitend een possessoir karakter draagt, zullen wij ook in de instructie's zien.
Volgens de instructie's is de Raad bevoegd om kennis te nemen van „craft"-zaken; zoo zegt bijv. artikel xciv uit de instructie van 1462:
„Item sullen die van den Raede kennisse nemen van klachten, die men doen sal willen in cas van ongebruyck, van nieuwigheden (hetgeen ook wil zeggen: bezitsstoornis) of andersints, alsoo wel van den vreemden Luyden (een uiting van de landsheerlijke bescherming van vreemdelingen), Nabuyren der voorscr. Landen, als van anderen (n.l. ingezetenen dezer landen)."

[1]) Dit heeft tengevolge, dat men eigendom en bezit ook materieelrechtelijk als twee zelfstandige instituten gaat beschouwen, waarvan we zoo juist een voorbeeld aantroffen, men zie de regelen over de „proprietyt".

Het correspondeerend artikel uit de instructie van 1531, te weten art. VIII lid 9 zegt, dat de Raad kennis zal nemen van: „klachten die men sal willen doen in cas van nieuwigheyt of ongebruyck, alsoo wel van den Vreemden Luyden, Nabuyren der voorsz. Landen, als van den Ingezetenen der selver" [1]).

---

[1]) Ook in Overijsel, zie Winhoff blz. 510 e.v., heeft zich het optreden tegen „craft" aan onroerend goed ontwikkeld tot possessoire iurisdictie. Oorspronkelijk trad de directe vertegenwoordiger van den landsheer, de drost, hier tegen op door een strafvervolging in te stellen voor het gewone landgerecht, dus „met oordeel". Winhoff geeft blz. 512 een voorbeeld, hoe zoo'n klacht over „gewalt" wordt ingediend door een klager vanwege den landsheer. Het gerecht legt den schuldigen een straf op jegens de landsheerlijkheid, welke straf hier echter niet ten uitvoer wordt gelegd, omdat de schuldigen zich met den landsheer — vertegenwoordigd door den drost — verzoenen. We zien hier dus duidelijk, dat craft een delict is tegen de landsheerlijkheid, waartegen aanvankelijk strafrechtelijk wordt opgetreden door den drost met oordeel van het gerecht. Daarnaast neemt hij zelfstandig nog andere maatregelen, waardoor een einde aan de stoornis wordt gemaakt. In Holland noemt men dit: „afdoen van de cracht". Dit doet de drost „zonder oordeel" van het gerecht. Het beteekent dus een uitbreiding van 's heeren macht; zijn Drost neemt maatregelen zonder dat hij er in concreto door het gerecht toe bevoegd is verklaard, dus zuiver monarchaal.
In de 16de eeuw kon men zich, in geval van inbreuk op bezit, tot den Drost wenden met een request om bescherming tegen geweld. De beschikking hierop was een „buitengewoone voorziening", d.w.z. genomen zonder oordeel. De Drost gaf deze voorziening na een kort onderzoek gedaan te hebben en de tegenpartij te hebben gehoord. Daar in geval van bezitsstoornis de geweldpleger zich kon verdedigen met een beroep op *zijn* recht op 't goed, kwam bij het onderzoek door den Drost allicht de vraag in het geding, wie rechthebbende was, de stoorder, of de gestoorde. Uit deze praktijk ontwikkelde zich in de 17de eeuw een possessoire rechtspleging; immers het onderzoek van den Drost naar 't recht op het goed was summier en daarom droeg zijn beslissing een voorloopig karakter. De possessoire iurisdictie van den drost was dus een uitvloeisel van zijn taak om „de rust en den vrede" op het platte land en in de kleine steden te handhaven en om

als zoodanig geweld tegen te gaan, hetgeen in beginsel de taak was van den landsheer zelf.

Sinds de 2de helft der 17de eeuw, rechtte de Drost dus over possessoire zaken. Hij deed dit zonder keurnooten, d.w.z. zonder gerecht, als gevolg van de wijze, waarop deze iurisdictie ontstaan was. In possessoire zaken zat de drost dus terecht als unus iudex. Het was extraordinaire rechtspleging, en wel: ambtenaarsrechtspraak. Reeds bij de nieuwe reformatie van het Overijselsche recht (begin 17de eeuw) werd de possessoire rechtsmacht van den Drost bekrachtigd. Possessoire zaken, werden aan de landgerechten onttrokken, welke gerechten oorspronkelijk bevoegd waren , zoowel ten petitoire, als ten possessoire uitspraak te doen. Ook in Overijsel kwam dus een scherpe scheiding van possessoire en petitoire iurisdicte tot stand, de eerste werd toegekend aan een extraordinaris vonniswijzer, terwijl de bevoegdheid van de ordinaris gerechten beperkt werd tot petitoire zaken.

In de 17de eeuw werd ook de beslissing van huwelijkszaken aan den Drost opgedragen. Ook deze zaken behandelde hij zonder gerecht. Het feit, dat naast possessoire zaken ook huwelijkszaken voor den Drost komen, is van belang, omdat het ons een kijk geeft op het wezen der possessoire iurisdictie. Deze combinatie is n.l. geen toevallige, in Nijmegen bijv. komen eveneens huwelijkszaken en possessoire zaken niet voor de schepenbank, maar voor den Raad, en wel huwelijkszaken sinds de 17de eeuw.

Bij deze laatste ligt de reden voor de hand. Sinds de Reformatie was de oorspronkelijke rechter hiervoor, n.l. het geestelijk gerecht, weggevallen, dus was er bijzondere voorziening noodig. Dit leidde er toe, dat de stedelijke wetgever deze zaken aan zich trok. Ook in possessoire zaken was voorziening noodig, omdat de possessoire procedure als zoodanig iets nieuws was. Men beschouwde de possessoire iurisdictie als andersoortig dan de rechtsmacht van de ordinaris gerechten en kende bijgevolg de possessoire iurisdictie toe aan een extraordinairen rechter. Zoo berust ook in Holland deze iurisdictie, als zijnde extraordinaire iustitie, later uitsluitend in handen van den landsheerlijken Raad.

HOOFDSTUK XVI.

DE GEVOLGEN VAN CONTUMACIE IN DE RECHTSPRAAK VAN DEN LANDSHEER OVER ONROEREND GOED.

In het voorafgaande hebben wij in het algemeen slechts gevallen behandeld, waarbij beide partijen gewillig waren, om voor den Graaf en zijn Raad te verschijnen.
Nu zullen we nagaan, wat de gevolgen zijn als een der partijen verstek laat gaan.
Hierbij moeten we onderscheid maken tusschen arbitrage zaken en zaken, berecht door een uit zich zelf competenten rechter, terwijl het bij de gearbitreerde zaken weer verschil maakt, of de Graaf als arbiter optreedt, of iemand anders.
Blijft bij een arbitrage zaak, waarin willekeurige personen als scheidsrechter optreden, één der partijen weg, dan kunnen de scheidsrechters niets beginnen[1]). De weggeblevene verbeurt dan hoogstens de boete, die gewoonlijk bij het „geblijf" op de niet nakoming ervan gesteld is.
Kiezen partijen echter den Graaf als arbiter, dan gaat de berechting van de zaak voort, al blijft één der partijen weg. De wegblijver komt er dan niet zoo gemakkelijk af, een reden temeer, om juist aan den Graaf te blijven, want de Graaf maakt, wanneer hij als arbiter

---

[1]) Zoo vinden wij op blz. 719 een voorbeeld, dat scheidsrechters zich beklagen, dat één der partijen hen door zijn wegblijven voor niets heeft laten zitten.

optreedt, gebruik van het banrecht, dat hij als landsheer heeft. Dit „bannen" wil zeggen: het geven van bevelen onder strafbedreiging. In dit geval worden partijen „gebannen" om voor den Graaf te verschijnen.
De wegblijver wordt door den Graaf gestraft wegens ongehoorzaamheid aan een Grafelijk bevel, omdat hij „onses gebodts overhoorich is geworden". Tevens beslist dan de Graaf met zijn Raad het geschil ten voordeele van de verschenen partij, maar slechts voorloopig.
Ook voor het ordinaris gerecht wordt een contumax op dezelfde wijze veroordeeld. Dit blijkt uit een brief van 15 Augustus 1382[1]):
„Willaem van Rollant, Aelbrecht Melijs zoen, Martijn Heyken zoen, Heyn Jans zoen ende Jan Ademans zoen, scepene in Hoerne orcunden ende kennen, dat Dirc van Zweten, Bailiu van Medenbleec, bi beveelnesse van onsen lieven heere den Hertoghe te rechte ende te vonnesse sette een stucke lands van xvi morgen, gheleghen binnen den ban van Hoerne, ende is gheheten Pillegrams van Hoerns grote weide, in sulker maniren, so wie aen desen lande bleve mit rechte, dat hi daer of warden soude ons liefs heeren 'sHertoghen man.
Ende want Symon van Zanen Pillegroms erfnamen van Hoern ende Symon Roelof zoen hinder dede an desen voerscr. lande, so wart hi met rechte van sinen daghelixen rechter ghedaeghet op dit erve voers. jeghens Symon Roelof zoen ende Pillegram van Hoerne van sire moeder ende horen kinder weghen ende Symon Daems zoen alse van Gouberighe zire suster ende horen kinder weghen.

[1]) van Mieris III, 389.

Aldaer Symon van Zaenden te werve ende te rechte quam binnen der stede voerseyt jeghens Symon Roelofs zoen ende sinen medehulpers voernoemt, aldaer si dingheden mit rechte op Symon van Zaenden, alse dat hi dit erve hadde besparret[1]), [ende] woude hi daer yet wedersegghen, dat hy 't mit him scoudich waer te gaen aen die ghene, die 't weten, dat was aen die zevenen die naeste, diere mede wonnen noch en verloren, daer hij t mede aenghinc.

Des ghedadingt wart, dat Symon Daems zoen van Gouberighe ende hore kinder weghen syns rechts ontfel[2]). Ende Symon van Zaenden scout quyt Gouberighe ende horen kinderen die helfte van den lande voernoemt.

Mar Symon Roelof zoen ende Pillegrim aen die yen zide, ende Symon van Zaenden an die ander side, gaven hore wedde alse vander ander helfte van den lande voernoemt.

Ende als die zevenen op horen rechten af ten dach, als him die Rechter mit rechte gheleit hadde, horen tuych doen zouden, so en quam Symon van Zaenden niet te werve ende versumede sinen af ten dach. So dat Symon Roelof zoen ende Pillegrim voers. dingheden mit rechte, dat hi vellich[3]) wesen soude alle sijns rechts alse van den halven lande voernoemt.

Aldaer ghewijst wart mit rechte ende mit vonnessen, dat Symon van Zaenden wesen soude vellich ende uter

---

[1]) „besparren" wil, volgens Verwijs en Verdam zoowel zeggen: zijn recht doen gelden, m.a.w. in rechte aanspreken, als zich toe eigenen.

[2]) „rechts ontvallen" is, volgens Verwijs en Verdam, zijn eisch, of verdediging laten vallen, dus: van het proces afzien.

[3]) „vellich" is — zie Verwijs en Verdam —: in gebreke, met als

helfte van den voerseiden lande, ende Symon Roelof zoen ende Pillegram voers. in die were ende in den bezitte.
Ghegheven op onser Vrouwen dach Assumptio int jaer ons Heeren MCCCLXXXII."
Onder dit stuk staat een aanteekening van 15 Januari 1384[1]), luidend:
„Van den xvi morgen, die men hiet Pillegrims grote weide, gheliken als die scepen brieve van Hoerne daer of inhout, die hier voerscr. staet, daer 't mit rechte bi ghesleten is, so heeft Pillegrim van Hoerne minen heere II morgen ende Baerte syn suster IIII morgen daer uut op ghedraghen ende him den eyghendom daer of ghegheven.
Ende myn heere heeft hun beiden dit voers. lant weder verliet ende verleent tot enen erfleen, behoudelic minen heere ende een yeghelic sijns rechts. Hier waren bi alse mannen: Adriaen Willem Hughen zoens zoen uut Duvelant ende Jan die bastaert van Vlissinghe.
Ghedaen in den Haghe des Vridaghes na sinte Pontianus dach in 't jaer ons Heeren McccLxxxiii."
De schepenbank van Hoorn geeft een schriftelijke verklaring af, inhoudend, dat de Baljuw van Medemblic op bevel van den Graaf een stuk land, gelegen binnen den ban van Hoorn „te rechte ende te vonnisse sette", d.w.z. dat de Balliu verzocht heeft aan de schepenbank om bij vonnis uit te maken, wie daartoe gerechtigd is.
Het is dus een actie voor het ordinaris gerecht, waar-

---

gevolg: in rechte in het ongelijk gesteld. Als voorbeeld wordt daar aangehaald: „contumacia maakt enen vellich".
[1]) Volgens een afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

onder het goed gelegen is, welke actie genoemd wordt: „het land te vonnisse setten".
Waarom de Baljuw het land „te vonnisse zet", blijkt niet duidelijk, misschien bemoeit deze zich ermee, omdat het hier een geval van „craft" betreft. De Baljuw stelt als voorwaarde, dat degeen, aan wien het land in rechte wordt toegewezen, daarvan leenman van den Graaf zal worden. De reden van deze, op 't eerste gezicht vrij zonderlinge voorwaarde, is waarschijnlijk de volgende:
De Graaf tracht in West-Friesland op alle manieren leenmannen te verkrijgen[1]), om met hen de gerechten van de aldaar naar Hollandsch model ingestelde Baljuwschappen te vullen. Het is dus met een politiek doel, dat de Graaf deze voorwaarde stelt.
Aangezien Symon van Zanen „Pillegroms erfnamen" hinder doet in dit land, laten de gehinderden hem door zijn „daghelixen rechter" dagen, om over dit goed tegen hen te procedeeren. Diensvolgens komt Symon van Zanen „te werve ende te rechte" voor het gerecht van de stad Hoorn, om zich te verantwoorden tegen zijn wederpartij.
Deze laatste „dingt" tegen Symon van Zanen, dat deze,

---

[1]) Zie Gosses: „Welgeboren en Huislieden" blz. 172 e.v.
Gosses beschrijft daar de moeilijkheid om in het Baljuwschap van Medemblic aan Grafelijke mannen voor de hooge vierschaar te komen. Hij citeert daar een stuk uit het XIIIde Memoriaal Rosa, f. 12, waarin gezegd wordt, dat meerdere personen uit de streek van Medemblic „by gebreke, dat inder voirsz. balliuscap niet mannen genoeg en waren, mannen der graefflicheyt geworden zijn up sekere renten enz., updat sij die vierschair waarnemen souden, als die bailliu hoirre te doen mocht hebben" (hun noodig mocht hebben). Men had hier kunstmatig „mannen" geschapen, door aan sommige personen jaarlijks een klein sommetje onder den naam van „leen" uit de opbrengst van het Baljuwschap toe te wijzen.

aangezien hij zich van het land heeft meester gemaakt, verplicht is met hen te gaan naar degenen, die weten aan wien het land toebehoort, n.l. de zeven naaste buren, die zelf geen belang bij het geschil hebben. Hieruit blijkt, dat de West Friezen toentertijd nog volkomen geloofden in het zeventuig, terwijl wij in stukken van ruim vijftig jaar later hebben gezien, dat men begint te twijfelen, of de zevenen het wel „weten".

Symon's tegenpartij stelt hem dus in de gelegenheid om zich tegen haar aanklacht wegens „craft" te verweren, door met een zeventuig aan te toonen, dat hij recht heeft op het goed. Hierin stemt Symon toe, maar met een van de leden der tegenpartij treft hij een dading, waarbij deze van het proces afziet. Met zijn overige tegenstanders zal hij doorprocedeeren over hun aandeel in het land. Beide partijen geven voor dit proces een wedde. Het is dus een echt ouderwetsche procedure.

Toen de dag was aangebroken, waarop de zevenen hun „tuig" in rechte zouden doen, kwam Symon van Zanen niet „te werve" en was dus in verzuim. Daarom „dingde" zijn tegenpartij, dat hij, als zijnde contumax, zijn instantie kwijt zou zijn, en uit het bezit van het land zou worden gewezen. Dienovereenkomstig wordt door het gerecht „mit recht ende mit vonnisse" — het is immers een uitspraak van het ordinaris gerecht — gewezen, dat Symon van Zaenden zijn instantie kwijt is, terwijl de andere partij „in die were en in den bezitte" van het land wordt gesteld. De toewijzing aan haar draagt dus een possessoir karakter, zooals te verwachten was, omdat het afdoend bewijs, n.l. het zeventuig, niet heeft plaats gevonden.

Wij hebben hier dus een possessoire toewijzing door

het gewoon gerecht, op grond van contumacie van één der partijen. Contumacie is dus een grond voor possessoire bescherming van den gewillige. Ook bij deze possessoire beslissing van het ordinaris gerecht blijkt weer, dat zij het gevolg is van een onregelmatigheid in de procedure, n.l. de contumacie van de ééne partij met als gevolg het uitblijven van het zeventuig. Immers, wanneer alles regelmatig verloopt, geeft het voor de gewone gerechten vereischte formalistische bewijs aanleiding tot toewijzing ten petitoire.

In het onderschrift dragen degenen, aan wie 't land is toegewezen, ieder hun deel aan den Graaf „in eygendom" op, zooals afgesproken was. Vervolgens beleent de Graaf er hun mee ten erfleen, echter: „behoudelic minen Heere ende een yegelic syns rechts", want de toewijzing van het land, waarop alles berust, was slechts possessoir. Deze beleening geschiedt als altijd ten overstaan van 's Graven mannen van leen.

Een geval van contumacie voor de Grafelijke Leenbank, dus voor een feodaal ordinaris gerecht, vinden wij in een brief van 1355 met een daarbij behoorend vidimus van 1392[1]).

De eerste brief is te vinden in E. L. 43, f. 28 en dateert van 5 April 1355. Zij luidt:

„Wi Willem Hertoghe enz. doen cond een yegeliken, want heere Robbrecht, Abt van St. Truden, goed van ons te leene houdende was ende van ons ontfanghen hadde in mansrecht, uut welken goede dat Jan van Baerdwyc ende Dirc syn broeder te leene houdende waren van heeren Amelys als die tienden van Baerdwyc

---

[1]) Volgens afschrift, gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

mid hoer toebehoeren. Wilc tiende ende leen Godevaerde van Dommelen verbonden was ende te onderpande gheset mid wille ende consente des Abts van St. Truden, ghelyc als zijn brieve begrypen, syn erf te bliven, welke brieve die Abt van St. Truden, syn manne ende syn scepene bezeghelt hebben.

Ende hier en boven die Abt van St. Truden teghen die brieve ghemaent heeft ende syn manne dair teghen ghewyst hebben, teghen hoers selfs zeghel ende brieve, ende hebben Godevaerde daermede sijn goed ontwijst. Ende Godevaerde daer tegenwoerdich was, daermen 't wysde ende seyde dattet gheen goet vonnesse en waere ende beriep dat voor Ons als voir eenen oversten heere, dair dat goed of roerende waer, dat een beter vonnesse doen te wisen.

Welc beroep Godevaerde voer ons bewaert heeft, alsoe dat wi den Abt ende alle die partye met hem droeghen of rechts dair ane vermaten teghen Godevaerde hebben doen daghen alse recht is, an die eene side, ende Godevaerde an die ander zijd. Ende Godevaerde syn recht voer ons ende onse manne vervolghede alse recht was syn beroep. Dair die Abt noch nyemant van sinen weghen noch die ghene, die him rechts dair toe vermaten, om hem te bescermen in den rechte voer ons en compareerden.

Ende onse mannen en wysden Godevaerde die tienden van Baerdwyc ende dat leen verlyet in manscap, alse recht was, ende versoekenden den hertoghe van Brabant, den Biscop van Ludwyc, ende anders allen den heeren, den rade van Cortenberghe ende allen rechteren, daer dese goede onder gheleghen sijn, dat si Godevaerde van Dommelen ende sinen erfnamen in

desen goede houden, ende craft ende ghewout ofdoen, ende, of hem yemand yet ghenomen heeft, dat sij him dat uut doen rechten, als sy wouden, dat wi denghenen deden, die goet van him helden, dat onder ons gheleghen waer.

Voert, want die Abt van St. Truden, heer Robbrecht, ende die syn ende die met hem pertye droeghen voer ons ende voer onse manne ghedaghet waren als recht was aen die een sijde, als van enen beroep eens vonnesse, dat Godevaerde voer ons beriep als voer eenen oversten heer, van goede dat men van ons houdende was, ende Godevaerde aen die ander syde ghedaghet was alse recht was, ende wi daerof alle die daghe ende die ghenechten ghehouden hebben, die wi him van recht sculdich waren te houden, ende onse manne, ende Godevaerde al syn recht vervolghet heeft voer ons ende voer onse manne, ghelyc als hij 't sculdich was te virvolghen mit enen recht, ende die Abt voers. ende die syn ende alle die him er rechts toe vermaten, onse heerlicheyt ende onse recht [spraak] virsmaet hebben en ten recht niet comen en wouden daer sij ghedaghet waren alse recht was, soe hebben ons onse mannen in enen vonnesse toeghewijst alsulc goet, als die Abt van St. Truden ende die syn van ons te leen houdende waren, ende den Abt ende die synnen gheen recht aen te behouden. Dat is alle die erfnesse ende die tiende met al horen toebehoerden, die die Abt van Sint-Truden in den lande van Hoesden heeft ghehadt ende een dorp van Alem is gheheten(?) met allen synnen toebehoeren, ende alle soe verre als den Abt ende die sijnnen yet toe behoerden.

Ende want ons dit goet voernoemt mit enen vonnesse

toeghewyst is, soe virsoecken wij den hertoghe van Brabant, den Bisscop van Ludwijc, den rade van Cortenberghe, allen anderen heeren ende rechteren, daer dese goede onder gheleghen sijn, dat sy ons houden in desen goede ende craft ende ghewout afdoen ende die renten ons uut doen reyken of denghenen, die 't van ons weghen eiskende is tot onsen behoef. Ende waer dat zake, dat yemand daer teghen segghen woude of yet ghebrake, die quaem voer ons ende onse manne, wi sullen him alle dat doen, dat wi him sculdich sien te doen. Ende hier doet alsoe veel toe als ghi wout dat wi deden U van goede, dat onder ons gheleghen ware, dat ghi of yemant voer U mit enen vonnesse ghewonnen had, want ghi et sculdich siet te doen ende rechtet alsoe dat ons die noet niet dairin en dwinghe, dat wi op U cronen mochten, want wy 't node deden.
Ghegeven in 't jaer ons Heren dusent drie hondert vive ende vijftich opten vijften dach in Aprille.

Jussu domini comitis, presentibus dominis de IJselsteyn et de Brederode, T. de Thenis. Sigillavit dominus comes."

De abt van Sint Truden houdt dus goed te leen van den Graaf. Een deel hiervan bestaande uit tienden, heeft de Abt in achterleen uitgegeven. De achterleenmannen hebben het goed als onderpand (waarvoor wordt niet gezegd) aan Godevaard van Dommelen overgedragen „om syn erf te bliven". Dit is geschied met goedkeuring en schriftelijke machtiging van den Abt. Deze brieven van overdracht zijn door den Abt van St. Truden met zijn leenmannen en schepenen bezegeld.
Desniettegenstaande heeft de Abt recht „gemaant" en

hebben zijn leenmannen vonnis gewezen in strijd met den inhoud van deze brieven. Op deze wijze hebben zij Godevaard zijn goed ontwezen. Godevaard protesteert natuurlijk tegen deze beslissing en zegt, dat het een „kwaad" vonnis is. Hij gaat in hooger beroep bij den Graaf, omdat deze de opperleenheer is van het goed.
De Graaf daagt daarom den Abt cum suis, en degenen, die beweren recht op 't goed van Godevaard te hebben, voor zijn leenbank.
Godevaard stelt aldaar zijn eisch in, zooals dat behoort. De Abt en Godevaard's tegenpartij blijven echter weg. Daarom velt de leenbank een verstekvonnis, waarbij zij Godevaard het goed in leen toewijst, en wel als leen „in manscap".
Het Leenhof verzoekt aan den Hertog van Brabant, den Bisschop van Luik enz., en alle rechters, binnen wier gebied deze goederen gelegen zijn, mee te werken aan de executie van dit vonnis, evenals de Graaf dat in het omgekeerde geval voor hen zou doen. Het is dus een verzoek tot internationale rechtshulp, welke de landsheeren elkaar „sculdich sien" te verleenen.
De Abt cum suis wordt door de Leenbank gestraft wegens het niet verschijnen voor het leenhof van zijn heer, dus wegens contumacie. Deze straf bestaat hierin, dat de leenbank al het leengoed van den Abt cum suis aan den Graaf vervallen verklaart. De Graaf verzoekt wederom aan de vreemde heeren en rechters, binnen wier gebied deze goederen gelegen zijn, om dit vonnis ten uitvoer te leggen.
Mocht een derde hierdoor benadeeld zijn — dit ziet vermoedelijk op een onschuldig getroffen achterleenman — dan moet hij voor Graaf en Leenbank verschijnen.

De Graaf zal dan zorgen zooals altijd, dat hij bij vonnis van de leenbank krijgt, wat hem rechtens toekomt. Nogmaals wijst de Graaf de betrokken heeren op de verplichting tot wederkeerige rechtshulp, die er tusschen de landsheeren bestaat.
Een latere mededeeling, deze zaak betreffende, vinden wij in Liber v f. 71 no. 318. Het is een vidimus door Hertog Albrecht gegeven op 17 Maart 1392, secundum cursum curiae, luidende:
„Wi Willem Grave enz. doen cond enz., want een ghedinghe was voir enen eersamen man heeren Robbert Abt van Sint Truden van den tweedele van den tienden van Bardwijc, die hi van ons houdt, dair vonnesse of ghewyst wardt, die Godevairt van Domelen voir ons beriep als voir enen overheere, dair die Abt mit recht voir ons om ghedaecht was ende also vele toeghesciede, dat hi mit rechte vellich wart alle dies goeds dat hi van ons helt.
Wair of wy, Gode aenghesien hebben ende goeder lude bede, ende also mit him met vrienscappen overdraghen, dat wy den Abt voirsz. verlyet ende verleent hebben alle alsulc goed, als hi ende sijn voirvorderen (dat wil hier zeggen: zijn rechtsvoorgangers) van ons ende onsen vorvorderen te houden plagen, ghelikerwys dat onse brieve houden, die hi van ons ende onsen vorvorderen heeft. Ende scelden quite ende vergheven him alle brueke ende versumenesse, die die Abt of sijn voirvorderen jegens ons of onse voirvorderen misdaen ende versuymt mogen hebben tot desen dage toe, ende nemen den Abt ende sinen boden van dien goede in onser bescermenisse.
Ende ombieden ende ghebieden allen onsen mannen

ende ambochtsluden, dat si den Abt voirs. ende sinen nacomelinghen dair in houden ende ghehulpich ende vorderlic sijn tot horen besten, tot allen tiden als si des versocht worden, sonder ander gebot meer van ons dair of te hebben.
Gegeven tot Keynoit op Sinte Pouwels dach conversio int jair ons Heeren Mccc zes ende vijftich."
De Graaf geeft dus later als gunst den Abt zijn leen terug, omdat hij een geestelijke is, welke als zoodanig onder speciale protectie van den Graaf staat. Hij krijgt alles terug, waarvan hij met leenbrieven aantoonen kan, dat hij en zijn rechtsvoorgangers er mee beleend geweest zijn. De Graaf beveelt aan al zijn „mannen en ambachtsluden", m.a.w. aan al zijn onderzaten, om den Abt in zijn goed te houden en te helpen houden, als dat hun verzocht wordt, zonder een nader Grafelijk bevel hiertoe af te wachten. De Graaf maakt dus, bij gebrek aan een vasten sterken arm, gebruik van zijn bevoegdheid den heerban op te roepen, hier ter uitvoering van een door hem als leenheer genomen maatregel.
We zien in deze zaak dus weer, dat contumacie van ééne partij leidt tot toewijzing van het goed aan dengeen, die wel verschenen is. Of deze toewijzing hier een possessoir karakter draagt, blijkt niet. Het is echter niet onmogelijk, dat op contumacie een petitoire toewijzing volgt in het bijzondere geval, dat de verschenen partij zijn goed recht zóó afdoende bewijst, dat het gerecht beter bewijs van de tegenpartij uitgesloten acht.
Een ander geval van contumacie tegenover Graaf en Leenmannen deed zich voor in 't jaar 1424. De brief, waarin wij dit geval beschreven vinden, dateert van

17 Mei van dat jaar en luidt[1]):
„Johan enz. doen cond allen luden, want Vranc Ghysberts zoen voirtijts een scroedambocht te Dordrecht te hebben ende te besitten plach tot enen erfleen van onsen ouderen. Ende na sijnre doot, so hi gheen wittachtige kinderen after en liet, so waren heer Adaem ende Martyn, sijn broeders, dair om tweedrachtich, ende elc meynde dat hi dair toe gerecht was.
Des wy uut vervolge van beyden partijen voirn. hore beyder bethoen ende bescheit schicten anden juristen ende Clerken van rechte, die ons dair of weder overschreven ende lieten weten, dat heer Adaem, so hi die outste broeder was, dair 't beste recht toe hadde, gelyc als die uutgesneden[2]) cedulen begrepen hebben, die dair of sijn ende elx van den partyen één of hadde.
Des so coft Harman Dircsz., onse Camerling, dit voirs. scroedambocht tegen heeren Adaem voirs. ende besat dat ende bruycte 't rustelic omtrent vier jaeren lang met onsen brieven, so dat behoerde. Ende daerna vercoft Harman voirs. dat voirs. scroedambocht Gherijt van Muylwyc, die overmids onsen leenbrieven dair in ontfangen is, ende gebruyct dat gelyc sinen anderen medegesellen vanden scroedambocht voirscr.
Des Martijn voirs. mit Snellaert Duyc ende anderen sinen vrienden (d.w.z. familieleden), boven den oerdele ende sentencie voirgenoemd, weder vervolch ende aensprake gedaen heeft op Gheryt voirn. van den

---

[1]) van Mieris IV, 724.
[2]) d.w.z. de stukken, waarvan elk der partijen er één heeft, zijn zóó uitgesneden (men denke aan een sluit-appel), dat men kan zien, dat deze bij elkaar hooren. Het is dus een bewijs voor de echtheid.

scroedambocht voirscr. So dat wij, uut vervolge van Martijn, Snellaert Duyck, ende oic om onser goeder stat wille van Dordrecht, hem enen dach van recht in tegenwoirdicheit onser leenmannen geleecht ende bescheiden hebben, als huden op datum des briefs, voir ons ende onsen leenmannen in den Hage te wesen, om elken te doen ende te laten wedervaren, dat onse leenmannen kenden en wijsden, dat wy den selven van rechtswegen sculdich waren te doen.
Ende want Gherijt voirn. opten selven dach mit sinen bescheide ende bethoen voir ons ende onsen leenmannen, doen wij terecht van leen zaten, gecomen is, ende Martijn nijet, so kennen wij Gherijt voirn. inden besten rechte van den scroedambocht voirs. Ende geloven hem ende sinen nacomelingen voir ons ende onsen nacomelingen tot ewigen dagen dair in te houden ende te starcken, na uutwisinge synre brieven, die hi van ons dair of heeft, tegen enen ijgeliken, die hem daer in hinderen of deren wilde.
Datum Hage xvii dage in Meye anno xiiii^{c} xxiiii."
Er is geschil over het „scroedambocht", d.w.z. het ambt van stapelmeester van de wijnen in Dordrecht, dat Vranc Gijsbrechtsz. vroeger placht te bezitten als erfleen van de Grafelijkheid. Het is dus een feodale verpachting van een Grafelijk belastingambt.
Aangezien Vranc geen wettige kinderen naliet, maakten zijn broers, Heer Adam en Martijn er beiden aanspraak op en raakten erover in geschil. Op verzoek van partijen zal de Graaf uitspraak doen. Hij zendt hun beider argumenten, en de door hen overgelegde stukken op naar „den juristen ende clerken van rechte" om advies, m.a.w. de Graaf consulteert rechtsgeleerden.

Zij adviseeren, in overeenstemming met de afschriften uit het leenregister, dat Heer Adam, aangezien hij de oudste van de broers is, 't beste recht op het leen heeft. Ieder der partijen was in het bezit van zoo'n afschrift.
Wij hebben hier dus den oorsprong van den regel, dien wij later in de instructie's van het Hof terugvinden, dat ook voor possessie van leen altijd bewijs door een schriftelijken titel moet worden geleverd. Immers geen leen kon rechtmatig gehouden worden, als de leenman er niet mee verlijd was. Nu werd dit „verlijen" in het leenregister geboekt, waarvan een afschrift aan de betrokkenen werd gegeven. Raakte dit zoek, dan was er altijd een nieuw afschrift uit het register te krijgen.
Kon dus degeen, die een leen bezat, geen schriftelijken titel overleggen, dan was dit zeker onrechtmatig verkregen goed, tenminste wanneer de Grafelijke leenregisters bewaard waren.
Op grond van het deskundigen advies werd het leen aan Heer Adam toegewezen bij „oerdele ende sentencie" dus bij vonnis, waarschijnlijk van de leenbank. Later kocht Herman Dircsz., 's Graven camerling, dit scroedambacht van Heer Adam en bezat het ongestoord vier jaar lang, op grond van den Grafelijken brief, waarbij hij er, als kooper, mee beleend was. Daarna verkocht hij zijn feodaal recht op het scroedambacht aan Gheryt van Muylwijc, die daarna ingevolge den Grafelijken beleeningsbrief, in het genot ervan is gesteld.
Martyn cum suis eischt echter wederom dit leen op, nu van Gheryt van Muylwijc, ondanks het vroeger gewezen vonnis.
Op verzoek van Martijn cum suis, en ook terwille van de stad Dordrecht, die dit verzoek steunt, „legt" de

Graaf hem „enen dach van recht" voor de Grafelijke leenbank en roept partijen op, om aan elk te doen geschieden, wat de leenmannen wijzen, m.a.w. om elk recht te laten wedervaren bij vonnis van de leenmannen. Op dezen rechtsdag verschijnt Gheryt van Muylwyc met zijn mondeling en schriftelijk bewijs, maar Martijn komt niet. Aangezien het hier een terechtzitting van het competent gerecht betreft, waarop de nadruk wordt gelegd met de woorden: „voir ons ende onsen leenmannen, doen wij te recht zaten van leen", mogen partijen niet straffeloos wegblijven. Dus wordt Martyn als contumax bij verstek veroordeeld en de verschenen partij in het gelijk gesteld.
De leenbank wijst, dat Gheryt „in den besten rechte" is t.a.z. van dit leen, en de Graaf belooft, hem en zijn nakomelingen daarin te zullen houden „tot ewigen dage", volgens de Grafelijke leenbrieven, die hij daarvan heeft en hem te beschermen tegen een ieder, die hem daarin hinder mocht willen doen.
Het ordinaris gerecht wijst het recht op dit leen dus ten petitoire toe aan de verschenen partij. Hoewel bij contumacie gewoonlijk een possessoire beslissing volgt, is deze petitoire uitspraak verklaarbaar, want het bewijs ten gunste van den verschenene, o.m. bestaande in het advies van de rechtsgeleerden was afdoende, ook zonder dat de tegenpartij gehoord was.
Deze uitspraak doet dus geen afbreuk aan het algemeen beginsel, dat bij contumacie het geschil gewoonlijk ten possessoire beslist wordt. De contumax verliest dan wel zijn instantie, maar niet zijn recht.
Ten vierde een geval van contumacie tegenover den Raad.

In het IIIde Memoriaal Rosa, f. 83 v°.[1]) vinden wij de volgende aanteekening, dateerend van 14 Mei 1436:
„Op den 14en Mei zijn Volpert Screvelant en Dirc van Ewijck met open plakkaat bevolen voor den Raad te verschijnen op Dinsdag na Pinksteren (29 Mei), ter behandeling van de klacht van Jacob van Oosterwijck tegen hen beiden, dat zij hem het gebruik verhinderen van 10 morgen land, gelegen in het land van Arkel, in strijd met den zoen van Delft[2]). Zij zullen dan den Raad moeten mededeelen, met welk recht zij Jacob van Oosterwyck in den weg staan.
Verschijnen zij op dien dag niet, en storen zij zich niet aan het bevel, dan zal de Raad Jacob in zijn recht stellen."
Jacob van Oosterwijck heeft geklaagd bij den Raad, dat zijn tegenpartij hem stoort in het bezit van zijn onroerend goed, gelegen in het land van Arkel. Deze bezitsstoornis geschiedt in strijd met den zoen van Delft. De Raad acht zich bevoegd tot het berechten van alle geschillen, die met den zoen van Delft verband houden en daagt dus Jacob's tegenpartij voor zich.
Uit een drietal aanteekeningen blijkt, dat de gedaagden niet alleen op den, in het vorige stuk vastgestelden datum, weggebleven zijn, maar ook niet verschenen zijn op de volgende oproepingen. Zij hebben in totaal vier-

---

[1]) Uitgave blz. 343.
[2]) Het betreffende art. uit den zoen van Delft (zie van Mieris IV, 917) luidt:
„Item dat een yeghelyck, die omme der oorloge wille uyt den lande gheweest heeft, weder daer in komen sal op syn huyse, landen, renten ende onroerende goeden, die te aenvaerden ende te gebruycken, in sulcken schijn, als sy die dan vinden sullen, ende van dien tijt voertaen rustelyck daer af te gebruycken".

maal verstek laten gaan. Het memoriale vermeldt hierover het volgende:
Op f. 85 v°. in dato 1 Juni 1436:
„De gedaagden zijn niet verschenen, mitsdien worden zij opnieuw tegen 12 Juni 1436 gedagvaard."
Op f. 87 v°. in dato 24 Juni 1436:
„Een derde oproeping vindt tegen 14 Juli 1436 plaats."
Op f. 93 in dato 16 Juli 1436:
„Nadat de gedaagden bij besloten brief aan den Heer van Santes geschreven hebben, dat zij ter plaatse, waar het land gelegen is, terecht willen staan, worden zij „vierde werff boven rechte" bevolen, om op 23 Juli voor den Raad te komen," immers het geschil houdt verband met den zoen van Delft en dus gaat hun beroep op het gewoon gerecht niet op.
Vervolgens worden de wegblijvers veroordeeld, hetgeen dus — evenals later in de instructie's — geschiedt na vier deffaulten.
Ook deze regel bestond dus reeds geruimen tijd, voor dat hij in de instructie werd opgenomen.
Wij vinden deze veroordeeling aangekondigd op fo. 93 van het zelfde Memoriale in dato 26 Juli 1436:
„Nadat de gedaagden ten vierden male niet gekomen waren, heeft de Raad 6 weken voor sententie genomen en Jacob van Oosterwyck opgeroepen, om alsdan present te zijn."
De sentencie zelf is te vinden op fo. 110 en dateert van 4 Januari 1437[1]):
„Uitspraak van den Raad in zake het geschil tusschen Jacob van Oosterwyck aan de ééne, Volpert Screvelant

---

[1]) Uitgave blz. 361.

en Dirc van Ewyck aan de andere zijde, over 10 morgen land te Oosterwijck in het Land van Arkel.
Jacob werd in het gebruik hiervan door de anderen gestoord, in strijd met den zoen van Delft. Hertog Willem van Beyeren had hem dit land gegeven en toen had hij (Jacob) dit land rustig bezeten, tot den tijd, toen „hertog Johan van Beyeren dat land van Arkel innam."
Nadat Volpert en Dirc vier maal gedagvaard zijn, om met hun bescheiden voor den Raad te komen, dat „mogelic genoech is na stile van rechte", en zij telkens niet verschenen zijn, wordt Jacob van Oosterwyck in het bezit van de 10 morgen land gewezen en worden Volpert en Dirc „versteken bij contumacie", totdat zij den Raad van hun beter recht zullen geïnformeerd hebben.
Wel hadden zij eens geschreven, dat zij niet wenschten te komen, behalve daar, waar deze zaak behoorde. De Raad acht zich echter in deze bevoegd, omdat „dese sake der voirsz. zoenen ancleeft".
Uit dit stuk blijkt, dat de klager het land bovendien van de Grafelijkheid gekregen heeft, een reden temeer voor den Raad om hem te beschermen. Hij beroept zich op het feit, dat hij 't land rustig bezeten heeft, tot de oorlog begon. Op grond van de contumacie van zijn tegenpartij, wordt hij in het bezit van het land gewezen. De tegenpartij is „by contumacie" van zijn instantie „versteken". Zij behoudt echter de gelegenheid om later den Raad haar mogelijk beter recht te bewijzen. De toewijzing aan de verschenen partij draagt dus een possessoir karakter.
Dat de eventueele petitoire uitwinning ook voor den Raad zal geschieden, is een gevolg van het feit, dat de

Raad de competente rechter is voor dit geschil, omdat het „der voirsz. zoenen ancleeft".
Een ander geval van contumacie tegenover den Raad, is te vinden in het IIde Memoriaal Rosa f. 236 v°. en f. 237[1]) en dateert vermoedelijk uit October 1438.
De eerste brief, die daar geboekt is, dient tot verklaring van hetgeen volgt en luidt:

„Roerende van die Craneweyde".

„Wij — volgen drie namen — Mannen ons lieffs geduchts heeren van Hollant, oirkonden ende kennen, dat voir ons quam Adriaen Huge Reygersz. en verliede hem dies, dat hy vercofft, vergifft ende up gedragen heefft in rechten vrien eigendommen den deken van Sinte Pieters in Middelborch, xii gemeten leenlands, liggende enz...., dat de deken voirn. jegens Adriaen voirz. gecocht heefft.
Ende Adriaen voirn. gelovet den deken voirsz. altois tot zynen vermanen dit voirsz. leenland voir mynen genadigen heere van Hollant over te dragen ende over te geven in rechten vrijen eigendomme up dengenen, die de deken voirsz. wil.
Ende Adriaen voirsz. verleyt hem dies, dat de deken voirn. hem wael betaelt heeft van dese voirsz. leenlande.
In kennisse der wairheyt, so hebben wij, mannen boven genoemt desen brief besegelt mit onsen segelen uuthangende.
Gedaen in 't jair Ons Heeren dusent vier hondert ende vyftiene upten negenden dach in Februario."
Hierop volgt (f. 237) de brief, die vermoedelijk van October 1438 dateert en luidt:

---

[1]) Uitgave blz. 288.

„Het is te weten, dat Clais Henricz. gecomen was in den Hage voir den Rade myns genadichs heeren upten dach, die hem beteykent was, ende thoende alsulken brieff, als hier voirgescreven staet, ende seyde dair up mondelic, dat hij up (d.w.z. op grond van) dien brieff in den besete van die Craneweyde was, ende oec desgelijcx syn ouders geweest hadden, ende en vermat hem vorder gheen recht noch toeseggen dan mit dien brieve; ende dat hy seyde, dattet up syn oudevader, up syn vader, ende up him te boecke overgeset soude wesen.
Ende omdat die erffgename, dair dese goede off gecomen sijn, te weten Poppe ende Gillys Adriaensz., alhier voir den Rade niet gecomen en waren, ten dage, die him beteykent was, so is him weder eenen dach van rechte geleyt derde werff, in den Hage te wesen mit hoeren bethoene upten xxv^sten dach van Octobri, ende, off sy niet en quamen vervallen te wesen van die aensprake, die up him gedaen is (dus van de instantie), ende dairtoe van sulken coste als dair sij dan in verwonnen sullen worden[1]).”
In den eersten brief getuigen drie leenmannen van de Grafelijkheid, dat voor hen verschenen is Adriaen Huge Reygersz., eveneens leenman van den Graaf. Hij heeft ten overstaan van hen een stuk leenland verkocht en overgedragen aan den deken van de St. Pieters kerk te Middelburg „in rechten vrien eygendom”. Deze „eigendom” bestaat echter alleen intern, tusschen partijen, tegenover derden blijft het goed leen, want de leenheer heeft het goed niet uit de leenverhouding ontslagen.

---

[1]) Opmerkelijk is, dat wij hier reeds volmaakt denzelfden regel vinden als in het desbetreffend artikel uit de instructie van 1462.

Deze eigenaardige beschikking was blijkbaar toen geoorloofd, want het geschiedt openlijk.
We hebben hier een symptoom van het verouderen van het leenrecht, tengevolge van het feit, dat het leenstelsel, nu de huurtroepen in zwang komen, zijn militaire waarde verliest. Vroeger zou een scheiding van de verplichtingen als leenman en 't genot van het leengoed als in strijd met het wezen van het leenrecht zijn beschouwd, omdat de opbrengst van het leengoed diende, om den leenman in staat te stellen zijn militaire verplichtingen na te komen.
In het begin van de 15de eeuw voelt men dit bezwaar echter niet meer, omdat de militaire verplichtingen practisch reeds waren uitgesleten. Leengoed kan dan verkocht worden als „vry eygen", d.w.z. de feodale lasten blijven voor den verkooper en de kooper krijgt het „vrij" genot van het goed. Natuurlijk werkt deze verkoop alleen intern. Tegenover derden, en in de eerste plaats tegenover den leenheer blijft het goed feodaal. Practisch kan bij een dergelijken verkoop de verkrijger het goed niet zelfstandig aan een derde „ten vryen eygen" overdragen, omdat deze derde het goed natuurlijk wenscht te ontvangen in volstrekten vrijen eigendom, ook tegenover derden geldend. Daarom heeft degeen, die het goed slechts intern als vrij eygen heeft, bij latere vervreemding de medewerking noodig van den beleende, die dan aan den Leenheer moet verzoeken het goed uit de leenverhouding te ontslaan, wat practisch neerkomt op een uitkoopen van den leenheer.
Adriaen behoudt dus de verplichtingen als leenman, maar verkoopt het goed in vrijen eigen aan den deken. Hij belooft, wanneer de deken het land weer wil ver-

koopen, dit voor den Graaf over te dragen aan dengeen, dien de deken aanwijst „in rechten vrieen eijgendom", nadat de Graaf het op Adriaen's verzoek tegen betaling, waarmee 's Graven recht wordt afgekocht, „vrij" gemaakt heeft.
Er is in dit stuk, tusschen partijen, „eigendom" van het land overgedragen, maar, tegenover derden, en dus ook tegenover den leenheer, blijft het leen, d.w.z. de Graaf blijft eigenaar en Adriaan de leenman.
In het tweede stuk zien we, dat de deken het land inderdaad later aan een ander heeft overgedragen en wel aan de grootouders van Claes Henricsz.
Uit het feit, dat er later geschil ontstaat met de leenvolgers van Adriaan, valt af te leiden, dat de tweede verkoop, door den deken, niet in den vorm heeft plaats gehad, n.l. niet met medewerking van den Graaf. Ware dit wel het geval geweest, dan was het goed vrij eigen geworden, en hadden de leenvolgers van Adriaan er niets meer mee te maken gehad.
Tegen Poppe en Gillys Adriaensz., de leenvolgers van Adriaen voornoemd, is een eisch ingediend door Claes Henricsz. over dit land.
Claes verschijnt voor den Raad met den brief van 1415. Hij zegt, dat hij op grond hiervan, dus op grond van een schriftelijken titel, in het bezit is van het land, en dat dit ook het geval was met zijn ouders en grootouders. Ook stond het land achtereenvolgens op naam van zijn grootvader, zijn vader en nu op zijn naam. Aangezien de erfgenamen van Adriaen reeds twee deffaulten voor den Raad hebben begaan, zoo worden zij ten derden male opgeroepen om met hun bewijzen te verschijnen. Komen zij dien dag niet, dan zijn zij contu-

max, omdat ze drie deffaulten begaan hebben, en bijgevolg de instantie verloren hebben onder veroordeeling in de kosten.

Merkwaardig is, dat wij hier, anno 1438 een regeling van de contumacie vinden, welke gelijk is aan de bepaling daarover in de instructie's; weer een bewijs voor onze stelling, dat de instructie's een opteekening zijn van reeds lang in de rechtspraak van de Raden bestaande regels.

De regeling van het verstek in de instructie's is zeer uitvoerig. Die van 1462 behandelt de gevolgen van contumacie, wat de zakelijke acties betreft, in de artt. xL, xLii en xLiii.

Het eerste artikel bepaalt:

„Item dat in alle saecken ende processen in cas van appellatie of van reformatie of in cas possessoir, is 't dat die klager of Impetrant, of die geappelleert sal hebben voor die litis contestatie[1]) in deffault valt, of dat parthije intimée[2]) of opposant en verweerder twee deffaulten doen, gecontinueert voor de selve litis contestatie, 't profyt ende 't exploict van de gecompareerde sal wesen winninge van saecken (d.w.z. van de onderhavige instantie, vergelijk art. xLii).

Behoudelyck dat die wederparthije eerst verdaghvaert wesen sal, om te sien wijsen 't profyt van den voorsz. deffaulten, ten eynde dat die wederparthye deselve deffaulten purgeren of wederleggen magh indien hij dat bij brengen sal konnen."

---

[1]) „litem contestare" wil zeggen: antwoorden ten principale en staat dus tegenover: een exceptief verweer voeren.

[2]) Men lette er op, dat de termen buitenlandsch zijn, maar dat de regel reeds lang door de Raden wordt toegepast.

Uit de laatste alinea blijkt duidelijk, dat de deffault-regeling niet een nieuwe, naar vreemd model ingevoerde instelling is, maar een voortzetting van de oude, inheemsche verstekregels. Alleen het woord „deffault" en eveneens de meeste andere in deze artikelen voorkomende termen, zijn van vreemden oorsprong, maar niet de begrippen.

De regeling van het „purgeeren van het deffault", die in de tweede alinea van dit artikel behandeld wordt, is een voortzetting van de bepalingen voor het „onschuld doen", zooals men dat vroeger noemde. Ook in onze oudste bronnen vonden wij, dat na ieder deffault den wegblijver een „wete" gedaan wordt, waarbij hem een nieuwe datum aangezegd wordt, om alsnog te verschijnen, hetgeen zoo lang wordt herhaald, totdat hij 't maximum aantal keeren, dat hij mag wegblijven, bereikt heeft. Op iederen rechtsdag wordt bij vonnis vastgesteld, dat hem de wete goed gedaan is. Vervolgens wordt hij nog éénmaal opgeroepen, om het deffault tegen hem te hooren wijzen. Dit laatste geschiedt, tenzij hij kan aantoonen, dat hij buiten zijn schuld is weggebleven, m.a.w. „zijn onschuld kan doen", door zich op „echten nood" te beroepen. In de instructie's wordt aan het oordeel van den rechter overgelaten, of er in een bepaald geval van „echten nood" sprake is.

Nog duidelijker is artikel xLii, dat zegt:

„Item is 't dat de verweerder in actie-reëel[1]) vier deffaulten doet[2]), d'een d'ander volgende, den eysscher

---

[1]) Uit het verband, alsmede door vergelijking met de correspondeerende artikelen uit de instructie van 1531, blijkt, dat hier met: „actie reëel" petitoire actie bedoeld wordt.

[2]) Het resultaat van vier deffaulten in een petitoire actie is dus gelijk

sal in possessie gestelt wesen van der saecke, ende Actie reëel (d.w.z. de instantie winnen), daer questie af is. In welcke possessie hij bewaert ende onderhouden wesen sal, totter tyt toe, dat die voorn. verweerder binnen 's jaers komen zal, praesenteerende cautie te stellen, te rechte te staen ende rechts te plegen, mids betalende die kosten van de voorsz. deffaulten. Ende dat gedaen zynde, soo sal men voort procedeeren (n.l. ten petitoire) na den inhoude en forme van beschreven Rechten[1])."

Dit artikel zegt ons dus, dat, als bij een petitoire actie de verweerder contumax is, de eischer in de possessie gesteld wordt. De contumacie heeft dus tengevolge, dat er in het petitoir proces voorloopig een possessoire beslissing gegeven wordt ten gunste van de verschenen partij.

De verweerder wordt pas contumax na vier deffaulten, hij wordt dus zeer genadig behandeld, in overeenstemming met 't algemeen beginsel, van ons oude recht, dat de verweerder beschermd wordt, men denke slechts aan zijn bewijsvoorrang. De contumax krijgt dus een jaar tijd om, na zuivering van het deffault, alsnog te verschijnen; het proces wordt in dat geval gewoon voortgezet. Laat hij het jaar voorbijgaan zonder zich van het deffault te zuiveren, dan heeft hij nog het recht, om als eischer een petitoire actie in te stellen tegen zijn „in de possessie gewezen" wederpartij.

Wij zien in dit artikel duidelijk, dat contumacie van de

---

aan dat van twee deffaulten bij een possessoire actie, hetgeen in overeenstemming is met het beginsel, dat de geheele possessoire procedure korter en „simpelder" is.

[1]) Vermoedelijk is hiermee het Romeinsche recht bedoeld. We hebben hier dan een eerste officieele verwijzing naar Romeinsch recht, m.a.w. een zeer vroeg geval van receptie bij de rechtspraak.

ééne partij een grond is voor voorloopige possessoire toewijzing aan de andere, het zelfde beginsel, dat wij ook in de iurisprudentie van Graaf en Raden aantroffen. De contumax verliest zijn instantie, maar niet zijn recht, immers hij krijgt op zekere voorwaarden gelegenheid om later verder te procedeeren. We vinden in deze artikelen dus de contumacie regeling, zoowel voor een possessoire als voor een petitoire procedure. Bij beide krijgt de contumax een jaar tijd, om zich van de contumacie te zuiveren, en vervolgens het proces voort te zetten. Daarbij blijft de eischer dus eischer en de verweerder verweerder. Immers het proces wordt eenvoudig weer opgevat.

Na verloop van een jaar is het niet meer mogelijk het oude proces door zuivering van de contumacie voort te zetten. Dan moet de verliezer als eischer optreden (ook, wanneer hij in 't oorspronkelijk proces verweerder was) en tegen zijn in de possessie gewezen tegenpartij een petitoire actie instellen, zooals tegen ieder possessoir gerechtigde mogelijk is.

Met de voorafgaande artikelen correspondeert art. cx uit de instructie van 1531, luidend:

„Item is 't dat de gedaagde in actie reël (d.w.z. in een petitoire actie, vergelijk art. cxii) doet vier deffaulten, d'een d'ander volgende, de eysscher sal ghestelt worden in possessie van 't geene daer questie om is, in welke possessie hij bewaert ende onderhouden sal worden, ten ware dat de gedaegde binnen 's Jaers quame, presenterende cautie te stellen, te rechte te staen ende rechts te plegen, midts betalende de kosten van den voorsz. deffaulten, in welck geval hy daertoe ontfangen sal worden.

Maer indien hij binnen 's Jaers niet en quame, als voorseyt is, soo en sal hij daartoe niet ontfangen worden, maar sal mogen intenteeren sijn actie in 't petitoir, indien hem totten selven goeden eenige competeert, soo sijnen raedt gedragen sal."

Dit artikel, dat in hoofdzaak een copie is van art. xLii uit de instructie van 1462, zegt ons weer, dat de eischer, in een petitoire actie in geval van vier deffaulten van den verweerder, in de possessie zal worden gesteld. Gedaagde krijgt een jaar tijd om alsnog te antwoorden. Doet hij dit niet, dan zal hij niet meer als verweerder mogen verschijnen. Echter kan hij daarna nog wel tegen de possessoire toewijzing opkomen door als eischer ten petitoire te ageeren. Tevens blijkt uit dit artikel, dat men ten tijde van de instructie's van te voren moet vaststellen, of men over possessie, of eigendom zal procedeeren, m.a.w. dat deze beide tot afzonderlijke rechten geworden zijn. Men kiest een petitoire actie, als men zijn recht volledig meent te kunnen bewijzen, een possessoire, wanneer men als bewijsgrond slechts aanwijzingen kan aanvoeren.

Artikel xLiii is het laatste uit de instructie van 1462, dat handelt over de gevolgen van contumacie bij zakelijke acties en luidt:

„Item of in de voorsz. saecken en Actien Reëelen de Impetrant of Eysscher deffault doet voor de Litiscontestatien, die Verweerder of Opposant sal hebben oorlof van den Hove (d.i. ontslag van rechtsvervolging) ende syn kosten, ende sal daermede die instantie ende actie te niete wesen, by alsoo dat de voorn. Impetrant of Eysscher niet en doet deugdelijcken blijcken van sijn impediment en belet, tot syn excusatie ende onschulde

dienende, ten dage, die ten versoecke van den selven Impetrant of Eysscher beteyckent sal wesen om te sien verklaren 't profijt van den voornoemden Deffault."
Ook hier vinden wij het beginsel uit de iurisprudentie van Graaf en Raden, dat contumacie van de ééne partij een grond is voor voorloopige possessoire toewijzing aan de andere gewillige partij, waardoor de contumax zijn instantie verliest, maar niet zijn eventueel recht. Tevens bevat dit artikel de reeds besproken regeling voor het „onschuld doen" door den defaillant.
De hiermee correspondeerende bepaling uit de instructie van 1531 is artikel cxi, dat luidt:
„Item of 't geviele, dat de Aenlegger selver niet en quame tot synen dage, ende dat de verweerder compareerde, so sal den selven verweerder gegeven worden oorlof van den Hove ende de Aenlegger ghecondemneert in de kosten, ende sal 't voorsz. oorlof van den Hove wesen van alsulcker kracht, dat de Verweerder mitsdien sal geabsolveert worden van der instantie, ende en sal de Aenlegger van nieuws niet mogen beginnen ander instantie (hij is zijn *recht* dus niet kwijt), dan betalende vooral de kosten van d'eerste instantie ende de peyne van zes stuivers t'onsen profijte."
De aanvulling, die dit artikel bevat, is de vermelding van het feit, dat de contumax een boete verbeurt aan de Grafelijkheid. We hebben hier te doen met een beginsel, dat wij reeds in de oudste bronnen aantroffen. De contumax toch is ongehoorzaam aan het Grafelijk bevel om te verschijnen. Hij trotseert dus 's Graven „banrecht", d.w.z. de bevoegdheid van den landsheer om bevelen uit te vaardigen met strafbedreiging tegen degenen, die ze niet nakomen. In dit verband wil ik er

even op wijzen, dat niet alleen de verweerder, maar ook de eischer contumax kan worden. Immers de rechter dagvaardt *beide* partijen. Ook de eischer maakt zich, bij niet verschijnen ter terechtzitting, dus schuldig aan ongehoorzaamheid aan een rechterlijk bevel. De nadeelige gevolgen van contumacie kunnen dus evengoed den eischer als den verweerder treffen.

Tenslotte is er nog één artikel uit de instructie van 1531, dat over contumacie handelt, n.l. art. cxii. Dit artikel is van belang om de laatste woorden, die een verduidelijking van artikel cx bevatten. Hier blijkt, dat de term „actie reëel" in dat artikel bedoeld is in den zin van petitoire actie.

„Item, als yemant Aenlegger is in sake van simpelder possessie[1]), 't sal ghenoegh wesen voor den Aenlegger te verkrijgen twee deffaulten, ende sal 't profijt van dien wesen van sulcker krachte, als hier boven geseyt is in saecken petitorien van vier deffaulten."

Omdat de Raad behalve als possessoir rechter, ook als petitoir rechter optreedt, n.l. in zaken van geestelijken, personae miserabiles e.d., bevatten de instructie's contumacie regels, die gelden voor beide gevallen. De regeling van de contumacie bij de zaken, waarin het Hof ook petitoire rechtsmacht heeft, is, zooals we gezien hebben, geheel gelijk aan die bij de possessoire zaken. Contumacie leidt in beide gevallen tot possessoire toewijzing aan de gewillige partij[2]).

---

[1]) Zaken van simpelder possessie zijn possessoire zaken, immers het „simpelder" zijn is juist het kenmerk van de possesoire procedure. Het woord „simpelder" is dus een verduidelijking van het begrip possessie.

[2]) Winhoff spreekt over contumacie op blz. 156. In het voorafgaande heeft hij uiteengezet, dat daging geschiedde door den rechter. De dagvaarding was een bevel om in rechte te verschijnen. De klager ver-

zoekt den rechter de wederpartij te dagvaarden. Vervolgens daagt de rechter den verweerder, maar ook de klager krijgt oorspronkelijk een dagvaarding. Dat beide partijen gedaagd worden, laat zich verklaren uit den aard der dagvaarding. Zij is oorspronkelijk de inwilliging van het verzoek van den eischer, om bepaling van een rechtsdag. Eerst later wordt zij, al bleef zij van den rechter uitgaan, als een partijhandeling beschouwd. Immers zij houdt in het kort den eisch in en vormt dus den grondslag voor het geding. Dat beide partijen door den rechter gedaagd worden, heeft tengevolge, dat beiden bij niet verschijnen zich schuldig maken aan ongehoorzaamheid aan een rechtersbevel en als straf hiervoor de nadeelige gevolgen van contumacie ondergaan. Niet alleen de verweerder, maar evengoed de eischer kan dus contumax worden.

Als de verweerder niet verschijnt, wordt hij „vellig" gewezen, d.w.z. krijgt de klager gelijk, en als de klager niet verschijnt, krijgt de verweerder gelijk, uitgezonderd wanneer de weggeblevene een geldige reden tot afwezigheid heeft, z.g.: „echte nood", legitimum impedimentum. Men wordt contumax, wanneer men op de derde daging niet verschijnt. Daarna wordt de weggeblevene nog éénmaal gedaagd, doch uitsluitend om hem gelegenheid te geven zijn wettige verhindering te bewijzen. Deze vierde daging heet „peremptoire", omdat zij onherroepelijk de laatste is.

Winhoff noemt als voorbeelden van „echte nood": gevangenschap, ziekte, verblijf in het buitenland, heervaart, bedevaart enz. enz. en „andere bewijszliche verhindering", die een „redelike untschuldiginge" vormt. De opsomming van de legitima impedimenta is dus niet limitatief, maar het staat ter beoordeeling van het gerecht, of de verontschuldiging „echte nood" is. Als de verontschuldiging aanvaard wordt, mag de wegblijver nog ten principale op den eisch antwoorden. Dan moeten partijen dus opnieuw procedeeren (zie pag. 161). Bewijst de wegblijver geen echten nood, dan volgt als straf op zijn ongehoorzaamheid verlies van de procedure. Het landrecht motiveert dit met de fictie, dat de ongehoorzame beschouwd wordt als „bekenner, welcker voer eenen verwunnenen ofte verrichteden is tho holden". Het Overijselsche recht is in dit opzicht dus strenger dan het Hollandsche uit de latere Middeleeuwen, want in Holland verliest de contumax niet zijn recht, maar slechts zijn instantie.

HOOFDSTUK XVII.

DE PERSONEN OVER WIE DE RECHTSPRAAK VAN DEN LANDSHEER ZICH UITSTREKT.

Tot besluit van onze beschouwingen over 's Graven iurisprudentie moeten wij de vraag beantwoorden: Strekte 's Graven rechtsmacht als vonniswijzer zich over al zijn onderzaten uit? Dit blijkt niet het geval. Nog in de latere Middeleeuwen zijn de poorters van de steden daarvan uitgezonderd. Zij beroepen zich — aanvankelijk met succes — op den regel, dat een poorter alleen iustitiabel is voor zijn stadsgerecht. Dientengevolge bepaalde de Grafelijke rechtspraak zich tot het platteland. Alleen krachtens een „geblijf" komen ook poorters voor den Raad. Maar ook dit laatste is een zeldzaamheid, omdat de stadsregeeringen vermoedelijk hun poorters verboden om aan den Graaf te „blijven", of dit althans tegenwerkten, omdat een geblijf afbreuk deed aan de stadsrechtsmacht. Later, wanneer de Raad een uitgebreide vaste competentie heeft gekregen, tracht hij ook te rechten over poorters, als deze bij een z.g. hofzaak betrokken zijn. Hierdoor ontstaan talrijke geschillen met de stadsgerechten over de vraag, wie competent is.

Een voorbeeld, waarin het voorafgaande duidelijk tot uiting komt, vinden we in een brief van 4 Augustus 1435 IIde Memoriaal Rosa f. 70[1]), waarin een poorter, gesteund door zijn stadsregeering, weigert voor den Raad te verschijnen.

[1]) Uitgave blz. 201.

„Philips enz. doen cont enz., dat onse baliu van den Hage enen persoen, geheten Gyskijn Bertelmeusz. angetast ende gevangen hadde, overmits onstandelike saken, die hij bedreven hadde, denwelken Gijskijn onse getruwe die heer van Santes voir hem ende onsen Rade dede comen, hem anseggende die bruecken ende saken voirsz., ende dat hij hem correctie dairoff doen woude van onsen wegen.

Die voirseide Gijskijn bekende hem in der misdaet, mer seyde, dat hij poorter binnen onser stede van Leyden [wair], ende dat hy dair [om] niet sculdich en wair correctie te lyden van onsen Rade.

Dair hem onse getruwe Rade eens, ander werff, ende derde werff, doen syn kueren ende beraat up gaven, weder hij liever hadde: recht ende correctie van hem in den name van Ons te lijden ende t'ontfaen, off dat hij liever hadde te verwachten ende gevangen te blyven, totdat onse stede van Leyden hem uuter vangenisse souden doen ontslaen. Dair hij ten lesten mit sijnen vrijen moetwille liever hadde te lyden die correctie van sijnre misdaet van onsen Rade, dan hem te behelpen mit den poortrechte van onser stede van Leyden, ende ging of van synen poortrechte ende beloifde hem dair niet mede te behelpen (d.w.z. zich daar niet op te zullen beroepen), also dat dairup onse Rade van onser wegen denselven correctie gedaen hebben, welke correctie hij verwillekoerde ende beloifde te houden by synen eede.

Des is die voorsz. Gyskijn, syn gelofte niet achtende, getogen binnen onser stede van Leyden, hem beclagende van der correctie, hem overgeseit van onsen Rade, seggende, dat hij mit dreychliken woirden van onsen baliu van den Hage dairtoe gebrocht soude wesen in gracie

van onsen Rade te gaen ende correctie van hem te ontfanen, ende vergat te seggen, dat hij sijn poortrecht overgegeven hadde, ende hem dair niet mede behelpen en soude.

Up welke clachte onse gerechte ende sommige andere notabile van onser stede van Leyden gecomen sijn voir onsen Rade, zeer ernstelic vervolgende, ende seggende, dat hoiren poirter voorsz. ongelyc geschiet soude sijn, ende dat hij nergent sculdich en wair correctie te hebben of te rechte te staen dan binnen onser stede van Leyden.

Dair onse Rade weder up geantwoirdt hebben onsen gerechte voirsz., dat sij haren poirter niet overgeseit[1]) en souden hebben, hadde hy hem selven niet overgegeven ende van sijnen poortrecht off gegaen. Ende deden hem (n.l. de afgevaardigden van Leiden) oick hoiren by goeden oirconden van dengenen, die dair bij waren, doen onse bailiu van den Hage horen poorter dreychlic toegesproken soude hebben, dat dat niet geschiet en was, ende dat hij hem dairan logentail off angebrocht hadde, dair hij sijnen eedt in gemenct hadde, ende sculdich wair vorder om gecorrigiert te wesen.

Des onse gerechte van Leyden vorder versocht hebben an onsen Rade bij horen rechten te blijven, ende oick om gracie te hebben voir hoiren poirter voirsz. Ende hoewail Gijskijn, hair poirter, dat niet verdient en heeft, soe hebben Wij om bede wille van onser Stede van Leijden nochtans den selven Gyskijn sulke gracie gedaen, dat Wij hem, van den drie jaren, die hij verwil-

---

1) de rechtspraak van den Raad is hier geen gewone rechtspraak op vaste competentie berustend, vandaar, dat er van „seggen" en niet van „wijzen" gesproken wordt.

koert heeft uut onsen palen van Hollant, Zeelant, ende van Vrieslant te wesen, verdragen hebben ende verdragen met desen brieve twee jair.
Datum upten lesten dach in Januario anno xxxv secundum cursum."
De Leidsche poorter heeft zich dus schuldig gemaakt aan een misdrijf, waarvoor de Raad hem van 's Gravenwege tracht te berechten. De Raad zou hiertoe ongetwijfeld competent zijn, als de beklaagde plattelander was geweest, want bepaalde zware misdrijven worden ten platten lande van ouds met 's Graven heerlijkheid berecht.
De gedaagde bekent de misdaad, maar ontkent de competentie van den Raad met een beroep op zijn poorterschap. De Raad legt zich hierbij neer, en stelt den beklaagde voor de keus, om zich, òf te laten berechten door het Leidsche stadsgerecht, òf zich vrijwillig aan de uitspraak van den Raad te onderwerpen. De Raad durft dus in dezen tijd een poorter, die zich op zijn stadsrecht beroept, niet te berechten, tenzij hij vrijwillig afstand doet van het ius de non evocando, dat hij als poorter geniet. De poorter kiest berechting door den Raad. Deze legt hem een straf op, waarmee hij accoord gaat en die hij belooft te zullen ondergaan. In dit alles komt dus tot uiting, dat de poorter zich geheel vrijwillig door den Raad heeft laten berechten. Bij zijn stadsregeering stelt de poorter het echter voor, alsof hij gedwongen was zich aan den Raad te onderwerpen.
Het gerecht van Leiden beklaagt zich onmiddellijk bij den Raad, zeggende „dat hoir poirter nergent sculdich en wair te rechte te staen, dan binnen onser stede."
De Raad geeft dit volmondig toe, maar wijst er op, dat

hij zich hier geen rechtsmacht over een poorter aangematigd heeft, omdat deze zich vrijwillig aan zijn uitspraak heeft onderworpen. Hoewel er dus van dwang om te blijven geen sprake geweest is, komt de Raad toch aan de wenschen van de stadsregeering tegemoet en scheldt den poorter zijn straf grootendeels kwijt.
Het centraal gezag durft dus in deze periode de groote steden nog niet aan, zelfs niet, wanneer deze ongelijk hebben.
Het twistpunt tusschen den Raad en de stad, dat nu nog overblijft — en dat in dit stuk niet wordt opgelost — is de vraag: draagt het ius de non evocando een dwingend, of een regelend karakter, d.w.z. mag een poorter, zooals hier, afstand ervan doen, of is deze afstand van rechtswege nietig. We hebben hier dus de zelfde vraag, die wij ook in het begin gesteld hebben: mag een poorter aan den Raad „blijven" in een zaak, die voor zijn stadsgerecht thuis hoort. De stadsregenten stellen zich op het standpunt, dat een poorter geen afstand kan doen van het ius de non evocando, omdat dit huns inziens dwingend recht is; de Raad meent van wel en beschouwt het als een bepaling van regelend recht. Dit meeningsverschil wordt hier niet principieel uitgemaakt, omdat de Raad aan den poorter de hem opgelegde straf grootendeels kwijtscheldt.
Deze zaak vormt een goed voorbeeld van de opkomst van de vaste competentie van het Hof over poorters. We zien hier, dat het Hof een zaak, waarbij een poorter partij is, aan zich trekt om te zien, of dit gelukt zonder protest van het betrokken stadsgerecht en deze weer laat schieten, wanneer het ordinaris gerecht protesteert met een beroep op de door den Graaf bezworen handves-

ten. Later stoort het Hof zich echter al minder en minder aan zoo'n protest en dwingt tenslotte de steden de rechtsmacht van het Hof, ook in zaken, waarbij een poorter partij is, te erkennen.

Een andere bewijsplaats voor onze stelling, dat de Raad oorspronkelijk alleen rechtsmacht heeft over plattelanders, vinden wij in een brief van 15 Februari 1435, IIde Memoriaal Rosa f. 17[1]), gericht aan de regeering van Monnikendam:

„Philips enz. laten U weten, onsen burgemeesteren, scepenen, rade ende alinge gemeynte onser stede van Monickedamme, dat onlangs leden een upstall ende rumoir gevallen is bynnen onser voirsz. stede van Monickedamme up onsen bailiu van Waterlant, die aldair gecomen was om saken wille, die hy van Onser wegen in zijnen dienste aldair te doen hadde. Welke sake Ons ongenuechte is, dat die alsoe geschiet is up onsen dyener, ende houden die, off sy up Ons selve geschiet wair, als recht is ende dair toe behoirt.

Ende omdat onse Rade, die Wy onse lande van Hollant bevolen hebben te regieren, dese rebellicheyt gerne gebetert sagen, eer ghij noch meer tegen Ons dair in brueckich wordet, soe hadden sy mit onsen brieve by hem ontboden in den Hage te comen enich van u luyden van onsen gerechte ende uwen notabelsten ende rycsten medepoirteren, hem seggende van Onsen wegen dat Ons in desen upstall ende rebellicheyt, gevallen up Onsen bailiu, grotelic misdaen waer, ende dat Ons ende hem van Onsen wegen dat stonde te berechten upten genen, die dair brueckich in gevonden waeren ende noch

---

[1]) Uitgave blz. 172.

mitter wairheit in bevonden souden worden, alsoe die sake Ons ende Onser heerlicheyt aengaet, daer ons ende onsen Rade die kennisse aff toebehoirt dat te berechten mit onser heerlicheyt an den brueckigen ende nyemant anders.

Up welken anseggen uwe mede poirteren, die by onsen Rade in den Hage geweest hebben, geantwoirdt hebben, dat dese sake berecht sall wesen bynnen onser stede van Monnickendamme by vonnisse van onsen scepenen aldair upten genen, die sij kennen souden misdadich dairin te wesen, na uutwijsinge uwer hantveste, die ghij van onsen voirvaderen, Graven van Hollant, hebt ende die Wij geconfirmeert hebben.

Mit welker andtwoirde onse Rade voirsz. nyet tevreden syn, angesien dat dese sake onser heerlicheyt aengaet, die uut allen uwen hantvesten gescheyden is ende sculdich is by Ons ende onsen Rade berecht te wesen ende by nyemant anders. Ende hebben daerup uwen medepoirteren, die by onsen Rade waeren in den Hage, medegegeven, dat sij mit u allen hierup spreken ende beraden sullen, om van u te weten, off ghy dese sake an u alleen trecket, ende houden wilt, dat die by vonnisse van onsen scepenen van Monnickendamme na uutwijsinge uwer hantvesten sculdich is berecht te wesen, dan of ghy ons ende onsen Rade die kennisse daeroff laten wilt ende die laten berechtigen upten genen, die sy bevinden sullen brueckich dair in te wesen, gelijc andere onse goede steden overall in Hollant gedaen hebben[1]), die soe goede hantvesten hebben als ghij doet. Ende dat ghij onsen Rade voirsz. dairaff alle

[1]) deze erkennen dus de competentie van den Raad in zaken, roerende 's Graven heerlijkheid, binnen hun rechtsgebied voorgevallen.

entlike andtwoirde weder soudt laten weten upten Sonnendage nae grote Vastelavont naistcommende, daer sij him nae richten mogen van Onser wegen.
Want ist dat ghij die sake houden wilt tot onser stede recht up uwen hantvesten, dair Wij die rechte contrarie off houden willen, gemerct dat die sake geschiet is up Onsen dyener, die Wy houden, of die up Ons geschiet wair, soe willen Wij die bruecke houden ende berechten an u allen gemeynlic ende die an u verhalen als an dengenen, die Ons mit hoveerdicheit ende mit rebellicheit van onsen rechte ende heerlicheit verminderen willen.
Ende is 't dat ghij Ons ende onsen Rade die kennisse dair aff laet hantieren ende die laten berechten mit onser heerlicheit[1]), soe willen Wy dairaff corrigieren diegene, die dairin brueckich sullen bevonden wesen mit rechte ende justicie.
Gegeven xv dage in Februario in 't jair ons Heren Mccccxxxiiii secundum cursum Curie."
We hebben hier dus een zaak „'s Graven heerlijkheid roerende", welke zich binnen de stadsvrijheid van één der „goede" steden heeft afgespeeld.
Ware zij ten platten lande voorgevallen, dan zou de Raad ongetwijfeld de competente rechter zijn geweest, met uitsluiting van andere gerechten. De Raad acht zich ook in dit geval competent, zich beroepend op den aard van de zaak, welke immers 's Graven heerlijkheid roert.
De stadsregeering komt hiertegen op met het argument, dat voor alles, wat binnen de stadsvrijheid geschiedt, het stadsgerecht de eenige competente rechter is, onver-

---

[1]) „berechten met 's Graven heerlykheid" is, zooals gezegd, de term om de bevoegdheid van den Graaf als rechter in modernen zin aan te duiden.

schillig welk karakter de zaak draagt, m.a.w. de stadsregeering stelt zich op het standpunt, dat de Raad slechts iurisdictie heeft over het platteland. Zij motiveert dit door te verwijzen naar de handvesten van haar stad, welke deze van vroegere Graven verkregen heeft en die door den tegenwoordigen landsheer bezworen zijn.
De Raad brengt hier tegen in, dat alles, wat 's Graven heerlijkheid roert, van rechtswege buiten de handvesten valt. De Raad gaat dus uit van de landsheerlijke souvereiniteit, zooals die zich in de 15de eeuw ontwikkeld heeft. De landsheer wijst er op, „dat andere, goede steden overall in Hollandt" de competentie van den Raad in zaken roerende 's Graven heerlijkheid binnen hun rechtsgebied voorgevallen, wel erkennen, al hebben deze steden even „goede hantvesten" als Monnickendam. De Graaf eindigt met dreigementen, indien de stadsregeering op haar stuk blijft staan. Het gepleegde misdrijf tegen 's Graven heerlijkheid zal dan niet alleen op de schuldigen, maar op alle poorters van Monnickendam verhaald worden, terwijl deze bovendien als rebellen, die 's Graven heerlijkheid verminderen willen, beschouwd zullen worden. We zien hier, hoe de landsheer met dreigementen de competentie van zijn Raad binnen een stad doordrijft en hoe hij daarin bij andere „goede" steden al geslaagd is.
We vinden hier dus de oplossing van de vraag, hoe later de steden onderworpen zijn aan de iurisdictie van het Hof. Dit is een gevolg van de machtsuitbreiding van de landsheeren uit het Bourgondische en het Oostenrijksche huis, waar de steden niet meer tegen op konden, ondanks den steun, dien zij vonden in hun handvesten. De landsheer tracht zich in ons geval uit het conflict te

redden, door te stellen, dat alles „roerende 's Graven heerlijkheid" a priori buiten de handvesten valt.
In deze opvatting ligt het twistpunt, dat wij in dit tijdperk voortdurend aantreffen. De landsheer wil moderniseeren naar buitenlandsche voorbeelden, en komt zoodoende in conflict met de door hem bezworen handvesten, en pleegt dan contractbreuk tegenover zijn onderdanen, tenminste, wanneer deze hun handvesten niet vrijwillig prijsgeven. Ook al erkende men, op zich zelf beschouwd, het nut van de landsheerlijke maatregelen, toch was deze machtsaanmatiging van den landsheer een bron van moeilijkheden tusschen hem en zijn onderdanen, waarbij de steden vooraan stonden.
Een ander conflict tusschen de iurisdictie van den Raad en die van een stad vinden we in een brief van 14 November 1434 1ste Memoriaal Rosa f. 193 v°.[1]).
We zien daarin weer, hoe de Raad een zaak van een poorter aan zich trekt, onder het motto, dat deze zaak 's Graven heerlijkheid roert, en wel door partijen voor den vorm aan den Raad te laten blijven. Opmerkelijk is, dat de stadsregeering zich niet verzet. We hebben hier dus reeds een overgang naar den lateren toestand, waarbij in de z.g. hofzaken, ook poorters aan de rechtspraak van den Raad onderworpen zijn.
Het bewuste stuk luidt:
„Also Geryt Jansz., die voirspraick (d.i. de advocaat) van Delft, mit rechte becommert[2]) hadde binnen der stede van Delff enen man uut Maeslant, geheten Doede Dircxz., om sculden, die hij him eyschte, dair die voirsz.

---

[1]) Uitgave blz. 133.
[2]) „becommeren" is „besetten", d.w.z. beslag leggen, vergelijk Verwijs en Verdam. Het staat dus tegenover aanspreken zonder meer.

Doede voir Scout ende scepen van Delff, ter vierschaer sittende, syn onsculde voir boet te doen, na den rechte van der stede van Delff.
Dair Geryt Jansz. voirsz. tiegen dingede, zeggende, dat Doede vorsz. geen onsculde doen en soude up synre ansprake, want hij him craft ende gewelt dede, also hij sijn (d.w.z. Geryt's) land besat tiegen sinen wille, ende dat die scout van Delf sculdig wair up te staen mit den poirteren van Delf, arme ende rijcke, ende him die geweldige hant af te doen na uutwisinge der stede hantvesten van Delff. Seyde noch vorder, dat die voirsz. Doede geen onsculde doen en soude up sijn ansprake, want die zake der zoenen anginck, gemaict tusschen mynen genedigen heren van Bourgondiën ende mynen genedigen vrouwen van Oostervant (Jacoba), dairmede hij upten sinen bezoent was, ende dairom sculdich wair up sijn lant te comen, dat Doede voirsz. mit gewelde bezittet, of dat Doede voirsz. zoenbrekich an him wordet.
So vernamen die here van Santez mitten anderen Rade myns genedigen heren deze saken, hoe dat Geryt Jansz. voirn. den voirsz. Doede an zeyde crafte ende gewelte, ende dat hij zoenbrakich an him wordet, ende screven dairom an den scout ende gerechte van Delff, dat sij van die saken geen recht en deden, want die kennijsse dair of toebehoirden mijnen genedigen heren ende zinen Rade. Ende deden beyde partyen voir him comen ende hoire hant tasten te beteren mijnen genedigen heren, wair 't dat sij bij den Rade bevonden worden, dat enich van him dairin gebruect hadde. Des wart him enen dach besceyden te comen voir den Rade mijns genedigen heren, upten zesten dach van Novembri lestleden, elc

mit hoiren besceyde van hoiren ansprake ende antwoirde.
Dair Geryt Jansz. ende Doede voirsz. beide gecomen waeren ende is gewijst bij den Rade, dat Doede van den gelofte, die hij gedaen heeft an handen van den Rade, quyt wesen sal, ende dat Geryt Jansz. dat lant, dat hij him vermeet sijn te wezen ende dair hij af seyde, dat Doede voirsz. dat mit crafte ende gewelde ende boven der zoenen voirsz. besittet, anspreken sal mit rechte ter plaitse, dairt gelegen is, binnen een corte tijt. Ende wes him dair of gewijst sal worden, van eigendom upten voirsz. lande, dat sal hij den here van Santez en den Rade mijns genedigen heren anbringen tusschen dit ende Sinte Jans dagen midzomer naistcomende, updat sij dan dairup ordineren mogen van den geloifte, die Geryt Jansz. voirsz. gedaen heeft an des Raets hande. Ende tot dier tijd toe sal Geryt Jansz. voirn. blijven staen in den geloften voirsz.
Dit is aldus gewijst, behoudelic sulke zoene, als dat gerecht van Delff geseyt hebben tusschen Geryt ende Doede voirn., van wairden te blijven, maar die en sal niet executeert worden, totdat die Rade mijns genedigen heren hair uutsprake gedaen sullen hebben van der geloifte, dair Geryt Jansz. voirn. inne verbonden staet an handen mijns genedigen heren Raden.
Gedaen bij mynen heren van Saintez enz..... ende meer anderen, upten viien dach in Novembri anno xxxiiii.''
Het slot van de zaak vinden we op fo. 194 van het 1ste Memoriaal Rosa[1]), in dato 16 October 1435:
,,Op ten xvisten dach in Octobri anno xxxv quam Geryt

[1]) Uitgave blz. 135.

Jansz. voirn. voor mijnen heren van Santes ende anders die Raide voirsz. ende mit him iii goede mannen, die ten Heiligen gezworen hebben, dat sij by ende aen geweest hebben, dair Geryt voirn. die kennesse[1]) gewonnen heeft ende Doede verloren.

[1]) De kenningsprocedure ten platten lande is een later opgekomen procedure met modern bewijs voor de lage gerechten aldaar. De kenning bij de lage gerechten is dus de tegenhanger van 's Graven waarheid bij de hooge gerechten en vermoedelijk naar analogie hiervan ingevoerd. De rechter doet — evenals de Baljuw bij de „waarheid" — het onderzoek, vandaar dat er steeds gesproken wordt van „des rechters kennynge", terwijl de schepenen — evenals de hooge vierschaar, na een bezeten waarheid, — op grond van 's rechters rapport, uitspraak doen, zij „wijsen de kennynge". De kenningsprocedure staat dus tegenover het zeventuig, den ouden formalistischen procesvorm. Fruin verkondigt in zijn desbetreffend artikel een andere meening over het wezen van de kenning. (Zie Verspr. Geschr. VI, blz. 344 e.v.): „Dit alles (n.l. alles wat de kenning betreft) gelijkt zoo sprekend op hetgeen wij bij 's Graven waarheid hebben gezien, dat wij bij het eerste aanzien wel geneigd moeten zijn om in de kenning, onder een anderen naam, dezelfde zaak te vermoeden. Bij nauwkeuriger beschouwing stuiten wij op een verschil, dat zoo wezenlijk is, dat wij ons vermoeden terstond weer opgeven. De waarheid wordt bezeten door den Grafelijken Stedehouder met zijn mannen, bij de kenning daarentegen trekt de schout onze aandacht alleen door zijn afwezigheid; de schepenen onderzoeken buiten hem om".
Dit laatste moge juist zijn voor een stad, immers Fruin heeft zijn materiaal over de kenning uit Leidsche bronnen verzameld, maar voor het platteland is het zeker onjuist. Daar wordt gesproken van „een *rechter's* kenninge", men zie ons stuk. Ten platten lande treedt dus de vertegenwoordiger van den landsheer ook bij de kenning op den voorgrond. Daarmee vervalt het bezwaar van Fruin, om kenning en waarheid als gelijksoortige instituten te beschouwen. De conclusie van Fruin's artikel: „de oorsprong van de kenning moet dan ook een andere zijn, dan waaruit de waarheid gesproten was" is dus niet houdbaar; integendeel de kenning is een copie van 's Graven waarheid. Dat in de steden de rechter bij de kenning op den achtergrond bleef, is vermoedelijk te verklaren uit het feit, dat in de steden de taak van den landsheerlijken ambtenaar, den schout, zooveel mogelijk beperkt werd. Daar werd in tegenstelling tot de plattelandsrechtskringen, het monarchale element hoe langer hoe meer door het republikeinsche verdrongen.

Ende aldus blijct, dat dieselve Geryt Jansz. voirn. Doede mit recht aengesproken heeft ende dairvan niet verbuert. Ende dairom heeft him mijn here van Santes ende andere Raede vorsz. quytgeschouden sijnre geloofte."

Een poorter van Delft, Geryt Jansz. genaamd, heeft binnen de stad Delft Doede Dirxz. een man uit Maesland, dus een plattelander „gearresteert". Er blijkt niet, of het een „arrest aan persoon" of „aan goed" is. Dit arrest dient om den aangesprokene, die in Delft een vreemdeling is, aldaar bankvast d.w.z. verantwoordingsplichtig te maken, want „arrest fundeert iurisdictie". De eisch van Geryt Jansz. gaat over „sculde". De prestatie, die hij van Doede vordert, is, zooals uit het verdere verloop blijkt, ontruiming van het goed, waaraan Doede hem craft doet.

Doede biedt voor schout en schepenen van Delft, ter vierschaar aan, om, volgens het recht van de stad Delft „onsculde" te doen, d.w.z. te bezweren, dat hij niet tot het geëischte verplicht is[1]). Hij verklaart hiermee

---

[1]) Duidelijker wordt deze zaak, wanneer wij haar vergelijken met de Delftsche dingtaal, beschreven door Fockema Andreae (Aanteekeningen op de Groot, blz. 138):

„Die dingtaal stelt ons een proces voor oogen om onroerend goed. De eischer klaagt over den gedaagde, wijl hij door dezen „verontrecht is van enen erve", dat de gedaagde „mit onrecht beseten heeft". De gedaagde antwoordt, met een beroep op art. 58 van het Handvest voor Delft van 1246: „dat hy des onsculdich en is, ende dat hij sijn onschulde weldoen mach". Hij zegt dus onschuldig te zijn aan de beweerde verontrechting, en wil dit bezweren, m.a.w. den eed afleggen, dat zijn bezit rechtmatig is. De eed van den gedaagde loopt dus over des eischers bewering, dat hij „mit onrecht" bezat."

Van Apeldoorn zegt naar aanleiding hiervan: „De procedure over den eigendom was tegelijk een procedure over een delict. Duidelijk komt dit uit in de Delftsche dingtaal. De eischer spreekt daar een

tevens, dat hij bereid is te antwoorden voor het gerecht van Delft, hoewel dit niet zijn ordinaris rechter is. Geryt Jansz. komt in rechte tegen dit afleggen van een onschuldseed op, zeggende dat Doede geen onschuld mag doen, omdat deze het land met craft „bezit". Hier is dus bezit in zuiver feitelijken zin gebruikt, want Geryt Jansz., die zegt, dat Doede het land „bezit", ontkent juist ieder recht van hem daarop. Verder zegt Geryt Jansz., dat de schout van Delft verplicht is, zich op te maken met al de poorters, om zoo een einde te maken aan het geweld, aan hem, hun medepoorter, gedaan, m.a.w. hij beroept zich op artikel 3 van het Delftsche stadsrecht[1]).

Bovendien mag Doede geen onschuld doen, omdat hij zich volgens Geryt Jansz. schuldig heeft gemaakt aan zoenbraak, daar, ingevolge den zoen van Delft, ook Geryt Jansz. met zijn landgenooten verzoend is, en dus op zijn onroerend goed mag terugkomen, dat Doede echter, in strijd hiermede, blijft bezitten. Noch voor

---

beschuldiging uit, n.l. dat de verweerder „hem vercort ende vervreemt heeft ende met onrechte beseten heeft een erve". Hij beweert voorts eigenaar te zijn en voert daarvoor gronden aan. Maar de verweerder zegt, dat hij onschuldig is aan de ten laste legging en niet behoeft te antwoorden op het door eischer aangevoerde, omdat hij, verweerder, het erf gekocht heeft in tegenwoordigheid van schepenen en het jaar en dag rustig bezeten heeft. De verweerder behoefde dus niet zijn eigendomsrecht te bezweren, maar zwoer juist op grond van zijn eigendomsrecht, dat hij onschuldig was aan het hem ten laste gelegde delict n.l. aan onrechtmatige bezitsonttrekking."

[1]) Zie het Handvest van Delft van 14 April 1246 (van Mieris I, 232), waarin gezegd wordt: „Soe wije eenyghen Borger onrecht doet off cracht an zyn goet, dat hij *te recht* ende zonder daghe beseten heeft (ook hier blijkt weer, dat „craft" alleen gedaan kan worden aan een rechtmatigen bezitter), zoe sal die Rechter van Delff, mit yegelick poorter, arm ende rijcke, daer vaeren ende doen verbeteren dat onrecht."

„craft", noch voor „zoenbraak" mag men dus blijkbaar onschuld doen. Dit is verklaarbaar, omdat deze delicten beide misdrijven zijn tegen den algemeenen vrede, die door den landsheer gehandhaafd wordt. Het zijn dus door de Grafelijkheid strafbaar gestelde feiten, waarbij uit den aard der zaak — immers de Graaf is voorstander van het moderne bewijs — geen oude bewijsmiddelen, als onschuldseed e.d. worden toegelaten.
Hoewel het Geryt Janszoons doel is, om zijn onroerend goed terug te krijgen, houdt de klacht tegen Doede een beschuldiging in van twee onrechtmatige daden en geen bezitsactie, noch een revindicatie.
We zien hier weer duidelijk, dat oorspronkelijk de bescherming van het bezit van onroerend goed zich uitte in een optreden tegen het delict van „craft". Dit optreden was dus zuiver strafrechtelijk, vóór dat er een burgerrechtelijke bezitsbescherming ontstond. In ons geval wordt voor het gerecht van Delft volkomen het oude strafrechtelijk systeem gevolgd, want de gewone gerechten zijn, in tegenstelling tot den Raad, ouderwetsch georienteerd.
Stadhouder en Raden vernemen, hoe Geryt Jansz. Doede beschuldigt van „craft ende gewelt" en van zoenbreuk, dus van twee Grafelijke delicten, waarvoor de Raad zich competent acht. Daarom schrijven Stadhouder en Raden aan het gerecht van Delft, dat zij in dezen geen recht mogen doen, omdat de berechting van deze zaak toekomt aan den Graaf en zijn Raad. Dus ontbieden zij beide partijen voor zich en laten voor alle zekerheid partijen aan hen „blijven". Dit „geblijf" omvat echter niet de oplossing van de kwestie, wie recht op 't land heeft, maar betreft alleen de berechting van

de vraag, of één der partijen jegens de Grafelijkheid gebreukt heeft en daarvoor aan den landsheer moet beteren.
De Raad dwingt de partijen dus om zich, zoogenaamd vrijwillig, aan zijn iurisdictie te onderwerpen. De Raden hebben daardoor, tegenover de stadsregeering het argument, dat de poorter uit zich zelf beloofd heeft, zich aan de rechtspraak van den Raad te onderwerpen.
Aan partijen wordt een dag beteekend om voor den Raad te verschijnen, elk met zijn bewijzen. Merkwaardig is, dat de stadsregeering hiertegen niet protesteert. Zij geeft zich dus blijkbaar gewonnen voor het modernere standpunt van den Raad.
Beide partijen verschijnen en de Raad wijst, dat Doede niet jegens de Grafelijkheid gebreukt heeft en dus ontslagen zal zijn van zijn gelofte om te beteren. Doede wordt dus vrijgesproken van de beschuldiging van craft en van zoenbraak. Het geding over het delict „craft" is dus van de baan, maar nu rest nog het burgerlijk proces over het recht op het goed. Daarom beslist de Raad, dat Geryt Jansz. het land aanspreken zal voor het ordinaris gerecht, waaronder het gelegen is. Hiermee laat de Raad zich niet in, want dit raakt niet 's Graven heerlijkheid. Van hetgeen door het ordinaris gerecht gewezen zal worden over den eigendom van 't land, zal Geryt Jansz. rapport uitbrengen aan den Raad, opdat de Raden op grond daarvan kunnen uitmaken, of Geryt Jansz. soms een valsche aanklacht heeft gedaan en dus, ingevolge zijn belofte aan de Grafelijkheid moet beteren. Immers verliest Geryt Jansz. het land voor het ordinaris gerecht, dan blijkt, dat hij Doede valschelijk beschuldigd heeft van craft en zoenbraak,

en moet hij dus als valsch aanklager zelf de straf ondergaan, die anders Doede zou getroffen hebben. Tot zoo lang houdt de Raad Geryt Jansz. aan zijn gelofte.
Dit alles wordt aldus door den Raad gewezen, behoudens dat de zoen, die het gerecht van Delft tusschen Geryt Jansz. en Doede uitgesproken heeft, van waarde zal blijven. Deze zal echter niet in werking treden, vóórdat de Raad uitspraak gedaan heeft betreffende de gelofte van Geryt Jansz. om eventueel aan de Grafelijkheid te beteren, anders zou de boete voor den Graaf er bij inschieten. In het tweede stuk zien wij Geryt Jansz. voor den Raad verschijnen, en met hem als getuigen vier „goede mannen", die onder eede verklaren, dat zij er bij waren, toen Geryt Jansz. voor het gewoon gerecht het kenningsproces over het land won. Hieruit blijkt, dat Geryt Jansz. Doede niet valschelijk aangeklaagd heeft, en bijgevolg niets hoeft te beteren aan de Grafelijkheid. Daarom ontslaan Stadhouder en Raden hem nu van zijn gelofte.
Deze zaak levert ons een voorbeeld, hoe de steden langzamerhand de competentie van den Raad in de z.g. hofzaken stilzwijgend erkennen. Vooral in gevallen „roerende 's Graven heerlijkheid" wint het nieuwe standpunt veld, volgens hetwelk zulke zaken uitsluitend voor den landsheer en zijn Raad komen, ook, wanneer zij een poorter betreffen.
Een ander proces, waarbij een poorter betrokken is, vinden we in het 1ste Memoriaal Rosa, f. 192 v°.[1]).
Het stuk dateert van 18 November 1434 en luidt:
„Up al zulke geschille als staen tusschen den Abt ende

[1]) Uitgave blz. 131.

den Goidshuysen van Egmonde up die eene sijde ende .... (niet ingevuld) .... portresse van Hairlem up die ander sijde, roerende sekere landen, toebehorende denselven Abdt ende Goidshuyse, liggende tot Velsen, ende die selve .... hoir of vermeet in erfpacht te hebben, so is hudent overdragen ende geseit by mynen heren van Santes ende den anderen Raide, gestelt den saiken van Hollant, dat van sekere lande, als dair dijcbair sijn, die voirsz. .... ne gheen recht toe en heeft, overmits sy mit dyckaidse recht of gewonnen sijn, mair als van den gheestlande, dat niet dycbair en is, dair secht sij of, dat hoir man, syn vader, ende syn voirders, van grade te grade, dat in erfpachte beseten hebben gehadt over die jaren Lxxx ende meer, dair die Abdt ende sijn Goidshuys voirsz. tegens seggen.
Ende des so hebben die voorsz. heer van Santes ende die andere Raide geoirdineert, dat beide dese partiën warachtige tugen ende proeven dair of by brijngen sullen voir den Rade, wes dat dair of is tusschen dit ende .... (niet ingevuld) naistcomende.
Actum xviii dagen in Novembri Anno xxxiiii."
Het stuk bevat een zaak tusschen een poorteres en een persoon, die speciaal onder 's Graven bescherming staat.
De Abt van Egmond is n.l. in geschil met een poorteres van Haarlem. Het geschil loopt over een onroerend recht; de poorteres beweert recht van erfpacht te hebben op land, dat aan de Abdij toebehoort. De Raad beslist de zaak en „segt" zijn uitspraak, dus blijkbaar een geval, waarin partijen aan den Raad „gebleven" zijn, want anders heet in het begin der 15de eeuw de beslissing van den Raad in een zaak, waarbij een der

partijen een geestelijke is, niet „seggen", maar „vonnis".
Het arbitraal karakter van deze zaak is merkwaardig, omdat de Raad ook zonder „geblijf" bevoegd is om op eenzijdige klacht van den Abt van Egmond de zaak te berechten, onverschillig, of de tegenpartij voor den Raad wenscht te recht te staan, of niet. Vermoedelijk durfde de Raad, nu de andere partij een poorteres is, en wel van een machtige stad als Haarlem, deze niet zonder meer te dagvaarden, vreezende voor een weigering van de poorteres om voor den Raad te verschijnen, met een beroep op haar ius de non evocando, en bijgevolg een conflict met de stadsregeering. De Raad vindt het daarom veiliger, een geblijf te bewerken, immers dan is de poorteres z.g. vrijwillig voor den Raad gekomen en heeft hiermee afstand gedaan van haar ius de non evocando. De Raad heeft hier dus weer het zelfde middel als in de vorige stukken toegepast, om zijn rechtsmacht ook over poorters uit te breiden.
Het „seggen" van den Raad houdt in, dat het land, voor zoover het in den polder gelegen is, zeker niet aan de poorteres in erfpacht toekomt, omdat dit stuk haar is afgewonnen wegens onbetaalde waterschapslasten. Wat de rest van het land betreft, waarvan zij beweert, dat haar rechtsvoorgangers het vanouds in erfpacht bezeten hebben, meer dan tachtig jaar lang, acht de Raad het blijkbaar niet uitgesloten, dat zij er recht op heeft, hoewel de Abdij het tegendeel beweert. De poorteres beroept zich dus op langdurige, feitelijke uitoefening van het recht. Met welke argumenten de Abt zich hiertegen verweert, wordt niet in het stuk vermeld. Stadhouder en Raden ordineeren, dat beide partijen

betrouwbare getuigen en goede bewijzen voor het door hen gestelde aan den Raad zullen bijbrengen binnen een bepaalden termijn.

Een beschrijving van een andere zaak, waarbij een poorter betrokken is, vinden wij in het IIIde Memoriaal Rosa, f. 2[1]). Zij dateert van 15 Maart 1435:

„Een aantal Raden hebben een uitspraak gedaan in een geschil tusschen Machtelt Hermans dr. en Adriaen van der Woerdt.

Machtelt vraagt aan den Raad een bekrachtiging van deze uitspraak.

Adriaen zegt, dat hij daarop niet schuldig is te antwoorden voor den Raad, maar, dat zij hem te Haarlem, waar hij poorter is, moet aanspreken.

De Raad beslist hierop, dat hij zal onderzoeken, of de bovengenoemde Raden hun uitspraak gegeven hebben als Raden van den Landsheer, of als vrienden der partijen. In het eerste geval moet Adriaen voor den Raad terecht staan, in het laatste geval vindt verwijzing plaats."

In hun qualiteit van landsheerlijken Raad achten de Raden zich dus bevoegd om over een poorter te rechten in een zaak, die eenmaal voor hen geweest is. Dit motief troffen wij ook in vroeger tijd als competentiegrond aan, want de landsheer acht zich bevoegd om alle uitvloeisels te berechten van een zaak, welke hij vroeger behandeld heeft.

Hebben de Raden hun uitspraak echter gegeven als vrienden van partijen, dan vindt er verwijzing naar het stadsgerecht plaats.

---

[1]) Uitgave blz. 298.

Ons laatste stuk, waarin de opvatting van den Raad in zake zijn competentie over poorters tot uiting komt, is het geschil „Roerende Willem van Schoeten ende Boudijn Jans zoen"[1]). Het eerste bericht over deze zaak vinden we in het 12de Memoriaal Rosa, f. 3 v°. in dato 3 Maart 1446, en luidt:

„Also Willem van Schoeten als heyscher an die een zijde lange tyt vervolcht heeft voir den president ende Raide van Hollant tegens Boudijn Jans zon, poirter van Hairlem, verweerre, an dander zijde, roerende een poel buyten Hairlem, die men te leen houdt van der hofstede van Heemsteden, dair in die voirs. Willem zeyt, dat die voirn. Boudijn hem lange tijt ongebruyck gemaect heeft mit onrechte, om dair aff recht te hebben. Wairup die voirs. Boudijn voirtijts declineeren woude, meynende, dat hij voir ons niet te rechte en behoirde van dier sake mair dair, wair hy poorter was off voir den leenheer, dair die poel off gehouden is.

Dair up hem geseijt was bij den voirn. president ende Raide ende oick bij den heere van der Vere als naeste maech van den voirn. leenheer, dat die voirs. leenheere so jonc van jaeren was, dat hij noch niet te rechte zitten en mochte ende dat dairom beter wair, dat zy an beyden zyden elcx twee goede mannen kiesen souden binnen Hairlem, leenmannen van mijnen genedigen heere, die hoir brieven, bethoen ende bescheyt upten voirs. poel oversien souden ende hun dair off scheyden, off dat zij vier eendrachtelic eenen overman kiesen souden, updat zy 't niet eens en waeren, om dat te eynden. Wair up die voirn. Boudijn terstont zeyde, dat hij des te vreden

[1]) Volgens een afschrift gemaakt door Mr. Th. van Riemsdijk.

was ende woude dat geerne doen, want tot Hairlem so vele goede, verstandelike, manne waeren, dat hij sijns rechts wael dair an getroesten woude.
Ende also gingen beyde partijen, in tegenwoirdicheit van den voirn. president ende Raide, ende oick van den voirn. heere van der Veere, ende van Symon van den Woude, Borgemeyster, ende Florys Pieters zon, scepene van Leyden, mit moetwille een geblijf an, dair in die voirn. Willem van synre zyde koes ende nam IJsbrant van Schoeten ende Claes van Ruven, ende die voirs. Boudyn Jansz. van der sijnre Florys Willems zon ende Jan van Berkenrode, belovende beyde, dat elc syn segsluijde soe goet hebben ende maken souden, dat zy dese sake annemen ende eynden souden, sonder yet anders dair in te trecken. Ende also togen zij thuys, ende elc bat syn mannen, die om dese sake 't samen vergaedert warden.
Dair die voirn. Willem quam ende brochte syn bescheyt, brieven ende bethoen van den poel voirs. ende zeyde, dat hij 't in hoeren vier handen zettede ende woude dulden ende dogen wes zij hem dair off toeseggen off cavelen souden, het waere yet off niet.
Ende die voirn. Boudijn en woude sijn bescheyt niet voir brengen, mair zeyde, dat hij in 't bezit was ende van geenen noode en waere, mair dat hij 't wael thoenen soude, daer 't behoirde. Ende alsoe en mochten die segsluyde niet dair off maken.
Wairom die selve Willem weder clachtich quam voir den selven president en de Raide hun biddende[1]) oid-

[1]) Willem van Schoten „bidt" hier om iets, dat men hem rechtens verplicht is te geven. Ook hier is „bidden" dus gebruikt ter aanduiding van een verzoek, dat niet geweigerd mag worden.

moedelic, dat sij hem hier off recht doen wouden, alsoe hij altijts gevolgich geweest hadde 't voirs. geblyff, ende hij lange ende mit groeten cost gevolcht hadde.
Ende dair om was die voirs. Boudyn Janszon weder ontboden voir den president ende Raide voirs. ende dair toe die vier segsluijden voirn., dair aff die twee hoir goeddunckeu in deser saicke in gescrifte gesent ende dandere twee mondelinge geseyt hebben. Wairbij die selve president ende Raide wael bevijnden dat 't gebrec, dat dese saicke niet volcomen en is, niet toe en comt bij Willem voirn., ende dat hij altois willich geweest heeft volcomelic te vervolgen ende te volcomen 't voirs. geblijf ende die voirs. Boudijn niet.
Soe hebben die voirn. president ende Raide up dese sake rypen raidt ende avijs gehadt ende, gemerct dat 't voirs. geblijff willichlic bij vervolch ende consent van partyen aangegaen ende belieft is voir den president ende Raide voirn., voir den welken nyement gaders geen geblijff noch gelofte mogelic angaen en sall, hij en wil 't houden, hoe wael oick dat 't voirs. blijvenscip niet verpeent en was, mair dat te verstaen is, soe wie een geblijff angaet an segsluyden, ende sonderlinge voir een upperste hoff, dier meyninge hoort te wesen, dat hij dat houden sall up sulken pene, als die segsluyden dair up seggen sullen.
Ende hebben gewijst, dat, achtervolgende 't voirs. eerste geblijff, beyde partijen voir hoir voirs. segsluyde comen sullen ende die willich maken in deser saicke off andere dair voir nemen, die 't annemen willen, tusschen dit ende Letare Jherusalem naestcomende. Voir die welke elc van den partyen sijn brieven, bescheyt ende bethoen brengen sall, roerende den poel voirs. ende, die gesien,

sullen zij in deser saicke partijen scheyden up sulke pene, als zij dair up ordineren sullen, tusschen dit ende Quasimodo naestcommende ende mogen zij des niet een en worden so sullen zy vier eendrachtelic eenen overman kiesen, die 't scheyden sall up die pene ende inder maniere voirs. Ende wair 't saicke dat enige van der partijen voirs. hier in gebreckelic viele, die voirs. president ende Raide sullen dair in versien als van rechts wegen behoeren sall.

Hier waeren bij, aen, ende over: die voirn. president, die heere van IJselsteyn, heeren Aernt van Ghendt, Meyster Heynric Utenhove, Meyster Gillis van Wissenkerke, Boudewijn van Zwieten, Geeryt Potter ende ic (de griffier).

Actum IIIa die Marcii anno XLvi secundum cursum curie Hollandie."

Onder dit stuk staat de volgende aanteekening:

„Also Boudijn Jans zon voir die Raide myns genedigen heeren geseyt heeft, dat Willems van Schoeten brieve, kaecbrieve[1]), waeren, dat leelycke ende onneerlycke woirden syn, gesproken voir die Raide, soe heeft die Procureur den selven Boudijn angesproken, dat hij sculdich is die voirs. brieve valsch te maken, off des mijnen genedigen heere te beteren an lyve ende an goede. Ende hebben die voirs. Raide de saecken dairoff in hoir beraet uutgeset tot Quasimodo naest commende.

Actum IIIa die Marcii anno XLVI secundum cursum curie Hollandie."

Willem van Schoeten dient een klacht in bij „den

[1]) „kaecbrieve" beteekent kennelijk: brieven voor den schijn. Bij Verwijs en Verdam komt het woord niet voor.

president ende Raede" tegen een poorter van Haarlem, die, voor zoover uit het stuk blijkt, geen edelman is. We hebben hier dus een geval van gewone rechtspraak op klacht van ééne partij. Het geschil loopt over een poel, die een leen is van den huize van Heemstede en daardoor een achterleen van de Grafelijkheid. De eischer zegt, dat de verweerder hem daarin „ongebruijck" heeft gedaan, en verzoekt naar aanleiding hiervan recht van 's Graven Raad. Aanvankelijk wilde de verweerder niet voor den Raad antwoorden, zich er op beroepende, dat hij voor deze zaak te recht behoort te staan, òf voor het gerecht van de stad, waar hij poorter is, òf voor de leenbank van den huize van Heemstede. De gedaagde betwist dus de competentie van den Raad, en beroept zich op zijn ordinaris rechter.

We hebben hier weer een geval, dat gedaagde, omdat hij poorter is, geen genoegen neemt met de langzamerhand ontstane, en in 't algemeen wel erkende bevoegdheid van de Raden, om, als ééne partij, in een z.g. „hofzaak", bij hen klaagt, de andere partij, ook tegen diens wil, te berechten. De Raad acht zich bevoegd, omdat geschillen over „ongebruyck" in dezen tijd een vaste plaats onder de hofzaken hebben ingenomen. Nochtans dwingen de Raden den beklaagde niet om voor hen te verschijnen, waardoor zij feitelijk de betwistbaarheid van hun competentie erkennen, maar zij raden partijen aan om de zaak te arbitreeren. Deze houding is te verklaren uit 't feit, dat de weigerachtige gedaagde poorter van Haarlem is, en dus zijn machtige stadsregeering achter zich heeft.

De Raden leggen zich dus neer bij de weigering van den gedaagde om voor hen te antwoorden en adviseeren

partijen, om elk twee scheidsrechters te kiezen, omdat de leenbank van Heemstede momenteel buiten werking is. De Raden erkennen hiermee, dat deze leenbank de competente rechter is.
De scheidslieden zullen het schriftelijk en mondeling bewijs van partijen zien en hooren en op grond daarvan uitspraak doen. Ook de weerbarstige gedaagde verklaart, dat hij 't hiermee eens is. Dus gaan partijen ten overstaan van den Raad en den leenheer van het goed volkomen vrijwillig een „geblijf" aan, kiezen daarin ieder hun scheidsrechters en dragen hun de noodige competentie op om den twist te beëindigen.
Willem van Schoeten verschijnt voor de scheidsrechters, levert daar zijn mondeling en schriftelijk bewijs en verklaart zich aan hun uitspraak te zullen houden.
Boudijn echter weigert met zijn bewijs voor de scheidslieden te komen, zich er op beroepende, dat hij in het bezit is van den poel en op grond daarvan er in gehandhaafd moet worden, totdat hij er wordt uitgewonnen voor 't ordinaris gerecht, waar hij dan ook bereid is zijn bewijs te leveren. Hij wil dus van Schoeten noodzaken, om een petitoire actie in te stellen, vermoedelijk, omdat hij hierin voor zich een voordeel ziet van bewijsrechtelijken aard. Dus kunnen de scheidslieden niets beginnen.
De gewillige partij klaagt nu bij president en Raden, hun verzoekende, om hem aan zijn recht te helpen, gezien 't feit, dat hij altijd gewillig is geweest, om zich aan het voor den Raad gesloten „geblijf" te houden.
De Raad ontbiedt Boudijn en informeert bij de scheidsrechters naar het gebeurde. Het blijkt, dat het inderdaad zoo gegaan is, als van Schooten zegt. Daarom „wijzen" de Raden, dat beide partijen verplicht zijn, om, overeen-

komstig het geblijf voor de scheidslieden te verschijnen, dezen competentie te verleenen, voor hen hun bewijs te leveren en zich aan hun uitspraak te houden, op verbeurte van een boete door de scheidsrechters te bepalen.
De Raden beslissen aldus, gezien, dat het geblijf volkomen vrijwillig door partijen is aangegaan. Het komt niet te pas om een „geblijf" te sluiten en er zich dan niet aan te houden, temeer, waar dit „geblijf" gesloten is ten overstaan van president en Raden, een „upperste Hof", zooals zij zich zelf noemen. Anno 1446 voelen de Raden zich dus reeds 't Hof van iustitie voor Holland en Zeeland.
Is één der partijen nu nog onwillig, dan zullen de Raden zelf zorgen, dat de partij, die niet aan zijn recht kan komen, krijgt, wat hem toekomt. Hiertoe zijn de Raden bevoegd, omdat het hun taak is recht te doen aan ieder, die dit op andere wijze niet krijgen kan.
Dit alles vormt een bewijs voor de juistheid van onze meening over de ontwikkeling van de arbitrage overeenkomst, die wij op blz. 205 hebben uiteengezet.
De oude opvatting was, dat de arbitrage belofte op zich zelf geen rechtskracht had, en bijgevolg de arbiters niets konden beginnen, wanneer één der partijen wegbleef. Zoo hebben ook hier de particuliere zegslieden, aan wie partijen gebleven zijn, geen uitspraak kunnen doen, omdat Boudijn niet verschenen is. Bovendien was het geblijf „niet verpeent", zoodat zij den weggeblevene zelfs geen boete konden opleggen, oudtijds het eenige middel, om het geblijf kracht bij te zetten.
De Raden huldigen echter de nieuwe gedachte, dat de belofte om te blijven, op zich zelf rechtswaarde heeft.

Zij bepalen, dat partijen verplicht zijn voor hun arbiters te verschijnen en dezen competentie te verleenen en dat de arbiters zelf een straf mogen stellen op niet naleving van het geblijf. Desondanks houden de Raden zich, wat de uitspraak betreft, nog aan de oude opvatting, dat particuliere scheidslieden deze niet kunnen geven, wanneer één der partijen wegblijft. Het standpunt van den Raad vormt dus een overgang naar de nieuwe opvatting, dat ook scheidsrechters uitspraak bij verstek kunnen doen. Wanneer partijen echter aan *het Hof* gebleven zijn, verandert de zaak, want het Hof doet wel uitspraak bij verstek, als één der geblevenen niet verschijnt, want het „upperste Hof" had er de macht toe.

Aan het slot van het stuk worden de aanwezige Raden opgesomd en zien we, dat onder hen minstens twee rechtsgeleerden zijn.

Uit de aanteekening blijkt, dat de zaak later inderdaad voor de Raden is gekomen. Boudyn zegt daar, dat de titels van Willem van Schoeten valsch zijn en gedraagt zich onhebbelijk voor den Raad. Vermoedelijk waren deze titels afgegeven door de Grafelijkheid. Daarom stelt de Procureur van den landsheer van 's Gravenwege een actie in tegen Boudijn, inhoudend, dat deze moet bewijzen, dat de brieven valsch zijn. Lukt hem dit niet, dan zal hij straf verbeuren jegens den Graaf aan zijn lijf en goed, omdat nu gebleken is, dat hij den landsheer ten onrechte heeft beschuldigd van valschheid in geschrifte. Hierover zullen de Raden rechten, als zijnde dit een breuk tegen de landsheerlijkheid, waarvoor de Raad de competente rechter is, met uitsluiting van alle andere gerechten.

Het slot van de zaak „Roerende Willem van Scoten

contra Boudin Jansz., alias Sceel Boudijn" is te vinden in het 1e Memoriaal Bossaert, f. Lix en f. Lx, op 8 Maart 1447.

Hoewel er bij het eerste stuk in margine aangeteekend staat: „Nullius valoris, want dese acte hier nae in andere voorme gescreven staet", is dit stuk voor ons toch van belang, omdat het vermeldt, wat er sinds den vorigen brief in deze zaak gebeurd is.

„Opten viiisten dach van Maerte Anno xiiiic xLvii nae den loop des hoefs van Hollant, soe geloefde ende zekerde aen handen van mijnen heeren den President ende Rade Boudin Jansz., alias Sceel Boudin, als dat hij Willem van Scoten mit rechte aen spreken sall van den lande ende toegedammeden poel gelegen bi Hairlem — dair zij eene wijle tijts om gedinget ende gepleyt hebben voir den voirsz. President ende Rade — voir Scout en Scepenen van Hairlem, dair onder de selve lande ende poel gelegen sijn, ende syn rechte aldair voirt vervolgen totten eynde toe van den gedijnge.

En indien de voirsz. Willem van Scoten duechdelick bewisen can, dattet leen is, soe heeft de voirsz. Boudin Jansz. geloift, dat hy den selven Willem dair om toe spreken en mit rechte vervolgen sall, gelyc voirscr. is, voir den Leenheer ende zijne Leenmannen van wien dat gehouden is te leene.

Mair also de voirsz. Willem van Scoten biden voirsz. President ende Rade in den besitte van den voirsz. lande ende poele gewyst is, ter tijt toe, dat hy dair uyt mit beteren rechte gewijst weezen zal, ende daer toe, dat hij hebben sall van den voirsz. Boudin zekere somme van penninghen als voir zekeren costen him biden hove toegetauxeert ende hij gehadt heeft int vervolghen bi

him gedaen om in den voirsz. besitte gewyst te wesen, soe is gezeit, ende heeft de voirsz. Boudin geloefft ende gezekert als boeven, dat de voirsz. Willem in die possessije ende besitte van den voirsz. lande ende poele wesen ende blyven sall, ende dat hij den selven Willem daerinne rustelic ende vredelic laten sall, ter tijt toe ende alsoe langhe, want (lees: totdat) hij (Willem) dair uyt mit rechte verwonnen ende gewijst wesen sall. Ende him oick uytreyken ende betalen alsulke costen als him bi den hove toegetauxeert zijn van huyden in eenre maend (d.w.z. binnen een maand te betalen).
Actum upten dach ende in 't jair voirscreven bi heeren Goossijn de Wilde, president, IJsselsteyn, Montfoirde, Gend, Zyl, Uyten hove, Cats, Eyke, Wissekerken ende Zwieten."
De acte „in andere vorme" staat geboekt op f. 60 en luidt:
„Alzoe bi mijnen Heeren den President ende Rade Willem van Scoten gewijst is in den besitte van sekeren lande, gelegen in den toegedamden poel bi Hairlem, ter tijt toe, dat hij dair uyt mit beteren brieven ende bethoon gewyst wesen soude, [ende] overmits dat de voirsz. Willem den voirsz. President ende Rade mit brieve en anderen besceyde gethoont ende doen blijcken heeft, dat hij dairtoe gerechticht was, ende dat Boudin Jansz. sijn wederpartie niet dan mit simpelen woorden him verweert en heeft en him int leste bi contumacien laten verwinnen, soe ist dat de voirsz. Boudijn Jansz. up huyden gecomen is voer den voirsz. president ende Rade in tiegenwoirdicheit van den voirsz. Willem van Scoten ende, nae veel woorde ende onderwisinghen den voirsz. Boudin geseyt en onderwijst, soe is biden voirsz.

president en Rade geappointiert, en heeft oic de voirsz. Boudyn geloeft:
Als dat de voirsz. Willem van Scoten en zijne pachteren in den besitte van den voirsz. lande rustelic wesen ende bliven sullen, ter tijt toe, dat hij dair uyt biden voirsz. Boudin gewonnen wesen sall mit beteren bethoen en besceyde, dair om him de voorsz. Boudin vervolgen ende mit rechte aenspreken sal, hetzij voer scout en scepenen van Hairlem of anders wair, dair dat behoirt, bi alszo (d.w.z. ingeval) dattet eygen goed is, en indien dattet leen zij, voer den leenheer en sinen leenmannen. Ende dairtoe, dat de selve Boudin him oic uytreycken ende betalen sall alsulke coste als den selven Willem bi den hove toegetauxeert sijn en hij gehadt ende geleden heeft in 't vervolgen om in den voirsz. besitte gewyst te wesen van huyden in eenre maend.
Actum viii dage in Maerte Anno xiiiic XLVII secundum cursum curie Hollandie, bi minen Heeren: die president, IJselsteyn, Montfoirde, Gend, Zyll, Uytenhove, Cats, Eyke, Wissekerke en Zwieten."
Er blijkt dus dat de Raad Willem van Schooten intusschen „in den besitte" van den poel gewezen heeft. Deze toewijzing, die gevolgd is op Willem's klacht wegens „ongebruyck", draagt een zuiver possessoir karakter. Zij is gegrond op het feit, dat Willem heeft aannemelijk gemaakt, o.a. door overlegging van schriftelijke titels, dat hij tot den poel gerechtigd is. Zijn tegenpartij heeft zich hier zeer onvolledig tegen verweerd, en ten slotte verstek laten gaan. De Raden hebben diens argumenten dus eigenlijk niet vernomen, zoodat later beter bewijs van hem niet uitgesloten is. Daarom volgt er een possessoire toewijzing aan de gewillige partij.

Vervolgens is de onwillige poorter van Haarlem voor de Raden verschenen. Zij weten hem zoover te krijgen — uit alles blijkt, dat de poorter zeer voorzichtig wordt aangepakt —, dat hij ten overstaan van president en Raden belooft, dat hij Willem van Schooten in het rustig bezit van den poel zal laten, totdat hij hem er uitgewonnen zal hebben „mit beteren bethoen en besceyde". Deze eventueele petitoire actie door Boudijn zal plaats vinden voor schout en schepenen van Haarlem, ingeval het goed in kwestie allodium blijkt, maar voor de leenbank, zoo het leen blijkt te zijn. Voorts zal Boudijn aan Willem de kosten vergoeden van diens possessoire actie voor het Hof. Evenals in de instructie's wordt dus ook hier de contumax veroordeeld in de kosten. Duidelijk zien wij, dat er anno 1447, afzonderlijke possessoire en petitoire actie's bestaan, de eerste thuis behoorend voor het Hof, de laatste voor de ordinaris gerechten. De moeilijkheid, die zich bij deze possessoire procedure voordoet, bestaat hierin, dat de gedaagde een poorter is, die zich als zoodanig tegen de hofrechtspraak verzet.

Het Hof weet tenslotte zijn standpunt te handhaven en gedaan te krijgen, dat de poorter zich houdt aan zijn possessoire uitspraak. Het Hof brengt den poorter onder zijn iurisdictie door een z.g. vrijwillige onderwerping aan zijn vonnis. Het optreden tegen een onwilligen poorter is dus in zaken over „ongebruyck" veel minder krachtig dan in gevallen, waarin de Raad zijn competentie grondt op het feit, dat 't geschil „'s Graven heerlijkheid roert".

Desniettegenstaande levert deze zaak een duidelijke aanwijzing, dat ook de possessoire rechtsmacht van het

Hof zich in de tweede helft van de 15de eeuw over poorters uitbreidt.
De steden zijn dus eerst later onder de iurisdictie van den landsheerlijken Raad gekomen en wel tengevolge van de centralisatie door de Bourgondische en Oostenrijksche landsheeren.

HOOFDSTUK XVIII.

DE VASTLEGGING IN DE INSTRUCTIE'S VAN DE LANDSHEERLIJKE RECHTSPRAAK OVER ONROEREND GOED.

De rechtspraak van Graaf en Raden heeft zich voortgezet en geconsolideerd in die van het Hof. Wij zullen daarom die gegevens uit de instructie's bijeenbrengen, welke betrekking hebben op ons onderwerp. Eerst echter een enkel woord over het karakter der instructie's.

De instructie's van het Hof, met de daarin voorkomende regels van materieel recht zijn te vergelijken met een praetorisch edict. Het moderniseerend optreden van den Graaf op iuridisch gebied is er in vastgelegd.

Het Hof ontleent zijn rechtsmacht uitsluitend aan de instructie's. Daarom noemde men zijn rechtsmacht „gedemandeerde iustitie". Zij omvat alleen datgene, wat door den landsheer bij de instructie's uitdrukkelijk aan het Hof is opgedragen. De instructie's zijn dus een limitatieve opsomming van bevoegdheid.

De ordinaris gerechten daarentegen zijn algemeen bevoegd, voor zoover er geen bepaalde uitzondering op hun competentie is gemaakt[1]). De landsheer doet dus

---

[1]) In het verslag van een proces van 25 Mei 1442, opgenomen in het VIIIste Memoriaal Rosa f. 23 v°. vinden we een bevestiging van onze opvatting, dat de gewone gerechten altijd bevoegd zijn, zoolang er geen bepaalde uitzondering op hun competentie is gemaakt, terwijl

bij de instructie, wat vroeger de partijen bij een „geblijf" deden, n.l. het opdragen van zaken aan het Hof, natuurlijk met dit verschil, dat een „blijven" een bepaalde zaak, of hoogstens een groep zaken betreft, terwijl de instructie algemeene strekking heeft.

De oudste instructie[1]), welke gegevens voor ons doel

---

de Raden alleen bevoegd zijn in de speciaal aan hen opgedragen zaken.

In dit stuk wordt de stelling verdedigd, dat: „alle saken tot den lantrechte behoeren, uutgenomen die in die lantbrieve ende hantveste van dien exceptiert zijn. Welke lant rechte mijn genadige heere dan lande geloeft ende gezwoeren hadde te houden". Vervolgens wordt gezegd door dengeen, die de competentie van den Raad betwist, dat de Raad de zaak „mit genen rechte buten den lantrechte trecken en mochten, aengesien dat die sake in den brieven ende privilegiën, van den landrechte niet gesondert noch uut genomen en was", zoodat de zaak ten landrechte „berecht soude sijn ende nergent anders".

De beklaagde, die de competentie van het Hof ontkent, zegt dus, dat de onderhavige zaak ten landrechte berecht moet worden, omdat alles onder het landrecht valt, wat niet in handvesten en landbrieven uitdrukkelijk voorbehouden is, in tegenstelling tot het Hof, dat alleen in die zaken competent is, welke uitdrukkelijk aan dit College zijn opgedragen. Hij verzoekt dus, dat men hem ten landrechte zal laten terecht staan, waarop hij recht heeft, omdat de landsheer bij zijn inhuldiging gezworen heeft het landrecht te zullen handhaven.

Ook het betrokken ordinaris gerecht wendt zich tot den Raad met de mededeeling, dat deze zaak door hen berecht behoort te worden, omdat zij bij de landsbrieven en privilegiën niet uitdrukkelijk aan den landsheer is voorbehouden. De Raad geeft toe, opdat men zich niet te beklagen zal hebben over schending van de bezworen landrechten, waardoor de landsheer tegenover zijn onderdanen contractbreuk zou plegen.

[1]) De artikels uit het zoenverdrag van Delft van 3 Juli 1428 (zie van Mieris IV, blz. 918, alinea 6), welke handelen over den Raad van Negen personen, bij dat verdrag ingesteld; de aanstelling dezer „Negenen" op 13 Augustus 1428 (zie van Mieris IV, blz. 932); de commissie van Roeland van Uutkerken als „capitein en overste bewarer (als zoodanig hoofd van de Raden) der lande van Holland ende van Vriesland", anno 1428 (zie van Son: „Oorsprong v. h. Hof v. Holland", blz. 309); de verordening van Philips van Bourgondie,

bevat, is die „Voor den Stadhouder ende Luyden van de Kamer van den Rade", gegeven den 4den September 1462[1]). Over het geheel genomen is zij zeer kort over 't materieele recht. Dit zelfde verschijnsel treffen wij ook aan bij de latere instructie's. Dat zij zoo weinig zeggen over de toe te passen rechtsnormen, is een gevolg van het feit, dat de Hof rechtspraak de voortzetting is van de rechtspraak van Graaf en Raden[2]). Vrijwel iedere bepaling uit de instructie's is de vastlegging van een in de rechtspraak van Graaf en Raden bestaand beginsel[3]).

---

waarbij de commissie van de tot het bestuur van Holland en Zeeland gemachtigde Raden gewijzigd wordt, dateerend van 27 April 1433, (zie Mr. Th. van Riemsdijk „Tresorie en Kanselarij" blz. 463 en volgende) en tenslotte de z.g. „bevelinge van zes commissarissen tot de justitie" van 1457 (zie Boey: „Bedenkinge over de Oudheyt van den Hove van Holland", blz. 126) bevatten geen van alle iets over de tegenstelling: petitoir—possessoir.

[1]) Zie Groot Placaetboeck deel III, blz. 631.

[2]) Dat de rechtspraak van den Raad reeds lang voor de invoering van de instructie's, regelmatig verliep, blijkt duidelijk uit het opschrift van het 1e Memoriaal Bossaert (Oct. 1447—Juli 1448):
„Register van den dagelicxen saken dienende tot Justiciën gehantiert bi minen here den president ende Rade van Hollant, Zeelant en Vrieslant".
Eveneens komt dit tot uiting in artikel XCIV uit de instructie van 1462, dat een overzicht geeft van de competentie van den Raad.
Het artikel vangt aan met de woorden:
„Item sullen die van den Raede voorn. kennisse nemen van saecken, roerende die Vryheden ende Rechten van myn voorn. Heere (dus van zaken betreffende 's Graven heerlijkheid) ende [voorts] daervan, dat hun die kennisse toebehoort, alsoo: enz." De Raden hadden dus reeds van ouds vaste competentie in de z.g. hofzaken.

[3]) Dat de ordonnantie van 1462 (en dus ook de vermeerderde uitgave van 1531) een opteekening is van reeds bestaande rechtsregels, blijkt b.v. afdoende uit het 4e Memoriael van Jacob Bossaert, f. 98:
„Roerende brieven van eeren ende van leystingen".
„Opten dach van huyden den XXen dach van Decembri Anno Lii°, soe was biden Hove mit deliberacien van Rade overdragen ende ge-

De instructie van 1462 begint met in artikel I „de Kamere van den Rade" als volgt te omschrijven:
„Dat van nu voortaen in den voorsz. Kamere van den Rade niet meer wesen en sullen, gecommitteert en geordonneert van mijns Heeren wegen, dan acht Raedsluyden met den Stedehouder, welke acht Raedtsluyden wesen sullen notabele Mannen, wel bezocht ende geexperimenteert in saecken van Justitie. Van welcke acht die een geordineert wesen sal te praesideeren in den Raedt (de president is dus tevens lid van het college) in de Absentie van den voorsz. Stedehouder."
Ook hier wordt geconstateerd, dat de Raad een reeds

---

sloten, als dat 't Hoff van wegen myns genadigen heeren sculdich is die kennisse ende dat berecht te hebben en hebben sall van allen brieven, die trouwe, eere, zekerheid ende leystinge roeren (d.w.z.: schriftelijke beloften op zijn woord van eer), zoe wanneer enige partie clachtich coemt op yemande (d.w.z. op een edelman, want edelen geven brieven „op hun eere", zie het hierna volgende instructie artikel), thoonende alsulke brieve van truwen, eeren, zekerheden ende leystinge, ende him beclaecht, dat die selve brieve biden ghenen, die se gegeven heefft, him niet onderhouden en worden in betalyngen off in leystingen (leisting is gijzeling; de leistingsclausule bij een verbintenis wil dus zeggen, dat men bij niet voldoening in gijzeling zal gaan, totdat men aan zijn verplichtingen voldaan zal hebben, m.a.w. men verbindt zich om bij eigen wanprestatie, ergens, gewoonlijk in een herberg „te gijzel te trecken ende in te liggen").
Ende sal 't Hoff, tot allen tijden als dat gebuert ende yement clachtich comt als voirs. is, partien hooren ende voirt Recht doen ende laten geschien, als dat behooren sall.
Hier waren bij ende over Lannoy (de stadhouder) enz. (volgen de namen van tien Raden), dairic mede by was, J. Bossaert".
De hier meegedeelde regeling komt volkomen overeen met den inhoud van art. XCIV, lid 9, uit de instructie van 1462, luidend:
„Item sullen die van den Raede kennisse nemen van obligatien van Edelmannen, te weten Brieven van Eeren, daer sij henluyden onder haren zegele mede verbonden sullen hebben op trouwe, eere ende seeckerheijt, seeckere sommen van penningen te betalen of andere dingen te doen".

bestaand lichaam is, samengesteld uit Grafelijke ambtenaren, terwijl de Stadhouder als één der Raden wordt beschouwd.

Bij de bespreking van de bepalingen uit de instructie van 1462, die over bezit en eigendom handelen, zal ik zooveel mogelijk naast ieder artikel de correspondeerende bepaling uit die van 1531 bespreken om aan te toonen, dat de „Instructie van den Hove van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt" van 20 Augustus 1531 [1]), louter een vermeerderde uitgave is van die van 1462 [2]).

De groep artikelen, uit de instructie van 1462, welke over bezit en eigendom handelen, vangt aan met art. XCVI:

„Item, overmits dat wij verstaen hebben, datter vele gesteurt ende gehindert sijn in haren rechten, possessien ende besitte [3]), die welcke sij beseten ende ghebruijct hebben, ende desgelycks hare voor-Vaders, ende sonderlingen die laetste Jaerscharen 't genut daeraf ghedaen, geexploicteert ende aen hun getogen hebben. Ende in welcke possessien sij niet gerestitueerd noch weder gestelt en mogen wesen, maer hun selve bedwongen haer selfs gront petitore te intenteren. Ende worden by dese middelen versteecken ende ontvreemt van de vruchten en vryheidt heurer rustige possessie.

Wy, willende daer inne voorsien, achtervolgende die gewoonten onderhouden in den Grooten Raede van

---

[1]) Zie Groot Placcaetboeck deel II, blz. 703 e.v.

[2]) De kleinere instructie's tusschen 1462 en 1531 gegeven, n.l. de instructie van Maria van Bourgondie van 1466 (Groot Placaetboeck III, 644) en de Instructie van Maximiliaan van Oostenrijk van 1510 (ibid. III, 647), bevatten geen gegevens voor ons doel.

[3]) d.w.z. in de uitoefening van hun rechten, zooals blijkt uit de toevoeging: „ende in die gebruyckenisse", welke later volgt.

mijnen voornoemden Heere en Vader, ende dese style van Sijnre Cancellerye, hebben geordineert ende ordineren van myns voorsz. Heeren wegen, dat die voornoemde Raeden geven sullen allen dengenen, die hun in cas van onghebruyck, ende van nieuwigheden beklagen sullen willen, sekere openen Brieven van Mandamente, in sulker forme, als myn voornoemde Heere die gewoonlycken is te consenteeren in syner Cancellerije. Bij den welcken, narratie gemaeckt van de Rechten ende possessien, daer toe dat die voornoemde eijsscher pretenderende is, en hoe dat hij daer van by den laetsten Jare in die voorschreve possessie ende besitte, ende oick in die gebruyckenisse geweest heeft, sal bevolen wesen die weder-partye (d.i. de stoorder) te verdaghvaerden tot eenige van den behoorlycken ende contentieusen plaetsen[1]) sonder meer voor alle die andere plaetsen. Ende dat op de rechten ende possessien by de voorschreve klagers geeyscht ende gepretendeert, ende van heuren besitte, steuringe ende hinder, die hunluyden gedaen geweest sullen hebben, seeckere deughdelycke informatien gedaen zij. Ende indien daeraf by der selver deughdelyck ende ten volle blyckt, dattet genoegh zij[2]), dat men se dan daerinne houde ende onderhoude, ende stijven en stercken in die selve possessie. Ende in cas van oppositie, die nieuwigheden of ende te niet gedaen zynde ende eerst ende alvoor die saecke weder gestelt in heure eerste state ende storinge daer van geschiet zijnde ende die contentieuse principale saecke gestelt in myns voorschreven Heeren hant ende

---

[1]) d.w.z. de plaats, waar het vooronderzoek gehouden wordt.
[2]) d.w.z. is de zaak duidelijk, zooals eischer ze heeft gesteld.

die onder Syner voorschreve handt geregeert realycken ende bij voortganck, sij dan Parthijen dagh beteyckent voor den Rade voornoemt, voor den welcken die voors. parthijen pleyten ende schrijven sullen op de materie possessoire ende sullen concludeeren, te weten elck van beyden parthijen, ten fine in hare voornoemde possessie ende besitte bewaert en onderhouden te wesen, ende dat 's Heeren handt, gedaen op die saecke en dingen contentieuse der questie principale ende die sequestratie daer op ghedaen, gelicht ende afgedaen worde tot synen proffijte, ende dat, het proces hangende, die gebruyckenisse hun gegeven zij, om die dingen contentieuse daer questie af is, te mogen gebruycken ende besitten op gelofte, cautie ende seeckerheyt, ende totter tijdt toe, dat by diffinitive (d.w.z. ten petitoire) anders daerop geordineert wesen sal."

Het artikel begint met den considerans van de Grafelijke bemoeiing te vermelden. Deze is voor ons geen onbekende, want hij komt neer op: het beschermen van het rustig bezit van onroerend goed, zooals de landsheer vanouds gewoon is te doen.

De Graaf geeft een regeling van de possessoire procedure, omdat in de laatste jaren velen ontzet zijn uit het rustig gebruik van hun goed. Zij kunnen hier natuurlijk ten petitoire tegen opkomen, maar moeten dan volledig bewijs leveren, wat hun niet altijd mogelijk is. Met deze petitoire procedure komen zij dus in vele gevallen niet verder. Daarom geeft de landsheer voor de possessoire procedure een regeling: „achtervolgende die gewoonten onderhouden in den Grooten Raede" [1]). Het doel van

[1]) De instructie van 1462 kent dus afzonderlijke possessoire en petitoire actie's, d.w.z. men moest van te voren vaststellen, wat men

de possessoire procedure, n.l. rechtsbescherming te verleenen aan den waarschijnlijk gerechtigde, door middel van een voor hem gunstige bewijsregeling komt hier dus duidelijk tot uiting.

De verwijzing naar den stijl van den Grooten Raad is begrijpelijk, omdat — zooals Bort[1]) het uitdrukt — „aan den selven grooten Raet by derselver instructie (dateerend van 1446) mede bevolen is de kennisse ende judicature van alle possessoire saecken, doch sóó, dat het selve niet en is afgenomen aan de Provinciale Hoven, de welcke de judicature daerover al bevoorens hadden gehadt, in voegen dat deselve Hoven dies aengaende doen hebben gehadt concurrente iurisdictie."

---

bereiken wilde: een possessoire of een petitoire toewijzing. Vroeger daarentegen bleek tijdens de procedure, of de uitspraak possessoir of petitoir zou uitvallen.

Het beginsel van de strenge scheiding van petitoir en possessoir heeft zich dus geleidelijk in ons recht ontwikkeld. De uitspraak van Prof. van Apeldoorn (op blz. 103 van de Aanteekeningen op de Groot), dat dit beginsel „in ons recht is *ingevoerd*", en wel: „niet door het Romeinsche recht, maar door het Kanonieke recht (exceptio spolii) en het oud Fransche recht", vindt dus geen steun in onze bronnen. Zelfs invloed van het kanonieke recht op 's Graven Raad is onwaarschijnlijk, omdat wij nergens een beroep op kanoniek recht vinden. Hadden de Raden inderdaad kanoniek recht overgenomen, dan zouden zij dit — evenals later bij 't Romeinsche recht — wel hebben vermeld.

In het algemeen schijnt men ten opzichte van het Oud-Vaderlandsche bezitsbegrip nog niet tot voldoende klaarheid te zijn gekomen. Men zie de Aanteekeningen op de Groot blz. 100 § 6 tot blz. 106 § 12, waar gesproken wordt over de door ons behandelde kwestie's.

De verwarring is voornamelijk ontstaan, doordat men niet onderscheidde: bezitsbescherming in den zin van bescherming van het rustig genot van onroerend goed en bezitsbescherming in den zin van possessoire bescherming, m.a.w. van voorloopige rechtsbescherming. Men vergat zoodoende, dat bezitsbescherming in den eersten zin — althans aanvankelijk — even goed een petitoir als een possessoir karakter dragen kon.

[1]) „Tractaet van Complaincte" Titel I. § 46.

Er blijkt dus duidelijk dat de possessoire procedure voor de gewestelijke Raden niet is ontstaan tengevolge van het Mechelsche voorbeeld, maar dat de instructie van den Grooten Raad slechts als voorbeeld heeft gediend om deze reeds bestaande iurisdictie bij de gewestelijke Raden wettelijk te regelen. Ook de woorden „achtervolgende dese stijle van Synre Cancellerye" wijzen in die richting, want 's Graven Raden met hun personeel worden „de Cancellerye" genoemd. Wij hebben hier dus een verwijzing naar de rechtspraak van landsheer en Raden in Holland en de daar gebruikelijke regels.
Uit dit alles blijkt, dat we de bewering, als zou vroeger de gestoorde slechts ten petitoire hebben kunnen ageeren, niet letterlijk op moeten vatten. Het artikel wil vermoedelijk zeggen, dat de petitoire procedure wel wettelijk geregeld was, n.l. in de landrechten, maar de possessoire tot nu toe niet, want ook vóór de formeele regeling van de possessoire procedure, kon men wel ten possessoire voor den Raad procedeeren.
De possessoire procedure voor het Hof begint ten tijde van de instructie's met een klacht van ééne partij, gevolgd door een Mandement van het Hof. Wanneer iemand zich te beklagen heeft over „ongebruyck", d.w.z. stoornis in het rustig genot van een onroerend goed, kan hij een klacht bij het Hof indienen, waarbij hij verzoekt ten possessoire in dit goed beschermd te worden. Wanneer de hinderaar, zooals meestal het geval is, zich verweert door te stellen, dat hij recht op het goed heeft, vindt er dus een possessoir proces tusschen beiden plaats. Natuurlijk kan de gehinderde zich ook tot het ordinaris gerecht wenden, om zijn recht te laten erkennen en daardoor de stoornis te doen ophouden, maar dan

procedeert hij ten petitoire en moet hij zijn recht volledig bewijzen.

De klacht, bij het Hof ingediend, met een vreemd woord „request van complainte"[1]) genaamd, is dus niets anders dan, wat men vroeger noemde „klachtich komen voor den Rade over ongebruyck". Wat de inhoud van dit request is, blijkt duidelijk uit de omschrijving, die Bort[2]) ervan geeft, als zijnde een: „Versoecke bij Requeste — inhoudende sijne (requirants) possessie, ende 't geene, daerinne de turbatie, hem suppliant aangedaen, is bestaande ende dat [gene, wat] dient tot versterkinge ofte elucidatie van des Requirants possessie, — [om] Brieven ofte Mandement van complaincte."

Hierop wordt dan door den Raad een „Brieve van Mandement" gegeven. Wat zoo'n mandement bevat, wordt eveneens duidelijk geformuleerd door Bort. Het is een bevelschrift, waarbij eenige „Heeren uytten Raede werden versocht ende gelast, omme hen t'informeeren op de possessie, die de Impetrant by syne overgeleverde Requeste praetendeert te hebben, mitsgaders ook op de turbel, hinder ende steuringe, den selven daerinne aengedaen.

Ende in gevalle hun daarvan sóó blijcke, dat het genoech sij, dat sij als dan van wegen „de landsheerlijkheid" den Impetrant mainteneeren ende houden in deselve syne possessie ende gebruyck, afdoende alle

---

[1]) Immers complainte is gelijk aan plainte d.i. klacht, evenals mandement gelijk is aan commandement, oorspronkelijk niets anders dan het vreemde woord voor bevel; geleidelijk krijgen deze termen echter de technische beteekenis, die zij bijv. bij Bort hebben. Vergelijk Coninck Liefsting, Bezitrecht, blz. 228 en 229.

[2]) „Tractaet van complaincte" Titel I. § 41.

nieuwicheyt, hinder, turbel ende ongebruyck, ter contrarie gedaen, ende te interdiceeren de perturbateurs van gelijcken meer te doen.
Ende, in cas van oppositie (n.l. door den hinderaar) te dachvaarden den Opposant te komen, tot seeckeren bequamen dage, voor den Hove, om hare redenen te allegeeren, te verantwoorden, op alsulcken eisch ende conslusie, als de Impetrant sal doen ende nemen, en voorts in de saecke te procedeeren op de materie possessoir, als nae Rechten dienen ende behooren sal."
De „Heeren uytten Rade" moeten van hun bevindingen rapport aan het Hof uitbrengen.
Bij deze „brieve van Mandemente" wordt melding gemaakt van de „Rechten ende possessiën", die de eischer (d.i. de gehinderde) pretendeert. Er is hier dus evenals in art. xcix uit de onderhavige instructie en art. xxxix uit die van 1531, sprake van „rechten ende possessien". Deze uitdrukking was een doorn in het oog van de Romanistische iuristen zooals Bort cum suis[1]), die in bezit louter een feit zagen, en dus met „rechten" geen weg wisten.
Met onze opvatting van bezit is de redactie van de instructie echter geheel in overeenstemming. Dat de gecommitteerden van het Hof „zich moesten informeeren op de rechten ende possessien van den impetrant" wil zeggen, dat zij een onderzoek naar diens recht moesten doen, voldoende voor een possessoire uitspraak.
Verder zegt het artikel, dat deze „informatie" gedaan zal worden, niet alleen naar de genoemde „rechten ende

---

[1]) Zie Bort, Tractaet van Complaincte Titel I. § 54. In de instructie van den Hoogen Raad (art. 195) komt het woord „rechten" niet voor. Daar heeft men dit artikel dus Romeinsch rechtelijk „verbeterd".

possessien" door den klager gesteld, maar ook naar de ,,steuringe ende hinder" hem aangedaan. Indien bij dit onderzoek blijkt, dat de zaak is, zooals de klager ze gesteld heeft, dan wordt deze ,,in de possessie" gewezen, m.a.w. wordt hem possessoire rechtsbescherming verleend. In geval van oppositie door den hinderaar, d.w.z. ingeval deze zich verweert en stelt, dat hij de gerechtigde is, vindt eerst herstel plaats in den toestand, zooals die voor het aanvangen van de stoornis was, m.a.w. wordt eerst ,,de hinder afgedaan". Het goed wordt vervolgens gesteld ,,in myns Heeren hant", dus gesequestreerd.

Daarna worden partijen voor den Raad gedagvaard om ten possessoire tegen elkaar te procedeeren. Ook de tegenpartij wordt dus met, of zonder zijn goedvinden voorgeroepen, waaruit duidelijk blijkt, dat de rechtsmacht van het Hof in deze zaken een vaste competentie is.

Elk van beiden stelt, dat het goed hem ten possessoire toegewezen, en dat de sequestratie ten zijnen behoeve opgeheven worde en dat gedurende het proces het genot van het goed hem worde toegekend.

Deze possessoire rechtserkenning houdt stand, totdat de betrokkene er ten petitoire uitgewonnen wordt.

De possessoir gerechtigde heeft in het petitoir proces het voordeel, dat hij daar de rol van gedaagde vervult; immers zijn tegenpartij zal de actie moeten instellen en vervolgens zijn beter recht afdoende moeten bewijzen.

Opmerkelijk is, dat de petitoire uitspraak hier ,,diffinitive" wordt genoemd, het zelfde woord, dat ook wij steeds gebruikt hebben om het karakter van de petitoire beslissing aan te duiden.

Bovendien levert dit artikel ons een argument a contrario op voor het niet bestaan van annaal bezit in de rechtspraak van den Raad. In streken, waar men annaal bezit kent, bijv. in Overijsel[1]), wordt in geval van bezit van jaar en dag niet gesequestreerd, maar wordt de zaak gedurende het proces gelaten aan dengeen, die ze jaar en dag bezeten heeft.
Het feit, dat volgens de instructie's zonder uitzondering gesequestreerd wordt, wijst er dus op, dat deze geen annaal bezit kennen.
Dit alles vinden wij terug in artikel xxxix uit de instructie van 1531, luidende:
„Item Stadhouder, President ende Raden sullen geven ende verleenen allen den geenen, die hem in cas van ongebruyck ende nieuwigheden sullen willen beklagen, opene brieven van Mandamente, by den welcken, narratie gemaeckt van den rechten ende possessien van den impetrant, hoe dat hij binnen den laetsten jare in deuchdelijcke possessien, besit ende ghebruyckenisse gheweest heeft ende nu van nieuws geturbeert wort, bevolen sal worden eenige van den Rade, of andere notabele Officieren (d.w.z. Grafelijke ambtenaren) de weder-parthijen te doen verdachvaerden tot eenige van den contentieusen plaetsen, voor alle andere plaetsen, ende dat hij (d.i. de Stadhouder met de Raden) op de rechten, possessien, besit en ghebruyckenisse, by den

[1]) Zie Winhoff, de noot op blz. 394: „Indien de verweerder geen bezit van jaar en dag bewees, als dan wierd het goed gesequestreerd. Doch, wanneer de Verweerder zyn bezit van jaar en dag bewees, alsdan had de sequestratie geen plaats, maar de bezitter bleef in zijn bezit, totdat de zaak wierd uitgemaakt".
In den zelfden geest wordt op blz. 450 gezegd: „Tusschen partijen, die geen verjaert besit hebben, pleecht unde behoert dat strijdige guet sequestrert tho werden".

voors. impetrant gepretendeert, ende van de turbatie, hinder ende stooringe, die hy hem seyt gedaen te zijn, hem deuchdelyck informere.
Ende indien by der selver informatie hem daer af deuchdelyck ende ten vollen blijcke, soo dattet genoech zij, dat hij als dan hem houde ende maintenere in sijne deuchdelycke possessie.
Ende in cas van oppositien — de nieuwigheden af ende te niete gedaen zijnde, ende de saecke eerst ende alvoren metter daet weder gestelt in heuren eersten staet, niet tegenstaende de oppositie ofte appellatie, ende de saecke contentieuse ghestelt in onsen handen, om die onder de selve onse hant by sequester gheregeert te worden als by der overhant — sij dan partye dach beteyckent voor den voorsz. Rade, voor den welcken de voorsz. partyen pleyten ende schrijven sullen opte materie possessoir, ende concludeeren ten fine, om in heure possessie ende besit bewaert, onderhouden ende gemainteneert te wesen, ende dat onse hant, gestelt op de saecke contentieux, ende de sequestratie daer op gedaen, gelicht ende af gedaen worden tot synen profijt, ende dat hangende 't proces de recreantie ende gebruyckenisse hem gegeven zij, om de dingen contentieuse, daer questie om is, te mogen ghebruijcken ende besitten, op ghelofte, cautie ende seeckerheyt, ende totter tydt toe, dat bij der diffinitive[1]) anders geordonneert sal wesen; of andersins soo heuren goeden Raedt gedragen sal."
Dit artikel is bijna letterlijk hetzelfde als dat uit de instructie van 1462. Alleen zien we er in, dat het aantal

[1]) Het woord „diffinitive" beteekent hier niet: petitoire uitspraak, maar eindvonnis en wel in het possessoir geding.

Fransche termen steeds toeneemt. De vele Fransche woorden, die in de instructie's voorkomen, strekken tot bewijs, dat de Raad telkens gemoderniseerd is naar Fransch model, n.l. wat den vorm zijner rechtspraak betreft. In wezen bleef deze echter de directe voortzetting van de inheemsche rechtspraak van Graaf en Raden.

Wij zijn nu genaderd tot artikel xcvii van de instructie van 1462, dat luidt:

„Item, ordineeren voort dat die parthye, die opposant wesen sall, niet als opposant ontfangen en worde, maar dat die selve versteecken worde, ende dat die impetrant in syne voorsz. vreedige possessie gehouden, gestyft ende gesterckt sal wesen, hy en had gedaen, of hy en dede, verrechtinge ende verstoringe van wes hy opgebeurt hadde, inder manieren ende alsoo dat geordineert sal wesen, bij den welcken, ende indien hy die niet en obedieert die sequestratie, sonder hem te onderwinden in die principale contentieuse saacke, onder 't decksel van appellatien, tot welcken appellatien wy en willen hier inne eenighsints gedifferеert hebben."

Dit artikel houdt een regeling in om den eischer te beschermen tegen verderen hinder van den kant van den opposant, den stoorder. Het zegt ons, dat de gedaagde, de hinderaar, alleen als verweerder ontvangen zal worden, indien hij eerst de genoten vruchten restitueert en de sequestratie van het goed eerbiedigt; zoo niet, dan wordt de eischer „in de possessie" gesteld, m.a.w. wordt de eisch zonder meer toegewezen.

De correspondeerende artikelen uit de instructie van 1531, te weten art. xL en xLi, zijn uitvoeriger en duidelijker. Artikel xL luidt:

„Item, of parthije, die den impetrant ware turberende niet en compareerde ter plaetsen contentieuse, wettelycken gedaeght zijnde, so sal bij den Executeur, na informatie gedaen als vooren, tegen den defaillant gegeven worden deffault, ende sal uit krachte van dien den impetrant mainteneeren, beteeckenende niet te min den defaillant seeckeren tamelijcken dach, om mede te compareren voor den Stadhouder, President ende Rade, om sijn exploit te sien approberen, ende den impetrant breeder te sien mainteneeren in sijn voorsz. possessie."

Indien dus de stoorder, die „wettelycken gedaeght" wordt, bij het vooronderzoek contumax is, zoo zal, na afloop van het onderzoek, het goed ten possessoire aan den eischer worden toegekend, op grond van het deffault van zijn tegenpartij.

Aan den contumax zal vervolgens een dag worden beteekend om voor den Raad te verschijnen en daar het resultaat van de inquisitie te hooren goedkeuren en te vernemen, hoe de zaak ten possessoire aan den eischer wordt toegewezen, tenzij de contumax zich zuivert en bewijs van zijn beter recht levert.

Vervolgens artikel xLi, dat overeenkomt met 't tweede lid van art. xcvii en luidt:

„Item diegeene, die in materie van nieuwigheydt wesen sal opposant, die en sal niet ontfangen worden als opposant, hij en hebbe eerst ghedaen berechtinge ende reparatie van de nieuwigheden, alsoo verre, alsser eenige valt, sonder hem te onderwinden in de contentieuse goeden onder 't decksel van appellatie of andersints."

Dit artikel zegt ons nog duidelijker dan art. xcvii, dat de opposant — zooals we trouwens ook al in art. xcvi van

1462 gezien hebben — de zaak eerst moet herstellen in den vorigen toestand, en niet mag trachten zich daarvan meester te maken, alvorens als verweerder in rechte ontvangen te worden.

Wij zijn nu genaderd tot de bespreking van art. xcviii uit 1462:

„Item, dat die Parthyen, die inder voorschreve maniere van nieuwigheden procederen sullen in der voorschreve Kamere van den Rade, sommierlyck gehoort sullen wesen, ende ist dat sij in feiten contrarie bevonden ende geappoincteert zyn, tot informatie te procederen, die voorsz. Raede, tot seeckeren korten dage, die sy beteyckenen sullen, ende binnen den welcken dat men van elcker zyde ses Personen tot tuygen hooren ende examineeren sal mogen, sullen ordineren, die examinatie gesien, op de verseeckertheden ende cautie boven geroert. Ende daer na soo sal men die productie ende informatie voldoen, ende voort procederen inder saecke totter diffinitive[1]) toe inclusive.

Ende waert dat in die selve nieuwigheden questien ware van beneficien[2]) en officien, die welcke dat men sonder Titul niet besitten en mach, die voors. Raede sullen op die seeckerheden en cautie ordineren, die voorschreve Titulen gesien wesende."

Het eerste lid van dit artikel betreft geschillen over allodiaal goed, zooals blijkt uit het tweede lid. Hierbij gaat de possessoire procedure wegens „onbruyck" als

---

[1]) het woord „diffinitive" is hier niet gebruikt in den zin van petitoire uitspraak, maar beteekent hier eindbeslissing.

[2]) Onafhankelijk van de vraag, of de steller van de instructie bij het woord „beneficien" gedacht heeft, alleen aan beneficia ecclesiastica, of aan leenen in ruimen zin, geldt de hier uitgesproken regel voor alles, wat onder het begrip leen valt.

volgt: Eerst worden partijen „sommierlijck" verhoord, daarop volgt een „informatie" door den Raad betreffende de punten, waarover partijen het niet eens zijn. Zij krijgen daarbij gelegenheid getuigenbewijs te leveren. Dit alles gaat op korten termijn, want het is er den landsheerlijken Raad om te doen, zoo spoedig mogelijk den regelmatigen toestand t.a.z. van het gebruik van onroerend goed, te herstellen.

Op grond van dit onderzoek zal de Raad een beslissing nemen over het voorloopig toekennen van het goed aan één der partijen onder borgstelling. Daarna zal men verder gaan met 't aanvoeren van bewijs en met de informatie. Op grond daarvan wordt de possessoire eindbeslissing gegeven.

Het tweede lid van het artikel zegt, dat bij een possessoir proces over „beneficiën en officiën" een schriftelijke titel overgelegd moet worden, omdat men deze „sonder Titul niet besitten en mach". Bij leen in den ruimsten zin is dus altijd een schriftelijke titel vereischt, welk vereischte we ook reeds vroeger in de rechtspraak van Graaf en Raden aantroffen[1]). Daarentegen wordt

---

[1]) Dit geldt niet alleen voor petitoire, maar ook voor possessoire toekenningen. Wij vinden dezen regel, die reeds lang bestond in de Grafelijke rechtspraak, dus terug in de instructies van het Hof.

De reden van dit titelvereischte bij feodaal goed is de volgende: Een leengoed kan men alleen rechtmatig verkrijgen door beleening. Nu wordt iedere beleening geboekt in de leenregisters, terwijl de beleende een leenbrief, d.w.z. een uittreksel uit het register krijgt, of wel, er wordt van de beleening een dubbel stuk opgemaakt, waarvan één exemplaar bewaard wordt op de leenkamer, terwijl de beleende het andere krijgt, welke exemplaren als een sluitappel in elkaar passen, z.g. „uutgesneden cedullen".

Ingeval men zijn leenbrief verliest, kan men ten allen tijde een nieuw afschrift bekomen. Kon dus degeen, die beweerde tot een leengoed gerechtigd te zijn, geen schriftelijken titel, hetzij een oorspronkelijken

bij allodiaal goed in het possessoir proces niet over een schriftelijken titel gesproken.
Vereischt is deze dus zeker niet. Evenals in de iurisprudentie van Graaf en Raden geldt ook in de instructie's de regel: is er in een possessoir proces over allodiaal goed een schriftelijke titel, des te beter, is er geen, dan ander bewijs, bijv.: getuigenverklaringen e.a. bewijsmiddelen, waarmee de pretendent zijn recht aannemelijk kan maken.
Bij leen zien wij zeer duidelijk, dat bezit niet louter een feit, maar een recht is, zooals volgt uit het vereischen van een titel. De regeling van „bezit" bij leengoed vormt dus een krachtig argument voor onze opvatting van bezit als een voorloopig erkend recht.
Nu is artikel xcix aan de orde, het luidt[1]):
„Item dat die voorsz. provisien in cas van nieuwigheden in die welcke, als voorsz. is, genarreert sullen wesen van den rechten des voorsz. klagers, ende van der possessie, ende bysonder die laetste jairscharen, ende van die steuringe, perturbatie ende hindernisse gedaen binnen jaer ende dagh noch niet overleden, sullen geexecuteert wesen by eenen Raedtsman van der

---

leenbrief, hetzij een afschrift overleggen, dan stond vast, dat de beleening, waar hij zijn recht op grondde, niet had plaats gevonden. Vandaar zelfs geen possessoire toewijzing. Het titelvereischte is dus bij leen een alleszins billijke eisch. Bij allodiaal goed daarentegen zou een dergelijk vereischte onbillijk zijn, omdat zich daarbij gevallen kunnen voordoen, waarin juist goed gerechtigden uit den aard der zaak geen titel hebben; men denke slechts aan de autochthone grondbezitters. Bij leen wordt dus de feitelijke uitoefening zonder meer niet possessoir beschermd, omdat vaststaat, dat men geen recht heeft, ingeval van uitoefening zonder titel. Duidelijk blijkt hier dus, dat feitelijke uitoefening niet om haars zelfs wil beschermd wordt.
[1]) Bij dit artikel valt op te merken, dat het taalkundig niet loopt.

kamere van den Raede voorschreve, of bij ander notable ende suffisant Officier, die welcke voor hem sal doen daghvaerden, tot eenige van die plaetsen contentieuse, diegene of dengenen, die de perturbatie en hindernisse gedaen sullen hebben, om te sien die saecke van nieuwigheden ter executie te leggen (d.w.z. de hinder af te doen).

Ende na dat die verdaaghden gecompareert geweest, of default gedaen sullen hebben, die Commissaris sal hem informeeren van den inhouden van den Mandemente, ende sal examineeren tuygen tot den getalle van ses personen toe. Ende indien dat by der selver informatie hem deughdelycke blyckt, van den inhouden van der beklaghte, soo sal hy 't selve Mandement, na synen inhouden, ter executie leggen, ende in cas van oppositie sal [hy], als voorsz. is, dagh beteeckenen.

Ende is er niemandt, die hem en opposeert ter contrarie, of dat diegene, die er verdaghvaert sullen wesen om ter executien te sien leggen die voorsz. nieuwigheden, doen eenige deffaulten, die Commissaris, dat niettegenstaende, tot versoecke van den klager dagh beteyckenen sal inder voorsz. Kamere van den Raede, den genen die er niet geopposeert en zyn, of in gebreecken geweest te compareren, om den selven impetrant te sien maincteneeren, ende rustelycken bewaren ende onderhouden in syne possessie, ende henluyden geheelycken daer af verstekende."

Dit artikel geeft ons weer een uitvoerig overzicht van de possessoire procedure, die op het mandement volgt. Daar wij deze boven reeds besproken hebben, kunnen wij ze hier laten rusten. In dit artikel komt echter voor de termijn van „jaar en dagh", waarop wij nader zullen

ingaan. Wij moeten daarbij onderscheid maken tusschen den regel, dat men een actie wegens bezitsstoornis binnen jaar en dag moet instellen en de bepaling, dat bezit van jaar en dag speciale bescherming geniet, zooals wij dat bijv. bij Winhoff (blz. 389 e.v.) aantreffen.
Ons artikel noemt naast elkaar „possessie, bysonder die laetste jaerscharen" en den termijn van „jaer en dagh", als termijn om een actie wegens „steuringe" in te stellen, d.w.z. om een possessoire procedure tegen den stoorder te beginnen. Er blijkt dus duidelijk, dat in dit artikel geen annaal bezit bedoeld wordt. Hiervoor pleit ook, dat in artikel xcvi, waar de zelfde uitdrukking voorkomt, deze voorafgegaan wordt door de woorden: „hunne possessiën, die welcke sij gebruyct hebben ende desgelycx hare voor-Vaders ende sonderlinge die laetste Jaerscharen". De vraag, of het annaal bezit in de instructie's al of niet voorkomt, is hiermee echter nog niet opgelost, want in art. xcvi uit 1462 wordt verderop gesproken van possessie: „by den laetsten Jare", terwijl artikel xxxix uit 1531 spreekt van possessie „binnen den laetsten Jare". Deze uitdrukkingen schijnen op annaal bezit te wijzen. Is er werkelijk annaal bezit mee bedoeld, dan is dit een nieuwigheid, vermoedelijk naar Fransch model gerecipieerd, want in de iurisprudentie van Graaf en Raden komt het annaal bezit niet voor. Het is dus geen vastlegging van een bestaande praktijk.
Er is echter, gezien de slordigheid van den tekst der instructie's, een tweede mogelijkheid n.l., dat men de bedoelde uitdrukkingen moet lezen als: possessie „binnen de laetste Jaren", zooals er ook in het begin van het artikel gesproken wordt van: possessie „in die laetste jaerscharen".

Bovendien is er, wanneer wij in deze artikelen annaal bezit aannemen, geen continuiteit met de rechtspraak van Graaf en Raden, welke overigens nergens ontbreekt.

Een volgend argument is, dat ook in de instructie voor den verwanten „Raad van Vlaanderen"[1]) niet wordt gesproken van Annaal bezit en evenmin in die voor het Hof van Brabant[2]), den z.g. „Souverainen Raed". Het ontbreken van het annaal bezit bij dergelijke, nauw met

---

[1]) Zie de instructie voor den Raad van Vlaanderen, artt. 226—228, Groot Placaetboeck II, 2731. De vereischten voor de possessoire procedure worden omschreven in artikel CCXXVII. Daarin wordt wel de termijn van jaar en dag genoemd, als tijdsverloop, waarbinnen men, te rekenen vanaf het moment van de stoornis, een possessoire actie moet instellen. Echter wordt er geen annaal bezit geëischt, noch voor de complaincte, noch voor de andere possessoire rechtsmiddelen. terwijl er wel andere vereischten aan het bezit van den gestoorde worden gesteld, want diens possessie moet deugdelijk, vredelijk en ongestoord zijn geweest. Het artikel luidt:
„Wel verstaende, dat de voorsz. remedien possessoir geen plaetse en sullen hebben, dan tenzij de impetranten, dewelcke klagen, dat sy in hare possessie moeyelickheyt ofte turbatie komen te lyden, genoeghsaem konnen betoonen ende verificeeren, noch binnen 's jaers het questieus goet, 't zy by haer selven, ofte door hare voorsaten, huysgesinnen, gemachtighden, ofte pachters, deuchdelick ende vredelick, sonder hindernisse van yemant te hebben beseten; sulcks, dat de voorsz. remedien possessoir van geenen krachte ofte effecte en sullen zijn, wanneer de impetrant al jaer ende dach voor het impetreren van dien buyten de possessie is gheweest, nochte oock tegens eenige comminatien ofte acten turbatoir, die al vóór jaer ende dach souden zijn gepleecht".

[2]) Zie de Ordonnantie van den Souverainen Rade van Brabant artt. IIIIc XXXVIII—IIIIc XLVII, Costumen van Braband II 1153. Ook in deze Ordonnantie wordt geen annaal bezit gevorderd, zooals blijkt uit artikel IIIIc XXVIII, dat als eenig vereischte voor een possessoire procedure stelt: „Dat die geene, die een jaer uyter possessien gheweest is, niet en sal hebben mainctenue, oft obtineren in materie van possessie. De selve sullen nochtans naer 't jaer reintegratie mogen eyschen ende die obtineren".

het Hof van Holland verwante colleges, maakt het feit, dat ook de instructie's voor dit Hof het annaal bezit niet kennen, des te aannemelijker.

In afwijking van wat veelal aangenomen wordt, meen ik dus, dat in de instructie's van 1462 en 1531 het annaal bezit niet voorkomt. Merkwaardig blijft echter, dat later — men zie bijv. Bort, Tractaet van Complainte, Titel v § 36 en § 37 — bij de complainte als van zelf sprekend vereischte wordt gesteld: bezit van jaar en dag vóór de stoornis. Dit is wellicht als volgt te verklaren. Bort beroept zich, om het vereischte van annaal bezit te bewijzen, alleen op de Instructie van den Hoogen Raad (art. 195) en zwijgt hierbij over die van het Hof. Mogelijk is dus het vereischte van jaar en dag, dat in de jongere instructie van den Hoogen Raad uitdrukkelijk voorkomt, later overgenomen in de praktijk van het Hof, hoewel het in zijn instructie ontbreekt. Vermoedelijk heeft de instructie van den Hoogen Raad het ontleend aan het Fransche recht, waarin dit vereischte vanouds voorkwam[1]).

Afdoende kan ik de vraag, welke van de twee mogelijkheden de ware is, echter niet beantwoorden, omdat het daarvoor noodig zou zijn de iurisprudentie van het Hof van 1462 tot na 1531 volledig door te werken, welk onderzoek een studie op zich zelf zou vormen.

Nu volgen de artikelen xLii en xLiii uit de instructie van 1531, die aansluiten bij de laatst besproken artikelen uit 1462, immers de artikelen xxxix tot en met xLiii uit 1531 correspondeeren met de artikelen xcvi—xcix uit de instructie van 1462.

---

[1]) Zie Coninck Liefsting blz. 227.

Artikel xLii luidt:
„Item in alle materien possessoir, de saecke voldinght sijnde, sullen partijen worden geappoincteert acten te maecken, ende daarvan te dienen metten munimenten, ofte oock op de feyten daarinne begrepen, is 't noot, enqueste te doen, omme recht gedaen te worden op de recreantie, oft ten principale, soo 't Hoff bevinden sal te behooren.
Ende sal in desen geprocedeert worden als in kleine saecken hierna geordonneert sal worden."
Dit artikel is van zuiver processueelen aard en bevat geen algemeene beginselen, behalve de vermelding, dat de possessoire acties een afgeronde groep vormen: „de materie possessoir".
Art. xLiii, het laatste van de artikelen, die aansluiten bij de art. xcvi—xcix uit de instructie van 1462, luidt:
„Item soo wanneer bevonden sal worden, dat yemant t'onrechte den anderen turbatie ghedaen heeft in sijn possessie, die sal boven de schaden, kosten ende interesten daer hij tegens parthije inne gehouden is, gecondemneert worden tot onsen profijte voor 't feyt ende turbel, ten minsten in die somme van drie ponden van 40 grooten 't pont.
Ende waar de turbel ghedaen met violentie oft gewapender hant, dat sal strengelijck gecorrigeert worden tot arbitragie van den Hove.
Ende waer 't gevonden dat yemant in materie van complaincte t'onrechte gheklaecht hadde, soo sal hij vervallen in de selve somme."
Uit dit artikel valt af te leiden, dat de bezitsstoornis „de onbruyck" kon zijn, zoowel zonder, als met geweld. Het artikel zegt, dat de stoorder, behalve tot vergoeding

van schaden, kosten en interessen aan den gestoorde, ook „gecondemneert sal worden tot onsen profyte, voor 't feijt ende turbel".

De stoorder moet dus aan den Graaf boete betalen, als straf voor de inbreuk op het rustig bezit van onroerend goed. Gaat de stoornis gepaard met geweld, dan zal de Raad dit extra zwaar straffen.

Het artikel bepaalt verder, dat „waer 't gevonden, dat yemant in materie van complaincte (d.w.z. bij een klacht over onbruyck), t'onrechte gheklaecht hadde, soo sal hij vervallen in de selve somme", d.w.z. in de zelfde boete. Deze bepaling bevat dus het oud-Germaansch beginsel, dat hij, die een ander ten onrechte beschuldigt, — hier van het delict van „onbruyck" — in de zelfde straf vervalt, welke bij rechtvaardige beschuldiging den beklaagde zou getroffen hebben. Deze regel volgt uit den aard van het oud-Germaansch proces, waarbij beide partijen vooraf beloven, hun bewering waar te zullen maken, of anders de straf te zullen ondergaan, die staat op het delict. Deze voorafgaande belofte geschiedt gewoonlijk onder zekerheidstelling, en wordt daarom „wedde" genoemd. Elke partij zet bij den aanvang van het proces een „wedde" in, in 't Latijn vadium, d.w.z. een pand, dat hij verbeurt bij verlies van het proces.

Niet alleen in dit, maar ook in de voorafgaande artikelen zagen we, hoe telkens blijkt, dat de possessoire procedure tengevolge van „stooringhe" de voortzetting is van het vroegere rechten over „craft en onbruyck". Vanouds was het de landsheer, die optrad tegen het delict van „onbruyck".

Zooals we vroeger bespraken, heeft dit strafrechtelijk optreden van den landsheer tengevolge, dat hij ook de

burgerrechtelijke vraag, wie gerechtigd is tot het goed, gaat beslissen. Aanvankelijk draagt de toewijzing, naar gelang der omstandigheden, een petitoir, of een possessoir karakter. Later echter, toen zich afzonderlijke possessoire en petitoire actie's ontwikkeld hadden, met als gevolg een afzonderlijke possessoire en een petitoire iurisdictie, kreeg de civiele procedure voor den Raad, volgend op „ongebruyck", uitsluitend een possessoir karakter. Doordat de possessoire en de petitoire iurisdictie nu verdeeld was tusschen den Raad en de ordinaris gerechten, geschiedde de bescherming van het rustig gebruik van onroerend goed door den Raad alleen in possessoiren vorm.

Tenslotte nog één artikel uit de instructie van 1462, dat belangrijke gegevens bevat over bezit en eigendom, n.l. artikel xLv.

„Item dat in saecken van appellen of van Reformatiën ende oock mede in alle saecken en materiën van possessiën, indien dat die saecken in rechten hangen ende dat men parthijen met rechte appoincteeren mach op 't gene, dat sij ghepleyt en ghedinget sullen hebben, ende op heure tytel, daer sy hun op vermeten sullen, die voorn. Raeden sullen parthijen voorn. een seeckeren korten dagh beteyckenen, om henluyden terstondt met recht sommierlijck te appoincteeren, indien dattet doenlyck is, of anders parthijen te appoincteeren in feyten contrariën ende tot informatiën en ondersoecken."

De „saecken en materien van possessiën" worden hier uitdrukkelijk als een zelfstandige groep genoemd. Wij zien in dit artikel duidelijk, dat ten tijde van deze instructie, possessie en eigendom ook reeds materieel rechtelijk tegenover elkaar stonden, terwijl het onder-

scheid oorspronkelijk alleen van procesrechtelijken en wel speciaal van bewijsrechtelijken aard was. De toenmalige opvatting was niet meer, dat men procedeerde in possessoiren, of in petitoiren vorm, maar dat men procedeerde over „possessie", of over „eigendom".
Nu rest nog een enkele bepaling uit de instructie van 1531, welk artikel in de instructie van 1462 niet voorkomt, te weten artikel cLxxii, het executeeren van vonnissen betreffende:
„Sententiën gegeven in reëele actien, daerbij den aenlegger yet aengewesen is, sullen by den Exploictier realijck ende bij feyten gheëxecuteert worden ende den aenlegger ghestelt in 't geene, dat hem aangewezen is, ende den Occupateur daer uyt ghestelt.
Ende desgelijcx in materiën van possessiën, daer die Aenlegger obtineert, sal de Verweerder gestelt worden uytten voorsz. possessie, ende de Aenlegger daer inne geset ende ghehouden. Maer obtineerde de Verweerder, hebbende genomen conclusie omme gemainteneert te wesen, soo sal hij gehouden worden ende gemainteneert in de possessie van 't gene, daer questie af is, ende sal alle belet ter contrarie ghedaen, af gedaen worden.
Ende obtineerde de Verweerder in 't petitoir, soo en valt daer gheen executie[1]) dan alleen van de kosten, indien de aenlegger daerinne gecondemneert is, ende die getauxeert ende gedeliquideert zijn."
Dit artikel zegt ons, dat degeen, die een possessoir proces wint, in de possessie gesteld zal worden en daarin

[1]) n.l. wanneer hij 't recht reeds uitoefent, op grond van possessoire toewijzing, daar er dan geen kwestie is van restitutie van vruchten, maar alleen van proceskosten.

gehouden, tot er een uitwinning ten petitoire volgt. Alle hinder door de tegenpartij zal hem worden afgedaan (vergelijk het vroegere „afdoen van cracht").
Zooals te verwachten was, vinden we voor de executie van petitoire uitspraken geen afwijkende regels. Immers de inhoud van het daarbij toegewezen recht is volkomen gelijk aan die van 't possessoir erkende recht, alleen is dit laatste van minder duurzamen aard.
Hiermee hebben we de gegevens over bezit en eigendom uit de instructie's bijeengebracht en hun beteekenis nagegaan, waarbij gebleken is, dat alle possessoire rechtsvorderingen, zoowel over allodiaal, als over feodaal goed voor den Raad moeten komen, of, zooals art. VIII van de instructie van 1531 het in lid 12 uitdrukt, dat de Raden „kennisse sullen nemen van saecken, roerende possessien van Beneficien (d.w.z. beneficia ecclesiastica), Leenen, of Erven (d.w.z. allodiaal onroerend goed)."
Tevens zagen wij, dat de ordonnantie's ook op dit gebied een vastlegging bevatten van de oude, bestaande praktijk van Graaf en Raden. In de terminologie bemerken we meer en meer den invloed van het Romeinsche recht. Hollandsche woorden worden vervangen door Latijnsche termen. In wezen echter blijft de bezitsregeling, die van het inheemsch recht, aansluitend bij de beginselen uit den tijd, toen hier nog geen Romeinsch recht gerecipieerd werd.

Tot besluit een korte samenvatting van het behandelde.
In den tijd, dat er alleen oude, formeele bewijsmiddelen bestonden, was onvolledig bewijs in 't algemeen uitgesloten, want formalistisch bewijs is van nature volledig.

Slechts in uitzonderingsgevallen, waarin de bewijslevering niet normaal verloopt, kan de formalistische bewijsmethode onvolledig bewijs, d.w.z. aanwijzingen, opleveren.

Het formalistisch bewijs leidt, omdat het afdoende is, tot een definitieve uitspraak, d.w.z. tot een uitspraak, die t.a.z. van partijen onveranderlijk is. Alleen in de genoemde uitzonderingsgevallen kan het oude bewijs aanleiding geven tot een voorloopige toewijzing.

Eerst door het opkomen van het nieuwe bewijsrecht, neemt de mogelijkheid van onvolledig bewijs sterk toe, en bijgevolg komen er geregeld voorloopige toewijzingen voor.

Het doordringen van de nieuwe, inquisitoriale bewijsmethode heeft zich voltrokken onder invloed van den landsheer. In de landsheerlijke rechtspraak wordt het nieuwe bewijsrecht het eerst toegepast en bijgevolg komt daar het voorloopig erkend recht tot ontwikkeling.

Later noemt men de voorloopige rechtserkenningen „possessoire" en de definitieve „petitoire".

De possessoire rechtserkenning is voorloopig, omdat men bewijs van beter recht door de tegenpartij mogelijk acht. De voorloopigheid geldt tusschen partijen.

De petitoire erkenning daarentegen is definitief, omdat men bewijs van beter recht door de tegenpartij uitgesloten acht.

De ordinaris gerechten, die oud bewijs toepassen, geven normaal petitoire beslissingen, alleen in de genoemde uitzonderingsgevallen kan er een possessoire uitspraak van het gewoon gerecht volgen. Bij uitspraken door den landsheer, die modern bewijs gebruikt, zijn evengoed

possessoire, als petitoire toewijzingen mogelijk. De possessoire zijn zelfs talrijk, omdat het moderne bewijs veelal niet meer dan aanwijzingen oplevert. Het hangt dus af van den aard der feiten, die tijdens het proces aan het licht komen, of de uitspraak possessoir, of petitoir zal zijn.

Langzamerhand ontstaan er afzonderlijke possessoire en petitoire actie's. De eischer moet nu vóór het proces bij zich zelf vaststellen, of hij een petitoire, of een possessoire uitspraak wil verkrijgen, al naar gelang hij meent, afdoende bewijs, of slechts aanwijzingen te kunnen leveren.

Toen er afzonderlijke possessoire en petitoire actie's ontstaan waren, lag het voor de hand om, aansluitend bij den bestaanden toestand, de behandeling van de petitoire rechtsvorderingen toe te wijzen aan de ordinaris gerechten en die van de possessoire aan den landsheer, of aan het lichaam, dat hem vertegenwoordigt, m.a.w. aan het extra ordinaris gerecht, zoodat er nu een afzonderlijke possessoire en petitoire iurisdictie ontstond. Hiermee was een einde gekomen aan den oorspronkelijken toestand, waarbij er tusschen den Raad en de gewone gerechten concurrentie van rechtsmacht bestond. Immers aanvankelijk konden partijen in de meeste geschillen over onroerend goed kiezen, of zij een actie voor het gewoon gerecht wilden instellen, of voor den Raad wilden komen. Later treedt dus ook hierbij differentiatie op en krijgen de Raad en de ordinaris gerechten ieder een eigen terrein. Hun rechtsmacht wordt dan, zooals gezegd, gescheiden, volgens de inmiddels ontstane tegenstelling van possessoire tegenover petitoire rechtsvorderingen.

Ook op materieel rechtelijk gebied deed het ontstaan van afzonderlijke possessoire en petitoire actie's zijn invloed gelden.
Uitgaande van den regel: een materieel recht heeft in het algemeen een bijbehoorende actie, waardoor het gehandhaafd wordt, concludeerde men: aan een afzonderlijke actie moet een bijbehoorend materieel recht ten grondslag liggen. Volgens dezen gedachtengang moet er een materieel recht van possessie zijn, dat door de possessoire actie gehandhaafd wordt, en eveneens een materieelrechtelijk begrip eigendom, door de petitoire actie gehandhaafd.
Zoodoende zijn bezit en eigendom tot materieelrechtelijke begrippen geworden, doordat men zich, zooals gezegd, de possessoire actie voorstelde als een actie over de possessie, en de petitoire als een actie over de proprieteit.
Men onderscheidde toen bij ieder materieel recht een possessoiren en een petitoiren vorm daarvan.
Ook bij het zakelijk recht van eigendom, d.w.z. het zakelijk recht, dat de meest volledige bevoegdheden geeft, in tegenstelling tot de minder uitgebreide iura in re aliena, maakte men dit onderscheid. Men kon dus, hetzij eigenaar, hetzij bezitter van een eigendomsrecht zijn, evengoed, als men òf eigenaar, òf bezitter van een recht van erfpacht, van opstal enz. zijn kon.
Het woord eigendom wordt dus in twee geheel verschillende beteekenissen gebruikt n.l. in die van petitoir recht en die van een bepaald zakelijk recht. De eerste heeft betrekking op de duurzaamheid, de tweede op den inhoud van het recht.
In later tijd is er groote verwarring ontstaan, doordat

men deze twee beteekenissen van eigendom niet uit elkaar heeft gehouden. Hierdoor stelde men bezit tegenover eigendom in zakenrechtelijken zin. Zoodoende kwam men er toe, om bezit op te nemen in de opsomming der zakelijke rechten volgens hun inhoud, waarbij voor bezit uit den aard der zaak geen plaats is, omdat het begrip bezit verband houdt met de duurzaamheid van het recht.

Men stelde dus verkeerdelijk bezit naast vruchtgebruik, gebruik, erfpacht, opstal enz., zooals dit heden nog in ons B.W., in art. 584, gedaan wordt.

Deze fout ware te vermijden geweest, indien men zich een historisch juiste voorstelling gevormd had van het wezen der tegenstelling possessoir en petitoir recht.

INHOUD.

HOOFDSTUK I. De begrenzing van het terrein van onderzoek. blz. 1—3.

HOOFDSTUK II. De verschillende beteekenissen van de woorden eigendom en bezit. blz. 3—14.

HOOFDSTUK III. Het oud rechterschap van den Graaf als grondslag, waarop zijn modern rechterschap zich ontwikkeld heeft. blz. 14—58.

HOOFDSTUK IV. De lichamen, waarmee de Graaf als rechter in modernen zin samenwerkt. blz. 58—73.

HOOFDSTUK V. De landsheerlijke rechtspraak over onroerend goed van geestelijken. blz. 73—121.

HOOFDSTUK VI. De rechtspraak van den landsheer over beneficiën. blz. 121—141.

HOOFDSTUK VII. De landsheerlijke rechtspraak over onroerend goed van weduwen, weezen e.a. personae miserabiles. blz. 141—188.

HOOFDSTUK VIII. De landsheerlijke rechtspraak over onroerend goed van vreemdelingen. blz. 188—204.

HOOFDSTUK IX. De rechtspraak van den landsheer krachtens „geblijf" van partijen in geschillen over onroerend goed. blz. 204—293.

HOOFDSTUK X. De landsheerlijke rechtspraak over onroerend goed van publiekrechtelijke gemeenschappen. blz. 293—330.

HOOFDSTUK XI. De landsheerlijke rechtspraak over 's Graven eigen onroerende goederen. blz. 330—393.

HOOFDSTUK XII. De rechtspraak van den landsheer over onroerend goed, waarvan hij het rustig bezit gegarandeerd heeft. blz. 393—452.

HOOFDSTUK XIII. De rechtspraak van den landsheer over feodaal onroerend goed. blz. 452—572.

HOOFDSTUK XIV. De rechtspraak van den landsheer in hooger beroep over onroerend goed. blz. 572—609.

HOOFDSTUK XV. De rechtspraak van den landsheer over onroerend goed wegens „craft" daaraan gedaan. blz. 609—665.

HOOFDSTUK XVI. De gevolgen van contumacie in de rechtspraak van den landsheer over onroerend goed. blz. 665—697.

HOOFDSTUK XVII. De personen, over wie de rechtspraak van den landsheer zich uitstrekt. blz. 697—731.

HOOFDSTUK XVIII. De vastlegging in de instructie's van de landsheerlijke rechtspraak over onroerend goed. blz. 731—763.

INDEX.

Plaatsaanwijzingen van termen als: eigendom, bezit, bezitsstoornis e.d., die vrijwel op iedere bladzijde voorkomen, zijn niet in den index opgenomen.

Adel (criterium voor den oudsten) blz. 300.
Allodium blz. 3 e.v., 249, 250, 297 e.v., 574.
Allodium (verklaring van het woord) blz. 300, 301.
Allodiaalgoed (overdracht van) blz. 410.
Ambachtsheerlijkheid blz. 18 e.v., 563.
Arbitrage door den Landsheer, blz. 204 e.v., 220 e.v.; (Voordeelen van de) blz. 206.
Arbitrage (Overgang van — in gewone rechtspraak) blz. 282, 286, 289.
Arbitrage-overeenkomst (kracht van de) blz. 205 e.v., 724, 725.
Asylrecht blz. 335.

Baljuwsvierschaar blz. 483, 563.
Banrecht blz. 214, 215, 666, 694.
Beleening (geschillen over het recht op) blz. 514 e.v.
Beneficiën (rechtspraak over) blz. 121 e.v.
Bescherming van de „blijvende" partij blz. 282, 284 e.v.
Bidden blz. 611, 612, 719.
Billijkheid, blz. 143, 215, 216, 217.
Blijven (beteekenis van den term) blz. 204.
Brieven (geschillen over Grafelijke) blz. 126, 417, 444, 445.
Brieven van Eere, blz. 733, 734.
Cancellerij blz. 739.
Competentie van de ordinarisgerechten, blz. 731, 732.
Competentie van het Hof blz. 731, 732.
Competentiegeschillen, blz. 387, 388, 543, 568, 569, zie ook: Jurisdictie geschillen.
Competentie bij preventie, blz. 146, 183, 185, 290, 292.
Complainte blz. 654, 740 e.v., 752, 753, 755.
Concurrentie van rechtsmacht blz. 146.
Consulteeren van juristen blz. 94, 579, 580, 679.
Contumacie blz. 108, 111, 116, 176, 493, 617, 630, 645, 664 e.v., 728, 729, 746.
Cracht blz. 506, 609 e.v., verder passim.

Dagvaarden blz. 695, 696.
Dienen blz. 46.
Domeinen blz. 85, 88, 377, 390, 391, 458, 506, 544, 546, 564, 571.
Domeinen (rechtspraak over 's Graven) blz. 330 e.v.
Domeinen (forum privilegiatum voor 's Graven) blz. 330, 355, 360 e.v., 378 e.v., 389 e.v., 392, 546.
Domeinen (ontstaan van de) blz. 392.

Drost in Overysel blz. 36, 651, 652, 663, 664.

Echte nood zie onschuld.
Edelen (forum privilegiatum voor) blz. 199, 217 e.v., 290.
Effestucatio blz. 628.
Eigenrichting blz. 34, 35, 36, 45, 46, 47, 48, 49, 470, 487, 494, 505, 506, 610, 642, 645.
Enquête blz. 17.
Exceptief verweer blz. 139, 689.

Garantie (Grafelijke) blz. 126, 150, 315, 321, 358, 393 e.v., 467, 514, 621.
Garantie plicht blz. 393 e.v.
Gegarandeerd goed (rechtspraak over door den Graaf) blz. 399, 400, 401, 407, 415 e.v.
Gedemandeerde Justitie blz. 371.
Geestelijken (bescherming van) blz. 73 e.v.
Geestelijken (Forum privilegiatum voor) blz. 77 e.v., blz. 83 e.v.
Geestelijken (geschillen over goed van) blz. 84 e.v.
Geestelijken in de Staten blz. 70, 71.
Gemeene gronden blz. 86, 314, 315, 320, 321, 349, zie ook: marken.
Gewaard rechter, blz. 18 e.v., 420, 421, 422, 423, 469.
Gewelt (beteekenis van de uitdrukking craft ende) blz. 132, 611, 612.
's Graven heerlijkheid (berechten met) blz. 55, 361, 700, 704.
's Graven heerlijkheid (inbreuk op) blz. 81, 82, 96, 131, 148, 347, 383, 400, 402, 404, 419, 425, 487, 633, 703, 705, 725.

Heerengoed blz. 3 e.v., 249, 250, 299, 574.
Hooger beroep blz. 39 e.v., 479, 480, 572 e.v., 591, 596, 597, 675.
Huwelijkszaken blz. 568, 652, 664.

Inquisitie blz. 18, 21, 88, 91, 114, 212, 234, 277, 283, 323, 327, 339, 370, 387, 472, 492, 511, 595, 746, 759.
Internationale rechtshulp blz. 675, 676.
Ius de non evocando van poorters blz. 627, 697 e.v.

Jaar en dag blz. 614.
Jaar en dag (bezit van) blz. 743, 750, 751, 752, 753.
Jurisdictiegeschillen blz. 538, 732.
Jurisdictiegeschillen tusschen land- en leen-gerechten blz. 538.
Jurisdictiegeschillen tusschen den Graaf en den geestelijken rechter blz. 77, 122, 126.
Jurisdictiegeschillen tusschen den Graaf en de stadsgerechten blz. 371, 439, 697 e.v.
Juristen onder de Raden blz. 129. 139, 166, 235, 355, 371, 532, 561, 577, 580, 581, 725, 734.

Kadaster blz. 531, 584, 592.
Kenning blz. 114, 367, 372, 435, 436, 438, 439, 709.
Kerk (pastorie is) blz. 108, 132.
Kroon (rechtspraak in naam van de) blz. 56, 661.
Kwaad vonnis blz. 39 e.v., 383, 572, 604, 607, 675.

Landrechtelijke procedure over onroerend goed blz. 206 ev.
Landsheer (voordeelen van rechtspraak door den) blz. 212 e.v.
Landsheerlijkheid (groei van de) blz. 14, 56, 57, 350, 351, 375, 383, 705, 730.

Leen (onversterfelijk) blz. 481, 482.
Leen (recht) blz. 481, 482.
Leenbank blz. 166, 185, 452 e.v., 480, 481, 497, 499, 500, 502, 513 e.v., 535, 536, 544, 571.
Leengoed (geschillen over) blz. 452 e.v.
Leengoed (overdracht van) blz. 410, 422, 526, 560, 574, 686, 687, 688.
Leenzaak (omschrijving van het begrip) blz. 512, 513 e.v., 536.
Leenzaken (quasi) blz. 515 e.v., 537, 561, 571.
Lex posterior derogat legi priori, blz. 530, 531, 647.
Lot blz. 297.
Lot eigen blz. 297 e.v.
Lijftocht blz. 144 e.v., 174.

Man (= ambtenaar) blz. 20, 333, 334, 631.
Mandement blz. 740, 741.
Marken blz. 86, 89, 151, 189, 211, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 312, 321, 325, 352, 353, 379.
Ministerialis blz. 334.
Modern bewijs (voordeelen van het) blz. 213.

Naastingsrecht blz. 574, 575.
Non liquet blz. 509.
Notoir blz. 118, 119.

Ongebruik zie cracht.
Onroerend goed (bescherming van) blz. 43 e.v., 319, 320, 609.
Onschuld doen blz. 690 e.v., 696.
Ontzeggen blz. 31, 34, 35, 36, 285, 642, 645.
Oordeel (handelingen met) blz. 624, 625, 663.
Oordeelvinder, blz. 478, 480.
Openbaar Ministerie blz. 63, 148.
Ordinaris gerechten (bezwaren tegen de) blz. 206 e.v., 371, 577, 578.

Panding blz. 25 e.v.
Pandkeering blz. 25 e.v.
Peremptoir verweer blz. 659.
Personae miserabiles (bescherming van) blz. 141 e.v., 421, 560, 648, 695.
Personae miserabiles (geschillen over goed van) blz. 149 e.v.
Possessie (toelichting van het begrip) blz. 115 e.v.
Praescriptie zie verjaring.
President van den Raad blz. 62, 106, 734.
Principaal verweer blz. 139, 689.
Procureur van den Landsheer blz. 63, 147, 148, 391, 447, 448, 449, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 725.
Proprietijt blz. 10, 661, 662.
Publiekrechtelijke lichamen (rechtspraak over goed van) blz. 293 e.v.

Raad (wezen en taak van den) blz. 58 e.v., 252, 253, 257, 282, 306, 310, 315, 316, 333, 335, 359, 366, 450, 452, 453, 481, 488, 494, 515, 528, 533, 534, 537, 538, 542, 543, 564, 568, 640, 717, 724.
Raad (Groote) blz. 737 e.v.
Receptie blz. 1, 598, 656, 691, 758.
Recht doen blz. 21, 24, 37.
Recht nemen en geven blz. 29.
Recht spreken blz. 28 e.v., 37, 363, 561.
Rechter in Germaanschen zin blz. 14 e.v., 452.
Rechtsweigering blz. 39 e.v., 202.
Ridderhofstad blz. 65, 66.

Ridderschap blz. 65 e.v., 70 e.v., 580, 581.

Saisine blz. 116.
Schependom (beteekenis van) blz. 367.
Schout (ambt van) blz. 18 e.v., 563.
Scijve blz. 448, 608.
Seggen (beteekenis van den term) blz. 55, 115, 163, 195, 655, 699, 715.
Sequestratie blz. 510, 614, 742, 743, 745, verder passim.
Souvereiniteit blz. 391, 705, zie ook landsheerlijkheid.
Stadhouder blz. 61, 106, 405, 735.
Staten blz. 63 e.v., 229, 230, 234, 235, 253, 310, 316, 333, 456, 458, 459, 460, 465, 466, 467.
Steden in de Staten blz. 67, 69 e.v., 229, 235, 457, 458, 459, 460, 466.
Stroomregaal blz. 377, 486, 487.

Tiend als ambachtsgevolg blz. 92, 510.
Titel bij allodiaal goed (schriftelijke) blz. 749.
Titel bij leen (schriftelijke) blz. 247, 462, 680, 748, 749.
Tresorier blz. 106, 431, 634.
Transport (gerechtelijk) blz. 101, 102 e.v., 116, 139, 142, 190, 191, 192, 193, 410, 498, 574, 575, 579, 590, 594, 596.

Uitleg van 's Graven beslissingen blz. 235, 303.

Vanc-Heyligen blz. 209.
Verjaring blz. 328, 379, 380, 440, 442, 487, 543, 592, 595, 597 e.v., 644, 647, 656.
Volgers blz. 21, 22, 23.
Vonnis (beteekenis van den term) blz. 55, 115, 195, 364, 449, 480, 606, 607, 715.
Vonnis (de werking van het) blz. 117 e.v., 180, 207, 241.
Vrede blz. 30 e.v., verder passim.
Vreemdelingen (bescherming van) blz. 188, 661, 662.
Vreemdelingen (geschillen over goed van) blz. 188 e.v.
Vroedom blz. 567, 568.
Vrijwaren (beteekenis van het woord) blz. 405.

Waarheid ('s Graven) blz. 20 e.v., 86, 194, 212, 214, 222, 339, 343, 345, 486, 492, 509, 709.
Wed, wedde, blz. 29, 388, 429, 670, 755.
Weduwen en Weezen (bescherming van) blz. 141 e.v.
Weezen zie Weduwen.
Welgeborenen blz. 151, 229, 257, 483, 563, 623.
Were (bruuc-) blz. 230, 231, 460.
Were (rechte) blz. 103, 230, 231.
Were (lien-) blz. 498.
Wildernisregaal blz. 85, 352, 353.
Wroegen blz. 20, 23.

Zeventuig blz. 9, 114, 118, 119, 120, 194, 198, 207, 208, 214, 241, 318, 319, 331, 332, 352, 377, 387, 388, 389, 425, 426, 432, 433, 516, 517, 542, 543, 586, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 636, 637, 667, 670, 671, 709.

1. 2320

STELLINGEN.

I.

Het ten uitvoer leggen van vonnissen, gewezen door rechters van bevriende mogendheden, werd in de 14de eeuw in de Nederlanden beschouwd als een wederkeerige verplichting der landsheeren.

II.

De plicht tot internationale rechtshulp bij het ten uitvoer leggen van vonnissen heeft zich ontwikkeld in verband met het leenrecht.

III.

Bij de beschouwing van de Hollandsche rechterlijke organisatie in de Middeleeuwen is te weinig aandacht geschonken aan de ook daar bestaan hebbende marken.

IV.

De schenking van een stadsweide door den landsheer aan de betrokken stad, is te beschouwen als een erkenning van het recht, dat de stad vanouds op deze gronden had.

V.

Het criterium voor den praefeodalen adel is het bezit van een allodium, d.w.z. een grondbezit, staande buiten het markenverband.

VI.

De schotvrijheid treffen wij reeds aan bij den praefeodalen adel.

VII.

In het begin der 15de eeuw beschouwden de regeeringen der Hollandsche steden afstand van het ius de non evocando der poorters als ongeoorloofd.

VIII.

De regel uit het oud-Nederlandsch recht, dat de aanklager, wanneer zijn klacht niet bewezen wordt, de straf ondergaat, gesteld op het feit, dat hij zijn wederpartij heeft ten laste gelegd, is een noodzakelijk uitvloeisel van de oorspronkelijke procedure met „wedde bieden".

IX.

De ambachtsheeren, of hun gewaarde rechters, die bij de Hollandsche Baljuwsvierscharen in strafzaken als ambtenaar van het Openbaar Ministerie fungeeren, nemen volkomen een partij-positie in.

X.

De reglementeering van de veete is niet te beschouwen als een bescherming van de partij, aan wie de vrede is opgezegd, maar als een maatregel in het belang der gemeenschap.

XI.

Het Romeinsche recht heeft, althans tot 1531, geen invloed gehad op het wezen van het Hollandsche bezitsrecht.

XII.

In artikel 584 B.W. wordt „bezit" ten onrechte op één lijn gesteld met „een recht van erfgenaamschap, van vruchtgenot, van erfdienstbaarheid, van pand of hypotheek".

XIII.

De regel, dat rechterlijke uitspraken alleen werken tusschen partijen, is ontstaan tengevolge van het doordringen van het nieuwe bewijsrecht.

XIV.

Een repressief toezicht door den landsheer op de rechtsregels van de autonome rechtskringen komt reeds in het begin der 16de eeuw voor.

XV.

Bij de toelichting van de woorden: „in naam des Konings", uit artikel 150 Grondwet, onderschrijft Kranenburg (deel II, blz. 24) ten onrechte de opvatting van Thorbecke, dat deze woorden een uitsluiting inhouden van „bijzondere rechtspraak, voorheen als eigen recht vanwege vele andere personen of lichamen, buiten den Souverein, geoefend".

XVI.

De tegenstelling: productie uit winstbejag tegenover productie voor behoeftenbevrediging, is te verwerpen.

XVII.

De prijsvorming is het eenige middel, dat inzicht geeft in den aard en de intensiteit der behoeften.

XVIII.

De regeling van den markt-vrede is de oudste vorm van handelsrecht, dien wij in de Nederlanden aantreffen.